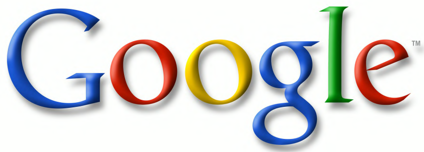

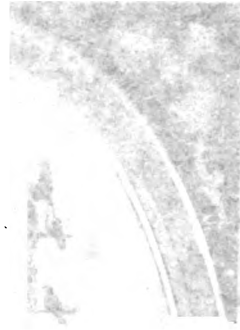

Het boek der opschriften

Jacob van Lennep,
Johannes Gouw, F W Zürcher

EX · LIBRIS
VITA SINE LIBRIS
MORS EST.
J · PEZARO

HET BOEK DER OPSCHRIFTEN.

HET BOEK DER OPSCHRIFTEN.

Een bijdrage tot de Geschiedenis van het Nederlandsche Volksleven,

door

Mr. J. VAN LENNEP en J. TER GOUW.

Tresling & Co. Lith. d. Kon. Amst.

AMSTERDAM,
GEBROEDERS KRAAY.

1869.

HET BOEK

DER

OPSCHRIFTEN.

Een bijdrage tot de Geschiedenis van het Nederlandsche Volksleven,

DOOR

Mr. J. VAN LENNEP en J. TER GOUW.

Geïllustreerd met ruim 50 Boekdruketsen van

F. W. ZÜRCHER.

AMSTERDAM,
GEBROEDERS KRAAY.
1869.

Stoomdrukkerij van Gebroeders Binger, Amsterdam.

INHOUD.

EERSTE HOOFDSTUK.

HISTORISCHE OPSCHRIFTEN.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OPSCHRIFTEN VAN EN IN OPENBARE GEBOUWEN.

DERDE HOOFDSTUK.

GRAFSCHRIFTEN.

VIERDE HOOFDSTUK.

HERALDIEKE OPSCHRIFTEN.

VIJFDE HOOFDSTUK.

ZINNEBEELDIGE OPSCHRIFTEN.

ZESDE HOOFDSTUK.

BIJBELSCHE OPSCHRIFTEN.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

OPSCHRIFTEN BETREFFENDE HEILIGEN.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

OPSCHRIFTEN, DEN MENSCH EN ZIJN BEDRIJF BETREFFENDE.

NEGENDE HOOFDSTUK.

BEROEPSAANDUIDING IN RIJMEN.

TIENDE HOOFDSTUK.

OPSCHRIFTEN BETREFFENDE DIEREN EN PLANTEN.

ELFDE HOOFDSTUK.

ZEDESPREUKEN EN RIJMEN.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

OUDHEID- EN LETTERKUNDE.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

STRAAT-OPSCHRIFTEN.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

WOORDSPELINGEN, KAKOGRAFIE EN ONZIN.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

VARIA.

LAATSTE HOOFDSTUK.

DRUKFOUTEN.

Blz. 25 is voor aan reg. 12 v. o. '*s* uitgevallen.
„ 218 reg. 15: *En* moet zijn *Een*.
„ 257 „ 9: '*t* „ „ *die*.
„ 262 2de noot: *Jasmin* „ „ *Jamin*.

INLEIDING.

Le sujet n'est jamais assez-tôt expliqué,

zegt Boileau [1]) en wil, dat een personaadje, die op 't tooneel verschijnt, veel liever maar terstond zegt: ik ben die of die, dan dat hij den toeschouwer lang in 't onzekere laat. Zoo moet dan ook ons boek maar beginnen met zijn titel te verklaren.

Het Boek der Opschriften: — wie meenen mocht, daardoor te moeten verstaan een boek, waarin alle oude en nieuwe opschriften verzameld zijn, zou zich deerlijk vergissen; ons boek is geen verzameling, — 't is eenvoudig het Boek, waarin wij, na eerst in verscheiden boeken, of, zoo men wil, in twee boekdeelen, over de Uithangteekens gehandeld te hebben, thans over de Opschriften zullen spreken.

In het Eerste Hoofdstuk der Uithangteekens hebben wij reeds duidelijk opgegeven [2]), welke Opschriften wij niet onder de Uithangteekens rangschikten. 't Zijn deze, die 't onderwerp van dit Boek uitmaken. 't Lag reeds van den aanvang af in ons plan, ook deze niet met stilzwijgen voorbij te gaan, daar zij, evenzeer als de eersten, uitingen zijn van den menschelijken geest, en alzoo bijdragen tot de historie van het volksleven en tot de kennis van den aard, de gebruiken en de zeden des volks. Wij meenden echter aan de behandeling der Uithangteekens een breeder ontwikkeling te moeten geven, om vervolgens die der Opschriften in een beknopter Overzicht samen te vatten. Bij de eersten richtten wij den blik

---

[1]) *Art poëtique*, Ch. III. [2]) Deel I, blz. 7.

ook naar het buitenland, bij de laatsten zullen wij dien binnen de Nederlanden beperken; — doch herinneren, dat wij onder dien naam zoowel de Zuid- als de Noordzijde begrijpen, en mogen gelooven dat Nederlandsche opschriften voor Nederlanders altoos ruim zoo belangwekkend zijn als die van de Egyptische papyrussen, met hun hieroglyfische en hieratische raadseltjes, waarmeê de Egyptologen zich zelven, maar nooit anderen amuseeren.

Wij hebben, in 't zelfde Eerste Hoofdstuk [1]) tevens reeds de opmerking gemaakt, dat de grens tusschen Uithangteekens en Opschriften niet zoo scherp getrokken of althans niet zoo streng in 't oog gehouden kan worden, of men is somtijds in 't onzekere of men die ook onwillekeurig overschrijdt of uitwischt.

Zoo kon het wel niet anders, of wij moesten, bij de behandeling der Uithangteekens reeds een groot aantal Opschriften opnemen, en wel: 1°. zulke, die onder een afbeelding geplaatst, een integreerend deel van het Uithangteeken uitmaken; — 2°. zeer veel anderen, die, ofschoon zonder afbeelding voorkomende, toch de plaats daarvan vervangen en alzoo werkelijk Uithangteekens zijn, b. v. wanneer men op het bord van een kroeg leest:

In den jongen Kurassier,
Tapt men jenever, wijn en bier,

zonder dat die jonge kurassier daarboven geschilderd of gebeeldhouwd staat, lijdt het toch wel geen twijfel of dit bord met zijn Opschrift is een Uithangteeken. Maar 3°. ook vele, die, al mochten zij, op zich zelve beschouwd, niet bepaald onder de Uithangteekens gerangschikt kunnen worden, evenwel, tot opheldering van andere, of ter wille der volledigheid van 't behandelde onderwerp, moeilijk konnen weggelaten worden.

En evenzeer begrijpen wij ook thans onder de Opschriften niet alleen zulke, welke zich binnen de gebouwen bevinden, op en boven deuren, aan wanden en schoorsteenmantels, op huisraad, drink- en tafelgereedschap, cieraden, wapenen, enz., maar ook vele, die zich, even als de Uithangteekens, buiten aan den gevel bevinden, omdat zij naar hun inhoud en strekking niet in ons vorige werk, maar hier t'huis behooren. 't Is zeer waarschijnlijk echter, dat er onder de laatstgenoemde wel eenige zijn zullen, die naar 't oordeel van den lezer even goed in het boek over de Uithangteekens als in dit hadden besproken kunnen worden; gelijk er ook daar te vinden zijn, die even goed in dit hadden kunnen staan. Maar Uithangteekens en Opschriften zijn als twee verwante kleuren, die wel, waar zij zich op 't krachtigst voordoen, gemakkelijk te onderscheiden zijn, maar wier *nuances* toch ineenvloeien. Bovendien hebben wij eenige bij-

[1]) Deel I, blz. 8.

dragen, die, zoo ze ons vroeger waren toegezonden, in ons vorige boek een plaats hadden verdiend, ons, zooveel dit gevoegelijk kon geschieden, voor dit werk ten nutte gemaakt.

Het Boek der Opschriften, wij zeiden het reeds, is geen verzameling. Zulk een toren van Babel te bouwen viel niet in onzen smaak. En waarom niet? Niet enkel, of liever in 't geheel niet, om den grooten omvang, dien zulk een boek zou moeten hebben; want niets is gemakkelijker, dan alles te verzamelen. 't Vereischt kritiek noch smaak, maar slechts papier en geduld; — doch zulk een verzameling zou noch 't papier noch 't geduld waard zijn. Zij zou overvloeien van vervelende onbeduidendheden, lamzalige rijmelarijen, zoetsappige flaauwiteiten en eindelooze herhalingen van dezelfde denkbeelden in meer of min gevariëerde bewoordingen.

Er zijn, vooral in de laatste honderd jaren, verscheidene verzamelingen uitgegeven, die de liefhebber van zulke litteratuur slechts heeft bijeen te brengen, om zich eene groote verzameling te verschaffen. Wij noemen in de eerste plaats:

»Verzameling van Gedenkstukken in Nederland, uit Geestelijke, Wae»reldlijke en andere Voornaeme Gestichten en Opentlijke Plaetsen bijeen »vergadert, tot onsterflijke gedachtenisse van Doorluchtige Land- en Zee»voogden en andere Helden, die Herstelders en Beschermers der Vader»lantsche Vrijheit zijn geweest; alsook van zoodanige in- en uitlandsche »persoonen, die zich door hunne Deugden hebben beroemd gemaakt; op»helderende veele Geschiedenissen, Ongemeene Gevallen en Weetenswaer»dige Zaeken; voorheen in het Latijn aengelegd en uitgegeven door »P. TIMARETEN; en nu met verscheidene Gedenkstukken van vroeger en »later tijd vermeerdert en met Nederduitsche Vertaelingen en Afbeeldin»gen opgeheldert, andermael in het Licht voorgesteld door A. F." (1777 en 1778.)

PHILELEUTHERUS TIMARETEN is een pseudoniem; de uitgever der *Collectio Monumentorum*, die zich onder dien naam verborg, zou volgens sommiger aanteekening [1]) niemand anders zijn geweest dan Theodorus Jansz. van Almeloveen, die zich, zoowel in de Letter- als in de Geneeskunde, beroemd heeft gemaakt (1657—1712). A. F., die de Nederlandsche uitgave bezorgde, was zekere A. FRESE, een verzamelaar in den rechten zin van 't woord, die de dingen achter elkander drukken liet zoo als hij ze vond, met een enkele aanteekening aan den voet der bladzijde. Toch had het boek als legger zijne waarde kunnen hebben, indien het voltooid en bijgehouden ware, maar 't zou dan tevens een zeer grooten omvang hebben gekregen, vermits één enkele stad een boekdeel inneemt, en dan zelfs

---

1) *Nav.* VII, blz. 88.

nog de verzameling verre van volledig is. Maar 't boek schijnt niet in den smaak van 't publiek gevallen te zijn, en kwam niet verder dan tot het 1ste stuk van het IIIde Deel; [1]) — wat trouwens ook niet te verwonderen is; want al beloofde ook Frese in de Voorrede van het IIde Deel, dat hij zijn boek, »zo veel mooglijk nut en aengenaem" zou maken, — ieder die 't openslaat zal het terstond zeer begrijpelijk vinden, dat niemand zoo'n boek aangenaam vond. 't Heeft ons dan ook niet veel nut gedaan, en weinig meer opgeleverd dan de stof voor deze vermelding; wij zullen 't echter, om 't niet geheel te vergeten, eens of tweemaal aanhalen.

Dikwijls ook zijn er verzamelingen uitgegeven bij bijzondere gelegenheden, — blijde inkomsten, feestvieringen, enz., gewoonlijk onder den titel:

Het Verheugd ....
of Het Juichend ....

(Vul voor de puntjes den naam van een stad of een landschap in.)

Deze verzamelingen zijn gewoonlijk, hoeveel soep er ook bij opgeschept is, toch nog pleizieriger om na te bladeren dan 't zoo even genoemde Timareten, natuurlijk omdat zij eigentlijk gedenkboeken zijn van volksfeesten, en dus de bestemming hebben om den indruk van de pret op de nakomelingschap over te brengen. Wij zullen van deze soort van verzamelingen een paar voorbeelden noemen.

In Juli 1773 deed Prins Willem V een pleizierreisje door Noord-Holland. Dit begon aan het Tolhuis, waar tevens al de eerste oratie gedaan werd door Klaas Bruin, den Schout van Nieuwendam; van daar ging de reis naar Buiksloot, — Broek, — Monnikendam, — en voorts door heel het Noorderkwartier. Overal eerepoorten en oratiën:

Alsof het op dat Land, door 's Hemels hand gezegend,
Een stroom van redenaars en poortjes had geregend!

Maar de merkwaardigste oratie werd in de Beemster gedaan; — 't was daar geen minder persoon dan de beroemde Betje Wolff, die, nadat eerst haar man, de Dominee, zijn »zeer zielroerende aanspraak in Prosa" had opgezegd, een mooi vers deklameerde, 'tgeen de Prins »zeer grasieuselijk beantwoordde", en ook, toen zij 't hem in geschrift overhandigd had, even grasieuselijk in zijn borstzak stak. Dit was »een remarcabel geval" zegt de schrijver, dien wij terstond noemen zullen — »dat hier Man en Vrouw, Echte Lieden, een en dezelve zaak verrichten!"

Van die Prinselijke kijkreis, welke twee dagen duurde, gaf een jeugdig Monnikendammer en echt Noord-Hollander, die er zich op beroemde, dat

---

[1]) *Nav.* VI, blz. 224.

in heel Noord-Holland geen stad of dorp was waar hij geen familie had wonen — Nikolaas Hoefnagel genaamd — een boek uit, onder den titel: »Het Juichend Noord-Holland of Verhaal van de Reize van Zijne Doorluchtige Hoogheid WILLEM DEN VIJFDEN, *Prinse van Oranje enz. enz. enz.*, den 21 en 22 Julij 1773, beneffens een verhaal van al de Eerenpoorten en Boogen met haare Inscriptiën. Te Amsterdam bij Gerrit Bom. 1773."

De stijl van 't boek is suikerzoet, en het geheel heeft veel van een boerekermiskoek vol bloempjes en rijmpjes. De schrijver deelt niet alleen de rijmen meê, die hij van de gezegde »Eerenpoorten en Boogen" afgeschreven had, maar wisselt zijn zoetvloeiend proza telkens met nog zoetvloeiender poëzie van eigen maaksel af, nooit zonder een beleefde buiging of een cierlijken draaiom, b. v.: »Maar eer ik zo ver koom zal ik de eer hebben om te zeggen:

Hier ziet men de zilverde eeuw,
Het is alles hier in vreeden,
Het Schaap rust bij de Leeuw,
Men ziet hier al de Leeden, [1])
enz.

Op een andere plaats weêr: »Welaan laat ik dan ook eens opzingen ter eere mijner Landsgenooten:

O Monnikendammer Burgerijen
Gij hebt met lof dees dag beleeft [2]),
enz.

Zeker! en de Monnikendammers zullen er wel trotsch op zijn geweest, dat zulk een Dichter uit hun midden was voortgekomen. Zelfs geeft Klaas Hoefnagel al de namen op van de Noord-Hollandsche meisjes — in zijn stijl »Mejuffers" — al de Niesjes en de Neeltjes, de Marrijtjes en de Titia's, die de Eerepoorten vercierd en den Prins met bloemen bestrooid hadden; en die, daar toch heel Noord-Holland familie van hem was, zeker ook allemaal zijn nichtjes waren. Natuurlijk kon Gerrit Bom met de uitgave van dit boek geen kwaad; — heel Noord-Holland moest het koopen, 't was een provinciaal familiestuk. En wij geven bij deze gelegenheid tevens aan alle uitgevers den raad, om 't voorbeeld van dezen Gerrit Bom na te volgen, en alvorens een boek te laten drukken, onderzoek te doen naar de familiebetrekkingen van den Schrijver, ten einde daarnaar de oplage te kunnen regelen.

Bij dit Noord-Hollandsch willen wij nu ook een Zuid-Hollandsch voorbeeld voegen.

---

[1]) Blz. 21. [2]) Blz. 8.

Toen, nadat in 1787 met behulp der Pruisen, de Stadhouder weder in zijn rechten was hersteld geworden, de geboorte van Prins Willem V voor de eerste maal weder gevierd werd, alzoo op 8 Maart 1788, geschiedde zulks, als te verwachten was, met buitengewone pracht en praal. Te Rotterdam althans had de viering met zulk een luister plaats, dat een ons onbekende schrijver het gepast, en de boekverkooper Cornel het in zijn belang oordeelde, er een beschrijving van te leveren, die uitkwam onder den titel: »Verheerlijkt en verlicht Rotterdam, of Beschrijving der plechtige Illuminatien en Decoratien, welken (sic) binnen voornoemde stad hebben plaats gehad, den 8sten Maart 1788. Met platen." 't Werk beslaat niet minder dan drie dikke, octavo deelen, waarbij later nog een vierde kwam, een gelijke beschrijving behelzende der Illuminatie, die op 7 Augustus, den verjaardag der Prinses, had plaats gehad; — en dat de uitgave niettemin den uitgever geen schade heeft gedaan, blijkt uit de aanzienlijke lijst van inteekenaren, die voorafgaat. Natuurlijk, elke warme Oranjeklant wilde er gaarne het chassinet, dat hij uitgedacht of althans ten toon gesteld had, in verheerlijkt zien, en menige gewezen Patriot, doch die nu de huik naar den wind had gehangen, voedde de hoop, dat men, zijn naam op de lijst ziende, zijn vroegere pekelzonden vergeten of ze hem althans vergeven zou.

Het werk wordt voorafgegaan door een Inleiding of Voorrede van 71 bladzijden, waarin een overzicht gegeven wordt van de voornaamste gebeurtenissen, die in de voorlaatste jaren hier te lande plaats gehad en tot de komst der Pruisen aanleiding gegeven hadden. Daarop volgen 104 bladzijden met lof- en gelegenheidsdichten — over 't geheel een vrij treurig gerijmel; en dan vangt de eigentlijke Beschrijving aan, die van echt verzamelaars-talent getuigt, want het boek geeft al de opschriften terug, die op de twee voormelde dagen voor de woningen van Rotterdamsche ingezetenen te lezen zijn geweest; al waren ze dan ook nog zoo flaauw, en al vond men soms op tien of twintig plaatsen hetzelfde.

Doch 't vermeldt, als natuurlijk is, niet alleen de opschriften, maar beschrijft ook elke illuminatie, wijk voor wijk, en dit op een zeer gevariëerde wijze, die 't boek toch onderhoudend maakt, meer dan men naar den aard van 't onderwerp zou hebben kunnen verwachten. De beschrijving van de eerebogen, illuminatiën, enz. in de Eerste Wijk wordt gegeven door een »Ware Vaderlander" die »met zijn bij zich hebbend jeugdig knaepje" wandelt; die van de Tweede Wijk door een »Welgezinden en vrolijken winkelier", die »met Moederlief de hord op" is. De Derde Wijk wordt bezocht door Pieter Baas en zijn kinderen, en zoo vervolgens: telkens is het weêr een ander paar of een ander gezelschap, dat zijn ingenomenheid en bewondering uit over al het fraaie dat er te zien is, en het niet laat ontbreken noch aan kluchtige opmerkingen, noch aan schampscheuten op de onderliggende partij.

Het boek is bovendien met fraai gegraveerde uitslaande platen vercierd.

En dat ook nog in onzen tijd dat verzamelaars-talent, schoon wat kwijnend, nog niet gestorven is, bewijzen de ORANJEVONKEN. *Verzameling van Opschriften, in rijm en onrijm, opgemerkt en gecopieerd bij het feest der herstelling van Neérlands onafhankelijkheid*, in 1864 door H. Nijgh te Rotterdam uitgegeven. Mocht nog iemand willen vragen, wat het eigentlijk doel is van dergelijke gelegenheids-verzamelingen? De Voorrede der *Oranjevonken* geeft hem het antwoord, en leert hem, dat dit doel, als alle goede dingen, in drieën bestaat: 1°. »een denkbeeld te geven van den volksgeest"; 2°. »een gedenkboek voor het nageslacht" te maken; 3°. »een handboek" uit te geven »dat den bezitter bij soortgelijke feesten nimmer in verlegenheid zal laten." En dit laatste leert u tevens, zoo gij 't nog niet wist, waaraan het ook voor een deel is toe te schrijven, dat men zoo vele rijmpjes telkens weêr terugvindt.

Al deze en nog vele andere verzamelingen bevatten echter slechts Opschriften voor eene bepaalde gelegenheid en van eene bepaalde soort — ook met Timareten is dit laatste het geval, — en deze zonder eenige kritiek [1]) achter elkander afgedrukt. Wij beschouwen de Opschriften in 't algemeen, en in al hunne verscheidenheid; doch leveren er juist daarom geene verzameling van, evenmin als wij zulks van de Uithangteekens gedaan hebben. Van deze leverden wij een historisch-kritische beschouwing [2]), van de Opschriften bieden wij den lezer een kritisch Overzicht aan, waarbij slechts zoo vele voorbeelden, als voor ons oogmerk voldoende en met de perken, welke wij ons gesteld hebben, overeenkomstig is [3]). En mocht in de volgende hoofdstukken soms het woord *verzameling* uit onze pen vloeien, dan versta men daar niet meer onder, dan de door ons bijeengebrachte voorbeelden.

Wat den inhoud betreft, zoo kunnen wij de Opschriften in drie hoofdsoorten verdeelen; zij zijn:

---

[1]) Zonder eenige kritiek; ja, men moet soms lachen om de vermakelijke onnoozelheid van verzamelaars. Zoo schijnt die der Oranjevonken zich verbeeld te hebben, dat er in 1584 reeds bureaux van den Burgerlijken stand waren, waar men *Aangifte van Overlijden* deed, want op blz. 28 schreef hij:

»In de O stond 1584, dat is *de datum van aangifte van het overlijden van Prins Willem I* te Delft." — O Negentiende-eeuwer!

[2]) Deel I, blz. 8.

[3]) Ieder, die de vraag tot ons zou willen richten: »waarom hebt gij dit of dat niet in uw Boek opgenomen?" een vraag, die natuurlijk honderde malen herhaald zal kunnen worden, verwijzen wij, tot antwoord, naar de bovenstaande regels.

1°. Herinneringen van gebeurtenissen, hetzij min of meer gewichtige, dikwijls zulke, die nergens elders geboekt staan, en daarom kunnen zulke Opschriften voor de plaatselijke historie van gewicht zijn.

2°. Aankondigingen van beroep of bedrijf, handel of nering.

3°. Uitdrukkingen van gevoelens, zoowel van religieusen als van wijsgeerigen aard; populaire levenswijsheid en wereldbeschouwing; luim, spotternijen of dwaasheden.

Naar den vorm zijn ze tweeërlei, prozaïsch of poëtisch — of liever, zonder of met rijm.

Onder de eersten vindt men er machtig veel, die dor en onbeduidend zijn, en waarvan wij dan ook geen notitie nemen. Als men b. v. op een drinkhoorn van 't St. Antonies-gilde te Leeuwarden leest: »*desen hoern hebben doen maken de broders van Sinte Antonis Gilde* MCCCXCVII," dan mag zulk een opschrift voor den maker van den katalogus eener Tentoonstelling of eener Oudheden-verzameling heel gewichtig zijn; ja 't kan den Stads-historieschrijver een datum opleveren: maar 't publiek kan die bijzonderheid geen oortje schelen.

Onder de berijmde opschriften treft men slechts zeldzaam wezentlijke poëzie aan. Waar dit somtijds het geval is, zal 't nog negen van de tien malen in 't Latijn zijn. Voor de Opschriften bestond een afzonderlijke Muze, wier naam wij nooit te weten zijn gekomen, maar die, als 't Vrouwtje van den Donau, in allerlei karakters optrad, — nu als kathechizeermatres, dan als lichtzinnige spotster, nu eens als deftige matrone, dan weêr als gemeene straatzangster, ja soms erger nog. Bij wijlen had zij den gril om den sterveling, die om haar gaven bad, toe te snaauwen: »loop naar den duivel, vent! of naar je buurman en besteel hem maar!" En hieraan is het te wijten, dat men in de Opschriften zooveel navolgingen bespeurt, ja dat men er onderscheidene vindt, die als »gemeen goed" beschouwd en, even als de paardebloemen in 't gras, door iedereen geplukt worden. Zoo b. v.:

Ik woon hier . . . .
Wat kan ik beter wenschen,
Dan zegen van den Heer
En gunst van goede menschen?

dat honderde malen in alle Gewesten van ons land te lezen is — den eersten regel aangevuld met:

aan het Veer,
aan den Weg,
aan den Dijk,
aan de Vaart,
op den Hoek,
in dit Huis,
in dees Kelder.

Bij onze beschouwing willen wij echter de Opschriften niet in berijmde en rijmelooze verdeelen, maar een andere, meer logische orde volgen en ons onderwerp in een aantal hoofdstukken behandelen, waarvan in onze inhoudsopgave een overzigt gegeven wordt. 't Is waar, wij zouden er nog een drietal hoofdstukken hebben kunnen bijvoegen, doch wij zullen deze hier alleen *pro memoria* vermelden. Het zijn:

1°. De opschriften op openbare gedenkteekenen.
2°. De opschriften op penningen en munten.
3°. De onkiesche opschriften.

Opschriften op openbare gedenkteekenen in ons overzicht op te nemen achten wij onnoodig en ook minder gepast; 't laatste omdat wij daarvan in dit ons Boek toch liever geen kritiek willen leveren, en de eenvoudige vermelding zonder kritiek, — met andere woorden: een katalogus te schrijven, — niet in onzen smaak valt, en 't is bovendien ten eenenmale overbodig, juist omdat het openbare Gedenkteekenen zijn, die men in alle Plaatsbeschrijvingen, Magazijnen, enz. kan vinden.

Even overtollig achten wij het, een Hoofdstuk te schrijven over de opschriften op Penningen en Munten. Enkele dier opschriften zullen wij tusschen andere invlechten, doch eene afzonderlijke beschouwing dier soort van Opschriften in een algemeen overzicht of er een bloemlezing van te geven, kwam ons evenzeer onnoodig voor. Men kan ze vinden in de werken, waarin zij opzettelijk behandeld zijn, als in dat van Van Loon en de Vervolgen er op, in die van Nahuys, Van der Chijs, Verkade en anderen, en waartoe zouden wij daaruit een bloemlezing maken, die toch weinig bloemrijks hebben zou? Wij zouden òf iets anders moeten vertellen, dan wat in die boeken staat, òf ons schuldig maken aan nadruk: — 't eerste zou niet wel mogelijk, 't andere een wetsovertreding zijn, te erger, omdat gemelde boeken toch maar een beperkt getal koopers hebben en onze bloemlezing zeker hun nog afbreuk zou doen.

Onkiesche opschriften eindelijk *willen* wij niet vermelden: een onwil, dien onze lezers gewis zullen toejuichen. Wie er van gediend blieft kan bij Jeroense te recht. Men moet zich inderdaad verbazen, dat onze voorouders, niet slechts in de 17de, maar nog tot laat in de 18de eeuw, in zulke vuile en vieze dingen aardigheid konnen vinden. Van zijn landgenooten schreef Boileau, reeds in de laatste helft der 17de eeuw:

le lecteur français veut être respecté;
Du moindre sens impur la liberté l'outrage,
Si la pudeur des mots n'en adoucit l'image [1]).

Daarom was de Franschman niet zedelijker dan de Hollander; in tegen-

---

[1]) *Art poétique*, Ch. II.

deel, juist uit het voorschrift van Boileau blijkt, dat hij zich niet aan het onreine der zaak stootte, mits het maar in gekuischte bewoordingen werd voorgedragen; — maar hij was op uiterlijke welvoegelijkheid gesteld. Hier te lande was het anders: men behoeft slechts het repertoire van den Amsterdamschen Schouwburg, tot verre in de laatste helft der vorige eeuw na te slaan en te zien welke kluchten toen nog ten gehoore werden gebracht, om zich er over te verbazen, dat deftig gepruikte magistraten en zedige jonge juffers van goeden huize er bij konnen zitten lachen.

Dat alles is nu anders. Men vertoont nu ***La Belle Helène*** of ***La Grande-Duchesse de Gérolstein***, en die kunnen de zedige jonge juffers van onze dagen gerust aanhooren zonder bloozen; — immers daar komt niets aanstootelijks in voor: of 't is althans, volgens de les van Boileau, zoo verzacht en in zulke keurige of zulke duistere woorden ingekleed, dat gezegde jonge juffers er natuurlijk niemendal van begrijpen.

EERSTE HOOFDSTUK.

HISTORISCHE OPSCHRIFTEN.

Wanneer men onder 't woord *historisch* begrijpt al wat bestaat of bestaan heeft, dan zouden in dit hoofdstuk alle Opschriften te brengen zijn, die ooit ergens zijn voorgekomen, en daarvan alleen moeten worden uitgesloten de zoodanige, die slechts verzonnen en niet werkelijk gebruikt zijn, als b. v. die men in het *Luyffen-Banquet* van Van den Berg [1]) of aan 't slot der *Gedichten van den Schoolmeester* [2]) vindt, of die verder uit het brein van een schrijver geboren zijn, zonder ooit een stoffelijk bestaan te hebben gehad.

Wij nemen 't woord hier echter in beperkter zin, en bedoelen met *Historische Opschriften* alleen zulke, waarin historische personen of gebeurtenissen vermeld worden. En toch geven wij 't nog weêr ruimer zin dan de schrijvers van Handboeken en de leeraars der Historie daaraan toekennen. Want of de gebeurtenissen al of niet »Zaken van Staet en Oorloge" waren, en of de personen meer of minder beroemd en aanzienlijk zijn geweest, vragen wij niet; — een Haagsche torenwachter en een Amsterdamsche jood, die met potloodjes op de Beurs liep, zijn, zoodra wij eenig dokument hen betreffende vinden, even historisch als de Prins van Oranje en een Burgemeester van Amsterdam.

De verzameling, die wij hier geven, zal, overeenkomstig ons plan, slechts van beperkten omvang zijn, — doch wij brengen daarin, zoowel wat den stand der personen en den aard der gebeurtenissen, als wat de voorwerpen, waarvan de opschriften genomen zijn, betreft, de meest mogelijke verscheidenheid. Wij schikken ze in kronologische orde, — echter niet altijd naar den tijd waarin de opschriften gemaakt zijn, maar naar dien der personen en zaken, die er de onderwerpen van zijn.

---

[1]) Den volledigen titel van dit boek vindt men in de *Uithangteekens*, Deel I, blz. 9.

[2]) *Gedichten van den Schoolmeester*, Amst. bij Gebr. Kraay, 1859.

I.

De eerste opschriften, die ons in de opgegeven orde voorkomen, hebben betrekking op Demokriet en Herakliet; — de een de vrolijke lacher, die zoo lachte, dat de Abderieten hem voor mal aanzagen, en Hippokrates lieten komen om een recept voor hem te schrijven; wat den dokter echter niet lukken wilde, daar hij zelf te veel aan 't lachen raakte. De ander, de droefgeestige zuurkijker, of, zoo als de Efezers hem noemden, de huilebalk, die zoo lang de menschen met zijn gejammer kwelde, dat zij een hekel aan hem kregen, en hij aan de menschen. Niet slechts omdat zij huilden en lachten, — daar stak op zich zelf niets bijzonders in en aan lachebekken en huilebalken heeft het nooit ontbroken; — maar als de typen van tweeërlei wereldbeschouwing zijn de beide wijsgeeren door alle eeuwen heen vermaard gebleven en vielen zij ook bij onze voorouders zeer in den smaak. Nog kan men op onderscheidene plaatsen hun portretten zien [1]); de nevensgaande ontleenen wij aan een gevel te Hoorn, op het Groote Noord, met een opschrift, dat men in de hedendaagsche spelling schrijven zou: *In de twee Vergulde hoofden* [2]). Demokriet is hier voorgesteld met hetzelfde jolige gezicht, als waarmede hij Hippokrates aankeek, toen deze hem verzocht, de tong uit te steken. »Kom, kom, dokter!" zei Demokriet, »zoo je gekken genezen wilt, moetje bij de Abderieten wezen en niet bij mij. Maar je zult van de reis wel vermoeid zijn en een hartversterking lusten. De geleerden zeggen groote kroezen en volle schotels bevatten de beste medicijnen. Ik heb hier nog een zak met dien kostelijken drank, waaromtrent zij 't nog niet eens zijn of hij naar u, dan wel naar de Hypokreen is genoemd [3]), in allen gevalle zulje hem wel naar je smaak vinden." En och! de beroemde geneesheer zei geen neen, en in plaats van langer over de toegedichte kwaal te spreken, gingen dokter en patiënt te zamen zitten filozofeeren met den beker in de hand, en zich vermaken over dat groote

---

[1]) Zie *Uithangteekens*, Deel I, blz. 201.

[2]) Door bezorging van den Heer Handelaar te Hoorn.

[3]) Hierover, en over de vraag, of men Ypokras of Hippokras moet spellen, zijn zeer geleerde vertoogen geschreven. Wien 't lust, kan ze nalezen.

gekkenhuis, dat men »wereld" noemt, en zij zaten er misschien nog, indien de wijnzak niet ware ledig geraakt.

Wat Herakliet betreft, die zet hier hetzelfde bakkes, als hij trok, toen hij te Efezen rond kuierde en aan al de geneesheeren vroeg, of ze wel een betrokken lucht vol graauwe wolken in een helderen zonneschijn konnen veranderen? waarop hij van elk hunner — natuurlijk in 't Grieksch — een »loop naar de maan, kerel!" tot antwoord kreeg.

Het opschrift bewijst de populariteit der twee filozofen hier te lande; als men twee hoofden wou afbeelden, sprak 't van zelf, dat het altijd de hunne moesten zijn. 't Is bovendien opmerkelijk, dat deze afbeelding voorkomt in den gevel van 'tzelfde huis, waarin in 1573 de Gemachtigden uit de Vroedschappen der Steden van 't Noorderkwartier, die zich toen Staten van Westfriesland noemden, vergaderden, en welke vergadering later die der Gekommitteerde Raden van 't Noorderkwartier werd genoemd. Was 't niet of die Heeren daarmede te kennen wilden geven, dat zij in hun samenkomsten ook beurtelings zulke gezichten trokken?

Een Friesch Edelman had ze ook voor zijn poort staan en gaf er zijn eigen filozofische beschouwing bij. De State Terhorne, te Beetgum in de Grietenij Menaldumadeel, die in den strijd der Schieringers en Vetkoopers menigen aanval had doorgestaan, was nog in 't begin der vorige eeuw »een schoon sterk slot, uit de graft, die het rontom bespoelt, met zwaare mopsteenen opgehaalt" [1]) en behoorde aan 't adelijk geslacht van Swartsenbergh. 't Was hier, dat Herakliet en Demokriet voor de poort pronkten, met deze rijmen:

* Al waar den mensch om strijt
Is Rook en Ydelheit;
Dit is daar Heraklijt
Soo jammerlijk om schreit.[2]).

* En roemt, verwaande mensch,
Op 's werelts eer noch pracht,
Hier wort uws herten wensch
Door Demokrijt belacht [3]).

Op tabaksdoozen, koperen of zilveren, hadden onze voorvaderen, die geen opgerolde tabaksblaadjes, maar pijpen rookten, als ieder echt liefhebber nog doet, allerlei voorstellingen. Wij zagen er een — een koperen van omstreeks 1700 — op de Delftsche Tentoonstelling van Oudheden in 1863 [4]), waarop een eeuwigdurende Almanak was gegraveerd met de portretten van bestevaêr Julius Cezar, oudoom Gregorius XIII en neef

---

[1]) HALMA, *Tooneel der Vereen. Nederlanden*, Deel I, blz. 123.

[2]) Men ziet in dit koeplet de afwisselende rijmklanken op *ij* en *ei*. In Holland zou men daar geen afwisseling in bespeuren, en geen Hollandsch dichter zou ze met dit doel willen schrijven; doch de Fries, die ze dichtte, hoorde wel degelijk beurtelings het rijm *ijt* (iet) en *eit*.

[3]) Deze koepletten en al die verder met een * geteekend zijn, zijn uit de verzameling van JEROENSE.

[4]) No. 930.

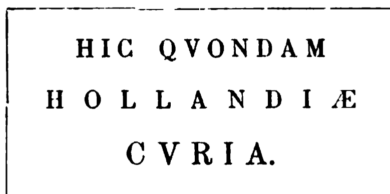
Kopernikus; den eersten als den vertegenwoordiger van den ouden stijl, den tweeden als dien van den nieuwen stijl, den derden als grondlegger van een nieuw zonnestelsel, waarop de latere tijdrekening gebouwd werd. Op den bodem leest men het volgende opschrift, dat er op gemunt scheen, den ouden »Stichters Comptoir Almanach" met zijn mooie houtsneden, die zelfs de Amsterdamsche blokhuizen van 1651 vereeuwigden, afbreuk te doen:

Die deese doos draagt in de sak,
Hoeft nooyt geen ander Almanak.

In den Navorscher [1]) vindt men een dergelijke tabaksdoos uitgeteekend, doch daar met dit opschrift:

Geen Konst maar Reyckdom kan men Verliese,
Daarom wilt Konst voor Reyckdom kiese.

II.

d. i. Hier was weleer het Hof van Holland, — namelijk geen herberg van dien naam, als waarvan wij op blz. 304 van het Tweede deel der *Uithangteekens* gesproken hebben, maar de residentie van den Graaf van Holland. Dit opschrift stond vroeger in hardsteen aan een ouden muur in een boomgaard, een kwartier gaans ten westen van Bloemendaal in het duin [2]).

»Achter in het duin, naar de Santpoort, al wat verre van de Bloemendaler kerk, omtrent een Rhijntak" — als Ludolf Smids zegt, die de plaats den 29 Augustus 1706 naauwkeurig »had weesen besien" — lag weleer het Grafelijk lusthuis te St. Aelbertsberge, dat zijn naam droeg naar den Apostel van Kennemerland, terwijl de kapel aan St. Petronella gewijd was. Men meent, dat dit lusthuis in 't begin der 12de eeuw gebouwd is door den vreedzaamsten aller Hollandsche Graven, Floris den Vetten, wien zijne tijdgenooten den lof gaven, dat hij »meer duechden ende rijcheden hadde dan yemant van sinen voervaders." Zeker is 't, dat het huis door den zoon van Floris, Graaf Dirk VI, bewoond werd, want de Ongenoemde

[1]) Deel IV, blz. 5. [2]) Lud. Smids, *Schatkamer*, blz. 11. Westendorp en Reuvens; *Antiquiteiten*, Deel II. blz. 139.

Klerk, van den opstand van Floris den Zwarten sprekende, zegt uitdrukkelijk: »Dese Florys verbrande up enen dach alle tlant daerontrent, ende mede grave Dircx woninge tot Aelbrechts berge" [1]). En de naam van de kapel herinnert ons de gemalin van Floris den Vetten, Petronella van Saksen. Nog in 't begin der 14de eeuw strekte 't Huis te St. Aelbertsberge den Hollandschen Graven meermalen tot verblijf, gelijk uit de charters, daar door hen »gegeven", blijkt, doch raakte sedert in verval.

Toen Ludolf Smids het bezocht was het een boerenhofstede, en vertoonde een samenstel van oude muren »van een ongemeene dikte" en nieuwe betimmeringen. Een der zeventiende-eeuwsche bewoners had er het bovenstaande opschrift doen plaatsen. Vijf en twintig jaren later was er niets meer van over dan »een weinig muurs", de kelders en 't St. Petronella-kapelletje, waarin nog eenmaal 's jaars de mis gelezen werd [2]).

In de 16de eeuw las men in de kerk te Loosduinen op 't graf van Margareta van Hennenberg, zuster van den Roomsch-koning Willem, het navolgende gedicht:

D'onspreeckelicke Godes cracht
Mach men menichsins wel mercken;
Want eens een frouken voortbracht
Twee kynder te samen in der wercken:
Dat verwonde heur Vrou Margriet Hertogeyn
Van Heynenberch, sy meynde reyn
Dat een wijf by eens mans beleyen
Mocht draghen kynder nyet meer dan eyn.
Daernae liet Godt geschyen
Wonder groot want Sy wan
Vierd'half hondert kyndere ende XIIII
Tot eenre dracht by eenre man,
De kynder kerstede wilt weten,
Bischop Gy in een becken claer.
Daer waeren hooch geboren Peeten
Als Princen, Vorsten, Vrouwen, dats waer,
Der fruchten stierf Sy ende was Germane (*Zuster*)
Van Almanien Willem Coninck
Van Hollandt Grave alsoe ic wane
Dit was een wonderlicken dinck,
Doe si wten werelt bleve
Ment jaer duysent 200 en 76 screve,
Opten goeden Fridach ten neghen uren.
Haer siel moet in eeuwigheyt duren [3]).
Amen.

---

[1]) Uitg. van '*t Hist. Genootschap te Utrecht*, blz. 48.

[2]) Aant. van Gerrit Schoemaker op de *Noordholl. Arkadia* van Claes Bruin, bl. 445.

[3]) De lezing van het opschrift zoo als dit bij Scriverius voorkomt is ongetwijfeld be-

En wie niet gelooven kon aan die geboorte van 364 kinderen t' eener dracht, dien wees men de twee doopbekkens, die mede in de kerk ten toon hingen, met het opschrift:

In dese twee beckens syn
Alle dese kinderen
Gedoopt.

en dan voegde men er bij, hoe ze ook niet grooter dan jonge muizen waren [1]), wat zeker 't mirakel vrij wat in waarde verminderde. Dit oude opschrift raakte weg met de beeldstormerij; maar in de 17[de], ja nog in de 18[de] eeuw kon men een ander in 't Hollandsch en in 't Latijn op een bord naast de bekkens lezen, en daarin was het getal der kinderen op 365 gebracht, — immers er moesten er zoo velen zijn als er dagen in 't jaar waren. De eene helft waren jongetjes, die allen Joannes, de andere helft meisjes, die allen Elizabeth gedoopt werden: — wat zou dat, als zij waren blijven leven, een knappe kindermeid hebben moeten zijn, die niet in de war raakte met al die Jantjes en Betjes!

Scriverius vond met dat al de historie »seer verdacht" [2]). Ludolf Smids wist er iets meer van, maar vond »de stoffe *te delicaat* en niet voor alle menssen" [3]). Westerbaen daar-en-tegen vond die mooi genoeg om er wat alexandrijnen op te rijmen; wie ze lezen wil sla zijn Ockenburg op: ons zijn zij te saai om ze af te schrijven.

Gelukkig had de legende verteld, dat de kinderen op Goeden Vrijdag geboren waren; want dat heeft de geleerden, voor zoo verre zij aan geen mirakelen geloofden, aan een verklaring geholpen, die Arend [4]) zelfs »geestig" vond. Het jaar eindigde met Zaturdag voor Paschen; Vrouw Margriet baarde op Goeden Vrijdag zoo vele kinderen als er (nog) dagen in 't jaar waren, alzoo *twee*, een jongetje, dat Jan, en een meisje, dat Elisabeth gedoopt werd.

Maar zoodra men er deze verklaring van gaf,
Was van 't heele mirakel ook de aardigheid af,
En het nieuwtje was naauw te Loosduinen geweten,
Of ze hebben de bekkens... in 't water gesmeten?

neen — bekkens en bord weggeborgen in de kerkekamer, waar zij nog op den huidigen dag »ongeschonden bewaard" worden [5]).

---

dorven. Wij hebben gepoogd, die te herstellen, zoodat de regels hun behoorlijke lengte en hun rijmwoorden terug bekomen.

1) *Clerc uten Laghen Landen*. Uitg. van het *Hist. Gen.*, blz. 88.

2) *Out Batavien*, blz. 194. 3) *Schatkamer*, blz. 212.

4) *Alg. Gesch. des Vaderl.*, Deel II, 1[ste] stuk, blz. 225, noot 3.

5) Volgens mededeeling van den Heer Eigeman, predikant te Loosduinen.

Een Fransch *geleerde* verhaalt, dat men die bevalling van Margareta van 365 kinderen te Amsterdam op de groote zaal van 't stadhuis op de glasramen in levendige kleuren geschilderd ziet. EYSENBACH, *Histoire du Blason*, p. 378.

Zoo diep was oudtijds het gebruik om zijn gedachte opentlijk door een opschrift uit te drukken, in de zeden geworteld, dat men die in sommige gevallen zelfs op zijn kleëren liet stikken, waarvan wellicht de naam »lijfspreuk" herkomstig is.

Eduard van Gelre was verloofd met Katharina, de dochter van Albrecht van Beijeren, Graaf van Holland. Terwijl hij in 1371 te 's Gravenhage was, gereed om de bruiloft te vieren, ontving hij de tijding, dat de Brabanders in zijn land gevallen waren. Straks verliet hij bruid en bruiloft, trok te velde, won den slag, maar werd verraderlijk omgebracht in de armen der viktorie. Zijn bruidje droeg van toen af deze naieve uitboezèming op haar mouw gestikt:

Het moet God sijn geclaeght
Dat ic ben weduwe ende maeght.

Zij was echter nog jong genoeg om een jaar of wat te kunnen wachten, en toen ontbrak het niet aan een trooster, die Eduard op zijn hertogszetel reeds vervangen had en het nu ook bij zijn bruid kwam doen, en

Door den landzaat aangebeden, zat op Reinouts Vorstentroon,
Over Gelre en Zutfen heerschend, fiere Willem, Guliks zoon:
En, verheven aan zijn zijde, Hertogsweeuw en Hertogsbruid,
Prijkte zoete Katharijne, Hollands eedle Vorstenspruit [1]).

In 't jaar 1389 werd Leiden vergroot en de omvang der stad verkreeg daardoor een zeer aanzienlijke uitbreiding. Dit wordt den voorbijganger nog herinnerd door een opschrift aan 't hoekhuis van 't Gangetje en den Nieuwen Rijn:

Anno dertien hondert tachtich negen
Is Leyden vergroot door Godes segen.
Steenschuer was doen vest,
Myn naem Rooden Toren,
Sta schier in 't best,
Danckt Godt daer vooren [2]).

Dit opschrift schijnt werkelijk van dien tijd te dagteekenen, en geplaatst te zijn aan 't huis, dat den voormaligen Rooden Toren had vervangen; en de eigenaar verblijdde zich, dat zijn huis door die vergrooting in 't beste gedeelte der stad gelegen en dus zoo veel meer waard was. Dergelijke veranderingen, in die tijden, toen de vergrooting der steden nog gepaard ging met het wegbreken en verzetten der muren, gaf den burger meermalen stof tot verheugen. De Leidenaar legde dit aan den dag door een opschrift in steen te doen houwen — de Amsterdammer Roemer Vis-

1) Mr. J. van Lennep, *Eduard van Gelre.*
2) Medegedeeld door Jhr. W. J. C. Rammelman Elsevier te Leiden.

scher door zijn hond met een nieuwen naam te vereeren. Ook in dit opzicht verschillen de smaken der menschen. Roemer woonde met den aanvang der 17[de] eeuw in 't huis de Kreeft, op 't Cingel bij den Janrodenpoortstoren en had er, hoewel de stad reeds in 1593 uitgelegd was, nog tot 1601 den hoogen stadsmuur voor den neus. Toen deze nu in 't laatstgenoemde jaar werd afgebroken, mocht hij zulks als een toevallige bate beschouwen, dewijl 't zijn huis in waarde rijzen deed, en vond er eenige vergoeding in voor de schade, welke hij zeven jaren vroeger in Tessel geleden had en naar welke hij destijds zijn dochter *Tesselschade* genoemd had. Had hij nog een kind te doopen gehad, hij zou het zeker *Schaëbaet* genoemd hebben, maar dit was 't geval niet, en zoo gaf hij dien naam aan een anderen huisgenoot, t. w. aan zijn hond.

Op de Spuipoort te Dordrecht vindt men wel twee historische opschriften. Aan de binnenzijde leest men op een steen:

't Jaer 1418 belegerde hier
dese stadt fier
Hertoch Jan van Brabant
machtich
maer deur Gods hant
verdreven crachtich
Soli Deo gloria.

En, aan de buitenzijde:

't Landt en water, dat men hier siet,
waren 72 prochien, na cronickx bediet.
geinundeert deur 't water crachtich
int jaer 1421 waerachtich.

't Eerste opschrift doelt op de belegering van Dordrecht, dat de zijde van Jan van Beijeren hield, door Jan van Brabant en de Jakobaasgezinde Hollanders. 't Was in Juni, dat Jan en Jakoba zich voor de stad nedersloegen, de Hollanders boven de stad aan de Merwe, de Brabanders beneden de stad; doch 't duurde geen zes weken, of zij zagen zich genoodzaakt hun tenten op te rollen en heen te gaan van waar zij gekomen waren. Uit het rijm zou men allicht opmaken dat hier

Gods Engel hadt den vyant wechgedreven [1]).

of dat hier pest, overstrooming of eenig ander buitengewoon verschijnsel den belegerden te hulp gekomen was; doch het *Gods hant* is hier alleen een stichtelijke betuiging van dankerkentenis, en 't was wel degelijk de

---

[1]) *Gysbreght v. Aemstel*, 1[ste] Bedr. 2[de] Tooneel.

hand der Dordtenaren zelven, die dagelijks uitvallen deden, waarin zij den Hoekschen duchtige slagen toebrachten; terwijl zij bovendien hun vrienden hadden in 't leger van Jan en Jakoba, die alle ondernemingen in 't riet deden loopen.

Het tweede opschrift duidt op den St. Elizabethsvloed, die den geheelen Zuidhollandschen waard deed onderloopen, en 72 dorpen verzwolg. »Sints" — laat Huygens Dordrecht zeggen,

Sints heeft mij eene nacht Venetiën gemaeckt.

't Is een oud sprookje, — en het Nut van 't Algemeen heeft het nog wel, als »oneindig nuttiger dan honderde malle sprookjes," [1]) met een houtsneêprintje in de herinnering zoeken te bewaren, — dat Gravin Jakoba, toen zij haar laatste levensjaren op 't slot Teylingen sleet, haar verdriet poogde te verzetten, door 't maken van aarden kannetjes, die dan ook »naar haar naam genoemd" werden. 't Sprookje is echter door niemand van haar tijdgenooten verteld [2]) en waarschijnlijk alleen daarvan herkomstig, dat men in de slotgrachten dergelijke kannetjes gevonden heeft — die echter ook op andere plaatsen, dikwijls vrij diep onder den grond, zijn opgedolven en tot vroeger tijden schijnen te behooren. Maar datzelfde vinden van kannetjes in de slotgracht heeft aanleiding gegeven tot een praatje van geheel anderen aard, volgens welk Jakoba haar leed verzette niet met het maken, maar met het leêgdrinken van kannetjes, die zij dan, op echte studentenmanier, na 't ledigen, over 't hoofd het raam uit in den vijver smeet. Bilderdijk nam dit praatje gretig op en vertelde, met een effen gezicht, dat Jakoba »aan den drank verviel." Trouwens Van der Schelling [3]) geloofde er ook aan, en vermeldt zulk een kannetje, met een zilveren rand en bodem, op welken laatsten een zittende vrouw is gesneden die 't kannetje aan den mond brengt, en daaronder leest men dit rijmpje, dat echter wel niet veel ouder dan 1600 zijn zal:

Dit 's Vrou Jakobaas kannetje, gelooft,
Die hier maer eens uyt dronck,
Smeet het dan over 't hooft
In de vijver dat het sonck.

In 1445 was Leiden deerlijk verdeeld: de stad had zelfs twee Schouten, een Hoekschen en een Kabbeljauwschen. Op 1 Juli trokken de partijen gewapend tegen elkander op, de Kabeljauwen waren de zwaksten, maar zij kregen hulp uit Delft en den Haag, en op de Koornbrug begon het gevecht, waarbij de Hoeken, die eerst den boventoon hadden gevoerd, het onderspit dolven. De herinnering van dat bloedbad werd lang be-

---

1) *Levensschetsen*, 1e St. blz. 10. 2) VAN WIJN op WAGENAAR. Deel III, blz. 103.

3) *Displegtigheden*, Deel II, blz. 467.

waard door een opschrift in steen gehouwen aan 't hoekhuis van den Rijn en de Burgsteeg: [1])

IN —— DEES TYT —— GEBOUT.

Tusschen deze woorden waren een ***kabeljauw*** en een ***hoek*** aan een lijn uitgehouwen; — doch dewijl het opschrift van ouderdom onleesbaar geworden en de steen gebroken was, is die voor eenigen tijd weggenomen. De stukken van den steen zijn nog voorhanden, doch daarop is letter noch figuur meer te bekennen [2]).

In de kunst van cierlijke eerepoorten te bouwen zijn de Vlamingen de Hollanders al lang vóór geweest. Nog in 't midden der 16de eeuw zag men, zelfs te Amsterdam, tegen zulke groote onkosten op; immers, toen men, in 1549, Filips als Erfprins zou huldigen, dachten de Burgemeesteren er wel over, ook eens »poorten, ***arces triumphales***, ***statuas*** ende diergelijcke dinghen" op te richten, maar 1°. had men van die dingen hier ter stede geen verstand, en 2°. toen men uit dien hoofde den Architekt Mr. Adriaen Schoer van Utrecht ontbood, aan wien men 't werk zou toevertrouwen, kon men niet met hem »accordeeren, overmits de excessive dachgelden by hem geëischt", en zoo deed men 't maar weêr met een sober eerepoortje op den Middeldam af.

Daar-en-tegen zag men in de groote en rijke stad Brugge, reeds een eeuw vroeger, die dingen in volle pracht en praal. Schitterend waren de feesten, daar gevierd bij de bruiloft van Karel den Stoute en Margareta van York, in Juli 1468, en de stad was toen vol eerepoorten, allen met vertooningen van huwelijken: dat van Alexander den Groote en dat van Mozes, van Ahasuërus en van Tobias, de bruiloft te Kana, het huwelijk van Kristus met de Kerk, enz. Die vertooningen waren ***tableaux vivants***, terwijl de opschriften allen Latijnsche bijbelteksten waren. Één moge tot voorbeeld van allen strekken.

Op den hoek van 't Keerseboomsstraetje stond een groote »costelicke poorte" van drie bogen, »zeere rijckelicke verchiert" en bovendien wel »gestoffeert van scilderien." Boven de bogen was een tooneel, voorstellende 't paradijs, en daarin was »ghetoocht van levenden parsoonen zonder verpoorren (verroeren) als oft gesneden beilden gezin (geweest) hadden" — 't huwelijk van Adam en Eva. Of 't kostuum van den tijd behoorlijk in acht genomen was, zegt de historieschrijver niet.

't Opschrift, »in grooten letteren", luidde:

Dominus Deus in paradiso voluptatis adduxit Evam et Adam ut uxor et coniūcx ipsius esset. Geness. 2° ca.

---

[1]) Medegedeeld door Jhr. W. J. C. Rammelman Elsevier te Leiden.

[2]) Volgens mededeeling van den Heer S. C. Van Doesburgh te Leiden.

Bovendien had Adam een rol in de hand, waarop men las:

Hoc nūc ē os ex ossibz meis et caro de carne mea.
(Dese is ditmael been van mijne beenen ende vleesch van mijnen vleesche.)

En Onze Lieve Heer had ook een rol met dit opschrift:

Cressite et multiplicamini et replete terram.
(Weest vruchtbaer ende vermenighvuldiget ende vervullet de aerde.)

Ook waren op vele eerepoorten jonge meisjes gezeten, die de Bruid bestrooiden, als zij door de poort ging: op andere stond een toren vol witte duiven, met de wapens van Karel en Margareet aan den hals, die uitvlogen op de komst van het bruidspaar; — terwijl op alle poorten »speillieden met instrumenten van musyken" zich lieten hooren.

Behalve een aantal andere fraaie dingen, die te Brugge te kijken vielen, stond er op de Markt een gouden boom en een driekanten *perron*, beiden door Antonie van Borgondiën opgericht »ter eeren van allen edelen vrouwen." De perron had drie pilaren en was heel mooi beschilderd, en droeg een opschrift met gouden letteren, dat wij den liefhebberen van oud Fransch ten beste geven:

De ce perron nulz ne prēde merveille:
Cest une emprise qui nobles ces resveille
Pour souvenir de la tant honnouree
Dame dhonnē et de lille cellee.

Ra, ra, wat is dat? Niets minder dan een vizioen, dat Heer Antonie onlangs te middernacht was ten deel gevallen »by der grooter gracie ende voirsienicheyt van Venus der goddinne" en in welk visioen hij o. a. een vrouw had ontmoet, »gheheeten Vrouwe Eere, die hem brochte in een verboorghene eyland", waar hij heel veel merkwaardigheden had gezien en het *souvenir* gold haar en haar eiland. Met zulke *merveilles* hield de *noblesse* in die dagen zich bezig. De Borgondische glans was het avondrood des adeldoms.

Waar men niet al beroemd door worden kan in de wereld!

Dees dankt zijn roem aan goud en schat,
Die aan der vrouwen gunsten,
Een ander aan zijn smerig vat,
Of aan talent en kunsten.

Dees dankt zijn roem aan deugd of moed,
Die, aan zijn mooie kippen;
Een ander aan zijn kindrenstoet
Of aan zijn dikke lippen.

Dit laatste was het geval met Jan II van Glimes, Heer van Bergen op Zoom, bijgenaamd Jan met de Lippen. Maar hij was ook nog om die andere zaak beroemd; hij had namelijk niet minder dan vijftig kinderen gehad, in en buiten huwelijk. Van de laatstgenoemden wil men thans liever niet gesproken hebben; in den goeden ouden tijd echter sloeg menigeen er een bluf meê: — en 's mans dubbele roem werd op 't stads raadhuis onder zijn afbeeldsel vereeuwigd met deze opschriften.

Het eerste voor die Latijn verstonden:

En pictus Labeo, quem
Labris Labro fovendo,
Dii Decies quinta
Fecerunt
Prole beatum.

Het andere voor die dat niet verstonden:

Heer Jan mette lippen is hier
Naer 't leven ghestelt seer fier,
Had vijftigh kinders, 't was mans ghetier,
Sterf duyst vier hondert tnegentich vier.

Meer was er tot zijn lof niet te zeggen; maar dit was dan ook genoeg. Hij had niet te vergeefs geleefd. Even beroemd als hij om zijn vele kinderen, was zijn vrouw *Blanche de St. Simon* (die hem althans 10 van de 50 schonk) om haar schoonheid. Olivier de la Marche, de prachtige ontvangst van Keizer Frederik III te Besançon beschrijvende, zegt: *Après* (na de Hertogin van Borgondiën) *venojent douse Dames et Dameselles à hacquenées, harnachées de drap d'or, et après quatre chariots pleins de Dames, et certes en celle compagnie avoit le bruit pour sa beauté Blanche de Saint-Simon qui depuis fut Dame de Bergues en Brabant.*

De begrafenis van den vader van vijftig kinderen moest wel allerprachtigst zijn, waar van getuigt, dat er bij de lijkstatie wel 336 wapenschilden gedragen werden, en daarvoor zooveel zwart laken noodig was, dat »binnen de gheheele Stadt van Antwerpen gheen swart laken ghenoeg en was te bekomen" [1]). Ja, meer dan drie eeuwen later werd hem nog eens gelijke eer bewezen. Den 28sten October 1829 werd zijn gebeente uit den grafkelder van 't Markiezenhof, met groote plechtigheid overgebracht naar de — toen nieuwgebouwde — R. K. Kerk, en aan den voet van 't Hoogaltaar op nieuw begraven.

III.

De stad Grave bezit nog een keteltje met een opschrift van historische

[1]) 's Mans portret hangt nog steeds op 't Stadhuis te Bergen op Zoom, in de Witte Zaal en is ook te vinden bij Th. de Rouck, *Nederl. Herauld*, blz. 317, 318.

beteekenis. 't Is van Moorsch maaksel. Maximiliaan van Egmond, de zoon van Floris, Graaf van Buren, vergezelde in 1535 Keizer Karel V op zijn tocht naar Tunis en maakte dit keteltje buit. Hij gaf het op Onnoozele-kinderendag in 't volgende jaar ten geschenke aan de stad Grave, om daarmede »de Stads gasten te tracteeren", nadat hij er het wapen van Egmond-Buren op had laten zetten met deze rijmen:

Dit kleynoet is by Maximiliaen Jonckgreef [1]) tot Bueren van den ongeloovigen in Aphrica gewōnen,
Ende opte 28 Desember Anno 1536 der Stat Graef gegōnen.

Over den brand van Delft in 1536 hebben wij reeds in *de Uithangteekens* gesproken [2]). 't Begin van dien brand werd aangewezen op een steen, die vroeger stond boven een poort van 't Karthuizersklooster, dat in 1573 gesloopt is, en waarvan men de ruïne vindt afgebeeld in de *Schatkamer* van Ludolf Smids. In 't rijm op den steen wordt de schuld op de boeren geworpen.

Den. brand. van. Delft. welcke. menig. de. suchtē.
Begost. alhier. door. die. boeren. 't sy. geen. kluchtē. [3])

Neen, waarachtig zijn 't geen kluchten, als een heele stad afbrandt! Maar wat wij niet begrijpen is, dat een brand bij dat klooster, dat een eind weegs buiten de stad lag, ontstaan, de stad heeft kunnen vernielen. Denkelijk heeft de steen vroeger op een andere plaats gestaan, en wees hij dus hier — even als elders zekere merksteenen aanwezen, hoe hoog de vloed *niet* gestaan had [4]) — ook aan, waar de brand *niet* begonnen was.

De St. Janspoort te Arnhem, in haar dagen de fraaiste van de vijf, was door Hertog Karel in 1537 gebouwd, toen hij voor de nadering van Keizer Karel vreesde, en in 't volgende jaar werd ook de hooge muur vernieuwd, die gemelde poort aan de Rijnpoort verbond. Op dien muur, die nu veertig jaar geleden is afgebroken, stond dit opschrift:

Op Pinxteren in 't jaer 1538 is dese muer bestaen [5])
Allerheyligen gedaen.

En iets verder:

Hartog Karel sonder baert
Die de hooge muer bewaart [6]).

---

[1]) *Jonckgreef* was de gewone titel van den zoon van een *Graaf*, gelijk *Jonkheer* den zoon van een *Heer* aanduidde. De laatste titel, bij den Nederlandschen adel ingevoerd, heeft geen zin.

[2]) Deel I, blz. 51.

[3]) Medegedeeld door Mr. J. Soutendam.

[4]) Vergl. *de Uithangt.*, Deel I, blz. 354.

[5]) Versta: »is men begonnen aan dezen muur te bouwen.

[6]) Medegedeeld door wijlen P. Nijhoff te Arnhem.

Dewijl Hertog Karel nu op den laatsten Juni van 't zelfde jaar 1538 stierf, moet deze laatste inscriptie op den muur gesteld zijn onmiddellijk nadat men dat gedeelte was begonnen te bouwen, of men moet hem, ook na zijn dood, als een schutspatroon van dezen muur zijn blijven beschouwen. De naam *Karel zonder baard* is thans nagenoeg vergeten, aangezien men den man altijd Karel van Gelre of Karel van Egmond genoemd vindt; maar bij zijn leven was 't zijn alledaagsche naam en wist ieder, waarom hij zoo heette. Die krijgshaftige en gevreesde Hertog, dien wij ons doorgaans voorstellen als een echten bullebak, gaf, wat zijn liefde tot opschik betreft, den elegantsten saletjonker niets toe. Was zijn vader, Adolf van Gelre, beroemd geweest om zijn schoonheid en zwierige lokken, hij daar-en-tegen volgde de mode daarin, dat hij van niets harigs wilde weten; zijn hoofd liet hij kaal scheren en zijn baard met een fijn tangetje uitplukken. De mode van de pruiken was nog niet gekomen; maar hij droeg op 't hoofd een huif of netje van gouddraad, waarop hij zijn hoed drukte, die schitterde van edelgesteenten en veelkleurige pluimen. De plaats, waar zijn baard had moeten zitten, liet hij inwrijven met welriekende zalven. Wel te recht noemden hem dus zijn tijdgenooten *Hertog Karel zonder baard.* Maar 't wonderlijkste was, dat hem de baard — niet in de keel, maar om 't hart geslagen was; althans dit bleek bij de lijkopening ruig begroeid te zijn. Hoe dit verschijnsel had plaats kunnen vinden, laten wij ter beslissing der lieden van 't vak.

't Adres op den titel van Althuysens Rijmelarije luidt:

> Toa Liouwerd, by Wyger Wygers, Boekedrukker, Bynder in Forkoeper oppe Kelders it fyourde Huwz fin dy kuwrmeytsers pyep, der dy *Rotterdamse Erasmus* uwthengget 1755.

Voor hen, wien dit als Sanskriet in de ooren klinkt, diene, dat er eenvoudig te lezen staat, dat in 1755 bij den boekdrukker, binder en verkooper Wyger Wygers, op de Kelders het vierde huis van de Korfmakerspijp te Leeuwarden, de *Rotterdamsche Erasmus* uithing. Dat uithangteeken is er nog, maar thans bij den boekverkooper Hugo Suringar, 't negende huis van den hoek. 't Was de vader des laatstgenoemden, die Erasmus vijf huizen heeft laten verkassen.

»Maar waarom in 't opschrift juist de *Rotterdamsche* Erasmus? Ieder Nederlander, al is hij juist geen Maaslander, weet toch waar Erasmus geboren was." — Dat is zoo, en indien in onzen tijd een Leeuwarder den grooten man tot patroon koos, zou hij dat adjektief wel onnoodig oordeelen om verstaan te worden. Maar anderhalve eeuw vroeger, — het opschrift zal wel vrij wat ouder zijn dan 1755 — was in vele opzichten voor den Fries de Hollander nog even zeer een vreemdeling als de bewoner van den Bovenrijn, en onze Erasmus was even min hun Erasmus als de

Straatsburger Erasmus. Deze laatste was wel jonger dan de Rotterdammer, maar toch nog een tijdgenoot van dezen en ook zeer geleerd, ja een van de Trentsche Vaderen. En om aan zijn Friesche landgenooten te doen begrijpen, dat hij niet dezen, maar den anderen bedoelde, was 't niet overtollig dat de boekverkooper er de geboorteplaats bij vermeldde.

Op een »rijdwagen tot Haarlem" las men dit opschrift:

Daar Burgemeesters korenkoopers zijn
En Pachters en Verklikkers drinken den wijn
En slechte lui gaan bidden om broot,
Daar leeft de Gemeente in groote noot.

Al komt dit rijm, zoo verre ons bekend is, eerst voor in een verzameling, die in 't laatst der 17[de] eeuw is gedrukt, zoo is het toch van veel vroeger tijd en behoort in de 16[de] t'huis. Dit bewijst, niet zoo zeer het woord *slechte lui* (»eenvoudige, onvermogende lui") want dat werd ook nog in de eerste helft der 17[de] eeuw vrij algemeen in dien zin gebruikt; maar de eerste regel, die bepaald doelt op zestiende-eeuwsche misbruiken, en wel op zoodanige, waar te Amsterdam dikwijls groot ongenoegen uit ontstaan was, maar nooit erger dan in 1565. 't Was een dure tijd, en ofschoon zich nog een aanzienlijke voorraad granen in de stad bevond, was de prijs van 't koren tot een bovenmatige hoogte gestegen. Voor hongersnood bevreesd en om den prijs te doen dalen, besloot de Regeering van Amsterdam den uitvoer te verbieden. Maar nu kwam de »Burgemeester-korenkooper" in 't spel. 't Besluit was 's avonds door de Vroedschap genomen en zou natuurlijk voor de ingezetenen een geheim blijven tot den volgenden morgen als de afkondiging plaats zou hebben. De nacht, die daar tusschen verliep, werd door de Regeeringsleden, voor zoo verre zij of hun naaste bloedverwanten korenkoopers waren, ten nutte gemaakt om al hun voorraad rogge en tarwe door de boomen, die op last van Burgemeesteren in stilte geöpend werden, naar buiten te schepen. Anderen daags, terstond na 't afkondigen van 't verbod van uitvoer, liep de markt zoo laag, dat zij meer dan tachtig percent verschilde met die buiten Amsterdam. Men kan beseffen, hoe dit den korenkoopers, vooral toen zij ontdekten, dat hun konfraters uit de Regeering hun wetenschap tot eigen voordeel misbruikt hadden, in den krop stak. Zij besloten dan ook 't dien Heeren betaald te zetten en vonden daartoe in de beroerten, die nog in 'tzelfde jaar ontbrandden om een jaar later in lichte laaie vlam uit te bersten, ruimschoots gelegenheid.

Van de *Pachters*, in den tweeden regel van 't versje genoemd, spreken wij niet; daar heeft men overal en zoolang zij bestonden over geklaagd. Maar die *Verklikkers* zijn van 'tzelfde tijdvak als de »korenkoopers." Wij slaan Hoofts »Nederlandsche Historiën" op en lezen er blz. 65: »Op wan-

delplaatzen, gassen en gastebooden werd anders niet gekout ende sprak men met vuur en vlam: oft er snooder slaavernij te verzieren was, dan in 't midden van de spien en verklikkers een tsidderend leeven te leiden, die woorden, werken, jaa gelaat en gedachten daaruit gekaavelt, opteekenden?" enz.

't Rijm is dus uit het midden der 16de eeuw, en teekent misbruiken in de stads-regeeringen, waar te dier tijde elk den mond vol van had, en die ook niet weinig hebben bijgedragen tot het doen ontstaan der onlusten, die uitliepen op het verdrijven der Spanjaarden en Spaanschgezinde magistraten. Dat zoodanig rijm een eeuw later, toen het grootendeels zijn beteekenis verloren had, nog op een wagenkrat voorkwam, behoeft niemand te verwonderen; ook thans zou men er nog kunnen vinden, uit de vorige eeuw, die gedurende drie of vier geslachten van vader tot zoon zijn overgegaan.

Toen Alva de hoofden van Egmond en Hoorne wilde doen vallen, kreeg hij lust, om vooraf, bij wijze van inleiding, tegen steenen muren te woeden. Het Huis van Kuilenburg te Brussel was hem een aanstoot, omdat daar op St. Andriesdag van 't jaar 1565 het verbond der Edelen gesloten was, en de Geuzen er vervolgens meermalen hunne vergaderingen gehouden hadden; — daar was, naar zijne meening, de muiterij geboren en daarom wilde hij geen steen op den anderen laten. Nog liever had hij den eigenaar zelven in handen gehad, maar deze was hem wijsselijk ontweken, en bleef de vriend en steun van Oranje, en offerde, even als deze, onbekrompen zijne goederen op voor het mishandelde Nederland. Alva liet het Huis tot den grond toe afbreken, het erf met zout bestrooien, en daarna door zekeren Antonie Credo op de ledige plek een zuil oprichten, op welks vierzijdig kapiteel hij door den schilder Jan Tserraets met vergulde letters, in vier talen, het volgende opschrift stellen liet:

> Als PHILIPS II, Catholyckste Coninck van Spaengien etc. regneerde in dese sijne Erfnederlanden, ende in sijn plaetse regneerde FERNANDO ALVARES DE TOLEDO, Hertoch van Alva etc. is ghordineert, dat het Huys eertijts van FLORENTS VAN PALLANT, Grave van Culenburch, te gronde af-ghebroken zij, ter vervloeckter memorien van de hernomen Conspiratien, die daerin geschiet zijn teghen de Conincklijcke Majesteyt ende teghen deselve Landen. Anno MDLXVIII. Actum den XXVIII May.

Die zuil bleef staan tot na de Pacificatie van Gent, toen hij door 't volk werd omvergehaald en verbrijzeld. De grond bleef onbebouwd tot na het sluiten van het twaalfjarig bestand, toen er een Karmelieter klooster werd gebouwd.

Als een tegenhanger van dit opschrift moge 't volgende strekken.

In 1570 zag 't er in Friesland deerlijk uit. De inwoner zag zich overal bestookt en aangevallen. Op de zee en langs de kusten had men de Water-

geuzen; en velen stonden met deze heimelijk in betrekking. Geen Edelman, die voor Spaanschgezind gehouden werd, durfde zich meer ten platten lande ophouden. De soldaten van Robles, die 't land beschermen moesten, maakten het nog erger dan de Geuzen; niet betaald wordende, liepen zij het platte land af. Overal roof en plundering met vreeselijke en geheimzinnige woede. 't Was of een onzichtbare bende Friesland onder zich verdeeld had; geen waakzaamheid van wachters, dag en nacht, geen pijnigen noch blaken van enkelen, geen uitgeloofde geldsommen konden baten om de daders te ontdekken. De een sprak van booze geesten, de ander van een geesel Gods; — 't was de *guerilla*, die de verdrukte landzaat voerde tegen de vreemde verdrukkers.

Zeker Friesch Edelman, Hartman Gauma, een jongeling van voortreffelijken aanleg, en wel ervaren in de Latijnsche dichtkunst, werd vrij algemeen voor 't opperhoofd der roovers gehouden, — maar 't is nooit bewezen, of hij 't was, dan wel of anderen slechts zijn naam gebruikten.

Eens werd, bij vonnis van den Raad van Friesland, een huis bij Oldeboorn, dat men voor een schuilhoek der roovers hield, verbrand. 's Anderen daags vond men bij de rookende puinhoopen aan een boom een blad papier gehecht met dit opschrift, en den naam van Hartman Gauma daaronder:

Proelia magnatum cernes et sanguinis undas,
Et terras populis vacuas, contusaque regna;
Fana domusque cadent et erunt sine civibus urbes
Inque locis multis tellus inarata jacebit.
Strages nobilium fiet procerumque ruina,
Fraus erit inter eos, confusio magna sequetur.

d. i.:

Gij zult der Helden strijd en stroomen bloeds aanschouwen;
De rijken tegen een zich stootende, en de wal
Der steden gansch ontvolkt; de weligste landouwen
Een wildernis, en huis en tempel tot den val
Gedoemd; bedrog en wee en woede in top geheven,
En de Edelsten des lands 't bederf ten prooi gegeven.

In den tijd toen Alva met geweld de invordering van den tienden penning wilde doordrijven, dus in 't begin van 1572, vond men op zekeren morgen, te Brussel, onder een afbeelding van den Hertog, dit opschrift:

Est ne hic Alvarus Dux jam pius, immo prudens?
Est ne hoc carmen?

d. i.:

Is deze Hertog van Alva niet zeer vroom en wijs?
Is dit geen vers!

Maar niemand, die iets van Latijnsche prozodie afwist, kon er een vers uit maken, en een schreef er onder:

Non est ('t is er geen).

Den volgenden dag las men 't wederantwoord:

Tollantur decimae et erit.
(»Werp er de *tienden* uit en 't zal er een worden".)

En inderdaad, door elke tiende letter weg te schrappen, kreeg men den navolgenden pentameter:

Est ne hic avarus Dux impius immo rudens?

dien de Hollanders vertaalden:

Is dit geen gierig Vorst en ongodvruchtig beest? [1])

De stad Hoorn bewaart nog den beker van Bossu, althans een beker, die zoo genoemd en gezegd wordt uit het Amiraalschip herkomstig te zijn. Hij is van verguld zilver en op 't deksel staat een mannetje met schild en speer. 't Opschrift luidt volgens Dr. Abbing: RIEN OV CONTES. IE MI ATTENS, 't geen hij vertaalt: »Graaf of niets, ik ben er op voorbereid" [2]). Deze vertaling houdt echter geen steek; want er is iets over 't hoofd gezien: boven de E staat een verkortingsteeken. 't Opschrift is een rijmpje en luidt aldus: [3])

RIEN † OV CONTÊS — IE MI ¦ ATENS.

d. i.:

Rien ou contens,
Je m'y atens.

't geen schijnt te beduiden:

»Een van beiden heb ik mij voorgesteld, of ik moet *niets*, of ik moet *in alles mijn zin* hebben."

Men kan 't echter, *atens* als een misspelling voor *entens* nemende [4]), ook aldus lezen:

»Niets of volop — ik versta de kunst,"

namelijk de kunst van *te vreden* te zijn al had hij *niets*, en zich te goed te doen als hij *vol op* had.

Opschriften in de Fransche taal waren sedert den Borgondischen tijd onder den Adel in de mode en zeer natuurlijk bleef dit, dewijl het Fransch de hoftaal was, tot aan den val der Spaansche heerschappij voortduren. Maar die Fransche opschriften waren niet altijd even duide-

---

[1]) DOMSELAER, *Amst.*, B. VI. blz. 259.

[2]) *Beknopte Geschiedenis der Stad Hoorn*, 1839, blz. 72.

[3]) Medegedeeld door Jhr. P. Opperdoes Alewijn te Hoorn.

[4]) In een brief van Maria van Nassau, dochter van Willem I, medegedeeld door den Heer Van Vloten, in *den Navorscher* 1868, blz. 198, leest men ook *je letens* voor *je l'entens*.

lijk, wat zoowel te wijten is aan een zucht tot kortspreukigheid als aan de omstandigheid, dat zij die ze maakten noch *Noël et Chapsal*, noch den *Dictionnaire de l'Académie* geraadpleegd hadden — waardoor ons taal en ortografie dikwijls gebrekkig voorkomen. Bij 't reeds genoemde voorbeeld voegen wij nog een ander. In de kerk te Vianen leest men boven den ingang der kapel, waarin zich de graftombe van Brederode bevindt:

LADIEV † TVE VNG * METOVT.

En in 't midden, tusschen twee zwijnskoppen, het jaartal 1542.

Wijlen Mr. M. C. van Hall [1]) vertaalde dit: »Het afscheid doodt; maar de eeuwigheid is mij alles." — Waar echter de geleerde schrijver die »eeuwigheid" uit gelezen heeft, is ons een raadsel. *Ung metout* (Un m'est tout) kan niet anders beteekenen dan: »een is mij alles." Maar wie is nu die *een?* — God? — Kristus? — de echtgenoot? — Blijkens het jaartal was het Reinout III, die de kapel stichtte, en wel na den dood van zijn gemalin Filippina van der Marck, die in 1536 stierf. Zijn die woorden misschien door haar gesproken op haar sterfbed bij 't afscheid nemen, en daarom te harer gedachtenis door hem boven de kapel geplaatst?

Weet de lezer ook, wat pagadetten zijn? Zoo niet, dan kunnen wij hem vertellen, dat men dien naam geeft aan een soort van duiven met roode oogen. Van een Bacchus-broêr zei men: »hij heeft oogen als een pagadet." Nu was er eens te Leiden op een Vogelkorf, waarin zich twee van die vogels bevonden, geschreven:

Dees droeg de vredetak toen Noach zonder wal voer;
Die droeg de vaste trou toen Spanje Leidens val zwoer.

De eerste regel was, als ieder begrijpt, een toespeling op het duifje der Ark [2]); de laatste zinspeelde op de acht duiven, die Willem Cornelisz. Speelman, sedert »Duyvenboode" genaamd, te midden van den hongersnood spaarde en onderhield om brieven over en weêr te brengen ten behoeve der stad, en die, toen zij stierven, werden opgezet en op het stadhuis bewaard [3]).

Bij dit opschrift van een vogelkorf voegen wij dit andere op een ijzeren pot:

Doen Godes handt
Dreef den vyandt
By nacht uyt Lammenschans,
Creech Schaeck dees pot
Riep aen Amorael Boysot
Meucht over dammen thans.

3 October Anno 1574. Gisbert Cornelissen.

[1]) *Hendrik Graaf v. Brederode*, enz., blz. 166. [2]) Gen. VIII : 11.
[3]) Arend, *Alg. Gesch. des Vad.*, Deel II, 5de St., blz. 403, 404.

't Is de pot, die nog op 't Stadhuis te Leiden bewaard wordt als herinnering van 't beleg. De drie eerste regels van 't rijm doelen op het onvoorziens instorten van een stuk van den stadsmuur in den nacht van den 2[den] op den 3[den] October, 't geen den Spanjaards, die de schans te Lammen bezet hielden, zulk een schrik aanjoeg, dat zij, vreezende van alle kanten te gelijk overvallen te worden, ijlings de vlucht namen. En den Leidenaars kwam dit zoo wonderlijk voor, dat zij er wel een middelijke werking van Gods hand in moesten zien. Bij gevallen als deze toonen, wat de Parijzenaars *gamins* noemen, zich altijd haantje de voorste, en zoo liepen er hier ook eenige de stad uit en naar de schans, die in zulk een haast verlaten was, dat een der gezegde knapen, Gysbert Cornelisz. Schaeck, er nog een pot met gekookt vleesch vond. Dat was een versnapering voor wie in geen weken iets dan misschien een kluifje van een magere kat geproefd hadden! Het vleesch at Schaeck met zijn makkers op, terwijl hij tusschen het schransen niet afliet, met een vollen mond aan het volk van Boisot, dat nog aan gene zijde van de afdamming in de Vliet lag, toe te roepen, dat het nu gerust de stad kon naderen. Den pot behield hij als een aandenken aan 't ontzet. Ouder geworden en tot goeden doen gekomen, deed hij er het bovenstaande rijm op plaatsen, en onthaalde jaarlijks zijn vrienden op een gerecht, uit dezen pot opgedischt, — een gewoonte die zijn nakomelingen meer dan een eeuw lang bleven volgen [1]).

Dat de gevel van 't Stadhuis te Leiden met verscheidene opschriften pronkt, die zinspelen op 't beleg en 't ontzet der stad, is bekend; en wij achten 't niet noodig ze hier mede te deelen, daar men ze bij Orlers vinden kan. 't Zij voldoende hier te vermelden, dat men ter herinnering van 't binnenkomen van den aangebrachten voorraad op Zondag morgen te acht uren, nog aan de Vlietbrug leest:

Men was in groot verdriet,
Want eten was er niet,
En 't volck van honger schreyden,
Ten laest Godt nedersiet
En sendt door dese vliet
Broot, spijs en dranck in Leyden [2]).

Elk droeg voorheen een zakmes — de edelman zoo wel als de boer — niet als verdedigingsmiddel, maar om er zich als men 't noodig had, in de eerste plaats aan tafel, van te bedienen. Op dat mes had de edelman zijn wapen, de boer zijn merk, en niet zelden was op 't mes een spreuk gegraveerd.

---

[1]) Vgl. *Drie Jongens bij 't Beleg van Leyden* in den *Almanak voor de Jeugd*, 1855.
[2]) Medegedeeld door Jhr. W. J. C. Rammelman Elsevier.

In 't kabinet van oudheden van den Koning berust nog het zakmes van Prins Willem I. De schede is met zilver gemonteerd. Daarop vindt men, behalve 's Prinsen wapen en 't jaartal 1574, aan beide zijden dit opschrift:

Drie dingen is een goet behagen,
Liefde des naasten, eendracht der broeders, en dat man en wijf wel overeen draghen.

Zeker heeft de Prins dat mes gekocht, toen hij van Anna van Saksen gescheiden was en aan een nieuw huwelijk dacht.

Uit dienzelfden tijd was ook het glasschrift dat we vonden zonder vermelding waar 't te lezen was; — wellicht was 't in dien tijd zoo in den smaak, dat het op verschillende plaatsen voorkwam:

Liever met Oranje sterven in het velt,
Dan gebracht met schande onder 't Spaens gewelt.

De rijmlustigheid onzer voorouders is bekend, en zij gaven er in allerlei vormen blijk van: ja, die openbaarde zich zelfs nu en dan in stukken uitgegaan van deftige magistraten. Toen men in 1587 te Amsterdam beducht was voor een aanslag van de Leycesters-gezinden en de Burgemeesters een paar metalen stukken uit het bushuis halen en voor 't Stadhuis planten deden, hingen zij er een bord bij met een waarschuwing op rijm:

Oft er verraadt Oft oproer quaadt Wierde vernomen,
Men sal tot baat Geschut [1]) op straat Hier uyt doen komen.

Dit bord werd door een verzamelaar van vaderlandsche merkwaardigheden bewaard en bestond nog in 't laatst der 17de eeuw. 't Is sedert zoek geraakt; wellicht bij de plunderingen van 1748, waarbij veel is verloren gegaan, dat men later te vergeefs gezocht heeft.

Wij willen deze Afdeeling met een zegepraal besluiten. Nadat Prins Maurits een reeks van roemruchtige krijgsbedrijven, in 1590 met de inneming van Breda geopend, in 1594 met de verovering van Groningen bekroond had, werd hij te Amsterdam feestelijk ingehaald. Vertooningen, zoo prachtig als men te Amsterdam nog nooit te voren had gezien, werden ter zijner eere aangericht. Op den Dam vertoonden »de Eglentieren", op een tooneel van 60 voet breed, al de heldendaden van den Prins. Op de Groenmarkt, tegenover 't Prinsenhof, was een ander tooneel opgericht, waarop de triomf van David gespeeld werd; en voor 't Prinsenhof stond een triomfboog, waarop men Claudius Civilis de Romeinen onder zijn voeten trappen zag [2]). Om de herinnering van die heuchelijke dagen

---

[1]) *Geschut* beteekent hier niet de stukken, maar de projectielen; even als in 't woord *werpgeschut*.

[2]) De eerepoorten droegen toen doorgaans geen of althans weinig *opschriften*, maar waren van een tooneel voorzien, waar zinnebeeldige spelen en *tableaux vivants* vertoond

te vereeuwigen, lieten Burgemeesteren boven een nieuwe galerij, die zij toen aan 't Prinsenhof lieten maken, dit opschrift stellen:

Quod Patribus, Marti Auriaco, Batavisque catervis:
Mentem, animum, robur praestas, quod et hoste fugato,
Aut caeso, donas Urbes, Arcesque potiri,
Haec tibi Christe, dicat votiva Trophea Senatus.

Dat is volgens eene oude vertaling:

Ghij, die ons wapent, Heer! en keert het Spaansch gewelt,
Nu slaand' ons vijants heyr, nu drijvend' uyt het velt;
Omdat gh' ons Staten moedt, het hert geeft ons Orangien,
En sterkt den Batavier mits in het stoel van Spangien,
En hem verwinnaar maakt van menigh Schans en Stee,
Stelt dit ons Overheyt hier tot een Dank-Trophee.

't Is echter met die vereeuwiging gegaan als met zoo menig andere; toen later de galerij weêr weggebroken werd, is ook 't opschrift verdwenen en — vergeten. Daarom willen wij 't hier der vergetelheid weêr ontrukken.

IV.

Wij hebben in *de Uithangteekens* [1]) de afbeeldingen vermeld van Jacobus I, Koning van Groot-Brittanje, met zijn gemalin en zijn ouders, die in de beide gevels pronken van een huis te Hoorn op den hoek van de Turfhaven en 't Nieuwe Noord, en naar de »Bijdragen van Nijhoff" [2]) verwezen wat het beeldwerk betrof, dat, naar de plaat te oordeelen, van geen groot kunstenaar wezen moest. Later bleek ons echter, dat die plaat naar een slechte teekening was gemaakt; immers ons werd er eene toegezonden [3]) die bewijst, hoe keurig die vier beeldjes bewerkt zijn. Wij plaatsen daarom de afbeelding der beide gevelsteenen met de opschriften op de volgende bladzijden, en voegen er twee opmerkingen bij. De eerste, dat de opschriften, welke hier, wegens plaatsgebrek, *onder* de beeldjes geplaatst zijn, aan de gevels er *naast* staan; — de tweede, dat in beide

werden. Zoo was 't nog ten tijde van Maria de Medicis, bij wier feestelijken intocht slechts één opschrift op eene der cerepoorten voorkwam, en wel een half vers van Virgilius: *Laeta Deum partu*, d. i. »Blijde moeder der Goden," wat zeer toepasselijk geoordeeld werd op een Koningin, die moeder »van zooveel doorluchtige en koningklijcke personagiên" was. In dien tijd echter gingen de »stomme vertooningen" in geschilderde tafereelen over, waarbij Jan Vos en andere poëten somtijds berijmde opschriften leverden.

[1]) Deel I, blz. 241, 242. [2]) Deel IV. blz. 174. [3]) Door den Heer Handelaar.

Engelsche opschriften, in plaats van *James*, *Joannes* en *Jannes* te lezen staat, 't zij dat dit een vergissing was van den steenhouwer, of van dengeen die ze hem heeft voorgeschreven.

ANNA QVAM VERE TIBI
GRATIOSVM NOMEN
AVT OMEN CHARITES
TVLERVNT CHARA
COELO CHARA VIRO
TVISCVE ES CHARA
BRITANNIS

FELIX INGENIO PHOENIX
VIRTVTIS AMORE CAN
DIDE FLOS REGVM
TOTIVS ORBIS AMOR
SIS BONVS FELIX QVE
TVIS FIDEM TVEARE
QVOD FACIS VT BABIJ
LONNVNCRVAT

THE MOST EXCELLENT PRINCESSE MARIE QVEEN OF SCOTLAND MOTHER TO OVR SOVERAIGNE LORD KING JOANNES SHE DIED 1586 AND IN TOMBE DAT WESTMINSTER	THE MOST ILLVSTRIJ OVS PRINCE HENRIJ LORD DARNLIJ KING OF SCOTLAND FATHER TO OVR SOVERAIGNE KING JANNES HE DIE DAT THE AGE OF 21

't Is bekend, dat in de eerste jaren der 17de eeuw, toen Spanje naar vrede begon te verlangen en velen hier te lande er evenzeer naar hunkerden, het vrij wat moeite gekost heeft, de verschillende meeningen tot een, en het Twaalfjarig bestand, of, als men toen zeide, *de Trefves* tot stand te brengen. Dit wordt ons nog herinnerd door het opschrift van een fraaien beker, thans in eigendom behoorende aan Jhr. Mr. F. A. L. Ridder van Rappard. De stad Gorkum namelijk, den arbeid en den ijver erkennende van haar Burgemeester Jan Jacobsz van Ameyde, die als Gevolmachtigde der Staten het Bestand had helpen sluiten, vereerde hem een beker van verguld zilver, vercierd met beeldjes en wapens, bloemwerk en medaljons, en dit opschrift:

Voor de moeyten langdurich, extra-ordinaris begaen,
In Trefves besongye, gebracht tot victorie,
Heeft Stadts danchaerheyt dees Cop doen ontfaen
Den Burgermr̄ Ameyde tot een memorie.

Geen hoogdravende poëzie, maar duidelijk en verstaanbaar; en een proefje van notulenstijl op rijm.

De roemer, waaruit De Groot, zoolang hij op Loevestein gevangen zat, had gedronken, en die ongeveer $^1/_4$ pint inhield [1]), ging na zijn vlucht in eigendom over aan zijn zwager, den Raadsheer Reigersbergen, die gewoon was, als hij gasten had, hun dien te brengen. Eens dat hij Justus Rijkwaard bij zich genoodigd had, maakte deze, toen de roemer hem overhandigd werd, daarop het volgende *extempore:*

Haec vini mensura fuit, qua Grotius olim,
Captivus curas leniit atque sitim.

d. i. Het was — zoo lang De Groot gevangen bleef —
Dees kelk, die dorst en zorg bij hem verdreef.

Reigersbergen was daarover zoo tevreden, dat hij het distichon in 't glas liet snijden en dit aan den maker ten geschenke gaf.

---

1) Afgebeeld bij VAN DER SCHELLING, *Displegtigheden*, II. 531.

Het beleg van Bergen op Zoom door Spinola, van Juli tot October 1622, toen hij door Maurits tot den aftocht gedwongen werd, wordt ons herinnerd door een lepel en een vork [1]), die in elkander sluiten en waarop men leest:

* 5. 7 Ber. 1622 *
* tot * bvyt * gecreghe *
* inde * belegeringhe *
* van * berghen * op *

* zoom *
* wt * den bvdel * van *
* een geestlic *
* persoon *

Debe zetting van Bergen op Zoom deed herhaaldelijk uitvallen, vooral in de maand September, toen Mansfeld met een aanzienlijke macht de belegerden was te hulp gekomen. Het zal bij een dezer uitvallen zijn geweest, dat een Staatsch krijgsman een der geestelijken, die in 't leger van Spinola dienst deden, te pakken kreeg en hem den zilveren lepel en vork uit den buidel roofde, waar hij het bovenstaande rijmpje in griffelde: — immers voor hem was *zoom* en *soon* een heel gangbaar rijm.

Wij laten thans iets volgen van geheel anderen aard.

Ieder weet, dat het Nieuwjaarwenschen en het geven van Nieuwjaren als fooi of geschenk al een oud, ja een heel oud gebruik is. Sommigen zoeken er den oorsprong van bij de Romeinen, omdat op Nieuwjaarsdag de kliënten aan hun patronen een geschenk brachten en de Keizers dit vervolgens van de Romeinsche burgers als een schatting vorderden, terwijl alle Overheidspersonen begroetingen ontvingen van hen, die daartoe ambtshalve verplicht waren: — 't zou ons echter niet bevreemden, dat de Romeinen 't gebruik weêr van vroegere volkeren hebben overgenomen. Wat daarvan is zullen wij hier niet onderzoeken; wij willen alleen van ons Vaderland spreken, en herinneren, dat de Nieuwjaarsdag van ouds hier te lande opentlijk met zang en spel gevierd werd. In de dorpen en provinciestadjes heeft die gewoonte nog tot in onzen tijd stand gehouden; in de voorname steden werd zij reeds vóór de 17de eeuw afgeschaft — te Amsterdam in 1578. In een keur van den laatsten December van dat jaar lezen wij, »dat in voor-tijden vele ongeregeltheden gebeurt sijn met singen ende spelen van 't Nieuwe-jaer by de straten, ende voor der goede luyden deuren, waerdoor groote vergaderinge van volck quam te vallen op de straten." — 't Sprak wel van zelf, dat er volk op de been was, als er muziek gemaakt — dat wil zeggen, als er getrommeld, getrompet en gerinkelbommeld werd. Daarbij werden allerlei oude liedjes opgedreund voor de deuren van de goede lui, die wat geven wilden: — en van die giften voeren de wijn- en bierhuizen ook wel, waar 't Nieuwe jaar begoten werd, zoodat, naarmate de feestvreugde steeg, er ook

[1]) Eigendom van den Heer W. Hekking Jr.

meer dronkelui ten tooneele verschenen en 't een heidensch leven werd. 't Was dan ook een oud heidensch gebruik om 't Nieuwe jaar met een oorverdoovend geraas te begroeten en dat in de Kristen-eeuwen trouw werd nagevolgd — ja, zoodra 't schietgeweer was uitgevonden, nog vermeerderd werd door schrikverwekkend busgeknal: — want het schieten in de Nieuwjaarsnacht had geen ander doel dan bombarie te maken.

Maar al werd nu ook in de voornaamste steden reeds in 't laatst der 16de eeuw »het singen ende spelen van 't Nieuwe-jaer by de straeten" verboden, »op pene van 't overste kleed" — daarom was het Nieuwjaar-*wenschen* niet afgeschaft — en evenmin de Nieuwjaars-*giften*. 't Zingen en spelen werd alleen vervangen door prenten en rijmen, als de vormen eener hoogere beschaving, die echter niet belette, dat men de hand bij 't aanbieden ophield even als vroeger bij 't zingen en spelen. Al wie in stadsdienst een ondergeschikte betrekking bekleedde, bood zijnen »gebiedenden Heeren" op Nieuwjaarsdag een houtsneêprent, den man zelf in de uitoefening zijner bediening voorstellende, met een rijmpje aan. Zij, die de gansche burgerij bedienden, deden zulks aan alle »Heeren, Kooplieden, Burgers en Inwoonders" [1]).

Jeroense heeft ons het rijm bewaard van een Nieuwjaarsprent van den Haagschen torenwachter in 't jaar 1624:

Ik Trompetter welbedacht
Hou snell' en goede wacht,
Principael in de nacht,
Als yder slapen placht.
Ik heet Heinderijck,
Wie is mijns gelijck,
Die op den Haagsen toren
So sijn trompet doet hooren?
UE. dienaar Heinderijck wel grage
Trompetter op den toren van 's Gravenhage,
Mijn gebiedenden Heeren
Die mijn geven kost en kleêren.

Bevalt u, lezer, dit korte en naieve rijm niet vrij wat beter dan die flaauwe, filozofeerende, moralizeerende, ja soms nog wel dogmatizeerende preekrijmen van karrelui en waldiepers en hoe ze al meer mogen heeten, uit onzen tijd? terwijl 't hun met al hun gezemel toch maar om de kwartjes te doen is! Onze zeventiende-eeuwsche trompetter is een flinke ronde

1) Deze klassifikatie der ingezetenen is aan de Nieuwjaarswenschen nog lang behouden gebleven, nadat zij haar beteekenis verloren had. Maar vóór 1795 maakte men wel degelijk verschil tusschen *Heeren*, d. i. Regenten, en »kooplieden", wier namen niet in 't zoogenaamde »Heerenboekje" stonden: en evenzoo *burgers*, die 't »poortersrecht" bezaten en hen, die eenvoudig *inwoonden*.

kerel, die er roem op draagt, dat hij een bol in zijn vak is, maar die geen karakter aanneemt dat het zijne niet is.

Uit dien tijd is ook zeker houten schild met een opschrift, dat door den Heer Zuidbroek te Waarder op de Delftsche Tentoonstelling van 1863 was ingezonden [1]. 't Lijdt geen twijfel, of dat schild heeft vroeger gehangen boven het graf van den man ter wiens gedachtenis het gemaakt is, namelijk in de kerk te Nieuw-Lekkerland, en 't zal wel in den Patriotschen tijd zijn geweest, dat dit, als zoo menig ander, van zijn plaats is geraakt.

Zekere Aart Adriaensz de Haen, bij verkorting »Hert den Haen" genoemd, had in zijn leven viermalen een bedevaart zoo wel naar 't Heilige Land als naar Rome gedaan, ja zelfs, naar 't schijnt, een uitstap tot in Indostan. Zijn laatsten tocht volbracht hij op zijn zeventigste jaar. En dan durven sommigen nog beweeren, dat het de spoorwagens zijn, die de menschen 't reizen hebben geleerd! Neen, de spoorwagens zijn alleen verplaatsingswerktuigen.

Op 't bord staan de wapens van Bethlehem (?), Nazareth (?), Jeruzalem, Indiën (?), Turkijen, Rome, Duitschland en Holland, en daaronder een rijm dat zijn tochten vermeldt en natuurlijk, als alle levensbeschrijvingen, eindigt met 's mans dood:

Doen Hert den Haen
Had Reys gedaen
Door menigh Rijck,
Wort hij een lijck.
Sijn siel doen weer,
Nae sijn begeer,
Reyst soo met lof
In 't Hemels hof.

Zie! zoo zat de reismanie in den man, dat, toen hij dood was, zijn ziel alleen op reis ging.

Maar er is een leemte tusschen den 4den en 5den regel. De rijmer had daar nog tusschen in moeten voegen:

Achilles quam
En 't lijck opnam,
Seer saen en stout
Hem 't graf indouwt.

Aan 't Stadhuis te Purmerend leest men een opschrift, dat een zeer merkwaardig feit herinnert. Dit Stadhuis was in 1591 gebouwd, maar

[1] N°. 888.

stond wat dicht bij de kerk, en veertig jaren later vond men dat de markt te klein was. »We moesten dat Stadhuis een voet of wat achteruit kunnen schuiven", hadden de Purmerenders al dikwijls gezegd, en werkelijk besloot de Regeering in 1633 dat eens te probeeren. Men ging met macht van vijzels aan 't werk, en — 't lukte werkelijk: 't Stadhuis liet zich »door vijzelkracht eenige voeten achteruit zetten." Zoo'n kunststuk verdiende wel in een opschrift vereeuwigd te worden. Er werd een steen in de voorpui geplaatst met dit rijm:

Anno 1591 is dit Stadthuis geset,
En, door aenwas van nering, hier wel op let,
1633, tot vergroting van de marct met macht
En de vijselaerskonst alhier gebracht.

Toen, in 1846, het Stadhuis verbouwd werd, is aan dien steen een andere plaats gegeven. Hij staat nu in den zijmuur aan den kant van de Kippemarkt [1]).

't Verdient opmerking, dat in 'tzelfde jaar iets dergelijks te Amsterdam heeft plaats gehad, hoewel met een gebouw van minder grootte. 't Was toen de Doelenstraat werd aangelegd. Aan de oostzijde van den ouden toren *Swycht Utrecht* was vroeger een gebouw gezet, dat »geen rechte strekkinge met deze nieuwe begrepen straet kon hebben", en ook dit werd »door de konst van vijzelen op zijn behoorlijke maat verzet en gedraayt" [2]).

Mogelijk was het deze welgelukte proeve te Amsterdam, die aanleiding gaf, om 't zelfde te Purmerend met een zooveel zwaarder gebouw ook eens te beproeven. Maar hoe men 't bij dit verzetten en verdraaien met de fundamentpalen maakte, en of deze ook meêgingen, hebben wij niet gelezen, en laten het ter beoordeeling van bouwkundigen.

Toen Meester Pieter Intes in 1635 het Weeshuis te Rotterdam had gebouwd, vereerden hem de Regenten van dat gesticht, Frans de Neve, Claes van Campen, Cornelis Jacobsz Weyer en Claes Hasselaer, als blijk van hun tevredenheid, vier mooie zilveren schalen. Een dier schalen is thans in 't bezit van den Heer G. van Reyn. De genoemde Regenten zijn daarop afgebeeld, zittende aan een tafel en daarbij dit rijm:

De Rhegenten van 't Weeshuis getrou
Schencken Pieter Intes d' Meester van 't gebou [3])
Vier Silveren Schaelen wel gemaeckt
Voor 't loffelijck timmeren hooch bedaeckt [4]).

---

[1]) G. VAN SANDWIJK. in den *Navorscher*, Deel IV, blz. 379.

[2]) DOMSELAER, *Amst.*, Boek III, blz. 253.

[3]) *Meester van 't gebou* staat hier voor »bouwmeester".

[4]) *Hooch bedaeckt* voor »met een hoog dak".

Vermoedelijk had Pieter Intes zijn diensten ten behoeve van 't weeshuis belangeloos bewezen en was hem daarom zulk een fraai geschenk vereerd.

Had bij eene of andere gewichtige gelegenheid een gild zich jegens de stad verdienstelijk gemaakt, dan vereerde het zich zelf met een opschrift in de Gildekamer. Zoo waren de Amsterdamsche turfdragers in der tijd niet weinig trotsch op hun moedige houding bij gelegenheid van den aanslag tegen de stad in 1650. En daarom lieten de Overlieden van 't gild, toen 't al haast een paar jaren geleden was, en men dus begon te vreezen, dat het eerlang in vergetelheid zou raken, dat heldenfeit van de turfdragers met gouden letters vereeuwigen onder een geschilderde voorstelling van 't gewapende gild:

In 't Jaer wanneer men schreef sesthien hondert veertigh thien
Doen heeft men 's Prince maght voor d' Amstelstadt gesien;
Ons gilt driehondert veertigh sterk soo jongh als oude klouwers,
Die werden van de Wet versien met pieken ende houwers.

Schilderstuk en opschrift beiden zijn tegenwoordig op de Rariteitskamer te vinden.

Op een zeldzamen penning betreffende diezelfde belegering van Amsterdam in 1650 lezen wij aan de eene zijde rondom het stadswapen:

Den 30 Juli heeft Prince volck de Stadt berent
Van Amsterdam en sijn Augusti 4 daer afgewent.

Op de keerzijde, onder de afbeelding van een ruiter:

Van Hectors vaen het eerste rot
Is uytgedeelt dit silver lot.
1652 in May.

En rondom:

Ulissis loosheid kan het scheeprijck Y niet schaên,
Zoo lang er Hectors zijn die voor de vrijheid staen.

Met Ulysses wordt hier ongetwijfeld, even als in den Palamedes, op Sommelsdijk gezinspeeld, wien na den dood van Prins Willem II de aanslag op Amsterdam voornamelijk geweten, en die o. a. beschuldigd werd van 't verraderlijk bespieden der wallen van Amsterdam.

»Hectors vaen" zou op een Vendel Schutters kunnen doelen, want Vondel drukte zich even zoo uit:

De Vaen van Swieten wacht om Medicis t' onthalen,

maar wij hebben hier aan een ruiterbende te denken, die reeds lang vóór

1650 bestond. Van Baerle beschreef haar [1]) in 1638 aldus: »Zy bestond uit de treffelycxste en aenzienelijckste jeughd. Altemael braef en schoon volck. Sporen, stegelreepen, toomen, gespen, het hair en de mane geestigh gekrult, en diergelyck slagh van cieraeden meer, bloncken met gouden en zilveren doppen. Zadels, borststucken, deckkleederen waren elck om 't cierlijckste en 't kostelijckste. Hun geweer waren degens en pistolen. Witte veders zwaeiden boven op hunne hoeden. Drie trompetters, in 't purper gekleed, reden vooruit en bliezen dat het een lust was om te hooren." En Melchior Fokkens [2]) zegt er in 1662 van: »sy komen voor den dagh gelijk of elk een Prins waer, soo in schoone paarden als prachtigh in 't gewaet, de klederen stijf van gout en andere kostelykheyt, als met pluymen en stricken van allerhande koleur van linten, sij hebben haer pistolen en alle geweer gelijk de Ruyters en dit zijn van de treffelijksten en rijkste der Stadt, sy komen ook niet in 't geweer dan alsser eenigh Vorst of Prins of Konink of sulke groote Personaadjen komen, die sij dan in 't gemoet rijden en verwellekomen. De Ritmeester en Standaar-drager zijn al meest van de Staet-regeringe self of haer Soonen. Sij hebben haer Trompetters voor haer rijden met rocken aen die geestigh met Stadts koleur en wapens gemaekt zijn."

En voegen wij bij deze prozabeschrijvingen de dichterlijke, die Vondel er in 1660 van gaf, toen die ruitertroep onder bevel van De Graeff, Van Waveren en Tulp den jeugdigen Willem III had ingehaald:

De Ridderschap van Troje wort herboren
  En oefent zich langs onzen Aemstelstroom;
Daer zit zy op, en noopt het paert met spooren.
  Het brieschent paert, gewent naer roede [3]) en toom
Te luisteren, en 't steecken der trompetten.
  Prins Willem draeft alle Aemstelridders voor,
Verbonden aen Graefs standert en kornetten.
  Heer Waveren en Tulp bewaeren 't spoor
Des Princen, als geoefende manhaften.
  Zoo volgen zij de straeten van de stadt,
De cingels en de schaduwrycke graften,
  Langs huizen, vol gepropt van weelde en schat,
Door wolcken van veel duizent burgerijen
  En Bataviers. van Zuid en Noort vergaert.
Zoo plagh de zon alle oogen te verblijen.
  Als jonge Oranje, op zijn schuimbeckend paert;
Een schooner dagh den sterfelijcken menschen
  Hier toevoert, en zijn grootvaêrs naem ververscht,
Op 't juichende geschal van zooveel menschen,
  Te dicht op een gedrongen en geperst.

---

[1]) *Maria de Medicis*, blz. 9 en 10. [2]) *Amst.*, 1e druk, blz. 339.
[3]) Wat wij nu, met een onduitsch woord, »karwats" noemen.

Lang leef Oranje, en hanthaef 't recht der Staeten,
De Vryheit, en de rust van 't Vaderlant,
Ten schimp van al die Hollants welvaert haeten.
Zoo blinck' hy, als in gout een diamant.
De Ridderschap lost hierop haer pistoolen.
Is 't voorspel goet, hoe kan het hooghtijt doolen?

De ruiterbende schijnt dien naam »Hectors vaen" nog in 1660 gedragen te hebben, daar Vondel haar »de Ridderschap van Troje" noemt. Penningen als deze werden, even als de zilveren lepels bij de Schutterij, uit boeten geslagen en onder de ruiters rondgedeeld. Een anderen penning met den »Hecktor", ook van Mei 1652, doch met andere opschriften, en in het tweede rot uitgedeeld, is afgebeeld bij van Loon, in het Tweede Deel, blz. 348.

In de verzameling van Jeroense vinden wij het volgende opschrift, dat hem was medegedeeld als gesneden op een zilveren Jachthoorn, zonder dat hij dezen wist t'huis te brengen.

Gaat Ferdinand ter jacht met Leopold op hinden,
Men dankt dat Oostenrijk. Zocht ook mijn Vorst zulk wilt,
Licht vangt hy 't op zijn erf; maar 't zegenrijcke Bildt
Verschaft ons Haas genoeg door hulp van Brak en Winden.

Van wien was die Jachthoorn?

Ferdinand en Leopold zijn niet moeilijk te herkennen. 't Is Keizer Ferdinand III, die na 't sluiten van den Westfaalschen vrede een rustige regeering en tijds genoeg had om met zijn zoon Leopold, die in 1640 geboren was, ter jacht te gaan. De horen zal dus gemaakt zijn tusschen 1650 en 1657, toen Ferdinand overleed, en de eigenaar was niemand anders dan de beroemde staatsman Willem van Haren, die in 1652 tot Grietman van de Bildt gekozen was. Zijn »Vorst" is alzoo de Friesche Stadhouder Willem Frederik. Men weet, dat de Harens zeer aan 't Huis van Nassau gehecht waren; de vader van dezen Willem was opperstalmeester van Graaf Willem Lodewijk.

Men zag dus op den Jachthoorn een keizerlijke jachtpartij afgebeeld en de zin van 't rijm is deze: »Laat de keizer met zijn zoon op hinden jagen, mijn Vorst, Willem Frederik, behoeft daar niet voor onder te doen, maar kan in zijn uitgestrekte bosschen in Schoterland en Stellingwerf ook nog wel hinden jagen. Ik stel mij wel met hazen te vreden, die ik in mijn Grietenij, het Bildt, genoeg kan vinden."

In den zomer van 1655 was het nieuwe Stadhuis te Amsterdam — dat zoo langen tijd met den weidschen titel van »'s werelds achtste wonder" is vereerd, maar thans in zijn maskeradepak een treurige vertooning maakt — zoo ver gereed, dat de Regeering er zitting kon nemen. Zij

besloot dit te doen op den 29sten Juli, met behoorlijke plechtigheid. Eerst predikatie in de Oude en Nieuwe kerken; daarna zitting op 't Prinsenhof ('t Stadhuis *ad interim* en nu sedert 60 jaren weêr Stadhuis — en vervolgens »Gemeentehuis" geworden), optocht naar 't Nieuwe Stadhuis, parade van de Schutterij op den Dam, wat in die dagen niet zoo stil afliep als tegenwoordig, maar waar dapper bij gevuurd werd ter eere van de Heeren, die intusschen een glas dronken ter inwijding van het nieuw kapitool. Dit glas, een groene Rijnsche-wijn-roemer, wordt nog in de Rariteitskamer bewaard, en draagt dit opschrift:

Gesegent Raethuys, pronck van 't gantse Nederlant [*Toen een waarheid*]
Soo heerelijck versien met mannen van verstant [*Een lief kompliment aan zich zelven*]
Daer vree, gerechtigheit en eendracht vult de saelen
En Godt sijn gunstig oogh soo rijckelijck in laet daelen.
1655 Julius 29, van Buil fecit.

Dat er ook een maaltijd op volgde, spreekt van zelf, en terwijl de Heeren *elkanderen onthaalden* (gelijk de Stads-historieschrijver dat in zijn stadhuisstijl noemde) maakten de stads-muziekanten een »overheerlijke muziek" op den Dam, waar natuurlijk half Amsterdam opeengepakt stond »om te kijken."

En wie was nu die Van Buil, die 't vers gemaakt of gesneden had. Vermoedelijk een zoon van den Onderschout Nikolaas van Buil, die met Truitje Roemer Visschers dochter, de zuster van Anna en Tesselschade, getrouwd was. Geen wonder, dat hij even als zijn Grootvader en zijn Tantes wat aan de poëeterij deed.

»Den Hartogh van Gelder" — welke wordt niet gezegd; maar als men voor een paar honderd jaren van »den Hartogh" sprak, meende men steeds den beroemden Karel — had aan de Arnhemsche schutterij een papegaai ten geschenke gegeven. Geen wonder, dat het arme dier, na gedurende bijna anderhalve eeuw tot mikpunt voor de schutters te hebben gestrekt, mooi versleten was en in 1657 vernieuwd moest worden. Die papegaai wordt nog op 't Archief der stad bewaard, en hangt aan een rond plaatje, dat aan de eene zijde een voorstelling heeft van 't papegaai-schieten, en aan de andere dit opschrift:

Ghy schutters altemal en wilt vry Dapper schiete
Doet eieder vrij zijn Best. En laet u niet verdriete.
Schiet ider na sijn rangh
Tot Dat de Pappegaey ter neerleyt van de stangh.

Dat de Gelderschman — misschien wel de hofpoëet van »den Hartogh" — die dit rijm gemaakt heeft, er een eigen spelling op nahield, stond hem even vrij als onze hedendaagsche poëeten; dat hij daarbij met een schilderachtige losheid te werk ging en nu eens *eieder*, dan weer *ider* schreef

ook hiertoe had hij 't zelfde recht als onze tijdgenooten; maar dat hij zich de dichterlijke licentie veroorloofde om de Arnhemsche schutters *al te mal* te noemen, dat was wat heel kras; — zoo iets zou tegenwoordig de stoutste poëet niet wagen.

't Was in dien tijd niet ongewoon, oude, eerwaardige gebouwen in deftige latijnsche verzen hun eigen geschiedenis te laten vertellen, wat men een »selfspraeck" noemde, en welke natuurlijk als opschrift voor den ingang moesten staan. Tot voorbeeld kiezen wij den Burg te Leiden, die zeker een der oudste gebouwen van Holland is.

Op de voorpoort ziet men een klimmenden leeuw met het zwaard in den eenen klaauw en het wapenschild van Leiden in den anderen; daaronder staan de namen der burgemeesters, die in 1658 regeerden, en de volgende »selfspraeck":

Arx ego Bellonae, bifido circumflua Rheno,
Wasnarae fueram gloria prima domus:
Anno 1203. Arx invicta, fame victam nisi fama referret,
Cum tutam in nostro se putat Ada sinu;
Anno 1420. Post, in vicinos nimis imperiosa penates,
Hollando cogor subdere colla jugo:
Quodque olim in Cives fuerat, Jure exuor omni,
Cum Lupulo et Grutis nuda relicta meis:
Anno 1651: Quae nunc jura suo cum vindicet aere Senatus,
Illius arbitrio me quoque trado lubens.
Leida! supervacuos alii mercentur Honores,
Tu sapis, et Cives, quo tuearis, emis.

Door Oudaen aldus overgezet:

Een Krijghs-gebou waer om de dubble Rijn komt stroomen,
Verstreckt' ick 't Heerlijk goed der Stam van Wassenaer.
Anno 1203. Onwinlijck; had mij niet den honger kunnen toomen,
Die binnen mijn begrip Vrou Ada viel te swaer:
Anno 1420. Ick naderhand te trots op mijne wyck-genooten,
Moest buigen mijnen neck voor Hollands Heerschappy,
En zagh mij van 't gesagh der Burg'ren afgestooten:
't Genot alleen van Hop- en Gruyt-geld lietmen mij.
Anno 1651. Nu wil ick voor de Stad 't hoofd garen onderhaelen,
Diens munten, met mijn recht mij neemen in den erm.
Een ander geef zijn geld om sonder vrucht te praelen,
Gij Leyden koopt een Burgh, in nood een Burgers-cherm [1]).

Tot opheldering dezer verzen dient het volgende. De Wassenaers waren van ouds Heeren in Rijnland en Burggraven te Leiden. In 1203 nam

---

[1]) Medegedeeld door Jhr. Mr. W. J. C. Rammelman Elsevier te Leiden.

gravin Ada de wijk op den Burg, en werd door Egmond en Banjaert belegerd. In 1420 deed Filips van Wassenaer afstand van 't burggraafschap, dat met de graaflijkheid vereenigd werd; en in 1651 kwam de stad Leiden door koop in 't bezit van den Burg.

De vorm der begrafenisbriefjes in de 17[de] eeuw was doorgaans zeer eenvoudig, b. v.:

ANNO 1698
Tegens Zaturdag, den 9[den] van Augustus
Word Uw.E. ter Begraavinge verzogt [1]) met
het LYK van
JAN VERRYN
In zyn leeven
REMONSTRANTS PREDIKANT.

Op de Keyzers-graft, tusschen de Rhee- en Beeren-straat. Als Vriend in huys te komen, om (zonder meerder verzuym) voor drie uuren te zyn in de

OUDE KERK.

(met de hand geschreven:)
D' H *Willem Cats*.

Uw.E. Naam zal geleezen worden.
G. Slaats.

In 't begin der 17[de] eeuw waren die briefjes al even zoo, en ook nog in de eerste helft der 18[de]; later werden 't allengs *kennisgevingen* van 't overlijden, zonder meer *ter Begraavinge* te noodigen.

In bijzondere gevallen werden de begrafenisbriefjes wel eens op rijm gesteld. In de *Uithangteekens* [2]) hebben wij dat van Jan van Gijzen medegedeeld, die deze onderscheiding verdiende, omdat hij zelf nooit anders dan op rijm geschreven had; — in 't Nederlandsch Magazijn van 1863, blz. 80, kan men een voorbeeld vinden van een echtpaar, dat om zijn hooge jaren »waarvan een ieder verwondert was", gelijke onderscheiding genoot. Doch wij willen thans op eene andere bijzonderheid wijzen.

In 't midden der 17[de] eeuw kwam 't, onder burgerlieden in de mode, dat zij in de begrafenisbriefjes een heel geslachtregister opnamen. »Staaltje van ijdelheid!" zegt men wellicht. Ongetwijfeld; maar in welke eeuw zijn de menschen niet ijdel geweest? Al de lessen van den Prediker hebben daar niets aan verbeterd, en al traden er nog vijf en twintig nieuwe Predikers op, de menschen zullen wel altijd ijdel blijven, en hij, die 't luidst het *Vanitas Vanitatum* uitkraait, is dikwijls ijdel boven allen. — Doch zie hier een voorbeeld van zulk een begrafenisbriefje:

---

1) Dikwijls komt in plaats van 't woord *verzocht* 't woord *gebeden* voor.
2) Deel I, blz. 188.

* Tegens Dingsdag den 25 Mey 1655,
Werd UE. ter begrafenis gebeden met
het LYK van
ANNA ROKES VASTHOF,

Naagelaate kindt van zalige *Roke Janssen Vasthof*, wiens Vader en Moeder geweest zijn zalige *Jan Robesse Vasthof*, beide geweezene Boremakers en Yzerkramers in de Spaarpots- of Gaperssteeg en Marretje Hermans, behouwtdochter van *Jan Pietersse Meerhuisen*, Kunstkooper, Acteur van d' Amsterdamse Schouwburgh [1]) en Tamponistus van de Burgerij onder de E. Heer Kapiteyn *Nicolaas Pancras*, dochters dochter van wijlen zalige *Huybert Thysse Swart*, in sijn leeve Opsiender en Penningmeester geweest in d' opkomst van de Beemster, en *Anna Dirks Lelyveld*, zuster van *Pieternelle Rokes Vasthof*, Nichje van *Jan Freriks van der Burgh*, Factor van de Gemeene Lands-middelen en *Lambert Andriesse*, houtkooper, en al de Predikanten, genaemt *Gisteranis*, en al de *Quakels*, en de *Dymants* en de *Van der Hooge*.

Tegenover 't Heere-Logement op de hoek van 't Gebedt zonder Endt, op de Grim. Ten half eenen precys. Als vrindt in huys te komen

't Lijk zal in de Oude *SinterKlaas Kerk* begraven werden.

Wie nu uit al dien omhaal wijs kan worden, weet precies wie tot de familje van Antje Vasthof behoorde. Of al de dominees, van wie zij het nichtje was, twee aan twee achter 't lijk geloopen hebben, weten wij niet; wel, dat de *Vasthoven* niet *vast* waren op de spelling, immers *Gisteranis* zal wel *Geesteranus* moeten zijn.

Kon men geen familje genoeg noemen, dan plakte men er maar een vriend bij, liefst een, van wien een paar titels te vermelden waren; zoo b. v.:

* Tegens Saturdag, den 20 November 1659,
Wert UE. ter begravenisse gebeden in de Beverwijk met
het LYK van
MR. PIETER DE PUTTER,

Vermaert Schilder van Visschen, daer zoon van is *Josua de Putter*, Notaris en Procureur voor de Heeren Gecommitteerde Raden, daer Broeders van zijn *Jan de Putter*, vermaert lakenkooper in 's Gravenhage, *in de Eyerkorf* in de Veenestraat, en *Cornelis de Putter*, wijnkooper in de Papestraet *in de Putter*, daar Swager van is *Christoffel Dol*, boekverkooper, gewezen Vaendrig van de burgerije van Zierikzee en jegenwoordig Luytenant van de Haagse Schutterij, alsmede Diaken van de Nieuwe kerk in 't Padmoes in den Haag, daar groot vriend van was de Heer *David*, spinnewieldrajer, Vroetschap dezer stede, Diaken en Trommelslager van de Beverwijkse Burgerije.

Het Lijk zal uytgedragen worden in de Peperstraat.

Als vriend in Huys te komen.

Ten twee uyren in de KERK met lange mantel.

---

[1]) Deze vervulde in 1640 de rol van de „Gebroeders" in Vondels Treurspel van dien naam. Zie *Vondels Leven en Werken*, Deel III, blz. 645.

Dit laatste sprak van zelf; want een *korte* mantel was geen rouw; rouwkleêren moesten lang zijn, zoodat ze sleepten. Daarom ook zeî 't oude spreekwoord: »de weduwtabbert is lang, elk trapt er op." Maar hoe in die dagen te Beverwijk het baantje van tamboer bij de schutterij vereenigbaar was met het lidmaatschap van den Stedelijken Raad, begrijpen wij niet, en zelfs geen Amsterdammer der 17de eeuw zal dit begrepen hebben.

Op een groenen roemer — thans het eigendom van Mr. P. J. Teding van Berkhout, maar die vóór twee eeuwen aan Konstantijn Huygens door een zijner vrienden ten geschenke gegeven is, leest men dit opschrift, dat alleen merkwaardig is om hem, tot wien 't gericht was:

Aen Constantinus Huygens.

Verschroockt soo is mijn Pen, Vermuft is mijn Papier,
Verroest is mijn Verstant, Beschimmelt is mijn Lier!
Gaet, Segen-Rijck Poëet! Gaet henen op de Toppen
Van Helicon, en haelt wat Waeter, om te Droppen,
In mijn verdroochden Inck, opdat ick als ick plach
Met een gewoone Pen mijn Vrinden groeten mach.

Vrijpostig genoeg, om een man als den heer van Zuilichem, even als een bronmeisje aan een badplaats te behandelen, die men een glas geeft met de boodschap: »haal mij daar nu wat water in," en zelfs geen bronmeisje zou men ooit tot zulk einde naar een bergtop heenzenden! — Wat nu die bombast eigentlijk beteekenen moest en hoe die op een wijnroemer te pas kwam, moge Huygens begrepen hebben, — wij vatten er het fijne niet van.

Toen Prins Willem III, in Januari 1667, ruim zestien jaar oud, zijn belijdenis deed en als lid der Hervormde Kerk werd aangenomen, gaf hij aan de oude vrouwen en kinderen, die in het Haagsche Diaconie-huis verpleegd werden, een vrolijken maaltijd, en vereerde bij die gelegenheid aan 't kollegie van Regenten een mooien, verguld zilveren beker, die nog bewaard en bij plechtige gelegenheden gebruikt wordt. Onder het opschrift:

VENERABILE DONUM

hebben later die Regenten het volgende doen stellen:

Dees kelk is 't milt geschenk van Willem Hendriks jeugt,
Die out en jongh onthaalde in 't Kinderhuis vol vreugt,
En sedert Neêrlant, ja, op Englants troon verheven,
Al 't Christendom gebergt, veel wondren heeft bedreven.

J. V.

Men [1]) heeft uit deze letters den naam van *Joannes Vollenhove* willen

[1]) De Catalogus der *Delftsche Tentoonst.*, n°. 2804.

lezen, maar niet bedacht, dat Vollenhove toch de eischen van taal en zinbouw te goed kende, om zulke wartaal en onzin te schrijven als de twee laatste regels bevatten.

In 't Kweekschool voor de Zeevaart te Amsterdam wordt een hooge kroes bewaard, die, volgens den Catalogus der Tentoonstelling in Arti et Amicitiae van 1858 [1]) »door Cornelis de Witt op zijnen tocht naar Chattam gebruikt" zou zijn. Die kroes prijkt met het volgende opschrift:

Wilt, eer ghy uit my drinkt, zien wat hier staat geschreven:
Mijn Meester won my toen het vrye Nederlandt,
In Chattam Stuarts troon heel onverwacht deê beeven.
Wijl hy zijn Zeemagt zag verovert en verbrandt.

Die Coopmans schepen wil verbranden,
Bewaar eerst meê zijn eigen stranden;
Dit 's tot gedachtenis van 't Land
Doen Chattam wiert vernielt door brandt.
Dirck Claessen, Juni 22. 1667.

Had nu werkelijk De Witt dien kroes als drinkbeker gebruikt, Dirk Klaaszoon zou niet nagelaten hebben, die omstandigheid in zijn opschrift te vermelden; hij vergeet zelfs het verbranden der schepen in 't Flie niet; maar van De Witt geen woord. Men mag dus aan de waarheid der overlevering twijfelen. 't Schijnt, dat Dirk Klaaszoon den tocht medegemaakt en den beker *gewonnen*, dat is »buit gemaakt" heeft, vermoedelijk uit een veroverd Engelsch schip. Na zijn t'huiskomst heeft hij er 't bovenstaand opschrift »tot gedachtenis" op laten graveeren, benevens een afbeelding van den scheepsstrijd en een schild met zijn merk.

Men kent het verhaal, dat zoo dikwijls is nageschreven, aangaande het wonderbare kunststuk, dat Jan van Brakel zou hebben uitgevoerd — namelijk met een heel fregat zoo maar *over* een gespannen ketting te zeilen. »Dat zalje een schok geven," zei de mof, toen hij met de trekschuit aan de brug van Sloterdijk kwam, en de lijn nog steeds over de leuning ziende loopen, zich verbeeldde, dat de schuit dienzelfden weg nemen en over de brug heen zou wippen. 't Feit aan Van Brakel toegeschreven zou nog sterker zijn geweest, want hij had voor zijn fregat niet eens een jaagpaard. Die 't sprookje 't eerst heeft uitgevonden is zeker een spotvogel geweest; maar de geleerde lui — die nooit gevaren, misschien nooit een fregat gezien hadden — geloofden 't en schreven 't na. Wij noemen er hier slechts twee, een uit het begin en een uit het laatst der 18de eeuw, maar die beiden veel gebruikt zijn. De Rechtsgeleerde A. G. Luïscius schreef in zijn Algemeen Woordenboek [2]), dat Jan van Brakel »met een

[1]) N°. 1915. [2]) Deel III. blz. 326.

grote onverzaagtheid vooruit en *over de ketting* zeilde." En de »Meester der Vrije konsten" J. F. Martinet drukte 't in zijn *Vereenigd Nederland* nog konstiger uit: »Brakel *stoof*, onder het donderend schieten der vyanden, *vooruit;* zeilde *over* de keten, zonder éénen schoot te doen, enz." [1]). En dit denkbeeld zat paalvast in onze landgenooten, vooral door den invloed der schoolboekjes, die, ofschoon doorgaans met weinig oordeel geschreven, toch den grootsten invloed hebben, daar de meeste lieden al de historiekennis, die ze nog bezitten, aan hun schoolboek te danken hebben. Ja, ofschoon reeds in 1845 de Jonge in zijn »Geschiedenis van 't Zeewezen" zeer uitvoerig had aangetoond, dat het praatje een leugen en de zaak onmogelijk was, en ofschoon in 1848 de schrijver der *Voornaamste Geschiedenissen van Noord-Nederland* [2]) het betoog van De Jonge had overgenomen — toch las men zes jaren later in den dertienden druk van het vermaarde »Schoolboek over de Geschiedenis van ons Vaderland, opgesteld door Hendrik Wester en uitgegeven door de Maatschappij: tot Nut van 't Algemeen" op blz. 85 alweêr hetzelfde: »De Kapitein Van Brakel zeilde, onder een allervréesselijkst vuur der vijanden *over de keten heen*". 't Was voor de Maatschappij en de School alsof De Jonge níet bestond, en Van Lennep niet gesproken had! — Jan van Brakel bleef trouw zijn kunststuk uitvoeren, en het duurde nog een jaar of zes, eer het schoolboek van Vierhout verscheen, waaruit nu voor 't eerst de Nederlandsche School vernam, dat het »onwaar en onmogelijk" is [3]). Toch zegt men, dat vele pedagogen er nog niet aanwillen, en dat onwaar en onmogelijk wantrouwen, als een uitvloeisel der moderne richting, die de wonderen wegredeneert. Doch zien wij nu, of de tijdgenooten van Jan van Brakel ook zoo dwaas waren als hun nakomelingen. Geen beter getuigen dan de opschriften der uithangborden. Isaac van den Berg gaf in zijn »Winkel- en Luyfen-Banquet wel tien opschriften bij de afbeelding van Jan van Brakel; maar geen woord komt daar in voor van 't zeilen over, wel van 't doorbreken van den keten; — zoo b. v. voor een tabakswinkel:

Heeft Brakel niet genoeg gedaan,
Doen hij voor Chattam schrap ging staan?
Vlot, ketting, met sijn kiel doorbroken,
Dat wij met Vrede mogen Rooken?

En ook dit doorbreken van den ketting met *sijn* kiel moet wel niet letterlijk worden opgevat, daar 't geschiedde door een der beide branders, die hem volgden; maar Van Brakel had er toch den weg toe gebaand.

---

1) Blz. 338. 2) III[de] Afd. 1[e] St., blz. 170.

3) C. H. M. Vierhout, *De Geschiedenis van Nederland*, leesboek voor de Volksschool, uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, blz. 113.

In een ander opschrift zinspeelt Van den Berg op 't sneuvelen des helds in den slag bij Bevesier, den 10den Juli 1690:

In den Zeeheld Brakel.

Had Torrington met mij geslagen,
De Fransche vloot was ons geweest:
Nu leg ik onder d' aard gedragen,
Om lof te hebben onbevreest.

De ongelukkige uitslag van 't gevecht bij Bevesier, waar, als de Franschen zelven getuigden, zij de overwinning, de Hollanders de eer en de Britten de schande wegdroegen, was te wijten aan den Engelschen Admiraal Torrington, die zich buiten 't gevecht had gehouden.

De laatste regel van 't rijm is uiterst gebrekkelijk. De maker heeft willen zeggen, dat aan Jan van Brakel de lof toekomt, een echte »Jan Onbevreesd" te zijn geweest.

Op hun tabaksdoozen — koperen of zilveren — hadden onze voorvaders allerlei voorstellingen, die soms gedreven, doch meestal gegraveerd waren. Die tafereelen werden bekeken als de doos op tafel kwam, de zinnebeelden uitgelegd, de rijmen gelezen — en 't een en ander gaf, onder 't rooken van de pijp, stof tot gesprek: en aan iemands tabaksdoos kon men gemeenlijk herkennen, van welke partij of richting hij was, zoo in 't staatkundige als in 't kerkelijke. In de verzameling van Dr. G. D. J. Schotel berust een koperen tabaksdoos met allegorische voorstellingen, betrekking hebbende tot den moord der Gebroeders de Witt.

Aan de eene zijde leest men, onder de woorden: *Optimi pessimi in patria* 1672.

De draeyspil van de Staat,
't Oraekel van den Raat,
De schrik van Frank en Brit,
Was Meester Jan de Wit.

Op de keerzijde:

So leeft de Wit van 't graau verscheurt,
Te vroeg berugt, te laat betreurt,
Die bloet en leven waegbt voor Vaderlant en Zee,
Een blixem voor den Brit, een brenger van de Vreê.

Deze laatste vier regels zien natuurlijk op Kornelis de Wit.

De opschriften der noodmunten hebben doorgaans eenvoudig betrekking tot den strijd en den nood der belegerde stad — als het bekende Leidsche *Haec libertatis ergo* en *Godt behoede Leyden;* — maar somtijds zijn ze »tot een gedagtenis" nog met een extra-opschrift verrijkt.

Een zilveren noodmunt, te Groningen geslagen in 't beleg van 1672, bewaart in 't gegraveerde opschrift der keerzijde tevens den spotnaam, waarmeê de Groningers den Munsterschen Bisschop betitelden:

> Als BOMMEN BEERENT *deê voor Groningen de Mis*
> Men dese penninck sloegh tot een gedagtenis.
> Verlaten den 17 Augusty.
> Belegert den 9 July.

De woorden: *deê voor Groningen de Mis* bevatten een dubbele ironie: zij berispen den kerkvorst, die zijn geestelijke waardigheid verwisselde met die van krijgsoverste, en wrijven hem tevens onder den neus dat zijn toeleg *mis* was.

Een Deventersche noodmunt van 't zelfde jaar heeft dit opschrift:

> Doen 't vreeden waer doen blonk het hier,
> Van silver en verguldt geschier. [1])
> Der Fransen sweert en Paeps gewelt
> Verkeert dien glans in vierkant gelt.

Omstreeks denzelfden tijd las men op een uithangbord in den Haag:

> Zij doen qualick die ten Hoof verkeeren.
> Met France herten in Oranje kleêren.

Dit doelde op sommigen, die men verdacht hield, in 't geheim met Frankrijk te heulen en die men gevaarlijker achtte dan de Loevesteinsche factie. Als het hoofd dier partij werd Pieter de Groot aangemerkt, en menig Regent verdacht gehouden, daartoe te behooren, zoo als de Haarlemsche Burgemeester Jacob Steyn, de Hoornsche Burgemeester Reinier Langewagen en vele anderen. Prins Willem III zelf gaf ten aanzien van De Groot zijn argwaan duidelijk te kennen. [2]) Zulken, die nu wel den Prins tot Stadhouder hadden helpen verkiezen, maar evenwel liever »zich, mits hun het bewind bleef toevertrouwd, aan de Franschen wilden onderwerpen, dan met den Stadhouder aan 't hoofd voor de vrijheid strijden" [3]), dat waren de mannen

> Met france herten in Oranje kleêren.

Almede uit denzelfden tijd, doch een geheel anderen toon aanslaande, is 't volgende opschrift op een ander Haagsch uithangbord, dat achter 't Hof hing:

---

[1]) *Geschier* is allerlei huisraad en gereedschap.

[2]) WAGENAAR, *Vad. Hist.*, Deel XIV. blz. 126.

[3]) Mr. J. VAN LENNEP, *Voorn. Gesch.*, Deel III. blz. 119.

* Waar zijnze nu, die De Witten stelden boven Oranje?
Die Snoevers! dat zij nu eens kikken, dat Loevesteins gebroet!
Ze kregen nu welligt een slinger door den blixem van Brittanje,
Dat ze hol over bol raakten met 'er heele gestoet.
Nu ziet men ze, die 'r afgod maakten van De Witten
Vast overal gemuilband met hangende pootjes opzitten.

Vele Prinsgezinden dier dagen verkeerden in den waan, dat 's Prinsen verheffing tot den vrede en zelfs tot een bondgenootschap met Engeland zou leiden, waardoor de tegenpartij er geheel onder zou raken. Die zoo dachten, kenden Willem III niet; doch 't bovenstaande rijm is de uitdrukking van wat vele oppervlakkige beoordeelaars meenden. En daarom juist, als uitdrukkingen van volksdenkbeelden, waar de deftige geschiedschrijvers geen notitie van hebben genomen, zijn zulke opschriften opmerkelijk en van blijvende waarde.

Ook als bijdrage tot de kennis der zeden in den tijd der »Vrome Vaderen" geven wij hier het opschrift, dat te lezen staat op een zilveren kollekte-schaal, die bewaard wordt in het Weeshuis der Hervormde Gemeente te Maassluis:

Dese schaelen heeft Jan Alderse Kouwenhoven laten maeken,
Omdat sij in die sackens gaven sooveel duiten, ja lussen en haeken. Anno 1672.

De diakens kollekteerden daar vroeger met zakken, waarin velen zich niet ontzagen een duit, ja zelfs een koperen knoop of haak te werpen. Om daar een eind aan te maken, gingen zij met de schaal kollekteeren, waarbij zij precies konnen zien, wat elk er op lei.

Een glasruitje, dat wij op de Delftsche Tentoonstelling zagen [1]), verplaatst ons weêr in het huislijke leven. Op dat glas is een mannetje geschilderd, die aan een vrouwtje hart en hand aanbiedt, en dit opschrift prijkt er onder:

Ick brenckt u vroutje uyt aller eere,
Gy syt de lieste [liefste] naest Godt den Heere
Mijn ooghjens mogen u verliesen,
Maer mijn hart en sal geen ander kiesen.

Jan Dirckse ValckOog met Maertje Klaes van Rolse 1677.

't Was een eerbiedwaardige gewoonte onzer vaderen, de gewichtigste voorvallen in het leven ter herdenking voor te stellen op de lichten hunner woonvertrekken, waardoor ze dus ieder oogenblik in 't oog vielen.

---

[1]) N°. 3264.

Hier geldt het de verloving van Jan Dirkszoon Valckoog met Maartje Klaasdochter van Rolse — onberoemde en dus ook onbelangrijke personen, zeker! maar toch is de naam van den bruidegom ons niet geheel onbekend. Vermoedelijk was hij een nazaat van dien Dirck Adriaensz Valcooch (de verschillende spelling van den familienaam beteekende in die dagen niets; ieder schreef dien zoo als 't hem het eerst inviel), den schoolmeester van Barsingerhorn, die in 't laatst der 16de eeuw een verdienstelijk schrijver en dichter was, zoodat de heer Alberdingk Thijm hem zelfs waardig keurt met Roemer Visscher te worden vergeleken. [1]) Onze Jan Dirkszoon kan de achterkleinzoon zijn geweest van dien Dirk te Barsingerhorn. Wellicht leidt deze gissing een ander tot het nasporen van het geslacht des geestigen schoolmeesters van omstreeks 1590, wiens dichterlijke verhalen van Julius Cesar en »vrouwe Livia soet, die schoone karsouwe" en »van Coningen, Hartogen, Baroenen en Graven", zoowel als zijn liederen en refereinen nog in 't midden der vorige eeuw herdrukt werden, maar thans vergeten zijn.

Een tegenhanger van 't voorgaande, ongeveer van denzelfden tijd, vonden wij op een ander geschilderd glas in den Haag:

Tot Profecy,
Poëtery
En regtsgeleerde glossen,
Al sijnse quaet,
So weet men raet
Om haer eens op te lossen.
Maer die, helaes! geknoopt is door de Trou
Aen eene helleveeg van een seer quaje Vrou,
De droes noch Alexander [2])
Ontbint haer van malkander.

Die dit glas gaf
Had proef daeraf.

Bij gebreke van aanteekening daaromtrent kunnen wij niet opgeven wie die Haagsche Xantippe was, noch wie de ongelukkige, wien zij 't leven zoo zuur had gemaakt. Wel blijkt uit het onderschrift, dat het glas een geschenk was, maar niet aan wien noch bij welke gelegenheid. Wellicht stond het in het venster van een zaal, waar een genootschap van fraaie geesten vergaderde om verzen te lezen en rechtsgeleerde vragen te behandelen, en slaan daar de eerste regels op.

De winter van 1684 was buitengemeen streng; de herinnering daarvan werd bewaard in 't volgende opschrift van een zilveren lepel:

---

[1]) *Dietsche Warande*, Deel II, blz. 38.

[2]) Alexander de Groote namelijk, die den Gordiaanschen knoop doorhakte.

"Dees lepel is met paard en sleê
Gebragt van Vlieland over Zee.

Waar die lepel gebracht werd, zegt het rijmpje niet. Vermoedelijk was 't een dier fraai vercierde paplepels, die op de eilanden en langs de Noordelijke kusten van ons land als doopgeschenken werden gegeven, en was 't een peter uit Vlieland, die hem ter gelegenheid van den doop van kleinkind of neefje naar Tessel of Enkhuizen met zich bracht.

Toen Prins Willem, in 1689, Koning van Groot-Brittanje was geworden, liet een Hagenaar een nieuw glasraam maken, met 's Konings portret en dit opschrift:

"Mochten De Witten opzien, wie weet hoe ze knorden,
Nu de Prins van Oranje Koning van Engeland is geworden.

Dat destijds die Koning terstond aan de kroegen werd uitgehangen, en dat er machtig veel Oranjeslokjes op zijn gezondheid werden gedronken, spreekt van zelf; maar men dronk niet alleen, men rookte ook op zijn gezondheid. Zoo gaf Van den Berg, voor een tabakswinkel, waar *de Koning van Engeland* uithing, dit bijschrift:

Komt herwaarts, Wiljams trouwe gasten!
Hier kunt gij Pijp-tabak aantasten,
En rooken de gezondigheyd
Van Nassau's bloed, dat voor ons strijt.

Van den Berg geeft niet minder dan vijftig rijmen, allen voor tabakswinkels, die den nieuwen Koning Willem uithingen: — wel een bewijs, welk een indruk die verheffing van den Prins op het volk maakte; — en in al die rijmen is 't een voortdurende rookstrijd tegen Lodewijk XIV en al wie 't verder tegen William zou durven opnemen. Wij doen er slechts een greep in:

N°. 11. Louis stuurt Kapers om te Roken,
Durft selver niet een Pijpje smoken,
Al wat hy rookt is Aarmans [1]) kruyd
Wiljam dampt suyver om de buyt.

N°. 12. Waarom komt Loodwyk niet van honk
Om aan Wiljam den damp te bieden?
De bladen sijn voor hem een stronk,
Hy derft niet Roken voor de lieden.

N°. 13. Verwart staat Loodwijk met sijn Pijpen,
Dat hy niet langer Roken kan,
Wiljam sal hem een mondstuk slijpen,
Dan wil hy smoken als een man.

---

[1]) *Aarmans* is "andermans", en doelt op de annexatiezucht van Lodewijk XIV.

Hoe lam de verzen ook zijn, toch is de zinspeling van den tabaksdamp op den kruitdamp op zich zelve niet onaardig.

Ook Pater Peters, den befaamden Jezuiet, die, bij den val van Jacobus II, de schuld kreeg van al wat deze verkeerd had gedaan — mogelijk niet zoo geheel ten onrechte, daar hij 's Konings vertrouwde raadsman was geweest — en die ook te Hoorn op 't uithangbord van een tabakswinkel geschilderd stond [1]), vinden wij in Van den Bergs opschriften terug, alweêr in een rookstrijd met Willem III:

Brittanje had niet kunnen smoken,
So lang Paap Peter was aan 't roken;
Maar doen Wilhelmus roken quam
Vloog Pater Peter uyt de vlam.

Zeer natuurlijk; toen de Prins aanrukte, rukte de Pater uit, en kwam niet weêrom.

Wij spraken zoo even van een dooplepel uit Vlieland; maar ter gelegenheid der krooning van Willem III en Maria te Londen tot Koning en Koningin — 21 April 1689 — vereerden de Amsterdamsche Schutters uit het vendel van Jan Trip den Koning ook een zilveren lepel met zijn portret op den steel, welke lepel nog in 't bezit is van onzen Koning Willem III. Onder den datum der krooning leest men:

Door Hollants Maght ter zee en lant,
In veertigh winter dagen,
Heeft Willem door zijn kloek verstant
En sonder slagh verslagen
Den Koningh, die in quaet verbont
Met Lodewijck ons tegenstont
Om door sijn woeste benden
Godts Kerck en Staet te schenden.

J. Norel.

't Exemplaar bleef echter niet eenig. Ook partikulieren lieten zich, ter herinnering van zoo heuchelijk een gebeurtenis, dergelijke lepels maken met 's Konings beeld en 't zelfde rijm. Op de Delftsche Tentoonstelling kwam er een voor [2]), die den heer 't Hooft van Benthuizen behoort, en waar, boven 't rijm, nog het opschrift *'t Wonderjaer* 1689 te lezen staat. Onze voorouders noemden elk jaar, waarin iets gebeurd was, dat hen bijzonder getroffen had, een wonderjaar.

En nu nog een derde, maar nog niet het laatste staaltje van lepel-opschriften, waaruit men zien zal, dat het geschenk van een zilveren

---

[1]) *Uithangt.*, Deel I, blz. 250. [2]) N°. 327.

lepel, behalve bij doopmalen en krooningsfeesten, ook bij andere gelegenheden gedaan werd, zelfs bij een gouden bruiloft. In het kabinet van oudheden van Jhr. J. P. Six te Amsterdam berust nog zulk een lepel, met dit opschrift:

Gulde brulofs gedachtenis van Jan Jansz. van Eyck en Baafjen Joosten van Brakel, beyde oud 73 jaaren, anno 1691.

Kinderen denkt hierbij in 't rond
Aan uw ouders trouwverbond,
Over vijftigh jaer gesloten:
Wacht Gods heyl ook met uw loten.

Men moge uit dit proefje oordeelen over den smaak der lepel-poëzy. Wij weten niet of die, als de perzik van Van Alphen, naar meer doet verlangen; maar het jaar 1691 leverde grooter dingen op dan deze — een Koninklijke zegepraal. Zijn voorganger was voor Koning Willem III, de Staten en hun bondgenooten geen jaar van voorspoed geweest. Behalve in Ierland, aan de Boyne, hadden overal de Fransche wapenen 't voordeel gehad. Willem III achtte 't daarom noodig, eens in den Haag te komen, en stak den 26sten Januari 1691 in zee. 't Was op dien tocht, dat hij, met storm, mist en ijs worstelende, een halven dag en een nacht in een sloep doorbracht [1]), en zulks in een weêr zoo boos, dat het zeevolk bevreesd werd en de Koning hun vroeg, »of zij bang waren te sterven in zijn gezelschap?" Zij kwamen gelukkig aan wal, maar 't had den Koning, die aamborstig was, een zwaren hoest op den hals gehaald.

In den avond van den laatsten Januari kwam Willem III in den Haag, *incognito* zoo 't heette, maar toch onder 't losbranden van een dertigtal kanonnen op den Vijverberg en 't luiden van al de klokken. Nu begeerde de Magistraat, dat Willem, die in 1688 den Haag als Prins verlaten had en nu als Koning terugkeerde, een triomfanten intocht zou houden: — Willem bedankte eerst voor die eer; doch de Hagenaars hadden heel wat kostbare toebereidselen gemaakt; zij hielden sterk aan, en zoo gaf de Koning toe en de triomftocht vond plaats op den 5den Februari.

De Koning reed te dien einde aan de Schevelingsche brug den Haag weêr uit, met een trein van dertig karossen, de meesten met zes, enkelen met vier paarden bespannen, om aan de Loosduinsche brug zijn intreê te beginnen, nadat daar natuurlijk eerst de behoorlijke oratiën gedaan waren, en terwijl den Haag dreunde van 't donderen der kanonnen en 't bommen der klokken.

Van dat feest, waarvan destijds niet weinig ophef gemaakt werd, gaf de Haagsche »Konstverkooper" Barent Beeck een gedenkboek uit met meer dan zestig koperen platen, onder den titel: »De Koninckljjcke Triumphe,

---

[1]) Hiervan bestaat een afbeelding in Mr. J. VAN LENNEP, *Voorn. Gesch. van Noord-Nederland*, uitg. Gebr. Kraay, Deel III, blz. 204.

vertoonende alle de Eerpoorten, met desselfs besondere Sinnebeelden en hare beschrijvinge, ten getale van in de 60, opgerecht in 's Gravenhage 1691, ter Eere van Willem de III, Koningh van Groot Brittanjen."

Wat de platen, of liever plaatjes, betreft, zij mogen in geen vergelijking komen met die, waarop de intocht werd voorgesteld van Maria de Medicis te Amsterdam, een halve eeuw vroeger; — het eenige wat opmerking verdient, is, dat er herhaaldelijk een dienaar van den schout op voorkomt, die een jongen op de straat werpt en afranselt; wat ongetwijfeld in symbolieke taal wil zeggen: de orde werd bij die plechtigheid uitmuntend gehandhaafd.

De »beschrijvinge" is — precies als de titel van 't boek.

De Opschriften, waar 't ons hier hoofdzakelijk om te doen is, waren allen in heel deftig Latijn, maar zeer eentoonig: 't is altijd en telkens weêr de triomfeerende Koning van Groot-Brittanje, wien de wierook wordt toegezwaaid. Zij hebben dus voor ons niet veel aantrekkelijks, maar wij mogen er toch niet geheel van zwijgen.

't Boek begint met een »Opdracht", natuurlijk aan de Regeering van den Haag, waarin ons verteld wordt, dat die eerepoorten zoo prachtig zijn geweest, dat daarvan »niet alleen een gerucht door ons vaderlandt, maer oock door de geheele werelt is uytgegaen", en dat duizenden, om die pracht te aanschouwen, »niet en hebben ontsien, om in een koude wintersaysoen in den Hage te komen." En na een historische toelichting volgt dan het dichterkoor. Vollenhove voorop; hij zingt den »Welkoomzang":

Wat heldre zon verblijdt ons lant en lucht
Van ver slechts nu gewoon ons toe te stralen,
Daar helsch bedrog en nachtgebroet voor vlucht.

Een lief kompliment aan den Haag! Immers wij lezen hier, dat *helsch bedrog* en *nachtgebroet* van 's Prinsen afwezigheid gebruik hadden gemaakt om zich in den Haag te nestelen, maar nu bij zijn bezoek terstond weêr op de loop gingen.

Onder den drom van Vollenhoves volgelingen noemen wij alleen den poëet H. Borrebagh, die de navolgende, voor natuurkundigen zeer merkwaardige fenomenen mededeelt:

De Huysen swellen van het schaterend geluyt,
De Vensters springen op, de Vreugde vliegt er uyt.

De trein — van de dichters namelijk — wordt gesloten door E. Feitama, — men ziet, dat er meer van dien naam gerijmd hebben dan Sybrand, — en die E. Feitama achtte 't niet ongepast, den Stadhouder te herinneren, dat hij hier geen koning was:

Dus treed die sterke Zuil in 't Raadvertrek der Staaten,
Niet om er te oeffenen zijn koninklijke magt,
Nadien de Scepter is in Engeland gelaten.

Zeker wilde hier de poëet logenstraffen wat sommigen beweerden, dat namelijk die »wandelende *Zuil*" Stadhouder van Engeland en Koning van Holland was.

Op de eerepoort aan de Loosduinsche brug las men dit opschrift:

Triumpho ob Cives servatos et hostes fugatos, libertatis regnis et restitutis provintiis.

d. i.

Ik zegepraal wegens het bevrijden der burgerij en het verjagen der vijanden, het verlossen van Koninkrijken en het herstellen dezer provinciën.

Onder de transparanten voor 't Stadhuis, die 's avonds verlicht werden, zag men er een met de portretten van Willem en Maria. Onder den Koning stond een leeuw met dit opschrift:

Placidum venerantur et horrent infestum.

hetgeen de Schoolmeester aldus zou vertaald hebben:

Wij hebben respect voor hem zoo lang als hij goed is,
Maar krijgen de bibberatie wanneer hij verwoed is.

Onder de Koningin stond een Eenhoorn, die met zijn hoorn op de slangenjacht ging, en 't opschrift:

Nil passa veneni.

wat hij dus omschreven zou hebben:

Weg met dat venijnig rot:
Ik maak ze allemaal kapot.

Op een ander transparant was Atlas geschilderd; maar fatsoenlijk, met een allongepruik over zijn ooren. 't Opschrift luidde:

In te Domus inclinata recumbit.

aldus te vertalen:

Op U rust heel ons Staatsgebouw,
Dat anders zeker vallen zou.

Maar boven alles muntten drie groote zegebogen uit, die op de Groote Markt, op de Plaats en op 't Buitenhof stonden.

De Opschriften hadden echter niets bijzonders: zij zeiden telkens met andere woorden hetzelfde, namelijk, dat 's Gravenhage dit alles deed ter eere van den glorierijken koning Willem III. Wij werpen dus niet dan een vluchtigen blik op de schilderstukken, waarmeê die *arces triumphales* waren bedekt. Men zag er allerlei: tafereelen uit 's Lands historie, van Willem I af, bij voorkeur »bataaljes" te land en te zee; men zag er den slag van Duins met Romeinsche schepen uit de dagen van Duilius;

men zag er koning Willem, die de Boyne overtrok met Romeinsche soldaten en Romeinsche veldteekens. Voorts: »de disperaatheyt" van Holland in 1672 en de verheffing van den Prins; Herkulessen en Perseussen; deze laatste nu eens vechtende met zijn medeminnaar, dan eens zijn bruiloft vierende, waarbij Andromeda aan tafel zat in 't zelfde kostuum, dat zij droeg, toen zij aan de rots geklonken was; — een Romeinschen triomftocht, waarbij Willem III te midden van al die kortharige Romeinen met een groote pruik op den zegekar stond, onder 't opschrift:

Attingat solium Jovis.

d. i.

Hoog en hooger stijg' zijn glorie,
Tot den zetel van Jupijn.

En, als tegenhanger, ook een zeetriomf:

Triumphet in undis.

d. i.

En zoo ver de golven bruisen,
Moog' hij overwinnaar zijn.

En dat alles afgewisseld, hier met een Bacchus op 't vat, daar met dronken saters, om 't geluk en de welvaart uit te drukken, die Willems regeering verspreidde. Waren dan ook voor 't overige de voorstellingen meer Romeinsch dan Hollandsch, deze laatsten waren toch echt nationaal en beantwoordden aan 't oude liedje:

Groote platteelen,
Leckre morseelen,
Ende vrouch an die banck,
Dat sijn die drynckebuucken van Hollant.

Op den 18den September 1692, 's middags om half drie, voelde men door geheel ons land en ook in naburige gewesten een schok van aardbeving, die twee minuten aanhield. Te Amsterdam zag men het stadhuis, de torens en al de huizen heen en weêr slingeren, de klokken sloegen aan, de schepen raakten in beweging; doch, wat gelukkig was, die aardbeving deed nergens eenige schade. Ook deze gebeurtenis werd op een tafelbord vereeuwigd:

't Jaar 1692 den 18 Sept. wasser aardtbevingh overal. [1])

Wij hebben in de *Uithangteekens* met een enkel woord aangestipt, dat eens een vrouw in den Briel van drie zonen te gelijk werd verlost, die Abraham, Izaak en Jakob gedoopt werden [2]). 't Geval werd zoo merkwaardig

---

[1]) Eigendom van den Heer A. J. Barnouw te Maasland.

[2]) *Uithangteekens*, Deel II, blz. 16.

geoordeeld, dat de Regeering een zilveren beker liet maken, om dien aan de drie jongens te vereeren, en Antonides gaf er 't dichterlijk opschrift toe:

Drie Patriarchen zijn voor dezen wel geboren,
Maer niet ter zelver tijt: nu heeft in eene dragt,
Een Brielsche burgeres drie tevens voortgebragt,
Al levend, en ter kerk door 't doopsel uitverkoren.
Dies heeft de Stad, ten prijs van zulk een vruchtbaarheit,
Dees' zilvre beker aan die Zoonen toegeleit.

Heel loffelijk; maar tegenwoordig doet men 't, zonder zilver of poëzie, eenvoudig met een droog kranteberigt af: »Als een bijzonderheid verneemt men," enz. En omdat er tegenwoordig geen »prijs" meer op gesteld wordt, laat men het drielingen krijgen over aan de boerinnen of aan de vrouwen in de achterbuurten, en houden zich die uit de deftiger standen daar niet meer meê op.

Zekere Jan Soet had zulk een langen baard, dat die op zijn buik hing, en daarbij een geweldige hangbuik. Toen hij stierf, maakte Mr. J. M. dit grafschrift op hem:

Die hier begraven ligt, Jan Soet,
Was gebaard tot zijn buik en gebuikt tot zijn voet.

De vernuftige maker van dit half anapestisch rijm was denkelijk de Rotterdamsche Schoolmeester Joannes Minellius, bekend wegens zijn school-edities van Latijnsche klassieken, en nog meer wegens de verbazende onbeduidendheid der noten, die hij op den tekst leverde. Maar wie was Jan Soet? — De Amsterdamsche dichter van dien naam zeker niet; immers men heeft slechts een blik te werpen op 't portret, dat voor zijn werk geplaatst is, om zich te overtuigen, dat de beschrijving van baard en buik op hem niet paste. Doch tal van personen hebben in de zeventiende eeuw dien toenaam van *Zoet* of *Soet* gevoerd. Wie de gebaarde en gebuikte Soet was, weten wij niet, maar vermoeden dat hij een Rotterdammer zal geweest zijn; immers ook daar ter stede heeft een Jan Soet geleefd, want er is nog een straat, die in de wandeling de Zoetesteeg genoemd wordt, maar eigentlijk de *Jan-Zoetensteeg* heet [1]).

Aan de herberg te Lekkerkerk hing wel *de Prins van Oranje* uit; maar daaronder stond een opschrift, dat met dezen niets te maken had, en op een heel ander personaadje doelde:

---

[1]) Volgens mededeeling van den Heer G. Ph. F. Groshans te Rotterdam.

In de Prins van Orangien is te zien gewis
Den grooten Boer zijn beeltenis,
Een hoog postuur door 't lant vermaart
Dat leit nu in het graf bewaart.

Bewaard? beäard had hij moeten schrijven. — Op de vraag, wie nu die groote boer van Lekkerkerk eigentlijk was, antwoorden wij: een zeventiende-eeuwsche Klaas van Kijten, die zich jaren lang op de kermissen had laten kijken, en allerlei kunsten vertoond had, en wiens ware naam Gerrit Bastiaanszoon was. Toen hij in 1668 gestorven, en dus aan het »laten kijken" een eind gekomen was, zocht de waard van Lekkerkerk nog volk te trekken met zijn afbeeldsel en zijn schoenen te vertoonen. Ieder die in 1863 de Delftsche Tentoonstelling bezocht heeft, heeft ook het voorrecht gehad, de schoenen van den grooten Gerrit te kunnen bewonderen. De eene (die thans het eigendom is van den heer Weime te Nieuw-Lekkerland) zou, indien men den Catalogus [1]) gelooft, (als men doorgaans doet, zonder naar een blaadje met errata om te zien) maar eventjes acht voet en drie duim, d. i. ruim $2^1/_2$ Nederl. El groot zijn en Gerrit dien gedragen hebben toen hij 21 jaar oud was. Wat vervaarlijke reus zou dat geweest zijn: — een kerel van 15 Nederl. el hoog! Maar de Catalogus gaf bij vergissing de lengte van den man voor die van den schoen op; — Gerrit zelf mat van de kruin tot den grond precies 8 voet en 3 duim, — en dat was al knap genoeg, nog 3 duim meer dan »de berugte Cajanus", waar zelfs een grenadier van Frederik Willem I tegen op moest kijken. De andere schoen was door de stad Rotterdam ingezonden [2]); doch of 't de rechter of de linker was, herinneren wij ons niet, en evenmin zijn wij in staat geweest ons te vergewissen, of de twee tot hetzelfde paar behoorden en precies even groot waren. Bij beiden was ook de leest gevoegd, voor 't geval, dat de schoenen mochten vergaan, om dan plaatsvervangers op dezelfde leest te kunnen slaan. Bij den eersten schoen lagen bovendien een paar beenderen van den reus, waar wij akelig van werden, en bij den laatsten zijn portret, met nog een apart portret van zijn hand. — Maar 't een en ander bracht ons de vertooning te binnen, in een kermistent te Parijs, waar, volgens de biljetten, te zien was »de onnatuurlijke vrucht der overspelige liefde tusschen een karper en een konijn." Kwam men dan binnen, dan luidde het: »het kind is op dit oogenblik bij den beroemden Professor Geoffroy de St. Hilaire, die er een beschrijving van maakt voor de Academie van Natuurkundige Wetenschappen; — maar hier hebje de beide ouders."

Niet alleen wegens zijn grootte, ook als rooker was de Lekkerkerksche reus vermaard en hing daarom ook aan tabakswinkels uit. Van den Berg gaf daarvoor dit opschrift:

---

[1]) N°. 337. [2]) N°. 3958.

In de Boer van Lekkerkerk.

Wie isser mijns gelijk in 't roken?
Geen edelman kan my versmoken.
Laat Gojers komen daar men wil,
Ik span de kroon, en sta hier stil.

Men weet, dat, nog voor 50 jaren, de Gooiers, zoo wel vrouwelijke als mannelijke, het rooken te gelijk met het praten leerden.

En nog is de heugenis van den Grooten Boer te Lekkerkerk niet verdwenen. Den 7den Juli 1867 berichtten ons de dagbladen, dat de herberg, waar hij uithing, was afgebrand.

Een ander vermaard persoon — doch niet om zijn persoonlijke eigenschappen maar om zijn ambt — alzoo een erfelijke vermaardheid, werd ons herinnerd in het opschrift van een zeventiende-eeuwsche molen:

Dees Molen *touwt* zeemleer, en dat met *traan*,
Doch 't wort niet door menschenhanden gedaan,
Maar de Haarlemmer touwer *touwt* met drooge streeken,
Dat haar de *traan* door de oogen uit komt te breken.

Die *Haarlemmer touwer* is niemand anders dan de Beul van Haarlem, dien ieder wel kent uit het oude spreekwoord: »hij kijkt zoo vriendelijk als de Beul van Haarlem."

Volgens de overlevering had Haarlem het recht een scherprechter voor Holland aan te stellen, welke overlevering echter door Van Oosten de Bruyn voor een fabel is verklaard. Maar dat te Haarlem de scherprechter woonde, en dat hij door de Schouten der Hollandsche steden ontboden werd om eenig lijfstraffelijk vonnis uit te voeren, is historisch. In officiëele stukken werd hij genoemd »de Scherprechter van den Hove, die tot Haarlem is resideerende." Hij was de eenige scherprechter van Holland, die door de Staten aangesteld en uit 's Lands kas betaald werd. Dat hij juist te Haarlem woonde wijst wellicht nog terug op den tijd, toen de Graaf van Holland zijn hof te Haarlem hield [1]). Zelfs Amsterdam had in de 17de eeuw geen eigen beul, en wij lezen in 't verhaal van een »speelreys" door een Engelschman omstreeks 1633 of 34 gedaan [2]): »Vermidts Amsterdam haer eygen selfs niet en heeft, sullense een Scherprechter van Haerlem ontleenen."

Later had Amsterdam wel degelijk een eigen beul en men kan het zwaard, waarmeê hij de plichten van zijn ambt vervulde, nog vinden op de

---

[1]) Mr. G. W. VAN OOSTEN DE BRUYN, *Haarlem*, blz. 160—162.

[2]) In 1684 vertaald onder den titel: *Batavia of den Ontployden Hollander.*

Rariteitskamer. Op de eene zijde van het lemmer staat onder het wapen van Amsterdam:

JAN VAN AANHOUT, 1797.

en op de andere zijde:

Richter van den scherpen zwaarde der Stadt Amsterdam.

Dit was dan ook zijn deftigste titel, — of: »Meester van den scherpen zwaarde." Maar van ouds noemde 't volk hem *stocker*, *bollert*, *hangeman*, *knoopop*. De naam *beul* is echter ook al vrij oud, en werd geschreven *beudel* en *boedel*, wat eigentlijk precies hetzelfde is, want *oe* werd als *eu* uitgesproken. Een goede beul moest tevens heelmeester zijn, om de wonden, die hij sloeg, ook te kunnen heelen, en onder de lieden van 't vak waren er die zooveel vertrouwen genoten, dat menigeen zich bij voorkeur tot hen wendde.

Waarom in 't versje de beul nu juist een »touwer" genoemd werd, leert ons Pater Abraham van St. Clara: »De Leertouwer," zegt hij, »gaat schrikkelijk ruw met de huiden om: hij schaaft ze, hij trapt ze, ja hangt ze zelfs op, gelijk een dief aan de galg." — Hoe de beul van Middelburg het regt had, om op elken marktdag uit elke korf twee eieren te nemen, of »wanneer op sulcke marctdaegen justicie capitaele doende es, dobbel" — kan men in den Navorscher lezen [1]). En wie er op belust mocht zijn nog een menigte bijzonderheden van anderen aard aangaande de beulen en hun werkzaamheden te vernemen, verwijzen wij naar Dr. Molhuysen, die er heel veel moois van verteld heeft in Nijhoffs *Bijdragen* [2]). Wij willen liever tot een vrolijker onderwerp overgaan, maar eerst nog de volgende vertelling, die bij Molhuysen noch Navorscher te vinden is.

Eens voeren twee heeren in de trekschuit van Rotterdam naar Delft. Zij zaten met hun beiden in de roef en voerden een zeer aangenaam en onderhoudend gesprek, zoo over 'sLands politiek, als over landbouw, scheepvaart en handel, die bronnen onzer welvaart. Ter plaatse hunner bestemming aangekomen, zeide de een:

— »Mijn Heer! ik heb zoo veel genoegen in uw gezelschap gesmaakt, dat het mij, voor wij scheiden, hoogst welgevallig zijn zou te weten, met wien ik de eer heb gehad te reizen."

— »Mijn Heer!" zei of liever fluisterde de ander, »ik wensch u alleen toe, dat gij nooit onder mijn handen moogt komen: ik ben de beul van Haarlem. — Maar mag ik nu wederkeerig vragen, wie mijn Heer is?"

— »Mijn Heer," was 't antwoord, evenzeer fluisterend gegeven; »ik wensch u evenzeer toe, nimmer onder mijn handen te vallen: ik ben de varkensnijder van Zwammerdam."

---

[1]) Deel VIII, blz. 167. [2]) Nieuwe Reeks, Deel II, blz. 72 en volgg.

V.

Een zilveren tafelbord, weleer het eigendom van een Leidschen burgemeester, thans dat van den heer F. J. Muller Massis te Voorburg, prijkt met het navolgende opschrift:

Dit bort was krom gebult, seer vuyl en vet besmeert
Als 't van een bootsgesel my wiert gepresenteert.
Den Fransen Admirael had laest daervan gegeten
Voor Vigos op de vloot, dog 't heeft hem wis gespeten,
Dat Hollands oorloghsvolk met meenig Engelsman
In 't kort volkomen haar daar maakte meester van.
Van die het had gerooft heb ik 't voor gelt verkreegen,
En 't wort by my bewaert tot dank voor Godes segen.

Ab. Van Alphen,
Anno 1702 — Presidt. burgem. te Leyden,
22 October. — Gedep. Admiralt. te Amsterm.

't Was op den 22sten October 1702 dat de vereenigde Engelsche en Nederlandsche vloten, deze laatste onder 't bevel van den Luitenant-Admiraal Filips van Almonde, voor Vigos ten anker kwamen, in welke haven de Graaf van Chateau-Renaud met eenige Fransche oorlogschepen de Spaansche zilvervloot binnengebracht had en poogde te beschermen. Maar den volgenden dag werd zoowel de Fransche als de zilvervloot door de Nederlanders eñ Engelschen deels veroverd, deels vernield. Uit het bovenstaande rijm blijkt, dat Chateau-Renaud juist aan den maaltijd zat, toen de Hollanders hem op 't lijf vielen, en dat een matroos des admiraals zilveren bord, zoo vet en smerig als het was, in zijn baaitje moffelde. De datum onder 't rijm had echter 23 October moeten zijn. Op 't einde van November kwam de vloot in 't Vaderland terug, en nu zocht onze matroos zijn buit aan den man te brengen. Janmaat had antiquarischen zin genoeg om te begrijpen, dat hij 't bord in denzelfden toestand laten moest als waarin 't zich bevond, en dat de historische merkwaardigheid te grooter zou zijn, naarmate de sporen van het middagmaal des Admiraals, daar nog op te zien waren. En zoo kocht het Admiraliteitslid het bord, gelijk hij 't beschreven heeft, *seer vuyl en vet besmeert*.

Ongezocht is de overgang van een tafelbord tot een prezenteerblad. Wij zagen er een van zilver op de Delftsche Tentoonstelling [1]) met een tragische inscriptie, die men juist niet zou verwachten op een prezenteerblad, dat iets vrolijks behoort te vertoonen:

---

[1]) N°. 2943.

Ter gedagtenis van
Mevrouw Anthonia Nilo zal[r]. gemalinne van d' Heer Joannes van Steelant, Gouvern[r]. en directeur deser Custe Kormandel, gebooren tot Palleacatta, den 21 September A[o]. 1677 en in den Here ontslapen tot Nagapatnam den 13 November A[o]. 1709, oud 32 jaren 1 maand en 22 dagen.

Indien het de bedroefde echtgenoot zelf geweest is, die bedacht heeft, aldus zijn vrouw een monument te stichten op een prezenteerblaadje, kunnen wij niet anders zeggen of 't was een zonderlinge gedachte. Maar 't was nu eenmaal de gewoonte onzer voorvaderen op hun huisraad en dischgereedschap allerlei historische herinneringen te plaatsen. Op een suikerpot (den heer C. Hoekwater te Delft toebehoorende) vindt men, wat men daar ook al niet zoeken zou, een opschrift, tot den aktiehandel van 1720 betrekkelijk:

Ja, ja, mijn Axsies, o mijn soete Axsies, 1720.

Zeker was 't de herinnering van 't voordeel, dat die akties den eigenaar hadden opgebracht, die ze hem zoo zoet deed vinden, dat hij oordeelde zulks nergens beter dan op een *suikerpot* te kunnen vertellen.

Op tafelborden komt die beruchte historie meermalen voor; wij zagen op twee mooie porceleinen exemplaren [1]) harlekijns in goud en kleuren, de handen vol »axsies". Op 't eene dit bijschrift:

Wie op Uytrecht of nieuw-Amsterdam?

Op 't ander:

50 percent op Delft gewonnen!

Wij hebben hierboven van een lepel gesproken, die over 't ijs van Vlieland naar elders werd gebracht; thans is de beurt aan een anderen lepel, die ook over 't ijs werd gehaald. 't Was natuurlijk weêr bij fellen vorst, en wel in den winter van 1740, die, nog tot 1823 toe, bij onze vaderen als »de kouwe winter" bij uitnemendheid bekend was. Op dien lepel (thans het eigendom van den heer P. A. Engelbregt te Delft) is een narresleê met paard en voerman afgebeeld en dit opschrift gegrift:

Dees lepel is gekogt
En van Enkhuizen megebrogt
Ter gedagtenis dat men reeden
Met seer veele paarden en sleden
Na Enkhuizen over de zee
En ik Pytter Hommes mee
den 20 februarius
1740.

Wel mocht Piet Hommes schrijven: met zeer veel paarden en sleeden. Niet minder dan 485 zulke sleeden gingen over de Zuiderzee van Amsterdam

---

[1]) Eigendom van Mejuffr. de Wed. Koppes te Amsterdam.

naar Enkhuizen. Vele aanzienlijke Amsterdammers vonden er een aardigheid in, met hunne koetsen met twee paarden bespannen in de Keizersgracht te rijden. Sedert 1688 had de Maas bij den Briel niet zoo vast gezeten. Tusschen den Helder en Tessel zag men geen water. [1]) Over de Sont reed men met de zwaarst geladen wagens, wat sedert 1659 niet gebeurd was. Ja men vindt aangeteekend, dat te Hamburg op 12 Januari de postwagen binnenkwam met doodgevroren passagiers. In Amsterdam deed de felle vorst niet slechts regenbakken en kelders, maar zelfs verscheidene steenen sluizen bersten. 't Was dus niet ten onrechte, dat de »kou van 't jaar 40" spreekwoordelijk werd en nog in onze jeugd in levendige herinnering was.

De verheffing van Prins Willem IV tot Stadhouder in 1747 was een zoo heuchelijke gebeurtenis, dat die op tal van tabaksdoozen gedreven en gegraveerd werd — meestal 's Prinsen borstbeeld met een Vivat! en den datum van 't feit. Een der fraaiste is die, welke bij de droogmaking van 't Haarlemmermeer gevonden werd en thans het eigendom van Z. M. den Koning is.

't Is slechts een koperen doos, maar op het deksel zijn de wapens van de zeven provinciën gegraveerd met dit opschrift:

Neerlans Wens den 8 Maart 1747 [2])

De Eerste Willem was frontuure vant land
2 Willem steld Spanjen naar sijn band
De 3 Willem wäs herstelder van Brittanje
De 4 Willem vrees niet voor Vrankrijk of voor Spanje.

't Is vrij zonderling, Prins Willem I te betitelen als de frontier (de grens) van 't land; 't zal denkelijk *fondateur* moeten zijn; maar moeielijker is het, te gissen wat de rijmelaar in den tweeden regel heeft willen uitdrukken. Heeft hij Willem II met Maurits verward? of wilde hij zeggen, dat de Prins Spanje tot den vrede van Munster dwong? Maar Willem II zou dien vrede gaarne belet hebben, zoo 't maar in zijn macht geweest ware.

Op den bodem der doos staan twee medaljons, waarin de Hollandsche

---

[1]) Dit laatste was ook in 1845 het geval. Getuigen uit Tessel door mij in Januari voor de Rechtbank te Alkmaar gedagvaard, werden door de stremming van gemeenschap over zee verhinderd te verschijnen; de zaak werd toen — om het wat ruim te nemen — tot 25 Maart uitgesteld: — en ziet! ook op 25 Maart nog lag de zeearm tusschen den vasten wal en het eiland dicht.

J. v. L.

[2]) 8 Maart? — Dat zal 3 Mei hebben moeten zijn; want op dien dag werd de Prins tot Stadhouder van Holland verkozen. Of werd de doos ter gelegenheid der geboorte van Willem V vervaardigd? — Maar dan moest het 1748 zijn, en daarop zinspelen de rijmen niet en de voorstelling evenmin.

Maagd, benevens Prins Willem IV en Prinses Anna zijn voorgesteld; tusschen beiden dit rijm:

Nu is er in ons land
Een volle rust en vrede,
Al door de Oranje stam
En door des Hemels zegen.

Land en *Stam*, *Vrede* en *Zegen* leveren hier een staaltje van die assoneerende rijmen, hoedanige men in onze oud-Hollandsche liedjes, die 't volk zong, bij menigten kan aantreffen, ja die nog in 't begin dezer eeuw niet zeldzaam voorkwamen; — men denke maar, hoe goed, in 1813, bij 't verbranden der douane-huisjes, de geïmprovizeerde zegezang klonk:

Den arend is gevlogen.
Het is Oranje-boven!

Maar daarna is de *assonance* door het eeuwig herhaald opdreunen van

Wien-s-neerlans-bloeit in daderen flouit

uitgesleten, en wordt nu al niet meer als rijm erkend. Toch oordeelde Bilderdijk zelf, dat het assonante rijm zijn bekoorlijkheid had, en, ware hij een volksdichter geweest (dien wij in den eigentlijken zin sedert de *renaissance* niet meer gehad hebben, tot groote schade voor 't volk), hij zou wellicht zijn meening door voorbeelden hebben gestaafd.

Au Duc de Cumberland heette vroeger een logement te Maastricht in de Groote gracht [1]). Wij hebben in *de Uithangteekens* met meer dan een voorbeeld aangetoond, hoe de logementen zich gaarne noemden naar groote Heeren, die er logeerden; zoo was 't ook hier het geval. Die Hertog van Cumberland was Willem August, de tweede zoon van George II van Engeland, een Prins, beter geschikt om Jakobitische Schotten hun oproerigheid te doen misgelden, dan om een leger tegen de Franschen aan te voeren. Nadat hij op den 2den Juli 1747 den slag bij Lafeld weêr even totaal verloren had als twee jaren vroeger dien bij Fontenoi, nam hij de wijk naar Maastricht, en zijn intrek in voornoemd logement, waar hij uit den wijnkelder van den waard den besten troost putte wegens 't nijdig lot, dat weigerde

Zijn vorstelijke kruin te omkransen met laurieren.

En daarom mocht de waard zijn herberg wel den naam van dien held, die beter drinker dan vechter was, tot opschrift geven.

In den Gezonden Broeder was in 't midden der vorige eeuw het opschrift

---

1) Medegedeeld door Jhr. V. de Stuers te Maastricht.

van een moffen-logement op 't Spui te 's Gravenhage. Men las in de Haagsche Courant van 13 April 1750 deze advertentie:

Wordt geadverteerd aan alle Heeren en liefhebbers, dat *Hans Michel van Hannover* is overgekomen met een partij *geleerde Goudvinken*, welke verscheiden deuntjes fluiten, in 't geestelijk en wereldlijk. Hij is te bevragen op het Spuy in den *Gezonden Broeder*.

Waar die achttiende-eeuwers de stichtelijkheid al niet in zochten! — tot in de geestelijke goudvinken toe. — Niet te verwonderen is 't, dat deze advertentie den spotluim van Langendijk opwekte, en hij er het geestige versje op maakte, dat te bekend is om hier herhaald te worden.

Wat dien Gezonden Broeder betreft, hij zal wel niet geestelijk, maar vleeschelijk geweest zijn, een dikzak met spekwangen, die bewees, hoe goed het de bovenlanders daar hadden, en dat er aan spek noch braadworst gebrek was.

Bij wijze van tegenstelling laten wij er de veeziekte op volgen. 't Is alweêr op een zilveren lepel, dat wij daar een historische herinnering van aantreffen. Op dien lepel — behoorende aan den heer Mr. J. S. van Vrijberghe de Coningh te Delft — zijn drie koeien gegraveerd en daaronder:

Dese drie beesten ter eener dragt,
Zijn buitengemeen en onverwacht
In den jare 1750 en een
Geworpen van een koe alleen.
In 't jaar 54 de ziekte doorgestaan;
Zijn voor 478 gl. en 7 stuivers gegaan.

Die wonderlijke bevalling »van een koe alleen" had op 't eiland Rozenburg plaats. — Veeziekten waren in de 18de eeuw geenszins zeldzaam, en welken indruk die op de menschen maakte kan men lezen in de almanakken van die dagen, waarin gezangen voorkomen, op de wijze van dezen of genen psalm te zingen, tegen de runderpest.

Zelfs het planten van een meiboom gaf aanleiding tot een inscriptie. Op een zilveren tabaksdoos — thans het eigendom van den heer D. F. Schmal te Voorburg — werd, bij een wapentrofee en een meiboom, gesteld:

Matthias Spoor, Luitenant van 't Oranje
Blanche Bleu Vaandel heeft 1763 dese Mey geplant.

Dat Oranje-blanche-bleu vendel behoorde tot de Haagsche Schutterij. En wij vermelden hier tevens, dat wij nog verscheidene tabaksdoozen hebben gezien uit de tweede helft der 18de eeuw, met de afbeelding van den meiboom, en een opschrift, dat vermeldt, wie dien geplant heeft, zonder dat wij 't noodig achten, die allen uit te schrijven. In den Haag bleef het planten van meiboomen voor den Prins, de Staten en de Stedelijke

regeering in gebruik tot op 't einde der Republiek. 't Geschiedde nog in 1794, maar in 1795 kon 't niet meer; want toen vond de Mei aldaar noch Prins, noch Staten meer, en de Vrijheidsboom had den Meiboom vervangen.

De stad Vianen bezit nog een zilveren beker, afkomstig van haar oude Schutterij. Daarop leest men:

Toen Hamels braave zoon tot Vaandrigh wiert verheeven,
Heeft hij de Schutterij dit schoon geschenk gegeven.

En wij behoeven niet in twijfel te staan, wie die »braave zoon" was; de beker zelf zegt het ons een weinig lager. Hij heette Daniël *van* Hamel; zijn vader liet zich Heer van Amaliënstein noemen [1]), en was dus natuurlijk een man van gewicht te Vianen, wiens brave zoon men gaarne het vaandel der stad zag dragen.

In de Rariteitskamer te Amsterdam wordt een beker bewaard met een opschrift ter gedachtenis van den Advokaat Hermanus Noordkerk, bekend als uitgever der »Handvesten", maar vooral bij zijn leven gewaardeerd als een der voortreffelijkste cieraden der Amsterdamsche balie, die den zesden November 1771 overleed. Op de eene zijde ziet men een grafteeken, waarbij twee schreiende kinderen, met 's mans wapen, naam en sterfdag; en op de andere:

Wie Kunde en Oordeel hoog waardeert,
Een deugdzaam regtsgeleerde eert,
Geen twist uit baatzucht aan wil kweeken,
Zal steeds met lof van Noordkerk spreken.

Wellicht was deze beker gebezigd op zijn begrafenismaal.

Rouwgebaar en feestgejuich wisselen elkaêr af in 't leven en ook in ons boek. Noord-Holland juichte toen de Prins er in 1773 twee dagen doorbragt om weilanden met koeien en eerepoorten met vlaggen rondom zich en opgeschikte meisjes en buigende kaasboeren voor zich te zien, en overal 't zelfde te hooren: oratiën en vivats!

Wij willen van die Noord-Hollandsche opschriften een proefje geven, ontleend aan 't boek van Nikolaas Hoefnagel, waarvan wij in de Inleiding spraken.

't Beroemde Broek in Waterland had drie eerepoorten; — en de beste

---

[1]) Amaliënstein was een lusthuis in 't Viaansche bosch, gesticht omstreeks 1562 door Hendrik van Brederode ter eere zijner »Huysvrouwe" Amalia van Nieuwenaar. Nadat de Staten van Holland in 1725 de Heerlijkheid Vianen met al wat er onder behoorde van den Graaf van der Lippe hadden gekocht, werd door hen in 1736 Amaliënstein verkocht aan zekeren Caesar Tronchin voor twee duizend en een honderd gulden. 't Is sedert in handen van verschillende eigenaars geweest, tot dat het in 1826 is gesloopt.

dichter van 't dorp, wat, als het de Dominé niet was, zeker de Schoolmeester moet geweest zijn, schreef voor elke poort een rijm:

1.

Oranjes Vorst zijt wellekom,
Wandelt genoechelijk alom.

2.

De Heere bou
Het Huis Nassou.

3.

Dat het Oranje huis gezegent zij
Dat wenscht de Broeker burgerij.

Op eerepoorten te Purmerend las men:

De Prins zijn Uitgaa' blij
In Zegen zij.

Begrijpt gij dat, lezer? Zij wenschten den Prins op zijn Noord-Hollandsch hetzelfde wat op zijn Amsterdamsch heette: »een planzierige uitgaansdag."

Op een andere:

Juigt Purmerendsche Stad in 't Noord
Nu uwe vreugde word gehoord,
En werpt dees tijd de zorgen van je,
Roept: Vivat Willem van Oranje!

Wij vestigen de aandacht onzer hedendaagsche poëten, die dikwijls om rijmwoorden verlegen zijn, op dit nog weinig gebruikt rijm op Oranje.

Maar Purmerend deed ook in vreemde talen. Op een boog, waaronder een Hollandsche maagd zat, wie een Oranjeappel in den schoot viel, was een proefje van Purmerendsch-Fransch ten beste gegeven:

La Pucelle d'Etat qui possède sans bruit
Son bien et reçoit d'agreable et beau fruit.

Prachtig! — Op een andere stond zelfs Latijn, en dit had zeker de Dominé gemaakt:

Ingredere celsissime Princeps
Amor et delicium nostrum!

d. i. in een goed Hollandsch alexandrijn:

Treed in, doorluchtig Vorst! ons aller liefde en lust!

Onder de meer uitvoerige gedichten, waarmeê de eerepoorten beschreven waren, kiezen wij er een, dat te lezen stond op een poort voor 't huis van den Hoofd-officier van Purmerend, Blijdenberg, in de Hoogstraat, bij

wien de Prins den maaltijd gebruikte, en dat »gepoëseerd" was door den Schoolmeester A. Visser — een staaltje van platheid en lamzaligheid!

Wees wellekom, o Prins! o Willem! Neêrlands lust!
In dit ons Purmerend; neem hier een weinig rust;
Laat deze Hoogestraat een rustplaats voor U wezen.
Laat onze Blijdenberg bij U zijn uitgelezen.
Eet, drink! verkwik u daar, 't is ons tot groote vreugd,
Mijn Prins, dat Gij hier zijt; wij alle zijn verheugd.

De Heer bewaart U voorts op alle Uwe wegen,
En geeft U en Uw zaat zijn allerbeste zegen.

Vader van ons Vaderland,
IJvrig om ons best te zoeken,
Friso's zoon! Oranjebant!
Dierbre Vorst! alhier geplant,
Ey kom weder in deez' hoeken!

De *Oranjebant* dient natuurlijk voor niets anders dan om 't rijm bijeen te binden, maar de laatste regel is al heel naïef: »je mot 'ereis weêr in dezen hoek komme!"

En onder de rijmen voor de glazen der burgers geen mooier dan dit van een Snijder te Broek in Waterland:

Oranje ben ik recht gezint,
Van al het naaijen bijna blind,
Mijn kussen plat en zonder veêren.
Och lieve Prins! steek mij doch in de kleêren.

Toen we 't boek uit hadden, waren we tot de overtuiging gekomen, dat die snijder destijds de eenigste geestige vent in Noord-Holland was.

Mozes en Simon Polak, vader en zoon, waren in 't laatst der voorgaande eeuw beroemd om hun potlooden. Zij noemden zich: »maakers en verkoopers van het overal beroemde en beproefde potlood." Zij genoten dan ook het voorrecht, daarmede op de Beurs te koop te mogen staan en daaruit volgde, dat zij ook ieder Nieuwjaar, als bedienaars van de Beurs, den bezoekers een Nieuwjaarswensch aanboden. Wij zagen er van verschillende jaren — natuurlijk telkens met andere verzen, doch altijd met hetzelfde vignet in koper gesneden. Dit stelt twee handen voor, waarvan de eene een pen, de andere een potlood houdt, die ze als degens kruisen: een kroontje hangt er boven; op een vliegend lint leest men: TRIOMF! MYN POTLOOT HEEFT VICTORI; onder: MOSES POLAK.

De wensch van 1° Januari 1773 bestaat uit twee rijmen. Van 't eene maken de voorletters:

Moses Polak zijn potlood spant alom de kroon.

Van 't andere:

Siemon Polak verkoopt het mede als zijn zoon.

Mozes was toen reeds 81 jaar oud; en toch hield hij het nog eenige jaren vol.

De wensch van 1 Januari 1775 is in 't Amsterdamsch-joodsch gesteld en een meesterstuk in zijn soort. Wij deelen dien hier mede.

Boven aan leest men, ter wederzijden van 't vignet:

HIJL 'ON ZEGEN 'ON
GEZONDHEID,
MASELBROCHE on MASSEMAT
'On wat hyder heerlyk mensch,

Helk zyn Beers ien goei-
je rondtheid,
Hal de Birgers von de Stad,
Is zyn eige hartenwensch,

't vervolg onder 't vignet:

Wensch ik weer nou 't NIEUWEJAAR is
Wie Negesjant of Makelaar is;
Voorwat ook! hydere Schribent,
Die Mausesje *ien scherpe pint geeft,*
'On die daar voor syn krys 'on mint heeft;
Die maak ik hier dit CHOMPLEMENT.
1775.

waarop dan de eigentlijke Nieuwjaarswensch volgt:

Ik POLAKJE, mit mijn bakje,
  Hop wat! Sta wat rym, Messieers!
Kom 'ier in myn *Sjabbespakje*
  Hart 'anloopen hop de Beers,
        Mit ien Veers.

»Want (sei Vaårtje) 't wordt NIEUWJAARTJE,
  »Listig, Seentje, maakje vort;
»Setje hoedje hop ien hairtje,
  »Doe jou *Hindel* niet te kort,
        Of ze knort.

»Want dat Wintertje, dat begint' ertje
  »Soo te knappen; kist 'on mand,
»Hout 'on tirf self 't laatste splintertje,
  »Von 't *Khabanis*, och wat schandt!
        »Is hal verbrandt.

»On, jy SYMPJE, hebt jou Rympje,
  »Beeling repje, nog niet klaar." —
Phen on Ink! Wie helpt nou SYMPJE?
  Hokus book..... 't sit in mekaår,
        'On, sie daar!

»Khyk. dat liktje, 'on dat Stikje,
  »Hiet 'on warm, soo in de pars."
Klanten, khyk! dit egte drikje
  Krygje ook warmpjes, soo karsvars,
        Uit myn' mars.

Hyder Vrindje, heeft 'et *Printje*
Mit de hantjes meer gezien,
Die om 't kroontje 'on de lintje
Braaf schermitslen, pinten biên
Tegen ien.

Maar wat maakje? 't groote zaakje
Is *de Veers*, dat is wat nies:
Von nieuw snofje 'on nieuw smaakje
Valt me op NIEUWJAARSDAG niet vies.
Khyk, 'on kies.

Hoor dan Heertjes, on Sinjeertjes,
Stitten van de *Photloodkraam!*
Die hik hal soo mennig keertjes
Heb gelikwenscht hiel bekwaam,
Hal te saam.

Khijk, ik wenschje, hals ien menschje
Die sijn' Hyl in 't jouwe vindt,
Massematje, 'on ik *bensje*
Hals ien vaârtje *benst* syn kind,
Dat hy mindt.

Helk sijn broodje, niemant 't pootje,
Jicht, noch stien, noch swoore phyn;
Helk Gesondtheid, 'on ien sootje
Segeningen, by 't dosyn
Ook 'an myn.

'k Wensch jou, Klantjes! dat jou hantjes
Worden blaauw von hal de *moos*,
'k Wensch je ryërtjes mit rantjes,
'On dat niet slegts voor ien poos,
Maar haltoos.

'On ik hoopje, Vrindjes! khoopje
Ienen nieuwen *Almanach*,
Datje daarin mennig loopje,
Mennig kligtje, 'on viel gelach
Vinden mag.

'On ik raaje, menschen staaje
Daar te willen *schrijven* iet,
Khoop de *Phollood*, ai versmaaje
MAUSESJE 'on SIMMI niet;
Die se U biedt.

»Nou voor 't lesje" (sei myn' Besje)
»Set 'er nog ien Veersje 'an:
»Wensch dat helk met smaak syn vlesje
»t' Havond leegt. De Birgerman
Ook syn khan."

Ten slotte onderaan:

By dit Deentje, sou myn Seentje
  Mausjes Seens Seen, vyf jaar houdt,
Hebben 'angevoegt ien Deentje;
  Maar de Demis was te khoudt
    'On benouwt.

Wagt dit dan hals 't weer Nieuwjaar is, dat is: hop ien andre keer.
Von de klyne Poppedyne. Khyk ik ben jou Serviteer.

Moses Polak en Soon.

't Was in hetzelfde jaar 1775, dat de Hollandsche kooplieden den grond legden van al de rampen, die weldra den handel troffen, en een zet waagden, waardoor ze, weinig jaren later, hun welvaart verspeelden. Zij begonnen een wistgevenden en nog meer beloovenden handel met de Noord-Amerikanen, die tegen Engeland in opstand waren; maar in 1780 had men den oorlog met Engeland voor de deur en geen Trompen meer, zelfs geen vloot, waar wat meê uit te voeren was; maar wel honderden bij honderden rijkgeladen koopvaarders op alle zeeën, die de vette buit der Engelschen werden.

Onder den indruk daarvan, en om te toonen, dat ze den moed nog niet verloren hadden, lieten de Hoogheemraden van den Alblasserwaard op hun bokaal, die zulk een krachtig middel was om hun moed te ontvonken, zoo dikwijls die dreigde uit te dooven, dit rijm graveeren:

  Nog waakt de leeuw, wiens moedig oog
Nooit sluymerde in 't gevaar der vloeden,
  Nog heft hy muyl en klaauw omhoog,
Na zooveel ramps en tegenspoeden.

J. A. Repelaer.

Jammer maar, dat zulke woorden in dien tijd niets dan een ijdele bluf waren, waarmeê men zich zelven en anderen zocht te blinddoeken, terwijl het vaderland zijn ondergang te gemoet gevoerd werd.

Men weet, welk een opgewondenheid de slag van Doggersbank in 1781 onder de Nederlanders verwekte. Trouwens men had al zoolang op den roem der vaderen geteerd, dat men gretig de gelegenheid waarnam om zich zelven wijs te maken, dat die roem wederom het deel van den naneef geworden was, en van een onbeduidend gevecht werd een ophef gemaakt, alsof Zoutman de grootste helden der 17de eeuw geëvenaard, ja overtroffen had. Geen Tromp, geen De Ruyter, geen Evertsen genoot na een beslissende viktorie, eerbewijzingen als aan hem ten deele vielen; — wij doelen niet enkel op den gouden eerepenning aan een gouden keten, hem door de Staten-Generaal, en op den gouden eeredegen, hem door den Prins

vereerd, — maar op zooveel eereblijken, hem van andere zijden aangeboden. Zelfs zagen wij op een verkooping in Diligentia (in Mei 1868) een wandelstok met verguld zilver gemonteerd, waarop gegraveerd is: *Aan den WelEd. Gestr. Heere* J. A. ZOUTMAN., *namens Officieren der vloot-Kinsbergen. Tot aandenken van de Roemrijke Overwinning op Doggersbank, den* 5 *Augustus* 1781.

Het volk — rijk en arm — deed wat het kon, om Zoutman te vereeren! De dames droegen cieraden, met den naam van Zoutman prijkende, en het galmde langs de straten van liedjes hem ter eer, liedjes, die wij in onze jeugd nog soms van ouden van dagen hoorden:

Zoutman ister voorwaar geen Zoetman,
Hij sprakter zijn vollek met moed an, enz.

Men spanceerde langs de straten met Doggersbankslint of »lint *à la Zoutman* om den ronden hoed of Engelsche muts," en 't werd toen gedragen »van iedereen, ja selfs van fijne lui, die anders geen linten droegen." [1]) Men dronk Zoutmansslokjes uit glaasjes met zijn portret. Op de tabaksdoozen was de slag van Doggersbank gedreven of gesneden, met het opschrift: *Vivat Zoutman!* tusschen de noodige ankers en vlaggen of 't borstbeeld van den gevierden zeeheld met een scheepskroon gekroond en rijmpjes daarbij als:

Dit 's Zoutmans beeld, die groote held,
Die Parker sloeg op 't pekelveld.

en:

Dees scheepskroon blijft, met Nereus zwier,
Nog voor den kruin der Batavier.

Batavier vrouwelijk te maken was een dichterlijke vrijheid, waar men in die dagen van roemdronkenheid niet op zag.

Wie kon er in den roes der glorie,
  Zich stooren aan zoo'n kleinigheid?
Bij de eer van zulk een zeeviktorie,
  Den »telg der Batavier" bereid,
Bij 't oorverdoovend loftrompetten,
  Wou zelfs de scherpste recensent,
  Hoe 't vitten anders ook gewend,
Op zulk een beuzeling niet letten.

Op allerlei voorwerpen, van huiselijken pronk en van huiselijk gebruik, zelfs op naaldekokers en likeurkeldertjes, hebben wij Zoutmansbeeldjes en

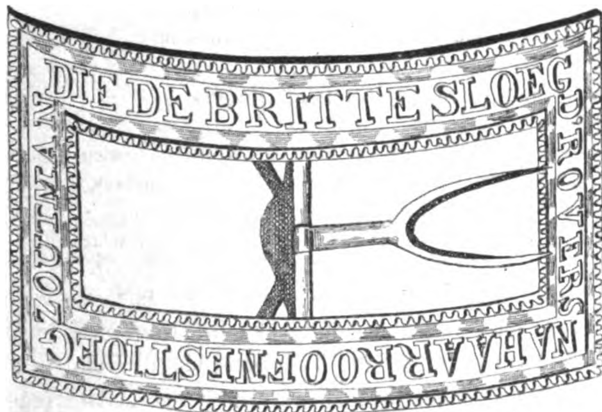
---

[1]) *Nav.* 1868, blz. 34.

Zoutmansrijmpjes gevonden — de laatste doorgaans te flaauw om ze over te nemen. Slechts een van de beste:

Zoutman die beroemde held,
Heeft ons roem ter zee hersteld.

En niet alleen droegen de mans zilveren schoengespen met opschriften tot Zoutmans eer, als deze:

Zoutman die de Britte sloeg,
D' rovers na haar roofnest joeg.

Maar zelfs de muiltjes, waarop een ouwe juffrouw door binnenkamer en gang drentelde, moesten van Hollands roem getuigen. De heer D. Labrijn te Delft bezit er nog een paar met het opschrift: *Zoutmans glorie.*

Talloos is het eet-, drink-, rook- en snuifgereedschap, dat met figuren en opschriften uit den Patriotschen tijd bedekt is, en men moet zich verbazen over den ijver, waarmede elk zijn deelneming in de rampzalige partijschappen wilde uitdrukken.

Wat vindt men niet al op borden uit dien tijd! Een Prinsman kon niet smakelijk eten, of hij moest een Prins en Prinses op zijn bord hebben met een: *Vivat Oranje boven!* als devies; geen Patriot kon zijn maaltijd doen dan van een bord met een keeshond en het bijschrift: ***ik bijt op mijn tijt.***

Nog worden ze door de liefhebbers bewaard — borden, waarop men een weegschaal ziet, met Willem V in de eene schaal en in de andere Vader Hooft met eenige keeshondjes, en daaronder:

Het kan niet lukken,
Wij moeten voor Oranje bukken.

Andere met het portret van Willem V en het onderschrift:

De Prins herstelt,
Vrij van gewelt,
Geen blijder dag
Ik immer zag.

Andere weêr met den Prins en de Prinses en een Oranjeboom in 't midden, waaronder:

Hier is de deugt en roem geplant,
Den Vorst van 't Vrijje Nederlant.

En nog weêr andere met stichtelijke rijmen:

God schonk door Pruisens magt den Prins zijn regten weêr,
En veste Neerlands heyl door weldoen keer op keer,
Nu wij met Engeland en Pruisen zijn verbonden,
Blijft vrijheid steeds bewaard en Godsdienst ongeschonden.

De eerste regel leert alweêr tot welke dwaasheden men vervalt als men zich eens recht gemoedelijk wil uitdrukken. Kon onze lieve Heer den Prins dan niet redden zonder dat »Pruisens magt" Hem te hulp kwam? De tweede regel is onverstaanbaar en de twee laatste regels zijn nog dwazer dan de eerste. Prins Willem I rekende onder vrij banger omstandigheden op zijn bondgenootschap met den Koning der koningen; maar de vrome dichter dezer rijmen zocht het behoud van vrijheid en godsdienst afhankelijk te maken van het bondgenootschap met Engeland en Pruisen. — Ja wel, 1795 kwam 't spoedig anders leeren.

Maar er waren ook borden voor de Patriotten. Op een daarvan — het eigendom van den Heer K. van Rossen te Vlaardingen — vindt men het portret van Willem V en de Prinses met een brandende kaars in 't midden, en het onderschrift:

Ik brand Ligt
Voor de Pruis zijn Nigt
En ook voor de Oranjespruit.
Die het niet wil sien die blaast het uit.

Voorstelling en opschrift dienden tot protest van iemand, die in 1787 na de tegenomwenteling tegen zijn zin had moeten mededoen in de algemeene illuminatie.

Drinkglazen met Prins en Oranjeboom of met Burgemeester Hooft en Keeshond zijn ook nog genoeg te vinden, en met opschriften, als b. v. onder de eerstgenoemde:

Oranje zal blinken
En wijn zal ik drinken.

Onder de laatste:

Die uyt geen dwang
Nog zelfsbelang
Sijn zucht tot vrijheid dooft,
Die drinkt ter eer
Der Braave Heer [1])
De Burgervader Hooft. [2])

of:

Dit 's Hollands Cato, Hooft, gevlugt voor dwinglandij;
Keert hij in zegepraal, dan wordt heel Neêrland vrij.

Hooft keerde terug, maar juist niet in zegepraal; — en hoe het met de vrijheid van Nederland ging, heeft de geschiedenis geleerd.

Tabaks- en vooral snuifdoozen met den Prins of met Hooft — de patriotsche altijd met een keeshond en het gewone devies: *ik bijt op mijn tijt*, of: *dit geslagt sterft nooyt uyt* — zag men bij de vleet; zij dienden tot herkenningsteeken der partijen.

Op een fraai bewerkten koperen tabaksdoos — het eigendom van den heer P. de Jong Jz. te Lier — staat een vrijheidsmaagd, aan wie een patriot zijn liefde verklaart, natuurlijk in tegenwoordigheid van zijn keeshond, met dit rijm er onder:

Liefve Vryheit, levens lust,
In u val sterf ik gerust,
Maar eer Gy valt, sal het er spannen,
Daar sijn in ons land nog dappere mannen.

O ja! — daar waren de helden van Salm, en de vrijkorporisten, en de vliegende legertjes, en de exercitie-genootschappen, waar zulke mooie aanspraken werden gehouden en waar de dames zulke mooie vaandels voor borduurden.... maar waarvan niemand meer te vinden was toen de Pruisen zich vertoonden.

Ook zelfs aan de theetafel ontbrak het niet aan deviezen: het theegoed schijnt echter meest Oranjegezind te zijn geweest. Talrijk zijn de trekpotten en spoelkommen, de melkkannen en kopjes met Prins en Prinses *en medaillon* gewoonlijk met de letters P(rins) V(an) OR(anje) of P(rins) W(illem) D(e) 5(de), tot onderschrift. Somtijds ook met een rijmpje, als:

Soo lang als Zon en Maan zal staan
Zal nooit de Oranjekleur vergaan.

---

[1]) *Der Heer*; — zie de aanmerking op *der Batavier*, hiervoor blz. 74.
[2]) Eigendom van den Heer A. J. Romswinckel te Kampen.

Van de hals- en borstcieraden, die daarentegen meest patriotsch waren, en dan *Kapelletjes* of *Keeshondjes* voorstelden, spreken wij hier niet; die stof is onuitputtelijk, doch behoort minder tot ons onderwerp, daar die leuzen niet dan bij uitzondering van Opschriften voorzien waren. Wie omtrent die leuzen in 't algemeen zijn nieuwsgierigheid wil bevredigd zien, sla het Negende Deel van 't Vervolg op Van Loon's penningwerk na, en hij zal er een aantal voorwerpen uit die dagen met of zonder opschriften, afgebeeld en beschreven vinden. Daarentegen bezit de heer F. D. O. Obreen te Rotterdam nog een gedreven zilveren beeldje van den Prins, tusschen een Oranjeboom en een Vlag, met dit opschrift:

Na uitgestane smaad en hoon
Zit deeze Vorst weêr op den troon.

Het draagteeken is van 1787, maar de rijmer liep met dien troon zijn tijd een goede 26 jaar vooruit.

In 1787 woonden in de Groote-kattenburgerstraat bij het plein, het tweede huis, »Monsr Harmanus Mulder en desselfs Huysvrouw Maria Anraad." Deze goede luidjes zaten in den ochtend van den 30sten Mei, tusschen achten en half negen, terwijl Kattenburg door de Patriotten belegerd, en er van weêrszijden duchtig met grof geschut gevuurd werd, »te zamen koffy te drinken." Toonbeelden van echt Hollandsche bedaardheid! Wat ging hun de oorlog aan; zij wisten van den Prins geen kwaad, en dronken koffie. Juist toen de man zich voorover buigt om de lippen aan zijn kopje te slaan en 't bruine nat te slurpen, snort hem een zesponder langs de ooren, — en mogelijk zouden ze dat nog niet eens hebben bespeurd, had niet de kogel, die den muur doorboord had, het gantsche vertrek met stof en steengruis vervuld, zoodat ze uit hun oogen niet konden zien, maar enkel hoorden, dat hun porcelein van wand en schoorsteen te gruizelen viel.

Die kogel is bewaard en »voor het Nageslagt tot een gedagtenis, in 't Zilver gevat."

Twee zilveren banden zijn om den kogel geslagen, op ieder van welke een opschrift gegraveerd is. Op den eenen:

Door de Loffelijke Burgerij der Stad Amsterdam geschooten in de berugte Actie van het Orangetumult.

En op den anderen:

Den 30[en] *May* 1787 *'s morgens omtrent* 8¼ *Uuren vloog ik over de Kattenburgerbrug van het Kadijksplijn, door het hoekhuys van de groote Kattenburgerstraat in het Huys daar agter belende in het Vertrek van Mon*[r] HAR[s] MULDER, *passeerende digt agter denzelve en zijn Huisvrouw, bleef legge in de gladde kast, beschadigde daar nog* 6 *Vrouwe Tokken en de Plank.*

Bovendien is er bij dien kogel nog een certificaat op een blad perkament geschreven, waarin de Kattenburgers »Oproerige Geesten" en »Orange Booven Schreewers", doch de Patriotten »de Vaderlandsen Braave Burgerij" genoemd worden. De kogel heet naar oud-Hollandsch spraakgebruik een »*Wonder*-koogel", en 't certificaat zegt ook waarom: omdat hij voorzichtig genoeg is geweest, achter den man langs te vliegen, juist op het oogenblik dat hij voorover boog naar zijn kopje koffie, want had de man regt op gezeten dan zou de kogel zijn kop meê genomen hebben [1]).

Nog leeft — schoon dan ook slechts schemerachtig — de herinnering van den »Prinsjesdag", die gedurende de tweede helft der vorige eeuw met zooveel vreugde en luister gevierd werd (8 Maart). De latere »Koningsverjaardag", (24 Augustus) schoon zijn titel dan ook veel hooger klonk, was er toch maar een flaauwe afschaduwing van.

Daar wij van die Prinsjesdag-opschriften ook een *specimen* moeten geven, kiezen wij natuurlijk een der luisterrijkste Prinsjesdagen, die ooit gevierd zijn, — dien van 1788, en zullen daarom een proefje geven uit het Rotterdamsche boek, dat wij in de Inleiding hebben genoemd [2]).

De uitslaande plaat van 't eerste deel vertoont het huis der Oprechte Vaderlandsche Sociëteit op het Westnieuwland. 't Is een prachtig gebouw, waarvan de beide eerste verdiepingen negen ramen breed zijn, terwijl het middelste gedeelte drie ramen breed en vier verdiepingen hoog is. Overal, van de benedenplint tot aan den bovenrand schittert het van licht, en wij durven het getal lampions, die wij niet hebben nageteld, gerust op een anderhalfduizend bepalen; terwijl bovendien de gevel voorzien is van niet minder dan zestien chassinetten. Het chassinet in 't midden tegen de tweede verdieping geplaatst, vertoont de Maagd van Nederland, rustende op den Bijbel en staande in een medaljon, waar vier geniussen omheen zweven. In het middenvak van den rechtergevel ziet men een chassinet met het wapen van Oranje-Nassau tusschen twee andere, waar rechts Themis op is afgebeeld met het onderschrift:

'S LANDS HOOFDZUIL,

en links de Nederlandsche Maagd, nu zittende en gekroond en de oogen opheffende tot den Vrede, die naar haar toevliegt, met het onderschrift:

VEREENIGD ALTOOS VEILIG.

Aan den linkergevel prijken mede drie chassinetten; het middelste met het wapen van Pruisen, de beide andere met Minerva, en het onderschrift:

DE GEZELLINE VAN WILHELMINA,

---

[1]) In den *Navorscher* van 1853, blz. 263 medegedeeld door den bezitter van dien kogel, den Heer J. Schutte Hoyman. [2]) Zie blz. 6.

en met de Prinses als Juno op een troon gezeten, een scepter en een Prinsenvlag in de handen houdende, terwijl de Faam haar lof uitbazuint tegen de juichende menigte, en daaronder:

BEMIND EN GEËERBIEDIGD.

Op de eerste verdieping vertoont het middelste chassinet een landschap waar de Waarheid gezeten is in de schaduw van den Oranjeboom, en de Standvastigheid den stam omklemt. Engelen zweven in de lucht en het onderschrift luidt:

DE ZUILEN VAN NEERLANDS WELVAREN.

Rechts vertoont een chassinet de Godsdienst en daaronder:

IN HAAR IS AL ONS HEIL;

links ziet men de Vrijheid, en achter haar een zittende Juffer, die een hond streelt — geen kees — met een lammetje; daaronder:

DOOR ORANJE BEVESTIGD EN BEWAARD.

Aan den rechtergevel vertoont zich Neptunus in zijn schelpwagen; daaronder:

ZIJ (sic) BEVEILIGD DE GROOTSTE SCHATTEN,

rechts daarvan de prinsenvlag, oprijzende van tusschen kanonnen, ankers en ander scheepstuig en in 't verschiet de zee met zeilende schepen; daaronder:

GEDUCHT VOOR GEHEEL EUROPA,

links, dezelfde vlag, opgestoken tusschen de vier werelddeelen, met een vliegenden Merkurius daarboven, en het onderschrift:

BEKEND AAN DE VIER WINDEN.

Het midden-chassinet aan den linkergevel stelt een krijgsman voor in Romeinsch gewaad; in 't verschiet ziet men een fort en een brandende stad, en onder leest men:

MET DEZE (?) WAAKT ORANJE.

Rechts ziet men een legertent, en allerlei oorlogstuig; daaronder:

DE SCHRIK VOOR NEERLANDS VYANDEN,

links een boeremeisje bij een boompje staande; daarbij een hooischuur, een koe en allerlei voorwerpen, die op den landbouw doelen, en daaronder:

VRUCHTBAAR ONDER ORANJES ZORG.

Men ziet het, de Sociëteit had heel wat geld en heel wat vindingsvermogen ten koste gelegd, en toch ontbrak het, blijkens de Beschrijving,

niet aan tal van partikuliere huizen, waarvan de illuminatiën even prachtig waren en de chassinetten even keurig van ordonnantie en teekening. Doch wij kunnen er ons hier niet mede bezig houden en laten liever nu eenige berijmde opschriften volgen van verschillenden aard en waardij.

Bij Cornelis Zwaans in de Bierstraat las men:

God zegent zijn Pruissische Majesteit,
Die ons van slavernij bevrijdt:
Prins Willem de Eerste
Vader van ons Land:
Prins Willem de Tweede
Die bragt het in stand:
Prins Willem de Derde
Die plante Oranje:
Prins Willem de Vierde
Vreesden geen Frankrijk, noch Spanje:
Prins Willem de Vijfde is geboren,
Omdat ons Land en Kerk niet zou gaan verloren.

den 8 Maart 1788.

Dit zonderling kort begrip der Historie van 't Huis van Oranje onder 't motto, dat in een krans daarboven stond:

Dit is van den Heer geschied,
En 't is wonderlijk in onze oogen,

verdient gelegd te worden bij de »Vaderlandsche Geschiedenis" op rijm van Brug [1]).

Thomas Braak op 't Spinhuiswatertje verknoeide het bekende vers uit den 118den psalm aldus:

De steen die door de Vreiheids bouwers
Verachtlijk was een plaets ontzegt:
Is tot verbazing der beschouwers,
Van God ten hoofd des Hoeks gelegt,
Elk waar Bataaf wil hem dan loven,
Blijf, Vorst en Vaderland getrouw
Roept nu vrij uit: *Oranje Boven!*
En zing *Wilhelmus van Nassouw.*

---

[1]) Voor wie dit belachlijk boekje niet kennen zeggen wij, dat wij bedoelen: *Rijmtijdtafel der Vad. Gesch.* door S. L. Brug, in 1864 uitgegeven te Harlingen.

Wien 't lust dit boekje na te lezen, kan er uit leeren, wat er in onzen tijd al gedaan wordt om het onderwijs der jeugd »meer *oordeelkundig in te rigten.*"

Bij Dirk Buxtorf in de Korte-wagenstraat:

Geen arri-us of kweeker,
Geen sosyn of dweeper,
Geen Barneveldse aksie,
Geen Loevesteinse faksie,
Geen Vrygeest nog zoo koen
Kan nimmer kwaad meer doen,
Of door hun hels gewelt
Meer drukken Neerlands helt.

Dat wist voorwaar de Hertog van Brunswijk niet, dat hij tegen Arrianen en Socinianen was afgezonden! — Maar nu iets van zwieriger aard. In den Oppert las men:

O Vorst! der Staaten rechtehand!
Naast Godt de steun van Kerk en land,
De vreugd en wellust onzer oogen!
Hoe vrolijk zingen, juichen wij,
Nu wij, verlost van dwinglandij,
Uw veertigst' Jaarfeest vieren mogen!
Leef lang! leef eeuwig! dierbre Vorst!
Het leed, dat U bestrijden dorst
Moet nooit uw welvaart meer begrimmen.
Smaak duurzaam heil, na langen druk,
En zie de zon van uw geluk
Voorts met uw levensjaren klimmen.

Deftige poëzie, niet waar? 't Is dan ook van een »Fransch kostschoolhouder, Willem Logman, beroemd door kunde en leerwijze."

Aan de Delftsche vaart bij R. Post kwam onder verscheidene chassinetten er een voor, waar men een vrijkorporist op zag, die door een Pruis in een vijzel werd gestampt, en daaronder:

Bist doe nicht vor Oranjes Hous
So stampf ich den seel der leibbe aus.

Bij den boekverkooper Cornel, den uitgever van 't werk, zag men onder meer dit rijm voor een der ramen:

Triumf! wij zien den Vorst hersteld
Tot heil der zeven vrije landen;
Dit doet ons vrolijk Lichten branden,
In spijt van heerschzucht en geweld.
Nu word men 't Land niet uitgejaagd
Om 't roepen van »Oranje Boven"
Geen *Goudsbloem* zien we ons thans ontrooven
Geen *Houten Pop* meer aangeklaagd.

Zoo fnuikte Hij die 't al gebiedt
Den moedwil der geweldenaren!
Hun arbeid van ruim *zeven jaren*
Deed Hij in *eenen dag* te niet.

Indien wij dit versje plaatsen is 't voornamelijk omdat het de herinnering bewaart van 't gebeurde met die Houten Pop, dat zeker aan de meesten onzer lezers niet bekend zal zijn en toch der vermelding niet onwaardig is. In 't begin namelijk van 1787 had zekere Nierop, koopman in Neurenburger waren in de Stadhuissteeg, een assortissement kinderpopjes ontvangen, dat hij natuurlijk voor zijn glasraam ten toon stelde. Onder die poppen was er eene in 't hooggeel gekleed, zweemende naar 't oranje. Dat viel den Vrijheidshelden in 't oog, die zich tot de Regeering wendden en haar aanspoorden dien gruwel uit hun midden weg te doen. Ter voldoening aan dien drang werd een Bode van Burgemeesteren naar Nierop gezonden met last, die gele Freule te doen volgen. Nierop echter verkoos niet, haar alleen te laten gaan, doch nam ze zelf met zich naar 't Raadhuis en introduceerde ze bij de Overheid. Bij 't beschouwen harer kleeding waren tien Edel-Achtbaren zelve niet volkomen eens omtrent de kleur; de beoordeeling over het oranje of niet oranje bleef in deliberatie, doch de uitspraak steken en *Madame* inmiddels preventief gevangen. Of er *experts* benoemd werden om verslag uit te brengen over de kleur is ons niet bekend; wel, dat de Pop gedetineerd bleef tot de omwenteling, wanneer zij ontslagen, en in zegepraal naar den winkel van Nierop weder werd teruggevoerd.

Bij Isaac van Meurs in de Lommerdsstraat las men onder een rookenden koopman:

Gelijk Tabak verdwijnt in rook,
Zoo ging het met de Keezen ook,
Zoodra 't Oranjevuur verscheen,
Was dat hun moed in rook verdween.

Bij J. Lion, op de Botersloot, voor elke ruit een versje:

1.

Nu roept elk een Oranje boven,
Het rot der Muitzucht is verstoven.
Men zingt nu bly 't Wilhelmus Liedt,
Geen Beul nog Diender straft dit niet.

2.

't Oranje strikje, ja, ter eere van den Vorst,
't Oranje strikje, met zijn beelt'nis op de borst.

3.

De teedre Goudsblom kost thans geene geesselslagen,
Elk mag nu, onbevreest, 't Oranje strikje dragen.

4.

Nu draegt den Dwingeland het teeken op zijn hoed,
Dat hy voor dezen dorst vertreden met den voet.

5.

Dus kan een Oogenblik de deugd doen triumpheeren,
Dus doet een Oogenblik de smart in vreugd verkeeren.

Bij David Hek in een kelder:

Ik ben wel een Hollander
Maer geen groote kaarsenbrander.
Mijn getal is maer vijf.
2 voor de STATEN, 2 voor den PRINS en een voor mijn WIJF.

Wij laten hier de dichterlijke uitboezeming volgen van de weduwe Van den Hoek, in de Groenendaal, die heel kurieus is:

O: Lentemaant O: aghsten dag
O: Blijde morgen stond
Di Neerland weer Aenschouwen Magh
De schoonste Di Ik fond,
Wat Baat gy Niet een Hand geklap
ter Eer van het Stad houderschap
Zoo Om verwaghs Op Nieuw ten troon Verheven,
Om Aen De Wetten Kraght en Klem te Geeven,
De Oranjie fakkel Light van ver
Gelijk De gulde Morgenster
Gelijk Den Dag en Raat Ontsluyt
Zoo Blinkt Oranyies Luyster Uyt
Wij Vlogtte dezen Kroon
Met Onse Blyde Hand
Voort Emenentte Hooft
De steun vant Vaderland.

Al deze en nog een zeshonderd verzen meer, waar wij onze lezers niet op willen onthalen, waren geplaatst voor de woningen van thans geheel onbekende personen; wij eindigen met die welke voorkwamen bij een paar historische figuren, — de vermaarde Catharina Mulder, of gelijk zij in de wandeling genoemd werd, om het bedrijf dat zij uitoefende, Kaat Mossel, en haar lotgenoot Cornelia Zwenk. Voor de woning der eerstgenoemde, in de Zwanensteeg, las men:

Wonder boven wonder,
Dat eerst was boven
Is nu weêr onder,
Wij hebben reden om God te loven,
Dat Oranje weer is boven.

en, lager:

Wel werd ik verdrukt, veracht,
Bespot, gesmaed, gehoond, belacht,
Gevangen en belogen,
Men had voor mij veel straf bereid;
Maar 'k dagt: geen nood, rechtvaardigheid
Belagt dat ydel poogen,
't Was voor Oranje, dat ik leed:
Mijn zaak was recht; den Hemel deed
Prins Willem zegenpraalen!
Mijn Vorst is thans hersteld, verjaard,
Geluk, ik vier den agsten Maart
Zoo lang ik Ademhaelen.

Op haar chassinet zag men een stille zee, met een opkomende zon aan de kim. Aan het strand een voetstuk, met een Bijbel er op, en daarnevens den Prins, met de rechterhand op den Bijbel steunende, en in de linker een staf van kommando houdende. Daarboven een Engel, met een lauwerkrans nederdalende, en daaronder:

Het woeden van de felle baaren
Is thans gestild, het Zonlicht daegt,
Prins Willem, naar zoo veel gevaren
Met roem staf van kommando draegt,
Zijn zorg voor Neerlands dierbre panden
Verdiend een krans nooit aan te randen.

Te recht merkt de beschrijver hierbij aan, dat hij die opschriften stekeliger had verwacht, en dat het voor 't karakter der vrouw pleit, dat zij het haar aangedaan leed met geen schimp en hoon vergelden wilde.

Bij Keetje Zwenk, in de zelfde steeg, waren drie prachtige chassinetten: wij vermelden er hier één van, waar men Vrijkorporisten op zag afgebeeld, al hun pogingen aanwendende om een Oranjeboom om te halen, en daaronder:

O Mensch gij zijt te zwak,
Dees Boom is veel te sterk.
Gij krijgt hem tot geen krak,
Hij groeit voor Neerlands Kerk.

Van het twaalftal gedichten, die verder nog voor haar huis pronkten, halen wij alleen nog dit aan en besluiten daarmede onze beschouwing van 't verheerlijkt en verlicht Rotterdam:

Daer 'k Eertijds was verdrukt
En onder 't Juk gebukt,
Mag ik thans Triumpheeren
En voor den Edlen Pruis
En Willem, Vorst, mijn Huis
Verheugd Illumineren.

Dat *de Prins van Oranje* tot 1795 als uithangbord ontelbare malen voorkwam, en wel aan herbergen allermeest, hebben wij in de *Uithangteekens* reeds genoegzaam aangetoond. Maar was:

In de Prins van Oranje
Hier verkoopt men Bier en Brandewijn en Gedisteleerde Wateren,

een zeer gewoon opschrift boven een kroeg, — wie zou daarin den titel van een boek herkennen? — En toch, in 1794 verscheen er te Amsterdam een geschrift onder dien titel, 't welk de Regeering deed verbieden en ophalen, omdat het »oproerig" was [1]).

Wij komen nu aan de Bataafsche Republiek.

Bij de Nationale Vergaderingen en de »Nationale deugden", die zoo op eens met een frissche Januari-koelte ieder waren aangewaaid, moest men ook »Nationale feesten" hebben. Eerst, op den vierden Maart, vierde de Bataafsche Natie, met razende opgewondenheid, het Revolutiefeest; vierd'halve maand later, het Alliantiefeest, en in de Meimaand van 1798 het Constitutiefeest. In geene stad zijn die feesten met meer staatsie en lawaai gevierd dan te Amsterdam, en wij zullen dus daarvan een paar trekken en een paar opschriften ontleenen, om als proefjes te dienen.

De groote Vrijheidsboom, die zeven jaren lang op 't Revolutieplein — »Dam" mocht men niet meer zeggen, dat klonk te Aristokratisch — gepronkt heeft [2]), droeg de volgende opschriften:

Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap.
De regten van den mensch.
Eén hart voor 't Vaderland.
Door fransche hulp 19 January 1795.

Of men nu met de laatste woorden heeft willen te kennen geven dat de Fransche hulp aan allen één hart had bezorgd, dan wel eenvoudig, dat men er dien mooien boom aan te danken had, willen wij in 't midden laten, en bepalen ons bij de opmerking, dat dezelfde opschriften, althans de beide eersten, vrij algemeen op de vrijheidsboomen voorkwamen, somtijds, om onze »helpers" plezier te doen, in het Fransch.

Bij gelegenheid van 't planten van dien boom had er natuurlijk een plechtstatige optocht plaats. Bij den stoet, die van de Botermarkt naar het zoo even vermelde Plein trok, bevonden zich honderd vijftig Bataafsche »Maagden", in 't wit gekleed en met bloemen getooid. Ter plaatse

---

[1]) *Ned. Jaarboeken*, 1794, blz. 427.

[2]) In Mei 1802 is hij, bij nacht, uit den grond gehaald, en naar den Stads-timmertuin gebracht. Liefhebbers bewaren nog blikken eikenbladeren van dien boom als kurioziteiten.

zijner bestemming gekomen werd hij met kanonschoten en muziek begroet, en, toen de noodige aanspraken, die klonken als een klok, of liever, als een leég vat, waren gehouden, begonnen de »Maagden" een rondedans, onder 't zingen van een lied op de wijs van *ça ira*. Dit wekte een algemeene danslust: de »kloekmoedige Generaals der Franschen" waren de eersten, die zich tusschen de »Maagden" indrongen en meêdansten. Toen volgden ook de »achtenswaardige Leden der Municipaliteit en der Comités", allen hand aan hand huppelende met de »Maagden". Maar nu ook werd de danswoede algemeen. De »stokouderdom huppelde als verjongd", de Fransche soldaten dansten met de burger-weesmeisjes, en deftige kooplieden met vischwijven en mosselmeiden. 't Was alom:

Liberté, Egalité,
Kom maar hier en dans maar meê.

Zelfs de kanonniers, die de wacht moesten houden bij de twee veldstukken, die voor 't Stadhuis geplant waren — voor 't geval dat soms de Aristokraten wat mochten willen probeeren — lieten de kanonnen in den steek en sprongen, onder 't zingen van de *Carmagnole*, meê onder den hoop [1]).

Een groote kopergravure van Vinkeles en Vrijdag heeft voor 't nageslacht de levendige voorstelling bewaard dier Nationale danswoede, waar zelfs de »dansende heiligen" van Echternach bij zouden hebben verbaasd gestaan.

Natuurlijk werden in alle dag- en nieuwsbladen de bijzonderheden, waardoor zich het feest gekenmerkt had, met niet weinig ophef verteld. Wat men echter wijslijk verzweeg, was vooreerst dat de Vrijheidsboom geen wortels in den grond had en dus nooit zou kunnen tieren; ten anderen, dat hij bij 't plaatsen treurig was ingewijd, daar zijn voet gemest werd met burgerbloed. De matroos namelijk, die zich had aangeboden om den Vrijheidshoed op den top te zetten, was bij 't verrichten dier werkzaamheid, uit den boom gevallen en dood nedergekomen.

Nog luisterrijker werd, op den 19[den] Juni van datzelfde jaar 1795, het Alliantiefeest gevierd. 't Begon met een Nationaal auto-da-fé, bestaande in 't plechtig verbranden van de wapenborden en de carré-pruiken der vroegere Regeering, onder de »hartroerende klanken van een streelende muziek" — alias, onder 't spelen van een Bataafsch deuntje. Op alle pleinen, op de Hoogesluis, bij de Beurs, enz., waren tempels, poorten en allerlei stellagiën opgericht, »welker kunstschoon te beschouwen men zig

---

[1]) Wie er meer van weten wil, leze de *Beschrijving van het Feest der Revolutie, gevierd te Amsterdam*, enz., destijds uitgegeven bij de Wed. J. Doll. De naam der uitgeefster harmoniëert wonderlijk aardig met de feestviering.

niet kon verzadigen." Zij waren dan ook bont genoeg beschilderd, met de noodige gebroken jukken en ketenen, Vrijheidsmaagden en vertrapte kroonen, hydraas en Civilissen, en al wat het allegorisch vernuft uit die dagen maar kon verzinnen, — en rijk met opschriften vercierd.

's Avonds waren zij, als van zelf spreekt, »prachtig verlicht" en de meeste ook »van speellieden verzien", te welken einde men dan ook al wat in een fluit blazen of op bas- of vioolsnaren strijken kon, uit Jordaan en Duivelshoek, van Bierkaai en Vlooienburg gehaald en in beslag had genomen.

Op 't Kadijksplein — zeker omdat dit in 1787 getuige was geweest van de heldhaftigheid der Patriotten — stond, als zinnebeeld der »algemeene wapening" een middeleeuwsche burg met torens en kanteelen. Wel mocht die voorstelling eenige verwondering baren in een tijd, toen al wat feodale traditiën herinnerde, in den ban gedaan en vernietigd werd, en was zij in strijd met den klassieken en antieken geest, die alles heette te bezielen. Men zou haast in den waan komen, dat de ontwerper den draak had willen steken met dit feest, even als Dr. Samuel Coster in 1648 gedaan had met het Vredefeest, toen hij Prins Maurits in 't karakter van Numa Pompilius en Willem II in dat van Augustus liet optreden. Doch, om tot den burg terug te keeren, op den trans prijkten heel schilderachtig »een Fransch *citoyen* en een Bataafsch matroos"; terwijl 't opschrift boven de poort luidde:

ONZE EENDRACHT IS EEN ONVERWINNELIJKE STERKTE
TEGEN ALLE GEWELD.

Nu, dat heeft de geschiedenis der volgende jaren dan ook wel bewezen!!

Op de Botermarkt stond een groote Gothische tempel — en hier had, als wij zien zullen, het *Gothische* zijn eigenaardige beteekenis — met een menigte beelden. 't Waren allen *invalieden;* immers de een was zijn arm kwijt, de ander zijn been, een derde had geen kop, en zoo was het met den geheelen winkel gesteld. Die figuren moesten nu den Adel, het Leenstelsel, het Geweld en wat meer tot die familie behoorde, aan de geëerde burgerij vertoonen. Midden in 't front was een lage deur, als de ingang tot een grafkelder, en daaromheen las men dit vernuftig opschrift:

GRAF VAN DE OUDE CONSTITUTIE.

Zeker had men die fraai uitgedachte voorstelling daarom op de Botermarkt geplaatst, omdat deze toch aan allerlei gekke vertooningen en kermisgrollen gewoon is.

In de Beurssteeg hadden »de Bataafsche Clubs, eenige Burgerwijken en Vaderlandsche Genootschappen" een groote stellagie laten bouwen en beschilderen met tafereelen, doelende op de Vrijheid en de Alliantie, van welke men destijds een gouden eeuw verwachtte. Onder die tafereelen las men Bataafsche en Fransche rijmen, die wij hier uitschrijven, omdat ze, hoe bespottelijk dwaas, toch de spiegels zijn van hun tijd.

Aan de zijde van 't Revolutieplein las men, onder 't motto: DOOD OF VRIJ, bij de Alliantie:

Dat dit verbond bestendig zij
En beyder volk tot heyl gedij.

Que cette heureuse alliance,
Cimente nôtre indépendance..

en bij de Vrijheid:

Voor haar besweeren wij te leeven,
Of so sij valt voor haar te sneeven.

Jurons de lui rester fidelle
Ou de périr tous avec elle.

't Is altijd heel gemakkelijk zulke eeden te doen, vooral als men ze niet onderteekent. Wij hebben wel gemerkt dat de vrijheid een jaar of wat daarna *gevallen* is, maar die er voor *gesneefd* zijn, hebben 't wel in 't geheim gedaan, zoodat er geen historieschrijver iets van geweten heeft.

Aan de zijde van 't Rok-in las men 't motto: NEERLANDS HEIL.

Daaronder, bij een Franschman, die aan een Bataaf een ouden hoed met een verroesten sabel overreikte, stonden deze opschriften:

De Frank geeft ons de Vrijheidshoed
En 't staal, dat haar beschermen moet.

Le François vient de nous le rendre,
Comme lui sachons la defendre.

En, onder de voorstelling der broederlijke Alliantie las men:

Door broederschap te zaam gehecht
Herleeft ons lang verweldigt recht.

Par la fraternité aux François reunis
Nous recouvrons les droits qui nous étoient ravis.

Hiermeê zullen de lezers wel hun bekomst hebben van Bataafsche Vrijheids-poëzie. Wij zullen dus van 't Constitutiefeest van 19 Mei 1798 maar niet eens spreken, te meer, daar de toon toen al niet meer zoo vrolijk gestemd was als drie jaren vroeger. Alleen voegen wij hier nog een herinnering bij der Een- en Ondeelbaarheid, die destijds niet weinig gerucht gemaakt, en tot maatregelen geleid heeft, scherp kontrasteerende met de zoo hooggeroemde vrijheïd.

Toen de Admiraal De Winter den zeeslag bij Kamperduin met glans verloren had, en in Engeland gevangen zat, dronk hier de Societeit voor Een- en Ondeëlbaarheid op zijn gezondheid, en liet op den bokaal graveeren:

Deez' dronk zij aan den Held, die, op d'ontstelde baaren.
's Lands vrije vlag verweerde in 't aanzien van den dood!
De Winter! vlocht het lot geen lauwren om uw hairen,
Een dankbre burgerschaar kroont u met eiken-blaêren,
En noemt een Held als gij, schoon overwonnen, groot!

De Societeit van Een- en Ondeelbaarheid
aan Neêrlands Admiraal de Winter,
den 7 Dec. 1797. A. L. B. 3.

Dit A. L. B. 3 moest het »derde Jaar der Bataafsche Vrijheid" beteekenen. Of de Societeit dien bokaal vervolgens aan den held, die met eikenblâren gekroond werd, ten geschenke aanbood, is ons niet bekend. Wel zouden wij het gelooven, immers het ontbrak De Winter bij zijn terugkomst niet aan huldeblijken van allerlei aard. Trouwens, het voorbeeld, door hem gegeven, was dan ook éénig in de gedenkrollen van ons Zeewezen; — 't was nimmer nog gebeurd, dat een Nederlandsch Vlagofficier, laat staan een Vlootvoogd, den Engelschen in handen was gevallen.

De bokaal behoort thans aan Mevr. Dibbitz en wij zagen hem te Delft [1]).

VI.

Toen ons Vaderland bij Frankrijk was ingelijfd, en al het geschut uit onze steden werd weggevoerd, zou de Prefekt ook 't oog geslagen hebben op het metalen beeld van Erasmus te Rotterdam, om dit ook naar de geschutgieterij te laten brengen; doch de Regeering zulks hebben afgekocht. Scheltema *verzekert* dat *kort hierna* het volgend opschrift aan het voetstuk gevonden werd:

Hier sta ik nog gelijk voor dezen
Aandachtig in mijn boek te lezen:
Maar had mij eens Napoleon,
Zoo als hij had gedreigd, gegoten tot kanon,
Dan had ik, hiertoe afgezonderd
Hem zeker van zijn troon gedonderd [2]).

Wij twijfelen een weinig aan de juistheid van Scheltema's verzekering, althans wat het: »kort hierna" betreft. De tijd was er toen niet naar, om door zulke opschriften de Franschen te tarten, en evenmin om er aan te denken den Alleenheerscher »van den troon te donderen". Ook bewijst het herhaalde gebruik van het *plusquam perfectum:* »had gegoten, had gedreigd, had gedonderd", duidelijk, dat het rijmpje *later* gemaakt is.

---

[1]) No. 1378. [2]) *Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, 1e Deel, 1e Stuk, blz. 122.

Doch zie hier een ander opschrift, dat op den 16den November 1813 op het voetstuk te lezen stond:

> Durft niemand nog Oranje dragen,
> Ik durf mijn ouden kop wel wagen.

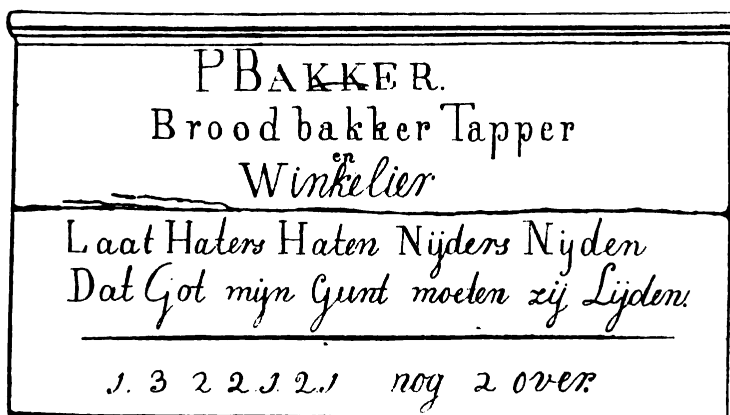
Erasmus was namelijk de eerste Rotterdammer die Oranje droeg.

In 1814 bezocht Keizer Alexander I van Rusland Amsterdam, en aldaar ook de Beurs. Ter gedachtenis daarvan werd boven pilaar N°. 1 een marmeren gedenksteen geplaatst met deze regels van Cornelis Loots:

> Vorst Alexander sluit het krijgszwaard in de scheede
> En zegent Amstels Beurs met eenen blik van vrede.
> IV July MDCCCXIV.

Met éénen? 't Moeten voor 't minst twee blikken geweest zijn; immers de Tsaar heeft twee malen zich op de Beurs vertoond. De steen werd, na de slooping van 't oude Koopslot, naar de Rariteitskamer op 't stadhuis overgebracht.

Het hiernevens afgebeelde uithangbord schijnt bij den eersten opslag niet veel bijzonders op te leveren; maar de aardigheid zit hier in den onder-

sten regel. Het hangt aan een huis op het Keeren buiten Hoorn [1]) en de cijfers die onder aan staan, duiden het getal kinderen aan, welke de vrouw van den winkelier bij elke bevalling ter wereld bracht. De eerste keer slechts een; maar de tweede keer drie enz., terwijl er van de gansche poppenkraam slechts twee in leven waren gebleven. 't Is zeker, dat men zulke merkwaardige mededeelingen niet licht op eenig ander uithangbord zal vinden.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Handelaar te Hoorn.

In 1826 was er te Gent een 92-jarige bruid, wier bruidegom pas het vierde gedeelte van dien leeftijd bereikt had. »Een schatrijke oude vrijster, waar die 23-jarige knaap op afging!" zal men zeker denken. Och neen, 't was maar een koekebakster, die in een keldertje woonde. Maar om 't bijzondere van 't geval deed de heele buurt haar de eer aan voor haar te illumineeren. Nu had de blikslager Jan de Nobele een transparant laten maken, waar men op las:

Als Herodes ging 't kind Jesus zoekeu,
Bakte zij reeds pannekoeken;
En nu heeft zij (geloofd zij God),
Nog altijd gist in haren pot [1]).

Op 't eiland Borkum, schoon vroeger tot Hanover, thans tot Pruissen behoorende, is de Hollandsche taal in gebruik. Toen in 't jaar 1857 de Koning van Hanover het eiland bezocht, hadden de Borkummers natuurlijk een eerepoort aan den ingang van het dorp gezet, met dit opschrift aan de strandzijde, van waar de Koning en de Koningin kwamen:

Welkom op Borkum, Uwe Majesteeten!

en aan de dorpzijde:

Gij moet het wederkomen niet vergeeten [2]).

Lezen kon George niet — de Koning was blind; — maar toen 't hem voorgelezen werd door zijn Eersten Kamerheer, heeft hij zich zeker over de naïviteit zijner eilanders verwonderd; maar wij gelooven niet, dat hij aan den laatsten regel voldaan heeft, en 't waarschijnlijk vooreerst ook wel niet meer doen zal.

Dat het volk er nog voortdurend slag van heeft, zijn gedachten in opschriften uit te drukken, wanneer maar eens weêr de oude geest wordt opgewekt en 't zelf spreken mag, bleek ons ook bij 't Oranjefeest in 1863. Bombast en voorzangersrijmen ontbraken evenmin als altijd: zelfs was bij velen de oud-testamentische geest nog even levendig als vóór twee eeuwen. Ook van hen, die bekende verzen hadden nageschreven of geparodieerd, nemen wij geen notitie. Natuurlijk had men ook weêr Helmers met zijn:

Daar staat zij, Neêrlands maagd, *enz.*

er bijgehaald; zelfs was zij bij een verver te 's Hertogenbosch te vinden; mogelijk omdat haar mantel tamelijk verschoten was en wel eens een nieuw

---

1) De Potter, blz. 165.

2) J. Winkler, *Over de Taal en Tongvallen der Friezen*, 1868, blz. 21.

verfje noodig had. En een Rotterdammer had Spandaw's »Haringlied" verhanseld tot een Oranjelied. Doch wij willen liever een blik slaan op verzen, waarin zij, die ze plaatsten, althans blijk gaven van originaliteit.

Een Rotterdammer in de Vijversteeg had een droomenden Kees geïmprovizeerd:

Keesje lag zoo eens te droomen [t. w. in 1813]
Dat Oranje weêr zou komen,
En dat terwijl de Buren sliepen,
De Franschen reeds als hazen liepen.
Wat hij droomde, Goddank! dat was waar;
Want Neerland vierdt dit Feest thans na 50 jaar.

Een ander, die op de Botersloot in den kippenhemel woonde, oordeelde, dat hij letterlijk Oranje *boven* vierde en schreef boven zijn trapdeur:

'k Woon 47 trappen hoog,
Wie zou dan niet gelooven
Het voorregt dat ik thans geniet?
'k Vier 't feest Oranje *Boven*.

Een oud moedertje te Leeuwarden, op de Put, die met één vierekaars illumineerde, en er met haar poes op de schoot bijzat, had dit opschrift bij haar kaars:

Ik brand er één, maar het is een dikken,
Mijn kat zou graag die kaars wel likken,
Maar ik weer die af met vaste hand,
Daar zij slechts voor Oranje brant.

Een »oud strijder" (kranten- en redenaarsstijl van die dagen) in de Rozenstraat te Amsterdam, had zich Cats herinnerd, die ook praatte van »een keers die in de pijpe brandt", en boven zijn deur laten zetten:

Mijn levenslicht, reeds in de pijp,
Heeft 82 jaar gebrand,
Brandt nog met Godes hulp
Voor Oranje, Vorst en Land.
1813 — *Beleg van Naarden* — 1863.

Te Breda, in de Nieuwstraat, was een huis met 50 vlaggetjes vercierd, en las men in den gevel:

Ik vlag volstrekt niet elken dag,
Maar nu voor ieder jaar een vlag.

Een ijzerkooper in de Groote-Houtstraat te Haarlem, die nog op voorvaderlijke wijze een kaars-illuminatie op een piramide van latjes had aangebracht, schreef daarbij:

Illumineeren wil ik,
Dat is niet meer als billik,
Dog door gebrek aan glazen,
Doe ik het, even als in 1813, met kaarsen.

De man vond er behagen in zich in dien tijd te verplaatsen; maar hij had er dan ook een rok en kamizool van 1813 bij moeten aantrekken.

Niet weinigen hadden hun beroepsaanduiding op meer of min geestige wijze met het Oranjefeest in verbinding gebracht en zoo het opschrift tot een *réclame* doen dienen. Een Rotterdamsch grutter deed zulks met de volgende regelen:

Wie Nederlander is slaat dankbaar 't oog naar boven,
Om op deez' blijden dag den Opperheer te loven,
Dat Hij d' Oranjestam hergaf aan Nederland,
Ook ik vier regt verheugd dit feest van vijftig jaren;
'k Verkoop aan elk wie komt de beste grutterswaren
En geef een goede maat, maar alles gaat kontant.
'k Wensch heil aan Vorst en Volk op dezen schoonen dag,
En hoop dat ik nog lang hier Grutter wezen mag.
Mijn buurman K....... staat ook 't Oranje voor,
Ook die vraagt ieders gunst, maar hij als Stukadoor.

Zoo echt zeventiende-eeuwsch, dat wij, als wij 't niet beter wisten, zouden meenen, dat hij 't uit Jeroense gekopiëerd had.

Even zoo ware het volgende *quatrain* te Maarsen, waarin een advokaat zijn pleiten bij 't Oranje te pas zocht te brengen, een plaatsje waardig geweest in Van den Bergs Luyffen-Banquet:

'k Pleit vóór Oranje, soms ook tegen,
Naar dat de zaken zijn gelegen.
Maar wil je Oranje naar het regt,
'k Verzoek, dat *ik* uw zaak beslegt.

[Gelief, Heer Advokaat,
Eer dat je pleiten gaat,
Ons duidlijk uit te leggen,
Wat je eigentlijk wilt zeggen.]

Dan hadden zijn kleêremaker en zijn haarsnijder er nog beter slag van. De eerste had boven zijn deur:

Ik ben in 't vak als fijn verstaald,
Trek zelfs Oranje door mijn naald.

En de ander:

Een pruikemaker ben ik niet,
Maar snij eenvoudig haar;
'k Zing heden een Oranjelied
En heb Oranje om mijn schaar.

Een garen- en lintjuffrouw te Wageningen zei duidelijk, waar 't haar om te doen was:

Al wie nu Oranje mint
Koopt bij mij Oranjelint.

En even rondborstig kwam er een Bosscher kroeghouder voor uit:

Ik limmeneer hier met één vlam
Al voor Oranje en Schiedam.

Terwijl een slager te Breda weder den echten zeventiende-eeuwschen toon aansloeg:

Oranje boven!
Ik verkoop vleesch, dat je kan braden en stoven;
Dus, vrienden, gaat niet voort,
Maar koopt eenige pondjes bij Keesje van der Noort.

Winkeliers, die een beeldje of kopstuk tot uithangteeken hadden, lieten dit ook het woord voeren: — zoo te Nieuwveen een gaper, die met oranje vercierd was:

Al ben ik maar bestemd tot gapen,
'k Draag toch Oranje om hoofd en slapen.

Een tabakskooper te Dordrecht had sedert dertig jaren een tabaksmannetje met een oranjelint om den hoed buiten staan; doch daar hij dit kereltje, ten gevolge eener verordening tegen het uitstallen, met Nieuwejaar moest innemen, liet hij het eerst daarover nog eens zijn beklag doen:

Op last der Heeren van 't Stadhuis
Móet ik met Nieuwejaar in huis,
Al heb ik dertig jaar gestaan hier op het blind,
En steeds versierd geweest met een Oranjelint,
Toch wil ik evenwel als oud Oranjeklant
Getrouw zijn aan mijn stad en aan mijn vaderland.

Sommige opschriften waren reeds in 1813 gebruikt, of, vroeger nog, op den Prinsjesdag, en werden thans herhaald. Zoo b. v. dreigementen, die bij bakkers en slagers voorkwamen; gelukkig deze reis niet ernstig gemeend. Bij een spekslager in de Torensteeg te Arnhem was een man geschilderd, die even als een varken op de leer hing, en daaronder:

Die Oranje niet wil eeren
Zullen we als een varken leeren.

't Woord *leeren* kwam hier weêr in zijn dubbele beteekenis voor van »op de leêr hangen" en »een lesje geven".

Nog een beetje erger maakte het een slager te Wageningen. Op een geslacht beest, dat, met oranje vercierd, buiten hing, las men:

Al wie Oranje wil verachten
Dien zal men als dit beest hier slachten.

Bij een bakker op den hoek der Deventer-houtmarkt te Amsterdam las men onder de afbeelding van een brandenden oven, waarin twee bakkers met het roerijzer pookten:

Wer den König nicht wil lieben,
Den wollen wir in die Backofen schieben.

En 't zelfde, in 't Hollandsch:

Wie Oranje niet wil minnen
Schiet ik gelijk den oven binnen.

was bij honderden bakkers in 't heele land te vinden. Slechts enkelen maakten een uitzondering. Een op de Lijnbaansgracht juichte:

Het is Oranje boven
En ik stook vrij mijn Oven.

»Ja," zei er een te Oud-Gastel:

Al had ik een bakkes als mijn oven,
Dan riep ik toch: Oranje boven!

Maar een Haarlemmer bakker in de St. Jansstraat dacht niet om zijn oven, maar om zijn vrouw:

Ik Jan de Grijf,
Illumineer met vijf,
Dat is drie voor den Koning en twee voor mijn wijf.

Ook deze aardigheid was niet nieuw, maar al in de 17de eeuw bekend. Evenzeer opgewarmd van vroeger was het opschrift:

Illumineren is mijn pligt,
Maar binnen zit ik zonder licht,

dat van wrevel, en het:

Oranje in het hart geplant
Is beter dan veel licht verbrand,

dat van loyauteit getuigde, welke beiden, zoowel als het oude »Zoo lang als zon en maan" op tallooze plaatsen voorkwamen. Ja zelfs werd »Al is ons Prinsje" nog eens gevariëerd. In een achterhoek van 's Hertogenbosch las men:

Al is ons straatje nog zoo klein,
Toch zal 't Oranje boven zijn.

Wij besluiten onze beschouwing met een voorbeeld van een diepzinnig en een van een vroom opschrift.

In de Bloemstraat te Amsterdam las men dit tijdvers:

Een Bloempje uit de bloemstraat door een dwaze maagd.
een teLeMaqVe Van feneLon
rVIL Ik nIet Voor napoLeon
VVat! Voor geen Vorst VVIe hIJ ook zIJ
zoo hIJ nIet Deze Leer beLIJ.

Ra, ra, wat is dat? — Men vertelde ons dat die dwaze maagd een hulponderwijzeres was, die volgens de Zwitsersche methode den Télémaque had van buiten geleerd en daardoor aan 't mijmeren geraakt was.

Een Vlaardinger had, uit pure vroomheid, het heele feest vergeten, en dacht alleen om 't *Nut*. Onder 't motto: »Looft uwen God, eert uwen Koning," had hij gerijmd:

Die laag op mijn arme zondaar ziet,
Die voldoet aan Jezus leer toch niet,
En door dankbaarheid gedreven,
Zoo heb ik dees nuttige letters geschreven.

Meester. Hoeveel soorten van letters zijn er?

Leerling. Zeven, meester!

Meester. Opperbest. Noem die zeven soorten eens op.

Leerling. Schrijfletters, drukletters, trekletters, roode letters, sjokolaadletters, banketletters en nuttige letters.

Meester. Uitmuntend geantwoord. Waartoe dienen de nuttige letters?

Leerling. Voor de arme zondaars, meester, om meê te ullemeneeren.

Lid der Plaatselijke Schoolkommissie. Ik ben hoogst voldaan, meester! over de uitstekende wijze, waarop in uwe school de Letterkunde onderwezen wordt.

Een berijmd »huldeblijk" door dijkwerkers aan onderwijzers gebracht, is merkwaardig genoeg om 't hier aan te teekenen. Op den 14den Juli 1865 reed een trein van 45 wagens vol hoofd- en hulponderwijzers, uit alle oorden van ons land bijeenvergaârd, het eiland Schouwen rond, en bezocht ook den Scharendijk bij 't Brouwershavensche gat. De bewoners van 't gehucht aan den voet van den dijk, hadden ter eere van zulk een deftig en talrijk bezoek een mast met een vlag op de kruin van den zeedijk geplant en 't volgende naïve opschrift daaraan gehangen:

Ik ben hier neêrgeplant
Door mannen van den waterkant;
Ik geef gezigt op zee en land
Aan iedereen, uit elken stand;
Veel Onderwijzers uit ons Rijk
Dien ik hier thans tot huldeblijk [1]).

Zoo iets had de oude Dirck Valcooch [2]) nog eens moeten beleven! Wat zou hij er een refrein op gezongen hebben, nog veel mooier dan dat op zijn Zijper »dijckers ende hanskuijers".

---

[1]) *Maandblad van het Ned. Ond. Gen*. 1865, blz. 152.

[2]) Vergl. hiervoor blz. 52.

Vroeger ontving men in zijn Goudsche pijpenmand, boven de gewone pijpen, altijd een, die de koning van 't gros was — de zoogenaamde bruigomspijp; thans nog bovendien eene met een schuinschen dikkop zonder hieltje — zeker om te gebruiken als 't hoofd wat dwars staat — en eene met een opschrift. Voor ons ligt er eene uit *de Gekroonde* 27 herkomstig, op wier kop, tusschen lauwertakken, deze regels staan:

De Held van Waterloo, de glorie van zijn tijd,
Was minzaam voor het volk, en dapper in den strijd.
Van 1815 tot 1865.

De verzen zeggen niets dan wat iedereen weet; maar dat: *tot* 1865, zou later de geleerden — en vooral de navorschers — wel eens in de war kunnen helpen. Blijft er zoo'n kop bewaard, — en dit geschiedt zeker, want menig verzamelaar zal er een, goed doorgerookt ten bewijze van echtheid, in zijn kabinet van kurioziteiten leggen, — dan kan er over honderd en meer jaren een hevige pennestrijd ontstaan over 't juiste sterfjaar van Koning Willem II. Want al vertellen de kranten en de historieschrijvers, dat hij geleefd en geregeerd heeft tot 1849, deze kunnen zich vergist hebben (het gewone argument van navorschende geesten), — en zoo'n pijpekop, een echt dokument, zegt: TOT 1865. Wij hebben in menigen geleerden strijd wel argumenten van nog lichter allooi zien aanvoeren.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OPSCHRIFTEN VAN EN IN OPENBARE GEBOUWEN.

I.

Wij hebben in ons vorig werk gesproken van de opschriften, die bij beeldwerk behoorende, in den gevel der Stadhuizen zijn aangebracht [1]; thans beschouwen wij de opschriften, die men daar binnen vond of nog vindt en die in de eerste plaats betrekking hebben tot het ambt, waarmede de Overheidspersonen, die er zitting hadden, waren bekleed. 't Was vooral in de Schepenskamers, dat men zulke opschriften vond. Te recht begrepen onze voorouders, hoe noodig het was, dat in de eerste plaats aan hen, die geroepen waren, over het leven en de vrijheid hunner medeburgeren en over het mijn en dijn te oordeelen, de plicht der onpartijdigheid en rechtvaardigheid werd herinnerd. Van daar, op schilderijen, die voorstellingen van Salomons eerste recht, van Brutus, zijn zonen ter dood zendende, van Zaleukus, zich zelven en zijn zoon van een oog beroovende, van Kambyzes, den nieuwbenoemden rechter doende rechtspreken in 't afgestroopte vel zijns vaders, van Graaf Willem den Goede, den koedievenden Baljuw straffende, van Karel den Stoute, rechtsprekende over den boozen verleider; — van daar ook die opschriften, die den rechters op gelijke wijze hun plicht voor oogen hielden. Deels waren 't korte Latijnsche spreuken, deels lange Nederduitsche rijmen. Onder de eerstgemelde kwam het oude *Audi et alteram partem* (»Hoor en wederhoor") veelvuldig voor, gelijk ook het Virgiliaansche:

Discite justitiam moniti et non temnere divos,

d. i., naar Vondels vertaling:

Leert rechtvaardigheit betrachten
En geen godtheit te verachten.

[1]) *Uithangteekens*, Deel I, blz. 289.

Van de laatstgemelde geven wij eenige voorbeelden, en beginnen met een der oudste. In de Schepenskamer te Zutfen hingen weleer, ter weerszijde van de zitplaats der rechters, twee borden aan den wand, die nog op 't archief der stad, als antiquiteiten bewaard worden [1]). Op 't eene leest men:

Anxt lyef noch lede.	en laet niet mede.	int rechte komen.
Met recht te doen.	daerop weest coen.	het sal u vromen.
Neemt aff die koren.	diet verboren.	ende nyet te laten.
Het stercket die guede.	die quade krycht hoede.	en moet hem saten.
Dat hoert ten recht.	dat laet al slecht	ten rechte gaen.
Dat u toe hoert.	bescheit dat voert.	dats wael ghedaen.

Met allen eerbied voor de kunde onzer lezers, gelooven wij, dat de meesten onder hen precies even goed Latijn verstaan, als dat Zutfensch. Wij voegen er daarom de vertaling bij:

Sluit, bij 't recht, vrees, lief en leed, buiten.
Spreek onverschrokken recht, dat zij uw roem.
Vordert, volgens de keuren, de boeten af van die ze verbeuren, zonder verschoning.
Dit sterkt de goeden, en houdt de kwaden in toom.
Laat, al wat tot een rechtzaak behoort, ook te recht komen.
Geef, waar gij kompetent zijt, terstond recht; dan zult gij wel doen.

Op het tweede bord leest men:

Ghi heren machtich.	blijft eendrachtich.	ende volget de reden.
Doe ghi dat.	soe sal u stat.	wael staen in vreden.
In uwen moet.	wat ghi doet.	God den here voerset.
Alle uwe saken.	die sullen raken.	voel te bet.
Doet bescheit.	wicht wat men seit.	ende laet nyet varen.
Arm ende rijck.	doet alle gelijck.	God sal u sparen.

Anno Dni 1522.

Dat is:

Gij, gezaghebbenden, weest eensgezind en handelt naar rede.
Doet gij zulks, zoo zal uwe stad welvaart en vrede genieten.
Houdt, bij wat gij doet, God voor oogen.
Daardoor zullen al uw zaken tot een goede uitkomst geraken.
Weest billijk; overweegt wat men zegt en slaat het niet in den wind.
Doet arm en rijk gelijkelijk recht; God zal u sparen.

In de Schepenskamer te Gouda werd den Heeren minder het recht dan wel de wisselvalligheid der Fortuin herinnerd, en niet ten onrechte, want het was, toen dat opschrift daar geplaatst werd, nog maar luttel jaren geleden, dat dezelfde mannen, die hier nu de vierschaar spanden, zelve verplicht waren geweest, zich schuil te houden of ten lande uit te wijken,

[1]) Medegedeeld door Dr. W. J. A. Huberts.

ten einde niet te recht te staan; terwijl zij, die er toen recht spraken, thans op hunne beurt alles behalve op hun gemak waren. 't Rijm was gemaakt in 1584 door zekeren Vlacq Michielsz.

Man wel insiet
Wat ghy gebiet
Soo ghy tot staet wort gebracht.
Wel gadeslaet
Wien gy versmaet
Wanneer ghy te krencken tracht.
Behoed u wel,
Voor 't vallen snel
Als ghy schijnt te staen in kracht.
Fortuyn die sweeft
Veel middlen geeft,
Daerom dit geen wonder acht.

De familie Vlacq of Vlack [1]) behoorde tot de aanzienlijkste der stad, van welke ook sommige leden in de regeering zijn geweest en waar ook de beroemde Zeekapitein uit afkomstig was. Maar 't schijnt, dat het maken van rijmen voor openbare gebouwen te Gouda in deze familie erfelijk was, en dat zij steeds op 't zelfde patroon werkte; immers ook een opschrift in 't Aalmoeseniershuis, precies in dezelfde maat als dit, is onderteekend: »*Niet sonder Vlak* 1660": — een spreuk, heel nederig, wanneer men die opvat als een erkentenis, dat hij die haar nederschreef niets verrichtte, waar geen vlekje of foutje aan te vinden was, — heel verwaand, wanneer die zoo verstaan moest worden, dat men te Gouda niets tot stand kon brengen zonder dat een lid van de familie Vlacq er zich meê bemoeide.

Leveren zulke opschriften al geen heel vermakelijke lektuur, zij zijn belangrijk als de spiegels van den geest en den smaak van den tijd. Wij hebben eerbied voor den moed en de geestkracht onzer zestiende-eeuwsche vaderen, zoo wel uit de eerste als uit de laatste helft van dat tijdvak en zonder aanzien van partij; — maar de esthetische zin was nog weinig bij hen ontwikkeld. — Wij doen nu een oversprong naar de 18de eeuw; de lezer make de vergelijking.

In de Schepenskamer van het Amsterdamsch Stadhuis hing, in 't midden van de eerste helft dier eeuw, tegen den muur een tafereel, waarin ook een lang — maar door zekeren A. Perling, een bekend schoonschrijver van die dagen [2]), zeer fraai geschreven — gerijmel te lezen stond. Noch bij Commelin, noch bij Wagenaar vindt men het vermeld; waaruit men mag

---

[1]) Men had in Gouda verscheidene familiën, die afwisselend haar namen met *cq*, *ck*, *q* of *k* schreven, als *Loncq*, *Bloncq*, *Cincq*, *Vlacq*.

[2]) Vergl. *De Tentoonstelling voor Onderwijs te Amsterdam in* 1860, blz. 76.

opmaken, dat het in 1693 nog niet, en in 1765 niet meer bestond; vermoedelijk was het in het begin der 18de eeuw geschreven, maar even als het schilderwerk van Erasmus Quellijn aan het steenen gewelf en de wanden, door de vochtigheid der muren bedorven, en, met dit, omstreeks 1745 weggenomen. 't Rijm bestond uit negen vierlingen, waarin een dubbele zinspeling gevonden werd, naar den smaak van dien tijd. Vooreerst doelde het getal negen op de negen Schepenen en het getal van 9 × 4 op de 36 Raden; wat toen voor machtig aardig gold. Het motto was in 't Latijn en luidde:

Fiat Justitia, ne pereat mundus.
[Het recht zij gehandhaafd, anders gaat de wereld om zeep.]

1.

Gelukkig land, daar 't RECHT gaat recht,
Geen oog en sla op HEER of KNECHT,
Noch acht en geeft op hoge STAATEN
Of ARMEN van 't geluk verlaaten.

2.

Daar nacht en dag een wakker Oor
Aan twee partijen geeft gehoor,
Niet past op klagen, kermen, smeeken,
Maar d' een en d' ander 't zijn laat spreken.

3.

Daar geen vervloekte Gierigheit
De gronden van de Wetten leit,
Noch, om het RECHT wat krom te draajen,
De RECHTER hem met gout laat pajen.

4.

Daar eigen zucht van Eer of Staat
Geen waarheit drukt, noch daar de haat
Of liefde spreekt, of voor of teegen:
Maar 't RECHT passeert zijn rechte weegen.

5.

Daar groeit en bloeit de ware Deucht,
Godt leeft daar zelf als in zijn vreucht,
En zeegent met zijn Zegekroonen:
Die in dat Land als RECHTERS woonen.

6.

Daar zucht noch Weeuw, noch Wees, noch Kind,
Doordien men in de RECHTERS vind,
En Man en Vaders als herboren;
Dikmaal te vroeg voor ons verlooren.

7.

Daar klaacht en weend geen armen bloed,
Verdrukt te zijn om 't zober goed,
In 't zuire zweet bij hem bekomen;
En naderhand weêr afgenoomen.

8.

Een dief hout daar, uit vrees voor straf,
Van 't geld en goed zijn klaauwen af,
Een yder leefd daar even veilig;
Daar 't RECHT gehouden word voor heilig.

9.

Gelukkig driemaal is dat land,
Geen onheil staat daar voor de hand,
Men hoort de minsten daar niet klagen;
Gun HEER, hier altijt zulke dagen [1]).

Men ziet, de Justitie-poëzie was, in anderhalve eeuw, wel soppiger, maar nog niet veel verhevener geworden. En toch hadden de Amsterdamsche Schepenen aan dit eene staaltje nog niet genoeg, maar lieten nog een tweede in hun kamer hangen weêr met een andere zinspeling en wel op de drie marmeren tafereelen van Salomo, Brutus en Zaleukus, die de Vierschaar vercierden.

Op de Marmeren Vierschaar van Amsterdam.

Hier woont Rechtvaardigheit;
Dat Gunst en Haat sta buiten.
De Waarheit, Wijsheit, Recht en Reen dees Vierschaar sluiten,
Daar men de Schult geen straf, noch Onschult Recht ontzeit,
En in barbaarsche taal voor doove Schepens pleit.

Men hoort na geen geween,
Men weet van geen verschoonen.
De Vader straft, op 't strengst, de misdaad in zijn Zoonen,
Niet zonder reeden is 't hier al van marmersteen:
Brr! en dat 's winters! maar wie 't koud heeft, brui vrij heen.

Ja tot de Rechters toe!
Hier zitten steenen Vaders.
Die, zo haar kindren ook veraarden tot verraders,
Gebruikten, alzo wel als Brutus, bijl en roê.
Geloove dat, wie wil, schoon ik het nimmer doe.

---

[1]) *Wegwijzer*, bij Nicolaas ten Hoorn, 1726, blz. 477—479.

Niet dat men neigt tot straf,
Maar eerder tot meêdogen;
Hier zitten Vaders, die ook met haar eigen oogen,
Waar 't Recht daarmeê gepaait, de misdaat koften af.
Ja! net of de achttiende eeuw ooit zoo'n Zaleukus gaf. [1])

De wijst' van Davids stam,
In wit albast gesneden,
Daar negen Schepenen hier Recht doen tot op heden,
Zoo werd Rechtvaardigheit gevierd in Amsterdam.
Vier strofen gaan vrij goed; de vijfde is bijster lam. [2])

Ook dit bestond in Wagenaars tijd niet meer en zal wel gelijktijdig met het andere zijn verdwenen.

In de Vierschaar te Dordrecht hing weleer een kastje, met het opschrift: MEMENTO MORI. Dat zeî genoeg. In die kast werden vijf zwaarden bewaard, ten gebruike van den scherprechter dier stad; immers Dordrecht behoefde niet, als andere steden, haar toevlucht te nemen tot den beul van Haarlem, maar hield er een na op eigen kosten [3]). Maar tot wie was dat *memento mori* gericht? Tot hen, die vonnisten en wien herinnerd werd, dat ook voor hen eens de groote dag zou komen? Of tot hen, die hun hals aan een der vijf zwaarden zouden hebben te bieden? De kast wordt nog op 't archief der stad bewaard.

Na de Justitie-opschriften verdienen de historische onze aandacht, die evenmin op de Stadhuizen ontbraken. Daar toch werd de herinnering zoo van schrikkelijke, als van blijde gebeurtenissen in gouden letteren bewaard.

In 't oude Stadhuis te Amsterdam, dat in 1652 is afgebrand, las men boven de deur, die men nog altijd naar St. Elizabeth noemde [4]), dit historisch epigram:

Die Bondtgenooten der Opinieuser Anabaptisten
Overvielen dese Plaets en 't Stadhuis 's nachts t' elf uuren,
's Anderdaechs voor negen uuren sijn sy met macht en listen,
Geslagen, gevangen en moesten justicy besuuren.

---

[1]) Voor wie de geschiedenis van Zaleukus niet kennen, zij hier vermeld, dat deze Vorst der Lokriërs een wet had gemaakt, waarbij op sommige misdaden de straf van verblinding was gesteld. Toen nu zijn zoon zich aan zoodanig feit had schuldig gemaakt, veroordeelde hij dezen de beide oogen te verliezen, doch nam de helft der straf over en liet zijn zoon en zich zelven ieder een oog uitsteken.

[2]) Zie *Wegwijzer*, bij Nicolaas ten Hoorn, blz. 139. — De vijfde regels van elk koeplet zijn niet van den dichter, maar hoogst onbetamelijke bijvoegselen van den kopiïst.

[3]) VAN OOSTEN DE BRUYN, *Haarlem*, blz. 162.

[4]) Omdat dit gedeelte van 't Stadhuis weleer 't Elizabeths-gasthuis was geweest.

Kan men 't naauwkeuriger verlangen? De poëet, die dit schreef, rijmd op de klok af.

Die »Opinieuser Anabaptisten" zijn de Munsterschen van Jan van Leiden, en met hun »Bondtgenooten" worden de veertig man bedoeld, die, met een trommel en vaandel voorop, uit de Pijlsteeg over den Middeldam kwamen oprukken en heel Amsterdam een schrik op 't lijf joegen. En hoe zij »justicy besuuren" moesten, kan men heel aandoenlijk uitgeteekend zien op de platen in Domselaer, Boek VI, blz. 175 en 177.

En niet alleen hadden de oude Amsterdammers in deze rijmen een herinnering van die schrikkelijke historie, maar zij konnen die ook, op 't Stadhuis, »seer wel ende nae 't leven met coleuren afghemaelt" zien in 't zoogenaamd »geschilderd kamertje", dat ook al in dien miserabelen brand is ondergegaan, — tot groote schade voor de Tentoonstelling in Arti, waar 't een goed figuur zou hebben gemaakt.

Maar 't nieuwe Stadhuis ('t Paleis) heeft ook zijn historische opschriften. Dat er met de noodige plechtigheden een eerste steen gelegd was, was nog zoo bijzonder niet, maar dat het gebeurd was in 't zelfde jaar, waarin de Munstersche vrede was gesloten, dit was een marmeren tafereel met gouden letters waard. Men kan in de voormalige Vierschaar het merkwaardige feit nog in deftig Latijn herdacht zien. En voor wie geen gelegenheid of lust heeft er heen te gaan of geen Latijn verstaat, willen wij hier in 't voorbijgaan vertellen, dat er te lezen staat, hoe de oorlog, dien de Vereenigde Nederlanden tegen drie Flipsen, die nog al machtige koningen van Spanje waren, tachtig jaren lang dapper hebben gevoerd, te land en ter zee, de heele wereld door, in 't jaar 1648 geëindigd was; en hoe hier uit te bewijzen was, dat de Vier Heeren, die dit jaar als Burgemeesters regeerden, de beste Vredemakers waren, — en hoe daarom ook gezegde Vier Heeren den eersten steen van 't gezegde Stadhuis hebben doen leggen door hun zoontjes en neefjes. Volgens Vondel is dit gebeurd op den 28sten October:

> De Wijnmaent schreef twee min als 't derde kruis,
> Toen 't Vredejaer de gront ley van 't Stadhuis [1]).

Maar het opschrift in de Vierschaar zegt: IV. Cal. Nov. en dit is 29 October. Wie jokt hier? »Natuurlijk de poëet," zal men zeggen, want poëten hebben nu eenmaal den naam van knollen te verkoopen. Maar Vondel was anders nog al naauwkeurig; en, wat er bijkomt, de historieschrijvers spreken ook van 28 October; — en op den »eersten fondamentssteen" stond ook 28 October. Toch is het niet te denken dat de Heeren een onjuiste opgave in de Vierschaar hebben laten plaatsen: en bovendien maakt ook het verblijf van den architekt Jacob van Campen te dezer stede

---

[1]) *Vondels Leven en Werken*, Deel V, blz. 776.

tot den 29sten het waarschijnlijk, dat de steenlegging op dien datum heeft plaats gehad [1]). Vermoedelijk dus was de plechtigheid op 28 October bepaald, het opschrift op den steen gebeiteld en Vondels distichon gemaakt, toen er iets gebeurde, waardoor de plechtigheid een dag verschoven moest worden en kwam dus op het zwarte voetstuk in de Vierschaar, dat later gemaakt is, de juiste datum te staan.

Een ander historisch opschrift vindt men in de gaanderij, die weleer de »Puye" of »Afleesplaetse" was. 't Geldt hier alweêr een vrede, die geen minder blijdschap wekte; en wel dien met Engeland in 1674 [2]). Boven twee deuren leest men:

't Onlanks door Frans gewelt
  vernedert Nederlandt,
Gaand', als dat was ghestuit,
  in 't Britsche Vree-verbant,
Droogt in d' Orangiezon
  de traanen uyt haar oogen.

O Burger-Vaderen
  gebiedend aan het Y,
Dat dit tot Vreugd van U
  en Stadt en Staedt gedy;
Soo komt God onvoorziens
  't vernederde verhoogen.

Men heeft in de 18de eeuw de dwaasheid gehad, deze lamme rijmen aan Antonides toe te schrijven, waartegen Wagenaar [3]) niets anders wist in te brengen dan dat zij niet onder zijn uitgegeven gedichten voorkomen. Wie slechts een greintje gevoel voor dichtkunst heeft en met den trant van Antonides bekend is, kan hier geen twijfel voeden! Zulk een gerijmel kan alleen van een voorzanger zijn, die 't maakte op de wijze van een psalm van Datheen. Maar met recht mag men zich ergeren en verwonderen over den wansmaak van Stads-Regenten, die gedoogen konnen dat in 't voornaamste gebouw der stad, waar zulke meesterstukken van kunst van alle zijden de oogen tot zich trokken, zulke flaauwiteiten als openbaar monument geplaatst werden, — en dat, terwijl Vondel nog leefde, Antonides in 't zenith van zijn roem stond en 't aan geen goede Epigrammatisten faalde.

In vroeger eeuwen was 't gebruik dat de kermiskramen in 't Stadhuis werden opgeslagen, natuurlijk in de zaal, als de wandelplaats der burgerij, of in 't voorportaal. Of nog ergens iets daarvan is overgebleven weten wij niet; doch voor een goede dertig jaren had het nog te Vianen plaats [4]).

---

[1]) Volgens mededeeling van Dr. P. Scheltema, Archivaris van Amsterdam, is er in de Stads-boeken en registers geen aanteekening van te vinden; doch blijkt uit de *Thes. Rek.* dat de »architecqt Jacob van Campen van 5 Oct. tot 29 dito in het Oudezijds-Heerenlogement op Stads kosten geteerd heeft.

[2]) Vergl. *Uithangteekens*. Deel I, blz. 275.   [3]) *Amst.*, Deel III, Boek I.

[4]) In 't begin dezer eeuw werden te Utrecht kermiskramen opgeslagen in het voorportaal en de galerijen der oude Maria-kerk. — *Tijdschr. v. Gesch.*, *Oudh. en Stat. v. Utrecht*, 1835, blz. 323.

Te Amsterdam stonden in de 15de eeuw die kramen almede in 't Stadhuis, en wel in de zaal, die men »'t Gasthuis" noemde [1]). Bij die gelegenheid werden dan ook opschriften geplaatst, vermoedelijk behelzende: 1°. het vrijgeleide, dat gedurende een bepaalden tijd verleend werd aan ieder bezoeker, met uitzondering van ballingen en vijanden; en 2°. een aanmaning tot orde, b. v. »soo wie dat misdede ofte vecht binnen der Jaer-marck", enz. en hoogstwaarschijnlijk waren deze opschriften ook doorgaans in rijm gebracht; doch voorbeelden geven wij er niet van, om onderscheidene redenen, waarvan de voornaamste is, dat wij er geen hebben kunnen opsporen.

De Gilden hadden veeltijds een eigen Gildehuis; maar aan sommige gilden werd van Stadswege een kamer verstrekt in een toren, in een poort, soms ook op 't Stadhuis. Zoo vinden wij te Amsterdam ook 't Groot-kramersgild op 't Stadhuis. In 1752 werd de poëet Hermanus Asschenbergh overman van dat Gild en moest natuurlijk een gedicht ten beste geven. Hij poëtizeerde een betoog over 't nut der maten en gewichten, met een zedeles tot besluit, en de broeders vonden 't zoo mooi, dat zij 't als opschrift aan den wand lieten stellen:

Toen Gissing magtloos was om ieder 't zijn te geven,
In groot of kleen, in veel of weinig, zwaar of ligt,
Bedacht Gerechtigheid, tot nut van 't samenleeven,
Gereetschap haar ter hulp — de Maat — 't Getal — 't Gewigt.
Wie regt en trouw verbant, zich roekloos durft vergeeten,
Zijn naasten in gewigt, getal of maat misleid,
Verkrijgt in 't eind zijn loon door 't wroegende Geweten,
Dat hem ten beul verstrekt en ramp op ramp bereid.
Laat dan de trouw en 't recht in all' uw handel blijken,
Zo zal des Hoogsten gunst nooit van uw drempel wijken.

De verzen zijn — zoo als men ze trouwens in die eeuw doorgaans maakte — net en glad, en de denkbeelden goed en juist; doch 't gedicht was niet oorspronkelijk; 't was een omwerking van wat Hooft, anderhalve eeuw vroeger, op 't geschilderd glas geschreven had, 't welk hetzelfde Gild destijds in de Zuiderkerk geschonken had:

Mits Gissing schemeroogt in staat te raamen eeven
Van kleen en groot, van veel en luttel, zwaar en licht;
Gerechtigheidt verzierd' om ieder 't zijn te geeven
Gereedschap, tot haar hulp, van maat en tal en wight.
Wie valsch' zijn elle schaarst, het innerlijk geweeten
Zal lust en rust hem toe met schaarscher elle meeten.

Vele lezers zullen misschien de verzen van Asschenbergh veel duidelijker

---

[1]) Zie de vierde noot op blz. 104.

en vloeiender vinden dan die van Hooft; doch klinken ook deze laatste in onze verwende ooren wat stroef, ons smaken zij toch bij 't proeven als edele wijn, die door 's mans navolger zoo met water is aangelengd, dat hij alle geur en kracht verloren heeft. Vooral de dichterlijke gedachte in de twee laatste regels van Hooft uitgedrukt, is bij Assenbergh geheel te niet gegaan.

Maar ook zelfs de Kunst — en dat is wat bijzonders — was op 't Amsterdamsche Stadhuis weleer met een opschrift verheerlijkt; want er was ook een kunstkamer; en daar had »de zoetvloeiende dichter" Jan Baptista Wellekens, die ook 't penseel hanteerde, zijn kunst getoond, en wel boven de deur:

De Dichtkunst galmt van vreugt, nu dat [*hoe zoetvloeiend*] haer stomme suster
In 't Raethuis aan het Y een Eerplaets is vereert!
[*Die* »Eerplaets" *was op de derde verdieping, dus wel* hoogst*vereerend!*]
Zij spraakeloos [*kent de lezer ook een* »stomme suster" *die niet* »spraakeloos" *is?*]
Zij spraakeloos vint troost en schuylt nu veel geruster
By Themis, die, met reght, haer eedlen geest waerdeert.
O Burger-Vaders, ei! volhardt in kunst te queeken,
Zo word, als Orfeus lier, 't Penseel een hemelteeken.
[*Zeg liever, prulpoëet! een schilders-uithangteeken!*
Maar zulke rijmlarij, als ons uw Muze biedt,
Gedoogen God noch mensch, ja zelfs de zuilen niet!] [1])

II.

In naauw verband met de oude Stadhuizen als de zetelplaatsen van »die van den Gerechte", stonden de Gevangenissen en de Galgen. En ook deze laatsten spraken tot den voorbijganger, niet bloot door de verheven symboliek harer zeven pennen, maar ook dikwijls door een opschrift.

't Rasphuis te Gouda kwam daarin met het Amsterdamsche overeen, dat het ook vroeger een Convent voor nonnetjes geweest was, en dat het nu ook twee raspende boeven boven den ingang had; — maar hierin verschilden beiden, dat, terwijl het laatste een korte en krachtige Latijnsche spreuk tot opschrift had [2]), het eerste alweêr een rijm had in de Goudsche Vlacquen-maat:

Dat Gy hier ziet
Is anders niet
Als een vertooning zonder stem.
Maer in het huys
Daer is het kruys,
Des deugniets dwang en luyaerts klem.

---

[1]) Horatius, *De Arte Poetica*.   [2]) Zie *Uithangteekens*, Deel I, blz. 298.

Hier beeld men af,
Daer is de straf;
Hier dreygd men, daer geschied de daed;
En allebeyd
Is 't aangeleyd
Omdat de mensch zou mijden 't quaed [1]).

Heel goed en wel, mijnheer Vlacq; maar je had het korter kunnen zeggen:

Staat hier buiten niet te toeven,
Gaat er in, je moogt het proeven.

Op de galg van Gouda stond dit opschrift:

* Die wel doet hoeft niet te vreezen.

En de voorbijganger rijmde daarop:

Hoe lief, dit op de galg te lezen!

De galg van Hekendorp was dubbel voorzien. Aan de eene zijde stond:

* Wel doende vreest niet.

Aan de andere:

* Vreest God en de Justitie.

Welke opschriften elkander vierkant tegenspraken: *vreest niet* en *vreest wel;* maar de bedoeling was: »wie geen kwaad doet, behoeft voor de galg niet bang te zijn; — maar God en de Justitie moet men altijd vreezen.

Intusschen gebruikte de Justitie ook nog andere opschriften, die zij niet op de gevangenissen of galgen, maar op de gecondemneerden zelve aanbracht. Immers het te pronk of aan de kaak stellen moest vergezeld gaan van een aanduiding der misdaad; — en wij herinneren ons nog den tijd, toen men op de Nieuwmarkt de arme duivels met een bord op de borst, waarop FALSARIS of iets anders te lezen stond, aan de roode leuning van 't schavot zag staan.

Oudtijds wist men ook aan die vertooningen nog wat meer schilderachtigen zwier te geven. Somtijds gebruikte men er alleen een figuurlijk teeken toe zonder opschrift: — een rood lapje op den mouw duidde een lakendief aan; een wijf, dat een kind te vondeling had gelegd, stond met een pop in den arm aan de kaak; een man, die zich aan bigamie had schuldig gemaakt, met twee spinrokken om den hals. Maar dikwijls ook werden die omgehangen voorwerpen, om 't voor de toeschouwers zoo duidelijk mogelijk te maken, nog met een opschrift voorzien. Wij willen er twee voorbeelden van geven, een wandelend en een staand.

Een Amsterdamsche jongen van veertien jaar, Joriaen Benthuysen, had

---

[1]) WALVIS, *Gouda*, Deel II, blz. 155.

in 't jaar 1539 de stoutheid gehad den neus in een Luthersch Nieuw Testament te durven steken. Ware hij een man geweest, men had hem gehangen; nu hij maar een jongen was, kwam hij er goedkooper af. Hij moest, als de gewone Zondags-processie door de stad ging, aan 't hoofd marcheeren met het kettersche boek om zijn hals gehangen, waarop met groote letters deze inscriptie zou gesteld worden:

DIT ES MARTINVS LVTHERI BOVCK.

Wilde zijn vader echter 25 gulden betalen, dan was 't ook goed, en kon de jongen verder rondom loopen.

Op den 12den April 1677 werden de vischwijven en de waagdragers en de schippers van 't Damrak en al wie lust had op den Dam te komen kijken, onthaald op een zeer vermakelijke representatie, die Mijne Heeren van den Gerechte voor 't Stadhuis geordonneerd hadden. Daar stond Abraham Frederiksz., de doodgraversknecht van 't Karthuizers-kerkhof, aan de kaak, met zijn eenen voet in een doodkist, een doodkleed als een mantel om de schouders, en het deksel van de kist als een bord voor de borst, waarop geschreven was:

DOODE-BEROOVER [1]).

De toestel, dien men bij zulke strafoefeningen uitdacht, had ten doel den indruk te versterken, en dus het oogmerk der straf — de zedelijke verbetering der menschen — te zekerder te bereiken. 't Was dus ten minste goed gemeend, en 't volk had er de pret van.

III.

De revolutie van 1795 deed aan de kerken een opschrift verschijnen, dat zeker tegenwoordig menigeen zoo tamelijk zonderling zal vinden. In Januari van dat jaar lazen de Amsterdammers aan alle kerken hunner stad (en in alle andere steden vond men iets dergelijks) op een bord deze woorden:

HIER EERT MEN GODT.
BURGER, WIE GIJ OOK ZIJN MOOGT,
STOOR DEEZEN EERDIENST NIET.

C. W. VISSCHER, *Maire* [2]).

Dit was het openbaar bewijs van de gelijkstelling van alle gezindheden, in den meest populairen vorm — dien van een uithangbord. Trouwens,

---

[1]) J. KONING, *Lijfstr. Regtsoef. te Amst.*, blz. 47 en 57.

[2]) *Jaarb. der Bat. Rep.* I. N°. XXV.

men wilde toen alles populair maken, tot zelfs de Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, — die van dat oogenblik af ook een uithangbord werd.

Het opschrift voor de kerk te Hindeloopen [1]), waarin de ijverige kerkgangers worden vergeleken bij een troep loopende hinden, is evenzeer aldaar te vinden op een met mos begroeide zerk, die op 't kerkhof dicht bij den kerkmuur half begraven ligt. Boven het rijmpje is een boom afgebeeld, waartegen ter wederzijde een hinde opspringt [2]). Dat dit een grafzerk geweest zij, achten wij niet waarschijnlijk. Dat boompje met de twee hinden is het oude wapen van Hindeloopen. Thans doet men het maar met een enkele hinde op een groen grondje af; maar het oude wapen was vrij wat naauwkeuriger. Want volgens de sage — naar oude brieven moet men niet vragen, die zijn in 1515 door de »Zwarte Bende" verbrand — was Hindeloopen vóór 1200 jaren het *Natura Artis Magistra* der Friesche Koningen, namelijk toen deze hun hof te Staveren, en hun jachtpartijen in 't Kreilerbosch hielden. In die oude Friesche diergaarde stonden heele mooie boomen en liepen tal van hinden; vooral in Koning Radbouts tijd, die niet weinig gelds spandeerde met het vergrooten en verfraaien er van. Ongelukkig werd dat alles in 779 door de Noormannen vernield; 't oude wapen alleen bleef de herinnering van die boomen en die hinden bewaren.

Ongetwijfeld heeft die steen met 't stadswapen en 't rijmpje vroeger boven den ingang der kerk gestaan en meenden de Hindeloopers, toen hij uitgediend had en een opvolger kreeg, hem eerlijk ter aarde te moeten bestellen.

Binnen de kerken werden allerlei opschriften gesteld. Vooreerst komen hier de zoogenaamde *memorialen* in aanmerking; — opschriften op borden, doorgaans berijmd, en eenige historische bijzonderheden behelzende, betrekkelijk de kerk, die natuurlijk zoo oud mogelijk werden opgediept, al hadden ze dan ook geen anderen grond dan de plaatselijke traditie.

Ten voorbeeld geven wij hier het Memoriaal der Groote kerk te Alkmaar, dat in 1605 vervaardigd, en, op een houten bord geschreven, aan den muur in 't Westen bij 't orgel opgehangen is.

MEMORIAEL VAN DEESE KERCK.

A°.
600. Ontrent geleeden Duysent Jaer
Werdt hier gestelt Kerck en Aultaer
Den Heydenschen Afgoden,

---

[1]) Zie *Uithangteekens*, Deel I, blz. 294.

[2]) Medegedeeld door den Heer Keppel Hesselinck te Arnhem.

A°.
860. Niet wel drie hondert jaer daernaer,
(Zoo d' oud' Memorien zijn waer:) [1])
Zijn die weêr uytgerooden. [2])
Doen 't licht van Christi Offerhandt
Glinsterde door heel Kermerlandt
Sticht men een Kerck ter eeren
901. Van St. Laurens, d' welk naderhandt
1132. Dick van d' West-Friesen is verbrandt.
D' Oorloch can 't al omkeeren.
Maer doe d' ijver creech meerder craght,
1382. Werd daer neffens, met goed' aendacht
Een Kerck, in reverenci
Van St. Mathijs, gestelt. Sulx placht
Te sijn onser vooroudren praeht,
Het werk waardeert d' intenci.
1468. Daernaer den toorn seer vermaert
29 Oct. Van St. Laurens stort nederwaert,
't Welk oirsaeck gaf te vellen
1470 Beyd' d' oude Kercken, tot op d' aard,
of 1475. En in haer plaets, als werd verclaert,
Dit heerlyck werck te stellen.
Anno 1605, 20 *July*.

In de middeleeuwen bestond het gebruik om van een fundatie in kerk of kapel, 't zij van 't lezen van missen, 't zij van uitdeelingen aan armen of scholieren, in een opschrift aan den muur opentlijk te doen blijken. Dit geschiedde in de eerste plaats om de instelling en den naam van den gever ter algemeene kennisse te brengen. 't Was een oud gebruik, — en in den tijd van de opkomst der steden geschiedde doorgaans 'tzelfde met het eerste of een zeer gewigtig handvest, aan de plaats verleend. Zelfs leest men, dat toen Keizer Hendrik V aan de stad Worms een charter verleend had ter begunstiging van haren handel, zij dit in een gegoten tafel met gouden letteren boven de deur der hoofdkerk plaatste [3]).

Doch 't had nog een ander doel, — en wel ten einde de fundatie te doen stand houden, ook al gebeurde het, dat de brief door brand, plundering of op andere wijze verloren ging. Later, in de 16de eeuw, deed men 't zelfde nog, in geval de brief verloren was gegaan, om dezen te vervangen.

Zulke opschriften waren somtijds geschreven op een houten bord, soms gehouwen in steen of gegriffeld op een koperen plaat: — van elk een voorbeeld.

---

[1]) d. i. »Als de traditie het niet liegt"; — en liegt ze wel, wil de rijmer zeggen, dan doe ik het in commissie.

[2]) t. w. door de prediking van St. Switbert.

[3]) Fischer, *Geschichte des Teutschen Handels*, 1e Th. s. 603.

Te Oudewater stond weleer een steen in den muur van de kerk, die nog onder de bewaring is van het kerkbestuur en waarop men in Gothische letters leest:

Int * jaer * m * cccc * lxxx * v * doe * fondaeert * peter * Aerntz * twe * meessen * ewelyc * in desse * coppel * te * weeck.

En de Hervormde Diakenie te Delft bewaart nog een koperen plaat in ebbenhouten lijst, die in eene der kerken aan den wand gehangen heeft, waarop men, mede in Gothisch schrift (zoo als dit in de 15de eeuw gebruikelijk was) leest:

In die eer Gods syn hier ghegeven ende ghefund'rt in d'se kerke drie missen te weeke vā Cornelis Ghisbrechtsz' vā Andel, enz.

met het jaartal 1499. — Gezegde Van den Andel was Burgemeester van Delft.

Beide deze opschriften schijnen met het invoeren der Hervorming weggenomen te zijn, wat met tallooze van dien aard het geval is geweest, doch slechts weinige zijn, als deze, bewaard gebleven. Maar andere zijn ook na de Hervorming blijven staan, ja staan er nog, — gelijk b. v. de steen van Dirck Bram in de Groote Kerk te Haarlem, in den zuidermuur naast de oude bedeelbank, gemetseld. Trouwens het geldt hier dan ook geen kerkplechtigheid maar een uitdeeling van brood, en het opschrift kon daarom niemand ergeren.

Wt. christelijcke. minnē. God. ter. eeren.
heeft. mr. Dirck. Bram. besproke. vā. sijnē. goeden.
den. heylighe. gheest. die. daer. voer. wt. sal. keeren.
aen. thien. poerters. kindrē. die. ambachte. leeren.
elcx. een. broodt. vijf. pont. weghend. om. haer. te. voedē.
des. sondaechs. als. sij. om. quaet. te. voerhoede.
hun. onder. den. meester. ter. schole. begheven.
dit. sal. altijt. duren. en. was. nae. mīj. vermoeden.
alsmen. mdcliij. screven. [1])

Uit den voorlaatsten regel blijkt — want al mocht *nae mijn vermoeden* er alleen ter wille van 't rijm staan, zoo is dat toch met *was* 't geval niet — dat het opschrift eerst vele jaren na 1553 is gesteld: wellicht was de oorspronkelijke giftbrief, bij de plundering der kerk door de soldaten in 1578, verloren gegaan.

Twee punten vereischen nog eenige opheldering; zij betreffen den H. Geest, die met de uitkeering belast wordt, en de tien kinderen, die 't brood ontvangen.

De H. Geest was de patroon der liefdadigheid. Hij werd beschouwd als de werkmeester en de oorzaak van de vertroosting en werken der

---

[1]) Medegedeeld door den Heer J. W. Weijerman te Haarlem.

liefde aan armen en ongelukkigen, aan ouden en weezen besteed [1]). Daarom vond men, in steden en dorpen, H. Geest-huizen of -kamers, en werden de armverzorgers H. Geestmeesteren genoemd. De legaten tot bedeeling der armen werden vermaakt aan den H. Geest en de aalmoesen, die deze ontvingen, genoten zij van den H. Geest [2]). In Amsterdam echter hadden zij den eigenaardigen naam van Huiszittenmeesters, afgeleid van de uitdrukking *die armen huyssitten* (d. i. »arme ingezetenen"), die reeds in de oudste keuren voorkomt en die vervolgens alleen tot het laatste woord werd ingekrompen, waardoor in 't Amsterdamsch *Huiszitten* = »armen", *Huiszittenmeesters* = »armmeesters" en *Huiszittenhuis* = »armhuis" werd.

De uitdeelingen door de H. Geest- of Huiszittenmeesters geschiedden oudtijds in de kerken, en dan vond men boven de deur van hun vertrek altijd een toepasselijk opschrift. Te Amsterdam hadden de Huiszittenmeesters tot in 't midden der 17[de] eeuw hun kantoor in de Oude Kerk, en 't opschrift boven de deur luidde: *Hout Gods gebod en geeft den armen om Gods wil.*

De kinderen, waarvan 't Haarlemsch opschrift spreekt, noemde men »Ambachtskinderen". Meesters en meesteressen namen behoeftige jongens en meisjes tot zich, om hun 't ambacht te leeren; zij verzorgden die bovendien van kost en kleêren; doch daarentegen hadden zij ook, gedurende een zeker aantal jaren, recht op de diensten van die kinderen, zelfs zoo, dat ambachtskinderen, die van hun meester of meesteres wegliepen, in tegenwoordigheid dezer laatsten, gegeeseld werden. Een Amsterdamsche keur van 1597 verhaalt dat nog al schilderachtig:

> d'Ambachtskinderen, in maniere voorschreven aengenomen zijnde, hunne meesters ofte meesteressen ontloopende, sullen voor d'eerste reyse strenghelijck ghegeesselt worden in 't Tuchthuys, ten aensien van de Tuchtelingen, mitsgaders van de Meester ofte Meesteresse *indien haer belieft jeghenwoordich te zijn.*

Opdat nu de ambachtskinderen des Zondags niet in 't wild loopen maar iets goeds leeren zouden, bepaalden de Stedelijke verordeningen, dat zij dien dag niet slechts ter kerke moesten gaan, maar ook onderwijs genieten bij den Stads-schoolmeester. Men ziet dus, dat men al vroeg »Zondagsscholen" gekend heeft en de lofredenaars van »'t Verbeterd Onderwijs" zich vergissen, wanneer zij die als een vrucht van moderne begrippen aanmerken.

Nu had Mr. Dirck Bram goedgevonden, iets ter bevordering dier Zondagsscholen te doen, en beschikt, dat de Haarlemsche ambachtskinderen, die 't best oppasten, op een brood van vijf pond zouden getrakteerd wor-

---

1) Pars, *Katwijksche Oudheden*, blz. 180.

2) »De Aelmissen van den Heyligen Geest genoten", heet het in oude keuren.

den. — »Wel verbazend!" roept misschien deze of gene onder onze bejaarde lezers, die nog in 1830 vrijwillig-jager of plattelands-schutter is geweest, hier uit: »Waren die kinderen toen zulke vraten, dat ze vijf pond brood aankonnen? wij kregen maar anderhalf pond." — Maar wie zegt, dat zij hun brood in één dag moesten opeten? Mr. Dirck Bram wist wel wat hij deed. Hij wist wel, dat de ambachtskinderen van hun meesters en meesteressen niet te veel kregen en best zulk een »buitenkansje" konnen orberen. Die meesters en meesteressen leiden 't er op toe om zoo veel mogelijk nut van die ambachtskinderen te hebben tegen de minste kosten. Velen hunner gebruikten die kinderen, gelijk de straks aangehaalde keur het uitdrukt, »meer tot slaven als tot ambachten te leeren," en zagen hun liever een geeseling toedienen dan dat zij hun te veel eten hadden gegeven. Mr. Dirck Bram oordeelde dus dien armen jongens en meiden een wezentlijke weldaad te bewijzen, door hun een goed brood ten geschenke te geven; — 't is maar de vraag, of 't niet ten gevolge had, dat meesters en meesteressen hun weêr precies zoo veel minder gaven.

Een ander soort van borden, die de wanden der kerk versierden, waren de *Gildeborden*. Wij zullen hier tot voorbeeld de Groote Kerk te 's Gravenhage noemen, daar de Gilden dier stad gewedijverd hadden om hun hoofdkerk met die soort van »muur-sieraat" te verrijken. Men vindt de gansche collectie met al de opschriften en de namen der poëten, en die van de dekens en hoofdlieden in het Tweede Deel van Timareten [1]).

De opschriften dier Gildeborden zijn van tweederlei soort. De oudere zijn met zooveel bijbelteksten gevuld, als men bijeen kon zamelen, natuurlijk zulke, waarin een toespeling op 't gildebedrijf te herkennen was. Zoo b. v. komt onder de teksten op 't Poeliers-gildebord voor:

GENES. XXV. VERS 28. Isaac hadde Esau lief, omdat hij van sijnen wiltvanc at.

De latere zijn gevuld met een gildegedicht, dat steeds aanvangt met het ambacht of de nering, en in allerlei schriftuurlijke toespelingen en wendingen tot de vereischte lengte wordt voortgezet. 't Verdient opmerking, dat al die gildegedichten, op één na, door Joannes Vollenhove geschreven zijn, schoon ze weinig bijdragen om zijn roem als dichter te verhoogen. Men oordeele:

De Metzelaars, een dienstig gild
Tot Huis- en Kerk-bou, schonken milt
Godts huis dit muur-sieraat van hout,
In steê van d'eerste gift, die out
Net hondert jaren [2]) en te zwak
Van leden, om een ander sprak.

---

[1]) Blz. 138—167.

[2]) 't Oude bord was van 1580, en 't werd vernieuwd in 1680.

Genoeg tot een proefje. Wij zien er tevens uit, dat die borden als »sieraden" aan de kerk geschonken werden. Dat vertelden ook de wijnkoopers, die niet voor anderen wilden onderdoen, en Vollenhove rijmde zoo als zij 't begeerden:

'l Wijnkoopersgilt wil geensints wijken
Voor andre met een liefdemerk
Tot Kerksieraat. Zou dat niet blijken?
Godts wijngaart is Zijn dierbre Kerk.

Dan volgen er nog een goede dertig regels en eindelijk besluit Dominé Vollenhove met hun »hope" te geven

Op nieuwen wijn van hoger prijs
Op 't hoogste feest van Godt geschonken
Aan heilge gasten, Hemelsch dronken.

Foei, Dominé! zoo iets op een bord in de kerk te schrijven! Zweefde u Wodans Walhalla nog voor den geest? Gewis; wij zullen zoo aanstonds nog een bewijs ontmoeten, dat de Kristenen van dien tijd nog geenszins vrij waren van de vóór-kristelijke traditiën, en stappen hiermeê van die gildeborden af.

Onder een afbeelding van Keizer Hendrik II aan den muur in de Mariakerk te Utrecht las men:

Henrici effigiem Lector venerare Secundi
In Coelum meritis qui sibi fecit iter,
Cui divina dedit pietas expellere morbos,
Atque fovere hominum vota piusque preces.
Omni labe carens, observantissimus aequi,
Romano hic quondam praefuit imperio.
Rettulit in numerum Divorum Papa Secundus
Eugenius Sacris instituitque coli.

d. i.

Vereer, o Lezer, de beeltenis van Hendrik den tweeden,
Die door zijn verdiensten zich den weg ten hemel heeft gebaand,
Wiens Godsvrucht hem de macht gaf de ziekten te verdrijven,
En een voorspraak te zijn voor de gebeden der menschen.
Vlekkeloos rein en naauwgezet rechtvaardig
Stond hij eens aan het hoofd des Roomschen Rijks.
Paus Eugenius de Tweede heeft hem onder de heiligen opgenomen,
En bevolen hem als zoodanig te vereeren.

Als de Vorsten ook nog in onzen tijd zulke gaven hadden en ziekten konnen verdrijven, — wat zou dit heerlijk te pas komen bij 't heerschen van epidemiën! Dan behoefde men nooit om de cholera de kermis uit te stellen, en 't zou bij veeziekten een schat van geld uitwinnen. In dien

goeden ouden tijd had men zelfs geen Gezondheidscommissiën noodig, en geen dokter schreef een boek over de Gezondheidsleer; — 's Keizers godsvrucht joeg alle ziekten 't land uit, en zijne onderdanen konden om niets bidden of zij kregen 't dadelijk door 's Keizers machtige voorspraak!

Ook historische opschriften werden in de kerken geplaatst en daar doorgaans aan de balken geschreven, die van oudsher bestemd waren tot aanteekening van wat men merkwaardig genoeg oordeelde om in 't geheugen bewaard te worden. Van daar 't oude spreekwoord, als men iets bijzonders hoorde: »dat mag wel met een krijtje aan den balk."

Toen de Amsterdammers op den 11den Februari 1535 het allerongewoonste schouwspel genoten hadden van een gezelschap mannen en vrouwen, dat, zonder voor de koude te schromen, in Paradijs-kostuum de Zoutsteeg kwam uitspanceeren, werd ter gedachtenis daarvan in de Nieuwe Kerk geschreven:

Int jaer vijftien hondert vijf en dertich, wilt dit onthouwen,
Liepen hier naect mannen en vrouwen.

Een betamelijk gevoel van kieschheid echter deed de Kerkmeesters begrijpen, dat dit den menschen niet al te dicht onder de oogen moest gehouden worden, en daarom lieten zij 't dan ook op een der bovenste schoorbalken schrijven, waar bijna niemand het lezen kon.

't Staet 'eschreven an de hanebalcken,

liet Breero zijn Ouwe Geertruyt zeggen.

Toen Karel V gestorven was werd ook te Amsterdam zijn uitvaart gevierd in de Oude Kerk, en, opdat dit nooit vergeten zou worden, aan een balk geschreven:

Anno 1559. *Hoc in loco*
Celebratae sunt exequiae Caroli Quinti imperatoris
Ac Hollandiae comitis vicesimo primo
Et secundo die Aprilis.

d. i.

Den een- en tweeentwintigsten April 1559 is te dezer plaatse de uitvaart gevierd van Keizer Karel V, Graaf van Holland.

De verlossing van Alkmaar, toen Don Fredrik op den 8sten October 1573 zijn hielen lichtte, werd mede met een opschrift in de Groote Kerk herdacht; echter niet aan een balk, maar op een blaauw bord met gouden letters leest men:

CLareat oCtobrIs LVX oCtaVa aLCMarIanls.

d. i.

Op den 8sten October (1573) daagde voor Alkmaar de redding.

Het vernielen der Spaansche onoverwinnelijke vloot, een gebeurtenis, die als een wonderdadige redding uit het nijpendst gevaar werd beschouwd, werd in een aantal kerken aan den balk geschreven: te Amsterdam zoo wel in de Oude als in de Nieuwe Kerk; wij schrijven alleen het laatste uit, omdat dit het kortst is:

De Spaanze Vloot
Machtig en Groot,
Heeft Godt te niet gebracht,
Int jaer tachtentig acht.

Zulke opschriften (die nog met een groot aantal andere vermeerderd kunnen worden, doch als *specimina* voldoende zijn) golden in der Vaderen tijd voor merkwaardigheden; de grootvader liet ze zijn kleinzoon lezen en de koster toonde ze den vreemden bezoeker. Thans zijn ze, òf (als het eerste en laatste voorbeeld, dat wij gaven) door de vlammen verteerd, òf door verf- en witkwast onzichtbaar gemaakt; en de weinige, die er nog bestaan, kijkt niemand meer aan. Trouwens, plaatselijke bijzonderheden trekken in onzen tijd weinig de aandacht meer; de menschen vliegen nu liever, als duiven, 't hok uit. Hoevelen in Amsterdam, die misschien Versailles en 't Vatikaan, maar nooit het Oude Doolhof of de Rariteitskamer hebben bezocht en van 't voormalige Stadhuis niets kennen dan de verknoeide Groote Zaal en Schepenskamer. — Maar bovendien worden plaatselijke bijzonderheden weinig meer begrepen; de historie onzer steden is slecht bewerkt, nog slechter geschreven, en de Stedebeschrijvingen, die vroeger huisboeken waren, worden evenmin meer aangekeken als de gezegde opschriften.

Een ander soort van opschriften in de kerken noemen wij slechts om er geen voorbeelden van te geven. Wij bedoelen dezulke, die de sprekende getuigen zijn van de bitterheid der godsdienstige partijen in de 16de eeuw; — opschriften, door de Katholieken gesteld, alsof ze ten doel hadden de Hervormingsgezinden uit te tarten; — opschriften, later door de Hervormden gesteld, waarin ze met gelijke munt terugbetaalden.

Even als de H. Geest- en Huiszittenmeesters, zoo plachten ook van ouds de Kommissarissen van Huwelijkszaken zitting te houden in de kerk. Wel is waar, dagteekenden deze kollegiën van na de Hervorming, en zetelden zij dus niet, als de eerstgenoemde, in de kerk uit oude betrekking; doch even waar is het, dat, ook bij 't invoeren van nieuwe beginselen, niet zoo op eens met alle oude overleveringen gebroken kon worden; en daar, vóór de Hervorming, het huwelijk geheel kerkelijk was geweest, zoo bleef ook daarom nog geruimen tijd de aanteekening ten huwelijk in de kerk plaats vinden. En niets was gepaster, dan dat boven de deur van 't ver-

trek, waar dat geschiedde, en waar dus alle Bruiden en Bruigoms moesten doorgaan, een opschrift geplaatst werd, 't welk hun herinnerde, dat zij nog terug konnen keeren, zoo zij zich bedachten. Wij zullen 't Amsterdamsche ten voorbeeld kiezen.

't Vertrek is in de Oude Kerk en de deur rood geschilderd [1]). »Waarom dit?" vraagt men. De een geeft aan dat rood een symbolieke beteekenis: 't is de kleur der liefde; — de ander een heraldieke: 't is de kleur van 't Stads wapenschild; en zij ook de zwarte streep met de drie kruisen weggelaten, 't is omdat de jonge lui in 't huwelijk zwarte streepen en kruisen genoeg zullen vinden. — Wij laten, naar voorvaderlijke wijze, 't oordeel »aan den bescheiden lezer", ook aan de lezeres. — Maar boven de deur is geen sprake van »rood", maar van »rouw", en in verband hiermeê had de deur zwart moeten zijn. Er werd geschreven en 't staat er nog, ofschoon daar al sedert meer dan twee honderd jaren geen paren meer zijn aangeteekend:

't Is haest getrout dat lange rout.

't Is mooi gezeid; maar 't hielp niet veel; — want op 't oogenblik als ze 't lazen, verlangden ze niets liever dan »haest getrout" te zijn, en als de »lange rouw" begon was 't te laat, en dan werden de pruttelende echtelingen nog spottende naar de »roô deur" gewezen met de herinnering: »je bent gewaarschuwd: 't staat er te lezen."

Maar als nu Bruid en Bruigom werkelijk om te trouwen kwamen, moesten zij, eer ze 't Koor ingingen, nog een vermaning hebben; en daarom staat er boven het deurtje, dat nog op den huidigen dag dienst doet:

Twist, hoovaerdy end overdaet
Doen dat gheen huys seer langhe staet.

Een les van den wijzen Melanthon, maar die, als meer wijze lessen, schromelijk in den wind wordt geslagen.

Vroeger waren aan de kerken gewoonlijk ook bibliotheken verbonden, en boven de deur, die toegang tot de boekkamer gaf, stond dan ook een opschrift. Tot voorbeeld diene dat, hetwelk men in de Mariakerk te Utrecht las:

Pro X^{ti} laude
hos libros lege
et postea claude.

---

[1]) Op die deur zinspeelt Langendijk, als hij Dido zeggen laat:

maar neen, ik heb besloten
Nooit voor de rooje deur te gaan.

d. i.

Tot Kristus eer
Dees boeken leest,
En sluit ze daarna weêr.

De preêkstoelen in de kerken hadden en hebben nog hier en daar een bijbeltekst tot opschrift. En ook vindt men meermalen opschriften op de orgels, zoowel onder de pijpen als op de deuren. Dikwijls zijn 't een paar latijnsche verzen, een opwekking behelzende om den Heer te loven met zang en orgelklank, gelijk b. v. in de Lieve-Vrouwekerk te Amersfoort:

Laudate Domino in Tympano et Choro
Laudate eum in Cordis et Organo [1]).

Soms ook zijn 't vermaningen om niet met den mond alleen maar met het hart te zingen, zoo als in de Hervormde Kerk te Hattem:

Met montgebeên
Noch sangh alleen
Is God te vreên.
't Geen 't herte singht
Door d' wolcken dringht.

Maar vooral pronken de geschilderde glazen met opschriften. Bij historische tafereelen zijn 't historische, als het bekende:

Philippus teekent met zijn handen, enz. [2])

Of te Gouda, op 't glas, waarin de verovering van Damiate geschilderd is, als verklaring van het Haarlemsche devies *Vicit Vim Virtus* [3]):

Kracht met volstandigheid verzeld
Hebben óyt verwonnen 't veld;
Daarom zijn ze door victorie
Hoog geëert met glorie.

Het brouwersgild te Amersfoort herdacht met aandoening zijn vroegeren bloei, toen het in 1614 een glas in de St. Joriskerk gaf:

Men sagh weleer in 't Amersfoortsche dal
Driehondert en vijftigh Brouwers leven,
Maer die daer nu noch sijn in 't getal,
Die hebben dit Glas alhier gegeven [4]).

---

1) Van Bemmel, *Beschr. van Amersfoort*, blz. 142.
2) *Vondels Leven en Werken*, Deel V, blz. 589.
3) De spreuk dagteekent van 1573. Zij past ook niet op 't beleg van Damiate, waar de *Vis* van de zijde der Kristenen kwam, wel op dat van Haarlem, toen de *Vis* van de Spaansche zijde kwam.
4) Van Bemmel, *Beschr. van Amersfoort*, blz. 771.

Bij tafereelen van Heiligen is 't een Latijnsche spreuk, zoo als op een ander glas te Gouda, bij Sint Maarten:

Aperis tu manum tuam, exerce pietatem [1]).

[Open gij uw hand en oefen liefdadigheid uit.]

Op andere glazen zijn 't aanteekeningen betreffende den persoon, die 't geschonken of den kunstenaar, die 't geschilderd heeft, enz. Wij kiezen, ter mededeeling, eenige kurioziteiten.

Op een der drie beroemde glazen in de Oude Kerk staat: *Nemo laeditur nisi a se ipso;* dat is, op zijn Amsterdamsch: »eigen schuld maant het hardst."

Jan Claesz. van Hoppen, Schepen en Raad van Amsterdam, was beschuldigd van ketterij, en moest, om zich te zuiveren, een bedevaart doen naar Rome. Daar werd hem opgelegd, een glas in de kerk te geven en een jaar lang niets dan water te drinken. Dit laatste viel hem 't hardst. Reeds op de terugreis zijnde, keerde hij nog eens naar Rome, en vertelde daar, dat er te Amsterdam nog geen duinwaterleiding bestond, dat het water er brak en ongezond was en dat men het niet kon drinken dan gekookt en met hop vermengd. Dit werd hem toegestaan, en t'huis gekomen dronk hij bier. Zoo luidt de oude Amsterdamsche overlevering, door Casparus Commelin te boek gesteld. Anderen hebben daarbij gevoegd, dat de man van dat bierdrinken zijn toenaam Van Hoppen bekomen heeft, doch die naam komt reeds een eeuw vroeger voor. Wat daarvan zij, de vrome pelgrim liet in 1555 het glas en zich zelven daarop in monniksgewaad door zekeren Digman schilderen. Hij was nu volkomen gerehabiliteerd en werd zelfs in 1560 Burgemeester. Zijn graf is vóór dit glas onder een zerk, met zijn wapen vercierd.

Isaac Commelin wist er wat anders van te vertellen. Hij had van een voornaam Amsterdammer (die jaren lang Regent van 't Oudmanhuis was geweest, en niet lang voor 1650 in zijn 82ste jaar overleden was, zoodat zijn geboortejaar reikte aan den tijd toen die glazen nog nieuw waren) vernomen, dat aan zeker man tot boete opgelegd was, de drie glazen in de Oude Kerk »te doen bakken en die daar te vereeren; doch doe die daar in stonden zich absenteerde, zonder voorders te weten hoe 't met de betalinge gegaen is." Dit verhaal is bepaald onjuist, vermits deze drie glazen niet door één man geschonken zijn. Doch er zijn vroeger in de Oude Kerk nog verscheidene geschilderde glazen geweest en 't zou kunnen zijn, dat deze oude vertelling tot een drietal van deze betrekking had. 't Was ten allen tijde zeer gebeurlijk, dat iemand niet te vinden was als

---

[1]) Dit is 't glas, waarvan men verhaalt, dat de kop van den bedelaar zoo uitmuntend geschilderd is, dat eens een Venetiaansch Edelman er zoo veel goud voor bood als tot het bedekken daarvan noodig was.

't op betalen aankwam, en dat kan ten aanzien van kerkglazen, zoo goed als waar 't wereldsche zaken geldt, hebben plaats gehad.

In 1609 schonk de Bisschop van 's Hertogenbosch Gijsbertus Masius een glas in de Katharina-kerk dier stad. Kristus aan 't kruis was ter eener, de H. Maagd ter andere zijde geschilderd en de Bisschop geknield tusschen beiden. Uit de zijde van Kristus schoot een straal bloed, uit de borst van Maria een straal melk naar hem toe.

Bij den eersten straal stond dit opschrift:

Hic a sanguine pascor. [Hier word ik met bloed gevoed.]

Bij den tweeden:

Hic ab ubere lactor. [Hier word ik uit de melkbron gelaafd.]

En bij den Bisschop:

Positus in medio, quo me vertam nescio. [Zoo in 't midden gesteld, weet ik niet waarheen mij te wenden.]

Die aardigheid werd in der tijd zoo zinrijk geoordeeld, dat Scribanius ze in Latijnsche en Hofferus in Nederduitsche verzen uitbreidde [1]), die wij echter niet zullen uitschrijven; men heeft aan de enkele opschriften genoeg.

In 't begin der 18de eeuw deed de Regeering van Hoorn in het Koor dèr Groote Kerk een geschilderd glas maken met de wapens en de namen van haar leden, in navolging van Amsterdam, waar zulk een glas met de wapens en de namen der Burgemeesteren reeds in 't midden der 17de eeuw in de Oude Kerk was gemaakt. Maar glas is bros, en de Hoornsche Heeren verlangden niet, dat dit nieuwe glas met hun wapens door 't weêr beschadigd zou worden; de donder mocht glazen stuk slaan zooveel hij wou, maar hun glas moest hij ontzien; en daarom lieten zij er dit opschrift op stellen:

Ontzie, o Donder! 't Glas, geschonken door den Raad,
't Zijn deze Wapens, daar Stads welzijn in bestaat [2]).

Of dit laatste nu den Donder juist zoo veel schelen kon, meldt de Stadsbeschrijver niet. Maar ons dunkt, dat de Hoornsche Heeren er nog een bordje boven hadden moeten zetten, met deze vermaning:

De Donder wordt verzocht, eer hij aan 't dondren gaat,
Te lezen wat er op dit glas geschreven staat.

Hoe gelijken toch de menschen elkander door alle eeuwen heen! Die Heeren van A°. 1700 deden nog precies hetzelfde wat hun voorouders

---

1) Men kan ze vinden in Halma, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, Deel I, blz. 416.

2) Abbing, *Hoorn*, blz. 110.

17 eeuwen vroeger deden, toen zij, op een gebouw, dat zij voor den donder poogden te beveiligen, in gewijde runen een spreuk lieten schrijven, aan Thor gericht. En nog toen Franklin een beter middel had ontdekt, kostte 't moeite om 't gezond verstand op 't oude bijgeloof te doen zegevieren.

't Gebeurde ook wel eens, dat geschilderde glazen verhuisden. Ook daarvan werd in een opschrift melding gemaakt. Toen de Reguliers te Gouda zwaar in schulden staken en zelfs hun kerk moesten verkoopen, werden in 1581 twee glazen uit die kerk in de St. Jans-kerk overgeplaatst, en daarbij toen dit staartrijm als opschrift gesteld:

Deze twee glazen, hier staande prezent,
Zijn 't Reguliers Convent eerst toegedocht
En als 't Klooster ter neer lag heel geschent
Na hier belent ende ten oorbaar gebrocht [1]).

Rondom elke kerk was weleer, ook in de steden, een kerkhof, en op dat kerkhof een knekelhuisje. Zoowel op het kerkhof als in de kerk vond men grafschriften, waar wij later afzonderlijk van zullen spreken.

Van de opschriften der kerkhoven en begraafplaatsen hebben wij reeds in »de Uithangteekens" gewaagd [2]). Wij voegen er nog deze kurioziteit bij. Op de poort van een dorpskerkhof in de provincie Antwerpen leest men, ter aanduiding, dat dit thans de Gemeente-begraafplaats is:

Hier begraeft men alleen de dooden
Die in de Gemeente leven [3]).

Wagenaar noemt het bovengemelde huisje in deftigen stadhuisstijl: »het Bekkeneels- of Doodsbeenderenhuisje" [4]). Maar in de volkstaal heeft het op verschillende plaatsen onderscheidene namen. In 't oud Amsterdamsch heette het »'t knielsvat". Hooft laat zijn Warenar zeggen:

Waer schuil ik de Pot nou best? laet iens zien: in *'t knielsvat.*

De gewone benaming was later en is nog »het knekelhuis", als in het bekende liedje:

Hijsch op! hijsch neêr in 't knekelhuis,
Daar Lysbet vlooit den deken, *enz.*

Te Alblasserdam noemt men het: »'t karnikkelhuis" en in Friesland »de bienekouw" of »bjintjekou".

---

1) WALVIS, *Gouda*, Deel II, blz. 77, 78, 135, 178.
2) Deel I, blz. 310. 3) DE POTTER, blz. 174.
4) *Amsterdam*, Deel II, blz. 99 en 108.

Op 't Alblasserdamsche karnikkelhuis las men weleer:

* Zie, hoe wij liggen hier dooreen,
't Vleesch van 't gebeent gescheiden;
O Mensch, denk hier aan met geween,
Wilt u ter dood bereiden.

't Is natuurlijk, dat men tegenwoordig nergens zulke opschriften meer vindt: ze zouden de menschen maar akelig maken. En dat »dooreen liggen" vooral is heel onhebbelijk. Men had althans voor Heeren- en voor Dames-karnikkels afzonderlijke ligplaatsen moeten hebben.

Te Leeuwarden bij den Oldehoof leest men nog op den muur van zulk een huisje:

O Wandelaar, bedenk het regt,
Hier ligt de Heer al bij de knegt,
Wat gij nu zijt was ik voor dezen,
Wat ik nu ben zult gij eens wezen [1]).

Wij zullen later zien dat deze twee laatste regels dikwijls op grafzerken voorkomen. Hier echter zijn zij zeer te onpas; want de bienekouw is nooit een wandelaar geweest en een wandelaar wordt geen bienekouw.

Te Sneek leest men op een dito huisje aan de noordzij der Groote Kerk:

Zie Leser, hier 't begin van Gods regtveerdig Regt,
Die onder een vermengt 't gebeent van Heer en Knegt;
Maar wacht u dan als God zijn regt geheel zal sluyten,
Hij dan tot u niet zegt: Gy dwase Maagt, sta buiten [2]).

[Jij, Rijmersbaas!
Bent zelf een *dwaas*,
Lees jij een *Maagd* de les,
Schrijf dan: *Zie Lezeres.*]

Bovendien begrijpt niemand, hoe de gelijkenis van de Wijze en Dwaze Maagden te pas komt bij een knekelhuis.

Te Harderwijk staat laag in den muur van de kerk, dicht bij het Klokkestraatje, een steen met dit opschrift:

Spygelt u hier an
Vrouw ende man.

Waarschijnlijk ook een *memento mori*, van een weggebroken knekelhuis herkomstig.

Ondanks al die afschrikwekkende, waarschuwende en spiegelende knekelhuisrijmen waren de menschen er toch vroeger zoo heel bang niet voor·

---

1) Medegedeeld door den Heer J. H. Heymans te Ferwerd.
2) » » » » Mr. W. B. S. Boeles te Assen.

Zij wenden er van der jeugd reeds aan, wanneer zij als kinderen op 't kerkhof speelden en lachende door 't luchtgat van 't huisje keken, onder 't zingen van hun liedje:

Bessie zat in 't knekelhuis,
En zei: wat is de mensch,
Die langer leeft as ie dagen heeft
Is een ongelukkig mensch.
Bobberdebob zei Bessie,
En ze dronk 'reis uit 'r flessie,
En ze dronk nog eene keer,
En Bessie was er niet meer.

IV.

Kerken dragen torens,
Torens dragen klokken,

zongen voorheen de jongens op St. Maarten — en daarom ook laten wij op de Kerken de Torens en Klokken volgen.

Daar de Torens de uitstekendste gebouwen van stad en dorp waren, ja dezen zelfs op verren afstand vertegenwoordigden, zoo was 't al een oud gebruik, de torens ook, behalve door de metalen tongen der klokken, nog te laten spreken door een of ander opschrift.

De steenen in torens zijn van drieërlei soort. 1°. Romeinsche steenen; — 2°. gedenksteenen van 't leggen van den eersten steen, 't inslaan van den bliksem of eenige andere bijzondere gebeurtenis; — 3°. moralizeerende steenen.

1°. Een Romeinsche steen in een toren gemetseld bewijst volstrekt niet, dat die toren door de Romeinen gebouwd is, maar alleen, dat de bouwlieden dien in den omtrek gevonden en vercieringshalve in den toren gezet hebben, wat zij te liever deden, wanneer er zich eenig beeldwerk op vertoonde, als op den steen in den toren te Dodewaard, waarvan de afbeelding te vinden is in den Gelderschen Volksalmanak van 1836.

2°. Als voorbeelden van opschriften betreffende eerste-steen-legging verdienen die van den Utrechtschen Dom genoemd te worden, zoowel omdat hij de hoogste als omdat hij een der oudste torens is van 't land. Buchelius vermeldt er twee, die in steen gehouwen zijn, een Latijnsch en een Nederduitsch. 't Eerste luidt:

M. Cter. X bis. semel I.
Festo Paulique Joannis
Turris adaptatur qua
Trajectum decoratur.

[In 't jaar 1321 op St. Paulus- en Joannesdag werd de Toren gegrondvest die Utrecht verciert.]

En 't Nederduitsche:

Doe men schreef M. CCC. XX en een
Leyt men van my den eersten steen,
Daernae MCCC twee en tachtig
Was ic volmaect soo men siet waerachtig.

Ja waarachtig kan men 't zien; want hij is groot genoeg.

Later moest ook de naam van den eerste-steen-legger vermeld worden; zoo b. v. te Willige-Langerak:

Jan Jacobsz Uveren, wilt dit aenhooren
Heeft geleyt den eersten steen van desen toren.
Hy was een man van groot verstant,
Schepen van dit lant. 1627. [1])

Die Jan Uveren moet dan wel afgedriedokterd knap — of een knap man in de Schepensbank van Willige-Langerak een zeldzaamheid zijn geweest.

Onder de bliksem- en donderrijmen zijn de vermaardste die te Bommel en Vucht; wij hebben ze reeds in »de Uithangteekens" medegedeeld [2]) en laten 't er bij.

3°. Somtijds trad de toren als zedepreeker op. Lukas Rotgans gaf dit voor den toren te Breukelen:

Vrouw Pergens yver voor Gods kerk
Ley hier den eersten steen van 't werk.
Gy, die dit nieu gebouw aanschout,
Vergaap u niet aan steen en hout,
Maar tree met een godvruchten zin,
Vernieuwt van geest den tempel in.
Leg daar uw oude zonden af,
Zoo vindt gy 't leven by uw graf [3]).

Wie zou hierin den dichter van *de Boerekermis* herkennen?

Maar geen toren, die beter van rijmwerk voorzien is, dan die van de Nieuwe Kerk te Delft, die in 1496 voltooid werd. Hij heeft aan den top acht gevels en op elken gevel zijn verzen uitgehouwen, waarin de historie van den torenbouw beschreven staat, — zeer belangrijk om te lezen; maar ongelukkig kon men ze van de straat nooit, en reeds vóór anderhalve eeuw ook zelfs van de bovenste trans al niet meer ontcijferen. Wie ze echter lezen wil, sla Boitets »Beschrijving van Delft" op [4]). Wij zullen alleen hier opmerken, dat in 't bovengenoemde jaar, als uit een dier rijmen blijkt, een Mr. Hugo de Groot pastoor dier kerk was.

---

[1]) [3]) Medegedeeld door den Heer M. Macalester Loup te Breukelen.
[2]) Deel I, blz. 354. [4]) Blz. 246.

't Is bekend, dat in de middeleeuwen de klokken werden gedoopt en die doop geschiedde met groote plechtigheid. De Stedelijke Regeeringen noodigden elkander uit tot de bijwoning, wanneer ze een klokkedoop te vieren, en natuurlijk daarna ook een goeden maaltijd te houden hadden. Zoo werden den 25 Juni 1530 de Burgemeesteren van Groenlo door de Burgemeesteren, Schepenen, Raden en Kerkmeesteren van Doetinchem per brief uitgenoodigd, over te komen en hun hulp te verleenen tot het »doen kerstenen" van twee nieuwe klokken, en voorts, als dat afgeloopen was, »myt den anderen vrolick toe syne" [1]). 't Klokkedoopen was dan ook een zaak van groot gewicht en »dair Godtz loen an toe erwerven stiet" (d. i. Gods zegen meê te verwerven was) omdat de gedoopte klokken niet alleen de levenden ter kerke riepen en de uitvaart der dooden vierden, maar ook de tempeesten en booze geesten verdreven, welke drievoudige dienst nog herinnerd wordt in het opschrift van zoo menige klok — ook in het motto van Schillers Lied van de klok:

Vivos voco. — Mortuos plango. — Fulgura frango.

En op een klok te Steenwijk leest men:

Daemones fugito, d. i. »Vlucht, duivels!"

Ongedoopte klokken daarentegen werden door den Duivel weggehaald en in een kolk geworpen, waar men die soms nog onder den grond kon hooren luiden [2]).

Geen wonder, dat de meester, die klokken wist te gieten »goet van toone ende resonancie, elcx in zijn toone luydende ende op elckander accordeerende" [3]), ook zijn naam daarop vermeldde.

Het meest gewone opschrift op oude klokken is:

. . . . is mine naem,
Miin gheluut is Gode bequaem,

en dan volgde daaronder de naam van den gieter, b. v. op de halfuursklok van 't H. Geesthuis te Alkmaar:

Gobel Moer goet my in 't jaer ons Heren 1488.

Ook van Moeren was de klok van de St. Pieterskerk te Leiden:

Salvator so heyt ic,
Den hagel en alle quaet weder verdrijf ic,
Den levende ende den doode luy ic.
Willem Moer ende Jasper sijn broer
Maecten mi int jaer ons Heren mccccxiij.

---

1) NIJHOFF's *Bijdr.*, Deel I, blz. 74.

2) Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Krit. Woordenb. der Nederl. Mythologie*, blz. 33, 34.

3) Zoo heette het in kontrakten met klokgieters aangegaan.

en, honderd en twaalf jaar later, die van de St. Laurenskerk te Alkmaar:

Ick heet Saligmaeker,
Als ick geluydt word bedrijf ick rou over de dooden,
Door mijn clanck verdrijf ick de listen en lagen des Satans.
Heer Meinard Man Abt tot Egmond heeft mij gegeven.
Casparus en Johannes Moer fecerunt 1525.

Wij zouden hier nog een paar dozijn opschriften van klokken kunnen bijvoegen, die door leden der familie Moer werden gegoten, een familie, die zich in de 15de en 16de eeuw niet minder beroemd maakte als die der Hemonies in de 17de; doch wij laten dit over aan hem, die eens opzettelijk een werk zal schrijven over den roem der Nederlanders in de kunst der klokgieterij.

Behalve den lof van 't geluid en den naam des makers herinnerde men ook dat de klok het volk te weer en te wapen riep; zoo die van den Gentschen Belfort:

Roelandt! Roelandt! als ik kleppe dan ist brant,
Als ick luije dan ist storm in Vlaenderlant.

Wat nagevolgd werd in 't opschrift der brandklok te Haarlem:

Roeland de Groot is mijn naem,
Tot Godts dienst ben ic bequaem,
Ic luyde somtijts ten brande
Of als t' saam is van viande.
Gerrit van Wou die my goot
CIↃ CCCC ende dry nae Godts geboort.

De klokgieters waren in dien tijd wel eens om rijmpjes verlegen en gingen op letterdieverij uit. Zoo schreven Gerrit van Wouw en Jan ter Stege een paar regels in de Schepenskamer te Zutfen af, en wij vinden die op de groote Klok te Hoorn terug:

Ick Jhesus waerachtih
Seg ju Heren machtih
Dat ghi bliven eendrachtich
Doet ghi dat
Soe sal ju Stat
Wel staen in freden. [1]).

Na de Hervorming namen de opschriften op de klokken een ander karakter aan. Al werden toen geen klokken meer gedoopt, toch kregen zij somtijds nog een naam, als b. v. het geval was met de klok, die in 1607 gegoten werd voor den toren der Nieuwe Kerk te Delft, juist toen

[1]) Vergl. blz. 100.

Pater Jan Neyen in Holland kwam en uit Brussel de erkentenis medebracht der vrijheid en onafhankelijkheid van de Zeven Vereenigde Provinciën:

Vryheit is mijnen naem.
In 't jaer ben ick gegoten,
Als die ons achten t' saem
In slaverny gesloten
Te hebben fix en vast,
Nu daertoe syn gecomen
Dat sy ons desen last
Selfs hebben afgenomen.

Dit opschrift had althans nog een politieke beteekenis; naderhand werden 't moralizatiën, als, op de klok te Nybroek in Overijsel, 1610:

Neempt waer u tidt
Wie dat ghy syt.
Doer clockx geslach
Gedenckt up stervensdach.

En van deze soort zouden wij nog een aantal opschriften kunnen vermelden; maar liever geven wij er nog een paar van klokken, die haar bedrijf vertellen. Eene van den Antwerpschen Dom zegt:

Ick ben Onrust, alsoo ick alle nachten
De burgers drijf van straet, de waeckers tot het wachten,
D' herbergen sluyt ick toe, vermaen door mijn geluyt
Een yeder tot de rust en alle onrust uyt.

en eene van den Oldenhoof te Leeuwarden:

Ick luyd de luyden aen haer werck,
Ick nood de Christnen tot Gods kerck,
Ick brom de vreughd en droeffnis uyt,
Luyd nochtans noyt off 'k word gheluydt.

Dat was een nederige klok, die geen bluf sloeg als andere, maar wel weten wou, dat zij bot stil zweeg als niemand haar in beweging bracht.

Enkele malen is het klokke-opschrift een tijdvers, als te St. Anna ter Muiden:

ons CLoCk gesChaL	400
roept VLIen aL	106
sInt anne ter MVIen	1007
ras onbeswaert	—
ter kerCkewaert	100
hoort 's heeren woort hVIen	6
	1619.

De klok van Ter Aa aan de Vecht heeft een kronijk tot opschrift:

Doe 't Spaansch gebroedt
Hier was te land,
Zo wierd verwoedt
Mijn kap [1]) verbrandt (1575).
Maar ik bleef hangen door geluk.
Nu ben ik door het fransch geweld
Verbroken en voor weynig geld
Verkogt [1673] doch weêr teregt gesteld (1676).

Even zoo hebben de Franschen die te Loosdrecht behandeld:

'k Werd van 6000 pond door 't fransch geboeft tot gruis,
'k Weeg 1600 nu en dien op nieuw Gods huis.

De zestien klokjes van het klokkespel der voormalige Saaihal te Leiden hadden elk haar naam in een versregel:

O Heer, vermeert ons *Leydens Neringe*,
Sulx dat den *Coopman* syn begeringe
Deur den *Drapier* gemaeckt hier vin:
Den *Ploter* gont een goet gewin,
Opdat den *Wasscher* hem mach dienen:
Den *Cammer* wilt syn broodt verlienen:
Des traghen *Spinners* mont hout op:
Vervolt met spys des *Werckers* crop:
Den *Voller* naeckt versiet van cleeren:
'*s Conroyers* noodt wilt oock afsweeren:
Des *Verwers* cuyp en feyl hem niet:
Weert van den *Persser* zwaer verdriet:
En weest het ooch van 't *Waranderen*:
De *Packers* van de kost versiet:
Geeft den *Baillu* een eerlick teeren:
En laet elck een hem *Gouverneren*. [2])

De lakennering in 't algemeen werd door de slagklok vertegenwoordigd:

So lang dees al	in goet	accoort	staen,
De nering sal	met spoet	wel voort	gaen.

Eindelijk ook de lantaren, waarin 't klokkespel hangt, heeft somtijds zijn opschrift, b. v. in den toren der Nieuwe Kerk te Delft:

Als jaren zesmael tien na zestienhondert quamen,
Zo ben ick [3]) op-gehaelt in desen Tooren-trans:
Een later heeft gehoort mijn Kinderen te zamen [4])
De Stadt vervrolijcken door hare Klocken-dans.
Het twee-en-zestichste was naeu daerby gevallen,
Of ick sloech onvermoeit den hoochsten toon van allen.

---

[1]) De Toren.
[2]) Vergl. hiermeê Berkheys beschrijving der lakennering in zijn *Verheerlijkt Leiden*.
[3]) De groote klok, die in 't midden hangt. [4]) Het klokkespel.

V.

De Liefdadige Gestichten waren, en zijn nog, rijk met rijmende opschriften bedeeld, maar een uitgebreide verzameling van deze soort van poëzie zou voor den lezer niet veel aantrekkelijks hebben. Wij bepalen ons tot eenige opmerkingen.

Sommige van die rijmen hebben zoo iets van rekenkundige raadseltjes [1]), b. v. het opschrift van 't Bakenesse-hofje te Haarlem:

Gesticht van Dirck van Baekenes
Voor vrouwen acht en twee mael ses. 1395.

't Rijmpje is natuurlijk van later dan 1395; maar — ra ra hoeveel vrouwen zijn er in?

8 + (2 × 6) = 20?
(8 + 2) × 6 = 60?

Boven de poort van 't Arent Maartenszoons-hofje, op de Lindengracht te Dordrecht, voor oude vrouwtjes bestemd, leest men, onder 't wapen des Stichters, die Schepen van Dordrecht en Heer van Oost-Barendrecht was, en dat de beeltenissen van twee der bewoonsters tot tenants heeft:

Naeckt kom ick. — Naeckt scheyde ick.
Vita Vapor.
1625.

Heeft men 't wel eens wat aanstootelijk gevonden, dat Vondel in zijn Joseph in Egypte Engelen, die daar eigentlijk geen erg in moesten hebben, zingen liet:

Wat ziet men schoone *naeckten* zwemmen
En drijven op den weereltvloet!

hier vindt men de *naeckten* zelfs voor een Oude-vrouwen-hofje!

Maar dat men zoo iets in 1625 heel stichtelijk vond, en Vondel 't dan ook gerust door Engelen mocht laten zingen, bewijst wat men er verder onder leest:

Dat de oude vrouwen haer draeghen gelijck het den Heyligen betaemt.
Titus II, vs. 3 [2]).

En als men op de plaats van het H. Geest- of Weeshuis te Leiden leest:

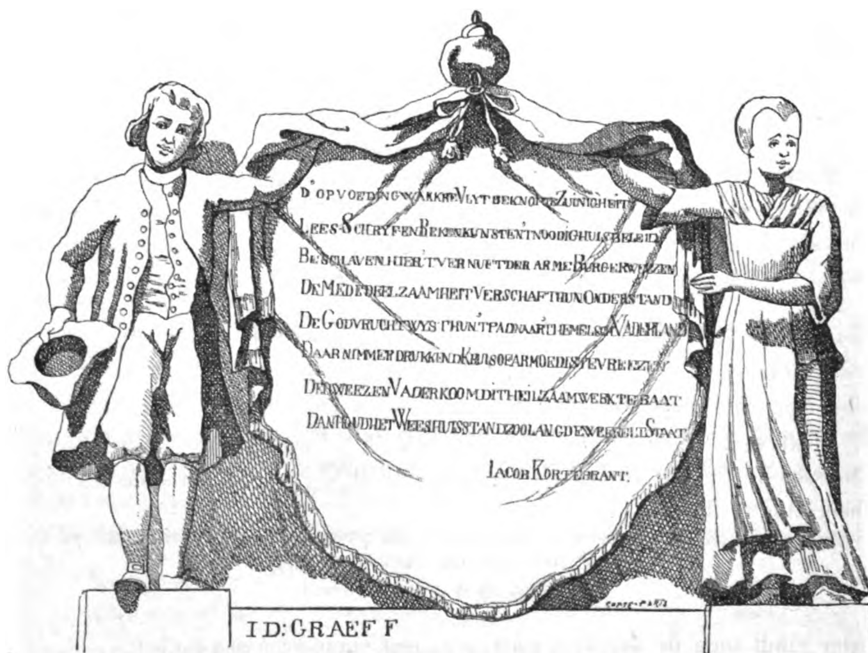
---

[1]) Verg. *Uithangt.*, Deel I, blz. 304.
[2]) Medegedeeld door den Heer Smits van Nieuwerkerk te Dordrecht.

Tot Weeskens blood
Haar Ouders dood
Zijt al genegen,
Al mister nood
Maakt geen weerstoot,
Het is Gods zegen [1]),

dan zal men 't begrijpelijk vinden, dat velen liever Vondels Weeshuis-verzen kopiëeren [2]) dan zich met zulke brabbeltaal behelpen wilden.

Gewoonlijk zijn die opschriften boven den ingang op een bord of een draperie in den vorm van een wapenmantel geplaatst en vastgehouden door een weesjongen en een weesmeid. Als voorbeeld geven wij hier de afbeelding van 't opschrift boven 't Burgerweeshuis te Rotterdam [3]).

Sommige opschriften kunnen, hoewel ernstig gemeend, door de naïviteit der uitdrukking iets kluchtigs krijgen. In den zijgevel van het Leeuwenbergs- of Pestgasthuis te Utrecht placht men dit opschrift te lezen:

Leewenbergh is hier opgheresen,
Deur Joffrau Agnes van Leewenbergh gepresen,
Tot behoef der Borgers *met Peste beghaeft*,
Die worden alhier ontfaen en ghelaeft.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Dr. Baert te Leiden.
[2]) Zie *Uithangteekens*, Deel I, blz. 160 en 413.
[3]) Medegedeeld door den Heer F. D. O. Obreen.

De twee eerste regels zinspeelden op de stichteresse, een Jonkvrouw Agnes van Leeuwenberg in 1564. Maar de beide laatste zijn een tegenhanger van 't oude Amsterdamsche Dolhuis-opschrift, in de »Uithangteekens" te vinden [1]), dat van 1591 dagteekende; en 't blijkt hieruit tevens, dat het Amsterdamsche een navolging was van 't Utrechtsche, want dit werd juist om dat »beghaeft" heel treffend gevonden. De eenvoudig-vrome zin onzer voorouders erkende gaarne in alles een »gave". Immers de Profeet had gezegd: »Salder een quaet in de Stadt zijn, dat de Heere niet en doe?" [2]) en daarom beschouwden zij zelfs pest en krankzinnigheid als »Gods gaven." Maar zoo dacht men er toch al niet meer over in de 17[de] eeuw; en Jan Vos, eens voor 't Dolhuis staande en 't kreupel rijm, dat daar stond, lezende, rijmde er op:

Is 't Dolhuys voor al die kranksinnigh zijn gesticht,
Zoo is 't ook voor die 't vaers voor 't Dolhuys heeft gedicht.

waarop een ander dezen terugslag gaf:

De glaasemaaker van Apol
Stond voor het Dolhuys, sat en vol,
En sprak in hinkend maatgeluyt
Sijn eygen vonnis uyt.

Dat uithangborden en gevelsteenen meermalen verhuisden hebben wij reeds vroeger opgemerkt [3]) en dat was dan ook zeer verklaarbaar, voor zoo verre die allemansgading waren; maar van hofjes-rijmen, die een bepaalde bestemming hadden en een stichtelijke bovendien, daar ze tot gestichten behoorden, zou men zulk *vagabondeeren* niet verwacht hebben. Doch wij zullen in 't volgende hoofdstuk zien dat zelfs de grafzerken 't deden, en wij vonden dan ook voorbeelden van verhuisde hofjesrijmen. Te Dokkum in de Parksteeg leest men op een steen in een gevel:

Die aen de armen
Door ontfarmen
Gaff dese woningh,
Heeft 's Hemels zalen
Vry van Qualen
Tot een beloningh.

TVEBE GEERTS. WEDVWE VAN
WOLTERVS DVETIGHVM.

Nu heeft de weduwe van Wolterus Duetichum (die predikant was te Augustinusga en Zuiderburen en in 1619 of 1620 overleed) dat huis in de Parksteeg nimmer aan de armen prezent gedaan, maar wel eenige

[1]) Zie Deel I, blz. 298. [2]) *Amos* III : 6. [3]) *Uithangteekens*, Deel I, blz. 215.

armenhuisjes in de Kerksteeg gesticht [1]). Hoe de steen van daar naar de plaats, waar zij nu staat, is heengedwaald, weten de Dokkumers niet, en wij weten 't ook niet.

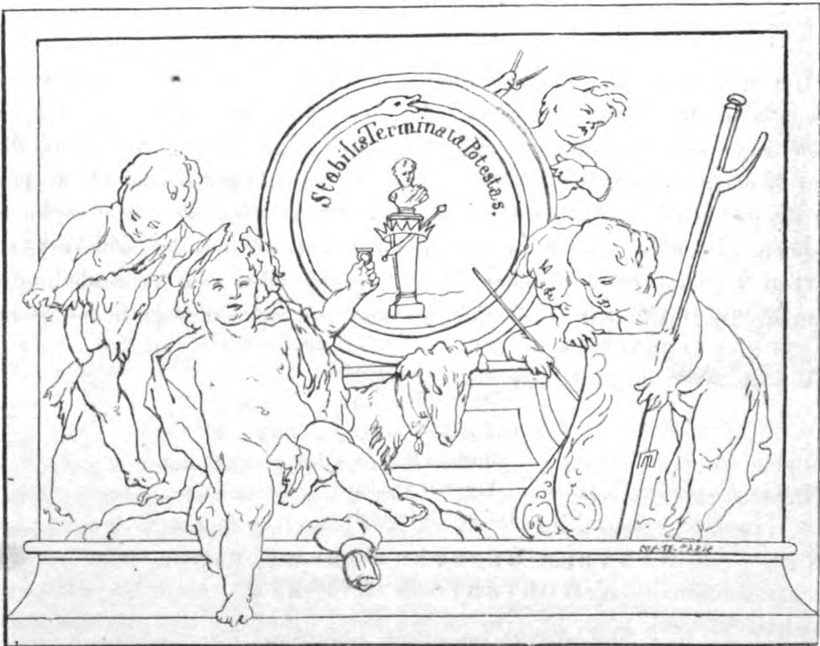
Hetgeen voor het Invaliedenhuis te Leiden staat:

RE PUBLICA SALVA
SAUCIO MILITI
GRATI CIVES
MDCCCXV.

d. i. In 1815, (na dat het) Vaderland behouden (was, wijdden de) dankbare burger (dit gesticht) aan den gekwetsten krijgsman.

levert ons het voorbeeld van een kort en krachtig opschrift, dat, juist daarom stof tot hoofdbrekens gaf aan meer geleerden dan het woorden telt [2]).

Maar niet enkel boven de poorten en in de gevels, ook in de portalen werden opschriften gesteld, gewoonlijk met eenig beeldwerk, hetzij in marmer gebeiteld, hetzij in 't graauw geschilderd. In 't portaal van 't Oudemanhuis te Rotterdam, op de Hoogstraat, vindt men zeer fraaie graauwtjes van Stolker, waarvan wij hier de afbeeldingen geven. [3])

[1]) Medegedeeld door den Burgemeester van Dokkum.

[2]) Men zie de bijzonderheden dienaangaande vermeld bij Mr. J. VAN LENNEP, *Leven van Mr. D. J. van Lennep*, Deel II, blz. 190 en 192.

[3]) Medegedeeld door den Heer F. D. O. Obreen.

Van binnen, in de vertrekken, werden de Gestichten van Liefdadigheid nog veel ruimer van verzen en opschriften voorzien dan van buiten; — men moest kunnen zien, dat er liefdadigheid in 't land was. Vooreerst opschriften den naam en lof der milde gevers vermeldende, zoowel in rijm als onrijm, en in Israëlitische gestichten in 't Hebreeuwsch. Voorts in Regenten- en Regentessenkamers, in eetzalen en ziekekamers, overal, waar men maar ruimte vond, voor de schoorsteenen en aan de wanden, geschilderd of opgehangen, verzen, welgemeend, maar doorgaans schriklijk taai en die vroomheid en geld tot schering en inslag hadden.

Wij gelooven, met één voorbeeld

Van deze liefdegave- en weldoenspoëzie

te kunnen volstaan, en kiezen het bij een voornaam man, bij Laurens Bake, Heer van Wulverhorst, lid van 't Kunstgenootschap *In magnis voluisse sat est*, en — volgens Wagenaar, voor wiens rekening wij dit laten — een der beroemdste dichters van zijn tijd. In de eetzaal van 't Besjeshuis te Amsterdam leest men dit gedicht van hem, geteekend met zijn naam en 't jaar 1687:

Dat Amstels Weeshuis kweek met zorg de teêre jeugd,
Hier sticht Milddadigheid, die Christelijke deugd,
Met geld van Helleman en anderen, bewoogen
Tot d'oude en arme vrouw, uit liefde en mededoogen,

Dees ruime woonplaats, door Diakens vlijt en trouw.
De Burgervader schonk den grond tot dit gebouw.
Wie dus in Amsterdam bouwt Zions kerk en muren,
Diens naam zal hout en steen, zijn lof den tijd verduuren.

Heel mooi! de Milddadigheid was mild met het »geld van anderen" en de Burgervader (de Vroedschap schonk in 1681 het erf tusschen de Heeren- en Keizersgrachten) was mild met Stads grond. 't Valt niet zwaar, op die wijze liefdadig te zijn en *Zions kerk en muren te bouwen.* Wat met deze laatste stichtelijk verheven klinkende fraze eigentlijk gemeend wordt, moge de »beroemde dichter" verantwoorden. Wij twijfelen of zijn vader, de smaakvolle vriend van Hooft, en zijn grootvader en tantes op Schei-Beeck, waar zij op de zangen van Vondel, Van Baerle en Reael onthaald werden, in dien poespas, die de Heer van Wulverhorst hier opdischte, veel smaak zouden gehad hebben.

Somtijds vindt men die opschriften ook in zinnebeeldige voorstelling met toepassing op den naam der instelling.

Het Arm- of H. Geesthuis te Amersfoort werd van ouds *de Pot* genoemd, en de Armverzorgers droegen den naam van *Potbroeders.* Die benaming is nu wel zoo heel bijzonder niet, en ook in andere steden bekend, — nog onlangs hoorden wij te Naarden van de *Potarmen* en de *Potmeesters* spreken, — maar te Amersfoort had men er een eigen explicatie voor gevonden, en verhaalde, dat die naam herkomstig was van een vroeger gebruik, vermits toen de H. Geest *een pot met gekookt eten* uitdeelde aan de armen. Die verklaring bewijst echter, dat men den naam toen al niet meer begreep. De Pot is, even als de Pot van 't Ganzebord, eenvoudig *de Geldpot*, waarin de rijken hun gaven stortten om die aan de armen uit te deelen, en »uit de Pot trekken" beteekende hetzelfde als uit *de bos* of uit de *armenkas* trekken.

In de Regentenkamer van de Amersfoortsche Pot las men een eenvoudig, maar aardig rijmpje:

Men deylt hyer mildt door Gunst van Godt;
Voll segens is en blijft de Poth.

1652.

Later echter was dit den Potbroeders niet zwierig genoeg. Zij lieten den Pot in hun kamer schilderen met een duif (de H. Geest) daarboven zwevende, die eenige korenaren in den bek had en in den Pot liet vallen. En voor wie dat nog niet begreep, schreven ze er dezen onzin onder:

Gods duyf stort rijklijk uyt de hoge Hemelzalen,
Daar honderd armen 's weeks haar onderhoud van halen;
Terwijl de Engelen tot eer van haaren God
Med eenen Kooren-krans bestreng'len desen Pot.

Die honderd Amersfoortsche armen gingen dus alle weken uit de hemelzalen hun onderhoud halen! — Kon men die wijze van bedeeling nog in praktijk brengen, 't zou menige diakonie van veel zorg ontlasten, en vele kwestiën wegens »armlastigheid" doen vervallen.

Het drinkgereedschap der Heeren Regenten mocht ook geen opschrift missen. Op hun oude bekers en wijnglazen vindt men doorgaans wapens met inscriptiën, — t. w. wanneer de beker diende om op het welzijn van de Heeren te drinken, hun wapens, doch wanneer die tot een dronk voor 't gesticht bestemd was, de wapens van de Stad en 't Huis. Zoo zagen wij op een beker, die van 't voormalig Amsterdamsche Oudmanhuis afkomstig is, het wapen van Amsterdam en 't schild met den bril en daarboven: *Het welweesen van 't Oude Mannenhuys.* Voor zooveel de opschriften rijmen zijn, is hun gehalte vrij gelijk aan dat van de zoo even besprokene kamer-opschriften. Een paar der vermakelijkste misschien zijn de volgende, die te lezen staan, het eerste op een bokaal, het tweede op een wijnglas der Regenten van het St. Cecilia-gasthuis te Leiden:

Der Meestren zorg in 't Gasthuys doet
Aen Ouden, Siecken, Dollen goet.

De Goede God bewaer' een ygelijck en my
Voor armen Ouderdom en Dolle razerny.

Tot de opschriften in de Gestichten van Liefdadigheid behooren eindelijk ook de »Ordonnantiën", die er, doorgaans met gulden letters op een zwart bord geschreven, werden opgehangen, opdat de behoeftigen zich daar naar gedragen zouden. En daar wij hiervan ook een voorbeeld moeten geven, kiezen wij een opschrift, dat nog in de Bank van Leening te Amsterdam bij de kamer van Kommissarissen hangt, maar toch weinig bekend is, omdat het noch bij Wagenaar, noch in andere Stedebeschrijvingen voorkomt. Het is merkwaardig, zoowel om zijn inhoud als om zijn oudheid, daar 't nog geen jaar na de oprichting der Bank gemaakt is.

PROVISIONELE ORDONNANTIE

waernae een ygelyck die
eenige panden int huys van leninge
sal willen brengen hem sal hebben
te reguleren tot dat anders daerin
sal sijn voorsien.

Eerst dat een ygelyck, die met enig pand ofte panden incomt, datelijck haer plaetse sal moeten nemen, om daerna op haer behoorlijcke buerte in te gaen, sonder dat iemant deselve plaetse in prejudicie van andere sal mogen overdoen ofte oock sonder pant ofte loscedulen eenige plaetse innemen.

Dat niemant meer als vier panden ofte loscedulen ofte een of twe loscedulen met een of twe panden t' eener beurte sal mogen inbrengen op pene van sijn beurt te verliesen en datelijck wederom te moeten uytgaen.

Die van buyten uyt ander Steden comen ende groten haest hebben sullen bij den Duerwaerder van de Camer ingelaten werden om na gelegenheyt der saken opt spoedichste afgehulpen te worden.

Sal een ygelyck binnen gelaten sijnde sijn gelt oft pant seedich vervolgen sonder met luyt roepen ofte ontuchtige propoosten den Gecomitteerden in de voorsz. tafel oft oock den omstanders te schandaliseren ofte qualyck te bejegenen op verlies van sijn buert ofte andersins na gelegentheyt der saken.

De Duerwachter en sal niet meer dan een pant teffens mogē inbrengen.

Ende opdat een ygelyck mach weten wat hy vant uythalen ende in brengen sijner panden hebbe te betalen is bij provisie geordonneert dat degene die anderluyden panden inbrengen ende de leeninge daer op ontfangen niet meer sullen mogen nemen als volcht —

Van een pant van x stuyvers tot xxv st. beide incluis Een duyt.
Van een pant van ɪ gl. x st. tot ɪȷ gl. x st. incluis een oortgen.
Van ɪɪȷ gl tot ɪɪɪȷ gl. x st. een halve st. vā v gl tot vɪɪȷ gl. ɪ blanck.
Van ɪx gl. tot xɪɪɪȷ gl. een stuyver van xv gl. tot xx gl. ɪ st. ɪɪȷ penningē
Van xxv gl. tot xxvɪɪȷ gl. ɪ st. vɪɪȷ pñ van xxx gl. tot xl gl. twe stuyvers
Van xlɪɪɪȷ gl. tot lvɪ gl. ɪɪ st. vɪɪȷ pñ van lx gl. tot xcvɪ gl. drie stuyv.

Sonder dat iemant sal vermogen van inbrengen ende uythalen meer te betalen ofte t' ontfangen als inde voorsz. Ordonnantie is gestelt. Aldus gedaen den xvɪ January Aō xvɪc vijftien.

Ter ordonnantie van de Heren OpperComissarissen
J. Bol.

Deze Ordonnantie is met het penseel geschreven op een zwart bord met Gothische letters, die vrij groot, en vroeger verguld geweest, doch nu geel zijn [1]).

VI.

Het is nog niet lang geleden, dat de Wittepoort te Leiden afgebroken is. Wellicht herinnert menigeen zich nog, op den buitenkant gelezen te hebben:

A° 15 — Tot bidden u bevliit / Weest naerstelycken waeckende, / Want Gy weet uyr noch tiit / Wanneer u 't quaet es naeckende. — 92.

De overlevering vermeldt, dat, toen men aan 't bouwen was van die poort, een steen onverwachts naar beneden viel en op 't hoofd van een

[1]) Medegedeeld door den Heer W. H. Zeelt te Amsterdam.

werkman te recht kwam, die morsdood bleef, wat den Secretaris der stad, Jan van Hout, aanleiding gaf dit rijmpje te maken en op de poort te doen zetten [1]).

Dat de Schouwburg op de Keizersgracht te Amsterdam — de tempel der kunst — de kweekhof der poëten — en langen tijd de eenige in de Vereenigde Nederlanden, rijk met »verscheyde spreucken en vaerzen" voorzien was — boven deuren, aan balken en lijsten, ja waar maar een hoekje ledig was — spreekt wel van zelf. Zij waren meest van Vondel — een enkel van Jan Vos, en men kan ze vinden in de oude »Beschrijvingen van den Schouwburg", alsmede in het Derde Deel van »Vondels Leven en Werken" [2]).

Doch niet alleen de portalen en vertrekken, ook het dekoratief zelf prijkte met opschriften. Boven den troon »daer gemeenlijk Keysers en Koningen gaen zitten", las men in 't midden der 17[de] eeuw dit half vers:

MENTEM MORTALIA TANGUNT.

[Het menschelijke treft den geest.]

Boven de deur van 't »palais" dit andere:

NE CEDE MALIS

[Bezwijk niet in tegenspoed.]

En voor den hemel, die heel mooi beschilderd was met stralen en wolken, en zoo groot, dat er »verscheyde Perzonaadjen tevens" in plaats nemen konnen, weder, even als de rest, uit Virgilius:

JUPITER OMNIBUS IDEM.

[Onze Lieve Heer houdt van alle menschen evenveel.]

Op het tooneelgordijn las men, ook nog in den houten Schouwburg op 't Leidsche plein, tot in 't begin dezer eeuw, onder den Byekorf met het woord YVER, Vondels distichon:

De Byen storten hier het eêlste datse lesen
Om d' ouden stok te voên en ouderlooze weesen.

Maar toen die houten Schouwburg in 1808 den titel van *Koninklijke Schouwburg* verkreeg, toen moest de Byekorf op zijde gesteld, en het gordijn, met zijn zedig opschrift, door een nieuw vervangen worden, naar het ontwerp van een Lid van het Koninklijk Instituut, Jacques Kuyper, door Kamphuizen geschilderd, terwijl de poëet Zubli er onder schreef:

Der Kunsten God aan 't Y met geestdrift aangebeên,
Kroont hier in 't Heilig koor verdienste en deugd alleen.

---

1) Medegedeeld door Jhr. W. J. C. Rammelman Elsevier, te Leiden. 2) Blz. 319 en volgg.

»Doet", vraagt D. J. van Lennep [1]), »bij de vergelijking dezer beide gordijnen het onderscheid van tijden en denkbeelden zich niet duidelijk opmerken? en op welk van beiden zoude wel de echt Hollandsche geest zich het meest vertoonen? Was niet het beeld van nijvere bijen, die edelen honig tot een weldadig einde opzamelen, voor den Hollandschen toeschouwer even aangenaam als bevattelijk? Was niet alles daarbij nationaal, eenvoudig en juist? — Ik heb niet voor, de andere vertooning en het nieuwe opschrift te berispen. Zeker was het noch aan den schilder, noch aan den dichter te wijten, dat de Schouwburg niet meer strekken kon

Om d' ouden stok te voên en ouderlooze weesen,

maar ik wil slechts vragen, of *der kunsten God* (bij de Ouden was dit Mercurius,. niet Apollo: slechts de Franschen noemen dezen *le Dieu des arts*) of *dat heilig koor*, niet blijkbaar gezamenlijk aan vreemde denkbeelden ontleend zijn; of er niet overdrijving plaats heeft, wanneer men zegt, dat *hier, in 't heilig koor*, bepaaldelijk *hier*, *verdienste en deugd*, en deze *alleen*, *gekroond*, en dat *aan 't Y* bijzonder, *der kunsten God* met *geestdrift aangebeden* wordt? en hetgeen ik voorts inzonderheid wil doen opmerken is de beziging van dit woord *geestdrift* in plaats van het oude *ijver* des vroegeren gordijns, dat toen voor den verstandigen genoeg uitdrukte, maar dat, ten tijde der vervaardiging van het nieuwe voorhangsel, voor den algemeenen geest niet sterk genoeg was; want zeker is het, dat de Dichter in zijn tweeregelig bijschrift den geest van dien tijd volmaakt heeft uitgedrukt."

De klassiekgevormde schrijver was te humaan om het bijschrift van Zubli bij zijn waren naam te noemen, t. w. een bluf. Intusschen, zoo in 1808, ja nog in 1830, de God der kunst zich nog nu en dan met het Y bemoeide, eenige jaren later was dat in het geheel het geval niet meer; toen was de bluf een leugen geworden en het arme opschrift, door spotvogels telkens geparodieerd, werd dan ook in 1851 weggenomen. Apollo en de Muzen namen voor goed hun afscheid, en in hunne plaats ziet men nu een gezonde Maagd van Amsterdam, aan wie een naakte jongen een vierkant bord voorhoudt, waarop vermoedelijk iets geschreven staat, dat zij lezen kan, doch dat voor het publiek een geheim blijft.

Was Amsterdam voorheen de eenige stad die van een schouwburg was voorzien, een ander soort van burgen — de snijburgen of snijkamers —

---

[1]) In zijn keurige verhandeling getiteld: *Bedenkingen over hetgeen men gewoonlijk geestdrift noemt*, voorgedragen in de Maatschappij Felix Meritis op den 22 December 1830 en geplaatst in 't *Magazijn* van Van Kampen en de Vries, Deel I, blz. 25, en waarin hij tegen het woord zelf, als onhollandsch, maar vooral tegen het misbruik dat daarvan gemaakt wordt, te velde trekt.

vond men in elke voorname stad. De opschriften waren over 't algemeen volkomen in harmonie met de geraamten en leelijke gedrochten, die men er te zien kreeg. Dewijl wij ons toch niet kunnen ontslaan van onze verplichting om er een voorbeeld van te geven, kiezen wij er een van de Snijkamer te Delft, dat voor 't minst nog al origineel is.

In een glazen kastje aan den muur zag men een vrouwebeeldje, dat een vrij grooten blaassteen in de hand hield. 't Verbeeldde een jonge juffrouw van 73 jaren, die, dewijl de meesters 't niet vermochten, zich zelve van dien steen verlost had, en 't onderschrift luidde:

Artem audacia vicit.

[De kloekmoedigheid overwon de kunst].

Dat was ongewoon nederig van de kunst, zich overwonnen te verklaren! Meer uitvoerig werd de historie verteld in een rijm, dat zekere J. Schravelaar — zelf wellicht een lid van 't Chirurgijnsgilde — gemaakt had, en dat, ter eeuwiger memorie van die nederlaag der kunst, op een schild naast het kastje gehangen werd.

Doe Maartje Joosten met gevaar
Geprangt, gedruckt was menig jaar,
Door zand en steen (o smertlijk wee!)
Dat schier de lijdster smagten dee,
Verlaten van der Artzen raad
Daarom bij Godt alleen socht baat.
»'k Weet" seyd' ze, »Godt die is alleen
»Een Heer, een Hoeder voor die geen
In siekte en pijn op hem vertrout."
Dus namse moet en haer verstout
Met eygen hand dees groote steen
Te rukken door de p.. wegh heen.
't Geleerdst verstand kon niet verstaan
Hoe 't wonder haar kon wel vergaan.
Sij sonder steen, pijn, ramp, gevaar,
Heeft na geleeft omtrent drie jaar:
Doe wierd die zaalge door de Dood
Gevoert ter rust in Abrams schoot.

Onder de Schuttersdoelens was er in ons Vaderland geen, waar zulke gewichtige herinneringen aan verbonden waren als aan den Kloveniersdoelen te Dordrecht en ook geen die zulke vreemde wisselingen van bestemming gekend heeft. Nadat dit gebouw in 1618 en 1619 »der Volkeren Kerk-Verzaming" of »*Synodus* Nationaal" [1]) en, tot 1731 de Synode van Zuid-Holland [2]) binnen zijn muren ontvangen had, diende het in onzen tijd

[1]) Balen, blz. 669.

[2]) D. Buddingh, in den *Aardbol*, Deel III, blz. 188.

tot dans- en speelzaal en tot schouwtooneel voor reizende kunstenaars" [1]) en werd nu, voor een jaar of wat, afgebroken om plaats te maken voor een cellulaire gevangenis [2]). Wij willen hier het opschrift bewaren, dat boven de binnenpoort in Bentheimer steen was uitgehouwen:

Dit Huys was begonnen in Maert
Als men screef MV^cXXX geheel
En 't was voleynd tot Schutters Bogaert
In July A° MV^cXLI in Dordrechts priëel.

Het bouwen had geduurd van Maart 1530 tot Juli 1541.

Het woord *geheel* in den 2^den regel dient alleen om een rijm te hebben op *prieel*, want dit laatste mocht niet gemist worden. Was Holland een tuin, elke stad moest, naar de meening der poorters, een prieel zijn, en Dordrecht inzonderheid was toen beroemd om de fraaie lusthoven, die 't omringden.

De Doelen te Leeuwarden onderging in 1694 aanmerkelijke vertimmeringen en werd zoo verfraaid, dat hij destijds voor een heel cierlijk gebouw gold, waarom hij dan ook bestemd werd tot het geven van groote partijen en feestmalen [3]). Hierop zinspeelde een glasschrift, in het torentje van dien Doelen:

Blonk ooit het Capitool door Cezars lauwerkrans,
'k Heb mede Koningen op mijnen torentrans
Gehuldigt, vreemdeling, maar — Koningen van vogels [4]),
Geschoten van de steng door drift van loode kogels.
Nu koelt die oeffening, terwijl der Voogden gunst
Mij rijkelijk herstelt trots Italjaansche kunst.
Dus pronk ik voor het oog daar ieder trekt zijn lust of,
Men noeme mij voortaan: DE BURG VAN 's VORSTEN LUSTHOF.

Waar Stads-wagen met opschriften pronkten, behelsde dit gemeenlijk de verzekering, dat elk zijn gewicht kreeg.

Nog ziet men te Maastricht voor de voormalige Stads-Waag drie steenen, en op den middelsten:

hoC ponDere CVIqVe sVVM.

Wat bovendien de verdienste heeft, het jaartal der bouwing aan te duiden. En om de waarheid der verzekering te bezegelen, staan er op de beide steenen ter zijden de wapens der twee Landsheeren: Jozef Clemens

---

1) WITKAMP, *Gids voor reizigers*, 1847, blz. 283.
2) Medegedeeld door den Heer Smits van Nieuwerkerk.
3) EEKHOF, *Leeuwarden*, Deel II, blz. 156.
4) Schutterkoningen, die den papegaai geschoten hadden.

van Beijeren, Prins-Bisschop van Luik, en de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden [1]).

Voor de Oude Waag te Gouda las men weleer:

> Gewigt te ligt, te swaar,
> Is gruwel voor den Heer
> En Valsheyt in de Waar
> Quetst menschen siel en eer [2]).

Aan 't Gildehuis der timmerlieden en metselaars te Leiden las men deze waarschuwing, die op 't doen der proef voor 't meesterschap betrekking had:

> Als hier proef wert gedaen,
> Wilt dit te recht verstaen,
> Mach niemant vremts hier kijken
> Op twaelf stuyvers boet,
> 't Wert voor den armen goet
> Gegeven en voor rijken. 1660. [3])

Zoo was 't overal, ofschoon 't niet overal met een rijmpje boven de deur stond. Waar iemand aan zijn proef werkte, mocht er geen ander bijkomen: dit leeren alle gildekeuren van vroeger en later tijd. Ten voorbeelde diene een artikel uit een keur van 't Amsterdamsch St. Jozefsgilde van 1564, dus een eeuw ouder dan 't bovenstaand rijm:

> Item, dat voortaen niemant, by sy Meester of Knecht, van de Ambachten van 't voorsz. Gild zal mogen komen of blijven in ofte by den huyse of plactse, daer de voorsz. Proeven gedaen sullen worden; op de poene van een Wilhelmus schilt, soo dick ende menigmael imant daer op bekeurt worde.

Te Hasselt stond weleer een Gildehuis, dat tevens tot krijgsraadskamer diende, en dat ook een opschrift had; dit opschrift had echter de bijzonderheid, dat het noch van de Gilden noch over den krijgsraad sprak, maar zich over de wereld beklaagde:

> Och, dat heur de werelt wende
> Ende een iegelic hem selven kende,
> En laten elkanders gebreke staen;
> So solt in de werelt beter gaen. 1617 [4]).

— »Och ja ziel!" zei Bettekemeui tegen Miebuur: »dat zou 't ook: as de manlui maar wat anders waren." — »Dat zeg ik ook zoo dikwijls teugen

---

[1]) Medegedeeld door Jhr. V. de Stuers.

[2]) Walvis, *Gouda*, blz. 148. Vergelijk hierbij het rijm, dat dikwijls voor winkels voorkwam. *Uithangt.*, Deel II, blz, 85.

[3]) Medegedeeld door Jhr. W. J. C. Rammelman Elsevier.

[4]) Vergelijk *Uithangt.*, Deel I, blz. 375.

den mijnen," was 't antwoord: »ik wou, zeg ik teugen 'm, dat je zoo was as ik bin, zeg ik." — Neen! neen, Miebuur!" viel Betteke in, »dan wou 'k 'm niet hebben."

In 1794 kwamen de Hessen in Hasselt en nu werd het Gildehuis herschapen in een hospitaal. In 1795 werd het andermaal gemetamorfoseerd, en ditmaal in een kazerne. In 1807 nieuwe gedaanteverwisseling: 't werd nu een school voor de jeugd, waar zoo'n oud gebouw, volgens de meening der schoolhervormers van 1806, nog altijd goed genoeg voor was; en dit bleef het tot in 1863. Toen werd het gesloopt en door een nieuw en mooier gebouw vervangen [1]). Maar de wijze spreuk kwam niet weêr voor den nieuwen gevel; de wereld heeft zich sedert 1617 al zoo dikwijls omgewend zonder dat het er een zier beter om gaat, dat men wijselijk besloot, zoo iets althans niet meer als motto voor een school te bezigen.

In de gildekamers of in het »Comptoir" der Overlieden vond men aan den wand of voor den schoorsteen allerlei opschriften. Wij willen tot voorbeeld een noemen, dat weerkundige aanteekeningen bevat, en nu al lang vergeten is.

De Overlieden van 't Loodsmansgild te Amsterdam hadden hun »Comptoir" aan den Haringpakkerstoren, en daar hing aan den muur — immers nog vóór een goede 120 jaren geleden — een berijmde »Nota": *Op het Vriesen van 't Jaer* 1667, geschreven door den toenmaligen gildeknecht. Waar 't stuk later gebleven is, weten wij niet; vermoedelijk zal 't, toen 't »out en vuyl" geworden was, ten vure gedoemd zijn, met welke auto-da-fé's gemeenlijk de jaarlijksche schoonmaaktijd werd opgeluisterd. Gelukkig kunnen wij onzen lezers nog meêdeelen wat er op te lezen stond.

Op het Vriesen van 't Jaer 1667.

In January sestien Hondert seven en sestig
Doen Vroort en het Sneeuwde seer heftig:
Stijf ses Weeken stont de Vaert heel stil,
Drie Weeken voermen weer geheel na wil:
Het voornaemste dat bier wort genoteert,
Is datter soo veel Ys quam in Meert.

Nota.

Den 16 Maert begont weer hart te Vriesen.
Den 17 moesten de Visschers de winst verliesen.
Den 18 Liep veel Volk voor de Laeg op 't Y.
Den 19 passeert men van d' een tot d' ander sij.
Den 20 Boot Weer en Wint nog weynig soen.
Den 21 Leek of Weer en Wint anders wou doen.
Den 22 was de Wint weer felder aen 't Vriesen.
Den 23 begont Ys door de Son hart te verliesen.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer H. M. Tientjes te Hasselt.

Den 24 Al Vriesende verloor 't Ys sijn Kragt.
Den 25 Zijnder veel over 't Y komen met voordagt.
Den 26 Liepender nog drie van Stee over 't Y.
Namiddag zeylden de Schuyten de Stad voorbij.
Den 27 Heeft d'Ooste wint 't Ys op Pampus hoog geset.
Den 29 was 't Varen daer over nog wel belet,
Den 30 quamen eenige daer over varen en lopen mee.
Den 1 April liepen eenige Persoonen nog op de Zuyder Zee.
Den 2 dito is in 't Val een schip door 't Ys vastgehegt.
Dit is genoteert van M. T. de Lootsen haer Knegt,
Om Godes groote Wonder ende Kragt
Te doen helpen houden in gedagt.

Het Amsterdamsche Y doet ons hier ook aan de letter Y denken, die van ouds 't gewone zinnebeeld der scholen was, en mogelijk nog hier en daar is op te merken. Nu eens stond de Y op den sluitsteen van den boog des ingangs en 't opschrift daarboven, dan weêr was zij boven 't opschrift verheven; — zoo b. v. boven de poort van 't Fraterhuis te Delft met het jaartal 1616:

Y.

PER ANGUSTA AD AUGUSTA.
Prisca domus fratrum quondam, sed censibus aucta
Nunc facta Seminarium Theologicum.
Nemo illi limen terat improbus, aut male castis
Profanet intus sacra tecta moribus.

d. i.

Door den engen weg naar hooger.
Dit huis was eens een broederhuis, maar door vermeerderde bijdragen
Is het nu een Theologische Kweekschool geworden.
Niemand van ondeugende of onreine zeden
Bezoedele den drempel of ontheilige dit gebouw.

Geen vertaling in verzen? — Neen, lezer; want al moge 't oorspronkelijke naar den uiterlijken vorm op verzen gelijken, — 't is maar een boerenbedrieger: er is maat noch rythmus in.

Vraagt men nu, wat die Grieksche Y beteekent? 't Is 't Pythagorische zinnebeeld van den weg des levens. Antonides geeft er in zijn Ystroom de navolgende verklaring van:

Hij strekt een kort begrip, een stapel van de schatten,
Die zoo veel boeken en kronijken in zich vatten,
En wijst, als in een schets, het menschlijk leven aen.
De slinkerzijde is breet, en maklijk op te gaen;
Maer boven zit de straf alle ongetrouwe zielen,
Met bolpees, wroegingen en zweepen op de hielen.

Heel smal loopt de andre kant naar boven, met gevaer,
En steiler in den top: al valt de heirbaen zwaer,
De loon zal rijkelijk den arbeit weêr verzoeten.

De dichters zien toch altijd meer dan gewone stervelingen! Wij bekennen gul weg, dat wij aan 't eind van dien smallen bovenkant der Y niets van dat beloofde zoet bespeuren, noch ook aan de andere zijde dien bullepees en die zweepen zien; maar Antonides dacht zeker aan Raspijn den Tuchtheer, die ze klaar hield voor hen, die den »breeden weg" opgingen.

Maar, om tot dat Delftsche Fraterhuis terug te komen, Boitet beweert, dat Paus Adriaan er zijn opleiding zou genoten hebben [1]. Gewis moet deze Adriaan als knaap het nergens lang hebben kunnen uithouden; immers er is bijna geen inrichting van onderwijs uit die eeuw, die niet bluft op de eer, dat zij hem onder haar leerlingen geteld heeft. Te Delft deed het, behalve de zoo even genoemde school, ook die der Hieronymianen. Tot deze laatste heeft een oude gevelsteen betrekking, die zich thans bevindt in den tuin van den Heer P. J. van der Colff van Hoogeveen, Secretaris van Delft, en waarop men met Romeinsche letteren leest:

Dit is in Sint Hieronimus daelle,
Wildt u tot pacientie en lijdtsaemheydt begeeven:
Wandt wy moeten eerst daelle
Willen wij worden verheeven. 1614 [2].

St. Hieronymus-dael was, in 't begin der 15de eeuw, op 't Oude Delft gesticht; en bij den grooten brand in 1536 geheel vernield. Bij de wederoprichting werd de instelling veranderd in een kollegie, met een Rector en zes kapelanen. In de 17de eeuw werden de oude kloostermuren door burgerwoningen vervangen [3] en vermoedelijk stond de zoo even genoemde steen in den gevel van een van deze.

In de kinderscholen was, zoo al 't vernuft des meesters geen anderen had bedacht, toch altijd één opschrift te lezen, en wel de *Artikelbrief*, ook alweêr behoorlijk op rijm:

Die zijn muts niet afneemt voor een man van eeren,
Die daer loopen cryten, vloecken ende zweeren,
Die wilt en onsedich loopen lancx der straten,
Die spelen om ghelt oft loghenen praten,
Die der luyden Eenden smijten en beesten jaghen,

en zoo nog een goede twintig verzen, waaronder:

---

1) *Delft*, blz. 473 en 475.
2) Medegedeeld door den Heer Mr. J. Soutendam.
3) Boitet, blz. 353 en 362.

Die naeckent baden, in erten en wortelen loopen, enz.

waaruit blijkt, dat de jongens toen met kleêren en al te water moesten gaan.

Die wt School clapt en niet heelt het secreet, enz.

waaruit blijkt, dat het *uit de school klappen* al van oudsher voor heel leelijk gehouden werd.

En eindelijk ten slotte:

Wat scholiers dees voorsz. puncten niet onderhouwen,
Sullen twee placken hebben, of hen met roeden clouwen.

Maar behalve dien artikelbrief waren gemeenlijk nog aan de balken, boven de deur en vensters en voor den schoorsteen opschriften te lezen, deels bijbelteksten, die een paedagogische strekking hebben, b. v.:

Prov. X : 13.
In de lippen der verstandigen wort wijsheyt gevonden;
maar op den rugge des verstandeloosen de roede.

Doch ook rijmpjes tot lof der lees-, schrijf- en rekenkunst. Zoo lezen wij boven een venster in de school door Jan Luiken gegraveerd:

Pennen-konst
Baart jonst.

En de Schoolmeester Jan Karstens, die nog hooger roem op zijn schrijfkunst droeg, wellicht zelfs een *Maître de la plume couronnée* was, had dit in zijn school voor den schoorsteen:

Als men van Consten sal gewagen,
Soo moet de Pen de Croone dragen;
En draaght de Penne niet de Croon,
Soo heet ick geen Jan Carstenssoon.

In den gevel van 't voormalige Sluishuis bij »de Vijf Sluizen" tusschen Vlaardingen en Schiedam, stonden drie steenen met opschriften [1]). Op den oudsten, in gothisch schrift, vermoedelijk nog uit de 15[de] eeuw:

So t huys en sluys boude Van der Goude Joost Govertsz Spelt
Corstiaen bechelsteyn Adriaen Janssoon balcken-endt
Dirck 't Calff van Delft al t saem so staet ehr naem hier ghestelt
Opdatse in tijden na t overlijden blijven bekent.

Versta: Joost Govertsz Spelt van Gouda, Corstiaen Bechelsteen, Adriaen Janssen Balcken-endt en Dirk 't Calff van Delft (geen familie van 't kalf,

[1]) Mr. J. Soutendam schreef die opschriften af in 1826.

waar de Delvenaars later op schoten) [1]), bouwden zoowel het huis als de sluis. Vermoedelijk waren dat de vier Heemraden.

Op den tweeden steen, die bijna een paar eeuwen jonger was, stond te lezen, dat het huis op een mooien meidag in 1622 was omvergewaaid; doch dit, als van nieuwere dagteekening, met Romeinsche letters:

Den derdē May sestien hondert twintigh ende twe
So door storm en stercke wint voorgaande huis
Om gewait den eerstē September gemaeckt in ste,
Selffde jaer dit gestelt op de cruyn van de Sluys.
Anno 1622.

Men ziet, wat de poëtische vormen betreft, was men aan de Sluis in die anderhalve eeuw nog niet veel gevorderd, en, met betrekking tot juistheid van denkbeelden, eerder achteruit gegaan. Immers, de *storm* was niet bij machte, alleen het huis om te gooien, *de stercke wint* moest hem nog een handje helpen.

Op den derden steen slaan Dijkgraaf en Hoogheemraden van Delfland een hooger toon aan; zij hebben nu een schoolmeester of rector te hulp geroepen, die in deftig Latijn vertellen zal, hoe zij het zijn, die aldaar het hoog gezag voeren, dijken, wateren, wegen en vaarten onderhouden, en ook deze groote waterloozing hebben aangelegd, en toen de boel van ouderdom vervallen was, dien weêr van nieuws hebben doen opmetselen, en hoe dat alles in 1627 kant en klaar was:

Chomarchus agri Delphensis. inibique iuridici summi.
Quinque viri aggeribus. aquis. fossis. viis regundis. curandisque.
Emissarium hocce magnum. aquae mediterr. exonerandae.
E numero quinis vetustate collapsis. novis a fund. novum.
Vivo lapide. extruendum curaverunt. A⁰. CIↃ IↃ CXXVII.

De Jachthavens hadden boven den ingang een geschilderd tafereel met zeilende scheepjes en daaronder een rijm, waarvan natuurlijk de inhoud op de liefhebberij in 't zeilen neêrkwam.

Te Amsterdam waren er vroeger wel drie. Het kortste en tevens het beste rijm las men voor de Kattenburger-jachthaven:

Hier toonen d' Amstelaars, Zeebouwers uit der aart,
Dat d' een zoo wel uit lust als d' aêr uit liefde vaart.

Aan de haven bij de Oude-Stadsherberg vond men nog wat op een binnendeur. Altijd lieten de binnenkomenden die openstaan, wat een verbazenden tocht gaf. Daarom zette het bestuur der haven een dubbeltje

---

[1]) Zie *Uithangteekens*, Deel I, blz. 286.

boete op 't openlaten der deur, wat, naar zeventiende-eeuwsch gebruik, met een rijm op de deur werd herinnerd:

> Al wie dees deur laat openstaan
> Moet voor twee stuivers ter beurse gaan.

Hier kunnen wij ook van de herbergen spreken; want dat waren en zijn nog inderdaad openbare gebouwen. Op de deuren der gelagkamers werden weleer ook dikwijls opschriften gevonden; maar daar gold het iets anders dan het openlaten. Las men op de voorzijde: *Zie eens wat hier achter staat*, en keek men dan op de andere zijde, dan was het:

> Betaal eer dat gij heenen gaat,

somtijds zelfs met het eenigszins dreigend bijvoegsel:

> Of anders hoed of mantel laat.

Te Velzen in de herberg vindt men boven de deur der gelagkamer dezen Rebus:

Doch 't hangt er eerst sedert een jaar of vier; vroeger vond men ditzelfde stuk in 't Huis ter Hart te Halfweg, — gelijk dan ook de afbeelding van huis en stalling vrij wat beter op dit laatste dan op de Velzer herberg lijkt. Intusschen is die aardigheid daar geenszins eenig, want de

navolgingszucht heeft zich nergens onbetuigd gelaten; 't werd ons in dezen vorm ook van elders toegezonden: [1])

Blijkbaar is dit van een boereherberg afkomstig, die gelegen is in een oord waar geen trekschuiten maar zeilschepen voorbijvaren.

In het voorportaal van een huis op den hoek van 't Haringvliet en de Koestraat te Rotterdam [2]) (dat waarschijnlijk voor ruim anderhalve eeuw een koffiehuis geweest is) stond vroeger de afbeelding van een »zot" of »nar", uit gekleurde tegeltjes samengesteld. Die zot wees met de rechterhand naar den ingang der koffiekamer,— met de linker de trap op, waar men ook te recht kon; doch of men boven of beneden ging, men zou overal gekken ontmoeten, en wie dat niet beviel moest maar heengaan. Dit zei het opschrift bij het hoofd van den zot geplaatst:

Dit hijus (huis) is noijt zond[er] gekken,
die het niet en dient die kan vertrekken.

Ten slotte moeten wij, althans met een enkel woord, ook nog die opschriften binnen de gebouwen gedenken, welke *aanwijzingen* of *waarschuwingen* behelzen. De eerste vindt men op de deuren van de openbare bureaux, hetzij ter secretarie, bij ontvangers, enz. De Heeren achter de lessenaars weten wel, dat geen Hollander een deur zal openen, zonder

[1]) Onbekend van waar, of door wien.

[2]) Thans het eigendom van den Heer C. M. Obreen.

eerst met den knokkel van den wijsvinger op de deur geklopt, en het oor tegen de deur gehouden te hebben, om te luisteren of men ook: *binné!* roept. En daar nu die Heeren geen lust hebben om honderdmaal per uur *binné!* te roepen, zoo schrijven ze op de deur: *Binnen zonder aankloppen.*

En als kooplieden en magazijnhouders willen voorkomen, dat de binnentredenden een verkeerden weg inslaan en wellicht bij de meid in de keuken verdwaald raken, schrijven zij in den gang bij de trap: *Kantoor de trap op*, of: *Magazijn boven.*

De waarschuwingen bevatten, natuurlijk om de duidelijkheid, doorgaans eenige woorden meer; b. v. in de voorportalen van Stadhuizen: *In dit gebouw mag niet gerookt worden*, — een voorzorg, die dagteekent van een of anderen ongelukkigen dag, die leerde hoe gevaarlijk een Stadhuisbrand was, wanneer al de perkamenten en papieren meê verbrandden; — of aan den ingang van Tentoonstellingen: *Het publiek wordt gewaarschuwd de voorwerpen niet aan te raken;* en op een bordje daar tegen over: *Rottingen, Parasols en Parapluien worden hier afgegeven;* en nog op een derde boven de deur: *Het rooken is in de zalen verboden.*

En mogen wij de logge spoorwagens van vóór 25 jaren als een soort van gebouwen op wielen beschouwen, dan kunnen wij hier tevens de vermaning herinneren, die tot elken Amsterdammer, die even heen en weêr naar Haarlem wilde om in den Hout een kop thee te drinken, gerigt werd: *Men wordt gewaarschuwd geen hoofd noch armen buiten het portier te steken. Ook zal men niet vermogen die te openen, maar af te wachten. dat dit door den Conducteur geschiede.* Men wist dan, dat men zich in geen rijtuig maar in een verplaatsingswerktuig bevond.

DERDE HOOFDSTUK.

GRAFSCHRIFTEN.

Een Fransch schrijver zeì te recht: *la dernière vanité de l'homme est son épitaphe*. En Pope heeft ergens van de grafschriften gezegd: »de eene helft leest men niet; de andere helft gelooft men niet" — een waarschuwing voor wie er soms een verzameling van mocht willen uitgeven. Terwijl een student, na 't rondkuieren over een kerkhof, op de deur schreef:

Hier liggen de dooden,
En liegen de levenden.

Dat niettemin de grafschriften al van de oudheid dagteekenen, behoeven wij niet te herinneren; in onzen tijd, nu de oudheidkunde zoo algemeen beöefend wordt, weet ieder dat. Waar heeft men al geen grafsteenen en grafschriften gevonden? men mag zelfs hopen, eenmaal dat van Abel, den eersten doode, terug te vinden. En Pope had het niet moeten wagen, zoo hij in Oud-Rome geleefd had, zich zoo onvoorzichtig uit te laten, want Cicero zou hem op de vingers hebben getikt en hem op Cato gewezen hebben, die op de begraafplaats in de genealogie studeerde enkel door de grafschriften te lezen [1]).

Een wijsgeer van lateren tijd, Pater Abraham van St. Clara, wilde te Weenen ook zoo doen; maar verviel tot andere opmerkingen. »Hier ligt A, pas 30 jaar oud. Waarom is hij zoo vroeg gestorven? Hij heeft, God betere 't, te veel varkensvleesch gegeten en wit bier toegedronken. — Hier ligt B; waarom is deze in zijn beste jaren onder de aarde geraakt? Hij had te veel Hongaarschen wijn gezopen en is van een heete koorts overvallen, waar hij niet tegen kon. — Hier ligt C, in zijn bloeiende jeugd verdord. Waarom? hij had honderd oesters gegeten en zoeten wijn daartoe gedronken, en dit kon hij niet verdragen. — Adam! Adam! hoe

---

[1]) *De Senectute.*

lang hebt gij geleefd? — 930 jaren! Dat is een schoone ouderdom! — En Seth? — 912; — en Methusalem? — 969! — dat mag nog leven heeten. En nooit hebben die mannen hoofdpijn gehad, nooit over een kwade maag geklaagd, nooit hebben Dokter of Apteeker een duit aan hen verdiend. — En waarom? Wel, omdat ze nooit gezoden of gebraden aten en nooit een roes hebben gehad. Rapen was hun spijs en koud water hun drank." — En zoo vergat Pater Abraham de genealogie.

Maar hoe oud is die Pater nu geworden? — 67 jaren. — Waarom geen 967? — Helaas! omdat ook hij liever gezoden en gebraden at, dan rapen, en liever uit het Patersvaatje dan uit de pomp zijn dorst leschte. Zoo gaat het doorgaans met de wijsgeeren, zedepreekers en gezondheidsleeraars.

Wij kunnen de grafschriften in drie soorten verdeelen: bestaande, niet bestaande en twijfelachtige. De eerste vindt men op de zerken, de andere alleen in boeken.

I.

Wij willen beginnen met de niet bestaande, deze zijn:

1°. Lofdichten ter eere van een afgestorvene, in den vorm van een grafschrift, gelijk Vondels:

Hier sluymert Isabel le Blon, *enz.* [1])

of 't grafschrift, dat Halma maakte op zijn vriend Lukas Rotgans, en dat op de »Voorouderlyke grafkapelle te Breukelen", waarin deze op den 8sten November 1710 begraven was, »kon worden gestelt":

Vraagt iemant wie hier rust In deze roukapel?
't Is Rotgans uit Parnas kristalle hoefslagswel
Door Febus milt gedrenkt, een van zijn braafste zoonen.
Dies moet de Zangberg hem met 's Vaders lauwren kroonen.

Had Pater Abraham dat grafschrift mogen lezen, hij had de gevolgtrekking kunnen maken, dat al te veel geslobber uit die »hoefslagswel" ook al even ongezond is als wit bier en Hongaarsche wijn.

Intusschen geeft dat bombastrijke grafschrift ons toch een voorbeeld van den lievelingsvorm der grafschrift-poëeten. Bij voorkeur een vierling; 1ste vers: de vraag, wie daar rust? 2de en 3de vers: 't antwoord, 's mans naam, maar ook zijn lof vermeldende; en 4de vers: de eeuwige eer, die hem toekomt. Wij moeten er nog bij opmerken, dat de duizende zoowel bestaande als niet bestaande grafschriften van dien vorm — die van Kristenen namelijk; die van Israëlieten zijn altijd zuiver Joodsch — van tweeërlei godsdienst zijn. Het bovenstaande is Heidensch; andere zijn

[1]) *Vondels Leven en Werken*, Deel III, blz. 279.

zuiver Kristelijk. In dezen laatsten geest zou 't gegeven voorbeeld, naar achttiende-eeuwschen trant, dus hebben moeten luiden:

Vraagt iemand, wie hier rust in deze roukapel?
't Is A of B of C — hij deed den armen wel.
Door Kristus milt gedrenkt zal hem Gods liefde loonen,
Dus moet de Hemel hem met eeuw'ge vreugde kroonen.

Dit is het patroon, waarop duizenden hebben gewerkt, en wij spreken er niet meer over.

2°. Satirieke grafschriften, als dat op Cats gemaakt, waarin zijn meest bekende stopwoorden voorkomen:

Hier ligt de groote Man, die in zijn gantsche leven
Van »ick en weet niet wat" al wonders heeft geschreven,
Maar »des al niet te min en waerom meer geseyt?"
't Is Ridder Jacob Cats, die hier begraven leyt.

Of dit keurige van Staring:

Hier ligt de vrome Carolijn,
Bekend als een der fijnste fijnen;
Zij paarde aan de eer van vroom te schijnen,
't Geheim genot van 't niet te zijn.

Voorts ook een door een tijdgenoot op de gebroeders de Witt gemaakt in 't Latijn en 't Nederduitsch, en dat nog na twee eeuwen wel verdient gelezen te worden. Wij plaatsen 't echter hier niet, omdat het opnemen van zeer lange stukken in strijd is met den regel dien wij ons gesteld hebben; doch bevelen den belangstellenden lezer zeer aan, het na te slaan waar hij 't vinden kan, n. l. in het *Tooneel der Vereenigde Nederlanden van Fr. Halma* [1]).

3°. Schimpdichten, als b. v. het Grafschrift van Vondel op den Grave van Pappenheim:

Hier rot een kreng, het hooft van moordenaers en fielen, *enz.* [2]).

Toen Chiappin Vitelli, Markies van Cetone, die in 1567 als Veldmaarschalk onder Alva herwaarts gekomen was, en zich bij de Nederlanders zeer gehaat had gemaakt, in 1575 aan de gevolgen van een val overleden was, en zijn lijk gebalsemd werd, om naar Italië gezonden en in het familiegraf bijgezet te worden, maakte een geestig Nederlander dit grafschrift voor hem:

---

[1]) Deel II, blz. 352—355.

[2]) *Leven en Werken*, Deel III, blz. 865.

O miserere Deus, crassi miserere Vitelli,
Quem mors praeveniens non finit esse bovem.
Corpus in Italia est, tenet intestina Brabantus,
Ast animam nemo, cur? quia non habuit.

En voor degenen, die geen Latijn verstonden, gaf hij er dit Hollandsche bij:

Wil over 't Vette Kalf [1]) o Heer! u doch ontfarmen,
Omdat de snelle dood voor 't Kalf geen troost en liet;
Itali bergt het lijf, maar Brabant pens en darmen,
Doch nergens was de ziel. Waarom? hij had ze niet.

4°. Vermakelijke, als b. v.:

Dit 's Laura's graf, o wandelaar!
Vereer het met geween,
Want iedereen hield veel van haar
En zij van iedereen.

En het grafschrift door Lublink de jonge op zeker officier gemaakt:

De dood heeft hier een buit gekregen,
Door Bacchus blind, door Venus lam,
Een held zoo dapper als zijn degen,
Die nimmer uit de scheede kwam.

Of die van den Schoolmeester, b. v.:

Die mij hier uithelpt, 't zij door geweld of list,
Krijgt *f* 2.50 vrij geld, benevens het hout van de kist. [2])

5°. Opschriften op gefingeerde graftombes en lijkbussen.

De zin voor 't treurig-verhevene lokt somwijlen den mensch uit om aan een romantisch hoekje het voorkomen te geven, alsof 't de »stille rustplaats van een geliefden doode" ware, ofschoon er nimmer iemand begraven was. Natuurlijk moest er dan ook een passend opschrift bij. Maar even natuurlijk is 't, dat zoo iets licht den luim van een geestigen spotter kon opwekken, die er zijn opschrift bij gaf.

Het volgende klaverblad behoort zeker tot de aardigste dezer soort.

Schuins over het Manpad vond men vroeger *het graf van Rousseau*, een heel schilderachtig plekje, zoo genoemd omdat het eenige gelijkenis had met »het populieren-eiland" te Ermenonville [3]). 't Was een vijvertje te midden van 't begroeide duin, waarin een landtong uitstak met berken en populieren beplant. Onder deze boomen had de eigenaar, Jacob Abraham

---

[1]) *Vitellus* = een kalfje.
[2]) Zie ook het grafschrift op Jan Soet, hiervoor blz. 59.
[3]) Zie de afbeelding in het *Ned. Mag.* 1863, blz. 233.

van Lennep, de neef en vriend van Cornelis van Lennep [1]), een lijkbus geplaatst; en op het voetstuk las men dit opschrift:

Eh! qui n'a pas pleuré quelque perte cruelle!

Maar nu was de lijkbus, wat den vorm betrof, juist niet bijzonder gelukkig uitgevallen, en had weleens den spotlust van den laatstgenoemden opgewekt. Eens gebeurde het, dat baldadige knapen haar van het voetstuk en aan stukken smeten, en nu schreef C. v. L. op een der scherven:

Zie hier het deerlijk overschot
Van een gebroken oliepot.

Zijn neef deed de bus vervangen door een antieke vaas, waarop dansende Saters en Nymfen waren gebeiteld. Het kontrast, dat dit opleverde met het opschrift op het voetstuk, gaf aanleiding dat C. v. L. er nevens schreef:

Zie 's waerelds wisselvalligheden:
Men lacht omhoog; men schreit beneden.

De eigenaar liet daarop het basrelief overpleisteren, maar nu kwam er een derde opschrift van dezelfde hand:

Hoe schielijk snelt, helaas! alle aardsche vreugde heen;
Het lachen is voorbij: het weenen blijft alleen.

In 1862 is deze plek geheel veranderd, en naauwlijks meer te herkennen.

II.

De twijfelachtige grafschriften zijn satirieke of anekdotische. Men verhaalt dat ze hier of daar te lezen stonden; doch zij worden gewoonlijk op verscheiden plaatsen t'huis gebracht. Van de eerste kan tot voorbeeld strekken:

Hier onder rust mijn Vrouw, elk oordeel van mijn smart,
De grafzerk, die haar dekt, is mij een steen van 't hart.

Van de andere het meermalen besprokene:

Ci git le fils, ci git la mère,
Ci git la fille avec le père,
Ci git la soeur avec le frère,
Ci git la femme et le mari,
Passant, n'y a que trois corps ici.

---

[1]) Mr. J. van Lennep, *Leven van Mr. C. v. L.*, blz. 291.

dat zoowel te Escovy als te Alicourt, zoowel in de Minderbroederskerk te Doornik als in de Domkerk te Lubeck (hier natuurlijk niet in 't Fransch) en wellicht op nog meer plaatsen te lezen zou hebben gestaan, en waarbij ook verschillende legenden verhaald plegen te worden.

De Alicourtsche legende kan men vinden in den »Navorscher", Deel XII blz. 96, en die van Escovy verschilt daarvan slechts in een enkele bijzonderheid; maar de Doorniksche is een geheel andere lezing en ook 't grafschrift luidt daarbij eenigszins anders:

Cy gist le Père, cy gist la Mère.
Cy gist la Soeur, cy gist le Frère,
Cy gist la Femme, et le Mary,
Et n'y a que deux corps icy.

De vèrklaring is deze: twee gehuwde personen gingen tot het kloosterleven over; de *man* werd Minderbroeder, de *vrouw* non in een Klarissenklooster; zij waren dus *Broeder* en *Zuster* geworden. Met der tijd werd hij *Pater* van zijn klooster, zij *Mater* van 't hare; — en bij hun dood werden ze in 't zelfde graf gelegd.

III.

De bestaande grafschriften zijn:

1°. Zulke, die slechts den naam van den overledene en zijn sterfdag behelzen, soms met vermelding van ouderdom en titels, en soms met een bijgevoegde spreuk of wensch, als in 't Latijn:

Hic jacet . . . . . *obiit* . . . . . .
R(equiescat) I(n) P(ace).

in 't Nederduitsch:

Hier ligt begraven
N N
Sterf den . . . .
Salig sijn de Dooden die in den Heere sterven.

Zij kunnen zoowel voor den genealogist als voor den verzamelaar van plaatselijke bijzonderheden, eenige belangrijkheid hebben, doch als opschriften hebben zij die doorgaans niet. Een grafschrift van vijflingen is echter zeldzaam genoeg, om 't hier mede te deelen. In de kerk te Schevelingen leest men op een zerk:

Hier rusten onder desen steen
Vijf kindren al volmaekt van leên,
t'Eender dragt ook t'saem gebooren
Uit Kniertje Gerbrands kan men 't hooren.

Anno 1719 $\frac{2}{18}$.

Die Kniertje Gerbrands, op wie de graf-poëet zich beriep, was de vruchtbare moeder zelve, een visschersvrouw van 32 jaren, die ook verscheidene malen tweelingen heeft ter wereld gebragt [1]).

2°. Zulke, die bovendien ook den lof, de daden of de deugden des overledenen verkondigen; en hiertoe behooren, in de eerste plaats, de grafschriften der beroemde mannen, die 't vaderland tot roem en cieraad zijn geweest. Deze althans leest en gelooft men; zij zijn te vinden in de Stedebeschrijvingen, en daarom kunnen wij de moeite besparen, ze hier over te schrijven. Maar wij zullen een voorbeeld geven van een, dat juist niet in een Stedebeschrijving te vinden is, omdat het in een dorpskerk voorkomt, en dat zich onderscheidt door eene bijzonderheid, die zeldzaam genoeg is om merkwaardig te zijn. 't Is het grafschrift van den beroemden koopman Isaac le Maire en zijn vrouw, in de kerk te Egmond-binnen, en de bijzonderheid is, dat men bij 't stellen daarvan geen poëet of orateur, maar den boekhouder te hulp geroepen heeft. Men leest er:

> Hier leyt begraven Sr Isaac Lemaire coopman die geduierende sijn handelinge op meest alle die qurtieren van de Weerrelt van Godt den Heere soo rijckelick gesegent is geweest dat hy in 80 jaren tijt (: behoudens eer:) verloren heeft over de 1500000 guldens is in den Heere gerust op den 20[en] Septembris anno 1624.

Daarop volgen, in een krans, de uitgehakte wapenschilden, en daaronder:

> Hier leyt begraven Joffrouwe Maria Walraven van Antwerpen huysvrouwe van Isaac Lemaire moeder van 22 kinderen sterff in den Heere den 17 April 1621 [2]).

In onze eeuw, die met millioenen speelt, is er niets vreemds aan, eenige millioenen te verliezen: of het altoos »behoudens eer" geschiedt, weten wij niet, en daar bekommert men zich thans ook minder over. Maar in 't begin der 17[de] eeuw was dit anders, toen gold zelfs anderhalve ton nog voor een zeer groot vermogen [3]); — en als dan Sr. Le Maire »soo rijckelick gesegent" was geweest, dat hij 22 kinderen hebben, en *anderhalf millioen* verliezen, en toch een rijk man blijven kon, was dit wel waard om op een grafzerk herdacht te worden.

Intusschen bewijst ook dit grafschrift alweêr wat biografisten al weten te distilleeren uit bijzonderheden, die zij niet of verkeerd begrijpen. Sla het Biografisch Woordenboek van Van der Aa op, en gij leest daar, dat de man in plaats van *f* 1,500,000 *verloren*, zooveel *verworven* had; — de biografist had moeten weten, dat het geen koopmansstijl is zijn winst aan de klok te hangen — wel zijn verlies.

---

[1]) Timareten, Deel II, blz. 331.

[2]) Medegedeeld door den Heer Van Deinse V. D. M. te Egmond.

[3]) Vergl. Pontanus, *Rerum et Urbis Amst. Hist.*, 1611, p. 82.

Maar wat nog vreemder is, is dat een schrander man als Bakhuizen van den Brink, in zijn hoogst belangrijke monografie over Isaac le Maire, voorkomende in den »Gids" van 1865, het grafschrift, dat hij toch gelezen had, met twee belangrijke afwijkingen overneemt.

In de eerste plaats schrijft hij *overloren* voor *verloren*; in de tweede plaats 150,000 voor 1,500,000. Wel verbetert hij die fouten door kritische konjekturen; doch hij had zich deze laatste kunnen besparen, indien hij eenvoudig teruggegeven had wat er staat. Dan had hij almede de zonderlinge verzekering kunnen besparen »dat een nul op de zerk is uitgevallen", — immers, op zerken worden de cijfers ingehakt maar niet opgedrukt, en »uitvallen" kan dus hier geen plaats vinden; — dan had hij geen »proeve van tekstkritiek" behoeven te leveren; niet verwonderd behoeven te staan over »den zonderlingen vorm *overloren*"; en ook geen »taalkenner" noodig gehad, om over »het regt van bestaan" van dien vorm te beslissen.

't Een en ander bewijst op nieuw, hoe voorzichtig men zijn moet, met het aannemen van opgaven, ook door geloofwaardige personen gedaan, en hoe veel beter men doet, zoo lang daartoe de mogelijkheid bestaat, door eigen oogen te zien.

Ten andere behooren hiertoe de grafschriften van allerlei alledaagsche menschen, wien de nablijvenden, vooral als zij er goed van geërfd hadden, toch gaarne een mooi grafschrift wilden wijden. Bij de lezing herinnert men zich echter onwillekeurig de woorden, die op de tombe van den Drost van Bergen-op-Zoom, Willem van der Rijdt, Heer van Woestwezel, gebeiteld zijn:

HUMANA VANA [1]).

En 't is dan ook op deze grafschriften, dat de Franschman, dien wij aanhaalden, en Pope, en de Student, zinspeelden, en die zelfs eens aan een eenvoudigen wandelaar aanleiding gaven tot de opmerking, dat menige doode, als hij opstond en las wat er op zijn grafzerk staat, zou meenen, dat hij bij vergissing op een verkeerde plaats gelegd was.

Wij willen dus ook van deze geen voorbeelden geven, maar wel van eenige andere, en bepalen ons bij voorkeur tot de poëtische, of liever tot die, welke op rijm zijn gesteld.

Een is er, dat men het *epitaphium commune* zou kunnen noemen, daar 't overal voorkomt; maar ook overal tegen de helft der toeschouwers liegt:

Wat gij nu zijt, was ik voor dezen,
Wat ik nu ben, zult gij eens wezen.

---

1) TH. DE ROUCK, *Ned. Herauld*, blz. 370.

In Belgiën vindt men 't ook aldus gespeld:

Gelyk gy syt was ik voordesen,
Gelyk ik ben suldy haest wesen.

En dat het reeds zeer oud is, bewijst een grafschrift in de St. Baafskerk te Gent, waar men op de zerk van Gheeraert van Hoyen († 1517) en zijn vrouw Josina van der Camere († 1496) leest:

Peyst dat wi waren wat gi nu sijt,
Ende gi sult worden wat wi nu sijn.

Een formule, die voorheen dikwijls werd uitgewerkt, was:

Laat .... wie 't lust,
Ik leg hier in rust.

Voor de puntjes kan men invullen: *loopen*, *malen*, *timmeren*, *vechten*, *preeken*, enz.

Zoo leest men nog op de grafzerk van een molenaar, in de Noorderkerk te Hoorn [1]):

[1]) Medegedeeld door den Heer Handelaar te Hoorn.

Op 't graf van Hendrik van Bronkhorst in de St. Walburgskerk te Zutfen staat:

Laet loepen en jaegen wie lust,
Ons tit is versleten, wij liggen in rust.

En op 't graf van Ds. Heyrmans te Loosdrecht stond:

* Laat preeken dien het preeken lust,
Ik ruim mijn plaats en leg in rust.

Een grafschrift van drieën las men weleer aan de Noordzijde van binnen tegen den Domstoren te Utrecht:

Daar men gaat naa Sinte Salvatoor
Onder den Domstoorn daar voor
Men boodschapt van H. Jezus,
Daar leggen drie die heeten aldus:
Hendrik Grutter, Remburgh, Mechtelt,
Maria neemt se in u gewelt.
MCCCLXXX ende drie
Soo sijnse als ick besie [1]).

Volgens de Romeinen was de fraaiheid van een grafschrift gelegen in kortheid en klaarheid. Volgens een zeventiende-eeuwer behoort een grafschrift »te ghedencken den naem ende stam van den overleden oprechtelijck, sijn vaderlandt ende qualiteyten sommierlyck, sijn leven en deugden modestelijck, ende sijn sterven Christelijck" [2]).

Wij achten de beste grafschriften die 't kortst zijn, mits altijd een denkbeeld uitdrukkende; zoo b. v. is een der fraaiste van den nieuweren tijd dat op de tombe van Willems op St. Amandsberg bij Gent:

Dit graf bewaert zijn asch, het Vaderland zijn naem.

Eertijds las men in de Augustijnerkerk te Gent op de grafzerk van Jan Borluut, een der helden van den sporenslag:

Johannes iacet hic miles fortissimus, olim
de Borluut dictus, nullo certamine victus.

d. i.

Johannes van Borluut ligt hier, een wakker held,
Die nooit verwonnen werd op eenig oorlogsveld.

door Diericx aldus in 't Vlaamsch gesteld:

Staet. Hier light Jhan Borluut, die up 't Groeninghe veld
De Waelen slough. Seght: God segene den held [3]).

Groeninghe velt is nog heden de wapenkreet van Borluut [4]).

---

[1]) *Tijdschr. v. Gesch. Oudh. en Stat. v. Utr.* 1835, blz. 69.
[2]) Th. de Rouck, *Ned. Herauld*, blz. 370. [3]) De Potter, blz. 169 en 170.
[4]) Rietstap, *Handboek der Wapenk.*, blz. 361.

Oude grafschriften, te rechter tijd teruggevonden, brengen soms den naam van helden weêr te voorschijn, wier herinnering in de nacht der oudheid bedolven lag, of bevestigen de waarheid van verhalen, die tot het rijk der fabelen of mythen schenen te behooren.

In de tiende eeuw werd Friesland geweldig geteisterd door de »Vikingar"; de Nooren deden onophoudelijk invallen; de Friezen sloegen hen dapper terug. Die eeuw was in Friesland een ware heldentijd, — de Friezen streden niet enkel voor hun vaderland, maar ook voor hun Kristendom, vermits de invallende Nooren toen nog heidenen waren. Tusschen Flie en Lauwers bloeide destijds het edel geslacht Joulsma, en vier broeders uit dat geslacht, Britse, Ilste, Jeltse en Hotse hebben als echte Makkabeën gestreden voor hun volk tegen het Heidensche geweld.

Op het einde der 14de eeuw vond men te Britsum in Leeuwarderadeel, aan den dijk der voormalige Middelzee, de fondamenten terug van een oud kasteel, dat, blijkens een opschrift op een rooden vierkanten steen, Britsenburg geheeten had. In de bevloering der voormalige kapel vond men vier grafzerken, die de begraafplaatsen der bovengenoemde broeders aanwezen. Het eerste luidde:

BRITZANVS JOVLSMA
DEFENSOR FRISIÆ
HIC SEPVLTVS
OBIIT ANNO 992. III ID. FEBR.

d. i.:

Britse Joulsma, de verdediger van Friesland, ligt hier begraven. Hij stierf den 11 Februari 992.

Toen men het graf opende, vond men een lijk »lanck thiende half voet met een vreeselijcken grooten baerdt", maar toen men er aan raakte is alles »terstont aen stoff ende asschen gevallen" [1]).

Onder 't grafschrift van Ilste stond het jaartal 993. Jeltse stierf in 998; hij had den Nooren zulk een schrik ingeboezemd, dat zij in zijn tijd niet waagden terug te komen. Hotse was de laatste van zijn geslacht, en zijn grafschrift vermeldde dat hij 't steedje Uitgong geslecht had, nadat hij er menigmaal de roovers uit verdreven had.

Wat kunnen oude tijden Geen groote dingen melden,
Van onversaagde strijden En roemenswaarde helden,
Van helden kloek van leden Maar kloeker nog van harten,
Die 't Heidenvolk bestreden En Vikings woede tartten.

Zoo althans zou een Nevelingen-dichter hun lof zingen.

Grafschriften leeren ons dikwijls ook zeer gewichtige personaadjes ken-

---

[1]) Winsemius, *Chron. v. Vriesl.* blz. 177.

nen, van wie de historie verzuimd heeft den naam te bewaren. Een kok van een koning, b. v., is toch nog al iemand van beteekenis. Eten is in het menschelijk leven een zaak van groot belang, — hoeveel te meer in dat der koningen, die zoo hoog boven 't gewone peil der menschen staan, en hoe verheven is dus niet het standpunt van den kok eens Konings! En zulk een man kon de deftige Klio vergeten; — en 't was in een afgelegen hoek der kerk te Arnemuiden, dat men hem uit zijn grafschrift moest leeren kennen, als:

Wielant van Hulst
die Cocq was van Coninck Flips
sterff Annò 15 . . in Febr. [1])

Hoe jammer nu alweêr, dat juist de twee laatste cijfers van 't jaartal zijn uitgewischt, en wij niet eens weten mogen, of het Filips de Schoone of Filips de tweede is geweest, die 't genot van zijne sauzen gehad heeft.

Sommige grafschriften bevatten zinspelingen op levensbijzonderheden. Te Delft in de Oude Kerk heeft een koperen plaat op een oude grafzerk dit opschrift:

In dit Graf rust
Jacob Jansz. Graswinckel, geseit Boot,
Geboren 25 July 1536
Was
Tot een Wonder
Den Armen Rijc
Hem selven arm
Sterf X Martii Anno M.DC.XXIV
Sijns ouderdoms LXXXVIII [2]).

Toen deze Jacob, de zoon van den brouwer in *de Boot*, 16 jaren oud was, ging hij eens met eenige makkers, in een schuitje, naar Delfgaauw varen. In 't terugkeeren sloeg het schuitje om. Ieder redde zich; maar Jacob werd vermist; men dacht niet anders of hij was onder 't schuitje geraakt en verdronken. Zijn makkers gingen terug, keerden het schuitje om — en vonden hem daaronder nog levend. Dit geval scheen ieder een wonder toe. Maar 't had op den knaap zulk een indruk gemaakt, dat het hem levenslang tot ernst stemde. Dionysius Sprankhuysen heeft zijn leven beschreven onder den titel: »den Delfschen Isralyt of het Leven van Jacob Jansz. Graswinckel, geboren burger en inwoonder der stad Delft", en getuigde van hem »dat hij was een voorbeeld van nedrigheit, ootmoedigheit en soberheit, zachtmoedigheit, weldadigheit, lijdzaamheit, en met een woord begaaft met alle Godzalige werken".

---

[1]) *Navorscher* III. blz. 321.
[2]) Boitet, *Delft*, blz. 714.

Te Nieuwe Niedorp vindt men:

Maertje Costers legt hier onder,
Bij veele was sy tot een wonder,
Maegt, bruit en vrouw in dagen twee mael acht,
Zo is haer lyk alhier gebragt
24 October 1669 [1]).

't Wonder schijnt hierin gelegen te zijn geweest, dat vrijen en trouwen binnen zestien dagen tijds afgeloopen en de jonggehuwde terstond daarna overleden was.

Te Amsterdam leest men op een graf in de Nieuwe Kerk:

Claes Feddesz
die met syn Byle
Gereyst heeft
over Duysent myle
En heeft verkreegen
door Godes seegen.
Spyeggelt u aen my
ick heb geweest als ghy
en nu legh ick hier
en ghy treet op my [2]).

Daarboven staan de gekroonde drie bijlen. Wellicht was Claes Feddesz een scheepstimmerman en had hij Tsaar Peter naar Rusland verzeld.

Men vindt ook nijdige grafschriften. In de Nieuwe Kerk te Amsterdam was daarvan een aardig voorbeeld te vinden. Aan de zuidzijde van 't Koor tegenover de Kerkmeesterskamer zag men een witten grafsteen, waarop »twee ouderwetze Muylen of Holften" waren uitgehouwen en daaronder deze vijf letters:

F F
V Y T.

De sage verhaalde daarvan het navolgende. Een rijk man wilde zijn neven en nichten niets te erven laten, en had zich van een Astroloog laten voorspellen hoe lang hij nog leven zou, waarop hij 't zoo aanlei, dat tegen het bepaalde tijdstip alles op moest zijn. 't Kwam dan ook bij zijn dood zoo *effen uit*, dat, als al zijn schulden betaald waren, er nog juist een paar muilen voor de erfgenamen overschoot. Deze lieten uit nijdigheid die muilen op zijn graf beitelen, met een »*Effen uyt*" er onder.

De historie moet intusschen al vrij lang geleden zijn en tot de 16[de] eeuw behooren; althans in 't midden der 17[de] werd de grafsteen al »zeer oud" genoemd [3]). En Roemer Visscher heeft er een zijner »Sinnepoppen" van ontleend [4]), waar hij deze zedeles bij gaf:

---

[1]) *Navorscher* VIII, blz. 346.
[2]) *Navorscher* VII, blz. 264.
[3]) Dombelaer, *Amst.*, B. IV, blz. 66.
[4]) Derde Schock, N[o]. 37.

't Komt selden effen uyt; laet eer u vijant erven
U goet, dan dat ghij soudt in armoedt moeten sterven

Een voorbeeld van iemand, die nog in zijn graf pruttelt tegen de Universiteit, welke hem miskend heeft, vindt men in de Hooglandsche Kerk te Leiden. Daar leest men op de zerk van Jan Pelgrom P.Hz. (overleden 18 Nov. 1801) onder de afbeelding van een retort:

Chemiekonst met gevaaren
Heb ik ruim dertig jaaren
  Beoeffend en met vlijt
Vol vuurs, mijn geestvermoogen
Bij nooit verveelend poogen
  Aan het Retort gewijd.
'k Heb ja, mijn loon genooten,
  'k Zeg dit met dankbaarheid.
Maar dat ik ben verstooten
  Door de Universiteit,
  Dat heb ik vaak beschreid [1]).

Sentimenteele grafschriften zijn *legio*. Zij behooren voor 't grootste gedeelte tot die soort, welke men doodgravers- en rouwwinkel-poëzie zou kunnen noemen, en, daar wij onze lezers niet zonder noodzaak willen vervelen, zullen wij er niet meer dan één voorbeeld van geven. 't Is niet door een doodgraver of rouwwinkelier, maar door een dominee — den beroemden schrijver van »de Betoverde Wereld" gemaakt op zijn eerste vrouw, Elsje, dochter van den Franeker predikant Hajo Walkens. Zij stierf in 1664, en men leest het gedicht op haar graf te Ooster-Littens, waar Balthazar Bekker toen predikant was:

Hier ligt het aartig beeld, hier rust het jeugdig leven
  Van Bekkers brave vrouw. O jammer! maar wat nood?
Haar Vader riep haar t'huis; haar hartvriend moest haar geven;
  Dáár leeft zij weêr op nieuw, gekweekt in Abrams schoot.

Als men de grafschriften gelooven zal, dan moet Vader Abraham een schoot hebben, grooter dan de stoutste verbeelding zich dien kan denken.

Grafschriften, die tot bidden uitnoodigen, komen ook in menigte voor; niet slechts met het bekende »Bid voor de ziele" als slot der legende, maar ook berijmd, b. v. in de kerk te Somergem in Vlaanderen:

De doodt heeft Piet Versluys
Doen ruymen uyt sijn huys,
En die dit opschrift komt te lesen
Wil nu sijn siel indachtig wesen [2]).

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Dr. Baert te Leiden.

[2]) De Potter, blz. 178.

Grafschriften met een adreskaart der weduwe, gelijk men ze in Frankrijk heeft, hebben wij bij ons niet gevonden. Zoo ver is men in de kunst der *reclame* bij ons nog niet gevorderd. Voor wie er haar voordeel meê zou willen doen, geven wij hier 't model, in den vorm als men ze op de Parijzer kerkhoven in menigte vindt [1]):

Hier rust N. N.
Hij was
een braaf echtgenoot.
Zijn troostelooze weduwe
zet de affaire voort,
Kalverstraat, E N⁰. . .

Raadselachtige zijn zulke grafschriften, die zinspelen op onbekende omstandigheden, of ook, die woorden of woordschikkingen bevatten, welke onverstaanbaar zijn.

Te Landsmeer in de kerk leest men op een zerk:

Een schipper hier verseylt die leyt ook hier begraven;
De dood was zijn pyloot; het graf dat was zijn haven,
De dood en ging niet recht alzoo men wel mag gissen,
Dat hy de wormen gaf, dat toekwam aan de visschen [2]).

[Met andre woorden is 't gezeid:
„De schipper, die hier onder leit,
Had in geen doodkist moeten kruipen,
Maar liever in de zee verzuipen."]

In de Zuiderkerk te Enkhuizen vindt men het grafschrift van Jacob Sieuwertsz Blaewhulck [3]). 't Levert het voorbeeld van een *acrostichon sepulcrale*. De letters van den naam zijn verguld:

Begraven leyt alhier — **H**y staet in twee Juleeren
Lyden most hy eertyts — **V**eel drucx om 't woort des Heeren
Als ooc ballingschap snoo — **L**anghe Jaeren seer fel
En Godt keerde die cans — **C**laer is 't ghebleken wel
Want quam t' Enkhuysen weer — **K**loek hielp hy weder planten
Gods reine en ware leer in spiit des Paeusch Trawanten
Nu heeft hy dicwils g'weest Burg'meester weert geacht
Sturf in April liet na vier beenders kruissen acht [4]).

Zoowel de eerste als de laatste regel hebben aan de geleerden al vrij wat hoofdbrekens gekost en nog zijn zij tot geen goede verklaring gekomen. Naar onze meening wil

Begraven leyt alhier hy staet in twee Juleeren

---

[1]) De Potter, blz. 180. [2]) *Nav.* XV. blz. 164.
[3]) Vermeld in de *Uithangteekens*, Deel I, blz. 16. [4]) *Nav.* VI. blz. 237.

eenvoudig zeggen: »*hier ligt begraven hij*, wiens naam *in twee* rijen met *gulden letteren* te lezen staat." Maar wat de etymologie van 't woord *Juleeren* is, laten wij aan kundiger dan wij ter bepaling over.

In den laatsten regel wordt vermoedelijk 's mans ouderdom vermeld: *acht kruisen* = 80: *vier beenders* (of »streepen") = 4, dan hebbe men te lezen: »Hij stierf in April en liet achter zich (had doorleefd) vier en tachtig jaren.

Gebrekkige grafschriften zijn zulke, waar, door 't uitlaten van een regel, de zin verbroken is, gelijk in het volgende te Nieuwe Niedorp:

Hier rust met Petronel
Het Clavecimbelspel
De schoonheid en de deugdt
Van haer begaefde jeught.
Een bloem van sneeuw in 't slijk
Voor 't eind der tweede maen
Veel keurs te ras vergaen [1]).

De vier eerste regels zijn volkomen. Zij leeren ons dat Petronel was wat de Romeinen een *docta puella* noemen — zeer knap in de muziek, en ook heel mooi en braaf. *Voor 't eind der tweede maan* wil natuurlijk zeggen, dat zij even voor of op den laatsten Februari stierf. *Veel keurs*, dat ze veel vrijers had — *te ras vergaan*, dat ze er niet van geprofiteerd heeft. Maar nu is de regel, die op *slijk* moest rijmen, bij ongeluk vergeten. Wij stellen voor:

Bloeit nu in 't hemelrijk.

Naamspelingen vindt men ook onder de grafschriften. Te Gent in de oude Stevenskerk leest men op het graf der gebroeders Cornelis en Jacques de Somere:

Hier rusten onder desen steen
Twee Somers in hun leven een,
Twee broeders van het self ghemoet.
Bidt, leser, dat hun 's hemels goet
En Somer mach voor eeuwig sijn,
Geen winter coud of helsche pijn [2]).

De laatste regel bewijst alweêr, dat men zich de hel voorstelde als, ondanks al het vuur, toch barbaarsch koud — koud vuur.

Een ander soort van grafschriftrijmen zou men *sepulcro-conjugalische* kunnen noemen. In de St. Janskerk te Gouda vond men er een proefje van op een zerk, »aldernaest het graf van den kloeken Zeekapitein Verveen":

---

[1]) *Nav.* VIII, blz. 346. [2]) De Potter, blz. 171.

Hier Frederik Wijk leyt in de aert
Was 84 ruym bejaert
Had 60 jaer in d' echte trou
Geleeft en rust hier by sijn vrouw.
Sterf den 2[de] Meert 1640.

Gerritje Tynnagel hier leyt
Te rust en na d' opstanding beyt
Was over 80 ses jaer out
En 60 met haer man getrout.
Sterf den 6de January 1645 [1]).

De datums helderen 't op. Frederik had het, na zestig jaren lang getrouwd te zijn geweest, heel onpleizierig gevonden circa vijf jaren lang alleen te moeten liggen. Eindelijk kreeg hij zijn zin en kwam zijn vrouw weêr bij hem.

Het volgende, dat voorheen in de Nieuwe Kerk te Delft te lezen was, is nog uitvoeriger, en bewijst tevens, hoe Meyns Huygen van Hillegom haar man niet zoo lang alleen liet als bovengenoemde Gerritje.

Als men duysent seshondert en vijff heeft geschreven,
Den xxi Jani [21 Januari] weerdich te verclaren,
Heeft Anthonis Cornelissz de Werelt begeven,
Als hy die beleeft hadde een meer als 100 jaren:
En Meynsgen Huyghen (syn huysfrou) most oock van hier varen
Weynich uren nae hem, negen en tnegentich jaer out.
Hy van Lis en sy van Hillegom geboren, waren
Wetlick over de vyff en tseventich jaren gehout.
Syn beyd' op den twee en twintichsten (in alder eenvout)
Door last des Magistraets die haer consent daer toe gaven
Ter eere van haer ouderdom, die so lang waren getrout,
Binnen Delft overluyt en in de Nieu Kerck begraven.
Dry rycke wonderen merct men in dees twee arm van haven,
Dats, datse beyd dees weldaet haer hebben verworven fijn
Soo lang' geleeft, langh gehout, en gelijck gestorven sijn.
Yegelyck overdenct dit by hem selven wijslyck
Siet alst al geleeft is, moeten wij noch sterven,
En stervende ons vleesch boose lusten afgrijslijck
Leven wij Gode, om sijn eewich rijck te erven:
Vreest daerom de doodt niet die d' Lichaem can bederven [2]),

In de 17[de] eeuw kwam een aardigheid in de mode, daarin bestaande,

---

1) Walvis, *Gouda*, Deel II, blz. 47, 48.

2) Boitet, *Delft*, blz. 302 en *Navorscher*, Deel V, blz. 35. De eerste deelt het mede uit „zekere verzamelinge van allerlei jok en ernstige grafschriften, door den geleerden Heere Franciscus Swertius weleer bijeenvergadert"; — de Navorscher schijnt het naar het eigen h.s. des rijmers of een kopy daarvan te hebben medegedeeld; doch geeft de vijf laatste regels niet.

dat men aan een regel twee verschillende beteekenissen gaf, door de voorletters van alle of sommige woorden, op enkele plaatsen ook de woorden zelve, met andere te verwisselen; zoo b. v. een grafschrift bij Jeroense, die echter niet opgeeft waar hij 't gevonden heeft:

Satans R		W		Qu		d		d' eersten	
	aad		rocht veel		aet		oor		mensche.
Christi D		B		B		v		den	

Zulk een dubbelslachtigen regel vindt men ook in de Groote Kerk te Hoorn, op 't graf van Mr. Jan Beets; poëet en rechtsgeleerde:

	als		d		Ba		dus wa		i		p	
Die		Apol in		icht en		l		er		n		leyt [1]).
	's bij		't l		't		ijf hi		o		der	

't Mag ons vreemd toeschijnen, dat zoo'n heidensch grafschrift door onze orthodoxe voorvaderen in een kristen kerk werd toegelaten; maar ook hierin kan men een nieuw bewijs zien, hoezeer de mythologische nevens de bijbelsche taal bij de lieden in 't algemeen een tweede natuur was geworden, zoo dat niemand aanstoot nam aan 't geen thans zelfs een modernen theologant hinderlijk, zoo niet profaan, zou in de ooren klinken.

Vraagt al te met eene lezeres: wie die Baldus was? dan is het antwoord: een advokaat, die in de 14de eeuw met grooten roem te Perugia pleitte. Op zijn 15de jaar, als student, was hij al knap genoeg om zijn leermeester, den vermaarden professor Bartolus, in 't naauw te brengen. Later pleitte hij meermalen tegen Bartolus, wien hij in roem evenaardde, zoo niet overtrof. Natuurlijk werd hij ook professor en schreef, even als de andere, een aantal boeken, die nog in de vorige eeuw vlijtig gelezen werden, en 't was een kerel, die in de werken van de beide geleerden zonder lang snuffelen zijn weg wist. Dit was blijkbaar het geval met den rechtsgeleerde, in het volgende (mede een mythologisch) grafschrift genoemd, dat in de kerk te Stavoren moet te lezen zijn geweest:

* Hier slaapt een Rechtsgeleerd', die vlijtig las de boeken
Van Bartolus en Bald' en stak hen na de kroon.
Vulcanus was zijn baes [2]), hij Bacchus echte zoon,
Die met de pijp en 't glas het al wist t' onderzoeken;
Maar is van al dien bras nu deerelijck ontbloot
En vastgebonden door de banden van den doot.

Menigeen werd eerst eeuwen na zijn dood met een grafschrift vereerd.

Toen, op den 6den April 1572 te Vlissingen de groote vraag gesteld was: Spaansch of Geus? en de Spaansche foeriers reeds in, en de Spaansche schepen voor de stad waren — maar ook Jan van Cuyck er binnen

---

[1]) Dr. Abbing, *Hoorn*, blz. 98. [2]) Vergl. *de Uithangt.*, Deel I, blz. 317.

was, om den burgers een hart onder den riem te steken -- gebeurde het, dat een aanzienlijk burger, die Jan Alman heette, van een der foeriers een vuistslag ontving. Jan Alman liep hierop naar huis om zijn geweer te halen en de omstanders raakten braaf aan 't tieren en razen tegen de Spanjaards. Velen, die niet wisten wat er gebeurd was, riepen: »Wat is er aan de hand?" anderen, ten antwoord: »Jan Alman haalt zijn geweer." Wat door 't volk verstaan werd als: »Jan en alle man hale zijn geweer!" en zoo liep ieder om 't zijne. Heel Vlissingen kwam in de wapens en de Spanjaards werden uitgedreven [1]).

Twee honderd jaar later werd ter gedachtenis van het gebeurde een opschrift op 's mans graf geplaatst, aldus luidende:

> Hier ligt begraaven JAN ALMAN, die den 6[de] April 1572 te Vlissingen ter aanspooring zijner medeburgeren een toevallig middel in Gods hand is geweest tot weering van Spaansche Inquisitie en bijgeloove en tot invoering van den waaren godsdienst.

Oorspronkelijk lag die steen op het graf, voor den hoofdingang der Groote Kerk; maar om het uitslijten van het opschrift te voorkomen, heeft men dien vervolgens in den muur naast den ingang geplaatst [2]).

Jacob Valcke, een beroemd Goezenaar, een der grondleggers van de Oostindische Compagnie, en in 1603 als Gezant in Engeland overleden, doch in zijn vaderstad begraven, was sedert 1618 zonder grafschrift geweest, en kreeg eindelijk in 1844 nog een nieuw, dat een vertolking heette van 't vroegere Latijnsche. Men oordeele:

> Ik kreeg in Zeeland en leide af in England 't leven;
> Daar rust mijn ingewand en in dit graf mijn lijk.
> 'k Heb veel goeds in mijn land, daarbuiten meer bedreven:
> Een aardbol was te klein voor mij en mijn bedrijf [3]).

Een model van ellendige grafpoëzie! 1°. zijn de verzen beneden kritiek, 2°. is de wandelaar na de lezing precies even wijs en weet alleen, dat hij de ingewanden, zoo hij er nieuwsgierig naar wezen mocht, elders moet gaan zoeken. 3°. Is 't een ongelukkige greep, den doode zich zelven te laten prijzen. Eigen lof stinkt, zegt het spreekwoord; maar stinkt dubbel, als die uit een graf komt. Waar men den doode zelf het woord geeft, moet dit in een heel anderen toon zijn. Wat 4°. den laatsten regel betreft: 't is een mislukte navolging van:

> De gansche waerelt viel dien grooten man te klein.

Op 't kerkhof te Beusichem leest men tegen den kerkmuur één grafschrift voor 18 personen, — de verongelukten bij den watervloed van 1809:

---

1) EMANUEL V. METEREN, Boek IV, blz. 64.

2) Medegedeeld door den Heer P. Goeree te Vlissingen.

3) *Zeeuwsche Volksalm.* 1844, blz. 57 en 1845, blz. 98.

Hier rust in 't volkrijk graf het achttiental van lijken,
  De prooi des watervloeds, het kenmerk van den nood
Des onvergeetbren nachts, toen dijk en dam moest wijken,
  Toen 't ijs, door storm gevoerd, verwoesting spreidde en dood,
Toen huis en berg en schuur daar dreven op de golven,
  Toen koe en paard en mensch daar zonken in den plas,
Toen zelfs de laatste hoop scheen in den vloed bedolven,
  Zoo God en Vorst en Volk ons niet ten redder was.
Toef hier een oogenblik — aanschouw dees vruchtbare oorden
  En zeg: 't geen is en was, is alles ijdelheid;
Neen, stort een dankbre traan, zoo ze ooit uw oog bekoorden,
  Daar beter, zaalger oord den vriend der Deugd verbeidt [1]).

Het grafschrift zou zeer goed zijn geweest, zoo de rijmer 't bij de 4 eerste regels gelaten had.

Even als van boeken verscheen ook soms van grafschriften een tweede verbeterde editie. In de eerste helft der 17de eeuw kon men op de grafzerk van den Amsterdamschen schilder Lange Pier, in de Oude Kerk, bezuiden 't koor, nog twee regels herkennen in Gothische letters:

Den constige schilder Lange Pier
Met bey sijn soonen leggen hier.

De rest was onleesbaar; maar reeds in 't midden dier eeuw waren ook die twee regels geheel weggesleten. En daarom verscheen in 1675 een tweede editie van het grafschrift, natuurlijk verbeterd:

De *Meester Schilder* Lange Pier. . . .

Ja wel, 't was in 't laatst der 17de eeuw al mode geworden, zijn naam op een bordje aan de deur te zetten, zoo als hier nevens staat, en men begreep, dat Lange Pier in zijn tijd ook zulk een bordje zou hebben gehad; — daarom met behoorlijke deftigheid:

LANGE PIER Mr. Schilder.

De Meester Schilder Lange Pier
Met beyd sijn Soonen, Schilders hier,
Begraven, lang en oud bejaart
Blijven noch al in kunst vermaart.
Anno M.D.CLXXV [2]).

Men meene niet, dat deze Lange Pier famielje was van den vermaarden Frieschen zeeschuimer van dien naam. De onze was »Pieter Arnoutsz. ghenaemt, en overmidts zijne lanckheyt des lichaems Lange Pier" [3]) en een der voornaamste schilders in de 16de eeuw. Hij muntte uit in 't schilde-

[1]) Medegedeeld door den Heer W. H. Mirandolle te Kuilenburg.
[2]) Le Long, *Ref. v. Amst.*, blz. 555. [3]) Pontanus, *Amst.*, Ned. Uitg., blz. 286.

ren van »Boerinnekens, Cabeljauwen ende andere visschen ende alle reetschap van de keucken;" doch schilderde ook fraaie altaarstukken; zoowel de Oude als de Nieuwe Kerk bezat er een van zijn hand [1]), maar beide zijn bij de beeldstormerij vernield. Hij had drie zonen, die, volgens Pontanus, alle drie even lang en even knap als hun vader waren, en waarvan er twee bij hem in hetzelfde graf liggen. Men vergist zich echter als men, met Isaac Commelin, aan Lange Pier het schilderen der drie beroemde glazen in de Oude Kerk toeschrijft, gelijk wij zulks nog onlangs hoorden. 't Is mogelijk dat hij andere glazen in die kerk geschilderd heeft, doch de drie bedoelde zijn 't werk van Digman en Pieter Mies in 1555.

Tot de grafschriften behooren ook de korte opschriften die gesteld zijn op steenen of kisten, waaronder of waarin het hart en 't ingewand begraven is van een vorst of ander aanzienlijk persoon, wiens gebalsemd lijk elders ligt. De oudste zijn in 't latijn, doch reeds in 't laatst der 13[de] eeuw komen zij ook in 't Hollandsch voor. Van ieder een voorbeeld. Keizer Koenraad II stierf te Utrecht in 1039; zijn hart en ingewanden werden in het koor der Domkerk begraven. Nog wordt de plaats aangewezen door twee kleine ruitvormige steenen met het eenvoudig opschrift:

EXTA CONRADI IMPERAT.

d. i.

Het ingewand van Keizer Koenraad [2]).

Het lijk van Graaf Floris V werd te Alkmaar gebalsemd. Op de kist waarin zijn ingewanden besloten zijn leest men:

hier. ond'. ist. inghewant.
g've. floris. vā. hollāt.
v'slagen. mort. van.
h'. gerrit. van. velsē.

---

[1]) Op dat in de Nieuwe Kerk maakte Antonius Duetus, Schoolmeester te Amsterdam, dit lofdicht:

In Petrum Longolium, Altaris Pictorem.

Vive diu toto, Longoli, clarus in orbe,
Ne ue tuum livor carpere tentet opus.
Ipse tibi Zeuxis primos concedat honores,
Cedat Apellaea Cypria picta manu.

d. i.

Op den Altaarschilder Lange Pier.

Leef, Lange Pier, leef lang, beroemd in ieder land,
Geen nijd durft knagen aan uw grootsche meesterstukken,
De roem van Zeuxis moet voor uwe glorie bukken,
Apelles' Venus wijkt voor 't kunstwerk van uw hand.

[2]) v. ASCH v. WIJCK, *Oude handelsv. v. Utrecht*, blz. 314.

Dat is: »hier onder is het ingewand van Graaf Floris van Holland, die verslagen werd door Heer Gerrit van Velsen." Jaar en dagteekening stonden er vroeger bij, doch deze zijn sedert lang door 't breken van den steen geschonden.

Grafzerken verhuizen ook somwijlen en dus de grafschriften mede, zoodat men niet altijd zeker is, dat op de plaats waar men een grafschrift leest ook het stof rust van hem, dien 't aangaat.

Vooreerst placht men, wanneer een kerk gesloopt of tot een ander gebruik werd bestemd, de fraaiste zerken er uit te nemen en elders over te brengen. Dit is geschied in 't laatst der 16de eeuw bij 't sloopen van een aantal kloosterkerken, en 't is geschied in onzen tijd, wanneer een kerk b. v. in een kazerne herschapen werd, gelijk de Fransche Kerk te Naarden.

Ten andere verhuisden de grafzerken met wapens en opschriften wel eens in de kerk zelve van de eene plek naar de andere. Want men heeft het vroeger en later verstandig geoordeeld, fraaie zerken, die op plaatsen lagen, waar ze druk beloopen werden, voor 't afslijten te bewaren, door ze naar een andere plek over te brengen, waar ze rustiger lagen; — een overleg, even wijs, als dat van de Heeren, die den merksteen van den watervloed, om dien tegen de schendige hand van kwâjongens te beveiligen, wat hooger deden zetten [1]). Maar zooveel kan men er dan nu op aan, als men zich de ligplaats van een vermaard man laat wijzen. Ja, 't is ons zelven voorgekomen, dat wij bij de aanwijzing te gelijk de noodige inlichting ontvingen, waar de grafsteen vroeger gelegen had!

Ten derde sprong men tot zelfs nog in onze eeuw niet veel beter om met de grafzerken dan met de archieven.

Vraagt, o vraagt het aan Egmonds verlatene steê,
Waar hun asch [2]) nu ter prooi is der winden,
Waar van 't Huis, waar eens Diederik stortte zijn beê,
Zelfs geen bouwvallen meer zijn te vinden [3]).

De archieven verkocht men aan den komenijsman; de grafzerken, waar de oude Graven van Holland onder rustten, aan een metselaarsbaas, terwijl men hun beenderen bij elkander op een hoop smeet. Wat van die zerken geworden is, weten wij niet: wel, dat dergelijke heiligschennis menigkeer geschied is. Dikwijls zijn grafzerken verkocht aan metselaars en steenhouwers, die ze omkeerden en tot stoepsteenen gebruikten, wat soms vele jaren later uitkwam, en dan wel eens tengevolge had, dat de zerk weêr in een kerk of op een kerkhof werd geplaatst; maar op wiens graf ze dan kwam te liggen, deed er niets toe. Ook werden ze dikwijls aan stukken geslagen en tot zeewering gebruikt. Nog onlangs kwam ons

---

1) *Uithangt.*, Deel I, blz. 355.
2) Der Hollandsche Graven.
3) Mr D. J. van Lennep, *Hollandsche Duinzang.*

bij Oud-Naarden zulk een stuk van een grafsteen uit de 15[de] eeuw, met overblijfsels van wapens en Gothisch opschrift, onder andere steenbrokken, die aan 't zeestrand verspreid lagen, voor.

Eindelijk, ook voor dieren zijn grafschriften gemaakt.

Wanneer een paard, hond, kat of vogel, waaraan de eigenaar bijzonder gehecht was, overleed, werd het dier vaak met eenige plechtigheid begraven, enkele reizen ook met een grafschrift vereerd. Veel beweging maakte in der tijd de begrafenis van den hond van Schout Bont te Leiden, waar Vondel [1]) en andere dichters satyren op schreven, welke echter minder het hondje golden, dat niemand had kwaad gedaan, dan wel zijn baas, die zich bij velen had gehaat gemaakt. Immers het begraven van een huisdier was op zich zelf geen handeling, die iemand ten kwade werd geduid; een der bevalligste liedjes van Cats geldt de begrafenis van een mosch en de bedroefde eigenares vraagt wel degelijk om een grafschrift:

Doch maeckt zijn graf niet in de kerck,
Maar buyten in het groen,
En set een veersen op de serck,
Ghy sult my vrientschap doen [2]).

En Vondel zelf schreef er een voor »het musken van Susanne Bartelot." [3])

Van een grafschrift voor een paard, op een zerk gehouwen, bestaat nog een voorbeeld even buiten Amsterdam aan de Weesperzijde bij den IJsbreker. Een beroemde harddraver werd daar, vóór ruim 40 jaren, op een hoekje lands begraven, en dit grafschrift op de zerk gesteld:

Hier ligt de slimme Jan,
Die zeldzaam prijs liet glijden,
Maar meest verwinnaar was,
Roem voor D... van Leijden [4]).

---

[1]) Deel III, blz. 191. [2]) Opkomste van Rhodopis. [3]) Deel III, blz. 276.
[4]) Medegedeeld door den Heer W. G. Meulevelt.

VIERDE HOOFDSTUK.

HERALDIEKE OPSCHRIFTEN.

Niet ieder rijm of elke spreuk, onder een wapen geplaatst, is daarom een heraldiek opschrift. Wij hebben bij een andere gelegenheid [1]) reeds opgemerkt, dat, zoowel onder wapens als onder heraldieke figuren, opschriften gevonden worden, die men even goed onder den Omgekeerden Pot of den Fluweelen Kurketrekker had kunnen plaatsen.

Een heraldiek opschrift, 't zij het op uithangborden of gevelsteenen, op geschilderde glazen of wapenborden, op drinkbekers of vaandels worde gevonden, moet bevatten:

een beschrijving of verklaring van het wapen, — of een toespeling op dat wapen of op eene afzonderlijke wapenfiguur: — of wel het moet eenige betrekking hebben tot den persoon, wiens wapen is voorgesteld of wiens vaan wordt opgeheven.

I.

Het eerste komen hier de wapen-deviezen [2]) in aanmerking. 't Zijn opschriften op een lint onder het wapenschild en gelden uit dien hoofde in 't algemeen als heraldieke opschriften, al bevat slechts een klein getal daarvan werkelijke toespelingen op het blazoen, waaraan zij zijn toegevoegd.

Zeer vele wapen-deviezen zijn zedespreuken of spreekwoorden, b. v.

Virtute duce sperne rumores [zoo de deugd uw leidsvrouw is, stoor u aan geen lasterlijk gesnap]. BANGEMAN HUYGENS. — *Virtute et labore* [door deugd en arbeid]. BOSCH VAN DRAKESTEIN. — *Doe wel en zie niet om.*

---

[1]) *Uithangt.*, Deel I, blz. 375 en 391.

[2]) Wij gebruiken het woord *devies* in dien algemeenen zin, welken 't woord thans heeft; — over de meer bepaalde beteekenis, welke 't woord vroeger had, zullen wij in 't volgende hoofdstuk afzonderlijk spreken.

DOORN. — *In recto decus.* [Recht door zee is 't ware]. FAGEL. — *Ne Jupiter quidem omnibus.* [Zelfs Onze Lieve Heer kan 't ieder niet naar den zin maken]. HOGENDORP. — *Omnia tempus habet.* [De tijd pakt alles in]. HAERSOLTE. — *Virtute decet non sanguine niti.* [Blink door deugd niet door geboorte.] KINSCHOT. — Een dergelijk opschrift had ook Kornelis Tromp boven de voorpoort van zijn buitenplaats te 's Gravenland onder zijn wapen geplaatst: *De waare deugdt alleen maakt den oprechten adel;* — natuurlijk met toepassing op zich zelven, omdat hij ook van burgerlijke afkomst was.

Andere drukken een gedachte uit, die ondersteld wordt, de lijfspreuk van den wapenheer te zijn.

Sans reproche. VAN BRAAM. — *Alio sub sole virescam.* [Onder een andere zon zal ik bloeien]. DE COURT. — *Arma nobilitant.* [Het wapen adelt]. DIBBETS. — *Naet te goed, naet te tioed.* SIRTEMA VAN GROVESTINS.

Somtijds zijn 't maar enkele woorden, of zelfs maar één:

Mediocritas. [Middelmaat]. RADERMACHER. — *Sobrie, Vigilanter.* [Matig, wakker]. IMBIZE VAN BATENBURG. — *Prudenter, Fideliter et Perseveranter.* [Voorzichtig, trouw en volhardend]. CAAN.

Vele wapendeviezen drukken de gevoelens uit van hen, die ze 't eerst voerden, of liever, kozen, b. v.:

Mit gants trouwe. WASSENAER. — *Mea mihi conscientia pluris est quam omnium sermo.* [Mijn geweten is mij meer dan alle praatjes]. AKERLAKEN. — *Ore et corde idem.* ['t Hart ligt mij op de tong]. ASCH VAN WIJCK. — *Vaincre ou mourir.* BOREEL DE MAUREGNAULT. — *Nec temere, nec timide.* [Noch vermetel noch beschroomd]. VAN DER DUSSEN.

Enkele zijn naamspelingen, als:

In arduis constans. [Standvastig in nood]. CONSTANT DE REBECQUE. — *Godt laet groeien.* (t. w. Eël hout). ELOUT.

Vele zijn historisch.

Aultre nauray schreef Hertog Filips van Bourgondië onder zijn wapenschild, toen hij naar de hand van Isabella van Portugal dong; — eene teedere gelofte, die hij echter niet al te letterlijk wilde opgevat hebben.

Het Zeeuwsche geslacht Huybert voerde als wapendevies: *Waakt Huybert,* dat geenerlei betrekking had tot het wapen (lazuur met drie gekroonde haringen van zilver), maar een historischen oorsprong heeft. Twee broeders, Jacob en Herman de Huybert, voerden 't bevel over de vloot, die in 1506 Filips den Schoone en Joanna van Kastiliën naar Spanje voerde. Filips, die zich aan boord van de Juliaan bevond, door een der broeders gevoerd, voegde dezen de genoemde woorden toe, te midden van den geweldigen storm, die hem beliep. Later, toen hij hen tot ridders sloeg, herinnerde hij zich die vermaning, en gaf hun die tot wapendevies.

Er zijn echter een aantal wapendeviezen, die kennelijk een historischen oorsprong verraden; doch 't feit, waaraan zij haar bestaan te danken hebben, is door den stroom des tijds in vergetelheid gedompeld, als: *Antes morir que ser traidor*. [Eer sterven dan een verrader worden]. RUYS DE BEERENBROUCK. — *Sum quod fui*. [Ik ben wat ik altijd geweest ben.] ORTT VAN SCHONAUWEN. — *Non sans cause*. DE GEER.

't Meest prozaïsche wapendevies, dat wij vonden, is: *Herinnering van verdiensten*. DUMONCEAU.

Eigentlijke heraldieke in den boven aangeduiden zin zijn: *Cassis tutissima virtus* [Deugd is de beste helm.] D'ABLAING VAN ARKEL — zinspelende op de beide helmen van Ablaing en Arkel, die 't schild dekken. *La vertu est un beau fort*. BEAUFORT — zinspelende op den zilveren burg in 't wapen. *Deus mihi propugnaculum*. [God is mijn burg.] DU TOUR — gelijke zinspeling. *Op Mer Min*. OPMEER — zinspelende op de Meermin van 't schild en tevens op den naam. *Dei, non Bacchi*. [Voor God, niet voor Bacchus.] POSSON — die op 't veld van keel drie wijnkannen van goud voert en op deze wijze tegen alle verkeerde toepassing waarschuwt. *Ex arbore fructus*. [Ken de vrucht aan den boom.] BOGAERDE VAN DER BRUGGHEN — zinspelende op de drie boomen in 't wapen. *Usque defendam*. [Ik zal hem tot het uiterste verdedigen.] EVERTS — namelijk den Oranjetak op 't schild. *Ab Altissimo sunt mea vestimenta plus quam regia*. [Van den Allerhoogste gewierd mij meer dan koninklijke kleedij.] LELY VAN OUDEWATER — zinspelende op de Lelie in verband met »Mattheus" VI : 29. *Deus pavit*. [»God heeft voedsel geschonken", of: »God effent den weg" — naarmate men *pavit* als praeter. van *pasco* of als praes. van *pavio* neme] PAUW — woordspeling met het helmteeken, een paauw.

Somtijds zelfs kan de toepassing vrij burlesk zijn. Op 't schild van ITTERSUM pronken drie ezelskoppen en 't devies luidt: *Id ter sum* [dat ben ik drie maal.]

Op het slot te Batenburg, weleer een prachtig gebouw, maar in 1795 door de onvoorzichtigheid der *Sans-Culottes* in asch en puin verkeerd, las men in de 17de en 18de eeuwen alom onder de geschilderde wapens, ja op 't geschut, dit devies: *Godt is mijn Horen, Bat en Borch*. Het devies der Heeren van Batenburg uit het huis van Bronkhorst was geweest: *Godt is mijn Bat en Borch*, met zinspeling op den naam. Maar in de 17de eeuw huwde Joanna, de erfdochter van Batenburg, met Jan, Graaf van Hoorn. Deze kwartileerde zijn stamwapen (drie hoorns) met Batenburg, en vermeerderde dus het devies als wij 't boven opgaven.

Onder de landschaps- en stedewapens zijn de deviezen zeldzamer dan onder de geslachtwapens; zij zijn gewoonlijk historisch, of heraldieke toespelingen.

Tot de eerste behooren: het Haarlemsche devies: *Vicit vim virtus* [1]) [Moed verwint Geweld] van 1573; het Alkmaarsche: *Alcmaria victrix* [Het verwinnende Alkmaar] van 't zelfde jaar; het Brielsche: *Libertatis primitiae* [De eerstelingen der Vrijheid] van 1572.

Tot de laatste: het Goudsche: *Per ardua ad astra* [Langs moeilijkheden, of langs doornen, naar de sterren], doelende op de drie gouden sterren ter wederzijde van den zilveren paal en op den doornenkrans, waarmeê 't schild omhangen is, en die, volgens de traditie, een geschenk van Jacoba zou zijn. En *Fluit arena ruit hora* [het zand stroomt neêr, het uur gaat voorbij] onder 't oude wapen van Schiedam, doelt op de drie zandloopers.

Een wapendevies, dat zoowel een historische als een heraldieke toespeling oplevert, is het Zeeuwsche: *Luctor et emergo* [ik worstel en hou mij boven water]. Het dagteekent uit den tijd van den worstelstrijd der Zeeuwen tegen de Spanjaarden; doch is tevens toepasselijk op den wapenleeuw, die zich ten halven lijve uit de baren verheft.

In 1754 werd op de Zeeuwsche duiten dit devies veranderd in: *Luctor et ementor* [ik worstel en word gek]. 't Geschiedde ter gelegenheid van inwendige verdeeldheid; maar 't kwam den Muntmeester duur te staan. Hij werd in de gevangenis gebracht om er zoo lang te blijven, totdat hij al de aldus in omloop gebrachte duiten zou hebben ingewisseld en opgeleverd; geen wonder, dat hij stierf eer hij daaraan had voldaan [2]). Immers nog bestaan er een aantal exemplaren van.

Wellicht zou men kunnen meenen, dat het devies van het Koninklijk wapen: *Je maintiendrai*, mede tot de eigentlijk heraldieke behoort, als zinspelende op den leeuw met het zwaard en de pijlen. Dit is echter 't geval niet; 't is een historisch devies, dat van 1530 dagteekent. In dat jaar erfde Reinier van Nassau-Breda het prinsdom Oranje en al de graafschappen en heerlijkheden van zijnen oom Filibert van Châlons, en nam daarbij ook den naam en 't wapen van Châlons aan. Toen, als Réné de Châlons, koos hij ten devies: *Je maintiendrai Châlons*. Zijn opvolger Willem van Nassau-Dillenburg haalde *Châlons* door en schreef er *Nassau* voor in de plaats, doch dit werd later ook weêr weggelaten [3]).

II.

De wapenrijmen zijn van de wapendeviezen onderscheiden. De laatste zijn bepaald bestemd om onder 't wapen geschreven te worden, en be-

---

1) Zie hierboven blz. 120, en Mr. G. W. van Oosten de Bruyn, Deel I, blz. 47. — Op een Haarlemsche noodmunt van 1573 leest men: *Vincit vim virtus*, Bizot, blz. 15***.

2) *Nav.* IX, blz. 171.

3) Vergl. J. ter Gouw, *Studiën over Wapen- en Zegelkunde*, blz. 125 en 129.

hooren daar evenzeer toe als de schildhouders en de schilddekken; de eerste zijn min of meer vernuftige vindingen, die alleen aardigheidshalve onder de afbeelding van 't wapen in steen of op een uithangbord gehouwen of geschreven zijn.

Aan de vroegere kerk te Schellingwoude in Waterland stond boven de deur op een steen het dorpswapen uitgehouwen: een esch, met twaalf gouden penningen [schellingen] beladen, en ter wederzijde:

> Het boompje van essendouwe
> Penningen root van gouwe
> Is 't wapen van Schellingwouwe [1]).

Dat is een exceptie in Waterland, zei Soeteboom [2]); want al de andere dorpen voeren eenparig de Zwaan; maar daar is een reden voor die exceptie. Eens stond — volgens de sage — hier een dicht esschen-woud, en de houthakkers vonden daar eenige gouden penningen in; hieraan heeft het dorp naam en wapen te danken. »In vorige eeuwen," zegt de Heer Witkamp [3]), »was dit dorp veel aanzienlijker dan thans [geen wonder, als men er gouden penningen vond!] en bevatte toen ook verscheidene buitenplaatsen." — 't Moet er dan toen zeker pleizieriger geweest zijn dan tegenwoordig; wij herinneren ons daar natuurlijk niets van; wel, dat nog vóór 25 à 30 jaren Amsterdamsche burgerlui van den ouden stempel de gewoonte hadden, in den zomer een dag naar Schellingwoude te gaan, om er zich landelijk te vermaken; dat wil zeggen: op den dijk te zitten koffie drinken en van de meêgebrachte saucijzenbroodjes te smullen, en over 't Y naar de stad, of, zich omdraaiende, naar 't groene Waterland te kijken, en een gesprek te voeren als Huygens op zijn »kijckreis":

> . . . . kijck hier! Juffrouw, kijck ras,
> Kijck watte koeijen, watte slooten, watte gras!

Zeker was die gewoonte nog van den pleizierigen tijd afkomstig, waar de Heer Witkamp van spreekt; want traditioneele gebruiken zijn geweldig taai en geen macht op aarde is sterker dan die der gewoonte. Menigeen deed al zijn leven werktuiglijk na wat zijn grootvader had gedaan, al kon hij er ook geen enkele reden voor bedenken. En gingen Amsterdamsche burgerluidjes naar Schellingwoude, voorname Amsterdammers gingen ook jaarlijks bij Koot te Halfweg baars eten en witten wijn drinken, ofschoon de weg verveelend, en op de plaats der samenkomst niets te zien was, en zij allen t'huis even goeden visch, even goeden wijn en even goed gezelschap in een meer *comfortable* vertrek hadden kunnen bekomen.

---

[1]) LUD. SMIDS, *Schatkamer*, blz. 307.
[2]) *Soet-stemmende Zwaane*, blz. 1 en 18.
[3]) *Handb. der Aardr. v. Noord-Holl.* 1849, blz. 138.

Van baarzen gesproken, ieder weet, dat Sparendam er drie in zijn wapen voert; maar herinnert zich mogelijk niet meer, dat aan de herberg aldaar dit wapen voorheen uithing met het rijm:

Drie baarsjes met een ham
Is 't wapen van Sparendam.

Die ham was een vinding van den waard, die op zijn uithangbord aan 't wapenschild het fatsoen van een ham gegeven had. En die wijze van wapenbeschrijving, waardoor hij te kennen gaf, wat men bij hem krijgen kon, was niet weinig uitlokkend voor de Amsterdammers, die er op mooie dagen bij menigte uit de beide jachthavens op 't Y heenzeilden, en ongaarne met leêge magen zouden hebben willen terugkeeren.

Rijmen op uithangborden, waarbij een wapen met de nering in verband was gebracht, kwamen vroeger, toen zulke aardigheden nog in den smaak vielen, niet zeldzaam voor. Thans zijn ze verdwenen en vergeten. Had er nog in 't begin dezer eeuw een Jeroense geleefd, er zouden nog tal van aardigheden zijn bewaard gebleven, die nu, met het oude bord, waarop ze te lezen stonden, in asch en rook zijn vergaan. Wij geven er hier nog een drietal uit de herinnering. Een herbergier bij de Oude brug had het wapen van Zwol uithangen; doch de schilder had aan 't schild den vorm van een vat gegeven, en daaronder las men:

Het wapen van Zwol.
Hieruit tapt men de kannen vol.
Drink ze maar leeg, burgers en knapen,
Daar is nog meer in 't Zwolsche wapen.

Een winkelier, die emmers, puthaken enz. verkocht, had een emmer op een schild boven zijn deur, en daaronder:

In 't wapen van Emmerik
Verkoopt men emmers van hout en blik.

Werkelijk is het wapen van Emmerik een schild, met een emmer beladen. Maar somtijds ook werd het wapen slechts geïmprovizeerd. Een bovenlander, die in de Pijlsteeg een gaarkeuken voor zijn landslui had opgezet, liet op zijn uithangbord *drie welgevulde schotels* afbeelden en schreef daaronder:

In 's wappen von Essen
Kan man gut fressen.

Er zijn verscheiden wapenrijmen, waarvan wij niet weten, of zij enkel als aardigheid in den mond des volks leefden, dan wel of ze op een bord onder 't wapen ten toon hebben gestaan en daardoor algemeen bekend geraakt en in 't geheugen bewaard zijn gebleven.

De Heeren van Schoten waren gesproten uit Heemskerk door aanhuwelijking met Zanen en voerden daarom den leeuw van Heemskerk ge-

kwartileerd met het kruis van Zanen. Op dit wapen bestond het volgende assoneerende rijmpje:

Heemskerck ende Sanen
Maecken Scoten samen.

Ja, men maakte vroeger ook rijmen, waarin wapens beschreven werden, die in 't geheel niet, of althans zoo niet bestonden. Het begrip, dat »wat iemand in zijn schild voerde", synoniem was met zijn karakter en geaardheid, zat oudtijds zoo vast in de menschen, dat, wanneer zij den volksaard in een rijm karakterizeerden, zij dit ook het »wapen van 't Land" noemden. Zoo vindt men het volgende »wapen van Gelderland", dat dagteekent uit den vijftigjarigen krijg van Gelder tegen de Borgondische Nederlanden en voornamelijk tegen Holland; maar den Gelderschen zoo beviel, dat het hun lijfspreuk bleef:

Hoog van moet,
Kleen van goet,
Een swaert in de hant
Ist wapen van Gelderlant.

Ongetwijfeld zal dit rijm in vroegere eeuwen wel hier en daar, onder de afbeelding van een stevigen Geldersman met een zwaard in de eene en de bierkan in de andere hand, op de uithangborden van herbergen te vinden zijn geweest.

Een dergelijk rijmpje hadden de Groningers:

Op hooge paarden te rijden,
Blanke zwaarden aan de zijden,
Tinnen schotels aan den wand,
Dit is 't wapen van Groningerland.

In een Friesch rijmpje vindt men de wapens beschreven, die spottenderwijze aan de dorpen en buurten der voormalige Grietenij 't Bildt worden toegekend:

'En Jan met 'en Japik
Is 't wapen van Sint Japik. [St. Jacobs parochie]
'En pot met 'en pan
Is 't wapen van Sint An. [St. Anna parochie]
Twee beschilderde luren
Is 't wapen van Frouburen. [L. Vrouwe parochie of Vrouwebuurt]
'En dissel met een bil [bijl]
Is 't wapen van de oue Sil. [Olde bildtzijl]
'En mes met 'en skai [schede]
Is 't wapen van de Oue Lai [1]). [de Leye]

De hier beschreven wapens zullen u in geen wapenboek voorkomen;—

---

[1]) W. Dijkstra en T. G. van der Meulen, *Alde Snipsnaren*, blz. 42.

het wapen der Grietenij 't Bildt is lazuur, beladen met drie zilveren horens, waaruit gouden korenaren opschieten. De drie horens doelen op de drie parochiën en de blaauwe kleur van 't schild op de zee, waaruit dat land is voortgekomen. 't Bildt neemt de plaats in van den mond der voormalige Middelzee.

Op de plek, waar thans Dronrijp ligt, stonden, volgens 't volksverhaal, al lang een aantal huizen tusschen moeras en riet, zonder dat er nog kerk en toren waren. De boeren begrepen wel, dat het tijd was, die te bouwen, maar konnen 't niet eens worden omtrent de plek, waar. Eindelijk vonden zij goed, twee ossen aan een te koppelen en die 's nachts uit te laten loopen. Waar die den volgenden morgen teruggevonden werden, daar zou 't gebouw komen te staan. Maar den volgenden morgen waren de ossen nergens te zien en men wist niet, waar ze te zoeken. Gelukkig had het gerijpt en zoo kon men het spoor der beesten volgen. Weldra hoorde men aan 't dreunen der voetstappen de nabijheid der ossen, zonder dat men ze nog zag; want zij waren »midden în in reidpoel" gedwaald. Toch hielden de boeren hun woord en bouwden op diezelfde plek kerk en toren. En omdat ze de ossen ontdekt hadden door 't rijpen en dreunen, noemden zij hun dorp Dreunrijp of Dronrijp; en deze legende verklaart meteen het wapen van het dorp — twee gekoppelde ossen — en men heeft daarbij het volgend rijm, dat vermoedelijk van 't uithangbord der herberg afkomstig is:

Door 't dreunen van twee ossen in 't reid,
Heeft Dronrip kregen sîn bescheid [1]).

III.

Vele opschriften onder wapens dienen enkel om den naam te vermelden van hem, ten wiens eere of gedachtenis het wapen daar geplaatst is; gemeenlijk in gevels van oude gebouwen, ter eere van den stichter, waarbij dan ook somtijds de regeerende vorst bedacht is. Wij achten één voorbeeld hier voldoende en kiezen dit uit 's Hertogenbosch.

In den achtergevel van 't groote huis van Jhr. Mr. H. F. de Grez, aan de zuidzijde der Hinthamerstraat bij de Geerlingsbrug staan drie wapens in steen gebeiteld. In 't midden dat van Keizer Karel V; rechts dat van Dirk van Hoorn; links dat van Kuik. 's Keizers wapen heeft tot onderschrift:

Carolus V Romanorum Imperator
Semper Augustus hujus Coenobii
Protector perpetuum atque privilegiorum
ejusdem fidelis Confirmator. 1540.

[Karel V, Roomsch Keizer, altijd vermeerderaar des rijks, bij voortduring beschermer van dit klooster en getrouwe bevestiger van de voorrechten daarvan.]

[1]) *Snipsnaren*, blz. 40.

Onder 't wapen van Dirk van Hoorn:

Dns Guilielmus de Busco miles,
Dns de Erp, Dni Gerlacii frater
fundator hujus monasterii.

[Heer Willem van den Bossche, Ridder, Heer van Erp, broeder van Gerlach, stichter van dit klooster.]

Onder dat van Kuik:

Dna Alberta fundatoris hujus
Coenobii delecta uxor. A°. 1344.

[Vrouwe Alberta, beminde huisvrouw van den stichter dezes kloosters.]

Het gebouw was in 't begin der 14de eeuw het kasteel van Geerling of Gerlach van den Bossche, naar wien nog de Geerlingsbrug haar naam heeft. Deze stierf kinderloos en liet het huis aan zijn broeder Willem, Heer van Erp, die 't bij testament van 28 Augustus 1335 tot een klooster van Klarissen bestemde en het met vele goederen begiftigde. Dirk van Hoorn, Heer van Kranendonk, bracht in 1344, als exekuteur, het klooster tot stand. Thans is van de voormalige kloostergebouwen en de kapel niets overgebleven dan een tuinmuur van nagenoeg een Ned. el dik, een put en diepe kelders,

De wapens, die thans in den achtergevel staan, stonden vroeger, en zelfs nog in 't begin dezer eeuw, boven de zijpoort van 't huis. In den Bataafschen tijd waren zij onzichtbaar gemaakt. Onder de archieven van 't huis vindt men daaromtrent de volgende aanteekening:

»Mits den wapenstorm in Maart 1798 over het algemeen, en dat die uyt kerken en van huysen wegmoesten, hebbe ik de 3 boove de zijdepoort laaten toeloopen, zooveel mogelijk, de waapens er onder laate bewaare, als er de kalk eens weder afgenoome wert, na die alvorens te hebbe laate afteekenen" [1]).

In 1654 lieten Burgemeesteren van Amsterdam een nieuw glas in de Oude Kerk maken (aan de zuidzijde) en dit beschilderen met de wapens van al de burgemeesters, die sedert het geus worden van Amsterdam geregeerd hadden. Daaronder schoot nog ruimte over voor een onderschrift en Vondel maakte daarvoor het volgende:

De Wapens toonen u, wat Heeren
Als Burgemeesters hier regeeren,
Nadat men Philips en de Wet
Uit hun regeering heeft gezet [2]).

Maar dit beviel den Heeren volstrekt niet; — zij vonden er geene enkele dichterlijke gedachte in, maar wel, in de beide laatste regels, een hatelijkheid tegen de omwenteling van 1578; en nu lieten zij de ledige ruimte, in plaats van met een rijm, met de wapens der Zeven Provinciën vullen. Later moesten die er ook weêr uit om plaats te maken voor de wapens

[1]) Medegedeeld door Jhr. Mr. H. F. de Grez. [2]) *Leven en Werken*, Dl. V. blz. 589.

der nieuw bijgekomene burgemeesteren: tot dat in 1757 het glas geheel gevuld was en er, aan de noordzijde der kerk, een nieuw begonnen werd om de reeks voort te zetten.

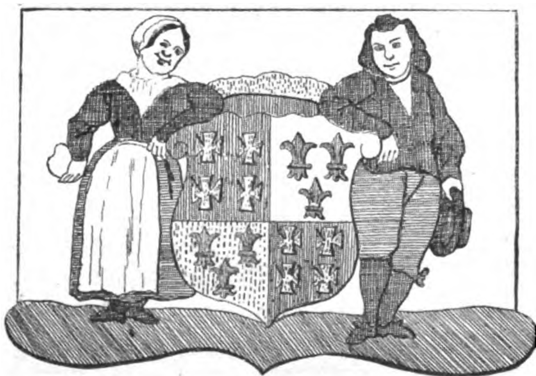
't Is zeer gewoon, voor lands- en stadsgebouwen, gelijk ook voor liefdadige gestichten, onder 't wapen den naam van 't gebouw als opschrift te vinden. Zoo b. v. ziet men nog op de Palmgracht aan den hoek der Baangracht het Amsterdamsche wapen in den gevel, en daaronder:

TREEF-FE-NEER-HUIS,

een woord, dat velen niet meer begrijpen, en dat al meermalen aanleiding tot vragen heeft gegeven. 't Wil zeggen: »het Raffineerhuis;" want in den tijd, toen de stad nog haar eigen krijgsmateriëel had, werd hier de salpeter geraffineerd, die tot het maken van buskruit werd gebruikt.

Doch wij moeten ook het negatieve geval vermelden, — wanneer namelijk het wapen met zoodanige attributen was voorzien, dat het opschrift een pleonasmus ware geweest. Wij geven er hier een paar voorbeelden van te zien, beiden uit Harlingen [1]).

't Eerste staat boven de poort van 't voormalig Friesch Admiraliteitshof, (thans een kazerne); 't is 't wapen der Generaliteit, rustende op de twee gekruiste ankers — dus sprekend genoeg. Maar waarom mist hier de Leeuw zijn pijlbundel? Achtte men dat symbool der eendracht in Friesland misplaatst, omdat de Friezen, ouder gewoonte, altijd onderling harrewarden? Maar dan had het in geen der Zeven Provinciën moeten blijven staan.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer R. E. J. Roeterink te Harlingen.

't Ander staat voor 't Stads-Weeshuis. Kon dit duidelijker uitgedrukt worden dan door de tenants van 't wapen?

Elk kende die portretten,
En 't kwam dus niet te pas,
Daaronder nog te zetten,
Dat dit »Stads-Weeshuis" was.

VI.

Heraldieke opschriften bij losstaande wapenfiguren, den enkelen naam aanduidende, b. v. *In den Gouden Leeuw. In de dry leliën*, zijn bij duizenden te vinden, doch leveren niets bijzonders op. Wij bepalen ons tot eenige rijmen.

Te Hoorn vonden wij een oud rijm, dat niet slechts bij een wapenfiguur als opschrift dient, maar daarmede een geheel uitmaakt. Men leze:

Wil hooren 't woord:
Dit is 't eerste huis op het Nieuwe Noord. [1]

De eerste regel is juist het devies der Hoornsche Rederijkerskamer *de Roode Angieren* [2]); en wij vermoeden dus dat het eerste huis op 't Nieuwe Noord in 1595 door genoemde Kamer, die toen in zeer bloeienden toestand verkeerde, gebouwd is om er vergaderingen te houden.

Men had eens aan een nachtwerker te Amsterdam de merkwaardige geschiedenis verteld van de Meermin, die in 't Purmermeer gevangen was [3]) en, even als Vosmeer, te Haarlem haar educatie had genoten: dat zij in die stad als een mensch had leeren brood eten, spinnen, den katechismus opzeggen en kinderen krijgen; ja er zelfs bijgevoegd:

En uit die Meermin is toen
Heel 't wasch- en plasgeslacht,
Van meiden, schoonmaakwijven,
En schrobsters voortgebracht.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Handelaar.
[2]) Zie 't volgende Hoofdstuk.
[3]) Zie *Uithangt.* Deel I, blz. 394, 395.

De man had juist een uithangbord noodig, liet er een Meermin op schilderen, maar gaf haar, in plaats van een spiegel, een straatbezem in de hand, en stelde er dit opschrift bij:

In de Meermin.

* Dat men te Haarlem een Meermin broot leerde eten en spinnen mag mij niet heugen.
Hier helpt men nachtwerken; al raakt men der meê op de praat,
Dat bruyt mijn niet. Ik veeg ook voor de rijke-luy-meiden saterdags de straat;
Die mijn dan een pot vet of wat lekkers geven, dat sij niet en meugen. [niet lusten].

Zulke meide-verklikkers zijn tegenwoordig de lieden van zijn soort niet meer; zij zijn nu te wijs, om zulke dingen op een uithangbord te schrijven.

Op een beker te Maassluis [1]) is de Nederlandsche Maagd gesneden, staande tusschen de wapens der Zeven provinciën, die omkronkeld zijn met een lint, waarop men deze politieke zedeles leest:

Een staat, die so vereent en t' samen is gevlogten,
Die blijft en staat so vast gelijk de Noorderster,
Sy daelt noyt noch sy valt, hoeseer sy wert bevogten,
Maar breeckt een schakel los so raeckt se licht om ver.

Het huis Teylingen bij Sassenheim was na 1296 door konfiskatie aan de Graaflijkheid vervallen en werd later door de Graven tot een jachthuis ingericht, daar 't in een zeer bosch- en wildrijk oord lag. Dáár gevoelden zij zich van hof- en staatszorgen ontslagen, en daarom ook was boven de poort een Ridder uitgehouwen met een valk op de hand en dit rijmpje er onder:

Ic mach rijden, ic mach vlieghen, ic mach jaeghen gaen,
En behoeff nyemant ten dienste te staen.

Het slot werd sedert dien tijd steeds bewoond door den Houtvester van Holland. Ook de ongelukkige Jacoba hield, toen zij van Gravin, Houtvesterin van Holland geworden was, hier hare residentie [2]).

In 't reeds genoemde slot te Batenburg zag men in de voorgaande eeuw in 't voorportaal een geharnast ridder in fresco op den muur geschilderd. Wien 't verbeelden moest zeî het onderschrift:

Bato, fondateur des Bataves.

Zijn helmteeken was de lakenschaar, 't oude cimier der Batenburgen, en waarom hij dat voerde stond er ook bij te lezen:

Pour rogner les aîles des Romains [3]).

Al klinkt dat Fransch wat vreemd bij dien echten Germaan, zoon van der Katten koning, men wijte dit aan de eeuw van Louis Quinze. Mis-

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Knuttel te Maassluis.

[2]) Vergl. blz. 19. [3]) *Geld. Volksalm.* 1839 blz. 58.

plaatst was hij niet op 't slot, waarvan de sage hem tot stichter maakt, toen hij, vluchtende voor de lagen eener stiefmoeder, den Rijn afzakte, en tusschen Maas en Waal zich neërsloeg en Batoos-burg bouwde. Maar de sage heeft er niet bij verteld, dat de Romeinen in Batoos tijd gevleugeld waren, — en de achttiende-eeuwsche geleerde, die de opschriften geleverd heeft, vergiste zich in het tweede deerlijk, en had liever in den treurspelstijl zijner dagen moeten schrijven:

Om Romes adelaar de trotsche wiek te korten.

V.

In Vaandels las men gewoonlijk opschriften; 't was de leus, waaronder de veldheer, of wel de burgers ten strijde togen.

De beroemdste vaandel-opschriften zijn de volgende:

1°. Die van Lodewijk van Nassau in 1568:

Aut nunc aut nunquam [Nu of nooit].
en *Aut recuperare aut mori* [Herwinnen of sterven].

2°. Dat van Prins Willem in 't zelfde jaar:

Pro Lege, *Grege et Rege* [Voor wet, volk en koning].

Drukken de beide eerste Lodewijks vurigen aard uit, het laatste is volkomen in overeenstemming met Willems bedaarden geest, en met zijn verklaring, dat hij niet tegen den Landsheer, maar tegen Alva en de Spanjaarden de wapens opvatte.

3°. Die der burgerijen gedurende den strijd tegen Spanje: *Pro aris et focis* (Voor altaren en haardsteden); of, wat ook dikwijls in scheepsvlaggen voorkwam: *Pro Patria* (Voor 't vaderland).

Na een veldslag vermaakte de overwinnaar zich met het lezen der opschriften in de veroverde vaandels, die dan menige spottende aanmerking uitlokten. Toen Prins Maurits na den slag van Nieuwpoort te Ostende aan den maaltijd zat »werden gebracht veel vendels ende cornetten van den vijandt, ende wierden de cornetten een tijdt langh over tafel ghehouden voor sijn Excell. (daer den Admirant bij sat) *om de inscriptiën te lesen.* Denckt hoe den man te moede was [1])"; — namelijk: de Admirant van Arragon, »die meenighen drogen buckingh creegh aen alle de canten".

Op de staatsievlaggen die onze gezagvoerders in Oostindië aan inlandsche vorsten, met wie zij verbintenissen aangingen, vereerden, las men

[1]) Brief van J. Wtenbogaert, uit Ostende geschreven den 3 Juli 1600.

almede opschriften. Nog wordt onder de Rijks-ornamenten van Boni de vlag bewaard, door den Admiraal Cornelis Speelman geschonken, toen hij in 1667 het rijk van Macassar veroverde. De vorsten van Boni waren onze bondgenooten, en de Radsja Palacka spreidde daarbij een bewonderenswaardige dapperheid ten toon.

Op de vlag zijn : een schip, twee saamgevoegde handen, de zon, de maan, een ster, 't merk der Oostindische Compagnie en een trofee van wapenen afgebeeld, terwijl men boven en onder deze opschriften leest in 't Hollandsch en 't Maleisch:

> ZO LANG DE ZON EN MAAN, SCHEYNE;
> ZAL DE, E;COMP^{e} MET BONI, VAST, VEREENIGT BLEYVE;
> DOOR ONSE KRAGTEN BLEYVEN DE HANDEN VAST [1]).

Ook in lateren tijd bleef het de gewoonte, bij plechtige gelegenheden, zoowel als in dagen van opgewonden vreugd of van blakende partijschap, opschriften in vlaggen te plaatsen. In den Keezentijd werd het voorvaderlijke: *Pro aris et focis* vervangen door: *Voor Vrijheid en Vaderland*, soms nog met een of ander voorvoegsel. Zoo leest men in een wit satijnen vaandel van het exercitie-genootschap te Hazerswoude: *Voor Dorp, Vrijheid en Vaderland* [2]). De dorpen streefden er reeds naar zich met de steden op gelijken voet te stellen.

Na de omwenteling van 1787, veranderden natuurlijk ook weêr de opschriften in vaandels en vlaggen, en wij noemen ten voorbeelde van deze soort een drietal, dat men in vlaggen las, toen de Bijltjes die omwenteling vierden met een optocht op het Kattenburgerplein:

> Des Hemels gunst bestraal'
> De schoone Oranje stam,
> Die eertijds werd verdrukt,
> Maar weêr zijn post hernam.

> Oranje boven,
> Om Godt te loven.

> Door liefde en vlijd
> Zijn wij verblijd
> In dezen tijd.

Het laatste hadden zij, desverkiezende, ook op kermis of hartjesdag kunnen gebruiken.

In den Bataafschen tijd wisselden: *Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap* en

---

[1]) Deze vlag is afgebeeld in het vijftiende deel van het *Tijdschrift voor Indische Taal-. Land- en Volkenkunde.*

[2]) Eigendom van den Heer Mr. C. van der Vlies, te Hazerswoude.

Regten van den mensch elkander in de vaandels en vlaggen af. In 1813 daarentegen kwamen weêr de oude van vóór 1795 voor den dag.

Op een vlag van 1813 zagen wij een Oranjeboom met een Alziend Oog daarboven en de spreuk *de Heer regeert alles*. Een Leeuw rustte onder den boom, met het rijm:

Oranje schaduw is mijn lust,
Hier leg ik veilig en gerust.

Hoe weinig attentie men echter in onzen tijd voor opschriften in vlaggen heeft, bewees op nieuw wat wij dezer dagen in het Handelsblad lazen:

Gorinchem, 27 Junij. Onder de vele vlaggen, welke men hier ter eere der Gorkumsche martelaren heeft uitgestoken, vond men er eene bij een hovenier met het opschrift: *Koninklijke Nederlandsche Posterij* [1]).

De man heeft zeker gedacht: een vlag is een vlag, en de belanghebbenden zien er toch niemendal van.

VI.

Eindelijk, de zegels en merken.

De om- en inschriften der zegels behooren niet hier, maar in een Handboek der Sfragistiek behandeld te worden. 't Zijn geen eigentlijke opschriften; maar zij maken een integreerend deel van 't zegel uit. Een enkele maal echter vindt men opschriften op zegels, die op zich zelve staan, b. v. op een contra-zegel der »Stadt Leyden tot d' Ambachts heerlicheit van de Vennip":

Het zegel als de craght
Gheeft mijn getuygenis macht.

De huismerken waren oorspronkelijk ook opschriften, daar ze uit runen bestonden, en een woord of spreuk, 't zij zede- of tooverspreuk, vermoedelijk wel het meest de laatste, uitdrukten; maar zij zijn 't voor ons niet meer, daar hun beteekenis niet meer te ontcijferen is.

Hun plaats was aan den gevel of boven de huisdeur; doch ze werden ook op de muren gegriffeld en later op de grafsteenen gebeiteld, om de booze geesten af te weeren. Toen ze hun beteekenis als runen verloren hadden, bleven ze als persoonlijke merken in zwang, 't zij als hand-, als koopmans- of als kunstmerk, en zij kregen zelfs de waarde eener heraldieke figuur, daar vele op de wapenschilden geplaatst werden.

De eigentlijke huismerken zijn in 't Noorden nog in wezen; doch aldaar van de wapens bepaald onderscheiden; want het wapen behoort aan 't

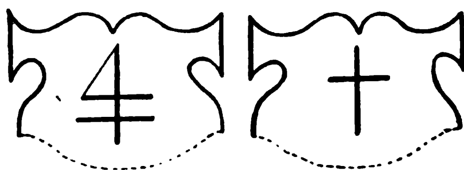
---

[1]) Handelsblad, 2 Juli 1868.

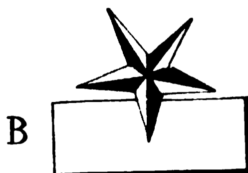
geslacht, het merk aan de woning. De edelman verandert zijn wapen niet; de boer wisselt van merk zoodra hij verhuist [1]).

Ten onzent vindt men nog op dorpen en in landstadjes aan oude gevels meermalen huismerken, die echter als persoonlijke merken der stichters of bewoners zijn te beschouwen: wat duidelijk in 't oog valt als men er op let, dat vaak twee merken aan eenen gevel voorkomen, natuurlijk van man en vrouw — en dat men ook niet zelden naast het merk letters vindt — de initialen van den naam. Dikwijls vindt men boven — soms ook onder — die merken spreuken, zoodat de merken als een onderteekening of bevestiging van het gezegde gelden. Wij geven hier een drietal voorbeelden uit Winterswijk [2]):

DE HEERE BEHOEDE VWEN VITGANG EN INGANG VAN NV AEN TOT IN DER EWIGHET.
PSALM 121. 1634.

B

HOVD V GERING
IN AL V DING
EN DENK MET SPOET
DAT GOD IS GOED
LIEFD EN EENDRAGT
MAAKT MAGT.
1704. DEN 23 MAI.

ANNO 1713. DEN 18 MEI.
MISET GOENST LOCEN EN BEDROH
WAES VOOR DESEN EN OK NOCH.

J S PAX VOEBIS A S

[1]) Mittheilungen der Geschichts- und Alterthumsforschenden Gesellschaft des Osterlandes VII. B. s. 94, 95.

[2]) Medegedeeld door den Heer F. Meyjes, Predikant te Winterswijk.

VIJFDE HOOFDSTUK.

ZINNEBEELDIGE OPSCHRIFTEN.

I.

Gelijk wij in 't vorig hoofdstuk in de eerste plaats van de wapendeviezen gesproken hebben, zoo moeten wij hier aanvangen met de deviezen op de blazoenen dier rijmlustige vereenigingen, welke voornamelijk in de 15de en 16de eeuw gebloeid hebben onder den naam van »Kamers van Rethorica." Ofschoon deze met gene oppervlakkig eenige overeenkomst schijnen te hebben, zijn zij echter daarvan wezentlijk onderscheiden.

Vooreerst is een devies bij een wapenschild een *accidenteel* toevoegsel en men vindt meer wapens zonder dan met devies; — daarentegen is het devies in het kamerblazoen *essentiëel*, en geen blazoen zonder devies. Ten andere is de plaats van het wapendevies *buiten* het schild; die van het kamerdevies *in* het blazoen. Eindelijk is de inhoud van 't eerste zeer verscheiden; 't laatste is altijd *zinnebeeldig*, en nadert dus reeds meer tot het eigentlijke devies, waarvan wij later zullen spreken.

Het kamerblazoen was doorgaans een ruitvormig of ovaal tafereel, gevat in een *cartouche*. In de ruit of 't ovaal waren de symbolen der kamer geschilderd, waarbij ook, op een zwevend lint, het devies te lezen stond; — terwijl soms nog een toepasselijk rijm om den rand geschreven was. Op de cartouche waren dikwijls ook nog historische of mythologische voorstellingen geschilderd, op het devies toepasselijk. Bovendien ontbrak het wapen der stad, waar de kamer gevestigd was, nimmer; en had de kamer aan 's Lands Soeverein eenig gunstbewijs te danken, dan prijkte ook zijn wapen in het blazoen. Veel werks werd er van het uitvinden en schilderen dier blazoenen gemaakt, want bij de Landjuweelen werden prijzen voor 't fraaiste en geestigste uitgeloofd; en dit gaf dan ook aanleiding, dat de blazoenen, die vroeger kleiner en eenvoudiger waren, van tijd tot tijd grooter en uitvoeriger en met nieuwe zinnebeelden verrijkt werden.

Wij zullen ons hier niet ophouden met beschrijvingen van zulke blazoenen; onze lezers kunnen ze beter leeren kennen uit de bestaande afbeeldingen [1]), of door 't beschouwen der blazoenen zelve, die nog in sommige steden bewaard worden. Ook zullen wij, noch van de namen der kamers, noch van de deviezen, hier een lange lijst geven; men kan die elders vinden [2]); wij bepalen ons tot eenige opmerkingen, en voegen daarbij zooveel voorbeelden als voor ons oogmerk voldoende is.

In de eerste plaats verdient het opmerking, dat de blazoenen steeds kerkelijke of bijbelsche voorstellingen vertoonen, ook al geeft de naam, dien de kamer gekozen heeft, daar geen aanleiding toe.

Dat de Haarlemsche Pellikanisten bij hun Pellikaan ook den gekruisten Kristus voegden, kan niemand verwonderen, die zich de symbolische beteekenis van den Pellikaan herinnert [3]); bovendien wordt het verklaard in het randschrift der ruit:

Des levens leven goet,
Doots doot door liefd gedreven,
Als Pellicaan sijn bloet,
Schanck voor sijn jongskens leven.

Maar 't Amsterdamsch *Egelantiertje*, met het devies: *In liefde bloeiende*, gaf in zijn blazoen aan den bloeienden Egelantier den vorm van een kruishout, en strekte daartegen almede een Kristusbeeld uit, waardoor tevens aan 't woord *bloeiende* een dubbele beteekenis gegeven werd; immers ook 't werkwoord *bloeden* werd op zijn Amsterdamsch als *bloeien* uitgesproken. Het randschrift, dat men hierbij las, had eigentlijk weinig toepasselijks:

Als een Boom aan de waterbeken,
Zo zijn ook de vroomen geleken. Ps. 1.

Een andere Amsterdamsche kamer, *de Witte Lavenderbloem* voerde *Geloof, Hoop en Liefde* in haar blazoen, met het devies: *Wt levender jonst* Maar bij 't distichon, dat hier als randschrift voorkwam, kan men de verzen van den *Hertspieghel* nog zoetvloeiend achten:

Daer 't Geloof met Hoop Liefd croont, is 's Geests levender claerheyt;
So daer reen kennis jonst bloeyt bij die mint de waerheyt.

In 't blazoen van »de Sonne-bloem" te Ketel, in 't midden der 17de eeuw, was bij de Zonnebloem in den Ketel, de aanbidding der Herders gevoegd met het opschrift: *Noeyt meerder vreucht.*

---

1) In het Eerste Deel van VONDELS *Leven en Werken*, blz. 14, 17 en 23, vindt men de afbeeldingen der blazoenen van twee Amsterdamsche kamers en de Haarlemsche: *Trouw moet blijken.*

2) O. a. in den *Navorscher*, VI. D. blz. 65 en volgg.

3) Vergl. *de Uithangteekens*, II. D. blz. 353.

De blazoenen der oude Vlaamsche en Brabantsche kamers hebben een geheel kerkelijk karakter. »De Heilige Geest" te Brugge voerde een hart met een duif daarin, en verlicht door een stralenkrans, met het devies: ***Mijn werck es hemelic.*** »De Alpha en Omega" te Iperen had boven eene vrouw, die ***Rhetorica*** verbeeldde, de symbolische voorstelling der Drieëenheid met de letters ***A*** & ***Ω***, en het devies: ***Spirat ubi vult***, d. i. Hij (de geest) blaast waar hij wil. En »Het Boeck" te Brussel vertoonde in zijn blazoen God den Vader, die het Boek met zeven zegelen en het Lam op zijne knieën hield, en van Apostelen en Profeten omringd was. Het devies luidde: ***Om beters wille.***

Dat kerkelijk karakter der Rederijkers-blazoenen is te verklaren uit den oorsprong der Kamers. Het wereldlijk drama heeft zich uit het kerkelijk mysteriespel ontwikkeld. De *ghesellen van den spele*, die den geestelijken hunne hulp leenden bij 't vertoonen dier mysteriën, zijn de voorzaten der Rederijkers geweest. De Kamers waren onder de vleugelen der Kerk opgewassen; en toen zij zich later emancipeerden, ja in den strijd der begrippen zelfs tegenover de Kerk plaatsten, verloochenden zij toch, zoowel in hare blazoenen als in hare werken, haar afkomst nooit geheel.

De namen der Kamers waren, zoo geen bijbelsche of kerkelijke, dan doorgaans van bloemen en boomen ontleend. Aan eenig verband met de heraldiek valt hier niet te denken, want de Rederijkersbloemen zijn andere dan de heraldieke; — de symboliek der boomen en bloemen viel in de middeleeuwen te zeer in den smaak, dan dat de poëeten zich die niet zouden hebben toegeëigend. De Vlamingen hebben 't voorbeeld gegeven, dat in Holland nagevolgd werd.

De deviezen zijn meerendeels toespelingen op het blazoen, en wel tweeërlei: zinspelingen en woordspelingen. Van de eerste kunnen de volgende als voorbeelden strekken. *'t Maria-cranske* te Brussel had tot devies: ***Minnelijck accoort;*** — ***de Heilige Geest*** te Nieuwkapelle: ***Ik troost de devote;*** — ***'t Heilig Kruis*** te Kortrijk: ***Minnelijk van herten deur cruus ons heeren;*** — ***de Samaritaan bij den Palmboom*** te Leiden: ***In liefde werckende;*** — ***het Bloemken Jesse*** te Middelburg: ***In minne groeijende;*** — ***'t Vijgeboomken*** te Amsterdam: ***Het soet vergaren;*** — ***de Olijftak*** te Leidschendam: ***Liefde brengt vreé;*** — ***de Witte Waterrozen*** te Ninove: ***Al vloeijende groeijende;*** — ***de Patientiebloem*** te Leiderdorp: ***Liefde blijft sonder endt;*** — ***de Bloeijende Wijngaertranck*** te Berchem: ***Niet sonder God;*** — maar bij ***de Blaeuwe Wijngaertranck*** te Monster was de opvatting zoo geestlijk niet, maar vrij epicurisch: ***Smaeckt druyfs soetheit.***

Van woordspelingen leveren de volgende eenige voorbeelden. Verschillende Kamers voerden ***Christus' oogen*** in 't blazoen; die te Beveren had daarbij tot devies: ***Christus oogen onderdaen***, en die te Diest: ***Christus oogen doorsient al;*** — ***de Vierige Doornbosch*** te 's Hertogenbosch: ***In viericheit groeijende;*** — ***de Rapebloem*** te Delft: ***Wij rapen geneugt;*** —

de Pensébloem te Schoonhoven: *Wij pensen deucht* (d. i. wij bedenken goede dingen); — *de Hovelingen* te Kortrijk: *Dèn geest swiert in den hof.* Deze deviezen waren dan doorgaans ook door een rebus voorgesteld, b. v. in het Delftsche zag men in plaats van het woord *rapen* t w e e r a p e n afgebeeld [1]).

Natuurlijk kon zich in ons vaderland in de 17de eeuw ook de zucht voor Oranje niet verloochenen, en zoo vinden wij *den Oranjeboom* te Breda met het devies: *Uyt rechter liefde* (t. w. voor de kunst en voor Oranje); — te Arnemuiden met: *Niet sonder vrucht* (t. w. hun arbeid zoowel als de Oranjeboom).

Talrijk zijn ook de toespelingen op den naam van de stad of 't dorp, waar de Kamer gevestigd was. *Jezus oogen* te Voorburg had tot devies: *Niets voorburgen* (d. i. verborgen); — *het Kindeke Jezus* te Deinze: *Deynse om een beter;* — *de Distelbloem* te Stekene: *Scherp om grijpen;* — *de Roode Angieren* te Hoorn: *Wilt hooren 't woort;* — *de Seghbloem* te Zegwaard: *Segh waarheit;* — *de Geele Meerbloem* te Wateringen: *Door 't water leven;* — *de Witte Meerbloem* te Zoetermeer: *Met soeticheit meer.* Ook onder deze soort van deviezen komt nu en dan een rebus voor, b. v. dat van Hoorn, waarin 't woord *hooren* door den *hoorn* uit het stadswapen is voorgesteld [2]). Bij andere Kamers bepaalt zich de toespeling slechts tot de voorste of achterste helft van den naam. *De Pijnappelboom* te Pijnakker schreef: *Uit liefde gepijnt;* — *de Willige Rijsen* te Rijswijk: *Wij rijsen geneucht;* — *'t Roode Madeliefje* te Warmond: *In liefde verwarmt;* — de Kamer te Wassenaar: *In liefde wast;* — te Beverwijk: *Wij wijcken tooren;* — te Bleiswijk: *Wijck ontrouw;* — te Hondsholredijk: *Bedijckt in vrede;* — te Loosduinen: *Door duin bevrijd;* — te Overschie: *'t Schiet uyt vreucht,* met zinspeling tevens op *de Roô roseknoppen,* die deze Kamer voerde in navolging der *Roô rosen* van Schiedam.

Sommige deviezen waren *ironisch.* Dat der Kamer St. Barbara te Kortrijk luidde: *Godt voet veel sotten;* en 't was in 't blazoen door een rebus voorgesteld. Boven 't beeld van St. Barbara zag men: *God den Vader,* regts: een *voet,* links: een *veél* (viool), onder: twee koppen van *zotten.*

Verscheidene kamerbroeders in Vlaanderen wilden zich als arme drommels voordoen en voerden tot devies: *Schamel in de bors* (Alveringhem), *Schrael in de bors* (Eggewaertscapelle), *Aerm in de beursse* (Veurne); wat de lezer, zoo hij wilde, mogt aanvullen met: »*maer rijc in de conste.*"

Andere weêr wilden zich als »arme van geeste" doen kennen. Die van Geervliet voerden *den Dorren Boom* in hun blazoen en schreven daarbij: *'t Jolyt van den dorren;* — *de Zonnebloem* van Arnemuiden had tot devies: *Plomp van verstande.* Dat men nu »arm in de beurs" en toch een goed

---

1) Vergl. *de Uithangteekens*, Deel II, blz. 384.   2) Zie blz. 185.

poëet kan zijn, heeft de ervaring van alle eeuwen bewezen; — maar »dorheid" en »plompheid" waren zelfs in geen rederijker te dulden. Intusschen moet men zulke deviezen niet al te letterlijk opvatten. De broeders van *'t Jenette bloemken* te Lier noemden zich: *die Ongheleerde*, maar op het landjuweel te Antwerpen in 1496, waar niet minder dan 28 Kamers uit Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland aan den prijskamp deelnamen, waren het juist »die Ongheleerde", die den hoogsten prijs wegdroegen.

II.

Dat Fortuintjes in de gevels staan is heel natuurlijk, gelijk wij in ons werk over de Uithangteekens reeds hebben aangetoond [1]). In de Battejorisstraat te Haarlem staan er in een gevel van 1608 wel twee, met dit opschrift in één regel over de breedte van den gevel uitgehouwen:

DOOR. GOEDTS. FOERTUIJN. EN. V. ARREBAEYT. SNEL.
SULT. GHIJ. V. BROODT. EETEN. EN. WINNEN. WEL.

Maar wie drommel zou ze in de kerken zoeken? Toch werden ze ook op kerkglazen geschilderd. Wat den mensch naast aan 't hart ligt wil hij overal zien; en hoe menigeen ging er — voorheen — ter kerke, om van onzen Lieven Heer een goed fortuintje af te bidden. Maar de opschriften bij die kerkglas-fortuintjes hebben toch altijd een stichtenden zin, b. v.:

't Geen de fortuyn mij gaf,
Onttrokse schielijck mij;
Maar gave van de deucht,
Die blijve eeuwich bij. [2])

Ja wel! maar toch hing des sprekers hart aan die trouwlooze; want het was haar portret, dat hij er boven liet schilderen: zeker om te beproeven, of hij daardoor haar gunst terug kon winnen. Immers voor de deugd behoefde hij zoo veel kosten niet te maken, die bleef hem toch eeuwig bij. Zoo gaat het in de wereld:

De trouwe wordt voorbijgegaan,
De ontrouwe hangt men aan.

't Is ook opmerkelijk, dat Fortuin hier vrouwelijk is genomen, en dus, volgens Prof. Brill [3]) de »geluksgodin" bedoeld wordt — Sancta Fortuna, die wel op een kerkglas staan mocht.

---

[1]) Deel II. blz. 1.
[2]) Dit glas berust thans in de verzameling van den Baron van Heemstra.
[3]) *Ned. Spraakleer*, Deel I. blz. 161.

Ook in de woningen liet menigeen zijn licht met een Fortuintje beschilderen; maar dan was 't onzijdig, zelfs al was 't niet eens om »geldelijk vermogen", maar nog om iets anders te doen. Een Maassluizer had er dit opschrift onder:

* Neemt waar met konst,
't Fortuyn der eeren,
Zijn loop en jonst,
Kan haast verkeeren.

't Was dien man om eereposten te doen, en hij achtte dit »de konst": die te vangen als een vogel in de lucht. Maar wij twijfelen, of dat

Magre Maeslandsluys, pas goed om wegh te schencken [1]),

als Huygens het in een knorrige bui noemde, wel de rechte plaats was, om dat soort van Fortuin »waar te nemen."

Meermalen ook werd 't Fortuin afgebeeld met een leeuw, dien 't aan een ketting hield, en met het onderschrift:

Virtutem Fortuna premit.

d. i.

Fortuin gaat boven kracht.

In naauw verband met het Fortuin staat het Welvaren: — niet in dien zin, waarin de dokters 't gebruiken; maar in dien florisanten zin, waarin de Hollandsche kooplui en boeren 't verstaan.

Van de Welvarens op de uithangborden der kroegen en boere-luifels hebben wij elders reeds gesproken [2]), 't zijn thans de bekers en wijnroemers, die wij voor ons zetten. Op een verkooping in Diligentia te Amsterdam (Mei 1868) zagen wij een oude waterflesch, waar een schip op gesneden was met het opschrift: *Het Lans Welvaren*. Indien uit die flesch dat welvaren gedronken is, dan bewijst dit alweêr, dat er al lang vóór onzen tijd *geheel-onthouders* geweest zijn, — wat trouwens niemand verwonderen kan, die weet, dat reeds vóór meer dan achttien eeuwen Timotheus tot dat gild behoorde, zeer tegen den zin van den wijzen Paulus, die hem ernstig aanraadde, liever wijn te drinken dan water [3]).

Honderden zien wij er met het borstbeeld van den Prins — meestal Willem III, IV of V — en daaronder of boven 't bijschrift: *De gesontheit van Wilhelmus III, Prince d'Orange*, of: *Vivat Prins Willem IV*, of: *Godt segen Prins Willem de Vijfde van Oranje*. — Maar dikwijls ook eenvoudig

---

[1]) *Korenbloemen*, Boek IX, blz. 148.
[2]) Vergl. *Uithangt.*, Deel II, blz. 39, 40.
[3]) I. Timoth. V, vs. 23.

de Prins, en niemand vroeg ooit: »welke?" — natuurlijk altijd de levende; — de dooden hebben geen welvaren of gezondheid meer noodig.

Alle stedelijke regeeringen en alle kollegiën van regenten of regentessen, dijk- of polderbesturen, enz. hadden hun Welvaren op bekers of glazen, die op gezetten tijd moesten gedronken worden, zou 't welvaren stand houden. Zie b. v. maar eens op de Rariteitskamer te Amsterdam; — op dit glas geldt het: *Haare Edele Achtbaarheden;* — op dat: *Mevrouwen de Regentessen;* — op dit glas: *'t Welvaren van de Oost-Indische-Compagnie;* — op dat andere: *Het Welvaren van het Collegium·Medicum.* De gezondheidsleer verbood den Heeren geen goede teug. Hier leest gij op een mooien beker, waaruit weleer de Regenten van den Schouwburg hun welvaren dronken, onder de bijekorf met den egelantier:

Daar ijver mag in liefde bloeijen,
Daar ziet men vrede en welvaart groeijen [1]).

Daar ziet ge op een wijnglas twee jachten gesneden, door paarden getrokken, met het opschrift: *de goede reys van de Heeren.* — Welke Heeren?— Heden deze, morgen gene: het glas diende om op alle goede reizen te drinken, zoo dikwijls er maar Heeren, of ter dagvaart naar den Haag, of in ambassade naar Engeland of Moskoviën trokken, of een pleiziertochtje met »de vrienden" maakten.

Zeilende scheepjes ziet men ook dikwijls óp glazen vertoond, en daaronder: *het Welvaren van de Negocie;* of: *'t Welvaren van de Groote Vaart;* of: *'t Groeijen en bloeijen van de Negocie;* of: *de Negocie te Water en te Land;* ook: *Het Welvaeren van D'Edle Compagnie te Waater en te Lande* [2]); en dit glas kon even goed door deelhebbers in de Oost- als in de Westindische, ja in elke andere Compagnie gedronken worden. Vul voorts achter de woorden: *Het Welvaren van* .... in wat u goeddunkt: *de Vissery, de Boerery, den Krijgsraad*, of den naam van een stad, van een waterschap, van een schutterij, van een gild, van een koopvaardijschip en gij zult van die allen nu en dan exemplaren ontmoeten.

Wij zagen op de reeds genoemde verkooping in Diligentia ook een bokaal met het opschrift: *'t Welvaaren van de Vrouw Anna Maria*, welke in de gedaante van een zeilend fregat daarboven was afgebeeld. Op een andere bokaal was een Galei gesneden met dit opschrift: *d' Heere Seegene de Catarina Galey En Brenge Veele Vrugten Van De Plantagiën De Duytsche Eyke Boom De Agata En De Isabella Maria.*

---

[1]) Zeker was hun de beker in 1731 vereerd door de Regenten van 't Weeshuis en 't Oudmanhuis. De wapens van al die heeren, zoowel als de blazoenen der beide godshuizen (de duif en de bril), vercieren den beker en de negen Muzen met Pegasus het deksel.

[2]) *Delftsche Tentoonst.* nº. 1330.

De groote drinkhoorn van 't Schippersgild te Nijmegen draagt een opschrift, dat een geestige zinspeling op 't gildebedrijf met de moraal vereenigt en met het welvaren besluit:

Met natte seylen is 't goet laveeren,
Die mij veel drinckt salt oock wel leeren.
Dus waar wy seylen oft laveeren,
Ons geluck staet in de Hant des Heeren,
Want die op den Heere siet,
Hij sijn hant en hulpe biedt.
Welvaren is kunst.
Anno 1646.

Op den verguld zilveren beker van 't loodsmansgild te Hellevoetsluis van 1719 leest men:

Welvaren en vreede woone in u Huys,
Binne lootsmans Gilde van Hellevoetsluys.

En nog zoo vele andere welvarens, tot in ontelbare bijzonderheden. Alles moest »groeijen en bloeijen" en op alle bedenkelijke welvarendheden moest gedronken worden.

Had een Hollandsche boer een vetweierij aangelegd, dan moest er ook een toepasselijke bokaal zijn met het opschrift:

't Groeijen en Bloeijen
Van Ossen en Koeijen [1].

Werd ergens een nieuw jaagpad gemaakt (of, als men schreef, een »zandpad") de kommissarissen moesten er op drinken, en er werd een mooi glas gesneden, waarop drie mannetjes, bezig een zandpad te maken, en daarboven het omschrift: *'t Welvaren van het Sandpat* [2]. — Werd er een nieuwe Rasphuismolen aan de Kostverloren-wetering gebouwd — een molen, als »de Singeldichter [3]) zich laat hooren":

Een molen, die 'er aan den kant
Van Kostverlooren staat te praalen,
Om uitlandsch hout, dat hier te land
Wordt kleen gehakt, voorts fijn te maalen.

dan moest er op gedronken worden, en Regenten lieten een beker met een deksel maken en de afbeelding van den Rasphuismolen daarop, met het opschrift: *Het welvaren van den Rasphuis-moolen* [4]).

In burgergezinnen had men doorgaans een of meer mooie bekers of gla-

---

[1]) Eigendom van den Heer C. M. C. Obreen, te Rotterdam.
[2]) Nog bewaard op de Rariteitskamer te Amsterdam.
[3]) Daniël Willink, aldus door A. Bogaert betiteld. [4]) Nog op de Rariteitskamer.

zen, waarmeė bij huislijke feesten de feestdronk werd ingesteld. Een daarvan prijkte met: *Het welvaren van desen huyse:* dat was het hoofdglas, en daarom heen groepeerden zich bij opvolging nog een aantal andere, met deze opschriften:

De welkomst van de vrienden.
't Welvaren van onze vrouwen.
Vivant alle presente vrienden.
Onze vriendschap!
Al wat ons lief is!

Niemand had zich dus het hoofd te breken over 't instellen van toasten: men kon het op zijn glas lezen wat men te drinken had.

En ten slotte had men er nog een, doorgaans een glazen brandewijnskom met een deksel, die alleen voor den dag kwam als de baker over den vloer was, met het opschrift: *Het welvaren van de kraamvrouw en het kintie*, of met de afbeelding van een kraamkamer en daaronder: *Het Welzijn van de Jonge Gebooren* [1]). Die kom was natuurlijk een pendant van een ander voorwerp, dat eenige maanden te voren gedronken was en den naam droeg van *Hansie in den kelder*, of van een beker met het opschrift: *Het wel afloopen van 't scheepje.*

III.

Doch 't waren niet enkel welvarens en gezondheden, die op glazen, koppen en fluiten voorkwamen, maar ook zinnebeeldige deviezen van man en vrouw. Wij nemen die van Hooft en Leonora ten voorbeelden. Op den beker van Hooft zag men een *Zon* met de spreuk: *Omnibus idem* (voor allen dezelfde); dit was zijn devies en volkomen in overeenstemming met de hooghartigheid, die den Muiderdrost kenmerkte. Voor zijn vrouw had hij 't volgende devies geïnventeerd, dat op haar beker pronkte: »een stuksken veldts met drie struycken met witte lelyen", en de spreuk: *Par la grace de Dieu.*

Op andere vond men opschriften, die op eenig voorval zinspeelden. Hooft

---

[1]) En dan zoog men er door een kaneelstok brandewijn op rozijnen uit. En wie op 't doopmaal was te gast geweest nam dezen kaneelstok, dien hij gebruikt had, mede: die gaf hem 't recht om, als de jonggeborene eens trouwde, een plaats aan 't bruiloftsmaal te vorderen. De Heer Horner bij Kingston in Engeland, aan wien ik voor eenige jaren een boodschap had over te brengen van een zijner vrienden alhier, vertelde mij, dat hij op mijn doopmaal geweest was, — een bijzonderheid, die ik mij toevallig niet herinnerde, (en 't was mij later nooit verteld geweest) maar, ten bewijze, toonde hij mij den nog goed bewaarden kaneelstok met de lintjes, die de dagteekening toonden.

J. v. L.

had eens een klein geschil met Barlaeus, maar 't werd, eer 't hooger liep, bijgeleid. Hooft liet toen op een glas snijden: ***Pacifici beati sunt*** (Zalig zijn de vredemakers) en ze dronken samen daaruit.

Andere opschriften waren bewijzen van erkentelijkheid. Anna Roemers had op 't Slot te Muiden gelogeerd, en zij vereerde Hooft een roemer, waar 't woord: ***Herbergingshalve*** heel mooi op gesneden stond.

Van zinnebeeldige opschriften betrekkelijk de tafelvreugd waren honderde voorbeelden te noemen; doch daar wij er slechts een paar behoeven, nemen wij die ook van 't Muiderslot. Tesselschade had voor Hooft op een roemer gesneden:

Mai senza noi mense festanti.

d. i.

Zonder ons [de roemers] nooit feestelijke tafels.

Maar Hooft paste die spreuk, met verandering van slechts één letter, op Tesselschade zelve toe:

Mai senza voi mense festanti.

d. i.

Zonder U is de vreugde nooit volmaakt.

Hooft placht ook steeds een grooten roemer op tafel te zetten met het opschrift: ***A demain les affaires***, die dadelijk te pas kwam, zoodra een der gasten de zaken van stad en land in 't gesprek zocht te mengen of een koopman over de beurs begon; — want mogen in onzen tijd politiek en effectenhoek schering en inslag zijn, toen zou geen man van smaak die in 't gesprek hebben kunnen dulden.

Maar zie — wat wij meer met mooie glazen hebben zien gebeuren, gebeurde ook met dezen roemer: hij viel eens ongelukkig aan »gruizelementen"; en dadelijk liet Hooft een nieuwen maken, en zond dien met een vriendelijken brief aan Tesseltje, om haar te verzoeken, dat ze daar eens eventjes weêr dezelfde spreuk op wilde schrijven. En omdat het nu toch in ééne moeite doorging, stuurde hij haar meteen nog maar twee paar kleinere, die elk een Bacchus en een Ariadne tot voetstuk zouden krijgen. Zij moest op het eene paar eens heel mooi snijden:

Speculum mentis.
Fomentum amoris.

En op 't andere paar de Hollandsche vertaling:

Spiegel van de binneborst.
Dooinat op de minnevorst.

Als eenigermate aan 't voorgaande verwant vermelden wij hier tevens de theekopjes-opschriften, die in den tijd van Hooft en Tesselschade nog onbekend waren, maar in den onzen nog in volle fleur zijn. Zij hebben

dit eigenaardige, dat er bijzonder weinig pit in zit; — trouwens dat is met zooveel in onzen tijd 't geval! — en dat men telkens dezelfde ontmoet. Wie kent ze niet? *Weinig maar uit een goed hart.* — *Ter uwer verjaring.* — *Uit achting.* — *Uit kinderlijke liefde.* Een enkele rebus komt er onder voor — maar die dan ook 999999 malen te vinden is:

Wandel op (een paar rozen) *en* (een vergeet-mij-niet).

In onze jeugd waren er van dit laatste nog andere en aardiger voorstellingen in 't leven, die nu geheel verdwenen schijnen: een jonge juffrouw, in 't kostuum van 1790, die op roosjes wandelde, en heel sentimenteel

een vergeetmijnietje op de hoogte van haar neusje hield. Later nog zagen wij een ander zinnebeeldje, maar ook dit zoeken wij nu te vergeefs terug: een vogeltje, met dit rijm boven en onder in een cirkelboog:

Als deze vogel fluit
Is onze vriendschap uit.

En wie onzer lezers belang stelt in de koek-, taart- en marsepein-litteratuur, en de opschriften verzamelen wil, die, met witte suikeren letters tusschen gekleurde bloemen en engeltjes, te lezen staan op verjaringsen kermiskoeken, marsepeinen harten en moskovische taarten, — die mag op Sinterklaas-avond alle koek- en banket-winkels, en op de kermissen de koekkramen langs kuieren, en hij zal een rijken oogst inzamelen van telkens terugkeerende onbeduidendheden.

IV.

Geloof, Hoop en Liefde vindt men, met nog drie andere deugden, te Deventer in den Penningshoek: zes gehouwen beeldjes, als: *Charitas*, *Fortitudo*, *Temperantia*, *Prudentia*, *Fides*, *Spes*. En daarbij dit opschrift:

Alst		Benijt
Godt	Beter	Als
Behaget		Beclaget [1]).

Gelukkig man, die zoo vele deugden bezat! en geen wonder, zoo hij er om benijd werd; want wat zegt Vondel in de opdracht voor zijn »Gulden winckel"?

Wat is een deughdigh Mensche een ciersel van der Eerden!
Oft schoon den meestendeel hem acht van kleender weerden,
Zoo blinckt hij in den hoop van dit verkeerd geslacht
Gelijck een gouden Sterre in 't droefste van den nacht.
Hij is een naeckt voorbeelde oft spiegel, daer de gecken
Schaemrood in mogen zien hun schandelijcke vlecken.

En daarom meende dit »deughdigh Mensche" uit Deventer niet beter te kunnen doen dan al zijn deugden voor den gevel uit te stallen, opdat »de gecken" er zich te beter aan zouden kunnen spiegelen. De Hoop heeft de man in de laatste plaats gezet: was 't omdat, als al de andere op de loop gaan, zij den mensch het langst bijblijft? of omdat hij haar 't laagst schatte, daar zij uit haren aard wat baatzuchtig is, en altijd naar winst en voordeel uitziet? Daarom althans is zij de algemeene patrones van alle neringen b. v. op 't bord van een kroeg te Terneuzen:

In de Hoop alhier,
Tapt men jenever, wijn en bier [2]).

Elders, voor een komenijtje:

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Dozy te Deventer.
[2]) » » Jhr. Mr. Th. Serraris te Hulst.

Ik wil op hoop leven,
En elk het zijne geven,
Goed goed en goedkoop,
Vind gij in de Hoop.

Dit is de Hoop in 't algemeen, maar men vindt er bovendien nog een aantal bijzondere soorten van; wij zullen er maar één voorbeeld van bijbrengen. Op den spiegel van 't schip van Jonge Kees van Saardam, (den »Man onder den Beer", van wien wij in »de Uithangteekens" gesproken hebben [1]) — vond men *de Hoop op Zwarten Walvisch,* waarvan wij hier de afbeelding geven. De Hoop staat te bidden; daarvoor heeft zij 't anker zoo lang uit de hand gelegd: onder haar voeten vertoont zich de Walvisch reeds, waarom zij bidt, zoodat men aan het voorzetsel *op* in 't opschrift een dubbele beteekenis hechten kan. Niet ieder heeft datgene waar zij op hoopt, zoo dicht bij zich als deze juffrouw.

't Geloof stelde de man vóór *de Hoop.* Strekt de laatste zich meestal naar wat nieuws uit, ten aanzien van 't eerste stelden velen er van oudsher bijzonderen prijs op, dat het o u d was, ja van 't alleroudste. Toen er op den 25sten Februari 1567 een burgeroorlog in Amsterdam losbrak, die gelukkig maar één dag duurde, en geen druppel bloeds kostte [2]), zei Jan Pietersz. *in Deventer* tegen zijn broêr Kees, nadat zij malkaêr in de wapens geholpen hadden: »Werwaarts nu?" — »Ik naar de Markt", was 't antwoord, »bij die van d'O u'w e n godsdienst."— »Neen", zei de andere, »ik naar de Straat bij die van d'O u d s t e n." De Roomschen namelijk stonden op den Dam, de Onroomschen in de Warmoesstraat [3]).

Wellicht lag deze anekdote in 't geheugen van den man, die op een vensterruitje in een huis op de Elandsgracht tusschen de Prinsengracht en de eerste dwarsstraat dit versje sneed, dat er nog voor een twintigtal jaren te lezen stond:

Klaes vrieg aen Jas,
Waerom hij was
Van 't Rooms geloof.

---

[1]) Deel I, blz. 341. [2]) Vgl. *de Uithangteekens*, Deel I, blz. 211.

[3]) De Warmoesstraat werd destijds, als de oudste en voornaamste der stad, nog *de Straat* bij uitnemendheid genoemd.

Ai kijck! sei Jas,
Weetje dat noch nyet,
Jou lompe beest?
Mijn vaer en mijn moer
Sijn Rooms geweest
En al mijn voorsaten
Met Godts lof
Al van het begin
Der werelt of.

't Ruitje is bij een vertimmering van 't huis weg geraakt [1]).

De navolgende vertelling diene als tegenhangster. Toen de Evangelische gezangen bij de Gereformeerden werden ingevoerd, vond die nieuwigheid sterke tegenkanting bij vele streng rechtzinnigen, die zich stokstijf hielden aan de Psalmen Davids. Een Amsterdamsche juffrouw, die een heel vrome en psalmzingende schoonmaakster had, zocht deze te overtuigen van het geoorloofde en nuttige der nieuwe gezangen, en zei:

»Maar, Mietje! begrijp je dan niet, dat de heeren, die de gezangen gemaakt hebben, toch beter moeten weten, wat Kristelijk is, dan David, die een Jood was?" —

»Wat, Juffrouw", viel Mie uit, »hoe durft uwee dat zeggen? Een man Gods zóó te veraffronteeren! David was zoo goed van ouwer tot ouwer geriffermeerd als ikke en uwee durven denken!" —

De Liefde — echter niet met de beteekenis van *Charitas*, als bij den Deventersman, maar met die van *Amor*, vinden wij in driederlei karakter op een beker [2]), die vermoedelijk tot geschenk op een verlovingsfeest heeft gediend. Eerst de Triomfeerende Liefde, met het opschrift: AMOVR SVR TOVT; ten tweede de Voorzichtige Liefde, met de spreuk: PVR ET NET; eindelijk de Liefde door Deugd geleid, met de woorden: FERTV POVR GVIDE. Welke heilzame lessen voor den gelukkigen vrijer! »Jongelief! je ziet nu je wenschen bekroond; maar pas op je plicht: *Amour sur tout!* Denk, dat je gedrag en je woorden altijd moeten wezen: *Pur et net;* en vergeet het nooit, als je soms met je meisje alleen bent: *Vertu pour guide!* — Jammer maar, dat de *Vertu* op den beker een F had; die F kon 't spel wel eens bedorven hebben!

Op een andere bokaal vonden wij weêr een andere zinnebeeldige voorstelling der Liefde, t. w. een hand, die op een boom schrijft met dit rijm:

Mijn hert aan u verblijft
So als die hand hier schrijft [3]).

---

[1]) Medegedeeld door de eigenaresse van 't huis, Mej. de Wed. Koppes.
[2]) In de verzameling van den Heer A. Willet te Amsterdam.
[3]) Eigendom van den Heer S. J. H. van Hengel te Delft.

Men weet dat het oudtijds de gewoonte der verliefden was elkanders naam in een boom te snijden. Men leze b. v. bij Cats de aandoenlijke historie van Galant en Rosette; zij

Verkiest een gave schors, en schrijft met eigen hand:
In spijt van die het spijt Rosette mint Galant.
Galant in teghendeel brengt sich en haer te samen,
En maeckt een mengelmoes van twee verscheyde namen,
En snijtet overal, soodat het groene wout
Veel streken van de jeucht, veel minneteeckens hout. [1])

Nu schrijven de jongelui zulke dingen niet meer op boomen maar op albumblaadjes.

Een recht dichterlijk opschrift vonden wij waar men 't juist niet zoeken zou, — op een zwanehalsband:

'k Schijn koel, doch sta in vlam; geen water kan my doôn;
Geen wonder, want ik ben de Voerman van Dioon.

Men herinnere zich hierbij Vondels lied op de bruiloft van Hooft:

Op, op, geluckigh Paer, mijn Swaenen sijn geslaegen
In 't parelen gareel, beklim den gouden waegen [2]).

En de rei in den Noach:

De Zwaan, dat vrolijke waterdier,
Nooit zat van kussen,
Geen watren blusschen
Haar minnevier. [3])

Zeker had hij, die 't opschrift schreef, die verzen voor den geest.

Veel prozaïscher, en zoo materialistisch dat geen negentiende-eeuwer het verbeteren zal, is het volgende, dat op een bruin verglaasd kannetje in de verzameling te Nijmegen gevonden wordt en blijkbaar een oudere editie is van het *Amor vincit omnia* [4]) van den Amsterdammer der 17de eeuw:

Lyfde geit [*gaat*] boven elc dinc.
Neen, sprict die penninc, [*het geld*]
Ick ben soe lyf [*lief*] soe wert [*waard*]
Dat yder mi gert [*begeert*].

Bij de Liefde (namelijk bij de straks- niet bij de laatstgenoemde) behoort de Trouw.

Onder 't bekende zinnebeeld van Twee ineengeslagen Handen [5]) vindt

---

[1]) Houwelick, *Bruyt*, fº. 11vº.
[2]) *Leven en Werken*, Deel II, blz. 647.
[3]) *Ibid*, Deel XI, blz. 61.
[4]) Zie *Uithangt.*, Deel I, blz. 322.
[5]) *Ibid*, Deel II, blz. 9.

men haar, nooit zonder rijm, op de zoogenaamde Trouwdoosjes. Wij geven er hier een voorbeeld van:

'tWas reyner liefde en trou
Die onse banden sloot,
't Welck ick geslooten hou
Tot dat ons scheyt de doot.

't Welck in den derden regel slaat op het doosje zelf; zulk een doosje moest gesloten blijven als 't zinnebeeld der Trouw, en de fabel van Pandora was daar om te leeren, hoe gevaarlijk het was zoo'n doos te openen.

Maar dikwijls ook werd de Trouw in plaats van door de twee handen voorgesteld door 't nog warmer zinnebeeld van brandende en ineensmeltende of aaneengesmeede harten. Vondel wilde dat het

sielen gloênde aaneen gesmeet

zouden zijn; maar dewijl men geen zielen kan uitteekenen, moesten 't wel harten zijn.

Dat symbool vindt men gewoonlijk op de cierlijk geborduurde bruidskousebanden, veeltijds met een opschrift als:

Op den eenen:
O Huwlijksband! uw soet verblijden
Maakt alles onder u gemeen.

Op den anderen:
Niets als de dood en kan u scheiden
Maakt uw twee harten dan tot een.

Dit rijmpje komt met vele varianten voor. Op een exemplaar in de verzameling van Jhr. J. P. Six, leest men:

Brengt uw twee harten dan tot een.

Wel mocht men vragen: wie die »een" was, bij wien ze hun harten moesten brengen?

In dezelfde verzameling berust een ander paar, waarop men deze opschriften vindt:

1. Jeugd en deugde, deugd en vreugde, vreugd en jeugde, tot een krans
t Saam gestrengelt, schoon vermengeld, dat verengelt d' echt bijkans.
2. En elkanderen, op te schranderen, d' een den anderen tot een baak,
't Weersijts willen in 't verschillen bei te stillen dat 's de saak.

Belangrijker nog dan de bovenstaande, om de personen wie 't aangaat, is de emblematische aardigheid, waarvan wij hier de beschrijving laten volgen. Zij heeft betrekking tot de geboorte van den Erfprins van Oranje, later Koning Willem I. Het stuk, geheel in koper gesneden door N. van der Meer Jr., is toegevouwen als een brief. Buiten op zweeft Hymen, houdende de schilden van Oranje en Pruisen, terwijl het devies van den Prins aldus is aangevuld:

Le 4 Octobre 1767 l' Hymen forma ces noeuds que je maintiendrai.

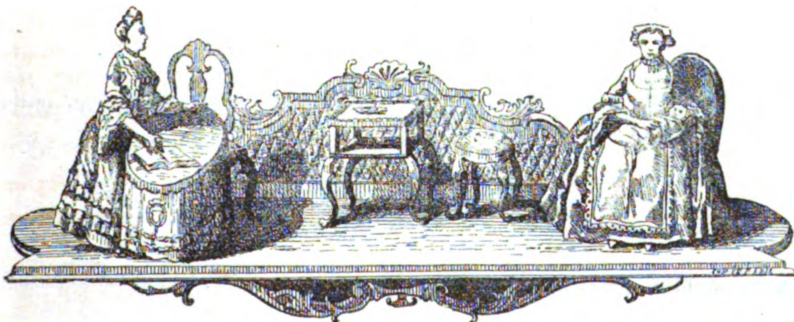
Op de tegenzijde twee duifjes met dit rijm:

D'une telle union que devons-nous attendre?
Voyons, en déployant, nous pouvons bien l'apprendre.

Openslaande, vertoonen zich ledikant, wieg en vuurmand, alweêr met een Fransch versje.

Slaat men nu den bovensten plooi op, dan ziet men 't Prinsje in de wieg, met de min er bij, en nog een juffer voor een tafel staande, andermaal met een paar Fransche versjes er boven.

Eindelijk ook den ondersten plooi openslaande, ziet men dit

Onder deze voorstelling staat een Fransch heldendicht in negen zangen, waarin de lof der Prinsen van Oranje, van den eersten tot den vijfden Willem, bezongen wordt — op achttiende-eeuwschen trant en heel hoogdravend. Wij zullen 't maar niet uitschrijven; doch, om den lezer den geur er niet geheel van te onthouden, grijpen wij er vier regels uit:

Devant tes yeux sans cesse est l'image vivante
De ce Héros fameux rarement imité;
Ton Père est ce portrait: sa vertu existante
Peut te servir de guide à l'immortalité.

Die *Héros fameux* was de brave Willem de Vijfde, die te goed was om kwaad, en te zwak om een held te zijn. En — *servir de guide!* Ja wel: — naar Engeland in 1795!

V.

Van de Wereld hebben wij in »de Uithangteekens" reeds een wijsgeerige beschouwing gegeven, die, al beslaat ze ook nog geen drie bladzijden, toch — naar de meening van onze lezers, aan welke wij de onze volgaarne onderwerpen, — meer ware wijsheid bevat dan een kast vol dikke boeken, door filozofen van ouderen en lateren tijd geschreven. Ja, wij willen 't wel weten, de verdienste onzer wereldbeschouwing is — hare kortheid; 't ongeluk dier dikke boeken is — hun langdradigheid. De wijsbegeerte is een wetenschap, die deze eigenaardigheid heeft, dat men er meer van kan zeggen met weinig, dan met veel woorden. — Hoe treffend nu evenwel onze beschouwing in »de Uithangteekens" geweest zij; de wereld is toch een te belangrijke zaak om er zoo maar over heen te springen. Wij geven dus ook hier nog een paar Wereld-opschriftjes ten beste.

't Eerste is een proeve dier volksfilozofie, die, als een kralensnoer, van spreuken en spreekwoorden werd aaneengeregen. 't Zijn er hier echter maar twee: het bordje, dat uithangt aan een herberg aan den straatweg bij Nieuwerkerk op Duiveland, kan er niet meer bevatten:

In de Wereldt leeft Nyemandt
Sonder Hater of Vyandt [*spreek uit* Vi-and]
Is Godt voor ons
Wie can tegen ons? [1])

Vóór meer dan dertig jaren las men te Utrecht voor een kroeg, onder een Wereldje met een kopstuk er naast:

Draait de Werelt of staat ze stil?
Kom binnen, als je 't weten wil.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer J. Fransse te Kruiningen.

Wij hebben destijds verzuimd aan die uitnoodiging gevolg te geven. Toen wij er later naar vroegen, verzekerden sommigen ons, dat Eise Eisenga daar met zijn planetarium, tijdens zijne ballingschap tusschen 1787 en 1795 eenigen tijd gelogeerd had, en dat het portret, 't welk naast den wereldbol geschilderd was, en waarvan wij niet wisten, of 't Galileï, Kopernikus of Jan Klaassen was, den beroemden wolkammer voorstelde. Maar 't bewees ons op nieuw, hoe »sommigen" menigmaal den bal mis slaan, daar toch het planetarium »in een net betimmerd vertrek" spijkervast zat in het huis te Franeker! Wij hebben ons dus niet kunnen vergewissen, welke kosmografische verklaring daar gegeven werd; maar een afschaffer van onze kennis, wien wij mede raadpleegden, geloofde, dat die heel eenvoudig hierop neêrkwam, dat de bezoekers de wereld niet zagen draaien als zij er *in*-, maar wel, als zij er *uitgingen*.

't Leven en de Dood behooren natuurlijk bij de wereld. Wij geven van ieder een voorbeeld op een wijnglas. Dat het Leven daar volkomen op zijn plaats was, zal niemand betwisten, zoo min als de levenswijsheid van den zeventiende-eeuwschen dichter, die het volgende rijm op het glas geplaatst had.

Een mensch is als een glas, of als een blaes voll wint:
Al stoft hy op sijn kracht, op rijkdom of op staten,
Hy wroet gelijck de Mol tot dat hy 't ende vind;
Daar leyt dan 't blinckend glas aen stucken en verlaten.
O mensch denck dan altijt als Gy uyt glasen drinckt:
Ick ben so broos als Gy: wat asch en stof die klinckt.

Heel stichtelijk, maar niet opwekkend. Hoe veel levenslustiger was de oude Fries, die op zijn drinkhoorn [1]) het opschrift zette, dat schatert van vreugd:

Schenckinsma!
Drinckuitsma!
Vivat dese Pocula!

Om dezen hoorn is een zilveren band, waarop drie koppen gegraveerd zijn met het omschrift: *Tres faciunt collegium:* — 't zelfde als 't oude Hollandsche:

De derde man
Brengt de vreugd 'an.

Maar wie zou op een wijnglas den Dood zoeken? Een mensch zou schrikken 't aan den mond te brengen. En toch — de smaak der menschen is grillig — wij lazen er dit opschrift bij:

Nu syn wy hier in vreuchden gheseten,
Maer de doot is naerder als wy weten.

---

[1]) Thans in het bezit van den Baron van Heemstra.

Wel geschikt voorwaar om een gezelschap in een pleizierige stemming te brengen! Dat heette toen stichtelijk; — 't moest de menschen, ook te midden der vrolijkheid tot ernst en bedachtzaamheid stemmen. Ja wel! 't mocht wat!

Men spoelde 't wijntje door den mond,
En keek niet wat op 't glaasje stond.

Intusschen ligt er een aardige dubbelzinnigheid in 't woord *naerder*, die mogelijk toevallig is, maar toch zeker menigmaal een vrolijken snaak aanleiding gaf, met het glas in de hand, te rijmen:

Ja lieve ziel! de dood is *naerder* dan wij weten,
Maar 'k denk daar liefst niet aan, in vreugde neêrgezeten.

Een ander zinnebeeld, dat wel bij de Wereld voegt, is een goede Toetssteen. En, nog onder den indruk van 't laatste wijnglas-opschrift, willen wij dien eens gaan zoeken op een doodbaar; — wij vinden hem dan ook werkelijk op de baar van 't Goudsmidsgild te Groningen, met het bijschrift:

* Het is geen gout al 't geen er blinkt,
En geen fijn silver dat er klinkt;
Gebruik den toetssteen die nooit liegt,
Eer u de bleeke doot bedriegt.

Onze voorouders hadden wel op alles opschriften; zelfs als zij een doode ten grave zouden dragen, moesten ze eerst lezen wat er op de baar stond. Maar zonderling is 't, dat dit baar-opschrift van een uithangbord gestolen was, — eenvoudig met verandering van twee woorden in den laatsten regel: op 't uithangbord las men *de valsche schijn*, waar hier *de bleeke doot* staat [1]). Intusschen was deze baar niet de eenige van 't gild; het had er nog een kleinere tot het dragen van kinderen of kleine mannetjes, die er in de 17de eeuw zoowel waren als tegenwoordig; ofschoon ze nu, dank gymnastiek en gezondheidsleer, wel allengs zeldzaamheden zullen worden.

De kleine baar was ook van geen opschrift misdeeld; zij had er zelfs twee, maar met geen toespeling op 't ambacht. Zij konnen even goed dienen om er een komenijsman of een katechizeermatres als om er een goudsmid meê te begraven.

Aan de eene zijde:

De ouden gaan voor,
De jongen volgen naar;
Wij treden in een spoor,
En sterven allegaêr.

Aan de andere zijde:

Ons tijt verloopt met gank en keer,
Hier klimt hij op, daar daalt hij neêr,
Niets blijft hier in zijn eersten staat,
Ons leven als een bloem vergaat.

---

[1]) Zie *Uithangt.*. Deel II, blz. 206.

Bij den tweeden regel van 't laatste rijm mag men de titelprent in de oude uitgaven van Cats »Houwelijck" vergelijken.

VI.

Vond men de Vijf Zinnen dikwijls op de uithangteekens [1]), ook op voorwerpen binnen 's huis kwamen zij voor. Wij kiezen tot voorbeeld een tinnen wijnkan van 't Voermansgild te Nijmegen, waar ze op staan afgebeeld met het zinrijk bijschrift: *Nooit Volmaakt*, wat een drieledige beteekenis had.

1°. Dat een goede voerman zijn vijf zinnen bij mekaêr moet hebben.

2°. Dat men, door te diep in 't glaasje te kijken, ze kan kwijt raken.

3°. Dat het nooit volmaakt in de wereld is, wegens de onmogelijkheid om zooveel zinnen tot een te brengen.

Doch er staan nog meer opschriften op die kan: — een macht van gildepoëzie. Wij kiezen het eerste en 't laatste uit den hoop:

O Haet en nijdt wat sijt gij groot, [Alweêr 't oude liedje!]
De trouste liefde is nu doot.
Dat yder haater brack sijn bien,
Hoe menigh sou men hincken sien.

Mogelijk wel het heele Nijmeegsche Voermansgild.

Op de andere zijde, onder de afbeelding van een wagen met drie paarden:

Ick rey gelijk een helt na vergelege steede met luste,
Waar 't niet om 't gelt, ik sou veel liever ruste,
En blijve in de stadt en houwe mijn gemak
En drincke een roemer wijn en rooke een pijp toeback.

Natuurlijk steigerden de gedachten van een Amsterdamsch advokaat veel hooger dan die van een Nijmeegsch voerman. Een pleitbezorger — van vóór twee honderd jaar — schreef in de kamer, waar hij,

Omschanst met boeken en met blaên,

zijn kliënten ontving, met gulden letteren aan den balk:

* Die wijs in raet en daet sijn vyant weet te dwingen.
Raekt Jovis zetel aen en staet na hooge dingen.

Dat hij er naar stond, is mogelijk; dat doen er meer; — maar ze te bereiken is een andere zaak, en dat gelukt iedereen niet. Mogelijk schreef hij later op den tegenovergestelden balk het bekende: *Ne Jupiter quidem omnibus*, — 't welk, in advokaten-stijl overgezet zijnde, is: »Zelfs Jupiter

---

[1]) Zie *Uithangt.*, Deel II, blz. 14.

kan niet alle processen winnen! — Maar een poëet van 1692 gaf er op een geschilderd glasruitje deze vertaling van:

Alle man van pas te maken
En van iedereen bemindt,
Sijn d'onmoogelijkste zaken
Die men in de werelt vindt [1]).

En een Dortsche mandemaker in de Friezenstraat doet het op zijn uithangbord nog eenvoudiger:

Wie kan maken, zeg het mij,
Dat elk naa zijn keuze zij? [2])

Een ander Dortenaar, die wellicht te Maassluis voor een gevel gelezen had: *De zegen des Heeren maeckt rijck sonder arbeyt* [3]), meende dit te moeten tegenspreken, en schreef voor zijn gevel: *Niets zonder moeite;* en om 't recht duidelijk te maken, liet hij een vrouwtje daarbij afbeelden, die bukte om een stuk geld op te rapen. 't Was als wilde hij zeggen: »Wat is er gemakkelijker te bedenken, dan dat men 't geld zoo maar op straat vindt? — maar ook dan nog heeft men toch de moeite van 't oprapen" [4]).

Op een gevelsteen in de Reguliers-dwarsstraat te Amsterdam las men:

F F
IS KWAAD TREFFEN.

Op een huis te Franeker vindt men een aardig afschaffers-opschrift:

SOBERHEIT

behout	vermeerdert	sterkt 't	bereid de
VERSTANT.	RYKDOM.	LICHAAM.	SIEL.
beneemt	verstroit	krenkt 't	besmet d'

DRONKENSCHAP [5])

Een vermaning tot matigheid vindt men ook op een leêren beker in den vorm van een vijftiende-eeuwschen tootschoen [6]). De omgekrulde toot eindigt in een zilveren beestenkop, waaraan een bel hangt; en om de opening der schoen is een zilveren rand aangebracht, waarop men dit opschrift leest:

1) Eigendom van den Heer A. v. d. Laar te Overschie.
2) Medegedeeld door den Heer Smits van Nieuwerkerk.
3) *Uithangt.*, Deel II, blz. 84.
4) Medegedeeld door den Heer A. A. Grondhout te Dordrecht.
5) » » » » J. Doornbos.
6) Eigendom van den Heer W. von Weckerlin te 's Gravenhage.

Matich in my constich schoe schinct
Statich elcander ionstich toe drinct.

Ongetwijfeld heeft die zonderlinge beker in vorige eeuwen aan een Schoenmakersgild behoord.

Op 't Stadhuis te Leiden bewaart men nog een verguld zilveren beker van het Droogscheerdersgild, waarop een aantal wapens, attributen en ornamenten. Van binnen in het deksel vindt men den naam en 't wapen van Willem van Heemskerk en 't volgende bijschrift, vermoedelijk door hem gegraveerd:

Eendragt maakt magt, 't oud spreekwoord zeit,
Men vind in mij het klaar bescheid,
Die, door de Eendragt, was bevoegt het gild ter eeren;
Doch Tweespalt stak een stok in 't wiel
Zulx ik, daardoor, in hecht'nis viel,
En zie, van hand tot hand, mijn Erfrecht slings omkeeren.

Op welke bijzonderheid uit de gildegeschiedenis dit rijm doelt, is ons niet bekend.

Vóór ruim anderhalf honderd jaren had het huis van zeker Notaris tot opschrift het bekende: *Elk huis heeft zijn kruis* [1]). Maar zijn notarisse was bekend als een rechte feeks, en Mr. Notarius had tegen Mevr. Notaria niet veel in te brengen. Dat wist een der leden van *Nil Volentibus Arduum*, die wat laat uit een vergadering van dat beroemde likkebroêrs-genootschap terugkwam, en, 's mans huis voorbij moetende, schreef hij onder 't opschrift:

* Wat hier staat geschreven is niet per abuis,
Want hier woont de vrouw en de man leit er t'huis.

Een ander, vermoedelijk van 't zelfde gild, schreef eens op de deur van een huisjesmelker, die in de Leidschebuurt woonde:

Het oude zeggen is,
Dat huizen hebben kruizen,
Maar deze buurt zegt wis:
De kruizen hebben huizen.

Hieruit zou men alweêr mogen opmaken, dat er niets nieuws onder de zon is en de huisjesmelkers van vóór anderhalve eeuw geen haar beter waren dan die, welken men afgebeeld vindt in het Nederlandsch Magazijn van 1865 bl. 245.

Doch er waren weleer ook vrome huisjesmelkers, en wij willen 't met een Alkmaarsch voorbeeld uit de vorige eeuw bewijzen. Immers hij plaatste voor zijn luifel de navolgende uitboezeming, waarin hij zijn dankbaar

---

[1]) *Uithangt.*, Deel II, blz. 30.

gevoel uitstortte, natuurlijk in de zoete hoop van nog meer te zullen verwerven:

Wat is mijn Vader goed! Wie had oit kenne denke,
Dat Hij uit vreije gunst aan mijn dit huis zou schenke?
'T Is alles tog verbeurt, de zaak regt ingesien,
En nog kreeg ik van hem vier huisjes bovendien.
Ik had het noit gedogt, nogtans het is verkrege;
Ik hoop van Vaders gunst nog meer onmisbre sege,
En boer of burgerlui, of Gij dit prijst of laak,
Ik segge Gode dank voor sulk een grote saak.
Ook sullen er wel sijn, die hierin vinden fouten,
Ach, wees dan maar so goet en denk het is Jan Schouten [1].

Een mooie marmeren schoorsteen was in de 17de eeuw een pronkstuk in een kamer, en die schoorsteen werd ook met schilderij en opschrift vercierd. Was nu dit laatste een dichterlijk bijschrift bij de schilderij, dan was 't geen eigentlijk schoorsteen-opschrift. Om dit te zijn behoorde 't een zinspeling op 't haardvuur te bevatten. Het beroemdste, dat schier alle andere heeft doen vergeten, was dat van Vondel, geschreven in de Regenten-kamer van den ouden Schouwburg:

Geluckigh is het Lant
Daar 't kint sijn moer verbrant.

VII.

Wij hebben reeds herhaalde malen van *Deviezen* gesproken, en gebruikten 't woord in dien algemeenen zin, die daaraan tegenwoordig gegeven wordt, terwijl men 't op elke spreuk of bijschrift toepast. Oudtijds echter had het woord een meer beperkte en zeer bepaalde beteekenis, en van deze moeten wij thans spreken.

Een Devies, zegt De Rouck, »is een uytdruckinghe van meeninghe ende voornemen der draghers onder obscure teyckenen ende raedtselen;" — een definitie, die klaar bewijst, dat het den schrijver zelf niet klaar was. Beter leeren 't ons de Franschen, die van *La Science et l'art des Devises* een studie hebben gemaakt. Frankrijk was dan ook het ware vaderland van 't Devies, en wat men er ten onzent en elders aan gedaan heeft, geschiedde in navolging der Franschen.

Het Devies was van de wapenspreuk wezentlijk onderscheiden. De laatste bleef erfelijk in 't geslacht; 't eerste was persoonlijk, en had soms maar een zeer kortstondig bestaan, *une existence éphémène, quoique souvent très-brillante*. De wapenspreuk bestaat enkel uit woorden, en behoort bij

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Mr. G. van Leeuwen, te Alkmaar.

't wapenschild; het Devies daarentegen was een zelfstandig symbool, dat geen heraldiek karakter had, en altijd uit twee deelen bestond: *figuur* en *spreuk* (in plaats der laatste somtijds maar een woord of letter). De figuur werd »het Lichaam", — de spreuk »de Ziel" van het devies genoemd. Een figuur zonder spreuk, of een spreuk zonder figuur was geen devies

Lichaam en Ziel moesten zoo innig verbonden zijn, dat zij te zamen een volkomen geheel vormden, en 't een zonder 't ander onvolledig en niet te verstaan was. Hierin lag juist het onderscheid tusschen Devies en Emblema; bij 't laatste moest de spreuk ook zonder de figuur een volkomen zin opleveren; bij 't eerste mocht de zin der woorden nooit zoo volledig zijn, dat die zonder de figuur verstaanbaar was. Natuurlijk moest de vinding altijd geestig zijn, maar bovendien ook van een betamelijke zedigheid getuigen. Het voorschrift, dat Henri Estienne, die een *Philosophie des Images* schreef, daaromtrent gaf, luidde: »L'asme de la devise doibt touts jours estre assez modeste, pour que celuy qui l'arborre en puysse faire application sur luy-même sans vanité malséante." En wie meer van de oude regelen der kunst weten wil, mag er Pater Menestrier op nalezen; wij moeten ons tot het noemen van eenige weinige voorbeelden bepalen.

Ondanks het loffelijk voorschrift van Estienne waren toch de deviezen der Vorsten en Edelen menigmaal vol bluf en bravade, maar werden dan ook wel eens gepersifleerd. Karel V had de Kolommen van Herkules met de woorden: *Plus Ultra* (Nog verder). Maar toen de Keizer in 1552 het hoofd stiet voor Metz en met groot verlies moest aftrekken, maakten de spotters er deze parodie op: een Kreeft met de woorden: *Plus citra* (Nog verder achteruit).

Vele deviezen hadden iets dreigends. Filips van Borgondië had den vuurslag met de woorden: *Ante ferit quam flamma miscet.* (Zoodra hij slaat geeft hij vuur). Waarvan Lodewijk XI een tegenhanger leverde toen hij een bundel doornen met de woorden: *Qui s'y frotte s'y pique* tot devies aannam.

Somtijds had het devies bij de figuur slechts een of twee letters. Toen dezelfde Lodewijk, nog Dolfijn zijnde, in 't leger voor Compiègne verscheen, zag men in zijn vaandel een Zwaan tusschen de letters K. en L. En wat moest dit beteekenen? Een tijdgenoot verhaalt het ons: »La cause estoit pource qu'il y avoit une demoiselle moult belle en l'ostel de la reyne qu'on nommoit *Cassinelle* (*K*, *cygne*, *L*), de laquelle le dit Seigneur estoit lors enamouré."

Iets dergelijks had Frank van Borselen uitgedacht, toen hij op Jacoba van Beieren verliefd was, en op zijn lusthuis te St. Maartensdijk een prachtig banket aanrichtte ter harer eere. Hij had de wanden der zaal met guirlandes van wilgen doen behangen, tusschen welke men telkens een D zag. Toen de Gravin hem naar de beteekenis vroeg, antwoordde

hij bedeesd: »Ach, wat anders dan 't gevoel mijns harten? *Dijn willige Dienaar.*"

Wij zagen dat Lodewijk XI zijn devies in een vaandel deed schilderen;— dit was 't gewone gebruik [1]), en daaruit is ook de oorsprong van sommige veldteekens te verklaren.

Jan zonder Vrees, Hertog van Borgondië, koos tot devies: »twee vuurgevende Laurierstokken kruycelings over den anderen met dese woorden: *Flammescit uterque* (Beiden ontvlammen). Van den laurierboom verhaalde men, dat hij bijzonder »heet van nature" was, en dat men slechts twee takken van dien boom tegen elkander behoefde te slaan, om ze terstond vuur te zien vatten; — een treffende gelijkenis met de helden van den ouden tijd. Dit devies nu voerde Hertog Jan in zijn vaandels, en wel de stokken rood (*flammidus*) gekleurd: — »en van die tijdt af heeft het Huys van Burgondiën dit teiken in haar vaandel en banieren gevoert [2]).

Vele deviezen van groote mannen behoorden tot die soort, welke de Franschen »devises de circonstance" noemden. Zoo waren die van Prins Willem en zijne zonen.

Het zijne was: de IJsvogel, die zijn nest op de zee maakt, terwijl de winden tegen de rotsen blazen en een hand met den schepter uit den hemel reikt, waarbij men den naam van Kristus leest; en voorts deze woorden: *Saevis tranquillus in undis* (gerust bij het woeden der baren), — een devies, dat met treffende waarheid zoowel 's Prinsen karakter als de omstandigheden, waarin hij zich geplaatst zag, uitdrukt.

Het devies van Maurits, dat hij aannam als jongeling na zijns vaders dood en levenslang behield, was een spruit, opgeschoten uit een afgehouwen stam, met de woorden: *Tandem fit surculus arbor.* (Eens wordt de spruit een boom). Terwijl Frederik Hendrik een gewapenden arm met een zwaard voerde, waar een banderol om heen kronkelde, met het opschrift: *Patrique Patriaeque.* (Voor mijn Vader en mijn Vaderland).

Van de zinnebeeldige deviezen kunnen die van Hooft en zijne vrouw (welke wij reeds vroeger beschreven) [3]) tot voorbeelden dienen; maar dikwijls ook zinspeelden de deviezen op den naam van hem of haar, die 't voerde, 't zij door de spreuk, 't zij door de figuur.

Van 't eerste levert Viglius een voorbeeld: een brandende kaars tus-

---

[1]) De deviezen der Vorsten gingen ook op munten en gedenkpenningen over; en nevens deze ontstonden nog een aantal andere numismatieke deviezen, waarvan wij echter hier niet spreken; zie blz. 9.

Over de Pallas met vrijheidshoed en boek (die gemeenlijk voor de Nederlandsche Maagd met den Bijbel gehouden wordt) en de inscriptie: *Hac nitimur, hanc tuemur*, zie men de mededeeling van Dr. P. J. Vermeulen in de *Kronijk van het Hist. Gen.*, XXI Jaarg. blz. 167—171.

[2]) S. van Leeuwen, *Bat. Ill.* blz. 701.

[3]) Zie blz. 199.

schen een zandlooper en een open boek, met de woorden: *Vita mortalium vigilia* (Het menschelijk leven is een nachtwake).

Van 't laatste kunnen verscheidene Margaretaas als voorbeelden genoemd worden, want meest alle vorstinnen van dien naam hebben een madelief, door de zon beschenen, met een of andere spreuk, tot devies gevoerd. Reeds Margareta van Provence, de gemalin van den Heiligen Lodewijk, voerde die figuur met de woorden: *Reine de la terre servante de la Reine du ciel.* Toen Margareta van York, als bruid van Karel den Stouten, haar intocht te Brugge deed, op den 3[den] Juli 1468, gezeten in een vergulde rosbaar, die door twee zwarte paarden gedragen werd, was het dekkleed bezaaid met gouden madeliefjes en de letters C en M (*Chaerle* en *Margriete*). En Margareta van Parma voegde bij de madelief en de zon de woorden: *Ut inter sidera*, wat scheen te moeten beteekenen, dat zij wilde uitblinken als de zon boven de mindere hemellichten.

Deze soort van deviezen maakte weldra in ons Vaderland ook onder de burgers opgang, en ze verschenen weldra op borden, luifels en gevels; het zinspelen op zijn naam viel in ieders smaak, waarvan men in het Derde Boek der »Uithangteekens" voorbeelden vinden kan.

Met de eerste helft der 17de eeuw echter was reeds de bloeitijd van het devies geëindigd. De Franschen zelve brachten er de klad in; tijdens de Fronde ontaardde het tot ijdel woordenspel en dwazen ophef. »Ce ne fut plus", zegt een Franschman:

Que jeux de mots, qu'affectation pure.

Aan 't hof van Lodewijk XIV werd het devies tot het werktuig der lafste vleierij vernederd. Toen die »groote Koning" de Zon met de woorden: *Nec pluribus impar* tot devies had aangenomen, vertaalden de hovelingen dit: *Il suffirait à éclairer plusieurs mondes*, en 't regende deviezen daarop betrekkelijk. De Hertog van Sully liet een brandspiegel teekenen en schreef er onder: *Je brûle sous son regard;* de admiraal de Beaufort koos de maan met dezen bluf: *Elle obéit au soleil et commande aux flots*, en honderd andere aardigheden, de eene al mooier dan de andere.

»Depuis Louis XIV", zegt de zoo even aangehaalde schrijver [1]) »la devise eut encore des chances bien diverses. On la vit tour à tour tomber dans l'oubli, reconquérir la vogue dans les salons et les *bureaux d'esprit* du siècle dernier, puis formuler sur nos monuments, autour du bonnet rouge ou des faisceaux républicains, les austères maximes de la liberté. Aujourd'hui on ne la trouve plus bonne qu' à envelopper les délicieux produits de nos confiseurs. Quelle chute!"

Wel mag dat een diepe val heeten; — en dat we juist een Franschman

---

[1]) G. Eysenbach, *Hist. du Blason*, p. 192.

inleiden om het te vertellen, is eenvoudig, omdat ten onzent niemand zich over dien droeven val van 't devies ooit heeft bekommerd, en alleen een Franschman in staat is daarover te zuchten. Madame de Genlis heeft het nog eens in 't hoofd gekregen, het devies weêr uit zijn val op te willen heffen. »Je voudrais", zegt zij in hare *Memoires*, »que l'usage de prendre une devise fût universel. Chaque personne, par sa devise, révèle un petit secret ou prend une sorte d'engagement." En om 't voorbeeld bij de leer te voegen, nam zij zelf een devies aan: een brandende lamp met de woorden: *Pour éclairer je me consume.* Ach ja, zoo diep was 't devies gezonken, dat zelfs die geestige vrouw daarin niet eens meer oorspronkelijk zijn kon. Immers de brandende kaars met de woorden: *Serviendo consumor* (Dienende verteer ik) kende men in de Nederlanden reeds in de 16de eeuw:

En bij dat: *Quelle chute!* moog', wien 't lust,
En elegie op nooten stellen,
Wij laten graag het oud Devies in rust
Bij confiseurs en ulevellen.

VIII.

Eindelijk leiden wij u nog de herberg binnen. In herbergen van eenig aanzien pronkten de gelagkamers niet alleen met fraai schilderwerk [1]), maar de kastelein hield er dikwijls ook een ingelegd pronktafeltje op na, waarop dan, in 't midden op een kleedje of blaadje, een tafelschel met een toepasselijk opschrift stond. Op zulk een schel lazen wij:

DESE KLANCK ROEPT OM DRANCK — JAN CRAUS, 1725. [2]).

En op de volgende bladzijde vertoonen wij het blad van een tafel, die in 't midden der vorige eeuw aan een kastelein heeft behoord [3]).

Van de beide rijmen, die men — behalve de kaarten, het leitje, een tooneel-affiche en een nummer van den Amsterdamschen Mercurius — op de tafel vindt, heeft het eene betrekking tot het kaartspel. De spelers worden ondersteld, de kaarten uit de hand geworpen te hebben, en de verliezer zegt:

Een derde van Troef Aas
En Stuk — ik dagt te winnen.
Maer juist Vier Boeren baas;
Wie drommel zou 't verzinnen?

[1]) Vergl. *de Uithangt.*, Deel I, blz. 382.
[2]) Eigendom van den Heer Mr. A. Blussé, te Dordrecht.
[3]) Medegedeeld door den Heer P. Knuttel, te Maassluis.

Het andere rijm zal geen afschaffer verbeteren:

Die veel in Kroegen gaet
Wort tot het Werken traeger,
Hij maekt den Hospes vet
En zelfs wort hij Maeger.

Dit was aan het adres van zulken, die den meesten tijd met »Mijnheer Jasper, alias Grave Jas" verkeeren, en graag den heer uithangen; die met klaveren floreeren, en somtijds bij den waard de ruiten uitschoppen, terwijl zij zich bij de vrouw gedragen als een Franeker student; maar op wier harten niet valt te roemen, wier deugd geen aas weegt, die hun plicht telkens verzaken, slimmer zijn dan de plompste boer, en daarom nooit genoeg getroefd kunnen worden.

Die herbergiers van vroeger dagen waren knappe kerels, dat zij hun besten klanten zulke lessen gaven. Daarom bestond er destijds ook nog geen behoefte aan afschaffers-oratiën; de kasteleins zelve namen die rol

op zich, en hadden er ruim zoo goed slach van als katechizeermeesters en advokaten. Zij werden bovendien geruggesteund door de speelkaartemakers, die op den omslag, waarin het spel gepakt was, een berijmd traktaatje op den koop toegaven.

De vermaardste fabrikant in speelkaarten hier te lande was vóór bijna twee honderd jaren zekere Wijnekes; op zijn pakjes stond te lezen:

* Hier hebt gij d' allerfijnste Kaart
Van Wijnekes. alom vermaart.

Heel goed; maar nu begon de preek:

Gebruik z' alleenlijk tot vermaak,
Soo is het spel geen quade saak.

En zoo nog veertien regels vol nuttige vermaningen; en dan ten slotte heel gemoedelijk:

Speelt maer voor weynigh gelt, en 't quaet,
Hiervoor gemelt, gij licht ontgaet.

Hoe goed was toch alles in dien ouden tijd, toen ieder preëkte en zedelessen gaf — en zelfs de waard tegen 't slokjesdrinken en de speelkaartemaker tegen 't spel waarschuwde!

ZESDE HOOFDSTUK.

BIJBELSCHE OPSCHRIFTEN.

Wij hebben in de »Uithangteekens" gewezen op de voorliefde onzer voorouders voor Bijbelsche Opschriften, en een volledig overzicht der Bijbelsche Historie op uithangborden, luifels en gevelsteenen gegeven. Wij hebben bij dezelfde gelegenheid doen opmerken, hoe alle huisraad en voorwerpen van dagelijksch gebruik zoowel als van weelde met bijbelteksten en bijbelsche rijmen overdekt waren. Wij zouden lichtelijk hier nog een hoofdstuk kunnen schrijven van de dubbele lengte als dat, waarmede het Vierde Boek der »Uithangteekens" aanvangt; maar wij willen liever de kortheid betrachten en ons bepalen tot het meêdeelen van 1°. eenige opschriften op voorwerpen en 2°. eenige bijzonderheden die ons aan gevels voorkwamen.

I.

Wij beginnen met de snuifdoos. Om een snuifje waardiglijk aan te bieden en den vriend in staat te stellen, het devotelijk te genieten, moest er een Bijbelsche voorstelling op de doos staan met een verklarend opschrift. Op een paarlemoeren snuifdoos, die wij op de Delftsche tentoonstelling zagen [1]) ziet men Kristus in Gethsemane, met deze regels:

> De roode druplen zweet van Christus nederliepen,
> Terwijl van slaap verkragt zijne jongeren sliepen;
> Hij zugt en bid eer hij de werelt heeft verlost,
> Bezie, o mensch! wat Gij uwen Heer hebt gekost.

Een prachtig vers — en dat bij een snuifje. De rijmer vond de toepassing zeker in »de druplen." Wat zal hem zelven het *zweet* hebben uitgebroken, of mogelijk was hij *van slaap verkragt*, toen de maat niet vlotten wou.

---

[1]) N°. 911.

Natuurlijk kon Mevrouw 't op haar reukfleschje niet minder doen dan Mijnheer op zijn snuifdoos: er behoorde ook aan haar *eau de jasmin* een Bijbelsch geurtje te wezen. Daarom sneed in 1686 de drie-en-zeventigjarige Willem van Heemskerk, die fabrikant te Leiden van beroep, schoonschrijver op glas uit liefhebberij, en poëet bovendien was, op zulk een fleschje:

Des levens lamp,
Is als een damp.
Jac. IV. vs. 16. [1]).

Op tafelborden waren de Bijbelsche opschriften legio. Wij kunnen geen toepasselijker voorbeeld kiezen dan het H. Avondmaal [2]). De Delftsche aardewerk-fabrikant gaf er dit opschrift bij, dat men lezen moest voor dat men zijn bord gebruikte of als men 't leêg had; — want het stond tegen den bodem:

Toe Christus hadt geviert het hoogh-tijdt naer de wet,
Heeft hij een ander feest en nachtmael ingezet.
De priester hou vrij op met bocke-bloedt te plengen,
Het ware paesch-lam sal sich selfs ten offer brengen.

De fabrikanten moesten er destijds dichters op nahouden, die de rijmen bij dozijnen of vijfentwintigen leverden; — of 't soms bare onzin was, dat deed er niet toe; als er maar wat Oud-testamentische elementen (b. v. bocke-bloedt) in gemengd waren, dan was 't altijd dierbaar.

Het drinkgereedschap was, zoo mogelijk, nog meer Bijbelsch, dan de schotels en borden. Eerst een drinkhoorn tot voorbeeld genomen en dan een paar glazen.

Op een drinkhoorn uit de 17de eeuw, die aan 't St. Paulusgilde te Kampen behoord heeft, lazen wij verscheidene opschriften, allen betrekking hebbende tot dien Apostel. Om het mondstuk:

Tot lof Sint Poulus Gilt ter eeren van sijn leden,
Bin ick tot haeren dienst gemaekt en ook gesneden.
In 't jaer 1641 den 25 Januarius.

Op een zilveren plaat:

Paulus Apostolus onse Patroen,
Heeft veel menschen bekeert door sijn sermoen.

Natuurlijk was dat sermoen, als elke goede preek, verdeeld in drieën met een toepassing, waarvan de korte inhoud volgt:

---

[1]) Eigendom van den Heer P. Hederik Az. te Delft.
[2]) » » » » G. Dirkzwager te Maassluis.

[I.] Een goeden strijt hebbe ick gestreden. —
[II.] Ter liefdden om Godes' name geleden. —
[III.] Gelove dat hebbe ick bewaert,
Mijn leven daer niet over gespaert. —
[T.] Waar voer mij is van God gegeven
De kroene die onsterflijck sal leven. —

En op een andere:

Sinte Pauwels bekeiringhe goet
Godt die can het helpen metter spoet [? |
Arent Arentsen Brandt
Heeft dit laeten maecken seer triumphant. |Bravo !|
Hij was liberael en daertoe milde;
Hij heeft dit gheschoncken in onsen Gilde,
En onsen Patroon daerop doen snijden,
Die nae Damasko sou toe rijden;
Ghelijck ghij nu siet in dese gesneden print. [de afbeelding staat er boven.]
Was van Godt vercoren en daertoe seer bemindt.

Wie door den laatsten regel bedoeld wordt, Paulus of Arent Arentsen Brandt, is niet precies uit te maken. Voorts blijkt uit den 5den regel, dat in 1641 de woorden *liberaal* en *mild* niet als synoniem beschouwd werden. Maar wat daarvan zij, aan zoodanigen liberaal als Arent Arentsen Brandt, zoo triumfant en mild, kunnen de hedendaagsche liberalen nog een exempel nemen.

In den derden jaargang van den *Navorscher* [1]) heeft Dr. L. J. F. Janssen een zestiende-eeuwsche aarden kan beschreven, hem door den Heer J. H. van Lennep tot onderzoek toegezonden, waarop mede de historie van Paulus in drie tafereelen is voorgesteld. Het beeldwerk in relief is ver boven het middelmatige, en gemerkt P. K., wat vermoedelijk P. Kran beteekent, daar ook een Engel Kran bekend is, van wien uitmuntende beeldwerken op zulke kannen bestaan.

In de eerste nis staat Saulus in Romeinsch kostuum, met een brief in de rechter- en een hamer in de linkerhand, — welk laatste symbool zeker bewijzen moet, dat hij op vernielen uitging, — en voor hem zit de Hoogepriester op een mooien stoel. Onder dit tafereel leest men op een schild, door twee leeuwen vastgehouden:

SAVL GAE IM DEN BREIF.

Als dat beduiden moest: »Saul gaf hem den brief," was 't precies verkeerd, want Saul »begeerde brieven van den Hoogepriester" [2]).

In de tweede nis ligt Saulus reeds van zijn paard gevallen op den grond. Zijn hamer houdt hij nog in zijn rechterhand, maar de linker voor zijn

[1]) Blz. 202 en 203. [2]) Hand. der Apost. IX : 2.

oogen; waarschijnlijk zag men op 't afgebroken bovenstuk den Heiland in de wolken, want nog ziet men op een kronkelend lint de woorden: SAVL SAVL WAS — waaraan: *vervolgst du mich* ontbreekt. In 't verschiet ziet men Damaskus, en 't paard van Saulus dat weggeleid wordt. Onder dit tafereel wordt het schild door twee naakte kinderen vastgehouden, en men leest daarop:

HER. WAS. WILSTV. DAS. ICH. DVN. SOL.

In de derde nis wordt de blinde Saulus, die de linkerhand voor zijn aangezicht houdt, bij de rechter geleid door een krijgsman, die een speer draagt; — in 't verschiet vertoont zich weêr Damaskus. Op 't schild onder dit tafereel, dat door twee zittende vrouwen wordt vastgehouden, leest men:

SOL. WAS. BLINT. GESCHLAGEN.

Natuurlijk beteekent SOL in het tweede opschrift *zal*, maar in het derde *Saul;* wie zich ergert, omdat er in onzen tijd nog een weinigje ontbreekt aan de eenparigheid en regelmatigheid in de spelling, moet maar eens de oude opschriften bestudeeren, en hij zal spoedig getroost zijn.

Op wijnglazen kwam geen Bijbelsche voorstelling meer voor dan die van David en Jonathan; dikwijls met de eenvoudige woorden: *Onze Vriendschap* tot opschrift, of met een rijmpje, b. v.:

Als David de vriend van Jonathan was,
Drinken wij onze vriendschap met dit glas

Maar dikwijls stond op wijnroemers een bijbeltekst gesneden, alweder met een rijmpje, dat somtijds een toewijding van den schenker behelsde. De Heer J. P. Jannette Walen te Vianen bezit er nog een, door den straks genoemden Willem van Heemskerk aan een weduwe ten geschenke gegeven met het opschrift:

Syt getroost. 2 Kor. I: 4.

Men zou het heden ten dage een vrij kluchtig denkbeeld vinden, een weduwe te vermanen, haar troost in een wijnglas te zoeken; doch de oude man meende 't goed, en ten bewijze daarvan strekte het rijmpje, dat hij onder aan den voet sneed:

Een deugd'ge weeuw, die haer in God getroost,
Vint wisse hulp voor haer en 't vaerloos kroost.
Dees broose denkgift is
Verjaerdags heugenis.

Van W. van Heemskerk, oud 67 jaeren, $\frac{16}{1}$ 1680.

Bijbelteksten kwamen, en komen nog, ontelbare malen als opschriften voor in allerlei soort van gebouwen; hetzij dat ze de bestemming

hadden om de vrome gevoelens van den steller uit te drukken, of wel om een stichtelijke vermaning tot verpleegden en bezoekers te richten. In de kinderscholen vond men ze weleer gewoonlijk aan twee balken tegenover elkander, b. v. aan den eenen:

Prov. X. vs. 1. Een wijs sone verblijdt den vader.

En aan den anderen:

Maer een sot sone is sijner moeder droefheyt,

De genius van 't »verbeterd onderwijs" heeft die bijbelteksten weggepoetst; maar tegenwoordig zijn ze hier en daar, waar men zich weêr op 't grootvaderlijk standpunt poogt te plaatsen, op nieuw te vinden.

Aan de wanden der woon- en pronkkamers vond men ze vroeger gewoonlijk kalligrafisch, tegenwoordig meest litografisch voorgesteld, en natuurlijk in een lijst achter glas; altijd een paar, en niet zelden met eenig zinnebeeld verrijkt, b. v. de goede en de kwade boom. Beide zijn met vruchten volgeladen; maar op die van den laatsten draagt elke appel den naam eener ondeugd, terwijl Lucas III: 9:

Alle boom die geen goede vrucht voort en brenght,
wort uytgehouwen ende in 't vyer geworpen.

tot opschrift strekt. De vruchten van den goeden boom zijn elk met den naam eener deugd beschreven, en hier luidt het opschrift:

Ps. I : 3:
Hij sal sijn als een boom geplant aan waterbeecken,
die sijne vrucht geeft in sijnen tijt,
ende welckers bladt niet af en valt:
ende al wat hij doet sal wel gelucken.

Dat Elias door de raven gespijzigd ontelbare malen aan gevels uithing [1]) is te begrijpen; maar een Harlinger doodgraver, dien 't, als elk ander, »om den broode" te doen was, illustreerde er zijn doodbaar meê:

* God Heliam spijsde aan de beek — met broot door dienst der raven,
Dezelfde God nog voetsel geeft — met broot en andre gaven.

Hij had er, om den zin volledig te maken, nog bij moeten zetten:

En ik word best gespijsd als ik — veel dooden mag begraven.

Ebenhaëzer is wel bijbelsch; maar welken stichtelijken zin 't hebben kan in 't volgende opschrift, dat wij onlangs lazen op een wagen, weten wij niet:

EBENHAEZER
STUURD DE WASCH OP HAARLEM,
SCHRAVELAND EN BUSSUM.

---

[1]) *Uithangt.*, Deel II, blz. 69.

Wat men dien Ebenhaëzer al niet laat doen: de havelooze jeugd in de Jordaan onderwijzen, — 't Monument in den Haag bouwen, — en de wasch op 's Graveland enz. sturen!

In 1817 vond men, bij 't afbreken van een huis te Breda, een degen, die thans in het Kabinet van zeldzaamheden te 's Gravenhage berust. Het gevest is van hard hout en achtkant, waarop men deze acht verzen leest in duitsch letterschrift:

Door des Heeren wonderlyke cracht 1614
Heeft Samson sooveel te weeghe gebracht
Dat hy den leeuw moordadig van pracht [moet zijn: *kracht*]
Wiens felheid is geweest seer onsacht [*felheid* was nooit *sacht*]
Den muyl heefd gebroken — dit betracht
So doet ook ons edel prince geacht
Die den wreeden leeuw der Spaansche jacht
Den muyl is breekende door Godts macht [1]).

Op den degen vindt men den Brandenburgschen of den Pruisischen adelaar.

De Prins, die hier bij Simson vergeleken wordt, is natuurlijk Maurits, doch 't jaartal 1614, dat binnen den tijd van 't Bestand valt, en 't wapen zouden eenige bevreemding kunnen opwekken. Dit heldert zich echter op, als men zich herinnert, dat in 1614 Maurits krijg voerde tegen het leger der Aartshertogen in Gulik en Kleefsland en de rechten verdedigde van den Keurvorst van Brandenburg, die sedert 1611 ook den titel van Hertog van Pruisen voerde. Vermoedelijk heeft de degen aan een Brandenburger of Pruis, in Hollandschen dienst, behoord, die later te Breda in bezetting gelegen heeft en bij het verdedigen dier vesting tegen Spinola (1624—1625) gesneuveld is, bij welke gelegenheid de degen in den grond bedolven kan zijn geraakt.

II.

In den buitenmuur van de Groote Kerk te Zwol is, recht tegenover 't Stadhuis, op de hoogte van zeven voet, een halfronde steen gemetseld, waarop het borstbeeld van een man, die de handen opheft en vóór hem drie kleinere borstbeelden.

De volksoverlevering zegt, dat die man den bouwmeester der kerk voorstelt. Hij had den bouw aangenomen voor een bepaalde som; maar de muren waren pas zeven voet boven den grond verrezen, toen 't geld al op was: — de aannemers konnen in de 14de eeuw even goed misrekenen

[1]) *Navorscher*, Deel II, blz. 90. Van een *Koninklijk* wapen van Pruisen, als daar staat, kon in 1614 geen sprake zijn.

als in de 19de. Natuurlijk begeerde hij toen van 't kontrakt ontslagen te zijn, of, zoo hij de kerk voltooien zou, meer geld te hebben. Dit laatste werd hem toegestaan, onder voorwaarde, dat hij zijn onvermogen met een eed voor den Raad bevestigen zou: en daarop zwoer hij, dat hij geen geld meer had, en dat, indien men hem dwong voort te bouwen, hij met zijn drie kinderen van honger moest omkomen.

Volgens de »oudheidkundigen", die 't beter wilden weten, hebben wij in die beelden geen eedzwerenden bouwmeester met zijn kroost, maar Kristus met de apostelen Petrus, Jacobus en Joannes te zien [1]); doch zij vergissen zich zoowel als de traditie. De steen, die uit de 11de of 12de eeuw dagteekent, stelt voor: Vader Abraham en drie zielen in zijn schoot. *Pater Abraham* leest men ter wederzijde van 't hoofd, en het omschrift luidt:

per me apert vite locus, domus ista, venite.
[door mij opent zich de plaats des levens, dit huis: komt!]

De steen zal oorspronkelijk boven de deur der kerk gestaan hebben, en het was toen die deur, welke in 't opschrift sprak.

Tegen den muur of boven den ingang van verscheidene kerken leest men, onder een kruisbeeld, de volgende, nu en dan eenigszins gevariëerde regels:

O Christenmensch! eert wat g' hier siet:
't Is Christi beelt, maer Christus niet;
Aenbid dus hier geen hout noch steen
Maer Christum uwen Godt alleen.

Tegen den buitenmuur van de St. Gudula te Brussel lazen wij 't in twee regels:

Christi beelt altit eert als ghi het siet,
Nochtans nyet het beelt aanbid maer diet bediet.

Op een fontein te Brussel las men voorheen:

* Marye, fonteyne van ons leven,
Wilt ons van boven vrede geven.

Op een bidkapelletje aan den weg, in Vlaanderen tusschen Vynckt en Nevele, leest men:

Die hier passeert
Te peert
Of te voet
Leest eenen Onzen Vader en Weest gegroet.
God ziet mij.
1821.

---

1) *Aardbol*, Deel III, blz. 433.

2) Zie *Overijss. Almanak* 1841, waar ook de steen is afgebeeld. Hij is van gelijken vorm als die in de *Uithangt.*, Deel I, blz. 34 is afgebeeld, en weinig jonger.

En op een ander, tusschen Aarseele en Woutergem:

En passeert hier niet een voet
Zonder dat ghy Jesus, Maria en Anna groet [1]).

Aan een boerderij te Disseldorp onder Limmen staat een oude steen met dit opschrift:

SEER. SVBIIT.
IS' MENSCHE. TIIT.
ANNO 1620.

Zelfs met den sterksten mensch kan 't »seer subiet" gedaan zijn, heeft de boer willen zeggen, en daarom boven het opschrift Simson worstelende met den leeuw doen uithouwen. Het opmerkelijke dier voorstelling is, dat, terwijl anders worstelaars en kampioenen gewoon zijn hun baaitje uit te gooien om zich te beter te weren, deze Simson zijn rok aangehouden, maar zijn broek uitgetrokken heeft [2]).

Dat de *Drie Koningen* dikwijls werden afgebeeld, vooral bij bakkers en herbergiers, hebben wij in de »Uithangteekens" opgemerkt [3]); doch men vindt ook opschriften, hen betreffende, zonder dat ze er bij waren afgebeeld. Voor een gevel in de Oosterstraat te Groningen ziet men twee steenen met Latijnsche opschriften:

SCIENTES HVMANAM DIVINAMQ' NATVRAM IN VNITATE VENERANDVM	Een weegschaal en daaronder drie tonnetjes. 1611.	THVS DEO MYR RHAM HOMINI AV RVM OFFERVNT REGI.

d. i. »Zij, die de menschelijke en goddelijke natuur, in Hem vereenigd erkennen en vereeren, offeren hem als God wierook, als mensch·myrrhe, en als koning goud" [4]).

Dewijl de tonnetjes dicht zijn, valt het moeilijk te beslissen, of de inhoud daarvan overeenstemt met de drie vermelde voorwerpen, en of zij de woning van een koopman in specerijen dan wel die van een wisselaar aankondigden.

In Vlaardinger-ambacht vindt men de Emmausgangers, waarvan wij de afbeelding op de volgende bladzijde geven. De steen staat in den gevel van een boerewoning, die weleer het Rechthuis was: van daar ook de vier wapens in de hoeken. De Leeuw is Vlaardingen; de Ster Vlaardinger-ambacht; de drie Klaverbladen Babberspolder; het vierde Zouteveen.

Nog altijd draagt het plein voor dit huis den naam van Emmaus, en

---

1) De Potter, blz 183.
2) Medegedeeld door den Heer P. H. Witkamp te Amsterdam.
3) Deel II, blz. 76. 4) Medegedeeld door den Heer R. J. Schierbeek te Groningen.

vroeger, nog voor een veertigtal jaren, was het daar, naar oud gebruik, op Paasch- en Pinkster-Maandag kermis. Die Emmausche kermis was in den omtrek zeer vermaard, en de naam zelfs zoo geheel synoniem geworden met Paschen en Pinksteren, dat eens, toen de Schout van Zouteveen het houden dier kermis verbood, algemeen de kreet opging: »de Schout wil niet meer, dat het Paasch en Pinkster is!" [1])

Die kermis, zoowel als de naam Emmaus, wijst op een voormalig klooster. Vele kloosters, die op eenigen afstand van steden gelegen waren en waar de reiziger herbergzaamheid vond, droegen dien naam, — en het gold voor een goed werk, daar, op Zon- en feestdagen, als moderne Emmausgangers, heen te wandelen en er te offeren.

In 't Gein, niet verre van Abkou, ligt de hofstede Starnheim, thans een boerderij. Op een grooten steen in den muur staan een Meerman en een Meermin uitgehouwen; de eerste houdt in de rechterhand geen zwaard, maar een ding, dat sommigen voor een scheepsroer, roeispaan of drietand aanzien, maar dat veel meer op een kamerstoffer lijkt; terwijl de laatste met de linkerhand hare lokken kamt; — beiden houden met de vrije hand een groote zespuntige ster op. Daaronder leest men dit opschrift:

MY. LVCHT. DIIN. STAR. 2. PETRI 1. 19

Ra, ra — wat heeft die Heer van Starnheim met zijn Pleiaden willen zeggen? Heeft hij een rebus op den naam van zijn buitentje willen leveren? Of wil het opschrift zeggen, dat die morgenster, waar de Apostel van spreekt, werkelijk in zijn hart was opgegaan? Of zijn de zeven kapitaal gestelde en met een kleine zespuntige ster geteekende letters de

[1]) Medegedeeld door den Heer P. K. Drossaart, Burgemeester van Vlaardingen.

aanvangletters der namen zijner kinderen, terwijl de Meerman en Meermin hem en zijn vrouw voorstellen? Wij moeten ons tot vragen en gissen bepalen; — want wel werd ons dit opschrift van verschillende zijden meêgedeeld, maar niemand, die aan ons verzoek, er de explicatie bij te geven, kon voldoen; — ook de Navorschers hebben er over gehandeld, doch zonder er meer licht over te verspreiden [1]); — en eindelijk heeft zelfs een wandeling derwaarts om den steen zelf in oogenschouw te nemen, ons geen zier wijzer gemaakt.

Hoe populair David en Goliath waren is vroeger aangetoond [2]); maar zonderling is het, hen vermeld te vinden in 't winkelopschrift van een hedendaagschen hoedemaker; immers, voor zooveel wij weten, is het, met hoeveel vrijheid ook de kunstenaars vaak het kostuum behandeld hebben, nog nooit iemand in de gedachte gekomen, den Filistijn of den herdersknaap uit te teekenen, met zoo'n ding op den kop, dat wij een hoed noemen, 't zij dan steek, zuidwester of kachelpijp. En toch, voor een hoedewinkel te Veendam las men voor weinige jaren:

Hier maakt men hoeden, fijn en glad,
Voor David en voor Goliath [3]).

De man meende natuurlijk, dat hij hoeden had voor alle bollen, zoowel voor 't kleine knikkertje van den notarisklerk of den hulponderwijzer, als voor den groven kop van een stevigen veenboer of een vierkanten kofkapitein.

Een boer onder 't Hof van Delft hoorde, juist toen hij nadacht over een opschrift op 't hek van zijn hofsteê, een preêk over Joh. I : 48, en verzocht dadelijk den meester van 't dorp hem daarop een rijmken te maken. Meesters rijmdrift was vaardig en weldra las men op 't hek:

Gelukkig wien Emanuel,
Beproeft heeft als Nathanael,
Waar Jezus geen bedrog in vond.
Och dat ons hart ook zoo bestond! [4])

De vergelijking van Nederland met een wijngaard door den Heer geplant, viel in 't laatst der 16de en in de 17de eeuw zeer in den smaak. Wij vinden die o. a. op een luifelschrift aldus:

Gezegent is ons Nederlant
Daar Godt sijn wijngaert heeft geplant,
En 't blijft gewis met heyl bekroont,
So lang er liefde en vrede woont,
Maer so daer twist of nijt regeert
Wort lant en volck haest omgekeert.

---

1) Deel VI en VIII. 2) *Uithangt.*, Deel II, blz. 64.
3) Medegedeeld door den Heer J. H. Blouw te Zuidbroek.
4) » » » » Mr. J. Soutendam te Delft.

Zonderling schijnt het, opschriften te vinden aan de onderzijde van wipbruggen, die alleen leesbaar zijn wanneer de brug opgehaald is. Doch het zonderlinge wordt vrij begrijpelijk, als men weet, dat dit wipbruggen zijn vóór boerehofsteden over eene vaart liggende, die ten gerieve der voorbijvarenden voortdurend opgehaald zijn en alleen neêrgelaten worden wanneer iemand van of op de hofstede wil gaan. Die opschriften zijn gewoonlijk rijmen, die eenige toespeling op den naam der plaats bevatten, bij voorbeeld: aan de brug der hofstede *'t Paradijs* in de Zuidbuurt onder Zoeterwoude, leest men:

Van outs genaamd *het Paradijs*,
Mijn vriend, let wel op mijn advijs:
De slang die was een listig dier,
Hij had in 't menschverderf pleizier,
En door zijn argelistigheid
Heeft hij de eerste vrouw misleid [1]).

Wij besluiten dit hoofdstuk met een *affiche* van een koncert.

Men kent het weekblad *de Arke Noachs*, dat in 1799 geschreven werd door Anton Reinhard Falck, D. J. van Lennep, R. H. Arntzenius, Jeromino de Vries, en Cornelis Loots. In een zijner artikels drukte de eerstgenoemde zijne ergernis uit over de vele zot- en domheden en spel- en stijlfouten, die op de uithangborden werden ten toon gesteld, en waarin hij 't bewijs vond, dat de volksverlichters en vrijheidstichters — die van zijn tijd natuurlijk; die van onzen tijd zijn wel wijzer! — ongelijk hadden met burgers voor 's lands bestuur te willen vormen, »vóór dat zij konden schrijven." Maar nog keuriger vond hij de redeneertrant in affiches. »Zoo", gaat hij voort, »heeft geheel Amsterdam voor eenige dagen de volgende waarschuwing kunnen lezen, dat *daar er voor den Christen geen belangrijker onderwerp is dan de heilvolle dood van Christus, G. C. Hodermann besloten had den prijs der lootjes van zijn concert te brengen op ééne gulden.*" Wij willen aannemen, dat het hier een orgelkoncert betrof in eene der kerken; maar toch mag die affiche gelegd worden naast de beddepan van 1618 [2]), en zij bewijst op nieuw, dat de Bataafsche Vrijheid de lieden nog geen stap verder had gebracht dan de Dortsche Synode ze gelaten had. Dat het *errare cum multis* menschelijk is, weet ieder; maar als de religieuze zin aan 't dwalen gaat, dan mag men Boileau nazeggen:

Le plus sot animal, à mon avis, c'est l'homme!

---

[1]) Medegedeeld door den Heer P. H. Witkamp te Amsterdam.
[2]) *Uithangt.*, Deel II, blz. 46.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

OPSCHRIFTEN BETREFFENDE HEILIGEN.

Het aantal heiligbeeldjes, zoowel oude als nieuwe, dat aan gebouwen, op glazen en op allerlei voorwerpen te vinden is, moge groot, ja niet uit te spreken zijn, toch komen de meesten zonder opschrift voor: men kent ze aan hun attributen. Toen b. v. de Aartsengel Michael, bijna levensgroot, boven de groote deur der Westerkerk te Harlingen was uitgehouwen, was 't volstrekt onnoodig daaronder te schrijven:

> Zeg, Harlingers! wil jelui weten, wie dat is?
> De groote Michiel, die patroon van je stad is.

Wij plaatsen de afbeelding [1]) hiernevens, omdat deze Michael voorzien is van zijn weegschaal, die de Rotterdamsche Michael, vroeger afgebeeld [2]) had t' huis gelaten. Die weegschaal is 't zinnebeeld van 't laatste oordeel, en »soms ziet men in een der beide schalen eene ziel door den duivel neêrgedrukt" [3]). De Harlingers hebben echter niet goed gevonden hun ziel in de schaal te leggen.

Voor zooveel evenwel onder de afbeeldingen der Heiligen opschriften gesteld zijn, is 't meestal de enkele naam. Van zoodanige opschriften valt niets anders te zeggen, dan dat somtijds het beeldje verdwenen en de naam alleen is overgebleven, als te Maastricht in de Rechtstraat: »In Sinte Christoffel 1663 [4]).

---

1) Medegedeeld door den Hr. R. E. J. Roeterink. 2) *Uithangt.* Dl II. blz. 95.
3) *Volksalm. v. Nederl. Kath.* 1856, blz. 93. 4) Medegedeeld door Jhr. V. de Stuers.

In vroegere eeuwen zag men dikwijls een Heilige op een uithangbord met een Latijnsche spreuk tot opschrift. Wij geven er hier een voorbeeld van. ***Christum sum ferens*** [Ik draag Kristus] [1]), was het uithangbord van den boekdrukker Christophorus Cunradus op de Egelantiersgracht, die in 1654 »Q. Horatius Flaccus Lierzangen en Dichtkunst in het rijmeloos vertaelt door J. V. Vondel" drukte.

Die St. Kristoffel kwam dikwijls voor. Te Delft o. a. was hij de patroon van de zakkedragers en bierkruiers: hij werd door al zulk volk, dat te dragen en te sjouwen had, gaarne tot patroon gekozen, natuurlijk omdat hij »zoo'n sterke" was. Overal zag men hem ook op kerkglazen en op muren geschilderd, en bijna altijd met een onderschrift. Wij geven er drie voorbeelden van met de vertaling:

Christophore sancte, virtutes sunt tibi tanta,
Qui te mane vident nocturno tempore rident.

[o Heilige Kristoffel! wat heeft uw deugd al kracht,
Wie 's morgens u gezien heeft, geniet een blijde nacht.]

Christophori sancti speciem quicunque tuetur
Ista nempe die non morte male morietur.

[Mocht gij uw oogen naar Sint Stoffels beeld verheffen,
Zoo zal u op dien dag de bleeke dood niet treffen.]

Christophorum videas
Postea tutus eas.

[Zie St. Kristoffel aan,
Zoo zult gij veilig gaan.]

Kurieus zijn de opschriften waarin *Sint Sebastiaan* de hoofdpersoon is, en die eigentlijk bezweeringen zijn. Zij werden op een stukje perkament geschreven en op de borst gedragen, om schoot- en steekvrij te zijn. Zie hier een voorbeeld:

Yser ende stael moet syn kracht verliese op myn lichaem
dat mij niet en hindere
ende alle vyandelycke geweer moet myn onbeschadigt laten
myn werck volbrenge

[1]) Vergel. *Uithangt.*, Deel II, blz. 114.

dor de verdienst van alle heyligen inde bysonder van Sinte Sebastianus
ende laat mij voor mynen vyande onsigbaer syn
door Jesum Christum Amen [1]).

Maar waarom nu juist in 't bijzonder Sint Sebastiaan hier genoemd? Omdat hij, een Romeinsch krijgsoverste, in 't jaar 288 onder Diocletianus, om 't Kristelijk geloof ter dood is gebracht op de wijze, waarop hij steeds wordt afgebeeld —, met pijlen doorschoten. Vermits hij nu zelf door pijlen de martelkroon verworven heeft, kan hij er 't best anderen tegen beschermen. En om dezelfde reden ook is hij de patroon der handboogschutters, en stond altijd aan hunne Doelens afgebeeld, maar niet overal met een opschrift zoo als te Brussel:

* Albier
Schiet ider tot zijn plaisier
Ter eere Goeds en Sinte Sebastiaen.
Dat gaet er op aen!

Geen heilige die ten onzent veelvuldiger voorkwam dan Sinterklaas, omdat hij met zijn koekkraam zich een verbazende populariteit had verworven. Maar zelden alweêr met eenig ander opschrift dan zijn naam en titel. Op een zilveren Sinterklaaspenningje echter vinden wij dit:

Sant Niklaas wil u dit zenden
Waarde kinder, dat ge u zoudt
Des te meer tot leeren wenden
Waar hij altoos meest van houdt. 1775.

St. Hubertus is de jagerspatroon; maar al wordt zijn feest nog op 't Huis de Paauw en te Haarlem gevierd, wie hem zien wil, moet naar Brabant gaan; — daar staat hij nog voor menige herberg, waar jagers verkeeren, met dit opschrift:

Toen St. Hubert moe van 't jagen was
Kwam hij hier binnen en dronk een glas.

Wat jager, die zulk een voorbeeld niet volgen zou?

Op de zilveren blazoenen of platen, die door de gildeknechts op de borst gedragen werden, vindt men somtijds opschriften, waarin op den beschermheilige van 't gild gezinspeeld wordt, hoewel zich de aardigheid dikwijls slechts tot een rijmslag bepaalt. Op dat van het St. Joost- of Zakkedragersgilde te Gouda uit de 17de eeuw, leest men onder de afbeelding van den Zakkedrager:

Godt is de hoop en troost
Voor 't Gilde van St. Joost [2]).

---

[1]) *Nav.* II, blz. 322.
[2]) Eigendom der Stad Gouda.

Op gildebekers komen ook meermalen opschriften voor, waarin de naam van den beschermheilige van 't gild genoemd wordt. Doch voor zooveel zich dit tot een enkel noemen bepaalt, hebben zij weinig belangrijks voor ons; b. v. op den zilveren rand van een ouden gildebeker, die op 't stadhuis te Kampen bewaard wordt, en door zijn vorm merkwaardig is [1]), leest men eenvoudig:

WETET GVEDE MANNE
DIT HORNE HOERT DE RINSCHIPPERS VAN SANTE ANNE.
1369.

Een wetenschap, die mogelijk voor de goede mannen van dien tijd heel gewichtig was, maar die ons weinig schelen kan.

Iets meer lezen we op eenige bakkers-bekers, waarbij wij dan ook nog een oogenblik willen stilstaan.

De bakkers-heilige was St. Obertus; maar hij wordt ook somtijds St. Hubert en St. Hubrecht genoemd. De verwarring tusschen hem en den patroon der jagers ontstond, behalve uit het gelijkluidende der namen, uit de omstandigheid, dat zoowel de bakker als de jager op den hoorn blazen.

Wij vinden St. Obertus op bekers van bakkersgilden, en wel met bijschriften. Op het deksel van den zilveren beker van 't Haagsche gild lazen wij het volgende:

Sint Obertus was eertijds een backer
Maer God getrou een bisschop wacker
In Camerick daer yder seyt
Tot lof van 's mans onsterflijckheyt
Die ziel en lichaems honger stilde
Verblijf patroon van 't backergilde.

De beker is van 1689; het rijm zeker gekopiëerd naar hetgeen, dat op een vroegeren beker stond; — althans het is blijkbaar van vroeger dagteekening.

Men ziet het — St. Obertus was zelf een bakker, en werd om zijn uitstekende vroomheid tot bisschop verheven; maar hield er de bakkerij bij aan, alleen om voor de armen brood om niet te bakken. Een andere Truydeman! slechts met dit onderscheid, dat deze een wijf had en een ezel, nog knapper dan die van Bileam [2]); maar Obertus had geen wijf (althans daar spreekt de legende niet van), en stellig ook geen ezel, want hij bracht zelf zijn brood rond; 't geen natuurlijk zijn goed werk des te verdienstelijker maakte. — Maar in welken tijd zijn deze dingen geschied? Heel lang geleden — zoo lang, dat niemand 't juiste jaartal meer weet; 't moet zoo

---

[1]) Zie de afbeelding in het *Ned. Mag.* 1863, blz. 237.

[2]) Zie *Uithangt.*, Deel I, blz. 213.

wat tusschen 600 en 900 zijn geweest. Onder de tien abdijen, die onder Kamerijk behoorden, vinden wij ook die van St. Aubert; de gildesage heeft dus recht onzen held te Kamerijk t' huis te brengen. De hoofdkerk te Kamerijk werd in 590 door St. Gery gesticht, later door de Noormannen verbrand; maar door Steven, den 25sten bisschop, weêr opgebouwd en in 990 op nieuw gewijd. Onze bakker-bisschop kan dus een van de 23 geweest zijn tusschen St. Gery en Steven: wie 't naauwkeuriger weten wil moge het te Kamerijk in de archieven van 't Bisdom gaan nazoeken. Wij keeren naar Holland terug.

Het bakkersgilde te Delft had in 1578 al zijn oud zilver bijeengezocht en daarvan drie bekers laten maken, die ieder twee regels van 't volgend rijm tot opschrift hadden:

Sint Oberts dienaers gingen haer vercloucken
Ende sochten haer silver uyt alle houcken.
Drie Coppen sijnder gemaeckt van desen
Alsoe men hier tegenwoordich mach lesen.
Eens sjaers te gebruycken met eeren eendrachtich,
Dat is 't begeeren van ons gildebroers waerachtich.

De bakker, die den oven uitgevonden heeft, is, volgens, Erasmus een Egyptenaar geweest, die Annus heette; maar wie was de bakker, die 't eerst het brood te licht gebakken heeft? Ook een Egyptenaar, — namelijk de bakker van Farao, die er dan ook voor hangen moest, — omdat men toen nog geen korrektionnele rechtbanken had.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

OPSCHRIFTEN, DEN MENSCH EN ZIJN BEDRIJF BETREFFENDE.

I.

'T Is billijk, dat wij hier beginnen met zulke opschriften als zinspelen op het huwelijk; — dit toch heeft van Adam en Eva's tijd af, steeds de eerste plaats bekleed onder de bedrijven der menschen. Die uit de 17de eeuw zijn doorgaans satiriek, niet zelden sarkastisch; en zij komen op allerlei voorwerpen voor.

Zoo lazen wij op zes tafelborden, mooi Delftsch blaauw [1]), een opschrift, dat ons een overheerlijk denkbeeld geeft van 't zeventiende-eeuwsche huwelijksgeluk. Jammer echter, dat ieder bord maar één regel heeft, zoodat, wanneer 't stel gebruikt werd, geen der dischgenooten 't verband vinden en het fijne van de zaak weten kon; — en mocht er eens een van de borden gebroken worden of vermist raken, wat zou dat een hoofdbrekens aan de toekomstige Champollions kunnen kosten! Haasten wij ons dus, de regels alle zes hier neder te stellen: al breken al de borden, het gedicht blijft dan toch voor de nakomelingschap bewaard.

Gy mannen fijn
Die tuys wil sijn
In rust en vreê
Zo geevd u wijf
De broek aan 't lijf
En 't wammes meê.

Was die rijmer een booze spotter? Ja, zegt een negentiende-eeuwer, die van der vaderen tijd geen kwaad kan hooren. Maar vragen wij 't aan zeventiende-eeuwers, dan luidt het antwoord anders. Huygens lacht er om:

---

[1]) Eigendom van den Heer J. Rijlaarsdam te Delft.

Wat lust my t' ondersoecken
Of Keurssen gaen voor Broecken,
En dese Keurs voor die,
Daer ick den Haegh af sie
Met soo veel onrusts wagen
Als holdend' er een wagen
Op 't minst in elcke straet? [1]).

En de deftige Cats, die liefst in gelijkenissen spreekt, geeft ons een peperkoek als 't beeld van 't huwelijk:

De kouck, die bovenal in Hollant wort gepresen,
En mach noch evenwel niet sonder peper wesen;
Al isse wondersoet, des efter niet te min
So steeckter hier en daer een klautje gembers in [2]).

Een Makkumer evenwel bedankte er voor, om broek en wambuis af te staan, en wilde toonen, dat hij evengoed huisvoogd als ruiter was. Nog leest men op den steen, dien hij voor zijn huis liet zetten, de uitdrukking van zijn gevoelens onder zijn afbeelding te paard, met het zwaard op de heup:

Mijn peert, mijn sweert, mijn wijff,
Houd ick voor mijn gerijff [3]).

Heel goed! maar 't blijft nog de vraag, wat het wijf er van zeî? misschien rijmde zij op haar beurt:

Rij jij te paard, mits dat je wijf
Hier binnenshuis de baas maar blijf.

Ergens — wij weten niet precies meer waar, want het is wel veertig jaren geleden — stond, op een steen, een mannetje en een vrouwtje uitgehouwen, de laatste met een toom in den mond, ongeveer als of ze zich, als de jongens, met paardjespelen vermaakten, en daar onder:

Waer is de vrou
Die roemen zou,
Dat haer de man
Niet dwingen kan?

Een tegenhanger dus van de rijmen van den Amsterdamschen schoenmaker en den Goudschen laarzenman [4]). 't Is echter gemakkelijk, zoo iets in steen te laten houwen; maar hoe was 't in de werkelijkheid? de vrouw van den huize zal er hartelijk meê gelachen en wel gezorgd hebben, dat het binnen 's huis precies het omgekeerde was; immers, een

---

[1]) *Korenbloemen*, XII B. *Voorspraeck*. [2]) *Houwelyck*, *Vrouwe*, blz. 66.
[3]) Medegedeeld door den Heer Johan Winkler te Leeuwarden.
[4]) Zie *Uithangt.*, Deel II, blz. 20, 21.

geleerd man heeft gezegd: de humeuren der vrouwen zijn van kurk; daarom willen zij altijd bovendrijven.

Tot in 't begin dezer eeuw zag men in het Pesthuis te Rotterdam een geschilderd glas, waarop een duifhuis met een aantal duifjes in een landschap, en daaronder dit rijm:

Hout trou int Houwelijck, soo salt u gaen fijn,
Beloften maeckt schult en eist voldaen sijn.

Gijsbrech Huybrecht Duifhuysen. 1637.

't Was de jongste zoon van den beroemden Mr. Hubertus Duyfhuis, vroeger pastoor, later predikant in St. Jacobskerk te Utrecht, die dit glas heeft laten maken. Mr. Hubert was gehuwd met Krijntje Pieters, en had bij haar drie zonen: Abraham, Jacob en Gijsbrecht. De laatste werd in 1637 Regent van 't Pesthuis te Rotterdam, en schonk toen dit glas, dat thans bewaard wordt in de Oudhedenverzameling dier stad [1]). De afbeelding geven wij op het titelblad.

Op een schoorsteen te Buren vindt men de volgende aardigheid, waarbij de lezer wel naauwkeurig moet toezien, *hoe* hij lezen moet, wil hij geen gevaar loopen, vreeslijke ergernis te geven:

Den Mensch doet prijselijk: Die 't houwlijk blameert.
Hij doet ook wijselijk: Die 't overspel hanteert.

DIE DIT AANSCHOVWT
EEN GOEDE VROVW
DIE VIND VERMAAK

een	een	een	die
dierbaar	groot	stuer	word
pant	plasier	voor 't huys	geagt
brand	dier	kruys	veragt
stooke	monster	droevig	word
een	een	een	die

EN WEL INZIET
EEN KWAADE VROVW
OF GROOT VERDRIET

Die een vrouw trouwt: Is een dwaas en een zot.
Die hem eerlijk hout: Misdoet tegen Gods gebod. [2])

Op een ouderwetschen schotel leest men een waarschuwing van die soort, als duizendmaal gedaan, maar even dikwijls in den wind geslagen worden door elk wie er de gelegenheid toe vindt:

Een huwelijk om gelt
Is met ondeugd verzelt [3]).

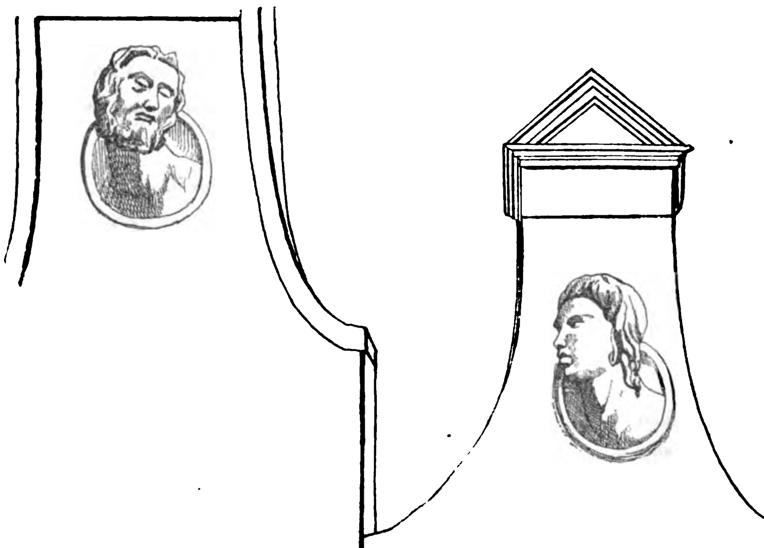
[1]) Medegedeeld door den Heer F. D. O. Obreen te Rotterdam.
[2]) " " " " G. Ribbius te Buren.
[3]) " " " " J. Blaauw Az. in de Rijp.

Tot zelfs op kamerhekjes of kinderschutjes schreven onze voorouders rijmpjes; — en dan zou men nog willen beweren, dat er vroeger zooveel niet gelezen werd als in onzen tijd! Overal waar zij hun oogen sloegen, vonden zij wat te lezen. Op zulk een kinderschutje las men:

Een kind, gezond, van leden fris,
Een ongekende rijkdom is [1]).

Dat hebben zeker een paar jonge lui daarop doen schrijven, toen hun eerste kindje begon te loopen, en zij zich in een stemming gevoelden juist tegenovergesteld aan die, waarin Vondel de slotverzen van zijn »Jozef in Dothan" schreef.

Somtijds ziet men mans- en vrouwenportretten aan den gevel, waarbij 't opschrift of uitgewischt of vergeten is, b. v. deze twee aardige koppen te Rotterdam op 't Stijger.

Onder den manskop had moeten staan:

Daar heb ik je eens aardigies beet gehad, vrouw!

En onder den vrouwekop:

Jij doet dat maar nooit weêr! dat zeg' ik je nou!

II.

Hebben wij zooeven opgemerkt, dat, sedert Adam zijn bruiloft vierde, het huwelijk de eerste plaats heeft bekleed onder de bedrijven der

[1]) Medegedeeld door den Heer J. Blaauw Az. in de Rijp.

menschen, — van de opkomst der steden af heeft de Buyrwacht (Burgerwacht) de tweede plaats ingenomen. En dit was geen lastpost maar een eerebaantje, waar niet ieder »goed genoeg" voor gerekend werd; — immers in oude keuren leest men:

Nyement en moet die Stede waken hy en zy poirter jof poirters kint, ten wair dat t gerechte kende dat hy dair guet ghenoech toe waire.

De cierlijke vorm der wachtbriefjes, nog in de vorige eeuw, was dan ook nog een overblijfsel van 't vereerende, dat er van ouds in gelegen was tot de wacht geroepen te worden. Daarom ook werd de schutter in de aanzegging altijd toegesproken met UE., b. v. op een briefje van 1776: *Werd UE. Jacobus Koenraats de Waght Aangeseyd, om met UE. volle geweer te Compareren*, enz. De kopergravure, waarmede die briefjes vercierd waren, vertoonden allerlei wapentuig, optrekkende schutters en den tumultpenning van 1696; maar hadden in 't midden ook een opschrift op een rol, die de Amsterdamsche maagd in de hand hield:

't Geweten Vrij,
Geen Dwinglandij,
Maar Reght en Vrijheid,
Der Burger Blijheid:
Dat is de Saak
Waarom ik Waak.

En voor degenen, die Latijn verstonden, was ook nog boven aan, op een banderol, bij de symbolen van regt en vrijheid, het opschrift: *Conservat utramque* geschreven; — een opschrift, dat ook elders meermalen voorkomt, vooral bij pijp en glas; want rooken en drinken behoorden, althans voor de meeste mannen, meê tot de genoegelijkste bedrijven.

Maar op een bokaal zagen wij een rookend boertje, gepointilleerd door F. Greenwood, met dit opschrift op den voet:

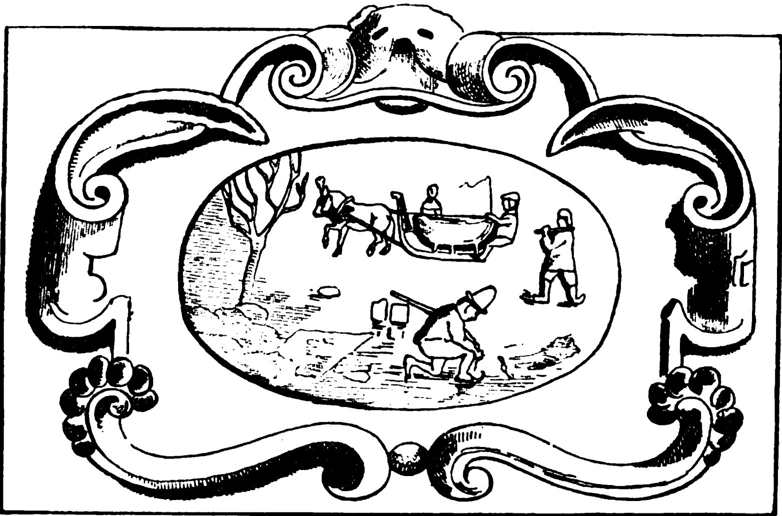
Gelijk de rook in dunne lucht
Verdwijnt en ijlings heenen vlugt,
Verlaat allengs de veege ziel
Haar zwakke en brooze levenskiel [1]).

Als men met zulke gedachten de pijp of den bokaal aan den mond moest brengen, zou men die zeker wel spoedig weêr daarvan verwijderen. Dan geven wij boven zulke Greenwoodsche poëzie de voorkeur aan het rijmeloos opschrift, dat wij bij de afbeelding van een bierdrinker op een gele aarden kan zagen: *Dat is lekker bier* [2]).

---

[1]) Eigendom van den Baron van der Heim van Duyvendijke te 's Gravenhage.
[2]) » » » Heer C. van der Grient Gz. te Overschie.

Even zoo roepen de oude schaatsenrijders te Leiden uit: *Dat*

vriest! De hierbij afgebeelde drie steenen staan in een gevel op de Oude Vest aan den zoogenaamden Kouden Hoek [1]); de groote in 't midden, de beide kleinen ter wederzijden.

Een matrozenkroeg te Harlingen draagt een opschrift, dat al vrij oud is: *Saaijen en baaijen.* Men ziet, of zag althans, uit de vensters van dat huis zoowel in zee, waar men »baait," als in 't veld, waar men »zaait" [2]); 't wilde dus eigentlijk zeggen: *Veld- en Zeezicht.*

Ook een bedrijf van menschen, maar niet in den gelukkigsten toestand, vindt men op een ivoren hamer, afkomstig van 't voormalig Rasphuis en thans berustende in de Rariteitskamer te Amsterdam. 't Zijn twee Raspers, zoo als men ze nog als windwijzer op het torentje ziet staan, doch hier met het omschrift:

---

[1]) Medegedeeld door Jhr. W. J. C. Rammelman Elzevier.

[2]) » » den Heer Johan Winkler te Leeuwarden.

's Lants schrick
Breidel ick.

't Was het devies van 't Rasphuis, dat men ook op de tinnen rasphuisloodjes vond.

Zelfs het nut der spaarbanken vindt men in de opschriften betoogd. 't Is niet op een ouden, maar op een nieuwen steen te Barendrecht:

Anno 1860 de eerste steen
van dit gebouw gelegt
in de Spaarbank [1]).

Hoe groot die in de spaarbank gelegde steen, die in een half dozijn jaren zooveel rente heeft opgebracht, geweest is, heeft de mededeeler er niet bijgevoegd, en wij hebben verzuimd, dit te Barendrecht te gaan vernemen.

Een Moordrechter van 1660 schreef een soort van testament voor zijn gevel, waarvan zijn neven en nichten nota konnen nemen:

* Dit Huis is gebouwt door Krelis van Moort
In 't jaar van sestigen zo 't behoort.
Ik heb het voort met reed gelt gaan betalen,
Dies kander niemant voor schult iets afhalen.
'k Wensch dattet lange jaren blijft staan,
Maar als ik sterf mag 't wel meê vergaan.
Want mijn nabestaanden hebben mij altijd benijt,
Dies gun ik hun ook geen erf als ik schei uit den tijd.

Voorts nog een monument van een burenkrakeel, dat zwaar gestraft was. Te Goes in den Opperil stond weleer het volgend opschrift op een steen:

* Als men 1555 heeft gescreven
Den tweeden Julii, vat wel 't verstant,
Doen was de liefde Godts van ons alle verdreven,
De eene benijde die ander aen elcken kant:
Dus sijn wy gheplaeght mit eenen swaren brant.

Zoo was de les niet vruchteloos voor die twistende Goezenaars geweest; ja zij zullen in 't vervolg zeker den eersten, die weêr een relletje begon, wel in de kraag gepakt en voor dezen steen gebracht hebben, om te lezen wat de gevolgen waren.

III.

Dikwijls vindt men in of op tabaksdoozen opschriften, die op de Zeevaart zinspelen, al staan de afbeeldingen, die er op voorkomen, tot deze

[1]) Medegedeeld door den Heer Smits van Nieuwerkerk.

in geen de minste betrekking. Vermoedelijk waren de eigenaars zeevarenden en lieten zij die doozen, na ze buiten 's lands gekocht te hebben, bij hun t' huiskomst met zoodanig opschrift verrijken. Zeker was dit het geval met een koperen doos, die op het deksel het wapen van Groot-Brittanje en het borstbeeld van Koning George II vertoont, en op den bodem dit rijm heeft:

Ik vaar gelijk een held nae veer gelegen kusten
Was het niet om het geld veel liever sou ik rusten
En blijven op het land en houwe mijn gemak
En drinken een glas wijn of rook een pijp toebak [1]).

En daar het licht gebeuren kon, dat diezelfde zeevarenden hunne tabaksdoozen wel eens in een vreemd land achterlieten — hetzij dat zij die verloren, verkochten of ten geschenke gaven — zoo is 't ook zeer verklaarbaar dat op de laatste wereld-tentoonstelling te Parijs uit Spanje *een koperen tabaksdoos met Hollandsche inscriptie* werd ingezonden [2]).

Op een van stroo ingelegde tabaksdoos ziet men van buiten een herder en een herderin in een landschap, van onderen een rookend boertje, van binnen het welvaren van den koopman [3]), en met dit opschrift:

De schipper seylt in zee, de koopman blijft aan strant
So gaat de koopmanschap te waater en te lant.
C. F. V. H. fecit Leyden 1731.

Op een zilveren tabaksdoos zagen wij, van boven den landbouw, van onderen de walvischvangst. Bij den eersten dit opschrift:

Al wie den acker ploegt om vrugtbaar zaat te zaaijen
Die zal ook in den oogst de rijpe vrugten maaijen.

En bij de andere:

In 't kouwe Groenlant en Straat Davis vangt men vis
Daar hondert man aan een genoeg had op den dis [4]).
[Maar van die honderd geen, mijn vriend,
Die van zoo'n mootje blieft gediend].

Maar de schippers hadden ook op hun vaartuig een rijm: gemeenlijk in den stuurstoel. Een schipper van Amsterdam op Gouda, die met de pakschuit voer, had dit laten maken:

* Klaas Joosten van der Marken is schipper van dees schuit,
Om met Gods segen te varen, daar zijn wij over uit;

[1]) Eigendom van den Heer P. C. Lans te Delft. — Vergl. de Kan van het Nijmeegsche Voermansgild, blz. 211.

[2]) *Ned. Spect.* 1868, blz. 77. [3]) Delftsche Tentoonst. N°. 3845.

[4]) Eigendom van den Heer H B. Bakker te Amsterdam.

'k Wensch maar na goede vracht, om eerlijk van te leven [1]).
Wij varen altijt voort of 't droog is ofte diep;
De Jager slaat maar deur; — de wint zit in de zwiep.

De wind in de zweep! Wie beklaagt zoo'n arm jaagpaard niet? En wat is het gelukkig voor die knollen, als dierlievende natuurgenooten een maatschappij tot hun bescherming oprichten!

Bovendien had de schipper nog dikwijls een rijm voor zijn gevel, en dan natuurlijk een schip er bij; — zoo een Maassluizer:

De mensch die seilt sijn coerse wel,
Die Godt neemt tot sijn metgesel [2]).

Eenvoudiger opschrift is niet te bedenken dan dat van den beurtman van Rotterdam op Haarlem en Amsterdam, en toch volkomen duidelijk. Ieder kon terstond zien waar hij wezen moest. De steen staat nog achter de Groote Kerk wijk 7 n°. 26 [3]).

't Zinnebeeldige St. Pieters scheepje — symbool van de reis door 't leven — had altijd een rijm, meer of min gevarieerd, doch bestendig in dezen zin:

Moog Sint Pieters scheepje hellen,
Toch zal 't nooit vergaan,
Blijf op God uw hope stellen,
Gij zult vast en zeker staan.

Op de volgende bladzijde geven wij de afbeelding van zulk een scheepje, dat nog in den gevel van een pakhuis achter de Noorder Kerk te Hoorn gevonden wordt, met dit rijm:

Synte Pieters Scheepye mag hellen, maar niet vergaen
Op Gods woort blijf ik vast staen.

Zoo'n opschrift bevelen wij den direkteuren van reddingsbooten aan. Op deze behoort het t' huis.

IV.

Twee broêrs waren beiden bakkers; de eene heette Gieles, de ander Jelis van Gershoven; — welk onderscheid er eigentlijk tusschen die beide namen

---

[1]) Maar Schipper Klaas! waar is jou vierde rijm gebleven?
Vermoedelijk luidde 't:
Ik hoop den Hemel sal mij die ook altijt geven.

[2]) Medegedeeld door den Heer Knuttel te Maassluis.

[3]) » » » » Schutze van Houten te Rotterdam.

is, mogen »de taalgeleerden" uitpluizen. Zij lieten in 1615 te zamen een glas in de kerk maken en door Pieter Struis den Jonge beschilderen. Zij stonden of liever staan (want het glas bestaat nog [1]) er beiden op, met den hoorn aan den mond, alsof zij de bollen uitbliezen. Onder Gielis leest men:

Neemt waer ws gronts van binnen
Leert Natuer met Reden verwinnen
Soeckt Godes eer voor allen dingen
Leert alle dingen ten beste bringen.

d. i. volgens onze vertaling:

Ken je zelf zoo'n beetje;
Wees nooit open van gemoed!
Hang den vrome uit, weetje,
Dan gaat alles goed.

En onder Jelis, die korter van stof was:

Alle die mijn vergeten
En sullen van mijn vruchten niet eten.
Eclsia.

d. i.

Die den bakker vergeten
Zullen geen bollen eten.

De schipper Jan Huybrechtsz. liet drie jaren later een geschilderd glas maken; — natuurlijk kwam er zijn veerschip op te staan, met dit puntig rijm:

[1]) Eigendom van Mej. de Wed. Wagner te Delft.

Die wil varen en sijn getye niet can gissen
Noch sijn tou can splissen
Noch sijn gelt en can bewaren
Die en dient op alle veeren niet te vaeren.
Jan Huybrechtsz.
1618. [1])

Een halve eeuw later liet een scheepstimmermansbaas een geschilderd glasraam in zijn binnenkamer maken en daarop zijn timmerwerf schilderen met dit opschrift in bijltjes-poëzie:

Heyl hem, die op Godt vertrouwt,
En om Nering schepen boudt,
Maer die een Schip wel bouwen kan,
Dat is een Meester Timmerman.
Adriaen Kakelaer.
Anno 1668.

Naar zijn rijm te oordeelen droeg deze man zijn toenaam niet te vergeefs. Of hij veel schepen gebouwd heeft, weten wij niet; wel dat hij een groote nakomelingschap heeft nagelaten.

Zijn nageslacht is heden
Meer dan men tellen kan,
Zelfs zijn er Kamer-leden
Gesproten uit dien man.

Aan scheepstimmerwerven was, en is hier en daar nog, een eigenaardig soort van opschriften in gebruik; — de namen der gebouwde schepen werden, op bordjes geschilderd, van voren tegen het hoofdgebouw gespijkerd, wat natuurlijk, wanneer de werf een aantal jaren bestaan had, een zeer bonte collectie opleverde. Men kan er o. a. nog een voorbeeld van vinden te Nieuwendam.

Een Rotterdamsch barbier (d. i. chirurgijn) liet, wat hij te zeggen had, niet op een glas, maar op zijn deur schrijven — en wel als 't een geleerde voegde, in 't Latijn:

Principiis obsta: sero medicina paratur
Cum mala per longas invaluere malas.

d. i.

Roep mij bij tijds; kom niet te laat,
Wanneer geen hulp of kunst meer baat.

Waarom stond zoo'n heilzame vermaning in 't Latijn? Kon elk dit lezen? Toen zeker. In dien tijd werd nog op elke school, waar men

---

[1]) Eigendom van den Heer C. M. C. Obreen te Rotterdam.

onderwijs in talen gaf, ook wel zooveel Latijn geleerd. Waarvan o. a. als bewijs kan strekken, dat in de schoolreglementen uit het midden der 17de eeuw, aan de schoolmeesters in steden, waar Latijnsche scholen bestonden, in 't belang van deze laatste, verboden werd, onderwijs in 't Latijn en Grieksch te geven; de Rector zou anders in zijn inkomsten benadeeld zijn. In de schoolkeuren der 16de eeuw vindt men hetzelfde verbod; b. v. te Leiden, 1535: »zullen gheen kindren boven hoere achte jaeren oudt wesende in ghiene bijschoelen [1]) eenigh latijn moghen leeren, ten zij dat die schoolmeester van deselve bijschoele respondeert ende betaelt den Rector van de Groote Schoele alle quartier jaers vijff stuvers, uytgesondert dat alleen jonghe maeghdekens hyerinne nyet begrepen en syn": natuurlijk omdat de Latijnsche scholen toch voor geen meisjes bestemd waren.— 't Onderwijs stond in de 17de eeuw in meer dan een opzicht op hooger trap dan thans, maar vooral het onderwijs in talen. Ja, reeds in 't midden der 16de eeuw muntte Nederland daarin uit, als Guicciardini (naar de vertaling van Kiliaen) getuigt: »Daer sijnder veel die, hoewel sij noyt buytens landts en hebben geweest, nochtans konnen behalven heur moederlijcke tale, veel vreemde talen spreken, besonder Fransoys, welc onder hen seer gemeyn is: veel spreken Engels, Italiaens, en ander vreemde talen."

Een dergelijk opschrift leest men ook op de kist, waarin de Deken en Overlieden van 't Rotterdamsche chirurgijnsgild hun archieven borgen, en die nog in het antiquarisch museum der stad bewaard wordt:

Omnis operatio chirurgica habet ad tempus dolorem
Sed postea fructus doloris sanitate monstrat. 1660.

waarvoor wij in Hollandsch rijm kunnen schrijven:

Doet onze kunst den lijder pijn,
Hij zal haar later dankbaar zijn.

Boven het opschrift ziet men het gewone chirurgijns-emblema: *de barmhartige Samaritaan*, en natuurlijk ook de wapens der Overlieden [2]).

Welk beroep de zestiende-eeuwsche Delvenaar dreef, die in de Hypolitusbuurt een klokke-opschrift boven zijn deur schreef:

God. is. alle. eer. bequaem
In. die. clock. is. minen. naem [3])

is ons onbekend. Wij hebben in »de Uithangteekens" gezien, dat de klok bij alle beroepen werd uitgehangen.

---

1) *Bijscholen* waren de *bijzondere scholen* van dien tijd.
2) Medegedeeld door den Heer F. D. O. Obreen.
3) » » » » Mr. J. Soutendam.

Sedert de litografie is uitgevonden, zijn de geïllustreerde adreskaarten, die vroeger een kostbare kopergravure vorderden, of zich met een slechte houtsnede behelpen moesten, geweldig vermeerderd, vooral sedert de steen de prentjes ook gekleurd geeft. Zoo hebben wij ze van allerlei aard voor ons liggen, door winkeliers, koks, kappers, enz., als strooibladen verspreid; — zelfs met portretten, natuurlijk van den konkurrent, die kramp in den buik krijgt en stampvoet van spijt om 't succes van den gelukkigen mededinger. De teekeningen zijn gemeenlijk aardiger dan de opschriften, die zelden anders dan een aanprijzing van eigen waar behelzen, soms met een hatelijkheid tegen den konkurrent. Enkele echter maken een uitzondering, en een der aardigsten achten wij de volgende, vooral omdat er geen schampscheut tegen een mededinger in gevonden wordt. Zij werd voor verscheiden jaren verspreid door een kapper op den hoek van de Pijpenmarkt en den Dam.

De teekening vertoont »den schoolier Bertram, bezig zijnde met een les uit de algebra." De jongen zit met een lei voor zich, waarop de volgende opgave geschreven staat:

»De Kapper C....y snijdt dagelijks met zijne buitengewone scharen 210.000.000 haren aan 105 Heeren. — 31 blonde Heeren laten zich 62.000.000 haren snijden; 74 bruine en zwarte Heeren laten zich 148.000.000 haren snijden en 24 grijze Heeren laten zich alleen het hoofd wasschen met de beroemde *eau tonique*. Nu vraagt men naar den ouderdom dier Heeren."

Bertram heeft opgezet:

$$\frac{31}{62.000.000} \qquad \frac{74}{148.000.000} \qquad \frac{24}{\quad}$$

maar weet er niet verder uit te komen en krabt zich den kop van verlegenheid. Wat ook niet te verwonderen is, want het voorstel behoort tot de hoogere algebra, en er waren ten dien tijde nog geen Hoogere burgerscholen, om die te leeren.

Deze steen staat aan een gevel in de Hoogbruggestraat te Wijk bij Maastricht. Als die kop precies op zijn baas lijkt, moet laatstgemelde

een leelijke bullebak zijn geweest. Doch wat beduidt het opschrift? werd ons nog onlangs gevraagd. *Stadelen* is *stalen*, »lakens stalen", en de *Groene Staadeler* beteekent dus doodeenvoudig: »de man, die de groene lakens staalt." De lakenweverij was vroeger te Maastricht zeer bloeiend. Wellicht heeft dit huis weleer tot een staalhof gediend, of woonde hier de opzichter der lakenen. Zeker heeft *de Stadelaar* vroeger meer uitgehangen, want de naam komt ook als geslachtnaam voor; — o. a. behoorde Jan Stadelaar, tabaksverkooper te Amsterdam, in 't midden der vorige eeuw tot de inteekenaars op Wagenaar.

Een merkwaardig opschrift, niet wat den inhoud, maar wat de spelling betreft — en dat is een gewichtig punt in onze dagen — vinden wij op een gevelsteen te Hoorn op 't West, onder een wagen; doch duidelijker dan alle beschrijving is de afbeelding, en daarom zetten wij die hiernevens [1]).

Uit dit opschrift kan een taalgeleerde, met behulp van een paar doosjes Gothisch en Angelsaksisch, en eenige druppels *Umlaut*, een prachtige verhandeling distilleeren. Hij kan vooropstellen dat het jaartal door een latere hand is bijgevoegd, en dat het opschrift — ergo ook de wagen met de mannetjes — tot een veel vroeger tijd opklimt; ja dat het dagteekent uit den tijd der eerste klankverschuiving, en wel uit den aanvang van dat tijdperk, — dit blijkt zonneklaar uit de naast elkander staande *h* en *ch* — dus uit de eerste eeuw onzer jaartelling. — En, dit alles bewezen zijnde, zoo kan het geen den minsten twijfel lijden, of deze steen moet gebracht worden tot dienzelfden tijd, toen het (door Dr. Te Winkel ontdekte) volk, de Almoorders [2]), in Holland woonde, en wij zien dus in die mannetjes op den wagen de originele typen van dien belangwekkenden volksstam. — Hoe belangrijk wordt die steen dan niet voor oudheidkundigen. Mogelijk zelfs zullen zij in 't achterste mannetje nog een geestverwant herkennen — de oudheidkundigen zitten toch doorgaans achteraan — en daaruit bewijzen, hoe bij de Almoorders reeds de wetenschap beoefend

[1]) Medeged. door den Heer Handelaar. — [2]) Zie *Uithangt.*, Deel I, blz. 192.

werd, en dat men toen reeds »oudheidkundige musea" kende: — immers die oudheidkundige zou geen plaats hebben genomen *in de frahchtwagen*, als hij er niet op uitging om opgravingen of aankoopen te doen. Wij verheugen ons, in de gelegenheid geweest te zijn, een volk, dat, vóór het door Dr. Te Winkel ontdekt werd, bij niemand bekend was, nader te doen kennen, ja zelfs in afbeelding te doen herleven.

Zie hier nog een paar voermans-opschriften uit Groningen, 't eerste aan de noord-, 't ander aan de zuidzijde van den Nieuwen Weg [1]):

[1]) Medegedeeld door den heer E. B. ter Horst te Groningen. Vergl. *de Uithangt.*, Tweede

Ons valt intusschen nog een andere wagen in 't oog. In »de Uithangteekens" zeiden wij [1]), dat, waar de postwagen — meestal een vergulde, om van verre gezien te kunnen worden — uithangt, dit een aanwijzing is voor reizigers, die »meê willen", waar zij dien afwachten en inmiddels een hartsterking kunnen krijgen. Gewoonlijk wordt de enkele wagen voldoende geacht ter aanwijzing; maar een herbergier bij Ter Neuzen geeft er een opschrift bij, dat onze verklaring volkomen bevestigt:

Verkiest gij langer niet te gaan,
Blijf wachten tot de post kompt aan,
En duurt het somwijl al te lang,
Gebruikt terwijl een teuge drank,
't Zij Rhum, Genever, Wijn of Bier,
Dit een en ander vindt men hier [2]).

Een Vlaming te Auwegem doet het veel korter af, zonder rijm of wagen:

Tapper in den Leeuw
Au Lion.
Hier staad de Diligence [3])

Hoe men in één opschrift, op de eenvoudigste wijze, twee beroepen vereenigen kan, leert ons een ander Vlaamsche herbergier te Schelderode. Op zijn bord staat een Laars geschilderd, en daarbij: *In de Nieuw mode tapt men drank van dage voor geld en morgen voor niet.*

De *Nieuw Mode* behoort bij de Laarzen, de rest bij de kroeg.

Het Hollandsche *Nooit gedacht*, vinden wij honderd malen; hier geven wij 't in kurieus Fransch [4]).

Denkelijk was 't een Fransche zwerveling, die ten laatste op den Schiedamschen dijk te Rotterdam aangeland, daar een kroeg opzette, met dit uithangbord. Mogelijk was 't een emigrant van 't jaar 89, of een Lyonnees, die de *mitraillade* ontloopen was en natuurlijk vroe-

---

Deel, blz. 263, — waarbij een klein verschil van lezing is op te merken. Wat ons echter meer verwondert, is dat die achttiende-eeuwsche voerlui hedendaagsche kachelpijpen zouden gedragen hebben.

[1]) Deel I, blz. 130. — [2]) Medegedeeld door Jhr. Mr. Th. Serraris te Hulst.

[3]) De Potter, blz. 110. [4]) Van een onbekende hand ons toegezonden.

ger nooit had kunnen denken, dat hij nog eens op den Schiedamschen dijk een slokje tappen en een onsje tabak verkoopen zou.

Zelfs op kruiwagens las men in de 17[de] eeuw rijmpjes. Een »Jan de Kruier" van dien tijd had op den zijnen:

> * Janbaas van Wezel
> Werkt als een ezel
> En hij kruit met macht
> De zwaarste vracht.

Een ander vierde zijn vrolijken luim den teugel;

> * Ik kruy en bruy by dag en nacht
> En rol ik eensjes om dan word ik uitgelacht.

Trouwens het omvallen van hoog opgeladen karren en kruiwagens — vooral bij 't afgaan van bruggen (Amsterdamsch: sluizen) als die over de Achterburgwallen en Jordaansche grachten, of bij 't draaien om een hoek, waar 't wiel tegen een paaltje stootte en de heele santekraam bij de kelderbewoners te land kwam, was vroeger (nu is alles verbeterd en zoo iets onmogelijk) te Amsterdam aan de orde van den dag. En daarbij ontbrak 't dan evenmin aan lachen en uitjouwen, als aan schelden en vloeken.

Ontelbaar zijn de opschriften, die als beroepsaanduidingen voorkomen; wij zullen er een beknopt overzicht van geven.

Vooreerst komen de naambordjes aan de deurposten in aanmerking, waarbij zich twee bijzonderheden voordoen: 1°. dat velen nog immer den ouden gildetitel aanhouden; als: Mr. Schoenmaker, Mr. Timmerman, — schoon zij nooit de proef voor 't meesterschap gedaan hebben. 2°. Het gebruik deze bordjes ook met kleine figuren te vercieren; zoo zagen wij b. v. een bakkersnaambordje (Oudezijds-voorburgwal bij de Kapelsteeg) geheel beschilderd met een bakkerij, waar 't letterschrift over heen gaat; — elders een spekslagersbordje, dat boven den naam met een gouden varkentje prijkt, of een schoenmakersbordje, dat ter wederzijden van Mr. een schoen en een laars, of een rood laarsje boven den naam heeft.

Ten tweede: de houten uitsteekbordjes met het beroep, zonder naam, in één woord: *Aanspreker*, *Besteedster*, enz.

Andere met opschriften, in verbalen vorm, beginnende, even als de oude mirakelboekjes, met het adverbium *hier;* b. v.: *Hier mangelt men.* — *Hier stuurt men de wasch op 's Graveland.* — *Hier hout men slapers.* — *Hier bewaart men kinderen* (remplaçant van 't oude *Schol en braje*) [1]). Te Doornik leest men bij een scheerder en haarsnijder: *Ici on coupe les cheveux aux ciseaux et on rase à la papa.* Een Hollander begrijpt daar-

---

[1]) Zie *Uithangt.*, Deel I, blz. 111.

van zoo dadelijk de juiste beteekenis niet. *Aux ciseaux* wil in België zeggen: »heel vlug en netjes", en *à la papa:* »zoetjes en zachtjes" [1]).

Ten vierde: beroepsaanduidingen met den voornaam voorop; als: *Lysie de porster. — Betje de mangelvrou.* In de Noorderkerkstraat las men, vóór een paar jaren geleden: *Hein de kruijer haalt turf van alle weldadigheden* [2]). Om dit laatste woord te begrijpen moet men weten, dat te Amsterdam op meer dan eene plaats, waar 's winters turf aan behoeftigen wordt uitgedeeld, het opschrift te lezen staat: *Aan de Weldadigheid gewijd.*

Ten vijfde: de moderne opschriften op borden over de geheele breedte van den gevel: *Spiegels en lijsten. — Fabriek van pleister-ornamenten* — of duizend andere dingen. Bij kappers en aan winkels van mode- en toilet-artikelen zijn ze gemeenlijk in 't Fransch, b. v.: *A la Renommée. — A la jeune France.* Vóór vele jaren geleden lazen we bij een kapper: *Au Marquis de la Chevelure.* Waren dit nog onlangs zwarte letters op witte planken, thans zien wij ze met schitterende kleuren te voorschijn komen, gouden letters op een vuurrood bord, naast een ander, dat blinkend witte letters op ultramarijn vertoont, of ook, wanneer het opschrift in drie regels gesteld is, de bovenste rood, de tweede wit en de onderste blaauw, wat dan een nationaal opschrift moet verbeelden.

Ten zesde: de opschriften op houten borden, die over den geheelen gevel horizontaal en verticaal, tusschen de vensters zijn aangebracht, en dus een houten gevelharnas vormen, dat slechts vierkante deur- en venstergaten openlaat.

Ten zevende: de opschriften in reusachtige witte letters op den zwartbeschilderden zijmuur van 't huis, allerlei specialiteiten betreffende cigaren, gemaakte kleêren of fotografiën behelzende, — letters, zes voet lang, die er 's avonds bij helderen maneschijn zoo spookachtig kunnen uitzien, dat ze den eenzamen wandelaar, die wat laat uit de bestuurs-vergadering van een filantropisch genootschap komt, onwillekeurig zijn schreden doen verhaasten.

Ten achtste: de namen en beroepsaanduidingen met koperen letters in de trottoirs geplaatst, en dus den voorbijganger voor de voeten geworpen.

Eindelijk: namen, beroepsaanduidingen enz. op bordjes aan de boomen gespijkerd. Dit gebruik komt natuurlijk zeldzamer in de steden, maar menigvuldiger op de dorpen en daar buiten langs de wegen voor. Te Zaandam kan men daarvan nog een menigte voorbeelden zien. Aan de Oostzijde b. v. zagen wij onlangs aan den hoek van een pad vier onder elkander aan een boom gespijkerde bordjes; eerst: *Op dit pad is een Huis te huur*, en daaronder drie andere met adressen van een schilder en glazemaker, een koopman in zakken en een schoen- en laarzemaker.

---

1) Medegedeeld door den Heer Vervoort, Oud-President der Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers.

2) Medegedeeld door den Heer W. H. Zeelt te Amsterdam.

Deze allen vermelden wij slechts ter loops zonder er langer bij stil te staan. Daar-en-tegen is er een andere soort van beroepsaanduiding, van welke wij opzettelijk moeten spreken, doch waarvoor wij een nieuw hoofdstuk willen bestemmen. Eer wij echter dit besluiten, moeten wij nog op een ander onderwerp komen.

V.

Immers tot de bedrijven der menschen behoort ook de oorlog; — ja deze is zelfs ten allen tijde als het voornaamste en nuttigste bedrijf beschouwd, waarin vorsten en edelen hun roem stelden. Bij de audientiën gaan de krijgslieden 't eerst binnen en de vredepreêkers komen achteraan; — en spijt alle vredeskongressen zijn de eerekruisen en vette belooningen bewaard voor hen, die de meesten van hun natuurgenooten om zeep helpen of de moorddadigste middelen daartoe uitvinden. Wij mogen dus van de moordmachienen niet zwijgen.

Toen 't kanon werd uitgevonden en dat, even als de klokken, gegoten werd, en, even als de klokken, geluid gaf, kreeg 't ook even als de klokken, eigen namen en opschriften, doorgaans berijmd.

Vooreerst werden de kanonnen meermalen met den naam *Griet* gedoopt; en omdat er zoo veel *Grieten* waren, werden ze met een adjectief onderscheiden. Zoo kent men *de Booze Griet* te 's Hertogenbosch, en *de Dolle Griet* te Gent [1]); ook Hoorn had in de dagen van Sonoy een *Dolle Griet*, terwijl Leiden zijn *Zwarte Griet* reeds in 1436 bij 't beleg van Calais verloren had.

Maar ook andere namen waren in gebruik: de broeder van de Hoornsche *Dolle Griet* droeg den naam van *Ouwen Hillebrand*. En sommige dier namen waren al vrij zonderling: een groot en zwaar stuk geschut, dat de Haarlemmers voor Calais in den steek moesten laten, heette *Hoppenbier*.

Somtijds droegen de kanonnen de namen van muzieknooten — natuurlijk omdat zij oorlogsmuziek-instrumenten waren. Toen de Graaf van Aremberg den 21sten Mei 1568 tegen Lodewijk van Nassau optrok, nam hij uit Groningen zes metalen kanonnen meê, die de namen hadden van *ut*, *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*.

Mr. Jan Tolhuis van Utrecht heeft in 't midden der 16de eeuw verscheidene metalen stukken gegoten. Een daarvan lag in het midden der 18de eeuw op den wal te Hoorn en droeg dit opschrift:

Ik heet die Joffer fel wreet sprekende
Muiren en schansen wart ik brekende.
JAN TOLHUUS *van Utrecht* 1542.

---

1) Vergl. *de Uithangt.*, Deel II, blz. 274.

Twee jaren later goot Jan Tolhuis een groot en fraai kanon, dat Karel V ten geschenke gaf aan Hendrik VIII, en dat in 't midden der 18de eeuw nog op een bolwerk van 't kasteel te Dover lag. 't Was een stuk van 24 Engelsche voeten lang, en de Engelschen noemden het spottenderwijze »het zakpistool van Koningin Elisabeth". Het was met wapens, beelden en bloemen vercierd, en behalve den naam des gieters las men er dit rijm op:

Breeck scuret al mure ende wal
Bin ic geheten.
Doer Berch en dal boert minen bal
Van mi gesmeten [1]).

In den Geuzentijd zijn vele klokken uit de torens gehaald om tot geschut gegoten te worden. In 1573 en 74 heeft zekere Mr. Hendrik van Trier een aantal kanonnen zoowel in Zuid- als Noord-Hollandsche steden gegoten. Onder anderen hebben de kanonnen van Mr. Hendrik goede diensten gedaan in den slag op de Zuiderzee, zoodat men in het »Beklaeghliedeken van Bossu" in het »Geuseliedtboeck" leest:

Maer daer quamen pompen in de vloot,
Die Hendrick van Trier van klocken goot,
Die maeckten groote gaten.

In de voorgaande eeuw waren er nog verscheidene — misschien zijn er nog enkele exemplaren van in wezen.

Te Edam zag Le Long er twee op de wallen staan, die *de Stier* ('t wapenbeeld van Edam) en *de Vurige Draak* heetten, en met deze rijmen vercierd waren:

Die den Steir hort bellen
Munnicken ende Papen sal hi quellen.
H. V. T. 1573.

Den vierigen Draeck ben ick gehieten
Stijf ende sterck kan ick schieten.
H. V. T. 1574 [2]).

Een stuk te Monnikendam, heette mede naar 't stadswapen, *de Monnik*, en had dit opschrift:

Ic ben die monnic onverdroten
Henric vān Tryer heft mi ghoten [3]).

Te Alkmaar is in 1731 een stuk versmolten, in 1573 door denzelfden Hendrik gegoten, en waarop men las:

---

[1]) *Nav.* VII, blz. 364, en IX, blz. 113.

[2]) *Reform. van Amst.*, blz. 545.

[3]) *Nav.*, X. blz. 153.

Geeft yser en poer [*poeier*, *buskruit*]
Als een bors van snoer [*een schrootzak*]
Zal ick maken
En den viandt verscheuren
Aan stucken en leuren
Met mijn kaken.

In de vorige eeuw lag te Schenkenschans een vier-en-twintigponder, die eigentlijk te Delft t' huis behoorde en oorspronkelijk was van 't kuipersgild dier stad, zonder dat men wist, hoe 't zoo ver van huis geraakt was. Het stuk heette *de Kuyper van Delft*, was in 1575 door Hendrik van Trier gegoten, en droeg onder 't wapen van Delft dit rijmpje:

Wie de Stadt van Delft wil overvallen
Die wacht hem voor de Kuyper sijn ballen.
H. V. T. G. M. [*Hendrik van Trier goot mij.*]

Te Utrecht lagen in 1629 twee metalen stukken op den wal, die met Olivier van Noort de reis om de wereld hadden gemaakt.

Op 't eene stond dit opschrift gegraveerd:

Streecke (Straete?) Mageliano heb ick gepasseert
Met den generael Olivier onbevreest
t' Utrecht ick wederom ben gearriveert
Als ick 3 jaren op de reys was geweest.

En op 't andere:

De werelts ronde cloot
Ben ick in drie jaaren
Door avonturen groot
Met Olivier omgevaren [1].

Snaphanen waren dikwijls ook van wapens en opschriften voorzien. Een der vermaardste is de snaphaan van Douza. Op het slot is het wapen van Noordwijk van der Does met het jaartal 1573 gegraveerd, en langs den loop leest men:

Laet. ons. noch. houde. de. wapene. in. hande.
Opdat. de. naem. van. vrie. landen.
Ons. niet. en. gedie. tot. grote. schande. [2].

Op oude sabels en klingen vindt men gemeenlijk opschriften op het lemmer. Wij zagen er op de Delftsche Tentoonstelling een, waarop aan de eene zijde stond:

Je suis une bonne, espère.

---

[1] *Tijdschr. v. Gesch. Oudh. en Stat. v. Utr.*, blz. 325.
[2] Le Francq van Berkhey, *Beschr. van een aanmerk. Snaph.* 1774.

't Is wel aardig, den kling tegen dengene, door wiens hals hij gaat, te laten zeggen: »ik hoop, dat je wel merkt dat ik een goeie ben."

Op de andere zijde las men:

Patientia vincit omnia.

Wel zeker! als je 'r een por meê gekregen hebt, geen beter middel dan geduld. Zij waren toch in dien ouden tijd weêrgaas naïef!

Op een degen, waar geen gevest meer aan is, leest men:

IN TE DOMINE 1414 [1]).

Op 't lemmer van een zwaard, dat in 't land van Overmaas is opgegraven en vermoedelijk uit het begin der 16de eeuw dagteekent:

CVI VIDE [2]).

En op een hellebaard, onder de wapens van Holland, den Prins en Rotterdam:

Pro Religione et Libertate.

Denkelijk van een officier der schutterij uit de dagen van Willem III [3]).

Op de palmhouten grepen en scheeden van dolken en messen vindt men gewoonlijk allerlei snijwerk en ook spreuken. Die uit de 16de en 17de eeuwen zijn dikwijls van zeer schoone bewerking. De voorstellingen, die er op voorkomen, zijn doorgaans allerlei bijbelsche historiën, doormengd met afbeeldingen van Heiligen, Kristelijke deugden en Heidensche Goden en Godinnen. De opschriften hebben echter zelden eenig verband met die voorstellingen, maar zijn meest spreuken uit het groote boek der levenswijsheid:

Die een penninck wint ende behout
Die macht verteren als hi wort out,
Had ick dat bedocht in min jonge dagen
So dorst ick het in min outheit niet beclagen.

Op een ander:

+ Die. mei + beniden. en + niet. en + gefen +
+ Die. mot. mi + liden. en + laten + mi + lefen.

Wij kunnen niet van de wapens afstappen zonder opgemerkt te hebben, dat de figuur der wapens dikwijls zoowel voor drink-, rook- en tafelgereedschap, als voor lichaamscieraden werd nagebootst; doch ons zijn daarop geen opschriften voorgekomen, merkwaardig genoeg om te vermelden. Wij spreken dus, om deze soort niet geheel stilzwijgend voorbij te gaan, alleen van een zilveren lepel, waarvan de steel den vorm van een musket

[1]) Eigendom van den Heer H. P. Hunck te Amsterdam.
[2]) [3]) Eigendom van den Heer C. M. C. Obreen te Rotterdam.

had, en dien wij zagen in de verzameling van wijlen den Heer W. C. Esdré te Amsterdam [1]). Trouwens aan de steelen der zilveren lepels werden allerlei vormen gegeven, naar de gelegenheid waarbij ze geschonken werden; — zoo b. v. zagen wij er een van 1678, welks steel eindigde in een paardepoot, omdat het een harddraversprijs is geweest [2]); — en zoo was die, waarvan wij hier spreken, een schuttersvereering geweest. In het blad was de afbeelding van het (voormalig) stadhuis van Amsterdam gegraveerd, met dit eenvoudig opschrift: »*den* 29 *Julij A°*. 1655 *ingewijd* [3]). Aan de schutters, die op den dag der inwijding aan 't stadhuis de wacht hadden, is zulk een lepel vereerd geworden.

---

[1]) Deze verzameling werd in 1842, na 's mans overlijden, openbaar verkocht.

[2]) Eigendom van den Heer J. C. de Koningh te Enkhuizen.

[3]) Vergl. blz. 42.

NEGENDE HOOFDSTUK.

BEROEPSAANDUIDING IN RIJMEN.

De rijmende beroepsaanduidingen zijn in onzen tijd reeds veel schaarscher dan ze nog vóór 40 of 50 jaren waren: haar rechte bloeitijd was echter de 17de eeuw. Het grootste deel dezer bloemlezing zal dus uit dien tijd zijn.

Wij geven ze in alphabetische orde, waardoor dit hoofdstuk, voor zooveel den uiterlijken vorm betreft, eenige overeenkomst heeft met het Twaalfde boek der »Korenbloemen" van Huygens: — met dit verschil echter, dat hij sneldichten van eigen maaksel gaf; wij zulke, die werkelijk op uithangborden hebben gestaan of nog staan:

Aanspreker.

* Bidder, Docter, Doodgraver en Apteeker,
Dat zijn vier vrinden, dit is zeker.
Wanneer zij bidden, om haar daaglijks broot,
Zoo bidden er twee om de ziekte en twee om de doot.

Ander.

* Het gelt kost moeite te vergåren;
Het gelt kost moeite te bewaren;
Maar die 't vergaårt heeft en bewaart
Moet sonder gelt tog onder d' aard.

Ander.

Te Rotterdam.

* Ik, Biddertje koen
Ga den luiden de boodschap doen,
Dat ik haar kom nooden
Om te begraven de dooden.

Aanspreker en Tafeldienaar [1]).

Hans Snel bedient de lieden nooit moe,
Wanneer ze aan den disch zijn gezeten,
En brengt ze later naar 't Kerrekhof toe,
Om op hun beurt te worden gegeten.

Aardappelenkelder.

Op de Bloemgracht, 40 jaar geleden:

Als mij een klant te borgen bid,
Dan weet ik van te voren dit:
Zoo ik niet borg, dan heb ik toren,
En borg ik wel, is klant en geld verloren.
Ik weet dus niet hoe 't best te maken
Om klant en geld niet kwijt te raken;
Niet borgen, zeg ik op het lest,
Zoo hou ik geld en klanten 't best.

Apteeker.

Voor een apotheek, waar een brandewijnskroeg onder in den kelder was:

* Hier verkoopt men, zoo wel boven als onder, dranken,
Het een voor de gezonden, het ander voor de kranken.

Appelman.

Boven een kelder:

* Dat de Labbekakken veel snaps hebben, is dat het haar snater doet,
Hier verkoopt men Blaauwe Kroosjes, Rietperen, Blanke borsjes, Holeersen en Watersoet.

Azijnmaker.

* Jan Klaassen is geen man, die veel hout van balslaan of geraas,
Maar drinkt en rookt
Terwijl het spookt
Op de Azijnplaats.

Over het rechte verstand van dit opschrift is onder de geleerden getwist. Dat Jan Klaassen, de azijnmaker, in zijn leëgen tijd zijn geld niet ging verkwisten in de kaatsbaan, maar bedaard op zijn binnenplaats zijn slokje dronk en zijn pijpje rookte, dat was voor ieder duidelijk genoeg; maar dat *spooken* — hoe kwam dat er bij te pas? — De eene professor opperde de konjektuur, dat men hier voor *spookt* had te lezen *smookt*, en daarbij moest denken aan den damp die uit de azijnvaten opsteeg; — doch de ander bewees uit oude bescheiden, dat werkelijk die azijnfabriek den naam had, dat het er spookte, en dat Jan Klaassen in zijn opschrift

[1]) Ons van een onbekende hand gezonden.

den draak met de bijgeloovigen wou steken en het bewijs leveren, dat hij evenmin bang was voor spoken als Balthazar Bekker.

Azijnverkooper.

In de Joden-Amstelstraat leest men dit monorijm op een bord:

Ik vent bij den weg met azijn;
Kom binnen bij mijn,
Mijn begin is klijn,
Maar mijn bier is fijn.

Bakker.

Te Utrecht.

* Hier verkoopt men Rogge- en Weytebrood,
Dat voedzaam is in hongersnood,
En meê heel goet is voor de dood.
Want die het gebruikt die moet zeggen,
Dat hier is het puik van Bollen en Weggen.
Ik woon hier aan dees oord
Van de Katrijnepoort
Mijn naam is Jan de Groot.

Ander.

Op de Lindengracht te Amsterdam — bijzonder uitlokkend en smakelijk:

* Misgun geen Bakker winst, gij goede en quade liên,
Sy arbeyden het broot met lichaam, voet en knien.

Balansmaker.

* Al houd dees man veel van spelen, drinken en dansen,
Nochtans levert hij kurieuse gewichten en balansen.

Banketbakker.

Op de Prinsengracht te Amsterdam:

* Besiet mijn banquet wel voor de deur,
En komt dan in huis en koopt uw keur.

Ander.

In de Gasthuismolensteeg op den hoek van den Naaldemakersgang, voor ongeveer 46 jaren [1]), en onlangs nog, ook in de Huidenstraat [2]):

't Gebak dat gij hier ziet kan slechts uw oog vermaken,
Kom liever in mijn huis, dan zal het u wel smaken,
Te meer als gij gebruikt daarbij
Een glaasje beste romanij.

---

[1]) Medegedeeld door Mej. de Wed. Koppes.
[2]) » » den Heer J. G. de Groot Jasmin Jr.

Barbier.

Te Haastrecht.

* Hier scheert men allerhande baarden,
'T Zij laag van staat of hoog van waarden;
Ik scheer al naar de baarden zijn,
Die wel betaalt heel zonder pijn.
Dies komt vrij in, is 't u begeeren;
Ik kan ook zonder messen scheeren.

Zonder *messen*, ja, maar niet zonder *mes;* hoe zou hij anders het dreigement vervullen, dat bedektelijk in den vierden regel ligt opgesloten, en den kwaden betaler een »jaap" geven?

Ander.

Te Assen.

Die graag zijn baard zich ziet ontnomen,
Ga niet voorbij, wil binnenkomen.
Van welken rang of staat,
't Zij burger of soldaat.
Ik geef aan elk fatsoenlijk man
Zoo veel genoegen als ik kan,
Ik doe mijn best aan altegaâr
En die 't verlangt snij ik ook haar [1]).

Ander.

Op een zoogenaamd schoorsteensteentje te Buren:

Die wel en sagt wil zijn geschooren,
Die komt Saturdags vroeg of daags te voren,
Maar die wil komen Sondaags mijn bezoeken,
Vindt botten messen en natten doeken.
Hendrik van der Linden, † 1774 [2]).

Nog.

Te Hulst bij een barbier en kleêrmaker, in 1867 overleden:

Hier met het bekken en met de schaar,
Scheer ik de baard en knip het haar,
En maak daarbij ook alle kleêren
Voor burgers, boeren en voor Heeren [3]).

Een wonderlijke scheerder, die de lieden met het b e k k e n schoor!

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Mr. W. B. S. Boeles te Assen.

[2]) » » » » Dr. Ribbius te Buren; en 't zelfde door den Heer Blouw te Zuidbroek van een Hoogezandschen Barbier. Zie ook *de Uithangt*. Deel I, blz. 122.

[3]) Medegedeeld door den Heer Jhr. Mr. Th. Serraris te Hulst.

Nog.

Vóór een dertigtal jaren hing op de Leidschestraat bij de Keizersgracht aan een kelder dit bord:

Is dit ook rijm?
Ja, 't laatste woord rijmt op 't eerste.

Bellemaker.

* Hier maakt men Bellen voor honden en katten,
Voor narrepaarden, die 't lijf omvatten,
De Bellen staan cierlijk voor die ze heeft aan,
Want zonder de Bellen was de vreugt gedaan.
Elk spaart zijn Bellen eerse gaan verloren.
Veel menschen zijn met Bellen geboren. [t. w met narrebellen]

Besteedster.

* Hier woont Jannetje de Bikstienverkoopster van fijn en grof,
Sij maakt ook zakken voor de lieden van velerlei stof,
Verkoopt ook linnen en floers,
En besteed Meisies en Minnemoers.

Ander.

Op de Heerengracht te Amsterdam:

* Hier woont Lijsbet, die Meisies bestelt
En ook Minnemoers, al om gelt,
Gaat ook uit om borsten te zuigen;
Sij doet het zagtjes, zo velen getuigen.

Ander.

In de Prinsenstraat te Amsterdam:

* Hier woont de Besteedster, twee hoog, aan de linker deur;
Klop je aan de rechter, dan komt de Vroemoêr veur.

Bezemmaker.

Te Groningen.

* Ik leef van de hey, die menig verdriet,
De hey te handelen verveelt mij niet,
De hey verstrekt hier tot mijnder baten,
Schoon menig op de hey haar leven moeten laten.

Ander.

Op een luifel:

* De bezem kuis
Reinigt het huis
Van onkuisheden.
't Was te wenschen
Dat alle menschen
Ook zoo deden.

Bierbrouwer.

Voor de brouwerij *de Gekroonde Os* van Kaspar Heizig op Vlooienburg:

* Uit Ceres groen gewas word edel nat gebrouwen,
Die 't recht met maten drinkt en zal het nooit berouwen.

Bierkroeg.

Te Amsterdam buiten de Raampoort:

* Hier verkoopt men 't Bier een oortje minder als in de stad,
En alzoo goet als je 't hebt op 't Jan-Hansenpad.
Maar ik heb niet graag dat
Je een uur met een pintje zat.

Dit opschrift zou aanleiding kunnen geven tot een algebraïsch vraagstuk, niet minder ingewikkeld dan dat van Bertram [1]); wellicht trekt het de aandacht van een Leeraar in de Wiskunde, en dan vinden wij 't zeker eerstdaags in een of ander schoolboek.

Ander.

Te Gent aan den hoek der Korenmarkt:

In het Leppers-fort
Is geen drank te kort [2]).

Bleeker.

Te Rotterdam, buiten de Delftschepoort:

* Die wel betaalt behoeft niet te zorgen,
Die hier komt bleicken, men zal hem wel borgen,
Maar die wil borgen en niet betalen,
Al blijft hij t'huis, men zal hem niet halen.

---

[1]) Zie blz. 249. [2](De Potter, blz. 91.

Ander.

Aan de Heeren-zandvaart, onder Heemstede, schreef eens een lid van de Kamer: »Trouw moet blijken" met krijt op een schutting:

Loop je rechts of loop je links, het is zeker,
Je komt altijd te recht bij een bleeker.

Blok- en Kompas-maker.

* Hier maakt men kompassen, ook blokken en schijven,
Om 't zeevarend volk meê te gerijven.

Boekdrukker.

In den Haag, bij L. van Dijk:

* Eert gij de Drukkunst hier, zoo sla
Dees winckelregels vlijtig ga.
Spreekt gij hier veel, wij vordren minder,
Geswier, getier, baart niets als hinder,
De Drukkunst staat licht onder 't werk,
De Boom van onse Pers staat sterk;
Verplaatsen van geschrift of letters
Of drukgereedschap quelt de zetters;
Sware arbeyt droogt de moede borst
En noô verstikt de keel van dorst.
Wie dese drukles kan onthouen
Moet onzen *Druk* met *Vreugt* aanschouwen.

Even zoo speelde Abraham Casteleyn, de drukker van de Haarlemsche Courant, in de 17de eeuw, met het woord *Druk* op zijn uithangbord: *In de blije Druck.*

Boekverkooper.

Te Leiden op een luifel:

* Men bind hier en verkoopt verscheide soort van boeken,
Om 't merg der wetenschap met kennis uit te zoeken.

Bontwerker.

* De Puis is warm, dat gaat zonder tegenspreken,
Die een koude neus heeft mag ze in de Puis steken.

In onzen jongen tijd droegen de vrouwen nog wat men een *Poes* noemde, en alleen daarin van den Boa, die er op volgde, verschilde, dat zij niet rond en lang, maar breed en plat was. Waarom de vrouwen toen liever een slang dan een kat om den hals sloegen, is te harer verantwoording. *Puis* is 't zelfde, bij klankverwisseling, als *Poes*, even als *moel* en *muil*, *snoet* en *snuit*, *soep* en *suip*, *kroeg* en *kruik*, *boeg* en *buig*, enz.

Ander.

Te Deventer.

* Ik handel altijd bont en misdoe niet,
Maar menig maakt het bont tot zijn ouders verdriet.
Ik doe het om mijn kost te winnen met eeren,
Maar menig handelt bont en moet nog gelt verteeren.
[En hier kunnen de Hoogereburgerschoolsjongeheeren
De verschillende beteekenissen van *bont* uit leeren.]

Borstelmaker.

Te Amsterdam.

* Hier maakt men borstels en penceelen met kunst,
Ik verkoop ze voor gelt en wagt ieders gunst.

Breekje niet wat.

Te Leiden aan een gangetje:

* Breekje niet wat?
Hier woont het vrouwtje, die, om aan de kost te raken,
Alle gebroken kruiken weer heel weet te maken.

Breister.

Te Middelburg boven een kelder:

* Hier woont Jannetje Symes, jonge dochter met eeren,
Sij braayt kousen voor de luy en houd ook jonge dochtertjes om dat te leeren.

Brilleslijper.

Te Sneek.

* Hier slijpt men brillen en glazen die lichten
Voor oude en jonge en vreemde gezichten.

Catechizeermatres.

Te Utrecht.

* Hier op de kamer woont Marretje van Schiedam, zij gaat uit leeren,
En ook om jonge en oude te onderwijzen en te catechizeeren.

Chirurgijn.

Te Zaandam.

* Zijt gij in nood of pijn,
Bid God en zoekt de Medicijn.

Chocolaatmaker.

Te Amsterdam, in den Jodenhoek:

* Hier op dees kamer woont Joannes van Campen,
Hij maakt chiocolade en gaat uit koffij-stampen.

De koffieboonen werden in de zeventiende-eeuw fijn gestampt in een vijzel.

Doodkistemaker.

Op de Prinsengracht te Amsterdam:

* Terwijl je hier heel goedkoop kunt koopen,
Wat hoefje dan na den Emster te loopen?

De *Emster* is de Amstel en hier bepaald dat gedeelte wat weleer de Houttuinen heette, en nu nog de Doodkistemakersgracht genoemd wordt.

Ander.

Op een luifel:

* Hier maakt men kisten voor ieder Christen, 't zij jong of oud.
Wie dat gij zijt, gij weet uur noch tijd; — op God vertrout.

Draaier.

Te Westerhoven, boven de deur van een stoel- en wieldraaier:

Michiel Bosmans woont alhier:
Die draait voor gelt, niet voor plezier [1]).

Eksterooglrekker.

Te Amsterdam bij de Haarlemmerpoort:

* Martinus Rogier is mijn naam.
Ik trek zeer konstig en bekwaam
Uit de gront en na behooren
Exter-oogen en Likdooren.
Zo subtiel en zo gewis
Als de beste die daar is,
Zonder pijn en zonder bloet
Dat menig heeft gevonden goet.

Fluitspeler.

Op een bordje aan een trap, die toegang tot verschillende woonkamers geeft:

Hier boven woont Kasper de Fluitenist,
Maar zorg, dat gij u niet vergist.
De Vroemoêr woont aan de rechter hand
En de Fluitenist aan d' anderen kant [2]).

---

1) Medegedeeld door den Heer P. N. Panken te Westerhoven.
2) » » een onbekende. Vergl. blz. 264.

Gaarkeuken.

Op 't Rok-in:

* So iemant lustigh is op eenig vleesch of vis
Wel toegemaakt, hij vind het heden op den dis,
Voor een civielen prijs, en, zo hy wil vernachten,
Naar ander logement en hoeft hy niet te trachten.

Ander.

Bij de Beurs:

* Hier vindt gy van alles — een kropsalaadje, gezoden en gebraden,
Ook een kalfsborst, ham, saucijzen, frikkedellen en karbonaden,
Poulet, worsten ook, en 't geen een ieder voorts belieft,
Daar kan de reizende man meê worden gerieft.

Nog.

Te Zaandam.

* Aanzien doet gedenken.
Niet eten doet de maag krenken.

Glaswinkel.

Te Reenen.

Hier verkoopt men alle fatsoen
Van glazen en roemers voor die ze heeft van doen.

Glazemaker.

Te 's Gravenhage.

* Licht
En dicht.

Ander.

Te Amsterdam.

* Met glas en loot
Win ik mijn broot.

Want de ruiten werden toen nog in lood gezet. Maar al kan men nu ook bewijzen, dat »Glazenmaker" in de »Woordenlijst van Dr. de Vries en Dr. te Winkel" staat, toch is het woord heel onjuist. De man maakt immers geen glazen, hij zet ze slechts in. En daarom is het Bredasche: »Verver en Glazeninzetter" [1]) vrij wat nader bij de waarheid dan het Hollandsche: »Schilder en Glazenmaker." Doch zie hier een Glazenstopper:

---

[1]) Medegedeeld door den Heer J. Z. Mazel te 's Gravenhage.

Ander.

Te Harderwijk.

* Hier stopt men glazen,
Die de studenten uitsmijten, als zij razen,
En ook ander soort, die ze uitblazen.

Van dat razen en blazen der studenten is Harderwijk nu al sedert lang bevrijd geworden.

Gortmolen.

Aan den Overtoom.

* De wind die waait,
De molen die draait,
De zegen des Heeren
Doet het kleinst vermeeren.

Gouddraadtrekker.

Te Brussel.

* Hier trekt men naar de kunst het gout tot dunne draden,
Om ons gewin en ook voor wereldsche cieraden;
Maar als wij rusten nemen wij weêr ons gemak,
Tot dat het gelt verdwijnt tot slijm gelijk een slak.

Goudslager.

Te Amsterdam.

* Hier slaat men goud tot dunne bladen,
Tot pronk en wereltsche cieraden,
Ik win door 't gout maar zilvergelt
En 't wort voor 't gout weêr uitgetelt.

Grutter.

* Hier verkoopt men Erten en Boonen.
Treed vrij binnen, zonder te verschonen
Men geeft er goetkoop en goet bescheit;
Dat sweer ik bij mijn zaligheit.

Zonder te verschonen! 't Zou toch ook wel wat erg lastig zijn geweest, als men telken reize, dat men naar den grutter ging, een schoon hemd moest aantrekken.

Handschoenmaker.

In den Briel.

* Hier maakt men handschoenen voor mannen en vrouwen
En kleine kinders, ook voor vrijsters die trouwen.

Haringman.

* Haring spijst veel duizend menschen.
Wie zou niet om haring wenschen?

Heibaas.

Te Amsterdam.

* Hier woont Jan Jacobs von Enskedee,
Baas van de heijers en de gravers mee.

Herberg.

Te Beverwijk.

* 'k Heb tractement voor Passagier,
Ik zeg voor beest en menschen;
Goê wijn en bier, in kou bij 't vier,
Wat kan men beter wenschen?

Hoedemaker.

Te Leiden.

* Hier maakt men hoeden, om de hersens in te sluiten,
Op dat het los verstand daar niet mag vliegen buiten.

Twee antiquarische bijzonderheden zijn uit dit distichon op te maken. Vooreerst, dat in de 17de eeuw de studenten — op wie hier gezinspeeld wordt — nog hoeden droegen, en geen petjes en mutsen, als in onze dagen. Ten tweede, òf dat het toen te Leiden de mode niet was, bij 't groeten den hoed af te nemen; òf dat de studenten door den hoedemaker tot groote onbeleefdheid aangespoord werden, — wilden zij het *los verstand* niet *buiten* laten *vliegen*.

Nog te Leiden.

* Ik Pierre Filoe, een Gasconjer geboren,
Maak puik van heele, halve en fijne kastoren,
Ook koddebekken [1]) à la mode Frans
Voor een Duitsche mof of een Bremer hans.
Of wil er iemant van zuivere Vigonje
Die kom bij Pierre Filoe van Gasconje.

Horologiemaker

Te Rotterdam.

* Al wie in onrust leeft die heeft gestadig kruis,
Ik leef in onrust en dat brengt mij rust in huis.

Houtkooper.

* Hout te verkoopen
Met groote hoopen
Om mijn gewin,
Dat is mijn zin.

---

[1]) Wat *koddebekken* waren kan men lezen in de *Uithangt*, Deel II, blz. 215.

IJzerwinkel.

Te Amsterdam.

* Zoo gij een koopman wilt zijn,
Zo handelt in graan of in wijn,
Maar wilt gij wezen nog wijzer,
Zo handelt in staal en ijzer.

Kaarsemaker.

Op een luifel:

* Opdat men zig bij donker niet zou loopen builen of wonden,
Verkoopt men hier kaarsen bij heele en halve ponden.

Kaartemaker.

Te Amsterdam op een luifel:

* Hier maakt men kaarten om meê te spelen,
Dog die geen gelt heeft moet het hierdoor niet stelen.
't Is tot vermaak en tijdverdrijf,
Zo speelt een man wel met zijn wijf.

Deze laatste regel is een vermaning, om niet uit winzucht te spelen maar alleen tot vermaak en tijdverdrijf [1]); immers man en vrouw spelen geen jasje of piketje samen met het doel elkander het geld uit den zak te kloppen.

Kammemaker.

Te Amsterdam op den Heiligeweg:

* Al binnenze te Amsterdam nog zo wild, op de Heyligeweg kan men ze temmen,
Hier verkoopt men Luys- en Netekammen, ook van schildpad, om de knevels en Juffrouwe-winkbrouwen te kemmen.

Kam-, Pleister- en Zalfverkoopster.

Te Amsterdam, in de Markenssteeg:

* Hier woond Rachel, de vrouw van Mozes Polak [2]),
Sij verkoopt ivore en houte kammen, zilver strooizand en lak.
Ook swarte pleistertjes voor de meissies om de tandpijn te stillen,
Als ook Neurenburger zalf en oprechte Frankforter pillen.

Kappemaakster.

Te 's Gravenhage.

* Hier maakt men kappen, lokken en krullen
Om jonge of leelijke vrijsters wat cierlijk op te hullen.

---

[1]) Vergl. blz. 220. [2]) Mogelijk de grootvader van den koopman in potlooden, van wien wij in 't Eerste Hoofdstuk gesproken hebben. Zie blz. 70—73.

Kladschilder.

Te Amsterdam, op de Joden-breêstraat:

* Ik verguld, ik schilder, ik smeer,
Aan huizen, tuinen, schepen, ieder zijn begeer.

Ander.

Op den Haarlemmerdijk:

* Ik verguld, ik schilder, ik schrijf
Elks gerijf,
Maak ook glazen, groot en klein;
Die ze van nooden heeft, kom bij mijn,
Ik zal u zo terstond gerijven,
Want ik snij ze uit schoven en schijven.

Kleêrmaker.

Te Amsterdam, op de Heerengracht:

* Dit huis is met snijeren begonnen,
Maar met Minnemoeren gewonnen.

Tot toelichting strekke, dat de vrouw van den Snijer minnekinderen hield.

Ander.

Te Enkhuizen.

* Hier maakt men kleêren voor varende lui,
Ook bultzakken en al den brui.

Nog.

* Geen mensch men agt
Als om zijn dragt,
Dies laat vrij brave kleeren maken
Wilt Gij tot ampt of eer geraken.

Dat moge in de 17de eeuw waar zijn geweest en zelfs nog in de 18de, toen de makelaar zich in 't sergie en de koopman zich in 't fluweel kleedde, — nu zoowel sergie als fluweel uit den smaak en het laken de algemeene dracht is van minister en kantoorklerk, zijn het niet meer de kleêren, die den man maken. 't Is misschien ook daarom dat de bordpapieren poppen, die men kon aankleeden met verschillend kostuum en die in onze jeugd, onder de benaming: *De kleêren maken den man,* bij honderden in de speelgoedwinkels gevonden werden, ook al verdwenen zijn.

Klompemaker.

In de Prinsenstraat:

* Hier verkoopt men klompen met leêr beslagen
Om meê te schrobben, voor meiden die dienen; want de mans willen ze niet meer dragen.

Die klompemaker had zeker iets gehoord van de overlevering, dat er eens een tijd is geweest, toen nog de Burgemeesters der Hollandsche steden op klompen liepen en zij met hun vieren één paar schoenen hadden, dat hij aantrok, die naar den Haag ter dagvaart ging. De overlevering wist echter niet precies, wanneer dit gebeurd was, en wij weten 't ook niet; — wel, dat dit ééne paar schoenen, met den éénen pasteibakker van Galenus Abrahamsz., die 't ook niet wist, en den éénen korenmolen, waar Leeghwaters grootmoeder van vertelde, weleer bij 't onderwijs in de historie de schilderij der oude zeden vormde.

Koekebakker.

Te Zaandam.

* Koek, die zoet is,
Koek, die goed is,
Koek, die gaar is,
Proef, of 't niet waar is.

Ander.

Te Amsterdam in de Tuinstraat, voor ongeveer 40 jaren:

Mijn handel is zeer zoet
En ik heb lekkre waar,
Die hier wat hebben moet
Die is ten eerste klaar.

Ander.

Te Harlingen, voor een luifel:

* Weg met den Apotheek en Doctors vieze grillen,
Hier vindje andere pillen.
'k Heb lekkre koek, zeer zoet van smaak,
Gekruit met sterk kaneel en lekker nootmuskaat.

Ander.

In Waterland.

* Men heeft tot Amsterdam op de Nieuwendijk niet te gaan
Om Confijtkoek of Boerebedriegers te halen,
Want je moet ze daar alzo duur als bij mij betalen,
En je hoeft hier geen half uur aan de toonbank te staan,
En ze zullen je daar niet beter beregten als ik doe,
Want die hier een Schellingskoek koopt, krijgt een Halfblankskorsje toe.

Konkurrentie! — De boeren en boerinnen uit Waterland, die op marktdag, vooral op Maandag, naar Amsterdam gingen en met heele troepen langs den Nieuwendijk slungelden, kochten daar, behalve andere benoodigdheden, ook hun koek, en de koekebakkerswinkels konnen er zoo vol staan, dat ze moesten dringen om geholpen te worden. Wij leeren tevens uit dit rijm, dat de prijs der korsjes in de 17de eeuw al precies dezelfde was als in onze jeugd, toen men ze nimmer anders dan *drieduits-korsjes* hoorde noemen. Wij herinneren ons nog, wat schrikkelijk hoofdbreken 't voor de koekebakkers geweest is, hoe ze te noemen, toen het nieuwe muntstelsel de duiten afschafte.

Koffiehuis.

Te Breda, achter de Kerk:

* Hier verkoopt men Koffi en Sukelade,
Sorbette, The en Limonade,
Gezuiverde Hui en goe Toebak
Komt in en proeft het met gemak.

Men ziet dat men 't in de 17de eeuw niet eens was, hoe die nieuwe en geurige drank genoemd moest worden. Terwijl de koffiehuishouder te Breda aan 't woord een Nederduitschen vorm geeft, die vrij na aan de plat-Amsterdamsche komt: *Suikelaat,* — en bij dat *suke* en *suike,* dacht men zeker aan de *suiker,* die er rijkelijk ingeroerd werd [1]) — behoudt de chocolaatmaker op blz. 267 de Italiaansche spelling en schrijft *chiocolade.* Dat men toen daaromtrent verschilde is geen wonder; want het woord was nieuw even als de zaak maar dat men nu, na twee eeuwen, nog omtrent de spelling, zoo van kop als staart, uiteenloopt, is vreemder. De een, de uitspraak raadplegende, die dezelfde is als in *sjerp* en *sjouwen,* begint het woord met *sj,* de ander, onderstellende, dat iedereen Fransch kan lezen, met *ch.* De een spelt de laatste lettergreep *laad,* de ander *laat,* een derde maakt er eenvoudig *la* van, en Te Winkel spelt *chocolade,* om niet »wanstaltig" te zijn of »tegen den goeden smaak aan te druisen" [2]).

Ander.

Te Heerle in Limburg.

Alle andere zijn in abuis;
Maar hier is het ware koffijhuis [3]).

Een opwekking tot alle koffiehuisbezoekers gericht, om eens naar Heerle in bedevaart te gaan.

---

[1]) Vergl. *Uithangt.*, Deel I, blz. 278. [2]) *Woordenlijst*, blz. XLV.

[3]) Medegedeeld door Mej. P. J. G. Hoefer te Sittard.

Kolvemaker.

* Looft God bovenal.
Hier verkoopt men kolf en bal.

Komenij.

Te Amsterdam, voor de Westfaalsche Komenij:

* Daer leit niemant aen, al kom ik van Overzee,
Nogtans woon ik in Hollant meê.

Maar, als 't niemand schelen kon, wat behoefde de man het dan voor zijn winkel..... »en", valt hier misschien een bedillende lezer in, »wat behoef jijlui 't dan in je boek te zetten?" — Wel, omdat het ons den tijd herinnert, toen Amsterdam groot werd door den toevloed van vreemdelingen »uyt alle volckeren als vergadert" [1]), en toch elke pas aangekomen vreemdeling er werd beschimpt als een »Poep of Knoet, die op een stroowisch was komen gedreven" [2]).

Ander.

* Hier woont Ouwe Freerk zijn dochter, Trijn met 'er borsten,
Zij verkoopt Westfaalsche Hammen en hagendevelt metworsten.

Men ziet uit dit rijm, dat men in de 17de eeuw juist op toenamen nog niet zeer kieskeurig was. Het woord *hagendevelt* behoorde toen nog tot de dagelijksche spreektaal; 't beteekende: »allerlei in overvloed."

Ander.

Nog voor eenige jaren las men op 't uithangbord van een komenij in de Smeêsteeg te Utrecht:

Hier woont de Smeebrugsvrou,
Op God is haar betrou,
Als yder haar wat gunt dan kan zij 't ook wel hou.

Die vrouw stond sedert jaren wekelijks op den marktdag met een stalletje op de Smeêbrug, en werd daarom de Smeêbrugsvrouw genoemd [3]).

Nog.

Te Contich (Belgiën) las men omstreeks 1825 het volgende voor een winkel:

By Boogaerd en Marie zijn vrouw
vercoopt men pot, pin, pan en rouw;
teyl, tobbe, test, temst en trajé
al wat de *pottery* brengt mee.

---

[1]) Vergl. J. ter Gouw, *Wandeling in Amsterdam*, enz., 2de druk, blz. 111, 112.
[2]) Bernagie, *Belachelijke Jonker*.
[3]) Medegedeeld door den Heer H. A. Banning te Amsterdam.

Schotels, teloor, com, tas en jat,
bus, bekken, bad, terin en vat,
bassin, lampet, of saladeer,
in t *gleyse werk*, wat wilde meer?

Borstels, pinceel, vegers, halve maen,
al wat de *borstelrey* gaet aen,
sak, stalband, streng, teugel en lijn,
in *coorden* al wat er kan sijn.

In *verwen*, wit, zwart, bruyn en blouw,
brons, rood, geil, grijs, groen en grouw;
men vindt er alle *leckerey*
voor desert of wat het sey.

Thé, caffé, suyker en saffraen,
en al wat de *speeerey* gaet aen,
zout, keirssen, smout, seep, oly, claere,
daer is van alle *vette waere*.

Rijf, schop en wan, waeyers en val,
in *houtwerk*, vrind, het is er al.
saey, garens, lint, broeck, baseloen,
boerkens, komt af, hebt g' iets van doen.

In *craemery*, mes, bril en schaer,
kam, koker, knop, pen, pers en snaer,
naelden, spel, voor meit en vrouw,
doos, spiegel, gesp, wat wilde nou?

Is er iet voort naer uwen zin,
courage, vrind, comt hier maer in.
Boogaerd vercoopt het kleed van 't lijf,
Al was 't de trekmuts van sijn wijf [1]).

Voor zoo'n verkoophuis als dat van Boogaerd en zijn vrouw zou zelfs dat op den Vijgendam de vlag strijken!

Kramer.

Te Amsterdam, op het Bickerseiland:

* Om mijn profijt
  Verkoop ik nu ter tijt
Kramerij met lusten;
  Die mij benijt,
  Hij heeft maar strijt,
Hij mogt wel rusten.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Smits van Nieuwerkerk te Dordrecht.

Kroeg.

Te 's Gravenhage, op de Geest:

* Jan de Rederijker woont alhier,
Hij verkoopt een zoopje en klein bier.

Ander.

Te Amsterdam, in de Vijzelstraat:

* Komt hier en weest goet schik
En drinkt na uw begeeren,
Al is de beurs niet dik
Gij kunt er hier na teeren.

Ander.

Bij de Blaauwbrug:

* Gij werklui, die uitgaat om te werken,
Komt eerst in mijn huis, om u te versterken,
Komt bij DE LEE hier, want die heeft goed bier
Tot uw, pleizier.

Nog.

Bij Dixmuiden.

Lubbert Biercx herbergier en cantinier,
Maakt manden, is horlogeur en barbier,
Mecanicien, blaesbalgmaker en stoeldraeijer bij tid,
Is ook glazebreker, timmerman en smid,
Hij kan ook koperslagen en pompen maken.
Wie duivel zou er daer meê niet geraken? [1])

Nog.

Te Eecke, in Vlaanderen.

In den cabaret, die men hier wijst,
Wordt men gelaeft en gespeyst. [2])

De Vlaamsche rederijker, die dit gemaakt heeft, leverde een variant van 't Amsterdamsche dolhuisrijm [3]).

Kruier.

Hier in dit pothuis zit Jan Comijn
Tot uw dienst als kruijer en ook als bestelder,
Zoo het pothuis juist mogt gesloten sijn,
Doe de boodschap dan hierover, in de groentekelder [4]).

---

[1]) DE POTTER, blz. 96. [2]) Id. blz. 94. [3]) Zie hierboven, blz. 133.
[4]) Medegedeeld door N. N. te Amsterdam.

Kuiper.

Te Goes, op een luifel:

* Zo gij 't maakt zo is 't, maakt gij 't wel, gij zult het wel vinden.
Het is een schoone kunst, dat men hout met hout kan digt binden.

De laatste regel was een kuipers-lijfstukje, dat, op allerlei wijzen gevarieerd, telkens terugkomt. Op de tabaksdoos van den Mr. kuiper Alberdingk stond het in dezen vorm:

Waer wierd ooit eêler Const gevonden,
Als hout met hout te gaêr gebonden! [1]).

Ander.

Te Gent, op een luifel:

* Door kuipen wert er veel tot staet en eer verkoren,
Het kloppen is het best, hetgeen wij daegliks hooren.

Lakenstopster.

Te Amsterdam, in de Nes:

* Hier stopt men lakens, grof en fijn,
Die werk brengt zal welkom zijn.

Lakenwever.

Te Leiden, aan den Rijn:

* Hier maakt men laken, en spant het op ramen,
Die 't al te veel rekken, die moeten haar schamen;
Dan scheert men het droog en brengt het in de Stad,
Doch de droogscheerders zijn graag met de bek in 't nat.

De laatste woorden behelzen een toespeling op het welbekende »Zwaantje", dat aan zoo menige kroeg uithing, en waarover wij elders gehandeld hebben [2]).

Lepelmaker.

* Ik ben een eerlijk man, met recht en niet in schijn,
Want schoon ik daagliks steel, 'k geef nochtans elk het zijn.

Lijstemaker.

Te Amsterdam.

* Hier woont dien ouden Thomaszoon,
Vermaart bij elk in 't lijstemaken;

---

[1]) *Volksalm. voor Ned. Kath.* 1864, blz. 121. [2]) *Uithangt.*, Deel II, blz. 348.

Die mij betaalt en geeft goet loop,
Kan maklijk aan mijn werk geraken.
Ik tart de besten die er sijn,
Al drink ik garen brandewijn.

't Waren toch openhartige kerels, die zeventiende-eeuwers! Brandewijn lust er nog menigeen, maar schrijft het niet op zijn uithangbord.

Linnenwever.

Te Dokkum.

* Toen er de Wevers niet en waren
Wiert het armelijk gemaakt,
Toen liepen alle menschen naakt
En dekten zich met groene blâren.
Maar sints wij zijn gekomen in 't lant
Nam 't geveinsde kleet de overhant,
Waarmeê zij dekten hare schant,
Daarom is 't linnen een kostlijk pant.

Wij weten niet, waarin die wever 't verder gebracht had, in de Bijbelsche geschiedenis of in de logica. Wat de eerste betreft, zoo cijfert hij Genesis III : 21 weg; en wat de tweede aangaat, zoo klinkt het inderdaad vreemd, het linnen te roemen omdat men er het *geveinsde* kleed van maakt.

Linnenwinkel.

Te Amsterdam, op den Oudezijds-achterburgwal:

* Hier verkoopt men linnen,
Dies treed vrij maar binnen,
Wij kunnen het heel goetkoop geven,
Dewijl wij 't halen daar 't zelf gesponnen wort en geweven.

Logement.

Te Leiden, op een luifel:

* Den zegen des Heeren moet men verwagten.
Hier is goed Logys bij dagen en nagten.

Loodgieter.

Hier verkoopt men loot
Om te winnen ons broot.
Ik wil het niet verzaken,
Ik kan ook leydekken en pompen maken.

Mattenkelder.

Te Amsterdam.

* Hier in den kelder verkoopt men Kamermatten,
Kastanjes en noten ook; maar wij vergaren geen schatten.

Melkboer.

Voor ongeveer 40 jaren las men dit opschrift in de Rozenstraat, waar Adam en Eva voor den gevel prijkten:

Toen de wereld was eenvoudig en slegt
Waren de menschen nog goed en opregt;
Maar nu de wereld is groot en rijk
Zijn de menschen vol kwade praktijk.
Ik boer, blijf bij mijn vee en melk met vreugd mijn koeijen,
Zoo moet een elk zich met zijn eigen zaken moeijen,

Ander.

Te Houten, in 't Sticht.

* Hier verkoopt men room
Zeer vroom
En zoetemelk
Voor elk.

Melkhuis.

* In het melkhuis op den Overtoom
Verkoopt men zoetemelk en room,
En panaels, die heel lekker zijn,
Daarbij goet bier, toebak en wijn.

Dit rijm herinnert ons nog het lied, waarmede ons onze baker in slaap zong:

Varen we na den Overtoom
Drinken we soete melk met room,
Soete melk met brokke, enz.

Doch ook Jan de Regt bezong in zijn »Slechte Tijd" die uitspanningsplaats der Amsterdammers, waar vrolijkheid en smulzucht wedijverden, tot dartelheid en uitspatting toe. Hoor zijn beschrijving van »de smullende Overtoom":

Men zet er spanbaars op, voor enkel watervis,
Voetbaarzen tot den doop, en brasems om te braden,
Al hommers om het lijf wellustig af te laden.
Men plengt er nu den wijn, die lekkre godendrank,
In zulken overmaat, dat veelen van de bank
Geraakt, of in den dut, wanneer ze willen stappen,
Gaan knikkebeenen tot ze rollen van de trappen.

En dat alles onder den zedigen titel van Melkhuis! — Tot inlichting voor den lezer diene nog, dat met *voetbaars* en *spanbaars* geen bijzondere soorten van baarzen worden gemeend, maar alleen de lengte der visschen aangeduid: baarzen van een voet, of van een span lang.

Metselaar.

* **Hier woont baas Kobus, die 't Enkhuizer Raethuis stigtte,**
Vermaart in 't Metselwerk, een van de Zeeuwsche ligten.

»'t Enkhuizer Raethuis," 't welk in 1688 gebouwd werd ter vervanging van een vroeger, dat van 1460 dagteekende, was het grootste en fraaiste dat eene der Hollandsche steden, uitgenomen Amsterdam, kon aantoonen. Toch noemde zich de bouwmeester eenvoudig »baas Kobus"; maar de nederigheid is betrekkelijk: want zou een architekt uit onze dagen zulk een benaming beneden zich achten, hij zou evenmin voor zijn deur durven schrijven — al dacht hij 't ook — dat hij *vermaard* is.

Maar wie waren die *Zeeuwsche lichten*, die toen in Holland even vermaard schijnen te zijn geweest als in oud-Griekenland de zeven wijzen?

Messemaker.

Te Amsterdam.

* **Hier maakt men messen, recht en krom,**
Zijn ze niet goed, zo brengt ze weêrom.

Minerale Wateren.

Te Delft, op de Moeslaan:

* **Bij Tijs de Krabbekater**
Verkoopt men Lamoenen en Spawater.

Mosselhuis.

* **Ik ben Jan Pieterse, geboortig van Luike,**
Ik verkoopik die Mossel en Alikruike.

Mosterthuis.

Te Rotterdam, bij de Roobrug:

* **Hier verkoopt men Mostert fris**
Om te eten bij de Vis.
Zij wort alle dag hier vers gemaalen,
Geen beter kunje in de heele Stadt haalen.

Ander.

Te Venlo stond nog voor weinige jaren op een vensterluik te lezen:

Geen meisjen in de stad
Of ik heb haar bij de neus gehad.
Hier verkoopt men mostaard [1]).

[1]) De Potter, blz. 91.

Dit rijm was vroeger in elke stad te vinden, doch met eenige variatie in den eersten regel, b. v.:

Er zijn er weinig in de stad.

Het onbarmhartig rijm sloot de dorpen uit; anders zou men 't daar ook wel gelezen hebben.

Muziekinstrumentmaker.

Te Rotterdam in de Zandstraat:

* Hier woont Geurt Geurtsen, die maakt Violen en Basten, [*sic*]
Als hij geen gelt heeft noodt hij geen gasten.

Naaister.

Lijsbetje Klerckx, alias Bordijn,
Houd naaimeisjes groot en klein,
En leert ze van alles naaijen,
Ook kousen stoppen en handschoenen braaijen,
Alsmede vlas en sajet te spinnen,
Om met eeren de kost te winnen,
Want de Godzaligheit met Wijsheit is de beste rijkdom,
Zeit voor advies Willem Blom.

Ongetwijfeld was die Willem Blom een katechizeermeester, die voor de buurt *oefening* hield, en waar ook Lijsbetje onder de zusjes neêrzat.

Ander.

* Aagje Jans de Kopster,
De Naaister en Stopster,
Zij is de jongste van elve,
Maar woont altans
Bij faute van mans,
Helaas op haar zelve.

Ook die oude vrijster kwam rond uit voor haar overtuiging, dat het niet goed is, dat de mensch alleen is; en zij schreef haar ongeluk daar aan toe, dat zij een *elfde* kind, en dus met een gek nummer geboren was. Leefde zij in onze dagen, zij kon haar fotografie inzenden op een advertentie in de Haarlemmer Courant.

Naaldemaker.

Te Kleef.

* Hier maakt men Naalden, die naar 't Oost en 't Westen gaan,
Al zijn ze kleen in 't oog, ik kan er van bestaan.
Zoo nu de Zeevaart was gelijk eertijts voor dezen,
Het Naaldemaken wiert bij mij nog meer geprezen.

En dat was in de 17[de] eeuw, dat men over 't verval der zeevaart klaagde, — en nog wel te Kleef! — Wanneer en waar klagen de menschen niet?

Nachtwerker.

Te Amsterdam.

* Hier woont baas Henderik bij iedereen geagt,
Een ander werkt bij dag, ik altijt meest bij nacht,
Ik maak rioelen schoon, tart elk in 't schoorsteenvegen,
Al die mij goet loon geeft, dien laat ik niet verlegen.

Ander.

* Men zeit: een yder is een dief in zijne nering;
Dat loochen ik met recht, want ik het niet en ben
Noch ook mijn kameraats, die ik ter deege ken,
Wij toch begeeren niets van deze vuile tering.

Neurenburger Winkel.

* Hier verkoopt men alderhande Neurenburger waaren, zonder falen,
Maar hebje een hangslotje van doen, bij mijn buurman kunje 't halen.

Dat wilde zeggen: heb je groote dingen noodig, geldkisten of kerkkroonen? kom bij mij; maar die kleine prullen laat ik voor mijn buurman over.

Notaris.

In den Briel.

* Hier woont Jacobus Hoccius, Prokureur en Notaris,
Van alle zaken, of 't leugen, of waar is.

Passim-Parare

was een opschrift, dat, 50 of 60 jaren geleden, in de Halsteeg, toen die nog vol schoenmakers was, op een bord tusschen schoenen en laarzen met groote letters geschreven stond. Wat het eigentlijk beteekende, en of er een rijm bij stond, weten wij niet; wel, dat het opschrift nog al eenige vermaardheid had, zoodat destijds de steeg in de wandeling de »Passimpararestraat" werd genoemd.

En op dat Passim-Parare volge een

Passe-partout,

te weten, een opschrift, dat op alle neringen paste:

Ik vat dees nering bij de hand,
En hoop op veel debiet;
Maar wie hier koopt betaalt kontant,
Want borgen doe ik niet.

Porder.

Te Deventer, in de Papenstraat, leest men:

Ik ben 's nachtens steeds berijd
Om ieder op te wekken voor een civile prijs,
Men hoeft maar slechts te zeggen wanneer ik moet verschijnen,
Ik bel of klop en doe den slaap verdwijnen [1]).

Ander.

Te Amsterdam, in de Jordaan, las men voor eenige jaren:

Hier in de gang
Gaat men uit porren,
Ik klop net zoo lang
Tot je begint te knorren.

Dit laatste was een aanbeveling; een goede porder ging niet heen, voor hij antwoord kreeg; 't welk meestal knorrende was, b. v.: »nou ja! maak maar zoo'n duivelsch leven niet."

Ander.

In de Looiersstraat, vóór 40 jaar: [2])

Pottebakker.

Te Delft.

* Hier bakt men potten en petielen,
En 'k prijs haar die er veel vernielen.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Dozy te Deventer.
[2]) » » Mejuffrouw de Wed. Koppes te Amsterdam.

Pottewinkel.

Te Amsterdam, op de Tesselschekaai:

* Tot Amsterdam binnen al zulke groote huizen als er in den Haag staan.
Hier verkoopt men alderhande Delftsch porselijn, zo schotels als kannen,
Ook Berger en Keulse graauwe Potten en Stoofpannen,
En groote Waterpotten voor de vrouwen, die met kinderen in de Tesselsche kaag gaan.

Wanneer er schepen in Tessel waren binnengekomen, gingen de vrouwen der schippers, stuur- en bootslui naar Tessel om hare mannen een welkomstgroet te brengen, en namen de kinderen meê, vooral de kleintjes, die ze in manliefs afwezen gekregen hadden en waarmeê ze hem dan verrasten; — natuurlijk waren voor die dreumissen potjes noodig en die zorgde de winkelier op de Tesselschekaai altijd in voorraad te hebben.

Wat echter die betrekkelijke hoogte der Amsterdamsche en Haagsche huizen met de potten en pannen te maken had, is ons duister.

Pruikemaker.

Te Gent.

* Hier maakt men pruiken om een ieder te gerieven,
Van levend menschenhaar, niet van gehangen dieven.

De pruikemakers namelijk gingen wel eens 's nachts naar 't Galgeveld om gehangen dieven, die een goeden kop met haar hadden, daarvan te ontdoen. Antonides zinspeelt hierop in het Tweede Boek van zijn »Ystroom." »De weêrhaen van Vrankrijk" zegt hij,

Die leert ons nu het hooft en beide de oogen duiken
In 't masker en de pracht van krullende parruiken,
Ons hair te scheeren om sieraet met gelt betaelt,
En licht een dooden romp van 't schandig rad onthaelt.

't Is voor de afschaffers van de doodstraf een grond te meer voor hun stelsel, dat het zulke gemeene praktijken voor altijd onmogelijk maakt.

Roggebroodbakker.

Te Haarlem.

* Tot gerief van klein en groot
Bakt men hier goet roggebroot.
Die 't niet gelooft, die kan 't bezoeken [*onderzoeken*, *proeven*]
Gij kunt het vragen in alle hoeken.

Saaiwinkel.

Op een luifel:

* Hier verkoopt men saay, zeer fraay,
En wol, dik en bol.

Schaarslijper.

Te Amsterdam.

* Hier achter in dit gangetje woont Lange Jan de Pellegrim,
Ze slijpe de schare en messe zo scherp als een vlim.

Scheepstimmerman.

Te Vlissingen.

* Hier maakt men Schip en Boot
En Masten klein en groot,
Tot elks gerief, want siet,
Op zee maakt men ze niet.

Schilder.

Te Amsterdam.

* 'k Heb eerst Pictura voor Rhetorica verlaten,
Maar nu den Oorlogsgod met bomben en granaten
En ander moortgeweer de vreê jaagt uit het land,
Zo neem ik als voorheen de quast weêr bij de hand.

Men heeft dit rijm heel zonderling gevonden en ons gevraagd: »welk verband er was tusschen den oorlog en zijn kwast?" — 't Is heel duidelijk; de man schilderde »veldslagen", d. i. zwarte rook, gele vlammen, soldaten zonder kop en paarden zonder pooten. Toen 't vrede was, had hij daar niet van te doen, en hing een bordje uit: »Hier maakt men gedichten voor de menschen." Maar toen de oorlog op nieuw uitbrak, keerde hij tot zijn eerste vak terug.

Schipper.

Te Vlaardingen, boven een deur:

* Ik vaar ter Zee op Gods genade,
Dat God bewaart kan mij niet schaden;
't Zij dat ik uitvaar of wederkeere,
Ik verwagt altijt de zegen des Heeren.

Ander.

Op een schip:

* Ik vaar tot mijn gewin al op de woeste baaren,
Ik hoop dat God mij zal voor al onheil bewaaren.

Schoenlapper.

Te Amsterdam in de Foeliedwarsstraat boven een pothuis,
in 't begin dezer eeuw:

Alles voor gelt.

Voor gelt laat de Meit 'er zoenen,
Voor gelt gaat mijn Wijf uit boenen,
Voor gelt lap ik je Muilen en schoenen.

Ander.

Aan een pothuis in de 17de eeuw:

* De Heer van Wije
Lapt Olde en Nije,
Dat is hem nu om gelt te doen,
Om zijn heerlijkheid te houden in fatsoen;
En dat het om het gelt niet en waar
Ik lapte niet een paar.

Daar schijnt een belangrijke historie achter te schuilen: een adelijk heer, die zijn boël opgemaakt heeft, en nu in een pothuis schoenen lapt! — Of had die schoenlapper ook al de kei in den kop, en droomde hij van adeldom, als Krelis Louwen? — Wij gelooven noch het een, noch het ander; waarschijnlijk was

De Heer van Wije
Lapt Olde en Nije

een algemeen bekend deuntje van dien tijd, even als wij in den onzen, toen nog de Hongaarsche oliekoops met hun smerige flaphoeden en lichtblaauwe mantels langs de straten wandelden, menigwerf hoorden:

Jan van Loenen
Met spijkers in je schoenen,
Een kastjen op je rug:
Hij 's opgeheschen 'an d' Ouwe Brug.

Schoenmaker.

Te Gent in de Yperstraat, in 1801:

Hier maekt men laerzen en schoen,
't Is voor 't geld dat wij het doen.
Als de Israelieten in Egypte waren
Droegen zij hun schoenen veertig jaren.
Moest die tijd nog wederkeeren,
Wie duivel wou het schoenmaken leeren? [1])

Hier maekt men schoenen met lange bekken
En daerop zijden strekken [*strikken*].
't Is leer als van marokijn,
Daer mogen strekken op zijn.
Hier kweekt men ook lijsters en nachtegalen
en leert hun op het orgel zingen. [2])

De Gentenaar was niet bijbelvast; daar waren onze Hollanders beter in t'huis. Immers 't was niet in Egypte, maar in de Woestijn, dat de kinderen Israëls veertig jaren omzwierven.

---

[1]) Vergelijk *de Uithangt.*, Deel II. blz. 60.

[2]) De Potter, blz. 183.

Ander.

Te Gent, in de Geldmunt in 't begin dezer eeuw:

Meester Coene!
Maeckt my een paar schoene. —
Ja Juffrouw, dat wil ik wel doene. —
Meester Coene maakt die schoon en sterk. —
Ja, Juffrouw, dat is mijn werk. —
Wanneer mag ik die komen halen? —
Als gij geld hebt om te betalen. —
Maar als ik geen geld heb om te betalen? —
Dan hoefje ook geene schoene te komen halen, —
Adieu, Meester Coene. —
Adieu, Juffrouw zonder schoene [1]).

Schoon 't niet vermeld wordt, is het toch waarschijnlijk, dat boven dat »rijmken" de afbeelding van *Meester Coene* en de *Juffrouw zonder schoenen* geschilderd was.

Schoolmeester.

In een kleine stad van Oost-Friesland.

Hier foet men op de jeugt
Tot wetenschap en deugt,
Bewerkt bij stoute kinteren
Het weterspannig hinteren,
En hael daaruit te naauwernoot
Een karig taagliks proot [2]).

Inderdaad, als hij dat uit het »wederspannig *hinteren*" halen moet, zal de man er niet vet van worden.

Schrijnwerker.

Te Harderwijk.

* Aan de eene zij van dees winkel verkoopt men kistemakerswerk,
Mijn vrou verkoopt sajet en garen en gaat neerstig ter kerk.

Ander.

Te Middelburg, op de Dwarskaai:

* Hier woont Jan Klaasz, die maakt kisten en kassen.
Sijn vrou gaat uit schoonmaken en wasschen.

't Schijnt dat de schrijnwerkers-affaire in die dagen noch te Harderwijk noch te Middelburg een genoegzaam bestaan opleverde, en de vrouw er altijd nog wat bij moest doen. Of echter het »naarstig ter kerk gaan" der eerste de klanten bijzonder interesseerde, is nog de vraag.

---

1) De Potter, blz. 183.
2) Medegedeeld door B. te Emden. Vergl. het *Ned. Magazijn* 1866, blz. 99.

Schuurgoedwinkel.

Te Amsterdam, in het Hol:

Hier verkoopt men Schulpzant, Kalk en Bikstien,
Ik verkoop meer in twee dagen als in ien.

Ander.

Op Marken:

*** Ey komt en loopt hier an,**
Hier woont Jan
De Schulpzant- en Mostertman.

Ontzettende kombinatie! Die daar mostert gekocht had, moest altijd in de vrees verkeeren, schulpzand in zijn saus te vinden.

Slaapsteêhouder.

Hier leit men de lui te slapen om gelt
Op goede bedden, heel wel gestelt.

Slager.

*** Al had ik Samsons krachten**
En Salomons gewin,
Zo kon ik nog niet slachten
Na een ieders zin.

Neen zeker; en althans niet naar den zin van die Juffrouw, die toen November in 't land was en de slachter haar vroeg, hoe zij haar varken kehakt wou hebben, ten antwoord gaf: »och! hak het allemaal maar aan kinnebakshammetjes; daar houdt m'n man toch zooveel van."

Sleeper.

Te Amsterdam, op 't Rok-in:

*** Ik Sybrand de sleeper**
Rijd door Gods kracht
Bij dag, bij avond, en bij nacht.
Mijn paard is zoo sterk als mostert en peper.

Ander.

In de Reguliersdwarsstraat bij de Botermarkt:

*** Om Bruidegom en Bruit te dienen met mijn sleê,**
Te rijden na den trouw houd ik mijn paarden reê.
Wilt gij, o Bruidegom, uw bruitjen wat fisteeren [*fêteeren*]
Zo huurt van mij een sleê, want 't is haar dag van eeren.

Ander.

Op den hoek der Boerensteeg:

* Om ijder wel te beduiden:
Hier verhuurt men sleeën voor Bruigoms en Bruiden,
En andere sleepersvragten meê.
Tot ijders gerief sta ik gereê.

Smid.

Te Amsterdam, in de Muiderstraat:

* Het ijzer is hard van natuur,
Zulks te bearbeiden valt zuur.
Door 't vuur en harde slagen
Krijg ik 't na mijn behagen.

Ander.

Te Assen 1867.

J. Bakker, slotemaker en repareeren
Van deuren en jagtgeweeren;
Breukbanden maakt zeer goed en sterk,
Slijpt schaatsen, instrumenten van 't fijnste werk [1]).

Snaarmaker.

Te Amsterdam.

* Hier verkoopt men snaren, grof en fijn,
Bij 't gros, bij 't stuk en bij 't dozijn.

Snijder.

Te Dordrecht, in de Marienboomstraat:

* De hemel is mijn loon, daar zal ik mij aan houen,
Hier boven woont een Naaijer en onder verkoopt men Touwen.

Dat uithangbord gold dus voor twee, als wel meer het geval was: boven woonde de *Naayer* (Snijder), die onder de pannen reeds een voorsmaak van den hemel genoot; beneden was een Touwwinkel.

Spekslager.

Te Amsterdam.

Hebt gij gebrek — Van vleesch en spek —
So komt bij mijn,
Worsten en saucijsen — Waardig om prijzen —
Vindt gij bij mijn.

Waardig om prijzen staat voor *waardig om* te *prijzen*, zoo als wij thans

[1]) Medegedeeld door den Heer Mr. W. B. S. Boeles te Assen.

zeggen. Het weglaten van *te* achter *om* was in de 17de eeuw nog vrij algemeen in gebruik.

Spijkermaker.

Te Haarlem, bij de Hal, op een luifel:

* Om spijkers te maken begin ik vroeg.
Raad eens, waar men d'eersten spijker van de Groote Kerk sloeg:
— Precies op zijn kop — versta je 't recht?
Hier maakt men meer spijkers als menig met een knecht.

Spoelmaker.

* Hier maakt men spoelen om meê te weeven.
Zoo de weevers niet werken weet ik niet te leven;
Dan mag ik meê maar, als Jan Rap en zijn maat,
Gaan varen voor hagjen [1]) of worden soldaat.

Stalhouder.

Te Amsterdam, in de Schapensteeg bij de Botermarkt:

* Hier verhuurt men karossen, cheezen, paarden en karren,
Voor fatsoenlijke luiden, maar niet voor guiten, zotten en narren.

Bij dien voerman kon men dus geen rijtuig bestellen zonder eerst van den Schout een certifikaat van goed gedrag en van 't *Collegium Medicum* een dito van gezonde hersenen te hebben bekomen.

Ander.

Bij Alkmaar, op den Hoef:

* Hier stalt en verhuurt men paarden,
Bij niemant zullen zij beter aarden.
Ik geef haar haver en goet hooi,
En, om zo te zeggen, zuiver strooi.

Ander.

Te Antwerpen, naast het Vleeschhuis, omstreeks 1840:

Wie wil rijden met behagen
Moet naar Willem Stallaert vragen [2]).

Stallaert, d. i. Stal-aard, is zeker een eigen*aard*ige naam voor een *Stalhouder.*

---

[1]) De hier gebezigde uitdrukking omtrent *Jan Rap en zijn maat* schijnt de meening te bevestigen, door mij elders aan den dag gelegd, dat de uitdrukking op »matroos" doelt.

[2]) De Potter, blz. 80. J. v. L.

Stoelmaker.

Te Muiden, bij de Vest:

* Hier mat men stoelen als een held
En zet er sporten in om gelt.

Stoovemaker.

Te Delft, op een luifel:

* Hier verkoopt men stoven, de zonnen der vrouwen,
Schoon dat zij dien glans meest onder haar houen.

Tabakswinkel.

Te Haarlem, in de Ruitersstraat, op een luifel:

* De rook kan elk te kennen geven
De kortheid van het aardsche leven.

Ander.

Te Amsterdam, op de Noordermarkt:

* Gij Toebakdrinkers verheven,
Die Toebak drinken tot aan 't end van haar leven
En Toebak believen te halen en te betalen,
Die zullen Sondaags een Pijp tot rente halen.

Ander.

* Pitje, patje, poe!
Hier verkoopt men Tabak en geeft schoone pijpen toe.

Alweêr konkurrentie: de vorige gaf alleen 's Zondags een schoone pijp, maar deze gaf ze alle dagen.

Nog.

* Liefhebbers van de Nobleté,
Over de wilde woeste zee
Haalt men Virginiese Toebak en Blaåren,
Wilt er je gelt toch niet voor sparen;
Want wilt dit zeker weten,
Het is een groot gewin:
Toebak drinken, niet veel eeten [1]).
Is 't na u zin
Zo kom in,
Proeft, koopt, draagt wat meê;
Hier verkoopt men de Nobleté.

Nobleté is een verbastering van 't Eng. *nobility*, doch wordt hier niet in den zin van »adelijke lieden" genomen, maar in dien van »edel kruid."

---

[1]) Hij wil zeggen: »het rooken komt voordeelig uit; want wie veel rookt, eet weinig."

Tandmeester.

Te Amsterdam, op den Haarlemmerdijk:

* Hier trekt men tanden van jongen en ouden,
Doch zij zijn gelukkig die ze mogen behouden.

Tapper.

Te Rotterdam, op den Visschersdijk:

* Wijnen, Bieren, leckere Mom,
Puik van goet of 't gelt weêrom.

Ander.

Bij Rotterdam.

* Wel doen en vrolijk zijn
Is 't beste goed op aarde.
Hier verkoopt men bier en wijn
En haver voor de paarden.

Ander.

Te Delft.

* Wat lust u, vrient? een glaasje Mee?
Of Brandewijn? of Rins Genever?
Het staat alles naar uw wenschen reê,
Voor burger, boeren of voor weever.

Nog.

Te Amsterdam, op de Nieuwmarkt:

* Gezegent zij uw ingang, wanneer u 't gelt niet faalt;
Gezegent zij uw uitgang, wanneer gij hebt betaald.

Nog.

Te Amsterdam, op den hoek van den Nieuwezijds-voorburgwal en de Sint-Jacobsstraat, vóór 40 à 50 jaren:

'k Hou in mijn huis een goeden regel,
En tap de kan tot aan den pegel.
Ik laat niet in die zijn beschonken
En drink mij zelf ook zelden dronken.
'k Leen niemant tot het speelen gelt
En wacht mij voor een kwaad gewelt.
Ik borg ook nooit of ik moet weten
Dat zij 't betalen niet vergeten.
Ik tap een kan en ook een kelk,
Jenever, bier en ook wel melk.

Ik tap voor burger, boer en heeren,
Al die mij met hun gunst vereeren,
'k Verzoek de vrienden in mijn huis,
Mijn vrouw of ik zijn altijt tuis. [1])

Nog.

Te Leuven.

* Hij moet gou zijn, die wil tappen en wijn verkoopen,
Maar nog gouwer, die met het gelag deur wil loopen.

Een tapper, die op zijn uithangbord een *Kraantje-lek*, d. i. een vat met een kraan, waar de drank uitloopt, geschilderd, maar slechts zijn naam, geen rijm daaronder had, zag eens op een goeden morgen zich verrast met het volgende, dat op zijn bord geschreven was:

* De kraan maakt Jasper rijk: hij wil bij 't tappen blijven,
Geen wonder! hij wint veel met tappen, meer met schrijven.

Tuinman.

Te Haarlem.

* Hier woont Jan Teunissen met eeren,
Ik werk na iedereens begeeren,
'k Maak bloemperken na elks hooft en zin,
Die mij van doen heeft, treê hier maar in.

Ander.

Mede te Haarlem.

* Hier woont Jan Otte, de Prince Hovenier.
Hij woonde weleer in den Haag, maar nu woont hij hier.
Hij presenteert zijn dienst aan alle burgers en heeren.
Hij roept schrik van parkemaken [2]) en palm scheeren.
Al die hem van doen heeft, die komt maar an:
Hij is de regte Jan Otte, Jannetjemoêrs man.

Die Jannetjemoêr moet dus zekere vermaardheid hebben bezeten, dat haar man zich niet beter wist aan te bevelen dan door zich als zoodanig te doen kennen. Hoe jammer, dat de geschiedenis dier Haagsche *celebriteit* door niemand is te boek gesteld! Intusschen, als wij 't rijm nog eens overlezen, dan rijst bij ons een sterk vermoeden op, dat die Prinsenhovenier en zijn Jannetjemoêr in den Haag zoo hoofsch gehovenierd hadden, dat zij 't er niet langer hadden kunnen houden. Trouwens de Hoveniers der 17de eeuw stonden er nog al voor bekend, dat zij rare gasten waren. Wij hebben ergens gelezen van »een wel afgerechten Hovenier"

---

[1]) Medegedeeld door Mej. de Wed. Koppes te Amsterdam.

[2]) D. i. »hij heeft het schrikkelijk druk met al de parken, die ze hem bestellen.

uit dien tijd, die zijn Heer een vaatje most ontstolen en in den schoorsteen verstopt had. Maar zijn vrouw had het gezien, en, daar ze juist met een schoorsteenveger in zeer vriendschappelijke betrekking stond, liet ze dezen 's nachts komen om 't ėr uit te halen. De zwarte man verscheen voor 't bed van den Hovenier, die natuurlijk meende, den Droes in eigen persoon te zien, en zich wegpakte — of zich bekeerde — dat zegt de historie niet; maar wel, dat de Droes en zijn vriendin 't vaatje leêg dronken en 's ochtends smoordronken op den vloer lagen, waardoor de zaak aan 't licht kwam, en de Heer des huizes den heelen troep de deur uitjoeg. — Misschien was met Jan Otte, Jannetjemoêrsman, ook iets van dien aard gebeurd, en poogde hij uit zijn befaamdheid nog voordeel te halen.

Uitdraagster.

Te IJsselstein.

* Hier verkoopt men ouwe kleêren,
Mijn man gaat ook uit baarden-scheren.

Veerhuis.

Te Besoyen, in Noord-Brabant.

In dit Veerhuis, heel plesant,
Ziet men de scheepjes aan alle kant,
Het Maasje op en neder varen;
Godt wil dit huis van leed bewaren.
Hier
Tapt men Genever, Brandewijn en Bier [1]).

Vercierster.

Te Amsterdam, in de Rozemarijnsteeg:

* Hier maakt men bloemen na ieders wenschen,
Om te vercieren de doode menschen;
Die rein gestorven zijn behoort deze eer,
Ook bruidjes, die trouwen, en nou zeg ik je niet meer.

Vetermaker.

Te Rotterdam.

* In 't vetermaken uit koeiestarten,
Met blik beslagen, wil ik ieder tarten:
Ik maak ook zijden, op 't nieuwst fatsoen,
Gaat bij geen ander, hebje iets van doen.

---

[1]) Medegedeeld door Mevr. van Buuren te Naarden.

Ander.

* Kousebanden, Nestelingen, Rijgsnoeren.
Annetje en Trijntje,
Koop elk een dozijntje,
Wantje hebtse van doen;
D'een om je kous, en d'andre in je schoen.

Vijzelaar.

Te Amsterdam.

* Hier woont Jan Gerritzen, die kan elk overtreffen,
Om een zeer laag gebouw weêr hoog in top te heffen,
Want door mijn Vijzels worden zij weêr als nieuw herbout.
Elk dien ik voor geld, inzonderheid die 't mij toevertrout [1]).

Vilder.

* Hier vild men paarden en honden gewis.
Menig mensch word gevild terwijl hij nog levend is.
Hier woont Roel Janszen, U. L. Dienaar valjant.
Schoorsteenen en stilleveegen doe ik met mijn hant.

Sterk! — Die *hand* moet er door de bank lekker hebben uitgezien!

Vischkooper.

Te Utrecht, aan de Vischmarkt, op een luifel:

* Hier verkoopt men brave Karper en allerlei Vis — dat is wis.
Item groote Pos en exellente blanke Baars — dat is wat raars.

Belangrijk is in zoo verre dit opschrift, als wij er uit leeren, dat, in de 17[de] eeuw, de *Karper* de voornaamste visch was, die te Utrecht aan de markt werd gebracht; en dat *blanke Baars* en *groote Pos* er zeldzaam waren. Of dit nu nog zoo is, zij een punt van onderzoek voor Ichtyologen.

Vlechtster.

Te Amsterdam, bij een Weduwe in de Rozenstraat:

* Hier vlecht men om geld zonder hinderen,
De moeder moet zorg dragen voor haar kinderen.

Vleeschhouwer.

Te Leeuwarden.

* Ben ik een moordenaar? Ik doe geen mensch oit quaet,
Schoon dat mijn hant ter jaers al menig neder slaet;
En 't is zelfs na 't bevel, dat aan ons is gegeven:
Slagt vrij en eet het vee, tot nooddruft van uw leven.

---

[1]) Vergelijk blz. 38.

De menschen in de 17de eeuw moesten er toch altijd iets schriftuurlijks bij hebben, al was 't er ook met de haren bijgesleept. Hier wordt het: »Sta op, Petrus! slacht en eet!" [1]) aangehaald alsof het een bevel aan het Vleeschhouwersgild ware geweest.

Vogelkooper.

* Ik slacht Ariën [2]),
Ik zocht Entvogels en koop Kanariën.

Ander.

* Hier verkoopt men ten dienste van de lui,
Apen, Bavianen, Papegayen en al zulk gebrui.

b. v. Kaailui, Ratelslangen, Bengaalsche tijgers, Sineesche kapellen, Japansche kikkers en Koraalmossels — want die behooren tot *zulk gebrui*.

Vroedvrouw.

* God is mijn hulp. Komt er eenigh ongeval,
Elk weet hieraan waar hij mij vinden sal.

Wafelkraam.

* Dit is de Wafelkraam van Jan Pop,
Treed in en eet zijn wafels op.
Hij is reed om een yder te gerijven,
Al souder niet een wafel in sijn kraam blijven.

Ander.

Te Amsterdam, op de Prinsengracht:

* Hier bakt men Zeeuwsche wafelen, goet en suiver,
't Stuk weegt een vierendeel ponts, voor één stuiver.

Die *Zeeuwsche wafelen* moeten zwaar in de maag hebben gelegen!

Nog.

Te Antwerpen.

* Ricotte, gare Waefels en Zaene
Komt hier eten of haele van daene.

Zaene is room; maar wat is *ricotte?* Wellicht was Ricotte de naam der bakster, die boven het rijm stond, maar door den afschrijver daaraan gehecht is.

---

1) *Hand.* X : 13.

2) Wie deze *Ariën* [*Adriaan?*] was, moge de *Navorscher* uitmaken. Wij hebben de eer niet, hem te kennen.

Wagenaar.

Op een wagen:

* Die met dezen wagen
Wil rijden of jagen,
Vraagt na Klaas Krol of zijn knecht.
Ziet hij [*wie van velen?*] scheel, hij rijdt toch recht,
Niet te hollen of te doolen,
Dies is hem de wacht bevolen,
Want hij haat al zulk bedrijf,
Daar een ander vreest zijn lijf.

Ander.

Ook op een wagen:

* Gijs Korszen, dien behoort dees wagen,
Die hem van doen heeft moet na hem vragen.
'k Rij met drie paarden, laat en vroeg,
Kort over weg en lang in de kroeg.

Over dit opschrift zou een heele Nutsverhandeling te schrijven zijn; want zij geeft stof tot zedekundige, ekonomische en historische beschouwingen. In de eerste plaats moeten wij doen opmerken, dat dit *na hem vragen* in den tweeden regel destijds een zeer gebruikelijke term was in 't dagelijksch leven, die dikwijls in de opschriften voorkomt [1]). Ja, 't is nog in de winkeltaal bekend; vraagt men den winkelier een artikel, dat hij niet heeft, dan krijgt men ten antwoord: »'k heb er te weinig *navraag* om." — Dat de voerman met *drie paarden* reed, duidt aan, dat hij geen open maar een overdekten wagen had [2]); maar dat hij 't op zijn uithangbord schreef, bewijst, welken invloed de invoering eener personeele belasting op de paarden uitoefent op de openhartigheid der voerlieden. Tegenwoordig is er wel niet een, die in een opschrift op zijn wagen of voor zijn deur, aan de klok zou hangen hoeveel paarden hij er op nahoudt. — Eindelijk, dat de man vertelt, dat hij lang in de kroeg blijft, is geen bewijs, dat hij zelf juist een drinkebroêr was, maar wel, hoe de passagiers in 't algemeen er in die dagen op gesteld waren, onderweg, op hun gemak, »iets te gebruiken". En is onze volksaard te dien opzichte veranderd? Neen voorwaar niet; maar de middelen van vervoer zijn het, en die gunnen den passagiers tegenwoordig geen tijd meer, om onderweg op hun gemak »iets te gebruiken".

Ander.

Op een Zantvoortsche kar:

* Hier is geen stuur- noch bakboort,
Nochtans vaart dese kar tusschen Haarlem en Zandvoort.

---

[1]) Vergl. *Uithangt*, Deel II, blz. 31.
[2]) Vergl. J. TER GOUW, *Nalezing op mijne Amst.*, blz. 67 en 68.

Varen is eenvoudig: »zich van de eene plaats naar de andere bewegen:" en in sommige gedeelten van ons land wordt het nog heden zoowel van een wagen als van een schip gezegd.

Wagenmaker.

* Hier maakt men Wagens, ook Chezen en Karossen,
Om als ik oud word mij van 't werken te verlossen.
'k Ben vroeg en laat gereed tot iedereens gerijf,
Zoo ik het niet beleef, dan is 't goed voor mijn wijf.

De man hoopte zooveel met zijn wagenmakerij over te garen, dat hij, als hij oud was, van zijn renten kon gaan leven. Maar zijn vers is in een verbazend mèlankolieke bui geschreven. Immers de man is *nog niet oud*, en hoopt aan de eene zij van zijn arbeid ontslagen te worden, maar wanhoopt weêr aan de andere of hij 't ooit beleven zal.

Warmoezier.

Te Enkhuizen.

* Der aarden kruit
En boomen spruit
Een hallef jaar de hoven cieren;
Maar deugd en eer
Verciert veel meer
't Geheele jaar de Hovenieren.

Indien er toen reeds een Nut van 't Algemeen had bestaan, zou men dit gedicht hebben kunnen toeschrijven aan den Voorzitter der Afdeeling Enkhuizen. Intusschen schijnt het, dat reeds in de 17de eeuw er een strekking heeft bestaan, om de zedekunde door dergelijke middelen, als de verdienstelijke stichting van Jan Nieuwenhuyzen aanwendt, te bevorderen, want het gedicht staat niet op zich zelf; wij vinden hetzelfde denkbeeld terug in een

Ander.

Te Rotterdam.

* Bloem, kruit en lof
Wast in den Hof
Des Somers raar;
Maar deugd en eer
Behaagt den Heer
't Geheele jaar.

Ander.

Te Warmond, op een schutting:

* Als 't kindeken is geboren,
Hebben de knollen haar smaak verloren.

Met andere woorden: »na Kersttijd eet men geen rapen meer."

Water- en Vuurnering.

Te Amsterdam, in de Egelantiersstraat, vóór ongeveer 40 jaren, aan een kelder, onder de afbeelding van een Zon en boven die van een Vuurtest en een Keteltje:

In de Zon en om de Centen
Verkoop ik twee elementen [1]).

Ander.
Te Rozendaal.

Water en Vier
Verkoop ik hier,
Nog moet ge weten
Dat men hier kan eten [2]).

Wijnhuis.

Te Sommelsdijk, op een luifel:

* Hier mag men koopen
Bij vaten en stoopen
Verscheyde Wijn uit Fransche kusten,
Op Spaansche fusten,
En van den Rhijn;
Ook Bier van Rotterdam en Dort.
Elk na zijn keur geholpen wort.

Ander.

Te Amsterdam, op de Brouwersgracht:

Gereetschap spant de kroon.

* Drinkt vrij een hupsche roemer Wijn,
Wilt rustig, lustig, vrolijk zijn.
Maar drink u nimmermeer zoo zot,
Dat gij een ander zijt tot spot.

De aardigheid van de spreuk boven dit rijm is daarin gelegen, dat het woord *gereetschap* een dubbelen zin heeft en zoowel op het ambacht als op de »gereedheid" of »nuchterheid" van den drinker slaat. Uit het woord *nimmermeer* in den derden regel zou men opmaken, dat de rijmer van de onderstelling uitgaat, alsof zoo iets den bezoekers van dit wijnhuis vroeger wel eens overkomen ware.

Witwerker.

Te Amsterdam, in de Hartenstraat:

* Gij jonge vrouwen,
Die nu gaat trouwen,

---

[1]) Medegedeeld door Mej. de Wed. Koppes te Amsterdam.
[2]) » » den Heer A. H. Broens, predikant te Delft.

Koopt hier een Tafel en een Kas,
Een Kinderstoel komt ook te pas;
En alles wat hieronder staat
Zulje vinden in de Hartenstraat.

Zadelmaker.

*** Komt, huisman, zoek hier uw gerijf**
't Zij hoofdstel of gareel voor paarden om haar lijf.

Zalfverkoopster.

*** Hier woont zuster Anne Jans,**
Wilt dit wel onthouwen,
Want zij maakt hier en verkoopt
Tepelzalf voor vrouwen

Zeilemaker.

Te Vlaardingen.

*** Is 't niet een wonder om te zien,**
Dat doek met tou benaait een schip zoo sterk doet vliên?

Zoetelaar.

In 't beleg voor Naarden in 1673:

*** Hier verkoopt men Wijn, Broot en goet Zuivel.**
Wilje niet koopen? So loopt voor den duivel.

Zwaardveger.

Op een luifel:

*** Hij was in zijne ziel wel wreet**
Die d' eerste scherpe sabel smeet.

De dubbele beteekenis van *smeet* als *imperfectum*, 't zij van *smijden* of van *smijten*, maakt het twijfelachtig, of het de eerste *zwaardveger* of *zwaardvechter* is, die als een wreedaard moet beschouwd worden.

TIENDE HOOFDSTUK.

OPSCHRIFTEN BETREFFENDE DIEREN EN PLANTEN.

I.

Op een der pilaren in de Mariakerk te Utrecht zag men in basrelief een zwarten stier boven een waterstroom of wel, met dit opschrift:

> Accipe posteritas, quod per tua secula narres,
> Taurinus cutibus fundo solidata columna est [1]).

d. i. volgens een oude vertaling:

> Verstaet, die namaels leeft, vertelt het ander luyden:
> De gront van dees Colom is vastgemaekt met Huyden.

De overlevering, door de kronijkschrijvers te boek gesteld, verhaalt dienaangaande het volgende. Terwijl men tusschen 1082 en 1088 bezig was met het bouwen dezer kerk, vond men op een plek, waar juist een pilaar moest staan, een wel, die zich niet stoppen liet, en waar men mooi verlegen meê stond. Een der bouwmeesters, de Fries Pleber, zei, dat hij er wat op wist, maar 't niet zeggen woû, of de Bisschop moest hem eerst een zak vol geld geven. Maar daar was Bisschop Koenraad nu juist niet toe gereed. »Wacht," dacht de slimme Kerkvoogd, »ik zal dien stuggen Fries wel foppen!" Hij bedacht een voorwendsel om 's mans zoon eens bij zich te ontbieden, gaf dien wat lekkeren wijn te drinken, en toen zijn tong los gemaakt was, ontlokte hij hem 's vaders geheim, en dat was: dat de wel met stierehuiden gestopt kon worden. Nu lachte de Bisschop den

---

[1]) Een afbeelding van dien kolom is te vinden in den *Utr. Volksalm.* voor 1844. Het verdient echter opmerking, dat die merkwaardigheid niet te Utrecht alleen voorkwam, maar ook van de St. Janskerk te 's Hertogenbosch en nog meer andere kerken verhaald werd. Zie Dr. C. R. Hermans, *Geschiedk. Mengelwerk over Noord-Brabant*, Deel I, blz. 110—117.

Fries wat uit, en voltrok het werk; maar Pleber loerde op wraak, en vermoordde eerlang den Bisschop [1]).

Dat men er ook nog andere spreukjes van vertelde, is niet meer dan natuurlijk, o. a. verhaalde men er te Utrecht een, waarvan zekere bakkerij op den hoek van den Donkeregaard den naam van *het Wittebroodskind* zou hebben ontleend.

Toen de Mariakerk in 't midden der 16de eeuw belangrijke herstellingen onderging, wilde men ook de traditie der stierehuiden vereeuwigen; — de schilder Joan Schorel, die Kanonik dezer kerk was, maakte den stier, en de poëet Adriaan Schorel [2]) het opschrift. Maar toen honderd jaren later de menschen noch aan kolommen noch aan Kanoniken meer onbepaald geloof schonken, zeiden de geleerden, dat de heele historie maar een laf spreukje was.

't Gebeurde eindelijk dat de kerk door Napoleon voor afbraak werd verkocht; — en toen nu in 1815 de beurt aan den kolom met den stier gekomen was, ijlden alle oudheidminnaars toe, en verdrongen elkander rondom het fondament van den gesloopten kolom; — hunne blikken vlamden om nu de stierehuiden te zien, maar zij zagen — niets; zij groeven, zij wroetten in den grond, maar zij vonden — niets.

Die booze traditie! zij had de oudheidminnaars eens beet gehad; — maar deze lieten niet na zich te wreken. Om die leugenachtige traditie aan de kaak te stellen, werd de stier met zijn latijnsche inscriptie in een zijmuur gemetseld, en daaronder dit Hollandsch rijm in een steen gebeiteld:

Op ossenvel was ik gesticht,
Zoo als de oudheid hier bericht! —
Maar toen men mij ten dezen tijde
Mijn oude standplaats eens ontzeide,
Toen stond ik op een grond van klei! —
Niet op een wel of ossehuiden
Zoo als dit opschrift wil beduiden;
En dus 't verhaal een fabel zij! —

Anno 1815.

Toch waren 't ook hiermede alweêr niet alle Utrechtsche geleerden eens; wat trouwens geen wonder was — want wanneer zijn geleerden het eens? — En nog dertig jaren zelfs later beweerden sommigen, dat men eerst had moeten bewijzen, *dat ossehuiden nog na zeven eeuwen aanwezig* MOETEN *zijn*, eer men uit de *thans-niet-aanwezigheid* tot de *nimmer-aanwezigheid* besluiten mocht [3]).

---

[1]) Mr. J. VAN LENNEP heeft deze overlevering romantisch behandeld in *Onze Voorouders*.
[2]) Deze twee waren geen familie, maar op 't zelfde dorp (Schorel bij Alkmaar) geboren.
[3]) Vergl. den *Utr. Volks-Alm.* voor 1844, blz. 91—103.

De Schuttersfeesten werden in de Nederlandsche steden, vooral in de 15de en 16de eeuwen, met grooten luister gevierd. 't Waren de opvolgers van de tornooien der Edelen, en zij namen ook een zweem van de ridderlijke beschaving en galanterie over. De Schutterijen vormden toen een stedelijke Ridderschap, »representeerende het corpus ende rijckdom derselver stede." En als ze hun feesten vierden geschiedde dit zoo luisterrijk mogelijk. Dan stelden zij zilveren prijzen, »te winnen mitten boghen ofte mitten bussen tot een oeffeninge ende onderhoudinge der conste", — zilveren wijnkannen, een met zilver vercierden kovel, maar ook wel een vetten os, — en zij richtten de uitnoodiging tot al de Schutterijen in de Nederlandsche Gewesten. En de Schutterij, die de verste reis gemaakt, of wel, die het talrijkst opgekomen was, werd extra vereerd. Zoo werd in 1548 door de Regeering van den Briel aan de Schutters van Amsterdam vier kan wijn geschonken, »also sij het talrijkst opgekomen waren" om te schieten naar den prijs — deze reis bestaande in een grooten os.

Dat schieten om een os herinnert ook een opschrift, dat weleer in de Kamer van 't Groot-kramersgilde op 't voormalig Amsterdamsch Stadhuis was en thans nog in de Rariteitskamer op het tegenwoordige is te zien. Voor een rooden Os, met groene bladen omkranst, geschilderd door Jacob Cornelisz van Oostzanen, ligt een vierkante steen, met een opschrift, dat zoo naauwkeurig is, alsof een doctor in de wiskunde 't gemaakt had:

Negentin hondert en twaalf pont
Heeft gewogen dese Osse al ruim,
En was hoog seste halve voet als hij stond
En dik X voeten, ic liech niet eene kruym. (*sic*)
De lengkte was just XII voet min IIII duim.
A°. 1564.

Op de lijst staat met zwarte en gouden letteren dit opschrift:

Dees. Os. is. gewonnen. Scutterlic.
Van. Jacob. Reyerszoon. Boon.
Toen. ten. twiedemaal. die. Papegaay.
Was. gestelt. vast. suver. schoon.

Dit Groot-kramersgild placht ook even als andere gilden, die vermogend genoeg waren, voor den jaarlijkschen gildemaaltijd een geheelen os te slachten, nadat die gilde-os eerst, met muziek voorop, de stad was rondgeleid, om van elk gezien en bewonderd te worden. En die geen os bekostigen konnen, deden 't met een kalf af. Dat omleiden van den gilde-os of 't gilde-kalf was oudtijds een waar volksfeest. Met trommen en pijpen voorop, ging 't beest

Met gulde hoornen, en wiens rugh de kransen deckten,

langs straten en burgwallen en de gansche stad er achter met mommerij en vrolijkheid [1]). De middeleeuwen hadden die plechtige processie uit de Germaansche heidenwereld overgeërfd, en de zestiende eeuw deed het hier te lande de middeleeuwen getrouw na [2]). Aan 't gildebeest hechtte zich nog altijd 't oude idee van »offer", en mocht het niet in de kerk, 't werd er driemaal om heen geleid; van daar nog 't oude spreekwoord: »driemaal om de kerk is zoo goed als eens daarin." En was het beest geslacht, dan at het Gild ook niet alles alleen op, maar de Geestelijkheid der Kerk, waar 't Gild zijn altaar had, kreeg er ook haar deel van, en een ander deel was voor de armen bestemd, die daarom ook bij den optocht de ijverigsten waren om vreugd en vrolijkheid te bedrijven. Te Gent heette hij *de Gebloemde Os* [3]).

Nog leeft op tal van gevelsteenen de herinnering dier Gilde-ossen en Gildekalveren, en om het portret te bewaren voegen wij hier de afbeelding bij van zulk een Gilde-os uit Delftshaven.

Kwam nu soms deze of gene winkelier of koopvrouw in een huis te wonen, waar zulk een beest nog in den gevel stond, dan gaf dit wel eens aanleiding tot een rijm, als b. v. voorheen in de Goudsbloemsstraat:

In het Gilde-Kalf
Verkoop ik borstpleisters en zalf.

Na de Reformatie ging ook dit oude gebruik bij de Gilden allengs verloren; maar toen hielden de slagers het nog geruimen tijd in leven. Wanneer zij een bijzonder groot of vet beest gekocht hadden, dan leidden zij 't nog, met trommelslag en omkranst, de stad rond, de Heeren- en Keizersgrachten langs en den Dam in 't rond, en het werd nog altijd, ofschoon geen gilde er meê te maken had, naar ouden trant een Gildebeest genoemd. Wie er zich van overtuigen wil, sla de »Sinnebeelden" van Cats op [4]) en hij zal er een beest in vinden, met tamboer en pijper voorop, en den slager er achter:

---

[1]) Te Parijs wordt het oude gebruik, de Vastelavondfeesten op te luisteren door 't omleiden van vercierde vette ossen, trots alle revolutiën, nog altijd in eere gehouden. Dit gebruik is wel niet hetzelfde als dat waarvan wij spreken; — Vastelavondfeesten en Gilde-optochten zijn twee verschillende zaken; — maar toch kan die Parijzer processie ons nog een denkbeeld geven van die soort van volksfeesten, waarvan bij ons sints lang het laatste spoor verdwenen is.

[2]) J. ter Gouw, *de Gilden*, blz. 13 en 18.

[3]) De Potter, blz. 74.

[4]) N°. XIX.

De Gild-os gaet daer heen verciert met rose-kranssen,
Men hoort den trommel slaen, men siet de kinders danssen.

Het vleesch van zoo'n beest werd in de Hal afzonderlijk gelegd en met bloemen en groen vercierd: dit bewijst de keur van 27 Januari 1625:

Dat 't vleesch van een Gilde-beest, 't sy os, queen, koe of kalf, dat mette trommel omgebracht wert, alleen ende apart, in de Hal sal moeten worden geleyt, op poene, enz.

Dat oock nyemant hem sal vervorderen eenigh vleesch, 't sy van ossen, queen, koeyen, schapen, lammeren of kalveren te vercieren met eenige hoeden, kranssen van bloemen, rosen, palm, of met eenigh ander diergelijcke cieraet, ofte bij of op de banck te hebben, anders als 't vleesch van beesten, dewelcke mette trommel sullen wesen omgeleyt, op de boete, enz.

Natuurlijk! er moest gezorgd worden, dat de slagers de menschen niet fopten en hun gewoon vleesch voor gildevleesch verkochten.

Te Dordrecht leest men nog op een gevel:

In den os met het vel
Zoo vaar ik wel [1]).

Dit was van gild noch slager, maar van een huidekooper, dien 't alleen om 't vel te doen was en die er zijn welvaart aan dankte.

Te Wijk bij Maastricht vindt men voor een herberg in de Hoogbruggestraat dit opschrift:

SWART { goet logies te / voet en te peert. } SCHAEP [2]).

En in de Wolfsstraat te Maastricht leest men: *au mouton blau* 1764 [3]). Dit schaap is zeker *blauw* of, als een Hollander zou zeggen, *pimpelpaars* geworden van schrik en duizend vreezen, dat het in de Wolfsstraat te recht kwam. En mogelijk deed dit een ander Maastrichteling, die in de Muntstraat woonde, toen hij een schaap in de Wolfsstraat zag, uitroepen: »dat is eenen grooten bok!" waarom hij dan ook voor zijn eigen gevel schreef: *In den grooten Bock* [4]).

Op een afgeslepen duit [5]) zagen wij aan de eene zijde twee schapen gegraveerd, en op de andere zijde dit opschrift:

Deze schapen
zullen haar niet op 't gras vergapen.

Denkelijk was dit een slagers-potstukje.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer A. A. Grondhout.
[2]) [3]) [4]) » » » » Jhr. V. de Stuers.
[5]) » » » » J. T. van Doorn te Amsterdam.

Geestiger is 't vers, waarmeê voor eenige jaren een Purmer landman de afwezigheid van zijn beer bekend maakte. 't Is in den trant van »den Schoolmeester":

J. Cz. Lakeman, in de Purmer woonachtig,
Maakt bij deze zijn vrienden indachtig,
Die de Varkensfokkerij beminnen,
Dat, van heden af te beginnen,

DE BEER,

Onder Varkens genaamd »Mijnheer",
Die bij hem was »gestationneerd",
En met menig bezoek werd vereerd,
Eervol is gepensionneerd
Na zeven jaar dienst — dus korter dan een schutter,
Maar daarentegen een beetje nutter, —
Uit hoofde van den voortdurenden last
Heb ik hem zijn huur afgepast,
En bot-daarop zijn dienst opgezeid.
Dus de beer heeft 't niet zoo zeer afgeleid,
Hij is niet den weg gegaan van alle andere Beeren,
Hij is eenvoudig bij mij vandaan, — misschien uit logeeren,
Of leeft welligt hier of daar als provenier
Van zijn spaarpenningen op een hofje voor zijn pleizier.
Ik wil maar zeggen: die beroemde Beer
Is niet meer disponibel; ik heb hem niet meer;
En die er volstrekt niet buiten kan
Moet hem ergens anders gaan zoeken dan bij J. Cz. Lakeman [1]).

Onder de verhalen, die men nu en dan hoort opdisschen, aangaande vroegere gebruiken en instellingen, maar die niet altijd volkomen te vertrouwen zijn, behoort ook, dat men nog in de vorige eeuw in sommige oorden van ons vaderland langs de openbare wegen borden zou hebben gevonden met dit opschrift: Hier betalen Zwijnen en Joden tol.

't Is waar, dat de Joden in vroeger eêuwen aan velerlei smaad en verdrukking, ja mishandeling dikwijls, waren blootgesteld; maar 't is tevens waar, dat zij, althans in de 17de en 18de eeuw, nergens grooter vrijheid genoten dan in ons Vaderland. En ofschoon hun wel niet in alle gewesten zulk een ruime toelating ten deel viel als in Amsterdam en andere voorname Hollandsche steden, ja hier en daar in de landprovinciën, vooral ten platten lande, hun geen verblijf vergund werd, zoodat de Nederlandsche Stad- en Dorpbeschrijver in 1795, bij 't beschrijven van Hilversum, de opmerking maakte, dat een Synagoge op een dorp *iets zonderlings* genoemd mocht worden; — toch meenen wij de juistheid van 't bovenstaand

---

[1]) *Purmerender Courant* van 2 Oct. 1861.

verhaal ten aanzien van ons Vaderland te mogen betwijfelen, en gelooven, dat de traditie, die meermalen ten opzichte van tijd en plaats zich dichterlijke vrijheden veroorlooft, eenvoudig hetgeen in Duitschland plaats vond, ten onzent heeft overgebracht.

Immers in Duitschland vond men die opschriften werkelijk, en 't was over deze, niet over zoodanige in ons Vaderland, dat eenige aanzienlijke Amsterdamsche Joden, dertien in getal, zich den 14den November 1797 in een adres aan de Nationale Vergadering te 's Gravenhage bitter beklaagden. Had men vroeger dezelfde honende opschriften in onze gewesten ook gekend, de dertien klagers zouden zeker niet nagelaten hebben dat ook met een enkel woord te herinneren. Het adres is nog al karakteristiek, en daar het begraven ligt in het *Dagverhaal der Handelingen van de Tweede Nationale Vergadering* [1]), een boek, dat zoo heel druk niet gelezen wordt, zoo willen wij het hier als kuriositeit mededeelen.

»De Vertooners" — t. w. niet van een komedie, dat zou een al te bittere satire op het treurspel der Bataafsche Vrijheid geweest zijn, maar van 't adres — begonnen met aan de Nationale Vergadering hoogen lof toe te zwaaien, omdat zij »verouderde vooroordeelen vernietigd, den Inwoonderen dezes Lands, *eertijds bekend onder den naam van Joden*, uit een onrechtvaardigen *slavenstand* tot vrije Menschen verheven had."

Als dat woord *slavenstand* door »de Vertooners" gebruikt was, om den toestand der Joden in Nederland vóór 1795 af te schilderen, zou 't zeer ongepast geweest zijn, — immers gedurende de 17de en 18de eeuw woonden de Joden hier, wel als een afzonderlijke natie, maar als vrije ingezetenen en onderdanen van 's Lands Hooge Overheid, wier rechtstoestand bij verschillende wetten geregeld was, en die zich hier zoo gelukkig gevoelden, dat zij Amsterdam het *Jeruzalem der Ballingschap* plachten te noemen. Doch dat woord behoorde tot den oratorischen stijl dier dagen, — geen betoog zou krachtig genoeg, geen redevoering welsprekend en geen adres Bataafsch genoeg geweest zijn, als dat woord er aan ontbrak. De Joden hadden ook geenszins het recht, zich dat alleen toe te eigenen, — neen, *alle* Nederlanders waren, volgens Bataafschen stijl, vóór 1795 *slaven* geweest, en 't was door »de gezegende omwenteling" dat zij, Christenen en Joden, al te zamen uit hun *slavenstand* verlost waren!

Maar »de Vertooners moesten echter met leedwezen ondervinden, dat men in andere Landen, en voornamentlijk in Duitschland, nog onderscheid maakte tusschen den *Bataafschen* JOODSCHEN en *Bataafschen* CHRISTEN *Burger*, dat men zich aldaar, in deze verlichte Eeuw, tot geene schande rekende, om den Mosaïten (en om geene andere reden, als omdat zij

[1]) Deel VII, blz. 741 en 742, ons welwillend ter inzage verstrekt door den Heer J. J. F. Noordziek te 's Gravenhage.

dezulken zijn) in zommige plaatsen de overnagting te verbieden; in andere niet dan met een Wagt vergezeld de Stad of Plaats laten passeren; in *deze* wederom hen zelfs den doortocht te weigeren: in *gene* op een Publiek Bord te affigeeren: HIER BETALEN ZWIJNEN EN JODEN TOL."

Dit nu beschouwden »de Vertooners" als »eene *hostiliteit* tegens de Inwoonders van dit Land", omdat de Duitschers »een wettig deel der Bataafsche Souverainiteit" met zwijnen gelijk durfden stellen.

Maar nog erger: 't was »*nadeelig voor de Commercie.*" Jaarlijks toch reisden »veele Joodsche Kooplieden na de Jaarmarkten van Frankfort aan de Main en Leipzig, enz." doch geen »gevoelige Jood uit deeze vrije Republicq" zou dat voortaan meer willen doen, zoolang die leelijke opschriften daar te zien waren. De ongevoelige Joden natuurlijk zouden zich er niemendal aan storen, en te Frankfort en Leipzig gaan handelen als te voren, en er zeker geen schade bij hebben dat de »gevoelige" t' huis bleven. 't Argument van »de Vertooners" was dus niet juist; — de bedoelde opschriften waren niet nadeelig *voor de Commercie*, die zou toch haar gang wel gaan, — maar: nadeelig *voor de gevoelige Joden*, — en hierop behoorden de »Burgers Representanten" wel te letten.

Maar nu nog 't ergste. De »Burgers Representanten" moesten eens verònderstellen: 1°. dat zij »goedvonden of genoodzaakt waren één of meer Gecommitteerdens" naar Duitschland te zenden, »om 't belang van 't *Volk van Nederland* waar te nemen"; en 2°. dat zij die Commissie juist »aan een Joodsche Burger" opdroegen; — wat stond er dan te gebeuren? »Zodanig een Representant" zou dan ook »dien Schand-Tol moeten betalen" en »alle dezelve mishandelingen ondergaan", — en als hij 't weigerde, »zoude hij noch zijn *goed*, noch zijn *leven* zeker zijn." De »Burgers Representanten" hadden maar eens te bedenken, welk »nadeel dat zulks in het Diplomatique aan dit Land zoude kunnen toebrengen." En zoo waren dan die Duitsche Zwijnen-en-Joden-tol-opschriften ook *laesief voor de Nationaale Representatie.*

Vraagt gij, waarom »de Vertooners" daar niet al vroeger van gesproken hadden? Waarom daarmeê gewacht tot bijna drie jaren na »de gezegende omwenteling?" — Uit pure beleefdheid jegens de »Burgers Representanten"; immers met dien bedroefden oorlog, die al dien tijd geduurd had, hadden die brave mannen genoeg aan hun hoofd gehad; maar NU (dat woordje staat met kapitale letters afgedrukt) — nu de Generaal Bonaparte te Campo Formio vrede met den Keizer gesloten had, en er eerlang te Rastadt een Congres zou bijeenkomen om de Duitsche zaken te regelen, — nu meenden »de Vertooners" dat »het tijdstip geboren was, waarop dezen Onrechtvaardigheden paal en perk kôn worden gesteld."

Zij wendden zich dus »eerbiedigst tot de Nationaale Vergadering, representeerende het Volk van Nederland", dat zij wilde zorgen, dat »bij het aanstaande Congres te Rastadt, of elders, zodanige welberadene stappen

te doen, als dezelve, overeenkomstig het *belang* en de *eer* der Bataafsche Natie zal bevinden te behoren, met bedreiging (en dit is het vermakelijkste van het heele adres) om bij onverhoopt refus of dilay de inwoonders *dier* landen, welken *deze* Republiek passeren, met gelijke Schand-tollen te zullen belasten." — »De Vertooners" begeerden dus niets minder dan dat, wanneer de Duitschers weigerden die opschriften weg te nemen, in ons Land ook zulke borden langs de wegen zouden geplaatst worden, met het opschrift: HIER BETALEN ZWIJNEN EN DUITSCHERS TOL.

En dat zou, volgens hen »in die verlichte eeuw" het beste bewijs hebben opgeleverd voor »de Buitenlandsche Mogendheden, *dat deze Republiek maar uit een* EEN EN ONDEELBAAR BATAAFSCH VOLK *bestaat.*"

De namen der dertien onderteekenaars zullen wij maar in het »Dagverhaal" begraven laten.

De President der Nationale Vergadering, Pieter Vreede, stelde voor, »om, ten einde zooveel mogelijk aan de billijke klagten te voldoen, dit Request te stellen in handen der Commissie tot de Buitenlandsche Zaaken." — Conform geconcludeerd; en daarmeê was 't uit.

Men had al zooveel »in handen" en nog zooveel te doen, nu met het Ontwerp van Konstitutie, dan met het voorstel eener algemeene geldheffing tot herstel der Marine, dat men zich met geen opschriften in Duitschland bemoeien kon. En toen weldra de Kamer-oorlog tusschen Unitarissen, Foederalisten en Moderaten zoo hevig werd, dat er twee maanden later zelfs een omwenteling uit voortkwam, was 't kurieuze adres der dertien »Stemgerechtigde Burgers" uit Amsterdam reeds in 't vergeetboek geraakt.

Wat een Rotterdammer herbergier kan bewogen hebben, onder een Zwijnshoofd dit opschrift te plaatsen:

* Is geldeloos zijn groot geneugt,
Zoo treur ik nooit — maar leef in vreugt,

is ons onbekend; in allen gevalle was 't evenmin troostrijk voor zijn krediteurs als aanmoedigend voor zijn leveranciers.

Veel gepaster was 't volgende opschrift op een jachthoorn:

* Liefhebbers van de jacht
Het word u toegebracht
Op ons gevangen *Haazen.*
Wel drinkt den hooren leêg
En wilt dan eens ter deeg
Fris op Wilhelmus blaazen.

Juist! zoo behoorde 't naar oud gebruik. Eerst den hoorn leêggedronken en dan hem omgekeerd aan den mond gebracht en er een deuntje

op gezet. Daarom zeggen de drinkebroêrs ook nog: *blaas uit!* voor: »drink tot den bodem leêg."

Op een zwanehalsband, die zeker wel mooi en kostbaar geweest zal zijn, stond dit dichterlijk opschrift gegraveerd:

* 'k Stof meerder op mijn band als 't hert op Cezars goud:
Ik ben de roem der beek, is hij de praal van 't woud.

Dit *hert* met *Cezars goud* is het vermaarde witte hert met den gouden halsketen, wäar reeds in de »Uithangteekens" van gesproken is [1]).

Te Maastricht in de Stokstraat vindt men het opschrift: *au renard bon logis:* daar boven staat een vos, die een kip gestolen heeft [2]). De waard had er dit onder moeten schrijven:

'k Woon in den Vos, gelijk je ziet,
Maar herberg zulke Vossen niet.

Om den hond niet in den pot te hebben [3]), achtte men 't weleer raadzaam, een opschrift op de keukendeur te plaatsen; want of de huismoeder al op de meid keef:

Hoe dickmael, onbedachte meyt,
Hoe dickmael heb ick u geseyt,
Dat Ghij soudt letten alle tijt,
Het sij ghij hier of elders sijt,
Dat noyt een ketel open stont,
Of voor de kat of voor den hont! [4])

't was boter aan de galg: de meid vergat die vermaning toch weêr. Daarom vonden wijze huismoeders een ander middel uit om alle onheil voor te komen, en lieten op de keukendeur schrijven:

* Voor kat en hond, die gaarne lekken,
Moet men de pot en schotels dekken.

Ieder begrijpt, dat dit onfeilbaar helpen moest; want al kon de meid niet lezen, of al vergat zij 't, dan lazen de honden en katten het toch, en, in de overtuiging, dat het voorschrift stellig was opgevolgd, begrepen zij, dat er voor hen niets meer te halen was en maakten rechtsom-keert.

In »*Twigen uwt ien âlde stamme uwtjown droch* Dr. E. Halbertsma *mei oanteikeningen fen* J. H. Halbertsma", blz. 63, wordt een opschrift ver-

---

1) Deel II, blz. 326, 327.
2) Medegedeeld door den Heer Jhr. V. de Stuers.
3) Zie *Uithangt.*, Deel II, blz. 24.
4) Cats, *Spieghel van den O. en N. Tijdt.*

meld, dat men ter wederzijden op een uithangbord vond. Aan de eene zijde stond, onder de afbeelding van een kat:

De katten branden zich aan brij.

En op de andere zijde, onder een kan:

De menschen branden zich aan mij.

Als dat reeds zoo *áld* is, dan hebben wij hier alweêr een voorlooper der afschaffing. 't Is ons bijzonder aangenaam, zulke voorbeelden te kunnen aanwijzen.

't Nut der opschriften gevoelt men eerst recht, waar men ze mist. Als een toerist, die, uit nieuwsgierigheid, 't van ouds vermaarde Hindeloopen (dat echter ook al, even als Broek in Waterland, zijn oude eigenaardigheden meer en meer heeft zien verdwijnen) eens komt bekijken, boven een deur een hondje gebeiteld ziet en te vergeefs naar een verklarend opschrift zoekt, dan komt de Sage, in de gedaante van een stijfgeregen, ineengeperste en met een heele kleêrekast omhangen Hinloper deerne, hem vertellen, dat daar een echte ouwe Hinloper gewoond heeft, die met een houtvlot op de Zaan voer, maar er eenmaal afduikelde, en zeker om zeep zou geweest zijn, als zijn hondje hem niet nagesprongen en boven water gehouden had. En daarom liet de man voor zijn redder dit monument oprichten, en alle Hinlopers hebben er eerbied voor, en willen dat het er staan blijft, zoo lang het huis staat [1]). Heel braaf van die Hinlopers! maar dan moesten zij er ook zoo'n *Snipsnaartje* bijschrijven, dat een mensch weten kon wat het beduidt.

II.

Een der aardigste opschriften betreffende vogels is te vinden op een basrelief in den gevel van een pakhuis in de Dubbelebuurt te Hoorn:

hetgeen menigeen Sanskrit zal schijnen; maar dus te lezen is:

De *Haen* Sey Teghen Sijn *Hennen*: Ghij Sult U Mit Gheen Aer *Man* VerMyen
Noch Gheen Aer *Man* Be Vrijen

---

1) Medegedeeld door den Heer Johan Winkler te Leeuwarden.

Off Ick Sal U De *Neus* Off Snijen.
De *Hen* Sey Teghen Den *Haen*:
Sal Men Sijn *Wijven* Soo Daen
Sal Menich Een Sonder *Neus* Nae De *Kerck* Ghaen [1]).

Geen bitterder sarkasme is er te bedenken, dan een vrijheidslied boven de poort van een gevangenis. En toch liet iemand, die op zijn buiten een mooie vogelvlucht had laten maken, er dit opschrift boven stellen:

» Vrijheit is beter als gout, »
Zong 't vogeltje, en vloog in 't woud.

Te Valkenswaard leest men op het uithangbord der herberg:

Ik overstap de haat en nijd,
En beoog de regtvaardigheid.

Wat zeker heel braaf en verstandig van dien kastelein is; maar om 't voor ieder nog wat begrijpelijker te maken heeft hij er eenige vogels bij laten schilderen. Een ojevaar met een weegschaal in den bek (dat is »het beoogen der regtvaardigheid") stapt met zijn lange roode pooten over een uil en een kip heen — en dit verbeeldt het »overstappen van haat en nijd" [2]). Zeker, een paar lange beenen is 't beste middel om over veel heen te stappen, even als »de breede rug" in de volkstaal het zinnebeeld is van lijdzaamheid en geduld; maar waarom juist Minerva's filosofische metgezel en de domme kip hier de haat en nijd moeten voorstellen, begrijpen mogelijk de Noord-Brabantsche boeren beter dan wij.

Zeer gewoon was oudtijds de aardigheid, op een vensterglas, op een kastdeur of boven een spiegel een uil te laten schilderen, meestal met een bril op, een boek voor, en een brandende kaars of studeerlamp nevens zich; en dan had degeen, die er naar keek, het genoegen er dezen welkomstgroet bij te lezen:

» Wel, Heer, wat ben ik blij
Dat mijn broêr ziet op mij!
Dag broêr [3]).

Voor een herberg te Leuven las men:

» Vette vogels, gladde veêren,
Die wat wint mag wat verteeren.

De waard wilde daarmeê te kennen geven, welke gasten hem 't liefst waren.

---

1) Medegedeeld door den Heer Handelaar te Hoorn.
2) » » » » A H. Broens, Predikant te Delft.
3) Vergl. *Uithangt.*, Deel II, blz. 354.

Anders deed het zijn konfrater te Sint-Denys-Westrem in Vlaanderen, die een paar Duifjes — zeker trekkebekkende — had laten schilderen:

In de Duifkens, zoo men ziet,
Wie geen geld heeft komt hier niet [1]).

De vermaardste vinker van zijn tijd, Mr. Cornelis van Lennep, had de achterdeur van zijn Vinkehuis zoo van binnen als van buiten en de venstertjes tegenover de trekbanken met een viertal dichterlijke opschriften vercierd, die wel reeds onder zijne gedichten zijn uitgegeven [2]), maar toch in dit hoofdstuk niet mogen ontbreken.

Op de deur, van buiten:

Hij, die wil treden in dit Huis,
Spreek' zagt en maak' niet veel gedruis.
De Vinken, wild en schuw van aart,
Zijn voor het kleinst gerucht vervaard.
Dus, is men, buiten, stil en stom,
Dan is men binnen wellekom.

Op de deur, van binnen:

Treê vrij hier in, ook ongevraagd,
Zoo 't Vinkenvangen u behaagt.
Die goed kan *zien*, of goed kan *slaan*,
Is altijd welkom aan deez' Baan.
Maar. ... hebtge geen liefhebberij —
Gaat, in 't vervolg, dan liefst voorbij.

Voor de Oostelijke trekbank:

Als ge u op deze Trekbank zet,
Pas dan gestadig op uw net;
Zijt niet begeerig naar te veel
In eens, maar neem bij tijds uw deel.
Want, dikwijls, op zijn pas te slaan,
Brengt steeds het meeste voordeel aan.

Voor de Westelijke trekbank:

Hij die op deze Trekbank past,
Houde altijd dezen Regel vast,
Dat hij oplettend, en daarbij
Steeds met zijn handen vaardig zij.
Wijl tijdverzuim hier 't meeste schaadt,
Begeerlijkheid is 't grootste kwaad.

---

1) De Potter, blz. 83.

2) Zie *Het Leven van C. en D. J.* van Lennep, *beschreven en in verband met hun tijd beschouwd door* Mr. J. van Lennep, Deel I, blz. 99.

III.

Aangaande de Ichtyologische poëzie hebben wij op te merken, dat zij zich in drie hoofdsoorten splitst: de Haring-, de Stokvisch- en de Vischmarkt-poëzie; de rest beduidt niet veel. Wij zullen van ieder een voorbeeld geven:

Een zeventiende-eeuwsche haringkooper had het volgende in zijn winkel opgehangen:

* Een pekelharink lank,
Zwaarlijvig, dik en blank,
't Hooft afgeschilt van boven,
En dan daarbij een stik
Van roggebroot wel dik,
Met boter toegekloven,
Is goede medicijn,
Thriakel kan niet zijn
Zoo waardig om te loven.
Wat dunkt u, kluiver, van dees kost? Kan 't wonder wezen,
Dat iemand, die met lust een pekelharink smult,
Veel beter is te pas, als die met uitgelezen
En dertle lekkernij zijn gulzig keelgat vult?
Dit zal den Buysman ook seer wel in de ooren klincken
Als schorri-morri loopt met Nieuwen haring om;
Want d'oude zal dan toch gemenelick al stincken;
Als Nieuwe haring komt, roept ieder: wellekom!

Ook de Stokvisch-poëzie — mede een lang vergeten lieveling der Oud-Hollandsche Muze, van wie nu 't skelet wordt te zien gegeven in den vorm van een plank, waarop men: *Stokvisch in soorten* leest — ook de Stokvisch-poëzie van weleer zag er gansch niet onsmakelijk uit. Zie hier een Hoornsch voorbeeld:

* Hier *in de Leng* vindt gij gewis
Oprechte drooge Bergervis,
Die wel geboterd smaaklijk is.
Het is een visje, eêl en fijn,
Begiet hem dus met braave wijn,
Hij pleeg toch graag in 't nat te zijn.

De Vischmarkt-poëzie vonden wij meest in disticha, en zij speelt steeds om één hoofddenkbeeld, t. w. een uitnoodiging aan de bezoekers der markt, om, na 't koopen van een zootje visch, die behoorlijk te »veraccijnsen", dat wil zeggen, »een slokje te drinken." Natuurlijk kwamen zulke opschriften alleen aan herbergen in de nabijheid der Vischmarkt voor. Zoo leest men nog aan de Taankade te Dordrecht:

Hier veraccijnst men de Vis
Als ze er is [1]).

En even zoo las men weleer aan een herberg op de Groote Vischmarkt te Amsterdam:

* Hier veraccijnst men de Vis,
'tZij dat ze duur of goetkoop is.

En aan een dito bij de Boeren-Vischmarkt in de Nes:

* Al is het Sootje nog so kleyn,
't Moet evenwel veraccijnst zijn.

Op de zilveren of beenen heften van vischmessen placht men dikwijls dit rijmpje te vinden:

In Hollant is
Veel gelt en vis.

Vermoedelijk lag in 't woord *gelt* een woordspeling opgesloten. Bij den visch toch behoorde wat te drinken, en *ghelte* beteekende van ouds een groote beker: *poculum majus* zegt Kiliaen.

IV.

Wie leeft 'er onbenit? 1632

leest men te Leiden op de Breëstraat voor een huis, onder de afbeelding van een spin in haar web [2]). Niemand, zelfs geen vlieg.

Op den stok van een uithangbord, waarop een zijdeworm geschilderd was, las men:

* Viermaal ik eerst vervel,
Dan spin ik wonder wel.

Daarmede wilde men te kennen geven, dat de wijsheid eerst met de jaren komt.

Een schoolmeester had dit rijm, mooi geschreven, in een lijst in zijn voorhuis hangen, waarin op dezelfde eigenschap van den zijdeworm gezinspeeld wordt:

* Het A. B. C. van 't huisgezin
Heeft meer als hondert letters in,
En hoe men meer daarin studeert
Hoe dat men hooger wort geleert.
Geen sijd-worm haar tot spinnen stelt,
Voor dat sij viermaal heeft vervelt;
Geen vrijster ook haar plichten weet
Voor datse na de dertig treet
En 't Amsterdamsche wapen weet.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Smits van Nieuwerkerk.
[2]) » » » » Jhr. W. J. C. Rammelman Elzevier.

Zou men niet meenen, dat de meisjes van de 17de eeuw haar lentetijd lang achter den rug hadden eer ze in 't bruidssleedje stapten? 't Mocht wat! zoo ze maar gevraagd werden, trouwden zij, hoe eerder hoe liever. De moeder van den beroemden Nikolaas Witsen, Katrina Opsy, was even vijftien jaren oud, toen zij de vrouw werd van Dr. Cornelis Witsen. Hieronymus van Beverningk trouwde een Amsterdamsch meisje van negentien jaren; Abraham van der Hulst, de beroemde zeeheld, deed hetzelfde; Jan Pietersz. Koen almede, ofschoon hij reeds twee maal negentien telde; en Geertrui van Lennep, Wouters dochter, was zestien jaar oud, toen zij, in 1630, trouwde met Henry Thivaert. Hoe tegenwoordig de juffertjes er over denken, weten wij niet; maar die van de 17de eeuw hadden even weinig lust om, met den zijdeworm, vier malen te vervellen, als om het Amsterdamsche wapen af te wachten, eer ze trouwden. En haar vaders dachten er eveneens over, want, zeiden zij, met vader Roosendaal bij Breero:

Tot beschuttingh van de Maaghdekens haar faam
Is tijdich huwelijck voornaamelijck bequaam.

V.

Buiten de Heuvelpoort te Gent, niet ver van *In de Bruyloef* en *O 4 vents* leest men dit opschrift:

In de dry Nieuwe Linden,
Hier geeft men Bufstukken.

Als ze daar te geef zijn, zal 't den man aan geen klanten ontbreken. Dat *bufstukken* is intusschen geen spelfout; — *buf* is de Vlaamsche uitspraak van *boeuf*, en men leest het ook elders; b. v. te Cruyshauthem, op de markt: *In de trapkens braed men bufstukken.*

Te Melden, bij Oudenaarden, aan den straatweg, leest men op een bord:

In het Wulghout
verkoopt men goeden drank
en vend de boyson [1]).

Vermoedelijk beduidt dat „Wulghout" *het Wilgenhout.* Maar te Bellem in Vlaanderen leest men dit opschrift boven een kroeg:

In den Pauwels bosch.
In den Groene Spriet.
Die geen gelt heeft komt hier niet,
Want den baes mag tegen borgen niet.

---

[1]) De Potter, blz. 105, 184 en 185.

Dit prachtig rijmstuk is geïllustreerd met een scheermes, een bekken, een schaar en een kam [1]). Weet iemand te verklaren wat een *Pauwelsbosch* is? en wat die *Groene Spriet* daarnevens beteekent? — De eenvoudigste verklaring is, dat de Vlamingen, even als wijlen Onstee, onzin schrijven om de aandacht te trekken.

Dat de r a p e n bij onze voorouders in hooge achting stonden, en dat die aardknollen zulks te danken hadden aan den Romein M. Curius Dentatus is reeds in de »Uithangteekens" [2]) duidelijk aangetoond. Maar een treffend bewijs daarvan vonden wij nog te Domburg, in een opschrift onder een kolossalen raap:

Siet Gods wonderwerck in dese rape gewrocht,
Sy woech XI pont en een half en een achtste effen,
In Walcheren gegroeit, bij Domburch voortgebrocht
Wilt den alwijsen Godt in dit gewas verheffen.
Wat schepsel, wat verstant, wat menschenkracht,
Heeft ooit het minste loof na leven kunnen treffen?
16 November 1616 [3]).

Men leert uit dit opschrift ten minste, wat het Domburgsche mirakel is: een raap van $11^1/_2$ pond, — waar zeker de heele Raad genoeg aan had, maar die de Heeren wijsselijk hebben laten portretteeren, eer die in den pot ging. Intusschen was zoo'n raap toch niet eenig in zijn soort. Weleer las men op 't bord van een herberg op de Prinsengracht bij de Elandsgracht, waar de Streekerboeren met kool, wortelen en rapen te markt kwamen [4]), en *de Raap* uithing:

Vrij Wijn en Mee alhier
En velerhande Bier,
Schenk ik in Kan en Glas
In 't midden van het Raapgewas.

In die herberg werd steeds de grootste raap, die er in de Streek gegroeid was, aan den zolder gehangen, en meer dan eens was 't er ook een van elf of twaalf pond.

Als een proef van de aardigheden, die op de Rapen werden toegepast, leest men nog te Dordrecht, wijk C, n°. 1136, voor een gevel:

Rapen ceg [*zeg*] ick is co [*zoo*] goeden cruyt.
Al die werelt is om rapen uyt.
Noit als nu. A°. 1597.

Dat *Noit als nu* schijnt in dien tijd nog al in den smaak geweest te zijn. Wij vonden 't ook te Amsterdam, en hebben daar elders reeds van

---

1) De Potter, blz. 95. 2) Deel II, blz. 383.
3) *Nav.*, Deel VI, blz. 373. — Wij gelooven echter, dat daar de regels niet in de juiste volgorde voorkomen, en hebben die verbeterd. 4) *Handv. van Amst.*, blz. 791.

gesproken [1]). Hier zinspeelt het op de uitgebreide handelsondernemingen in 't laatst der 16[de] eeuw.

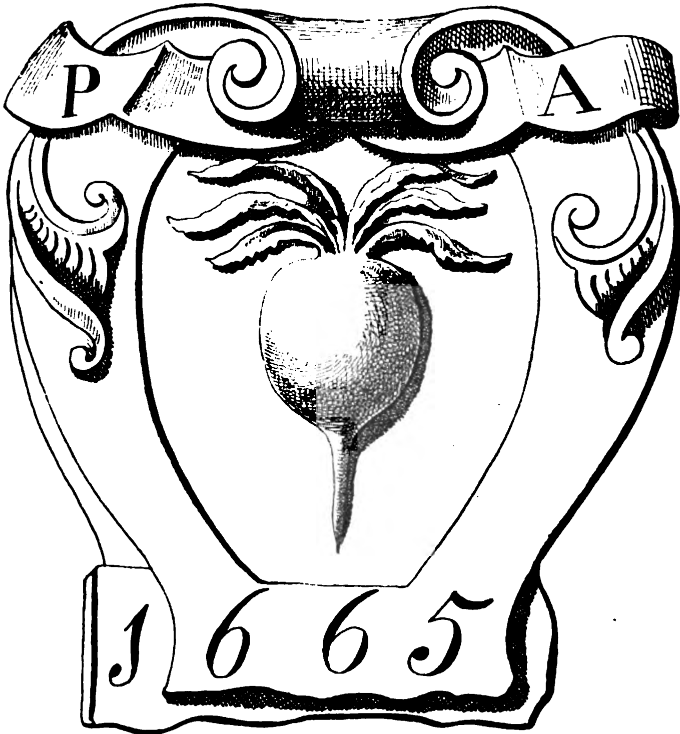
Dit rijm werd een halve eeuw later omgegoten tot:

Raepe is een edel kruit,
De werelt is op raepe uit [2]).

't Geen dan door een snuiver dus gelezen werd:

Rapé is een edel kruit;
De werelt is op rapé uit.

Te Amsterdam kennen wij Pieter Adriaanszoon Raep, door Vondel »de Trezorier" genoemd, omdat hij dat ambt 25 jaren lang bekleedde (1629—1653). Bovendien kennen wij hem in 1639 als Luitenant van den Kapitein Dirk Tijenburg, en in 1650 als Kapitein van een burgervendel; — maar 't meest is hij bekend als stichter van het Rapenhofje op de Palmgracht, boven welks poort een groote Raap is afgebeeld onder de letters P. A., met het jaartal 1648 [3]). — Maar 't verraste ons, van dit laatste

1) Vergl. *Uithangt*, Deel II, blz. 409.
2) Medegedeeld door den Heer A. A. Grondhout te Dordrecht.
3) Zie *Uith.*, Deel I, blz. 306 en Deel II, blz. 41.

een tegenbeeld te ontvangen uit Vlaardingen, — een »P. A. Raep", die nog in den gevel van een huisje in de Vleeresteeg staat, maar 17 jaar jonger dan de Amsterdamsche is [1]).

Dat er gelijktijdig, zoowel te Vlaardingen als te Amsterdam, een Pieter Adriaansz zou bestaan hebben, daarin was niets vreemds; doch dat beiden den naam van Raep gevoerd en op volkomen gelijke wijze zulks op een gevelsteen zouden hebben uitgedrukt, dat kwam ons vreemder voor; — hier moet wel aan denzelfden man gedacht worden en de gissing bij ons opkomen, dat de Amsterdamsche Trezorier zich op zijn ouden dag te Vlaardingen had neêrgezet. In laatstgemelde stad is echter de naam van den man, die het zoogenaamde »Charitaathuisje" (onder dien naam nog slechts bij enkelen bekend) zou gesticht hebben, geheel vergeten. Alleen weet men, dat er vroeger, op een gelen steen, boven de deur stond: »Die den armen gheeft en sal gheen gebreck hebben. Proverbia, cap. 28, vs. 27." Het huisje behoorde aan de Diakenie, die 't eenige jaren geleden, verkocht heeft. Ja, al voor meer dan honderd jaren schijnt dat Rapenhofje te Vlaardingen in vergetelheid geraakt te zijn; immers in den »Tegenwoordigen Staat" [2]) leest men: »Als Godshuizen weten wij geen ander te melden dan een aanzienlijk weeshuis."

Wij willen dit hoofdstuk met twee beroemde dichters besluiten, die beiden zoo hoog bij Vondel stonden aangeschreven, dat hij hen als de twee zonen aanmerkte, die hij achterliet in de kunst — Vollenhove en Antonides; en deelen van ieder een tuinopschrift mede.

De eerste, die in zijn tijd vrij wat reputatie had, doch nu zoo goed als vergeten is, had boven den ingang van zijn tuin dit distichon gesteld, niet zonder zinspeling op zijn naam:

* *Vol*maakte vrucht noch vreugt wast in geen aardsche *hoven*
Maar aan des hemels boom in 't Paradijs hier boven.

Wie nog niet wist, dat er boomen zijn, waar *vreugde* aan groeit, al is zij dan niet volmaakt, kan 't hier leeren; dominee Vollenhove is er de uitvinder van. De tweede regel is een gebeft pleonasmus, en 't geheel wat de Italianen een *concetto* noemen.

Beter, althans eenvoudiger, is het opschrift, dat Vondels andere zoon in de kunst, Antonides, voor den wijnhof van Abraham Roeters te Muiderberg vervaardigde. 't Was namelijk, in dien tijd, toen de Fransche tuinkunst, die door Lenôtre zulk een hoogen trap van roem had bereikt, overal ingevoerd was, ook mode geworden, op Hollandsche buitenplaatsen de Fransche wijnhoven en wijnbergen na te bootsen.

---

1) Medegedeeld door den Heer P. K. Drossaart te Vlaardingen.

2) Deel XVI, blz. 505.

Wien 't lust de teelt te zien van mijne wijngaertranken,
In rijen geschakeert en staende in hun geleên,
Klop aen. 't Staet yder vrij den wijnhof in te treên.
Ook heeft hij voor 't vermaek den planter maer te danken:
Geen vrucht te snoepen noch schoffeeren telg of plant.
Doch d'armbos wacht een gift van zijne milde hant.

Mogelijk heeft menigeen (die Latijn kende) wel eens gevraagd:

Quid juvat aspectus si non conceditur usus?

d. i.

Wat heb ik aan het zien, als ik niet proeven mag?

Of een ander (die beter met Cats vertrouwd was) zal, in plaats van aan te kloppen, gezegd hebben:

Wat gij niet en meugt genieten
Dat en hebt ge ook niet te sien.

Zoo iets te *zien*, moge voor de De Beuckers van die dagen machtig interessant zijn geweest, maar gewone lui zouden liever eens *gesnoept* hebben.

ELFDE HOOFDSTUK.

ZEDESPREUKEN EN RIJMEN.

I.

Voor gevelspreuken was in de twee voorgaande eeuwen de Latijnsche taal zeer gewild, en geen, die men meer ontmoette, dan deze vier:

Soli Deo Gloria.

[Gode alleen zij de eer.]

Si Deus pro nobis quis contra nos?

[Is God met ons, wie zal tegen ons zijn?]

Ora et labora.

[Bid en werk.]

Nulla certa domus.

[Geen vaste woonplaats.]

Een Engelschman, die in de eerste helft der 17de eeuw Holland bezocht, en toen reeds de opmerking maakte [1]), dat de Hollanders gaarne Latijnsche spreuken voor de gevels plaatsten, noemt nog deze drie als toen herhaaldelijk voorkomende:

Christus adjutor meus.

[Kristus is mijn helper.]

Hoc abdicato perenne quaero.

[Dit tijdelijke afleggende zoek ik het eeuwige.]

Hic medio tutius itur.

[Hier volgt men veiligst den middenweg.]

---

[1]) *Ontployden Hollander*, Eerste Hoofdstuk.

Te Hoorn op 't Groote Oost vindt men dezen steen. De man had

Ovidius gelezen: *Bene qui latuit bene vixit* [1]. »Juist," dacht hij, »wie daar een ander 't minst in kijken laat, vaart er het best bij." En om zich die wijze les dagelijks te herinneren, zette hij 't hart met het opschrift voor zijn gevel. Zoo was hij openhartig, om 't niet te zijn.

In den gevel van een aanzienlijk gebouw uit de eerste helft der 18de eeuw, aan de Boompjes te Rotterdam, hetzelfde waarin vroeger het *Hôtel des Pays-bas* gevestigd was, staat deze wijze les gebeiteld: [2]

d. i.

Wees in 't hopen zelfs voorzichtig.

Te Leeuwarden staat voor een poortje aan den Grachtswal:

Vicet Vigebit Victa Vincit Veritas [3]

[Ook overwonnen zal de waarheid verwinnen en bloeien.]

En te Grouw bij Leeuwarden op de kerkhofpoort:

Aan de voorzijde:

Quod erit rege.

[Beheersch de toekomst.]

Aan de binnenzijde:

Quod fuit tege.

[Bedek het verledene.] [4]

---

[1] Medegedeeld door den Heer Handelaar.

[2] » » » » F. D. O. Obreen te Rotterdam.

[3] [4] » » » » J. Winkler te Leeuwarden.

Te Franeker op een poortje aan de Dijkstraat, dat weleer de ingang van een stins is geweest:

Sola bona quae honesta.

[Alleen wat eerlijk is, is goed.]

Ou bien ou rien [1]).

Die stins was vroeger bewoond door een Egmond-Meresteyn en daarom het Egmondshuis genoemd; maar werd omstreeks 1668 à 1670 gekocht door iemand, die schatrijk uit Oostindiën was teruggekomen. Deze liet het oude huis verbouwen, en plaatste er, nevens zijn wapen, de beide genoemde opschriften. Aan de overzijde der straat woonde destijds de vermaarde Balthasar Bekker, die naauwelijks gelezen had wat zijn nieuwe buurman daar had laten schrijven, of hij liet boven zijn achterdeur dit opschrift plaatsen:

Wie weet of het waar is? [2])

Dit laatste was een aardigheid die meer voorkwam [3]), en ook de spreuk *Ou bien ou rien* was in de zeventiende eeuw zeer gewoon en wordt meermalen in oude albums gevonden [4]).

Op de Heerengracht over de Spiegelstraat te Amsterdam leest men, te midden van 't kunstig geslagen koperen loofwerk van een balkon:

Omnia orta occidunt.

[Al wat oprijst gaat eens onder.]

»Waarlijk al een zeer koele en sobere vermaning, die de stichter van dat huis (de Heer Six, in 't jaar 1706) zich zelven gaf, om zich op 't bezit daarvan niet te veel te verheffen." [5])

Maar ook in allerlei andere talen komen spreuken voor: wij zullen hier een voorbeeld geven uit het Spaansch. Te Groningen in de Gelkingestraat leest men voor een gevel:

Dios con nos, una hica para vos. 1655.

[God met ons; een knip voor den neus voor u.]

Lager staat een steen met een zwemmend hondje, en het opschrift: *Hondebeke.* 't Volk vertelt daar een sprookje bij van een vreeslijk oproer, waarbij — wanneer weet men niet precies — de bewoner van dit huis in 't water gesmeten werd en zeker verdronken zou zijn, zoo zijn

---

[1]) Medegedeeld door den Heer J. Doorenbos te Franeker.

[2]) » » » » W. F. A. Willen te Amsterdam.

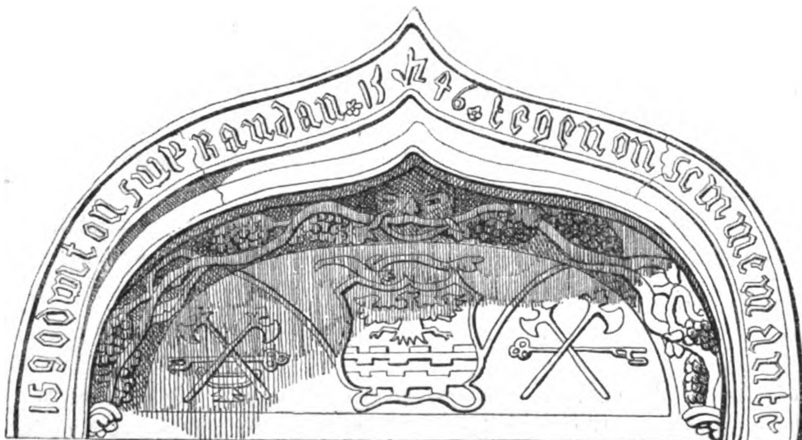
[3]) Vergl. *de Uithangt.*, Deel II, blz. 411.

[4]) Zie Jhr. F. A. Ridder van Rappard, *Ernst Brinck*, blz. 59.

[5]) Medegedeeld door den Heer C. P. van Eeghen te Amsterdam.

hond hem niet gered had [1]). 't Schijnt, dat men in de noordelijke gewesten van ons land, bij elke afbeelding van een hond zoo'n legende klaar heeft [2]). Wij gelooven veeleer, dat die zwemmende hond een sprekend wapen, *Hondebeke* de geslachtnaam, en de Spaansche spreuk het devies is. Immers het was geenszins ongewoon, op die wijze zijn naam voor den gevel, of, tusschen loofwerk, in den post van de deur te doen beitelen [3]). *Hondebeke* klinkt Vlaamsch; wellicht was 't een Vlaming, die in 1655 te Groningen was komen wonen. De Spaansche taal was destijds in Vlaanderen en Brabant vrij gewoon, en 't ontbrak aan Spaansche Vlamingen even min als aan Spaansche Brabanders.

Hollandsche spreuken komen in ontelbare menigte voor. Op den hieronder afgebeelden steen [4]) vinden wij een der oudste exemplaren van den

Hollandschen tekst van 't hierboven reeds genoemde *Si Deus pro nobis*, etc. Hij staat boven de poort van 't weeshuis te Harlingen: *Is God mit ons wie kan dan tegen ons syn? niemante.*

In 't begin der 17de eeuw werden de gevels somtijds met spreuken bedekt, waarvan men een voorbeeld zien kan op de Kromme-waal aan een oud pakhuis, dat niet minder dan zes groote steenen in den gevel heeft.

Op de beide bovenste leest men: De Heer — regeert.

Op de beide middelste: Al wat adem heeft — looft den Heere.

Op de beide onderste:

'T Is beter benijt dan beklaegt — Als 't Godt behaegt.

---

1) Medegedeeld door den Heer J. H. Wijnne te Groningen.

2) Vergelijk blz. 313.

3) Zoo ziet men in de Houttuinen, in den post boven de deur, tusschen loofwerk en krullen JAGER gebeiteld, dat zeker voor ruim een eeuw de naam was van den bewoner.

4) Medegedeeld door den Heer Roeterink.

Te Seevergem, nabij 't Kasteel, leest men, boven de deur van een huis, deze Vlaamsche variant van 't Hollandsche: »Doe wel en zie niet om":

Siet niemant an, gheeft elck het sijne [1]).

Te Rotterdam in de Keizersstraat:

VERGENOEGSAAMHEID
GAAT RIJCDOM TBOVEN

en in de Valkensteeg:

SIET VOOR U OPDAT GIJ
NIET EN STRUIKELT

Wreeckt met lijden las men nog vóór een dozijn jaren op den Cingel bij de Driekoningenstraat, wat natuurlijk beteekende: »Wreekt u door lijdzaamheid en geduld" [2]), en wat, even natuurlijk, in verband met het opschrift boven 't voormalig weeshuis der Doopsgezinden [3]), werd verklaard als herkomstig van een Doopsgezinde, die weleer daar gewoond had.

Wie *zalf* verkocht moest natuurlijk een zalvende spreuk hebben. Mietje Hart beweerde de echte *Griete-Lammertjes-zalf* te maken, omdat zij 't »van de Oude Vrouw zelf geleerd" had, als ze in haar affiche verzekerde, ofschoon zij, onvoorzichtig genoeg, 't bekende *Lammetje* van Griet had verruild voor haar eigen naamblazoen: *'t Gekroonde Hart.* Onder dat Hart schreef zij deze spreuk als zeer toepasselijk op haar zalf:

Alle wijze Handelingen en alle Zegeningen der Medicijnen
tot Gezondmakinge der Menschen, zoo aan Ligchaam als aan Geest,
Komt van God.
Hem zij alleen de Eere van Eeuwigheid. Amen.

De Erven van Mietje Hart, op de Stroomarkt [4]), hielden bij de zalf ook haar blazoen en spreuk aan.

Zelfs op de openbare wandelplaatsen schreef men oudtijds spreuken in de straat, om den lieden ook onder hun wandeling nuttige lessen voor oogen te houden, 't geen men »een kristelijke vermaninge door stomme steenen" noemde. Op 't Marktveld te Delft zag men daarvan een prachtig voorbeeld. In 't midden van een rond perk was een kompas van blaauwe steenen, daarboven 't wapen van Holland, daaronder dat van Delft, en in den dubbelen cirkelrand, die 't geheel omgaf, las men:

ELCK WANDEL IN GODTS WEGHEN.

---

1) DE POTTER, blz. 184.

2) *Navorscher*, Deel VI, blz. 256.

3) *De Uithangteekens.*, Deel I, blz. 347.

4) Op de Stroomarkt zijn ook de Beerenburger kruiden sedert meer dan twee eeuwen verkocht. 't Schijnt daar de rechte buurt te zijn geweest voor den verkoop van medicamenten; — mogelijk omdat het vlak bij de Haringpakkerij was, van ouds het hoofdkwartier der Noord-Hollandsche boeren.

Dit straatmozaiek was in 1595 gelegd, doch reeds in 't begin der vorige eeuw, »door 't menigmaal bewandelen, meest versleten en vergaan" [1]). Het opschrift staat er nog, maar van kompas en wapens is niets meer te zien.

Wij geven hier nog eenige spreuken, die wij op voorwerpen van huislijk gebruik vonden.

Op een kistje van eikenhout [2]): *Wack ende biedt, want die uure is nabi.*

Op een houten koffertje, met leêr overtrokken [3]): *Jhesus boven alle dinc.*

Op spelde-, reuk- en andere doosjes uit de vorige eeuw leest men dikwijls: *Amour sur tout;* vermoedelijk zijn dit meest geschenken van vrijers aan hun meisjes geweest.

Op oude koperen vijzels vindt men doorgaans een omschrift, met het jaartal. Op een lazen wij: LAVS DEO SEMPER. ANNO 1592 [4]); op een anderen: LOF. GODT. VAN. AL. A°. 1605 [5]); en weêr op een anderen: SI DEUS PRO NOBIS QUIS CONTRA NOS. Doch hier is het merkwaardige gelegen in 't geen er op volgt: P. HOMENY ME FECIT AMSTEL. 1675. [6])

Pieter Hemony was de broeder van den vermaarden François, wien Vondel »d' eeuwige eer van Loteringen" noemt en den »klockhelt, eens gezien in duizent jaer" [7]). En die vijzel bewijst dat de Hemonys zich niet enkel met klokgieten hebben bezig gehouden. Zeker waren hun vijzels ook

zoo kunstrijck toegegoten,

dat zelfs het stampen iets van een volks- of liever keuken-concert had, en

't gehoor verleckren kon.

Op meer dan een metalen tafelschel uit de 16[de] eeuw vonden wij de spreuk: *Lof Got van al.* Doorgaans leest men op de tafelschellen uit dien tijd: *Ik ben geghoten in* .... dit of dat jaar. Verscheidene vindt men er, waar ook de naam des makers op voorkomt, bijzonder dien van Jan van den Eynde, b. v.: *Johannes a Fine me fecit. Anno* 15 . .

Aarden kannen, meest uit de tweede helft der 16[de] eeuw, werden en worden nog dikwijls opgegraven in onderscheidene streken van ons Vaderland. Zij zijn doorgaans met wapens en opschriften, en dikwijls ook met een langgebaarde tronie vercierd.

---

1) BOITET, *Delft*, blz. 567.
2) Eigendom van den Heer T. van Westhreene Wz. te 's Gravenhage.
3) » » de Stad Schoonhoven.
4) » » den Heer L. G. Boezel.
5) » » » » P. A. Hesse te Delft.
6) » » » » F. Krijzer te Rotterdam.
7) *Leven en Werken*, Deel IX, blz. 237 en 238.

Het aangezicht met »den kathedralen baard" verbeeldt het portret van den Kardinaal Bellarminus, — den geleerden Jezuïet en geduchten tegenstander der Protestanten; — daarom noemde men zulke kannen *Bellarmijnkruiken*, en in Engeland heetten ze *Bellarmines* of ook *Greybeards* [1]).

De wapens zijn somtijds fantaziewapens, soms die van bijzondere personen, maar meest van landen aan den Duitschen Nederrijn, waar de pottebakkerijen gevestigd waren, die het zoogenaamd Keulsch aardewerk leverden. Doch ook in ons Vaderland en in Vlaanderen werden zulke kannen gemaakt, en in Engeland waren de Delftsche het meest in trek.

De opschriften zijn op de Keulsche kannen natuurlijk in verschillende plat-duitsche dialekten; maar ook die op Nederlandsche kannen bewijzen duidelijk, dat de werklieden in die soort van fabrieken meest den Rijn afkwamen. Die opschriften zijn rijmen of spreuken; op de eerste komen wij straks terug, maar ook in de laatste is meermalen een rijmklank gebracht. En sommige dier spreuken zijn zeker op honderde kannen gegraveerd, daar men ze telkens terugvindt. Zoo wordt b. v.:

DRINK VNT EST GOT NIT VERGEST. d. i. Drink en eet, maar vergeet God niet.

zeer dikwijls gevonden; zoo ook:

HAF GOT FVR DEINEN AVGEN. d. i. Houdt God voor oogen.

Op een kannetje, dat gevonden is bij Deventer ter plaatse waar in 1572 de batterijen ter belegering van het kasteel Boxbergen gestaan hebben [2]), leest men:

DES HEREN WART BLE IN¦EKEIT,

d. i.

Des Heeren woord blijft in eeuwigheid.

Op een Nederlandsche kan van 1597, beschreven en afgebeeld in de Verzameling van d' Huyvetter te Gent [3]), vertoont het wapen een schenkkan met een drinkglas, en men leest daaromheen:

GHEEFT EEN UEGELUKEN DAT HEM BEHOORT,

d. i. in verband met het wapen: »Geeft een ieder volop te drinken."

Op een Keulsche kan in dezelfde Verzameling leest men onder een dertiental beelden, die *de Grammatiek*, *Dialektiek* enz., en eindelijk ook *de Matigheid* voorstellen, en waarvan eigentlijk de laatste alleen hier te pas komt, de spreuk:

WAN GOT WIL SO IST MEIN ZIL. d. i. Zoo als God wil, wil ik ook.

---

[1]) *Navorscher*, Deel XIII, blz. 174.

[2]) Eigendom van den Heer J. van Doorninck te Deventer. [3]) *Nav.* Deel III, blz. 201.

Maar bovendien vindt men er ook het adres van den pottebakker op: MESTRE BALDEN MENNICKEN POTTENBECKER WONEDE ZO DEN RORREN IN LEIDEN GEDOLT. — 't Zelfde adres leest men ook op een kan in de Verzameling van 't Mauritshuis te 's Gravenhage, doch met eenigszins andere spelling: BEI MEI MESTER BALDEN MENNICKEN POTTENBECKER WONENDE TOTER RAREN IN LEIDEN EN GEDOLT. ANNO DUSENT 579.

Dit adres heeft reeds meer dan één geleerde gefopt, die meende dat hier van een pottebakkerij te Leiden sprake was [1]). Balden Mennicken had zijn pottebakkerij niet in de Stad Leiden, maar in het dorp Raren of Roren, op drie uren afstands van Aken gelegen, en zijn uithangteeken was: ***Leiden en Gedolt***, d. i. ***Lijden en Geduld.*** Zijn nakomelingen wonen nog tegenwoordig in 't zelfde dorp [2]).

Ook de kakografische verscheidenheden, in die opschriften voorkomende, kunnen de geleerde uitleggers soms deerlijk van de wijs helpen. Op een kan, in Spanje opgegraven, las men geen spreuk, maar eene verzuchting:

ATZE ERMEC ATCH GOTIDVEN DICHERBAT.

Mogelijk ziet menigeen dit voor Samojeedsch, Ostiaksch of Jakoetsch aan; — de Spaansche Professor Erro hield het voor Baskisch en deed er wat Oud-Keltisch bij, en distilleerde er toen dezen volzin uit: »Deze vaas is veel te klein voor de uitheemsche hermen;" — waar hij echter zelf even weinig van begreep als wij. Wel mogt hij: ***Erro*** (»ik dwaal") heeten.

't Opschrift is Duitsch, en er staat letterlijk: »Ach arm ik, ach God doen dich erbarmt," d. i. »Ach, ik arme! ach, God erbarm U over mij"!

Liefde baard liefde lazen wij op het deksel van een groenen roemer [3]); en, op een ander glas [4]): ***Suyverd 't binnenste.*** — ***Noit wijn sonder droesem*** sneed Willem van Heemskerk in 1679 op een glas [5]) — ***navigans*** — dus zeker aan boord van een pleizierjacht zeilende.

Deene min brengt dander in sneed tien jaar later dezelfde, toen zes en zeventigjarige, grijsaard op een groene flesch [6]). Terwijl men op een bokaal [7]) leest: ***Liefde bind volkomen.*** Ook dit sneed dezelfde hand, blijkens een opschrift op den voet van den bokaal, die tot een huwelijksgeschenk diende voor Lukas van Rijp en Margareta Flamen, die den 25sten Januari 1684 gehuwd waren.

---

[1]) Zie o. a. Dr. C. Leemans, in *Nijhoffs Bijdr.* Deel IV, blz. 27.

[2]) *Navorscher*, Deel VI, blz. 1.

[3]) Eigendom van den Heer Mr. J. E. van der Mandele te Delft.

[4]) » » » » P. J. van der Colff van Hoogeveen te Delft.

[5]) Behoord hebbende aan wijlen den Heer J. D. Hoekwater te Delft.

[6]) Eigendom van den Heer C. Hoekwater te Delft.

[7]) » » » » J. P. Jannette Walen te Vianen.

Bij onze voorouders was een soort van flesschen in gebruik, die zij van ouds »ave-flesschen" noemden, omdat men daaruit zijn gasten een glas op de welkomst schonk. Zij waren altijd van een spreuk voorzien. Op zulk een Ave-flesch van groen glas [1]) heeft Willem van Heemskerk gesneden

De Conscientie is meer als veel getuigen.

En op een andere Ave-flesch leest men:

De Vriendschap is 's levens Sout.

Hier kunnen wij ook die houten borden vermelden, welke Engeland ons tegenwoordig levert, en waar men het brood voor 't ontbijt op snijdt. In den cierlijk met lofwerk gesneden rand hebben ze ook een kort stichtelijk opschrift in Gothische letters; heel dikwijls de bede om het daaglijksch brood uit het *Onze Vader*, maar ook wenschen en vermaningen, b. v. tusschen korenaren de woorden: ***Want not*** (dat j'er nooit gebrek aan hebben mag!) of ***Waste not***, een vermaning, die wij ons nog uit onze kinderjaren herinneren, zooals die in bakers- en kindermeiden-stijl luidde: »Niet morse met 'et liefe brood!"

Weleer had ook in ieder gezin elk der kinderen steeds zijn eigen bord, met een leerzame vermaning daarop. De kleinen hadden een tinnen bordje met al de letters van 't alfabet om den rand.

Doch de houten borden, die we zoo even noemden, herinneren ons ook nog andere. Wij kunnen wel geene bewijzen bijbrengen, dat tafelborden met spreuken beschreven, en wel zulke waarvan pas gegeten was, hier te lande weleer als de beste brandbluschmiddelen beschouwd werden, doch meenen het toch met eenigen grond te mogen vermoeden. Immers wij kennen daarvan een zeer opmerkelijk dokument uit Saksen.

Op den 24sten December 1743 gaf Ernst Augustus, Hertog van Saksen-Weimar een edikt, waarbij hij »uit getrouwe landsvaderlijke zorg tot bewaring en behoeding van land en onderdanen" beval, dat in alle steden en dorpen steeds voorhanden moesten zijn eenige houten tafelborden, waarvan gegeten was, en die, op een Vrijdag, bij afgaande maan, tusschen elf en twaalf uren, met een nieuwe pen en verschen inkt beschreven moesten zijn volgens een bijgevoegde teekening.

Ter wederzijden van een pijl moesten de letters AGLA geschreven worden (Almachtiger Gott Lösch Aus) en daaronder: ***Consummatum est*** met drie kruisjes, d. i. »Het is volbracht op Golgotha."

Brak ergens brand uit, dan moest, onder 't uitspreken der woorden:

---

[1]) Eigendom van den Heer B. Frieswijk te Delft: — vroeger behoord hebbende aan den vermaarden schrijfmeester J. Petit te Leiden.

in den name Gods tot drie maal toe zulk een bord in de vlam geworpen worden, waarna »de gloed onfeilbaar zou worden uitgedoofd." [1])

Zeker bewijst dat staatsstuk hoe landsvaderlijk de regeering van Saksen nog was in 't midden der 18de eeuw, — maar 't leert ons ook een oud volksbijgeloof kennen, dat toen nog algemeen heerschte, ja mogelijk nog niet geheel is uitgeroeid. Want zulke dingen worden niet bij hertogelijke edikten ingevoerd; zij zijn in de volksbegrippen geworteld, en overoud. Ongetwijfeld was de tooverformule, zooals ze hier voorkomt, reeds de nieuwere Protestantsche editie, die de middeleeuwsche Katholieke vervangen had, gelijk deze op hare beurt weêr een oud-heidensche in runenschrift tot voorgangster zal hebben gehad. Het bijgeloof heeft ook zijn verschillende phasen doorloopen; 't is steeds met den tijd meêgegaan, maar nooit uitgeroeid; 't heeft zich in de negende eeuw laten verkristelijken, in de zestiende laten reformeeren, en wil zich ook in de negentiende nog wel laten moderniseeren.

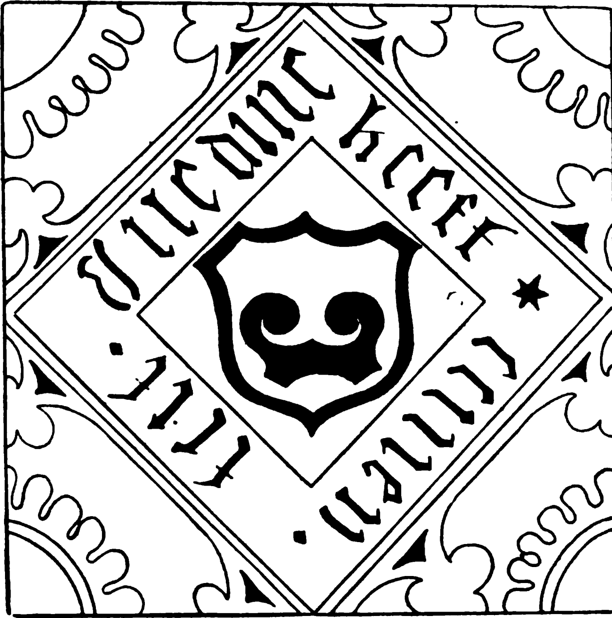
En al zijn ons nu, in ons Vaderland, geen borden met zulke opschriften en geen staatsbesluiten met zulke voorschriften voorgekomen, toch weten wij, dat ook hier, vooral ten platten lande — de stedelingen zijn er te wijs toe! — het bijgeloof diep in 's volks gemoed geworteld was (of is), en dat de oorsprong van zulke dwaasheden opklimt tot vóór-kristelijke tijden. Tusschen de begrippen en gebruiken van de afstammelingen der Friezen en Saksers in Noord-Duitschland en die in de Nederlanden heeft steeds een naauw verband bestaan, gegrond op gemeenschappelijke mythologische traditiën, — en daarom is 't niet onwaarschijnlijk, dat hetzelfde gebruik, dat wij in Saksen uit een landsvaderlijk edikt leeren kennen, vroeger ook ten onzent niet onbekend is geweest. Wellicht zouden er, bij plaatselijk onderzoek, hier of daar nog wel herinneringen van op te delven zijn.

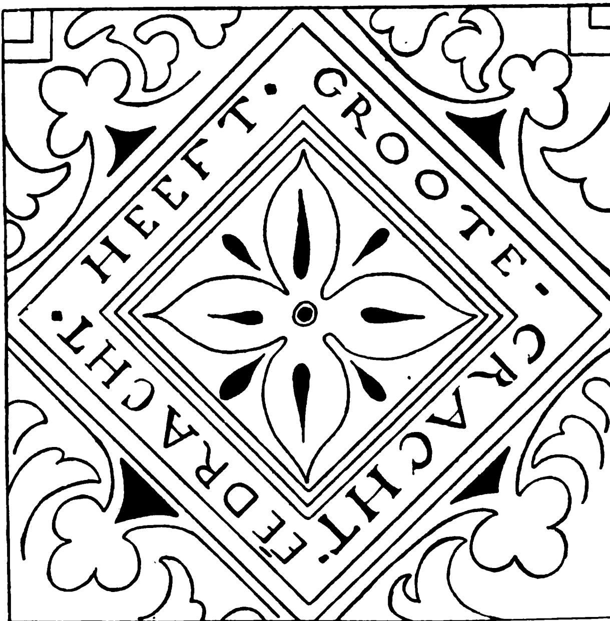
Op de tegeltjes aan de haardsteden met gekleurde, doorgaans blaauwe figuren, — meest voorstellingen uit de Bijbelsche historie, en dan »steentjes uit de schrift" genoemd, maar vroeger somtijds ook met afbeeldingen naar Ovidius, en later met allerlei kinderspelen — hebben wij in *de Uithangteekens* reeds gewezen [2]); — doch men vond ze ook met spreuken, zoodat eene haardstede met zulke steentjes bezet, een opengeslagen »Boek der wijsheid" was, ten nutte dergenen, die den gantschen langen winteravond bij den haard zaten en niets anders te lezen hadden. Wij geven op de volgende bladzijde twee exemplaren, die al vrij oud zijn.

---

[1]) Verschillende Duitsche schrijvers hebben dit stuk medegedeeld. Men vindt een Hollandsche vertaling bij Mr. Jacobus Scheltema, *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, Deel IV, Stuk II, blz. 179.

[2]) Deel II, blz. 46 en 248

Het tegeltje met het oude spreekwoord: *alle dinc heeft ciinen tiit* (alle ding heeft zijn tijd), is blijkbaar het oudste, en vermoedelijk uit het laatst der 15de eeuw. Het andere met de spreuk: *Eendracht heeft groote cracht* schijnt uit de 16de eeuw; men behoeft dit echter niet tot den tijd der Unie

van Utrecht te brengen, want de gezegde spreuk was, zoowel als 't symbool van den pijlbundel, reeds lang vóór de Unie bekend. De tegeltjes zijn gevonden in den vuurhaard van een oud schip, dat in Februari 1822 te Capelle in de Langstraat is opgegraven. Zij zijn aan weêrszijden verglaasd, doch er is geen fabriekmerk op te vinden [1]).

Ook vond men vroeger algemeen en vindt men nog in menige burger- of boerewoning spreuken, niet op eenig meubelstuk of gebruiksvoorwerp gesteld, maar op zich zelve, ter verciering van 't vertrek. Wij bedoelen die, welke, doorgaans twee in getal, uit wit papier geknipt en op blaauw papier geplakt achter glas in zwarte of vergulde lijstjes in de pronkkamer tegen den wand hingen of nog hangen. Van de 100 is 99 malen de eene spreuk:

Gedenk te sterven.

De andere varieert, doch is dikwijls:

Looft den Heere.

Paascheieren eten is een gebruik, dat ieder kent en 't welk door de heele Kristenwereld verspreid is. Maar 't is al van ouder dagteekening dan de Kristenwereld; zelfs beweeren de geleerden, dat het ouder is dan de instelling van het Paaschfeest en dat het met Kristen- noch Jodendom bepaald samenhangt, maar dat reeds de alleroudste volkeren, en na hen Persen en Egyptenaren, Grieken en Romeinen, Germanen en Galliërs, den aanvang der lente hebben gevierd met eieren eten, en daaraan een symbolische beteekenis hebben gehecht. Wij willen dus niet zeggen, dat het gebruik zoo oud is als de wereld, noch zelfs als de lente, maar zeker wel zoo oud als er menschen waren, die er kippen op nahielden.

Bij ons is thans alle poëzie en symboliek van de zaak af en de Paascheieren worden gegeten precies als alle andere eieren; — maar weleer was daar veel plechtigs aan verbonden. De Paascheieren werden door den Priester gezegend; ze werden mooi geverfd, doorgaans met dezelfde kleur waarmeê het altaar in de kerk getooid was; ze werden beschilderd met figuren, en met opschriften verrijkt, wier zedelijke strekking natuurlijk met den inhoud van 't ei naar binnen ging en in den mensch werd opgenomen. Er waren toen met de Paascheieren ook volksfeesten en spelen verbonden, die in verschillende streken, althans nog door de jeugd, in leven worden gehouden, doch waarover wij hier niet behoeven te spreken.

In 1672 werd te Ingolstad een boek uitgegeven: »*Ova paschalia sacro emblemate inscripta, descriptaque a Georgio Stengelio Soc. Jesu Theologo.*" Wij hebben dat boek nooit gezien; maar Dr. Halbertsma noemt het »een wonderlijk boek, waarin meer dan honderd fijne koperen platen van paascheijeren, die ieder met een geestelijk zinstaal beteekend zijn." [2]).

---

[1]) Westendorp en Reuvens, *Antiquiteiten*, Deel II, 2de Stuk, blz. 233 en volgg.

[2]) *Overijselsche Alm.* 1840, blz. 162.

De »zinstalen", die hier te lande op de eieren voorkwamen, waren bijbelspreuken, stichtelijke vermaningen en zedelessen van verschillenden inhoud, gewijzigd naar de geestes-richting van hen, die ze er op schreven, en, bij verstandige ouders, vooral ook gewijzigd naar de vatbaarheid der kinderen. Dan helaas!

De eiers werden opgegeten,
En de schalen weggesmeten,
En de spreuken zijn vergeten!

althans wij kunnen er geen, naar een echt exemplaar, hier naschrijven.

't Was van ouds algemeen, en is ook nog wel, de gewoonte aan kinderen tot nieuwjaarsgeschenk een mooi muntstuk als potstukje te geven; doch in 't midden der vorige eeuw had men daartoe zilveren penningen met spreuken. Zij zijn van verschillende grootte, en van het jaartal slechts de drie eerste cijfers (b. v. 174) gestempeld, terwijl het laatste cijfer gegraveerd of ingeslagen werd. Zinnebeelden en spreuken hebben steeds betrekking tot leerzucht en deugdsbetrachting. Men vindt er, waarop aan de eene zijde de Wijsheid is afgebeeld, zittende met een boek op de knie en met den vinger ten hemel wijzende, terwijl een knaapje voor haar staat. Het omschrift luidt:

DE WIJSHEIT WIJST DE JEUGT

en onderaan: *Ps.* CXI: *vs.* X.

Op de andere zijde ziet men een jongeling, omringd van de zinnebeelden der kunsten en wetenschappen, en een hoorn van overvloed er bij — alsof kunst en wetenschap in ons land iemand rijk zouden maken! — Het omschrift vervolgt:

ALTIJT HET PADT DER DEUGT.

en onderaan het jaartal.

Op andere ziet men een vruchtboom, waarom een lint geslingerd is, met het devies: *Soo altijdt;* — onderaan: *Ps.* CXXVIII: 5, en tot omschrift:

DE BLIJDSCHAP ZIJ UW KINDREN LOT.

Op de keerzijde een wereldbol en eenige attributen, met het vervolg van 't omschrift:

DAT GEEF DE HEERE SEBAOTH.

Zulke penningen werden destijds ook op de scholen als belooningen uitgereikt; — in later tijd werden ze door »kaartjes" vervangen, wat natuurlijk veel goedkooper uitkwam.

Men verwarre echter die achttiende-eeuwsche prijspenningen niet met de rekenpenningen, die al veel ouder waren. Deze laatste waren slechts van koper, en dienden om er meê op 't rekenbord te »leggen en reecke-

nen". Zij zijn zonder spreuken, en vertoonen aan de eene zijde een rekenaar voor 't bord zittende, en op de andere zijde 't alfabet [1]).

In onze jeugd waren de jongens nog ondeugend, en veroorloofden zich, gelijk hun voorgangers het al een paar eeuwen vóór hen gedaan hadden, de omslagen hunner boeken en de lijsten hunner leien met opschriften te bekladden, niet alleen met het oude en bekende:

Dit boek (of *deze lei*) is mij lief,
Die dit (of *haar*) steelt is een dief.
Hij zij heer of knecht
Hangen is het recht,

maar ook met eigen vernuftige invallen, schokken en kwikken, die Meester Niervaert, met een zuur pedagogengezicht, »grillen" en »sabberye" noemde, ofschoon de jongens, in hun verdorvenheid, zich daar niet aan stoorden en tot in onze jeugd even vlijtig voortgingen de genoemde, tot beter doel bestemde, voorwerpen te misbruiken tot voertuigen hunner van 't rechte pad afdwalende gedachten.

Maar dat alles is thans voorbij; de schoolknapen zijn tot zulke uitspattingen te braaf geworden. En waar zou ook de »Vormleer" voor dienen, indien het niet was om hen tot modelkinderen te vormen, en hen althans zoo veel netheidszin (»schoonheidszin" kunnen wij juist niet zeggen) in te boezemen, dat zij zich voortaan wachten van het bekladden hunner leien en boeken.

Maar nu zijn 't de groote menschen, die de taak op zich genomen hebben, boeken en leien met opschriften — niet te *bekladden* — maar te *vercieren*. Zedelessen en nutte leeringen worden, als heilzame middelen ter opleiding tot »alle christelijke en maatschappelijke deugden" [2]) thans op de omslagen der boeken gedrukt en op de lijsten der leien geplakt of geschreven. Men begrijpt hoe verbazend veel nut zulks doet: die zedelessen gaan nu zoo ongemerkt naar binnen en ontwikkelen in 't jeugdige hart tot de, bij de Wet voorgeschreven, deugden.

Om een voorbeeld te kiezen namen wij een lei in de hand, en lazen op de lijst, aan de eene zijde:

Zuinigheid is de moeder van den rijkdom.

Wat aan de andere zijde stond hebben wij vergeten te lezen, maar 't kan niet anders dan een even »christelijke en maatschappelijke" spreuk zijn geweest; misschien wel een waarschuwing tegen verkwisting.

---

1) De afbeelding van zulk een penning heb ik gegeven in mijn stukje: *Oude Scholen* in den *Geïllustr. Alm.* voor 1863, blz. 153. J. T. G.

2) Art. 23 der Wet van 13 Augustus 1857. Vergl. Mr. G. DIEPHUIS, *Welgeving*, enz. blz. 101.

't Kan niet anders of het kind, 't zij jongen of meisje, dat op zulk een lei leert cijferen, zal rijk wezen zelfs nog eer het zuinig is geworden; — in elk geval zal onze schooljeugd veel knapper en wijzer worden dan de zeventiende-eeuwers, die zulke leien niet hadden, ooit geweest zijn.

En dan twisten de wijsgeeren onzer dagen nog in redevoeringen en geschriften over de juiste beteekenis dier »christelijke en maatschappelijke deugden", en zij weten niet, dat die doodeenvoudig op de omslagen der schrijfboeken en lijsten der leien te vinden zijn.

II.

Even als rijmelooze, werden ook berijmde zedelessen aan luifels en hekken geschreven tot leering en waarschuwing van den voorbijganger. Wij leeren dit o. a. uit Bredero, waar Slimme Piet »de Meulenaer" zegt:

Maer wat staet hier an de luyffen?
»Dat ghy niet wilt dat u gheschiet,
En doet sulcs an een ander niet."

En hij beklaagt zich, dit niet eerder gelezen te hebben; »doch," voegt hij er bij:

Daer is goets ghenoech 'eschreven;
Maer 't gaet daerom niet te beter in ons leven.

Een volledige verzameling van al de filozofeerend-dogmatizeerend-politizeerend-poëtizeerende gevelwijsheid zou een aardige »Spiegel van den ouden Tijd" kunnen vormen. Wij geven hier een bloemlezing tot proeve.

Het klagen over benijders is al heel oud; men vindt het te Delft, op de Wijnhaven, in Gothisch schrift van 1440:

Wie Godt in voorspoet wil bezaden
Gheē benydē en mach hem schaden [1]).

Vijftiende-eeuwsch geloofsvertrouwen spreekt in den gevel eener kleine huizinge aan de Broërskerk te Groningen:

Godt komt mi toe bat
Want op di ic mi verlaet [2]).

En zie hier iets over babbelaars — ook al een oude en voortdurende klacht. Te Delft op de Grootemarkt las men vroeger, op twee steenen, deze vraag:

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Mr. J. Soutendam te Delft.
[2]) » » » » Mr. Schiffer, Officier van Justitie te Groningen.

Wie sal de liedē Haer clappē verbieden? [1]).

Het antwoord is tot heden niet gegeven, waarom dan ook de steenen maar weggenomen zijn.

Een Amsterdamsche steenkooper bij de Beulingsstraat hield den babbelaars het navolgende voor:

* Wie hier komt spreken van iemand quaet
Wijs ik waar 't gat van de deur staet.

Een zonderlinge wensch van een zestiende-eeuwer leest men in een gevel aan de Onbeplante Ossemarkt te Groningen:

Godt gheve dat ic hier in vrede schuylen magh
En also ontghaen des werelts donderslagh [2]).

Lijdzaamheid leeren wij te Gorkum op den Appeldijk:

Gheschiet u spijt	Verdraecht en lijt	Met sinnen ghebrocken.
Denckt Haet en Nijt	Sal mee ter tijt	Wel worden gewrocken [3]).

Te Zutfen op de Markt heeft een gevel uit het begin der 17de eeuw wel vier steenen [4]). Boven de vensters der eerste verdieping:

Non bene si domus haec cuiquā fabricata videtur sic sinat hanc nobis corrigat ipse suam. [5]) Anno Domini.	Wie heeft oyt een huys getiert [6]) sonder te wesen becalt. dits nae mine sin ee ander mak' ee so alst hem gevalt. 1615.

En nog een verdieping hooger:

Psalm CXXVII. So Godt het huys niet op en maeckt. ē selfs de handen daer niet aen slaet. Al wat men doet ten geeft geen baet. t is oock om niet al wat men waeckt.	Waert dat haet end nit So brandde als daer brant een ander vier. Voorwaer het brant hout en soude nergens nae wesen soo dier.

1) Medegedeeld door den Heer Mr. J. Soutendam te Delft.
2) » » » » Mr. Schiffer te Groningen.
3) » » » » van den Honert te Gorkum.
4) » » » » Dr. W. J. A. Huberts te Zutfen.
5) »Heeft iemand op den bouw van dit huis wat aan te merken, hij gunne ons 't zoo te doen en make het zijne beter."
6) »Getimmert."

Hoe men in 't begin der 17de eeuw te Grol zich tegen brand poogde te verzekeren:

Behoedet uns Heer voer sunde und schandt.
Bewart dit hus voer ungeluck und brandt. 1623. [1])

En voor een ander huis in dezelfde stad leest men:

Dit Hus staedt in Godts handt
Godt wil uns bewahren voer vier und brandt.
Daer en is niets sonder Godt.
A⁰. 1617 den V Junius [2]).

Te Koevorden in de Frieschestraat leest men op een gevel van 1631 op drie gevelsteenen boven elkander diverse ontboezemingen. Met den ondersten beginnende, vinden wij eerst een gebed tegen dieven en brand:

Ach. Godt. las. dich. bevolen. sein.
Dit. haus. vnd. de. da. wonen. ein.
Auf. das. dein. Almechtige. hant.
Dat. selbe. bewar. vor. roef. en. brāt.

Vervolgens een krankbezoekers-rijm:

Menschen. Gij. moeten. starven.
Gedenckt. Gij. die. saelicheit. t'arven.
So. laetet. staen. die. ongerecheit.
Dat. Ghij. daerom. niet. kompt. int. verdreit.

Eindelijk, heel omhoog, een predikatie over den tekst: »Elk zal zijn eigen pak dragen":

Siet. hoe. ick. drage. mine. last.
Ellick. moet. draegen. dat. ist. fast.
Bemoyede. hem. ellick. met. het. sine. het. was. best.
Want. ellick. salt. tsine. motten. draegen. op. het. lest. [3])

De Recensenten vonden weleer in de Lauriersdwarsstraat te Amsterdam iets aan hun adres:

* Berispers, hart van nek, wilt vrij eens overleggen
Dat al te hoogen berg is tusschen Doen en Zeggen,
Veel hebben monts genoeg om iemants werk te laken,
Maar weinig hands genoeg om 't betere te maken.

Voor Lasteraars en Logenaars staat te Hemelum in Friesland iets op een hek:

Wat wort er menig mensch belasterd en belogen
Van menig kakelaar, die zelf toch niet en dogen.

---

[1]) [2]) Medegedeeld door den Heer W. G. A. J. Roring.
[3]) » » » » Mr. W. B. S. Boeles te Assen.

Die mij benijd die ziet op hen,
En laat mij blijfve die ik ben.
En zijt gij dan van zonden vrij,
Spand gij de kroon dan boven mij [1]).

Iemand, die ondervonden had, wat vergeefsche moeite is, schreef voor zijn huis te Delft:

* Die alle honden wil verbieden het blaffen,
En alle quaetdoenders wil bestraffen,
Die ieders werk wil altijt laken
En zich bemoeien met eens anders zaken,
Of alle kromhout wil maken recht,
Die wort dikwijls een arme knecht.

Politieke filosofie van een tapper buiten de Haarlemmerpoort te Amsterdam:

* Wij bloeijen in geen Koninkrijk,
Maar in een vrije Republijk
Om aan den mensch te toonen,
Dat in de rechte middelmaat
Veel meerder heil en kunst bestaat
Dan in de goude kroonen.

Heel waar! doch hoe dat op het uithangbord eener tapperij te pas kwam is ons niet duidelijk.

Dat de liefhebberij van zijn huis met een stichtelijk rijm te vercieren in onze eeuw nog niet geheel is uitgestorven, bewijst het volgende, voor een huis op het Kortenbosch in 's Gravenhage:

Men bouwt en breekt de wereld rond,
En alles op een wrakken grond,
Die ons eens zal begeven.
Alleen die bouwt op Sions steen
Heeft 't ware fundament alleen
Tot 't eeuwig zalig leven.
Kinderen van Luberti. 1846 [2]).

Wie Luberti was, weten wij niet; — maar wel weten wij, wie Bilderdijk was, en willen dan ook, op het prulrijm van een onbekenden verzensmeeder, een prachtig gevelschrift van onzen grooten dichter doen volgen. Toen Valckenaer op 't Huis te Bijweg aan den straatweg onder Bennebroek woonde, en daarachter, aan de overzijde der Leidsche trekvaart, een zanderij had aangelegd en er een koepel laten zetten, vroeg hij aan zijn vriend Bilderdijk, die bij hem logeeren kwam, er een opschrift voor en Bilderdijk gaf hem deze regels:

---

1) Medegedeeld door den Heer Hibma te Workum.
2) » » » » M. H. Ph. van den Bergh te 's Gravenhage.

Aan d'opgedekten grond, bewoond door onze Vaderen,
Aan 't bolwerk, dat de zee zichzelf ten teugel wrocht,
Geniet ik 't zoet der rust, door rustloosheid gekocht,
Met kalme vrede in 't hart en Neêrlands bloed in de aderen.
Hij, wien dit groen plantsoen een lieflijk lommer biedt,
Vergete in later tijd den eersten plantheer niet.

Aan dien wensch is niet voldaan. Toen de zanderij in andere handen overging, werd de koepel weggebroken en verdwenen meteen de regels, die aan den rand prijkten. Noch de herinnering van Valckenaer, noch die van Bilderdijk mocht onder 't lommer van 't nieuw plantsoen blijven aangekweekt.

Niet alle gevels waren zoo rijk bedeeld als de straks genoemde te Zutfen en Koevorden; velen deden 't soberder af. Wie niet hield van lange preêken koos iets korts en kernachtigs. De drie denkbeelden, die 't meest werden uitgedrukt, waren steeds: onverschilligheid voor 't oordeel van bedillers (die echter doorgaans maar schijnbaar zal geweest zijn), bewustheid van benijd te worden (omdat zij 't zelven ook anderen deden) en vertrouwen op God (nooit zonder eigenbelang). Van elk een voorbeeld.

Te Hasselt las men in de Hoogstraat:

Dye dit nyet an zou staen
Moet maer verbi gaen.

Voor een paar jaren is dit huis vertimmerd en de steen weggenomen. De eigenaar bewaarde dien echter om de aardigheid der spreuk [1]). Zeer loffelijk; maar nu mist zij haar doel, namelijk, tot den voorbijganger te spreken.

Voor een ander huis te Hasselt leest men nog:

Wie. left. nou. ter. tit.
• Det. welghet. onbenit. 1641. [2])

Gelukkig beleven wij thans betere dagen, waarin niemand zijn natuurgenoot diens welvaren meer benijdt — behalve een afschaffer dat van den kastelein, en een aanspreker dat van elken langlevenden.

Te Dordrecht in de Voorstraat leest men op een steen van 1686:

Die op God betrout
En niet en verflout
Godt sal hem segenē mennich fout [3]).

Te Zwolle in de Nieuwstraat tusschen de Steen- en Roggestraten staat voor een pakhuis, onder de afbeelding van een kolom *in de order van*

---

[1]) [2]) Medegedeeld door den Heer H. E. van Duyl te Hasselt.
[3]) » » » » Smits van Nieuwerkerk te Dordrecht.

Dorica, een moffrikaansch rijm, dat echter met dien kolom even weinig te maken heeft als de Dorische orde met een pakhuis:

Recht thun hat mich betrogen,
Ich thet recht unt wart belogen,
Den die schmichler seint die heren lieb.
Unt stelen mehr als andre dieb.

De overlevering zegt, dat dit pakhuis in 1687 gebouwd is door iemand, die een proces had verloren en zich grootelijks verongelijkt achtte [1]); maar men mag zich verwonderen, dat de Heeren van den Gerechte zulk een aanklacht tegen hun wijze van vonnissen duldden, en 't rijm niet deden weghalen even als zulks op andere plaatsen wel was geschied [2]).

Een kaaskooper, die slechte zaken gedaan had, drukte daarover op zijn gevelsteen zijn leed, maar ook zijn troost uit:

* O Werelt! boos en heel verkeert,
Wat hebje al gelt dat mij ontbeert!
Maar de vromen moeten bier gebrek lijen,
Doch zullen hierna de kaas wel beter snijen.

Ieder drukt de *Spes alterae vitae* op zijne wijze uit!

Maar een zeventiende-eeuwer in de Nes gaf een aandoenlijk blijk van stille tevredenheid, dat er tot heden toe is blijven pronken:

Ick hebbe lust in dit gebouw
Daar menig hem niet mede vergenoeghe sou.

De navolgende wijsgeerige beschouwing las men voor den gevel van een kaarsemaker te Goes:

* Uitwendig is 't geheel onwis,
In 's menschen hart de werelt is.

't Was reeds een denkbeeld der oude Wijzen, in den mensch »de kleine wereld" te erkennen, en Vondel zei:

Den Mensch, den kleenen Mensch toont u in korter stonde,
Kleen zijnde, t' heel begrip van 's Weerelds groote ronde [3]).

Maar de kaarsemaker vatte 't nog diepzinniger op volgens deze theologische sluitrede:

De wereld ligt in 't booze.
's Menschen hart is boos.
Dus ligt de wereld in 's menschen hart.

Een boekdrukker in de Tuinstraat liet vóór meer dan twee eeuwen in zijn gevelsteen beitelen, en 't staat er nog:

[1]) Medegedeeld door den Heer J. Le Heux te Zwolle. [2]) *Uithangt.*, Deel I, blz. 61.
[3]) *Leven en Werken*, Deel I.* blz. 153.

Druk is in d' werelt veel,
Elk heeft zijn eygen deel.

En hij wilde er zelfs heel graag een goed deel van hebben. Maar een voorbijganger in 1681 vatte dien druk anders op, en voelde zich opgewekt om eens elk den gemakkelijksten weg te leeren, om altijd overwinnaar te blijven; en daarom deed hij voor zijn gevel, in de St. Jacobsstraat, zetten:

Die kan lijden en verdragen
Die vint sijn vijant verslagen.

't Moge toen zoo geweest zijn; maar 't is niet op die wijze, dat men thans zich van zijn vijanden ontslaat.

Ten slotte de waarschuwing, die een smid te Zwijndrecht op zijn deur schreef. 's Winters had hij gezelschap genoeg in zijn smidse van zuinige lieden, die zich kwamen warmen; maar 's zomers bleven zij weg en dan had hij geen toespraak:

* Wie 's Zomers niet wil komen praten,
Die moet 's Winters zijn warmen ook maar laten.

III.

De rijmen achter op de boerewagens waren somtijds vrij levendig gekleurd. Een boer, die wegens bekkesnijderij een boete van *f* 75.— beloopen had, liet het volgende op zijn wagenkrat zetten:

* Het vechten is een klein plaisier
Vijf en tseventigh gulden is twaalfhonderd kannen bier,
Die haast vervochten zijn op eenen dag;
Daarvoor een jong gezel op dezen wagen lang plaisieren mag.

Drie feiten leert ons dit rijm, die gewis voor ekonomisten en wijsgeeren het opteekenen overwaardig zijn: vooreerst, dat in de 17[de] eeuw de voerlieden spaarzaam genoeg waren, om nog, na *f* 75 aan boete te hebben betaald, genoeg over te houden om een opschrift te bekostigen; ten andere, dat zij zooveel voor hun medemensch over hadden, om hem op die wijze een nuttige waarschuwing te geven; ten derde — maar hier komt wat rekenen bij te pas — dat een kan bier toen tien duiten kostte.

Meester Piet in de Beemster verhaalde op zijn wagenkrat zijn standverwisseling:

Eerst was ik praktisijn van kreupelen en kranken,
Ik had daarvan veel werks, waarvoor ik God moest danken;
Maar door des wereld loop en wisselvalligheid
Is mij de boerestand ten leste toegeleit.
't Gaat mij daarin ook wel; 'k mag daar niet over klagen;
Ik rij mijn voer te markt op dees mijn boerewagen [1]).

---

[1]) Medegedeeld door den Heer J. Blaauw Az. te Rijp.

Een ander landman geeft deze variatie op Poots: »Hoe genoeglijk rolt het leven" enz.

Ik melk twee reizen alle dagen
  Den meesten tijd mijn waardig vee.
Ik zet het zuivel op mijn wagen
  En rij daar weeklijks meê naar steê.
Dat ruil ik daar voor ronde duiten
  En rij weêr naar mijn woning toe.
Daaruit kan iedereen besluiten
  Wat voor banteering dat ik doe [1]).

Voor een zeventiende-eeuwsche wafelkraam las men:

* Ik heb vernomen in mijn zin
Dat in het swijgen steekt gewin,
  Want veel klappen baart veel quaet.
  Leert swijgen dat te swijgen staat.
Geen grooter rust op aarde wis
Dan die voogt van zijn tonge is.

Dat men toen in een wafelkraam niet kussen mocht, leerde Stijntje in de Boerekermis van Rotgans aan Joris, waar zij hem toeduwde:

Bedwing jou, lieve Jaap, aêrs gaat mijn eer verloren
Wacht tot wij zijn alleen; de bakster mogt het hooren.

Maar dat men er niet in praten mocht, komt ons vreemd voor. Waren er dan geen bakster noch meisjes in die wafelkraam?

Op een Schevelingsche pink las men:

* Ik ben een Ruiter stout
Op ongebaande wegen,
  Mijn voetloos Paard van hout
Laat nimmer mij verlegen.

IV.

Op een vensterruitje van 1596 [2]) leest men dit staaltje van rijmkunst, dat alleen geschreven is om te proeven. Denkelijk had een »Retrosijn" dit rijm voor een fruitverkoopster gemaakt, met een schriftuurlijke toespeling op Gen. II. vs. 16:

Smaeken wilt
Seer milt
Alle vruchten bequame
Die den here
Syender eere
Voor ons, sijnde dancbaerlick,

---

1) Medegedeeld door den Heer H. Braun te Loenen.
2) Thans het eigendom van den Heer C. H. Pfeiffer te Delft.

Heeft gegeven
Om te leven,
Hem lovende eersame,
Tot ons behoeven
Om te proeven
Genietende eenpaerlick.

Een tijdgenoot der Dortsche Synode en, naar zijn rijmstijl te oordeelen, een »bestendig lezer" van »Spieghels Hertspieghel", schreef op zijn glasruitje het volgende:

Hoochmoet in den mensch teelt
Onkuntschap van sich selven,
Schijnvruechde met hem speelt,
Doch druck salt al bedelven.
Anno 1619. [1])

Een leerling van Demokriet schreef op het ruitje, waar hij dagelijks door keek:

* Het werelts goet baert veel gequel,
Het brengt veel menschen in de hel,
Maer 't blijft er selver buyten
Bij 't overschot der guyten.

Nog voor weinige jaren las men op een ruit in een oud huis te Schiedam, in de Hoogstraat:

Men mag wel bidden, zonder verflouwen,
Dat rijke lui wijse kinderen bouwen,
Want sijn sij dwaas of sot in hun manieren,
Sij sijn toch degeen die de werelt bestieren [2]).

Dit was vóór derdehalve eeuw een bekend zeggen. Anna Roemers zinspeelde er ook op, toen zij in haars vaders *Sinnepoppen*, bij N°. 23 van het Eerste Schock, schreef: »Die beminders van het gemeene beste seg»gen, dat men wel mach bidden dat rijcke en hoogh-gebooren lieden wijse »kinders krijgen, want sij raken op 't kussen, niettegenstaande het altemet »groote lantarens sonder licht zijn."

Op de juweelkistjes kwamen doorgaans vermaningen voor om zich liever met deugden en godzaligheid te vercieren dan met de ijdelheden dezer wereld; b. v.

Dit. maak. u. doose. mooie.
Alst. uyt. gesneden. wert.
Daarom. snijt. uyt. het. dooie.
Van. u. verdurven. hert.

---

[1]) Thans het eigendom van den Heer C. M. C. Obreen te Rotterdam.
[2]) Medegedeeld door den Heer C. S. Legner te Schiedam.

Snijt. Jesus. beeltenisse.
Ook. na. sijn. woort. en. wet.
Seer. diep. in. u. gewisse.
Met. groote. lettere. set [1]).

Al die vrome woorden op het deksel verhinderden volstrekt niet, dat de Juffer zich met den inhoud der doos mooi maakte, en er, als Junoos paauw, meê pronken ging. Zij hielpen net zoo veel als de geestige satyre van Huygens tegen »'t kostelick mal" of de preêken van Dominee Borstius; — met dit verschil echter tusschen de beide laatsten, dat de Poëet wel wist, dat zijn schrijven toch niets helpen zou, en daarom met »de Pop die op-getoyt" was den spot dreef; terwijl de Dominee in vollen ernst meende, dat zijn boetpredikatie tegen juweelen aan vinger en hals, tegen kostelijke paarlen en halve manen aan de ooren, tegen gouden en zilveren kanten, enz. de menschen nog bekeeren en tot paradijs-onschuld en paradijs-kostuum zou doen terugkeeren.

Wanneer een rijm op twee voorwerpen, b. v. oor- of vingerringen die een paar vormden, verdeeld was, en een van beiden verloren ging, dan wekt de behouden helft, omdat die »moeielijk te verklaren" is, dubbele belangstelling bij de oudheidminnaars, oudheidkundigen en leden van oudheidkundige genootschappen. Deze drie — om dit in 't voorbijgaan op te merken — deze drie zijn niet één; maar er is nog een vierde soort: de oudheidvinders, en dit zijn doorgaans slechts boerenarbeiders, maar ervaren genoeg in 't vak, om hun waar aan den man te brengen.

Zulk een boerenarbeider vond vóór dertig jaren in een stuk grond, waarop weleer een gedeelte der abdij van Rijnsburg gestaan had, een mooien gouden ring, die vermoedelijk vóór vijf eeuwen gedragen is door eene abdisse van Rijnsburg. De ring is in omtrek 72 Nederl. streepen en breed 7¼ streep. Hij heeft ter wederzijde een kabelrand van 2 streep dik en daar tusschen op een gladden rand van 3¼ streep breed het volgende opschrift:

Al scin ic arm en ben niet rike [2]).

Ongetwijfeld droeg de abdis twee zulke ringen, en stond de tweede versregel op den anderen ring. De arme abdis is zeker niet weinig bedroefd geweest, toen zij den eersten verloor, en dus slechts de achterste helft van haar lijfspreuk behouden mocht. Een negentiende-eeuwer vindt haar verloren ring terug, maar mist nu de wederga, die zij behield, en heeft dus alweêr een half opschrift. — »Nooit volmaakt!" zuchten de oudheidminnaars zoowel als de zedemeesters en de taalgeleerden.

En zou men op de spaarpotjes, die echt Hollandsche huismeubeltjes — al werden ze ook in een lå zorgvuldig weggestopt, opdat niemand ze

[1]) Eigendom van den Heer J. de Regt.

[2]) De ring is afgebeeld in NIJHOFFS *Bijdr.*, Deel II, blz. 220.

zien, en 't zien begeerlijkheid wekken zou — geen rijmpje gezet hebben? Natuurlijk, ten nutte van den eigenaar, een »wees spaarzaam, maar niet gierig," zoo goed mogelijk in 't rijmpak gestoken; immers de gierigaards zouden den hemel niet beërven, maar de spaarzamen daar een stoel bezitten. Wij zagen er een, waar wel drie rijmpjes op stonden:

Krijg goed te gaâr Maar let van waar.	Daar niet en is Gaat zoeken mis.	Leert sparen en vergaren Leert geven en blijft leven [1]).

Het laatste wil eigentlijk zeggen: »geef, maar niet meer dan je missen wilt;" echt Hollandsch! Maar sedert de spaarkassen en spaarbanken uitgevonden zijn, heeft men de spaarpotten zelve, en de wijze spreuken die er op stonden, kunnen missen.

Op uurwerken, zoowel staande als hangende, had men altijd gaarne »eenige toepasselijke dichtregelen," die de snelheid van den tijd en de vergankelijkheid des levens herinnerden. Dichters werden daarom dikwijls door hunne vrienden geplaagd. Onder de gedichten van Antonides is een viertal van de door hem gemaakte opgenomen; tot een voorbeeld is echter één voldoende:

Bedenk vrij, dat, terwijl gij op dit uurwerk ziet
Één oogenblik, — u voort dat oogenblik ontvliet.
Dit bodemrat wort steeds van 't snekrat omgedreven:
Zoo draeyt de vlugge tijt de zwakke spil van 't leven.

Zelfs op stooven moest men opschriften hebben. Jeroense heeft er ons een bewaard, dat nog al eigenaardig is:

* Des Somers word ik niet, des Winters veel geacht;
Wie eerst mijn buik niet warmt, vergeefs mijn gunst verwacht.

Op eet- en drinkgereedschap waren de rijmen volstrekt onmisbaar. Schotels en borden, die tot pronk of feestelijke gelegenheden dienden, waren er altijd — die voor dagelijksch gebruik dikwijls van voorzien. Een half dozijn voorbeelden zal wel genoeg zijn:

Nut spijs en drank, Geef Gode dank.	In spijs en praat Hou middelmaat.	Bij vriendenmaal Voegt vriendentaal.
Die eet met smaak Heeft groot vermaak.	Genoegen is Een rijke dis.	Eet, drinkt en denkt Dat God het schenkt.

Dikwijls had een stel van zes of twaalf borden een doorloopend rijm; waarvan men op elk bord een regel vond, [2]) b. v.:

1. Danckt Godt voor sijn goedicheyt
2. Eer Gij van den dis afscheit.

---

[1]) Op de Delftsche Tentoonstelling, N°. 3999. [2]) Vergl. blz. 237.

Uit die twee moge men de tien andere proeven. Somtijds ook waren vragen:

1. Hoe smaakt u dese spijs? [Natuurlijk altijd: *Delikaat!*]
2. Heeft mijn kokje prijs? [*O! alle lof — hem en zijn maat!*]

Dit gebruik van rijmpjes op tafelborden dagteekent reeds van vóór eeuwen, en 't schijnt dat Roemer Visscher daar in zijn tijd nog al vraag naar had, want men vindt bij hem in »het Tweede Schock van de Rommelsoo" een heele collectie »Kleyne gedichten uyt Cato om op tafelborden te schrijven." Slechts één tot een proeve:

Had gij niet meer gedroncken dan gelesen,
Uw neus en sou soo root niet wesen.

De verzamelaars mogen hun oude borden eens nazien, of ze er nog Roemer-Visschertjes bij vinden.

Op een ouderwetschen schotel leest men:

Ziet, wat hier op staat:
Bid, eer gij eten gaat [1]).

Dit rijmpje kwam meer op borden en schotels voor; maar 't pleit niet voor den vromen zin van de oude huisgezinnen dat het noodig was, zulk een voorschrift op een schotel in herinnering te brengen.

Op kannen van Keulsch aardewerk, waarvan wij hiervoor reeds spraken, komen ook dikwijls rijmpjes voor, zoowel boertige als ernstige. Dikwijls ziet men er speellui en dansende boeren; op met den pastoor in hun midden, met dit rijmpje:

GERRET DV MVS DAPER BLASEN
SO DANSEN DI BAVREN ALS WEREN SI RASEN
FIS VF SPRICH PASTOR
ICH VERDANS DIE KAP MIT KOR.

d. i.

Gerrit, gij moet dapper blazen,
Zoo dansen de boeren als waren ze razend;
Frisch op, spreekt de pastoor,
Ik verdans mijn kap en koorkleed.

Op een kan in Engeland gevonden las men:

Coept I fles van Aken ten spoet
En hont de in heilich water tes goet.

Dit rijmpje leert ons, dat men toen een nieuw gekochte kan, kruik of flesch, alvorens die te gebruiken, in wijwater dompelde; — wellicht om

[1]) Medegedeeld door den Heer J. Blaauw, Az. te Rijp.

de kleine booze geesten, die er in schuilen konnen, er uit te drijven; — of was 't om 't voorwerp tegen het gevaar van breken te assureeren?

Op een kan van 1585, in 't Mauritshuis bewaard, wordt verzekerd, dat men gerust drinken moet, en niet behoeft te vreezen, dat er duiveltjes in de kan zitten:

DRENKT: FRI: EINE: GROTEN: TEUGE: ONBEVREST:
SOE: MACH: MEN: SEN: DAT: GHI: AN: DEI: KAN: SEIT: GEWEIST.

Op een andere, van Nederlandsch fabrikaat, die in de Haarlemmermeer is gevonden, leest men dit in fraaie letters:

DER GELOEVE. ENDEI. LIFDEN. ENDEY. GERECHTICHEIT.
BOVEN. ALLEN. KVNSTEN. GEIT.
JAN EMENS. 1586. [1]).

In gezellige vriendenkringen, die beurtelings bij een der leden aan huis vergaderden, was het in den tijd onzer vaderen de gewoonte, dat elk der leden er een zilveren of tinnen beker op nahield, die in deze bijeenkomsten alleen gebruikt, en de »gezellen-beker" genoemd werd. Gewoonlijk was er een of ander symbool op gesneden, met een rijmpje, of soms het enkele woord VRIENDSCHAP daarboven, en de namen der leden of »gezellen" daaronder. In de »Gemeente-verzameling te Nijmegen" berust zulk een gezellen-beker [1]) die echter een opschrift van anderen aard heeft. Om den bovenrand leest men:

Soo Iemand uyt deesen beker drinkt de eerste Maal, sal hij moeten een Stuyver voor den armen geven.

Het wapen van dien vriendenkring is zeer kurieus en bewijst dat de vrienden, onder 't drinken en rooken, zich ook met letteroefeningen bezig hielden: 't schild gedeeld; rechts twee gekruiste tabakspijpen, en links twee gekruiste pennen; en, in plaats van een kroontje, boven 't schild een flesch tusschen twee glazen.

Het opschrift op den voet leert ons den naam van den eigenaar kennen: *Geselle beker van Monsr. Wolfsen. Ao.* 1723. 23 *Maart.*

Terwijl de namen der overige leden van 't gezelschap op de andere zijde van den beker staan: *J. F. Moltzer, H. Fort, J. C. van Berestein, H. Vorstius, H. A. Lausche.*

Op een tinnen kan van 't Bakkersgild te Nijmegen leest men een rijm, dat al heel zonderling bij 't drinken paste.

Godes. ertrick. is. breet. ende. wijt.
Elcker. mins. moet. hebben. op. der. erden. sinen. strit.
Die. malkanderen. beligt. ende. benijt.
Godt. sal. dan. die. ordelen. tot. sinder. tit.

---

[1]) *Navorscher*, Deel III.

[1]) Bijl. IV. blz. 4. C. I. p. No. 57a.

Zeker moest dit een vermaning behelzen, om vreedzaam te zamen uit die kan te drinken, elkaâr geen teug te benijden, en vooral niet elkaâr te beliegen, door te zeggen, dat er een soms een slok meer had genomen dan hij verdragen kon.

Aardiger was een rijm op een andere kan van 't zelfde gild:

Kompt. aan. meesters. stelt. mij. nu. voiren.
Dien. Gij nu. tot. meester. hebt. vercooren.

De kan vordert, dat de nieuw verkozene haar worde voorgesteld, met geen ander doel, dan opdat die kan door hem, misschien herhaaldelijk, worde leêggedronken, en hij dan, wanneer hij, ten gevolge dier voorstelling, zwaaiende naar huis gaat, zal ondervinden, wat het zeggen wil, dat

Godes ertrick is breet ende wijt.

Een koperen tuit van 't zelfde gild verhaalt aan al wie 't niet weten mocht, waartoe zij eigentlijk diende:

Wy. diene. tot. gemack. om. in. de. kan. te. schincken.
Wanneer. het. backers. ampt. vergadert. om. te. drincken.
Die. nu. wil. drincken. tot. plaissier.
Komt. met. sijn. leege. kan. maer. hier.

De Nijmeegsche bakkers zullen zeker niet traag zijn geweest om aan de uitnoodiging in den laatsten regel te voldoen.

Werd de huisvader geschoren, dan moest er ook alweêr op het scheerbekken wat te lezen staan. Wij zagen er een van gekleurd Delftsch aardewerk, met dit puntig epigram:

Het jaar is om,
Betaald de som.

Een herinnering, om den meester niet naar zijn geld te laten wachten; maar die dan toch niet elken scheerdag te pas kwam.

Zelfs een *pappot* moest een opschrift hebben. De stad Zwol bewaart er nog een van hout, met zilver beslagen. De schepping van Eva is er op afgebeeld; mogelijk wel omdat men begreep, dat Eva, geen moeder gehad hebbende, niet anders dan met den pappot kon zijn groot gebracht. Onder de voorstelling leest men deze ode:

Wie benit
Eens anders profit
Dat en is niet goet.
Hi verslit
Qualick sin tit
En quelt sin bloet.

Uit de spelling blijkt dat deze pappot-ode van vroeger dan de 18de eeuw is. Zij is dus niet van Feith. Maar tot wien was de vermaning ge-

richt? — Tot het kind, dat uit den pappot gevoerd werd, en niet zuur mocht zien, als de baker meêproefde? — Of tot de baker, die 't kind de suiker in de pap niet benijden mocht, welke zij zelve natuurlijk liever in haar koffie roerde.

Zagen wij vroeger dat er op de doodbaren rijmen geschreven werden, ook op het dood*kleed* werden somtijds eenige stichtelijke verzen geplaatst. Dit geschiedde terwijl 't lijk boven aarde stond, wanneer de betrekkingen, vrienden en vereerders van den overledene hem nog eens kwamen zien. En inzonderheid voegde 't, dat een Predikant »bij voorval van zijn overlijden" nog uit zijn doodkist een ernstig woord tot de omstanders richtte. Zoo werd het volgende gedicht »gespelt gevonden op het doodkleet van Do. Wilhelm Sluiter":

Ziet hier de kostlikheid, den rijkdom en den schat,
Die 'k van al 't aardsche goet ten laatsten meê zal dragen;
Daarom heb ik er noit veel meê te doen gehad,
Vermits mijn oogen naar een beter opwaarts zagen.
O menschen! wier begeert' hier nimmer wort verzaat,
Denkt immer op uw eind' als 't alles hier moet blijven;
Behalven d'eedle schat der ziel, die met ons gaat.
Ey wilt dit zo in 't hart als op dit grafkleet schrijven.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

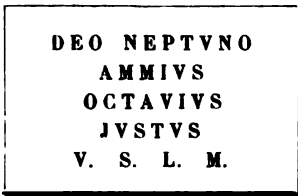
OUDHEID- EN LETTERKUNDE.

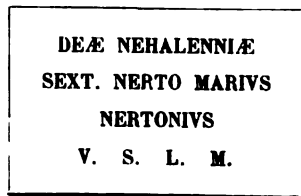
I.

Wij beginnen met de Oudheidkunde, doch zullen niet breed uitwijden over al die Romeinsche opschriften op mijlpalen, altaar-, graf-, gedenk- en vloersteenen en tegels, welke in vrij groote menigte in vele oorden van ons vaderland, gaaf of geschonden, heel, half of in 't geheel niet leesbaar, opgedolven zijn, en in de Muzeums zorgvuldig bewaard worden. Voor oudheidkundigen zijn die opschriften hoogst belangwekkend, vooral wanneer zij zoo onduidelijk of raadselachtig zijn, dat de een er dit, de ander dat uit leest, en elk op zijn beurt er van maken kan wat hij wil. De zoodanigen leveren de meeste stof voor geleerde verhandelingen en geven tot de levendigste discussiën aanleiding, en de leden der oudheidkundige genootschappen hebben er dikwijls »een mooien avond" aan te danken; maar wij begrijpen dat onze lezers er liever niet van gediend blieven. 't Kan hun zoo min als ons schelen, of een oude Romein vóór 18 eeuwen voor zich zelf of een ander een graf- of gedenkteeken heeft laten maken; of dat een zekere Cajus Januarinus de Tolk verwaand genoeg geweest is, zich zelven reeds bij zijn leven die eer te bewijzen, gelijk een steen, die in de Meijerij is opgegraven, bewijst:

C. IANVARINVS
SEXTUS
INTERPRES
VIVOS. SIBI.
FECIT.

Zulke dingen zijn alleen belangrijk voor hen, die lust hebben, een verhandeling te schrijven, om te onderzoeken, of die Cajus de tolk van Claudius Civilis of van Brinio is geweest, dan wel of hij mogelijk vroeger reeds bij Gannaskus voor scheepsdokter gevaren had. En als wij een paar steenen voor ons leggen uit de Domburgsche collectie, en lezen:

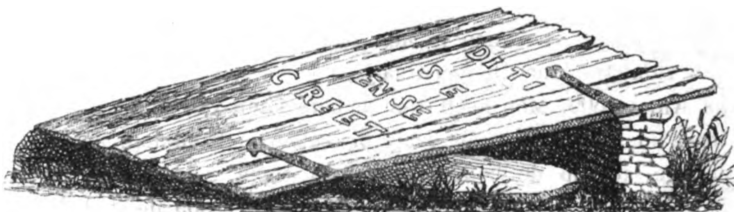

DEO NEPTVNO
AMMIVS
OCTAVIVS
JVSTVS
V. S. L. M.

DEÆ NEHALENNIÆ
SEXT. NERTO MARIVS
NERTONIVS
V. S. L. M.

d. i. »Ammius Octavius Justus heeft aan den God Neptunus van goeder harte zijn dankoffer gebracht," en: »Sextus Nerto Marius Nertonius heeft aan de Godin Nehalennia precies dezelfde eer bewezen," dan zeggen wij dat die mannen daar heel braaf aan gedaan hebben, maar dat het ons geen oortje schelen kan. Ook de opschriften van vloersteenen en tegels, doorgaans van verschillende legioenen, — als b. v. op dezen vloersteen van acht duim breed in 't vierkant en twee duim dik, uit het Huis te Britten herkomstig, — hebben voor ons niet veel aantrekkelijks, en wij gaan tot andere dingen over.

In de voorgaande eeuw kwam op een dorp in de nabijheid van Leiden een nieuwe predikant, die in zijn vrije uren nog al wat aan antiquiteiten deed. Toen hij, zijn pastorie betrokken hebbende, een inspectie-reis door zijn tuin deed, vond hij, op de uiterste grens, aan den rand der sloot die zijn erf van 't weiland scheidde, een kleinen bouwval, waarvan niet veel meer te bekennen was dan alleen een oude, schier vergane en ver-

molmde deur; doch op die deur was — en dit trok Dominees aandacht — nog vrij duidelijk een inscriptie te zien. »Dat 's Latijn," mompelde hij, terwijl hij zijn zakboekje uithaalde en de vier of vijf woorden afschreef; — en eenige minuten later zat hij in zijn studeerkamer, met gefronst voorhoofd en het potlood in de hand, en terwijl hij herhaaldelijk dikke rookwolken uit zijn tabakspijp wegblies, op het blaadje te turen. De vrucht zijner studie was een zeer geleerde dissertatie, die hij aan de litterarische fakulteit te Leiden zond om haar oordeel in te winnen, — of eigentlijk om haar te laten zien hoe knap hij was.

De Leidsche Professoren zetteden hun hooggeleerde brillen op; doch

waren 't met de verklaring, die Dominee gegeven had, niet eens; zij konnen 't echter — zoo als dat met geleerden meer gebeurt — evenmin onderling eens worden over den juisten zin van dat raadselachtig opschrift. Dat *se* »zich" beteekende en *ense* »met" of »door het zwaard," kon een schoolknaap wel begrijpen; en ook wat *diti* betrof kwamen zij spoedig tot het vereenigd besluit, dat dit de dativus was van *Dis;* zoo dat het vrij duidelijk scheen, dat het opschrift gewaagde van iemand, die *zich met zijn zwaard aan den onderaardschen God* gewijd, met andere woorden, »zich overhoop gestoken" had. Maar over dat *creet* of *cre* en *et* liepen de gevoelens geweldig uiteen.

Professor Valckenaer hield staande, dat het één woord en een samentrekking was van *creavit.* De geleerde Van Santen, die er bijgeroepen was, beweerde, dat het *cremavit* voorstelde; maar noch de beteekenis van »voortbrengen," noch die van »verbranden" liet zich gemakkelijk aan de reeds gevonden zinsnede passen. Frans Hemsterhuis, dien men er per brief over geraadpleegd had, opperde de gissing, dat het twee woorden waren, dat *cre* bij verkorting voor *crepitans*, en *et* op zich zelf stond, zoodat men lezen moest:

»Krakende wijdde hij zich met het zwaard aan Pluto en" . . . .

De rest ontbrak. Dan moest men zien, of er van die rest niet nog een spoor te vinden was en zoo werd een der hooggeleerde Heeren gekommitteerd om 't opschrift op de plaats zelve te gaan bekijken. Pas stond hij met Dominee voor de oude deur, of een boerejongen, die hen nageloopen was, las 't hun overluid voor: *dit is een secreet.*

Te 's Gravenhage leest men in den zijmuur van het huis, dat den hoek vormt van Houtstraat en Doelenstraatje, op een steen de woorden: *Sustine et abstine*, Anno 1609. Men heeft over de beteekenis van dit opschrift getwist. Er is verhaald, dat in gemeld jaar, bij een overstrooming, het water, te 's Gravenhage, tot op de hoogte van dien steen geklommen was; tegen welke bewering alleen valt in te brengen, dat in 1609 de stad door geen overstrooming is bezocht. Een ander heeft gezegd, dat de aangehaalde woorden het devies waren van Uyttenbogaert en er uit afgeleid, dat die in dat huis gewoond had; maar dewijl vooreerst Uyttenbogaert daar *niet* gewoond heeft [1]), en ten andere 's mans devies *Vivo Deo* was, gaat die gissing ook niet op. Een derde heeft in den steen een herinnering willen zien van het Twaalfjarig Bestand; dat bestand is, ongetwijfeld, in 1609 gesloten, doch het is moeilijk den zin der woorden op die gebeurtenis toe te passen. En inderdaad hebben zij een geheel andere bedoeling. Naast dien steen is een poortje, en daarboven ziet men schutters-symbolen,

---

[1]) H. C. Rogge, *Brieven en Onuitg. Stukken van Johannes Wtenbogaert*, Deel I, blz. 59.

en almede 't jaar 1609. En dit heldert het doel van den steen en de beteekenis van 't opschrift volkomen op. 't Was een fatsoenlijke herinnering voor de Schutters, om bij 't verlaten van den Doelen, dien muur te ontzien [1]). »Sta het nog wat uit en onthou u!" riep men hun op beleefde wijze in deftig Latijn toe; — nu schrijft men maar plomp weg in 't Hollandsch: »Hier niet te wateren!" en dan roemt men nog de meerdere kieschheid van onzen tijd boven dien van Bredero!

Maar niet alle oude opschriften zijn zoo gemakkelijk te verklaren. Op een steen boven de deur der kerk te Nederhorst den Berg staat een latijnsche inscriptie, die minstens vijf, mogelijk wel zeshonderd jaren oud is, en dus in een letterschrift, dat de meesten onzer tijdgenooten niet meer lezen kunnen. Wij zullen het dan ook niet uitteekenen, en liever eenvoudig zeggen, dat er te lezen staat:

Qui petit hanc aulam, petat Elburgam fore salvam
Et per eam nullus intret n . . . .

Uit! Juist toen de steenhouwer die *n* gezet had, sloeg de klok; het was het schaftuur; — hij lei hamer en beitel neêr, ging heen, en is tot heden toe nog niet teruggekeerd om de rest er bij te zetten.

In 1776 zei de geleerde C. A. van Wachendorff, lid van 't Utrechtsche Genootschap *Dulces ante omnia Musae*, dat het opschrift gediend had om de kerkgangers te vermanen, een gebed te doen voor de ziel van zekere juffrouw Elburg, die de stichteresse of begiftigster der kerk zou geweest zijn. Of, voegde hij er bij, wil men niet gelooven, dat Elburg een vrouw was en houdt men vol dat het een stad is, zoo onderstelle men, dat de pastoor een Elburger was, die de schapen zijner kudde wilde aansporen om voor zijn geboortestad, die nu eens door de zee, dan weêr door de pest geteisterd werd, te bidden.

Bilderdijk nam de taak van den niet teruggekeerden steenhouwer op zich, vulde het ontbrekende aan zoo als hij goedvond, veranderde den eersten regel meteen een beetje, en zei toen, »na rijpe overweging," dat er te lezen stond:

Die naar 't hof wil, ga door (de kerk van) Elburga, door de in drieën slaande deur,
En niemand ga door deze, dan behoudens een aalmoes.

Heel vernuftig! maar nu begrepen de menschen er nog minder van. Toen kwamen de Navorschers er bij, en wischten het door Bilderdijk geschrevene weder uit en lazen 't op hun beurt [2]); doch vervolgens gaf de Amsterdamsche Archivaris Dr. P. Scheltema er deze verklaring van:

---

[1]) Medegedeeld door Jhr. C. A. van Sypestein te 's Gravenhage.
[2]) *Nav.*, Deel II, blz. 10.

Dat hij, die deze kerk bezoekt, in zijne gebeden aan de heilige Elburg gedenke,
En dat niemand hier binnen trede zonder een liefdegift te offeren.

De Geldersche Archivaris Nijhoff dacht er echter weêr anders over, en zei, dat de steen precies op een onafgewerkte grafzerk geleek, die bij vergissing op een verkeerde plaats was gezet [1]). Dit laatste komt ons wederom zeer onwaarschijnlijk, en de eerste gissing van Wachendorff doodeenvoudig en zeer aannemelijk voor. Zijn tweede gissing was mis; — immers dat hier aan een vrouw en niet aan een stad te denken valt, is duidelijk, omdat er *Elburgam* staat en niet *Elburgum*. Maar er is nog een andere vraag, die niemand heeft pogen op te lossen en waar het toch het meest op aan komt: waarom is de steenhouwer niet weêrom gekomen? — Daar 't hier toch met gissen en meenen te doen is, zoo willen wij hierop een antwoord geven.

Toen de steenhouwer heen gegaan was om te schaften, kwam er een geleerde monnik te Nederhorst den Berg aan, die terstond het nieuwe opschrift las; maar ook even spoedig de opmerking maakte, dat in den tweeden regel tegen de prozodie gezondigd was, dewijl de lettergreep *lus*, waarmede de derde voet van 't vers b e g o n, en die alzoo l a n g moest zijn, hier, om de daar achtervolgende vokaal, niet dan k o r t kon uitgesproken worden. En toen wilde de maker van 't gedicht, uit balooriġheid, of de pastoor, die misschien zelf de maker was, de rest niet geplaatst hebben en liet den steenhouwer zeggen, dat hij niet terug behoefde te komen.

Weleer, dat wil zeggen in de 17de eeuw, ging ieder, die zich in de oudheidkunde wilde oefenen, (er bestond toen nog geen Koninklijk oudheidkundig genootschap) naar Maarsen, om de opschriften te lezen zoowel »op den boven-dorpel van de kerk-deure" als »op den beneedensten dorpel." Immers die kerk was »seer oudt" en »derselver stichtinge onbekendt," en al wat onbekend is lokt juist de oudheidkundigen 't meest aan, omdat ze daarvan kunnen vertellen wat zij willen.

't Bovenste opschrift was dra gelezen; er stond:

E H L D E H A R T   R I C L I N T.

Maar 't onderste was weêrgaas onduidelijk. Eindelijk kwam »de oudtheydtskundige Rechtsgeleerde Gijsbert Lappius van Waveren" er bij, en las het:

T H I D E H A R T   R I C I I N T.

»Maar wat beteekent dat nu?" was toen de vraag. De eerste poging was, er Latijn uit te distilleeren; maar dat ging niet. Dan moest het Noordsch wezen; maar dat wilde ook niet lukken. Jaren aan jaren stu-

[1]) Nijhoffs *Bijdragen*, N. Reeks, Deel I, blz. 315.

deerden de geleerden er op, maar die opschriften bleven hun »enkele raadselen," en ze konden 't niet verder brengen dan tot het besluit, dat het »indien geen Noormansche, ten minste ook geen Latijnsche taale" was. Eindelijk bleven de geleerden uit Maarsen weg, want ze konden er niet rustig meer staan studeeren. En waarom niet? Omdat Maarsen in 't begin der achttiende eeuw al een heel andere vermaardheid had gekregen dan die van Ehldehart en Thidehart. »Deze plaats is als een Paradijs", schreef Halma omstreeks 1720 [1]), »waarom ook niet weinige Amsterdamsche Israeliten hier hunne lustplaatzen hebben; doch waardoor de maagdeschaar der Vechtnimfen al wat opspraake lijdt; dewijl onder d' eersten wel eenige Faunen worden berekent, en dat de laatste voor geene Vestalen zijn te houden: waarbij komt, dat de vermaaklijkheit der plaatze den wellust schijnt op te wekken, daar de spansseeringen bij 't bleeke maanlicht onder het dichte boomlommer ook veel konnen toebrengen." — Natuurlijk bleven toen de oudheidkundigen weg, en alleen een Ludolf Smids en een Isaak Le Long herinnerden 't zich nog eens, om het te bejammeren, dat niemand het nog had kunnen uitleggen.

Eenvoudiger opschrift vindt men niet dan voor de kerk te Westwoude, een dorp in de Streek tusschen Hoorn en Enkhuizen. 't Is een zeer oud gebouwtje, dat op een hoogte staat en bijna geheel van duifsteen is opgetrokken. Boven den ingang staat een steen met dit opschrift:

333.

Het volk noemt die kerk bij overlevering: »het heidensche kerkje," en de sage verhaalt, dat het gebouwd is in 't jaar 333. Dirk Radboudszoon, Hertog der Westfriezen, — dezelfde, die zich den koningstitel aanmatigde, doch deswege door Haron, den Hertog der Friezen, beöorloogd werd en gedwongen zich met den eersten titel te vergenoegen, — had zijn residentie te Medemblik en stichtte dat heidensche kerkje, 't welk later door Willebrord tot een Kristen-kerk werd gewijd. Met die sage stemt ook een opschrift in de kerk overeen:

Door dees Incarnatie sulcq wel onthouden
Het Jaer dat die Heydenen dees Kerke bouden.

ANNO 333.

Natuurlijk twijfelden de oudheidkundigen hier aan. Van Heussen meende dat het eerste cijfer een 7 wezen moest, zoodat Bonifacius de kerk ge-

[1]) *Toon. der Vereen. Nederl.*, Deel II, blz. 61.

bouwd kon hebben Anno 733. Maar vele anderen vonden 't nog vrij wat waarschijnlijker, dat het duizendtal weggelaten is en men lezen moet 1333 [1]). Isaak Le Long ging er zelf heen, om »deese groote oudtheydt nader te ondersoeken," — liet zich door den schoolmeester Evert Warius alles aanwijzen en uitleggen, en schreef in zijn »Reformatie der Stadt Amsterdam" — waar 't eigentlijk volstrekt niet bij te pas kwam, — een »breedsprakelijk" relaas om te betoogen, dat de 333-ers, en de 733-ers, en de 1333-ers het allemaal mis hadden, maar dat hij zelf 't ook niet wist [2]). Een resultaat, dat bij oudheidkundige verhandelingen juist geen zeldzaamheid is.

Het gewone slot der open brieven — t. w. niet wat hedendaagsche briefschrijvers, die den krantenstijl volgen, zoo noemen, maar *Lettres patentes —:* »Gegeven te" enz. werd ook in de opschriften op de uithangborden nagevolgd. En niet geheel ten onrechte, want die opschriften waren evenzeer bestemd om tot het publiek te spreken als de brieven van Vorsten en Edelen. Zie hier een voorbeeld. Een tapper op de Gelderschekaai had zijn portret laten schilderen in de gedaante van »Bacchus op het vat," en daaronder alweêr een variant op een bekend rijm:

* Hier zit ik op het Vat
En schenk het edel nat
Maar enkel voor de vromen.
Die 't vechten haat
En 't borgen laat
Mag vrij inkomen.
Gegeven t' Amsterdam,
HANS WOLSTEIN VAN DER HAM.

II.

Wij gaan tot de fraaie letteren over, en beginnen met het Middelnederlandsch.

Van alle middeleeuwsche liedjes is er geen meer bij ons bekend dan:

Het daghet in den Oosten,
Het lichtet overal,
Hoe weynigh weet de liefste
Waer ic haer voeren sal.

Men heeft zelfs aan dit liedje een geestelijke toepassing willen geven,

---

[1]) Ook de oordeelkundige VAN RIJN neemt in zijn aanteekeningen op Van Heussen (*Oudheden van Kennemerland* enz, Deel II, blz 191—193) dit laatste gevoelen aan, gelijk mede DIRK BURGER in zijn *Kronijkje van Schorel.* [2]) Blz. 13—17.

en de H. Geertrui van Voorburg, die in de eerste helft der 14[de] eeuw een begijntje te Delft was [1]), placht dit lied dagelijks te zingen, waarom zij zelve Geertrui van Oosten genoemd werd. Nu gebeurde 't eens, dat twee Utrechtsche studenten in de herberg te Jutfaas goede cier gemaakt, maar geen geld om te betalen hadden. Zij zorgden, voor dag en dauw de plaat te poetsen; doch lieten een opschrift achter, dat zij op de tafel hadden geschreven en waar zich de waardin meê troosten mocht:

» Het daghet in den Oosten,
Het lichtet overal,
Hoe weynigh weet de waerdinne
Waer sij 't gelt halen sal.

Wij haasten ons, er bij te voegen, dat dit vóór bijna 200 jaren gebeurd, en dus nog uit den tijd is, toen de studenten zongen:

Qualis est vita op der aerde,
Quae mihi semper is van waerde?
Is dit niet het Studenten-leven?
Ita vere, dat is 't even.
Studenten zijn *jucundi*
En somtijds *furibundi*.

Komen zij uit het *collegio*,
Frequentant forum in otio,
Daar komen de mooie *Virgines*
Met haar geblankette *facies*,
Daar de eene dan roept: hem! hem!
Die kent de student al aan haar stem.

Tegenwoordig zou een geval als 't boven verhaalde onmogelijk zijn, want:
1°. De studenten zingen nu dat liedje niet meer.
2°. Zij zijn nu altijd ruim bij kas, en gaan nooit meer met het gelag door.
3°. Zij hebben thans, door de nuttige lessen, die zij daarin ontvangen, te veel eerbied voor 't Middel-nederlandsch, om 't zoo te parodieeren.

De Bode of Knaap van een Rederijkerskamer — wij spreken hier van de oude Rederijkers — droeg, wanneer hij in groot tenue paradeerde, een fluweelen bandelier over den schouder, waarop met gouden of zilveren letters de spreuk der Kamer geborduurd was, en waaraan eenige, soms vele, schilden en platen bungelden. De Knaap van de Haarlemsche »Wijngaardranken" droeg er een van groen fluweel, waarop in zilver blonk: *Liefde boven al*, en waaraan drie zilveren schilden hingen. Op een van de drie waren historische aanteekeningen gegraveerd, en wel:

---

[1]) Boitet, *Delft*, blz. 393—398 en Alberdingk Thijm, *Nederl. Gedichten*, 12[de]—16[de] eeuw, blz. 101.

1°. Dees Kamer is gestigt ten bloei der Poezie,

[Natuurlijk! dat blijkt overtuigend uit deze proeve van de kunst.]

Door Haarlems Ovrigheid, 't jaar vijftienhonderddrie,
Lang moet dit Broedrental zig strengelen voor 't wanken,

[Zeker als zij te veel van 't produkt der wijngaardranken geproefd hadden.]

In Liefde boven al, als zuivre wijngaardranken.

2°. In 't jaar een duizend zeven honderd
En twee en dertig, is dees Band
En zilverwerk, niets uitgezonderd,
Vernieuwt door 's Broeders milde hand.

En wij voegen, ten 3°. er bij:

En wij, goê mannen, staan verwonderd:
Uw achttiende-eeuwsche Poezie
Klinkt nog precies, niets uitgezonderd,
Als die van vijftienhonderddrie.

In twee eeuwen tijds was de kunst geen stap vooruitgegaan. En toch had Nederland in dien tusschentijd een Hooft, een Vondel, een Huygens — in 't kort zijn gouden tijdperk der poëzie gehad! Een klaar bewijs, dat poëzie en rederijkerij twee geheel verschillende zaken zijn. En daarvoor zouden wij nog tal van andere bewijzen kunnen bijbrengen; doch wij zullen 't maar bij één laten, dat wij bij Pater Abraham van Sinte Clara vonden, en wij voegen er dit opzettelijk bij, opdat men wete, dat het geval niet te Amsterdam, maar te Weenen heeft plaats gehad.

Een rijmer, die Hans heette, kwam bij een dokter en klaagde, dat hij zich zoo flaauw om 't hart voelde en benaauwdheden en duizelingen had. De dokter, die zijn patient wel kende, vroeg, of hij mogelijk ook verzen gemaakt en ze nog voor niemand opgesneden had. »Och ja!" zei de ander: »een heel treurspel." — »Wel nu! zeg dan het eerste tooneel maar eens op." Hans was nooit gelukkiger geweest en bromde en bulderde alexandrijnen, dat er het huis van schudde. »Nu!" zei de dokter, toen hij 't niet langer kon uithouden, »als je je weêr benaauwd gevoelt, kom dan maar niet hier, maar snij voor den eersten den besten, dien je ontmoet, maar gaauw wat van je eigen blij- of treurspelen op, dat zal je dadelijk opluchten." Ieder begrijpt, dat die Hans een rederijker en geen poëet was.

III.

Wij moeten thans ook over opschriften van Boeken en Platen, Teekeningen en Schilderijen spreken.

Titels van boeken zijn geen opschriften. Immers een opschrift is geen onmisbaar deel van 't voorwerp, waar 't op voorkomt, en juist dit is met

den titel van een boek wel het geval, want zonder titel is het boek defekt. De titel is aan 't boek, wat het aangezicht aan den mensch is, — men kent het daaraan. En vindt men nu somtijds menschen, wien 't niet precies op hun gezicht te lezen staat, hoe ze van binnen zijn, — ook dit is met boeken wel eens even zoo. Daar ergerde Scriverius zich al over, en vond het »niet min beclagelick dan belacchelick", dat de boeken met titelbladen pronkten, »datter Goden en Goddinnen schijnen te woonen, maar binnen comende (liever Godt!) isser niemandt thuys." [1])

Ook de inschriften in boeken — deze natuurlijk in handschrift en daarom door de liefhebbers hoog gewaardeerd — zijn geen opschriften, maar aanteekeningen van de meest mogelijke verscheidenheid, waaronder er vele zijn, die haar belang alleen ontleenen van hare oudheid of van de hand, die ze schreef. Andere zijn belangrijk door haren inhoud — de eene als geestige inval onder 't lezen, de andere als opheldering of verbetering, weêr anderen om de historische bijzonderheid, die ze behelzen, of om de naïviteit, die er in doorstraalt. Wij zullen hiervan een drietal voorbeelden geven. Achter in een missaal uit de 14de eeuw [2]), op perkament geschreven, vindt men deze aanteekening:

Doemen screef XIIIIcXX eñ een
Viel Suytholland vñ water ı g'te ween
Dit missale is comē vand' alm tot wyc
Bider goed' luide raet en willēs vā wyc
Die vand' alm en haddens niet latē gaē
En had dat inbreken vandē dyck gedaē.

Dit boek heeft dus weleer behoord aan de kerk te Almkerk; maar toen dit dorp met zooveel anderen in den St. Elizabethsvloed verdronk, is 't boek weggespoeld en te Wijk (een dorp bij Heusden) komen aandrijven. De Almkerkers zouden 't nooit hebben afgestaan, maar de vloed deed, wat zij niet wilden. Anderhalve eeuw werd het missaal zorgvuldig bewaard in de kapel der Heeren van Wijk, totdat het bij de beeldstormerij geroofd werd.

Somtijds bevat zulk een inschrift een verzoek van den schrijver of de schrijfster aan den lateren bezitter van 't boek gericht. Het volgende, dat men in een missaal van lateren tijd [3]) leest, is nog al naïef. Een zekere »suster Josina Jansens" vertelt, dat zij 't boek geschreven heeft, en laat daarop volgen:

Bit om goedt willen wat voer mijn aerm sielten dient heeft nae mijn doedt.

Wie moet nu voor haar bidden? Die 't boek heeft? neen; die haar arm zieltje heeft.

---

[1]) *Out Batavien*, Voorrede. [2]) Eigendom van den Heer Dr. Th. Borret te Vogelezang.
[3]) Eigendom van den Heer W. C. E. Koch.

Op het titelblad van een exemplaar van »Lud. Smids, Schatkamer", dat voor ons ligt, staat geschreven:

Jaques Vrij Heer D' Amstel[m]
a Utrecht Le 25[me] *De*
iulet De L'an 1711.

'/t Is dus waarschijnlijk een present-exemplaar geweest, dat Ludolf Smids aan dien Heer Jacob van Amstel van Mijnden vereerd heeft. 't Was de mode toen, zoo iets in 't fransch te schrijven; stond er een Hollandsch woord tusschen, dat men niet wist te vertalen, dit maakte de inscriptie te schilderachtiger. Maar zonderling is 't, nog in 1711 iemand als Vrijheer van Amstel te zien betitelen, terwijl er al sedert 431 jaren geen Vrijheeren van Amstel meer hadden bestaan; en bovendien — al ware eens die Vrije Heerschap tot in 1711 in wezen gebleven — de Mijndens daarop toch geen recht zouden gehad hebben.

Als opschriften van boeken zouden de zoogenaamde *motto's* zijn aan te merken; doch vermits dit bijna altijd citaten uit oude en nieuwe schrijvers of bijbelteksten of spreekwoorden zijn, zoo zijn ze als opschriften van weinig belang, maar blijven wat zij zijn — citaten. Alleen zulke motto's, die uit den geest van den schrijver zelven geboren, en dus geen citaten zijn, zijn eigentlijke boek-opschriften. Een kritisch overzicht van zulke motto's zou heel belangwekkend kunnen zijn; maar ongelukkig zijn zij schaars te ontdekken, en eer men er een verzameling van maken kan, zouden eerst zij, die ze geleverd hebben, bekentenissen moeten afleggen, als dezer dagen de schrijver van de »Roos van Dekama" gedaan heeft [1]).

De opschriften — dikwijls onderschriften, soms ook omschriften — van platen en portretten hebben de eenvoudige maar zeer praktische bestemming om den beschouwer te zeggen, wien of wat hij ziet. Weleer waren die opschriften meest in 't Latijn; stadsgezichten der 17[de] eeuw hebben doorgaans Latijnsche en Hollandsche opschriften, die allengs in Hollandsche en Fransche overgingen.

Maar behalve deze eenvoudige aanduidingen van naam of onderwerp, hebben de platen niet zelden ook nog een dichterlijk opschrift, wat in de 17[de] eeuw ook nog meermalen in 't Latijn, soms in drie of vier talen gesteld is.

Onder portretten zijn dit gewoonlijk lofdichten; de beste van deze soort kan men bij Vondel, Brandt en andere bijschriftdichters vinden; — maar bovendien zijn er nog een groote menigte van onbekende rijmers onder

---

[1]) *Navorscher*, 1868, blz. 257.

portretten van even onbeduidende personen te lezen, en wij hebben geen lust daar eenige van af te schrijven. Zeldzamer zijn spotdichten onder portretten, en daarom willen wij hiervan een voorbeeld geven. Onder dat van Lieuwe Willemsz. Graef, Doopsgezind Leeraar te Harlingen, A°. 1690, waarop hij is voorgesteld met de linkerhand op een wereldbol rustende, leest men:

> Dit 's Lieuwe Willemszoon, een Water-Alchimist,
> Vermaagschapt met de Zee, om 't Oost en West te vinden:
> Tot noch is vrugteloos en tijt en gelt verquist.
> Of hij dit nodig nut zal aan zijn graadboog binden,
> Wort meest van hem gelooft; maar wanneer zal 't geschien?
> Dan, als men 't tasten kan en met Sint Thomas 't sien.

Deze Dominee was heel knap in de wis- en zeevaartkunde; en daar H. H. Mog. reeds voor lang een aanzienlijke belooning hadden uitgeloofd voor »het vinden der lengte van Oost en West", beweerde hij in 1689 dat hij de uitvinding gedaan had. Hij werd voor een Commissie uit H. H. Mog. gehoord, en verkreeg een oktrooi voor vijftien jaren, en een paar duizend gulden voor zijne moeite en kosten. De booze wereld echter spotte er meê, omdat zij sedert zeventig jaar al van zoo menigen uitvinder van den »Gradus Longitudinis off van Oost ende West" gehoord had; en 't hielp weinig of Graef al een »Eenvoudig en onvervalscht Verhaal" uitgaf, — 't maakte de Thomassen niet gelooviger, gelijk bovenstaand opschrift bewijst.

Bij portretten van vroegeren tijd vindt men dikwijls 's mans spreuk als opschrift. Rondom dat van den ouden Karel van Mander leest men: *Mensch soeckt veel, doch een is noodich;* — en op dat van Breero staat: *'t Kan verkeeren*, boven 's Dichters hoofd.

De bijschriften onder ponarama's van steden zijn steeds lofdichten, alweêr dikwijls in deftig Latijn »ad spectatorem;" — maar tot voorbeeld kiezen wij een Hollandsch rijm uit het begin der 17de eeuw, dat voorkomt op een plaat van Amsterdam door Rombout van den Hoeye:

> Sagh ymant nae mijn wiegh, na mij quam niemant reysen;
> Twee vissers sijn geweest de eerste burgerij:
> 'Een hut dat was de Stadt. Elck siet nu uyt palleysen
> Meer vloten als besit de werelt, op het Y.
> Wie telt mijn volck, het gout, de kercken en gebouwen?
> Daer is soo geen getal, dat dit beraken kan.
> Ghy kont al watter is, nu in een Stadt aanschouwen;
> Ga, woonder van der aerd, sie d' aerd int kleyn hier dan.

Niets minder dan een uitnoodiging tot alle aardbewoners gericht, om Amsterdam eens te komen bewonderen. En die tegenstelling van de

arme visschershutten met de zeventiende-eeuwsche grootheid was zòo populair, dat men die telkens gevariëerd terug vindt [1]).

Om bijschriften voor afbeeldingen van gebouwen werden de dichters der 17de eeuw onophoudelijk lastig gevallen. Op de plaat van de Amsterdamsche Beurs door Claes Jansz. Visscher A°. 1612 vindt men het: »Godinnen slibbergladt" van Hooft De Drost had die acht regels reeds geschreven den 2den October 1608, toen, ruim vier maanden na 't leggen van den eersten steen, het voetstuk van 't gebouw zich uit het Rok-in verhief. Toen nu Visscher hem in 1612 om een opschrift voor zijn plaat kwam vragen, gaf hij dit, dat toch even goed voor de voltooide Beurs, als voor 't enkel voetstuk, dienen kon.

Voor een andere plaat van de Beurs schreef Jan Vos het bekende:

Roemt Ephesen op haer Kerk, enz.

En weêr op een andere plaat van diezelfde Beurs lazen wij:

Stier recht het Roer van 't Coopmans Schip
Of anders raeckj' op zandt of klip.

Op een »afbeeldinghe naar 't leven van die heerlycke en welgheleghene Vismarckt met haer cierlycke ghebouw," van denzelfden tijd en mede van Claes Jansz. Visscher, leest men een sonnet, dat wel wat van Roemer Visscher heeft:

De Visch-marckt is recht op de Sluys ghestellet,
Daer comen an de booten wel ghelae'n:
Den Visch siet men hier wonder ras af slaen:
Den Palingh glat men daer voor u ontvellet.
Siet, hoe dat Schip van witte Mossels hellet!
Loopt met u Net, de schelpen hebt ghij toe.
De Visch-wijfs zijn van langh te staene moe;
Dus om haer nu heel uyt te coopen snellet.
Zijt ghij meugh-veel, coopt Cabeliau, Schelvis;
Maar coopet Pos, soo uwe Maegh teer is:
Ghij sult den tijdt met cluyven wel besteden.
Het Bruylofsvolck roept om dien cleynen Vis,
Twelk, my ghelooft, niet sonder reden is:
Het cleyn is soet, en min beswaert de leden.

Op de platen van tooneelschermen — waar in de voorgaande en nog in 't begin dezer eeuw veel liefhebberij voor was — zinspelen de bijschriften op het komediestukje, dat daarbij vertoond wordt.

Tot voorbeeld diene dat onder *de Behangen Kamer*, waar »de Vermomde Krispijn" van L. de Graaf vertoond wordt:

[1]) Vergl. *Uithangt.*, Deel I, blz. 255.

Zie hier Krispijn vermomd in Keulsche wijvenkleêren,
Om Hans aan 't spinnewiel het zwetsen af te leeren.
Al 't Moffen maagschap vlucht: men lacht hem billijk uit.
Verwaandheid kent zich nooit, t' en zij ze word gestuit.

Eindelijk een opschrift op een spotplaat. Toen de Engelschen in 1780 allerlei gewelddadigheden tegen de Nederlanders pleegden, waren velen hier te Lande van oordeel, dat Jack dien rol niet zou hebben kunnen spelen, zonder de kracht van 't Hollandsche geld, en dat de handhaving van het krediet van de Engelsche Bank aan de Hollandsche kapitalisten te danken was. Een spotplaat, fraai in koper gesneden, kwam in 't licht, om die meening zichtbaar uit te drukken.

De Bank is er met een ketting opgehangen aan den hoorn van een eenhoorn, die tusschen de wolken te voorschijn komt. Op den eenen hoek zit de Engelschman met een kleinen Amerikaan achter zich. De Franschman slaat de rechterhand aan den degen en grijpt met de linker den dikken Jack bij 't been, om hem er af te doen tuimelen; terwijl de kreupele Spanjaard, half achter den Franschman verscholen, op de loer ligt, om meê zijn slag te slaan, en de Amerikaan Jack uitlacht. Aan de andere zijde houdt een Hollandsche kaasboer de Bank in evenwicht. Een Hollandsch koopman op den voorgrond, en molens en melkkoeien in 't verschiet, vertoonen de bronnen van Hollands rijkdom. Onder de plaat vindt men een Engelsch en een Hollandsch rijm:

Bold, *Jack!* pray, what 's the business to day?
Phoo—pox! a plot, mistaken for a play.
This hurly-burly spoils your sport—you'll find
There's humour to your face, — and more behind.
Amazing fool! yet tottering on thy bench
Tho' scorn'd by *Spain*, and cozen'd by the *French;* —
Only the *Dutch*, not laughing at your nose
Good-natur'd helps, to snatch what-e'er you lose.

Hoezee! tienduizendmaal! van dik hout zaagt men deelen.
't Gaat wel: bij kris en kras! dat heet een hoofdrol speelen.
Puf Spaansch en Fransch Messieurs! die poen heeft maakt figuur.
Maar, lieve *Jack!* zie toe; dat stomlen staat je duur.
o Boston! Delaware! o Washington! o Franschen!
Zo mogt Mylord welhaast een hangmans hornpijp danssen.
De Batavier houdt noch uw Bankspel in den haak,
Vermeetle! loon die trouw, of vrees geregte wraak.

Jack lachte om dien bluf. Hij wist wel, dat hij van de machtelooze republiek niets te vreezen had, en dat deze er slecht af zou komen [1]).

Opschriften op teekeningen zijn soms data, soms rijmpjes. Toen Pieter Saenredam in 1641 het Amsterdamsche Stadhuis geteekend had, schreef

[1]) Vergl. blz. 73.

hij op de lijst van dat gebouw: *Pieter Saenredam dit geteeckent op den* 15, 16, 17, 18, 19, 20 *Julij* 1641 [1]).

En toen Jan Adriaensz. Leeghwater in 1638 een kannetje drijvende op 't water geteekend had, schreef hij er boven:

Een Can die veel te water gaet
Int eynd noch wel aen stucken slaet.

Onder karikatuur-teekeningen zijn 't natuurlijk spotrijmen. Zoo lezen wij onder een teekening van den optocht der Muider-schatgravers, aangevoerd door een Amsterdamsch Luitenant-kolonel, in den nacht van den 12den Augustus 1800:

Een vreemdeling die vraagt gewis:
Wat zal deez' prent beduiden?
Men brengt hem naar de Goudmijn toe,
Een drie kwartier van Muiden.

Ouderen van dagen zullen zich die historie nog wel herinneren, die destijds vrij wat opzien baarde, in platen en etsen voorgesteld en in volksliedjes bezongen werd, b. v. op de wijs van »Pierlala":

Dat zich een vrek bedrogen vindt,
Dat is heel goed en wel;
Het was geen klein onnoozel kind,
Maar zelfs een Kolonel, enz.

Ja, er werd ook een nieuwe ridderorde voor uitgevonden en voor een dubbeltje verkocht: — »de Duiten-orde, gesticht ter vereeuwiging der Muyder Schatgravers"; en 't volk zong daarbij op de wijs van »*Schep vreugde in 't leven*":

Voor veertig dukaatjes
Heb je veertig duiten weêr;
En met jou geldje
Speelt de Mof Mijnheer!

Opschriften op schilderijen zijn — om van merken of naamteekeningen der schilders niet te spreken, ofschoon deze soms heel schilderachtig aangebracht zijn — vooreerst explicatiën van zinnebeelden. Tegenwoordig begrijpt ieder, dat het wel slechte zinnebeelden zijn, die niet voor zich zelf spreken kunnen; maar vroeger was zoo'n verklarend opschrift zeer gebruikelijk, op schilderijen niet alleen maar ook op platen, als men o. a. op die bij Spieghels *Hieroglifica* zien kan. Op de bekende schilderij van Jan Asselijn ter verheerlijking der staatkunde van Jan de Wit [2]) leest men bij de witte zwaan: *De Raadpensionnaris*, op een der eieren: *Holland*, en bij den waterhond: *den Viand van de Staat.*

---

[1]) Toen hij 16 jaren later, naar deze teekening de schilderij maakte, die nog op 't Stadhuis hangt, schreef hij op de luifels der naaste huizen daarover weêr een aanteekening.

[2]) Op 's Rijks museum te Amsterdam.

Zeker was 't een vurig bewonderaar van Jan de Wit, die den schilder dit onderwerp opgegeven heeft; maar een Hollandsch hart bezat hij niet. Holland, dat reeds een roemvolle historie van vele eeuwen had, voor te stellen als een ei van *die* zwaan, is wat al te erg, en 't bewijst tot welke dwaasheid de blinde partijdrift voeren kan.

Meermalen ziet men een blad papier met een opschrift op den voorgrond neêrgeworpen of in den hoek der schilderij (schijnbaar) tusschen de lijst gestoken, of, gelijk op den beroemden Schuttersmaaltijd van Van der Helst, tusschen de snaar en 't vel van een trom. Ieder kent de vier brommende regels van Jan Vos, die daarop te lezen staan, maar vindt zeker zoo'n *walgen van bloed* niet heel smakelijk bij een maaltijd.

Op oude schilderijen heeft dikwijls een der beelden een briefje in de hand, waarop men 't opschrift leest, 't zij spreuk of rijm. Albert Cuyp schilderde een boer met een gans in den arm en een briefje in de hand met de woorden: *Mon oye faict tout;* en Dirk Barentsz (1562) een schuttersstuk, waarop hij een der mannen een briefje in de hand gaf met de spreuk: *In vino veritas.* Op een schuttersstuk van Jacob Cornelisz (1556) ligt een briefje op de tafel met de zeer praktische vermaning: *Verkrijgt en Zwijgt.* En Cornelis Ketel (1580) gaf een zijner schutters een rol in de hand met dit rijm:

God heeft den Wijn
Tot Medicijn
Uw nu geschonken;
Maar brengt ook pijn
Scaetlijk fenijn
Te veel gedronken.
Eccl. 31.

Bij portretten vindt men somtijds naam en wapen in den achtergrond, als b. v. op die van Vrāu Jacobe en Heer Vrāck vā Borssel op 's Rijks museum te Amsterdam; — maar op een portret van Kenau Hasselaar leest men boven haar hoofd dit rijm:

Siet hier een Vrou Genamt Kenou Vroom als een Man
Die talder tijt Vromelyck bestrijt Den Spaensen tiran.

En op dat van de Utrechtsche heldin Katharina de Berghes ten Essendelle, die echter, sedert zij met den Schepen Jan van Leemput getrouwd was, in de wandeling Trijn Leemput genoemd werd:

Dit is Trijn Leemputs beeld, di moedigh heeft gedaen,
Dat borger noch soldaat oyt durven had bestaen.

»Weet gij, mannen, daar geen mouw aan te passen, dan zullen wij, wijven, 't wel klaren!" zei ze eens, op een avond in 't voorjaar van 1577, tegen haar man, toen deze met een benaauwd gezicht van 't stadhuis kwam,

en haar vertelde, dat de Heeren wel graag het kasteel Vredenburg onder den voet wilden werpen, maar er niet aan durfden. Jan bad Trijn er zich niet meê te bemoeien, en de hand niet aan 's Konings kasteel te slaan; want hij wist, dat zijn vrouw wel durfde, en herinnerde zich nog, hoe ze 't vorig jaar, toen de Spanjaarden nog in de stad lagen, met twee van die gasten gevochten, en, terwijl ze den een van de trappen smeet, den anderen onder den voet bijna plat getrapt had. Maar zijn bidden hielp niet; zij noodigde al haar vriendinnen uit haar den volgenden ochtend te komen helpen. En de tocht ging aan: Trijn voorop met een blaauwe boezelaar aan een raagstok, 't van ouds bekende »wijven-vaandel", en al haar vriendinnen met houweelen op de schouders er achter. Men kan zich voorstellen, wat prachtige processie dat was. Maar toen die Utrechtsche juffrouwen dat sterke Vredenburg voor zich zagen, zonk haar 't hart in de pantoffels, en de eene na de andere ging stilletjes weêr naar huis. Maar dat kon Trijn niet schelen; zij zelve brak de eerste steenen van den muur, en werd weldra door al 't volk geholpen.

Van een opschrift op de lijst der schilderij, hebben wij in het tiende hoofdstuk reeds een voorbeeld ontmoet [1]). En de inscriptiën, die men achter op de paneelen en doeken vindt, blijven meestal voor den beschouwer verborgen. Zij zijn of van den schilder zelven of van een latere hand; in 't eerste geval hebben zij doorgaans eene historische waarde, in 't laatste zijn ze niet altijd te vertrouwen. Één voorbeeld: op een schuttersstuk van Cornelis Anthonisz. vertoont zich onder zestien schutters een met een wijnglas in de hand. Wie dat is, zegt een opschrift achter op het stuk:

De Perzoon met het Kelkje in zijn hand, *is*
Claas Gaaf, *Over Overgrootvader van*
den Heer Burgermeester N. Witzen.

IV.

Hebben wij in de *Uithangteekens* [2]) gesproken van de schilderijen, waarmeê weleer de gelagkamers der herbergen waren vercierd, en de opmerking gemaakt, dat vroegere geslachten daar nog wel een ander genot zochten dan dat van kan en kaart, thans moeten wij van boekekasten spreken. Ook deze hielden de kasteleins er op na; want zij wisten wel, dat een wijs man gezegd had:

Haurit aquam cribro
Qui discere vult sine libro.

d. i.

Eer schep je water met een zeef
Dan wijsheid zonder boeken.

---

[1]) Zie blz. 305. [2]) Deel I, blz. 382.

Boekekasten, gevuld met de pleizierigste lektuur, die men toen kende, zag men in de gelagkamers pronken en op die kasten alweder opschriften, gewoonlijk op rijm. In een herberg te Dokkum vond men op de boekekast zelfs een beknopten katalogus op rijm:

* *Quichot* en *Thijl* zijn hier besloten,
Met *Jan Tamboer* en *Taborijn*,
Zelfs *Roelant* is hier niet verstoten,
Der zotten rechte medicijn.
Dat 's *Floris*, dat *Oom Klaas* sijn schriften,
Dat 's *Maldegijs* met *Reynouts broers*,
Dit zijn *Orlando's* malle driften,
En 't achterste is *des Dwalend' Hoers*.

Die kunst verstaan de hedendaagsche boekemannen ook al niet meer, om je zoo'n katalogus maar een, twee, drie, op rijm te zetten; — maar er zijn dan ook geen Hilaridessen meer, als waar Dokkum zich toen ter tijd op verhoovaardigen mocht [1]).

Doch dit rijm leert ons tevens wat in dien tijd alzoo de lektuur van den dag uitmaakte. Wij vinden hier:

1°. De vertaling van *Don Quyote* door L(ambert) v(an) d(en) B(osch), den Dordtschen Rector.

2°. »Het aerdigh leven van Thijl Ulenspieghel", met houtsneêplaatjes geïllustreerd.

3°. Een anekdotenboek, dat in de 18de eeuw nog herdrukt werd, in twee deelen in 12mo, onder den titel: »de Geest van Jan Tamboer, ofte uitgeleezene stoffe voor de klugtlievende Jonkheid te Amsterdam bij de Erve wed. Jac. van Egmont.

4°. *Taborijn*, of beter *Tabarin*, is de naam van een soort van Franschen Paljas of »Pekelharing", als die hier te lande genoemd werd. 't Hier bedoelde boek zal wel een vertaling uit het Fransch zijn geweest.

5°. Vinden wij hier een of ander zeventiende-eeuwsche uitgave der Roeland-sage, die nog al grappig moet geweest zijn, daar zij als een medicijn voor *zotten* wordt aangeprezen; — schoon 't even natuurlijk is, dat juist om die aanprijzing, niemand onder de gasten om dat boek zal hebben gevraagd.

6°. De roman van *Floris en Blancefloer*.

7°. »J. Claes, de Boere-Theologie of den godvruchtigen kluyzenaer bij wijse van saemenspraeck, onderwijsende de pagters, dienst-boden, ambagtslieden, handwerkers, de arme en alle slach van volck."

8°. »De schoone historie van den Ridder *Maldegijs*, die het vervaerlijck ros Beyaert wan."

9°. Die der »Vier Heemskinderen."

10°. Een vertaling van Ariostoos *Orlando Furioso*.

---

[1]) Zie *Uithangt.*, Deel II, blz. 248.

11°. Een boek, dat wij niet kennen, maar dat mogelijk wel de oorspronkelijke editie is van de *De Verdwaalde Maaght*, die wij te Rotterdam op een uithangbord hebben gevonden [1]). In dit geval is de titel door den lateren uitgever wel heel zedig, maar toch ook heel sterk veranderd.

Van opschriften op boekekasten sprekende mogen wij niet nalaten ook te gewagen van een opschrift, voor een bibliotheek vervaardigd, en dat wel omdat het van niemand minder is dan van Joost van den Vondel. Sybrant Kamay, wiens huwelijk met Maria Koppesen onze dichter mede had bezongen, was een man van smaak en van oordeel; — van smaak, omdat hij een uitgelezen boekerij bezat; — van oordeel, omdat hij niet gul was om zijn boeken uit te leenen. Hij had Vondel om een opschrift voor die boekerij verzocht, en deze vervaardigde het volgende, waarin misschien een geestige wraakneming schuilt over het weigeren van een boek ter leen:

't Is Heilighdom, dat ghy hier ziet,
Hoe heet het? Kruitje roer mij niet.
De stommen spreecken op papier.
Wie leenzieck is vertreck van hier [2]).

Van de boekekasten gaan wij over tot de letterkast. Wie zich in den geest nog kan verplaatsen in een school van 1820—1830, waar 't »verbeterd onderwijs" in volle perfektie gegeven en de leerwijze van Prinsen in praktijk gebracht werd, en de lof van het eerste en de resultaten der laatste om strijd werden uitgebazuind, herinnert zich ook nog de letterkast, die aan den wand hing — een *tryptikon*, of ding met twee vleugels, die, toegeslagen, niets vertoonden dan een zwart geschilderden bak, maar opengeslagen, ter wederzijden de hokjes te zien gaven, vol plankjes met opgeplakte letters, en in 't middenvak de richeltjes, waarin de leerlingen die inschoven om »woordjes te maken," en zoo, tot verwondering van al wie 't hoorde, leerden lezen zonder spellen! Die »hulpmiddelen voor 't onderwijs" hadden geen opschrift noodig; maar toch had een Noordhollander er een, dat aldus luidde:

Ziet, hoe men in dees letterkast,
Naar Prinsens leerwijs, hoog geprezen,
Waarbij geen ouwe spelkunst past,
De lieve jeugd leert lezen.

Of dit opschrift ernstig gemeend was, of dat er wat ironie onder liep, weten wij niet; trouwens dit is wel meer 't geval met pedagogische declamatiën. Maar hoeveel al die letterkasten-geleerdheid van Prinsen en alle »verbeterd" onderwijs in de »regelen der Nederduitsche Taal benevens derzelver gronden" (*Programma* 1806) op de jeugd uitwerkte, kan de volgende historie bewijzen.

---

[1]) Zie *Uithangt.*, Deel I, blz. 329. [2]) *Leven en Werken*, Deel VII, blz. 666, 667.

Te Spanbroek in Noordholland kwam, verscheiden jaren geleden, eens een Noordbrabander wonen, en zette er een winkel op. Onder al 't geen de Spanbroekers in den nieuwen dorpsgenoot vreemd en belachlijk vonden, was in hun oog wel het allerbelachlijkst, dat de man op het einde der woorden geregeld de *n* liet hooren, die zij, als echte Noordhollanders, niet verkozen uit te spreken. Boven zijn winkel had hij een bord laten plaatsen met dit opschrift:

HOEDEN, PETTEN, SCHOENEN EN LAARZEN IN SOORTEN.

Daar kreeg hij nu, ochtend, middag en avond, al de schooljongens voor zijn deur, en hoorde hen in koor, gelijk ze dat bij »den mester" gewoon waren, zijn uithangbord lezen met een oorverdoovenden klemtoon op de staarten der woorden:

Hoedén, pettén, schoenén én laarzén in soortén.

Dat kon de man niet uithouden; — hij bracht alle Prinsiaansche en Siegenbeekiaansche traditiën, die hem van de Noordbrabantsche school bijgebleven waren, ten offer aan »'t Noordhollandsch taaleigen," en liet dadelijk den verver komen en 't bord veranderen zoo als 't er nog staat:

HOEDE, PETTE, SCHOENE EN LAARZE TE KOOP. [1])

Maar van hooger beteekenis dan die van Prinsen was een andere Haarlemmer letterkast, — de matrijskast der Enschedees. Hierop schreef Langendijk:

'k Bewaar de moeders hier der lettren aller wijzen,
Die met haar letterspijs vier werelddeelen spijzen.

Dus, zeggen wij tot besluit:

Dus, volgens Langendijk, was Enschedees matrijskast
Juist voor vier-vijfde deel van 't wereldrond een spijskast;
En Prinsens letterkast, dat mooie tryptikon,
Bewees, hoe 't schoolsch vernuft den tijd verbeuz'len kon.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer P. Leendertz, Wz. te Medemblik.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

STRAAT-OPSCHRIFTEN.

Tot de Opschriften behooren ook die, welke wij aan de hoeken der straten vinden; — en onder dezen algemeenen naam straten verstaan wij: »straten, stegen en gangen; grachten, kaaien en burgwallen; dammen, havens en eilanden; markten, pleinen en perken; schansen, buitencingels en paden; en wat bijzondere benamingen er meer in en om een stad voorkomen.

Zij zijn vierderlei:

1°. Waarschuwingen en aanwijzingen.
2°. Aanduidingen der Wijken of Buurten.
3°. Naambordjes.
4°. Handwijzers aan de wegen.

I.

Tot de eersten behooren opschriften als: »Verboden in te rijden" — »Ook met karren en kruiwagens" — »Verboden toegang" — »Stapvoets rijden" — of: »De vaart is afgedamd" (de vaart toch is ook eene *strata publica*) en wat waarschuwingen er al meer voorkomen, en omtrent welke wij kunnen volstaan, met eene vermelding *pro memoria*. Alleen voegen wij er nog de opmerking bij, dat te Amsterdam geen veelvuldiger voorkomt dan dit: »Hier niet te wateren," wat door vreemdelingen steeds als eene bijzondere merkwaardigheid is beschouwd. Aan de Portugeesche Synagoge leest men: »Langs de Parochie niet te wateren;" — en nog niet lang geleden las men op een bordje tegen den zijmuur van een huis op den hoek van de Pijlsteeg en den Voorburgwal: *Het is verboden hier niet te wateren;* welk laatste dan ook even letterlijk werd opgevolgd, als het andere, dat we in vroeger jaren op vele plaatsen lazen: *Op order der politie verboden hier geen vuilnis neêr te werpen.*

Daar de »taalgeleerdheid" in de laatste jaren zich zoo gelukkig ontwikkeld heeft, is 't natuurlijk, dat men zulke opschriften nu niet meer vindt: de nieuwste vorm is thans: »*Het is strafbaar*", enz.

Een opschrift van anderen aard kan men lezen in een tuin, die zich even buiten Amsterdam bevindt en aan een societeit behoort.

Aan het einde van dien tuin, die dagelijks door een aantal personen van allen leeftijd, maar vooral door tal van kinderen en kindermeiden — pardon! wij meenen kinderjuffrouwen; de hedendaagsche dames vertrouwen hare kinderen aan geen meiden meer toe! — bezocht wordt, bevindt zich een klein, modderig eilandje en naast het bruggetje, dat er heen geleidt, staat een paal met deze waarschuwing:

VERBODEN TOEGANG VOOR KINDEREN ZONDER GELEIDE.

't Spreekt van zelf, dat het Bestuur, 't welk dien paal liet zetten, van de onderstelling uitging, dat ten gevolge van het »verbeterd onderwijs" alle kinderen, zoodra zij loopen, ook lezen kunnen. Toch zijn er nog uitzonderingen: en wat gebeurt er?

»Kinderen zonder geleide", die *niet* lezen kunnen, loopen het bruggetje over in hun onnoozelheid.

»Kinderen zonder geleide", die *wel* lezen kunnen, loopen het evenzeer over, — juist omdat het hun verboden wordt.

Wij voegen hier nog een paar voorbeelden uit de vorige eeuw bij.

Langs de buitencingels te Utrecht (wellicht ook elders) stonden houten borden op palen met het opschrift: *Straf der boomschenders*, en daaronder de bedreiging van een geeseling aan elk, die zich aan gezegd feit zou schuldig maken [1]).

In dien tijd toen nog de buitenplaatsen langs Amstel en Vecht en trekvaarten in vollen bloei waren, en op de oeverkanten nog de vergulde koepeltjes of groen geschilderde steigertjes pronkten, waarin de heeren en juffrouwen recht landelijk hun ganschen achtermiddag doorbrachten met theedrinken, hengelen en rondkijken, zag men ook dikwijls tegenover die buitenplaatsen een bordje op een paal aan den waterkant met de waarschuwing: *Het is verboden hier te zwemmen of zig te baaden.*

Aanwijzingen op de deur of aan 't venster geplaatst, bij afwezigheid der bewoners: *Brieven en boodschappen te bezorgen bij Jan den kruijer op den hoek*, zijn zeer gewoon; doch voor weinig jaren las men op de deur van een huis nabij Veurne:

Klinkt een of twee keeren;
als men niet komt opendoen,
zijt zeker dat er niemand te huis is [2]).

En even zeker is 't, dat men bij 't opschrift: *Standplaats voor ezels*, op

---

[1]) *Navorscher*, VIII, bl. 228.

[2]) De Potter, bl. 118.

het strand van Schevelingen, nooit een paar Haagsche heeren een praatje zal zien houden over de politiek.

Van de opschriften der tweede soort vergenoegen wij ons te zeggen, dat zij in vele steden thans de hoeken der straten verlaten en hun plaats op de deurposten gekregen hebben: en wie weten wil, welke pleizierige gevolgen die inrichting voor een zoekenden vreemdeling hebben kan, leze de aandoenlijke historie van den dolenden Brusselaar in den »Holland" van 1858.

II.

Zoo de naambordjes geen andere bestemming hebben dan die van wegwijzers of liever eenvoudig antwoorders te zijn op de vraag: »in welke straat ben ik hier?" — de namen, die zij te lezen geven (mits zij die zuiver en onverbasterd geven) hebben toch nog een andere beteekenis; zij wekken historische herinneringen op van verschillenden aard, ja kunnen soms gewichtige diensten bewijzen tot opheldering der plaatselijke historie.

Dat die eenvoudige naambordjes aanleiding kunnen geven tot het doen ontstaan van een dik boek heeft, ruim veertig jaar geleden, de geleerde Willems bewezen, toen hij, in 1825 door 't Stads Bestuur van Antwerpen tot lid eener kommissie benoemd, aan wie de taak was opgedragen, den oorsprong en de ware beteekenis van de namen der straten na te sporen, een verslag uitbracht, dat, verrijkt met zijn Aanteekeningen en Bijvoegselen, in 1828 van stadswege werd uitgegeven onder den titel: »Historisch onderzoek naar den oorsprong en den waren naam der openbare plaatsen en andere oudheden van de Stad Antwerpen." — Een voorbeeld van belangstelling in de plaatselijke historie, door 't Bestuur van een Zuid-Nederlandsche stad gegeven, dat wel navolging verdiend had in Noord-Nederlandsche steden, maar toch bij de Besturen van deze geen belangstelling opwekte; — trouwens 't was geen *produktieve* zaak. — Wij hebben dat werk van Willems in onze »Uithangteekens" meermalen aangehaald.

Dertig jaren later heeft een onzer, in minder deftigen vorm, de Amsterdamsche namen der straten behandeld [1]); terwijl de heer Eekhoff in zijn Beschrijving van Leeuwarden [2]) en wijlen De Fonseca in die van 's Gravenhage [3]) vele ophelderingen omtrent de namen der straten in die beide steden hebben gegeven; en men voor verscheidene andere plaatsen in de bekende stadsbeschrijvingen 't een en ander, dit onderwerp betreffende, vinden kan.

---

[1]) *Amsterdam*, 1e stuk 1858: 2e stuk 1865: *Nal.* 1866.

[2]) W. Eekhoff. *Geschiedk. Beschrijving van Leeuwarden*, 1846.

[3]) Antonio Lopez de Fonseca. *La Haye par un habitant*, 1857.

Wij kunnen de namen der straten in 't algemeen in vier soorten verdeelen:

1°. Zulke, die de oude topografie en historie der steden ophelderen.

2°. Zulke, die aan uithangteekens ontleend zijn.

3°. Zulke, die historische herinneringen van algemeen belang opwekken.

4°. Zulke, die de namen van beroemde of merkwaardige personen voor den geest terugroepen.

Tot de eerste soort behooren zeer oude namen, die licht verspreiden over den vroegsten toestand der stad, en vele namen van lateren tijd, die de vroegere gesteldheid der lokaliteit, waar zij voorkomen, herinneren; voorts namen, aan oude, lang verdwenen gebouwen ontleend, en vele honderde namen, die even zoovele gedenkteekenen zijn van den bloei van handel en scheepvaart, fabrieken en neringen. Natuurlijk kunnen wij ons hier in deze materie nu niet verdiepen; zij hoort t'huis in de stadsbeschrijvingen; wij moeten ons met de algemeene aanduiding vergenoegen, terwijl wij herinneren, dat wij over de namen der tweede soort reeds in de »Uithangteekens" gesproken hebben.

Wij spreken dus alleen van de namen der derde en vierde soort, maar kunnen hier slechts eenige voorbeelden noemen. Onder de namen, die historische herinneringen opwekken is een der oudste die der *Gravestraat* te Dordrecht; immers zij herinnert ons, dat het daar was, dat, op den 14 Januari 1049, Graaf Dirk IV met een vergiftige pijl doodelijk getroffen werd.

Te Delft herinnert ons de naam der *Vlamingsstraat* den tijd toen

de bloedige strijd werd gestreden
En der Vlamingen hoogmoed verging en verdween [1]),

toen, in de laatste dagen der Grasmaand in 1304, na de overwinning aan 't Manpad, de Hollandsche steden de Vlamingen uitdreven, en Delft daarin voorging. »Delf begon dat eerste werc tegen die Vlamingen en sloeg se uter stede en die de bannier in de handen nam, hiet [heette] Ockenberg en riep dat gescry: Hollant! Hollant! Die Vlamingen liepen daer si mochten" [2]). Een gelijke herinnering wekt de *Vlamingsstraat* te Gouda op.

Men zou zich echter vergissen, wanneer men meende, dat zulks overal het geval was, waar die naam voorkomt, en 't zou zelfs een dwaasheid zijn, bij 't lezen van den naam *Vlemincxstraat* te Antwerpen aan de Vlamingen te denken. Deze laatste naam herinnert een Antwerpsch dichter, Jan Vlemincx, Heer van Wijneghem, een *poëta elegans* der 16de eeuw [3]).

De naam *Tournooiveld* te 's Gravenhage verplaatst den lezer in de rid-

---

[1]) Mr. D. J. van Lennep. *Holl. Duinzang.*

[2]) Matthæus, *Analecta*, *Tom.* I. p. 62. [3]) *Antwerpen*, blz, 79.

derlijke middeleeuwen, toen Hollands Graaf nog zetelde op 't Hof, en aan de overzijde van den Vijver de ridderfeesten werden gevierd, lang te voren door herauten aangekondigd. En al zegt De Fonseca [1]) dat op de plek, die nu den naam van »Tournooiveld" draagt, nimmer tornooien zijn gehouden, maar dat die altijd op den Kneuterdijk zijn gevierd, wij gelooven niet, dat onze Graven zich voor zulke schitterende feesten, die een uitgestrekt terrein vorderden, met zulk een bekrompen plekje zouden hebben beholpen, maar breiden in onze verbeelding dien naam Tournooiveld over de gansche ruimte uit van het plein, dat nu dien naam draagt, tot den Kneuterdijk en van den Vijver tot het Lange Voorhout.

Ook te Leeuwarden vindt men een *Tornooiveld;* 't is het westelijk gedeelte van den Prinsentuin. Die grond werd in 1604 aan Graaf Willem Lodewijk gegeven tot een »Ren- en Picqueur plaetze." Vermoedelijk waren het de ren- en steekspelen van 's Graven Edellieden, die aan deze plek van toen af den naam van Tornooiveld hebben doen geven [2]).

Delft daar-en-tegen heeft een *Kampveld* [3]) — een plaats in de middeleeuwen bestemd tot het houden der gerechtelijke kampgevechten, en later tot een »vechtperk; 't geen geoorlooft was, mits geen geweer gebruikende"; — alzoo, zal een negentiende-eeuwer zeggen, geen weerbaarheid, maar gymnastiek.

Aan een uithoek van Amsterdam leest men nog op een naambordje: FUNEN — een naam, die ons de schitterende overwinning op eens voor den geest roept, in 1659 door de Ruyter op de Zweden behaald. En die naamgeving is niet toevallig, maar werkelijk een historisch gedenkteeken, in datzelfde jaar opgericht [4]). En te 's Gravenhage herinneren ons de bordjes, waarop men de namen van Van der Duin, Limburg-Stirum en Van Hogendorp leest, de omwenteling van 't jaar 1813, en het aandeel, door hen aan de gebeurtenissen van die dagen genomen.

De namen, die beroemde of merkwaardige personen voor den geest terugroepen, zijn tweeërlei. Vooreerst, historische, die uit den tijd zelven dagteekenen, en gewoonlijk aan de woonplaats van die persoon ontleend zijn; — ten andere, willekeurige, in later tijd ingesteld ter eere van een beroemd man.

Wat de eerste betreft, zoo herinnert ons te Amsterdam de *Bickersstraat* den Burgemeester Jan Bicker [5]), en te Antwerpen de *Rubensstraat* [6]) den grooten schilder, die beiden in de naar hen genoemde straten gewoond hebben. En te Amsterdam zou de Buitenkant van 't Nieuwe-waalseiland

---

[1]) *La Haye*, T. II. p. 167. [2]) EEKHOFF, Deel II, blz. 309. [3]) BOITET, blz. 582.
[4]) Vergl. J. TER GOUW, *Amsterdam*, 1e st. blz. 34.
[5]) » » » » » 70, 2e stuk, blz. 62.
[6]) *Antwerpen*, blz. 91.

het volste recht hebben op den titel: *De Ruyters-kaai.* Wel mag het verwondering baren, dat de naambordjes in verschillende steden een groot aantal onbeduidende namen in leven houden — de Pieter Jacobsens en Jacob Gerritsens, en Jonge Roelens en Aaltje Bacxen en honderd anderen, terwijl die onzer beroemde mannen en vrouwen te vergeefs gezocht worden.

Voor weinig jaren heeft men te Amsterdam, ter eere van den stichter der Nieuwe Kerk, aan een daarbij gelegen steeg den naam van *Eggertsstraat* gegeven, ofschoon men er 's mans doopnaam *Willem* wel had bij mogen voegen, want Eggerts heeft men verscheidene gekend [1]); en nu onlangs is buiten de Leidschepoort te Amsterdam een bordje gesteld met het opschrift *Vondelsstraat*, een naam, die van rechtswege toekwam aan de Warmoesstraat tusschen de Oude Kerk en den Vijgendam. — Intusschen al is in deze naamgeving geen verband tot Vondels woonplaats te vinden, toch wel tot de plaats, waar 't Vondelsfeest gevierd en zijn standbeeld opgericht is. Maar als men te 's Gravenhage het opschrift *Huyghensplein* leest, dan moet men vragen, waarom dat juist dáár en niet liever aan 't een of ander plein in de nabijheid van de *Zeestraat,* die toch ieder, voor zoo verre hij geen volslagen vreemdeling is in de geschiedenis en de letteren, dadelijk aan Huygens doet denken?

Antwerpen is met die soort van opschriften de Hollandsche steden al lang vóór geweest. Al voor ruim veertig jaren las men daar *Godfriedskaai* (ter eere van Godfried van Bouillon, die Markgraaf van Antwerpen was). *Van Dijkskaai*, *Jordaanskaai*, *Orteliuskaai*, *Plantijnskaai*, *Kaai van Meteren*, *Quinten Metsys doorgang* [2]). Een betere geest schijnt te dien opzichte ook ten onzent bij de Gemeentebesturen te ontwaken. Moge die niet weêr insluimeren. Nog beter wellicht, stellig met meer algemeene en duurzame werking dan de schoolboekjes, kunnen de naambordjes aan de straten dienen om bij het volk de namen van hen, die ons vaderland ter eere strekten, in geheugenis te doen blijven.

In alle steden vindt men er onder deze straat-opschriften, die de aandacht trekken door hunne zonderlingheid — immers in de oogen van zoo velen, als de oorsprong en ware beteekenis dier namen niet kennen. Wij zullen slechts een Haagsch voorbeeld bijbrengen. Daar leest men *de Lange Pooten* en *de Korte Pooten*. Menigeen meende, zoodra hij maar 't Haagsche wapen gezien had, de explikatie gevat te hebben: de Lange Pooten zinspeelden op die van den Ooievaar; de Korte Pooten waren er natuurlijk bij wijze van tegenstelling bijgevoegd. Wij hebben die verklaring

---

[1]) J. TER GOUW, *Nal op mijne Amst.*, blz. 71.

[2]) *Antwerpen*, blz. 33, 44, 46, 47, 59, 115, 121.

vroeger zelfs uit den mond van geleerde mannen vernomen. Maar sedert De Fonseca zijn werk in 't licht gezonden heeft, kan ieder lezen, dat die naam *pooten* hier »een bepoote laan" beteekent, en dat er een tijd is geweest, dat deze beide straten een laan van treurwilgen vormden in de nabijheid van 't Grafelijk Hof [1]).

Dat is intusschen al zoo lang geleden, dat onze tijdgenooten wel te verontschuldigen zijn, als zij zich dat niet meer zoo dadelijk herinnerden. Ja reeds voor bijna drie eeuwen was die laan van treurwilgen al vergeten, en dachten de Hollanders bij die Haagsche *Lange Pooten* en *Korte Pooten* wel degelijk aan Ooievaars- en Hanepooten. Daarom dan ook, wanneer een schoolknaap in zijn schrijfboek letters »als hanepooten en ooievaarsbeenen" maakte, riep de Meester hem toe:

Wacht u voor *pooten*, ghy *Haechsche* knecht [2]).

Een andere zonderlingheid is 't wanneer men een gang tusschen twee houten schuttingen als een laan betiteld ziet, zoo als: *Parklaan* te Amsterdam.

Andere van die opschriften leveren opmerkelijke proeven van verbasteringszucht. Men vindt ze in alle steden, maar wij willen ons tot twee aardige proefjes uit Leeuwarden bepalen. Als gij daar een *Schinkevreterssteeg* vindt, en om dien naam wellicht lacht, weet dan, dat het eenvoudig een verknoeide vorm is van *Sinte-Frederikssteeg* [3]). Een andere steeg in die stad heet van oudsher *de Bontepapesteeg* of *Bontepaterssteeg*, »also genoempt naar sekeren Vicarius van Nieuwen-Hove, Frederick genaempt, draegende een tabbaert met bont becleedt" [4]). Dit werd eerst *Bonepaterssteeg*, en eindelijk zelfs omgewerkt tot *Pompemakerssteeg*.

Zelfs kunnen die verbasterde namen de geleerden soms aardig beet nemen. Zoo gaf Mr. L. Ph. C. van den Bergh de *Ossespookssteeg* te Amsterdam een plaats in zijn *Kritisch Woordenboek der Nederlandsche Mythologie* [5]), omdat hij dacht dat daar wel een oud-Germaansch »spookdier" in schuilen kon. Och neen! 't is heel modern, en niets anders dan een verbastering van *Osjespoortssteeg*, in 't begin der 17de eeuw zoo genoemd naar de brouwerij *het Osje*.

Somtijds kan men twee naambordjes — natuurlijk een nieuw en een oud — boven elkander vinden, die aan dezelfde straat of gracht verschillende namen geven. Zoo vertelt het nieuwe blaauw verlakte bordje aan den hoek der gracht tegenover het Oudezijds-Heerenlogement, dat gij

---

1) *La Haye*, I. p. 41.

2) VALCOOCH, *Regel der Duytsche Schoolmeesters*. — Men herinnere zich hier dat men, tot in de vorige eeuw, door *Duitsch*, niet *Hoog-* maar *Nederduitsch* verstond.

3) EEKHOFF, Deel I, blz. 198. 4) Ald. blz. 199. 5) Blz. 213.

daar den *Oudezijds-voorburgwal* hebt. »Neen", zegt zijn oude steenen confrater, die nog uit den tijd van Prins Maurits dagteekent, »ik kan 't u beter zeggen: het is de *Fluweelenburgwal*."

Vermakelijke proeven van pedante domheid leveren ons de Fransche vertalingen van Nederduitsche namen. Wij zullen hier niet meer spreken van de vernuftige overzetting der Amsterdamsche *Samoreuzenbrug* in *le Pont des Amoureux*, of van den *Janrodenpoortstoren* in *la Tour de Saint Jean;* wij willen de voorbeelden nu eens uit Antwerpen halen en kiezen officiëele vertaling, door de ambtenaren op 't Stadhuis gemaakt, en door 't Stadsbestuur goedgekeurd.

Die officiëele vertaling werd in 't begin dezer eeuw onder de Nederduitsche namen der straten op alle hoeken in de stad gesteld [1]). Zoo kreeg men bij de *Happaertsstraat* de vertaling: *Rue Isolée* [2]); de *Herman-Haecxkaai* werd *Rue du pauvre coin* [3]); de *Hochstettersstraat*, *Rue des Oculistes* [4]) en het *Sandersgat*, *Le Trou d'Alexandre* [5]). Waar haalde men die dwaasheden van daan? Dit willen wij nog even zien.

De Happaertsstraat ontleende haar naam van de oude en ridderlijke familie Happaert, die er weleer vele huizen bezat en zelve woonde. Maar 't volk sprak dien naam uit: *Apart straat*, en zoo maakte de stadhuisman in zijn wijsheid er een *Rue isolée* van. De Herman-Haecxkaai, genoemd naar een aanzienlijk koopman in 't laatst der 15de en 't begin der 16de eeuw, werd in het volksdialekt verbasterd tot Harmen-Hoeksstraat, en, evenzeer met weglating der aanvangsletter, als *Armehoeksstraat* uitgesproken, en dus door denzelfden snuggeren ambtenaar, met de naauwkeurigheid van een schooljongen, vertaald: *Rue du pauvre coin*. De Hochstetters waren met de Foggers en de Welsers de voornaamste kooplieden van Antwerpen in de 16de eeuw [6]). Van hen ontleende de straat, waar zij woonden, haar naam. Maar 't volk wierp ook hier de *h* weg en zei: *Oogsettersstraat*, en dus werd de officiëele vertaling: *Rue des Oculistes*. De naam *Sandersgat* stamt ook van een familienaam af; maar vernuftiger overzetting was er niet uit te denken dan *Trou d'Alexandre*.

III.

Van den openbaren weg sprekende denken wij natuurlijk ook aan de handwijzers buiten de steden. Deze verschillen hierin van de naambordjes, dat men op de laatste leest waar men *is*, — op de eerste waar men *heengaat*.

---

[1]) *Antwerpen*, blz. 16. [2]) Ald. blz. 104. [3]) Ald. blz. 47.
[4]) Ald blz. 71. [5]) Ald. blz. 120. [6]) Ald. blz. 177.

Zulk een handwijzer bevond zich, volgens de overlevering, in de nabijheid van Kampen op een plek, waar een voetpad begon, dat voor den wandelaar den weg naar zeker dorp aanmerkelijk bekortte. Doch verder op was dat pad door vele andere doorkruist, of verdeelde zich herhaaldelijk, zoodat ook daar handwijzers gesteld waren, om al wie lezen kon te recht te helpen. Doch nu had men, voorzichtigheidshalve, op dien eersten handwijzer het volgende opschrift gesteld:

VOETPAD NAAR N.

NB. *Die niet lezen kunnen zullen maar best doen den grooten weg te houden.*

't Spreekt van zelf, dat het lang, heel lang geleden moet zijn, dat die handwijzer met dat opschrift in den omtrek van Kampen stond.

Groote steenen, die hier en daar aan de kruiswegen lagen, dienden weleer ook als wegwijzers. Tegenwoordig zijn ze, door 't verbeteren van oude en 't aanleggen van nieuwe wegen, reeds meerendeels weggeruimd, en men vindt er nog slechts enkele op de heiden. Wij zouden er niet van behoeven te spreken, ware 't niet, dat de overlevering gewaagt van opschriften op zulke steenen. Zoo verhaalt zij, dat ergens in Zuidholland — de juiste plaats is niet meer bekend — een zeer groote en zware steen aan den weg gelegen heeft, waarop de voorbijganger las:

Wonder boven wonder
Zag je me van onder!

Duizenden hadden 't reeds gelezen, zonder het wonder te hebben aanschouwd, maar ze dachten wel dat er een schat onder verborgen lag. »Dien moet ik hebben," zei eindelijk een aanzienlijk heer, die in de nabijheid een landgoed gekocht had. Hij nam een ploeg polderjongens aan, die met groote inspanning den steen het onderste boven keerden, en toen las de nieuwsgierige landheer:

O wat ben ik blij,
Dat ik nu leg op mijn andere zij!

De anekdote wordt natuurlijk ook in andere landen verteld, en in Engeland zou zelfs eens de wijze Koning Jacobus I zich door zoo'n steen hebben laten foppen [1].

---

[1]) Vergl. den *Navorscher*, XI. blz. 380.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

WOORDSPELINGEN, KAKOGRAFIE EN ONZIN.

Talrijk zijn de opschriften, waarin met het woord *teren* gespeeld wordt. Zoo las men boven een lijnbaan:

* Achteruitgaan en verteren
Is mijn wensch en mijn begeeren.

Op gelijke wijze zei Huygens van een lijndraaier:

De man doet niet als winnen
En hij gaet achterwaert,

en een ander dichter gaf dit raadseltje op:

Een man, die daegs een daelder won
Verteerde daegs een dukaton:
Hij teerden achteruyt en bleef een man met eeren,
Zoodat hem niemant in zijn handel mocht blameeren.

Ook met het woord *toren* werd meermalen gespeeld. Men herinnert zich wellicht het rijmpje, dat in 1648 een Amsterdammer op de Nieuwe Kerk maakte, en dat zinspeelde zoowel op de drie glazen, die de Regeering door Bronkhorst ter gedachtenis van den Munsterschen vrede schilderen liet, en op den toren, die toen gebouwd werd, als op het beteugelen van woelzieke predikanten:

De Wijze Magistraat, om d'Eendracht niet te storen,
Sloot *in* de kerk de *Vreê;* en *uyt* de kerk den *Tooren.*

Uit dien tijd dagteekent ook een opschrift, dat men nog voor een dertigtal jaren las voor een gevel in de Reguliersdwarsstraat bij 't Koningsplein: ***Wijckt den tooren***, onder de afbeelding van een man, wien een toren op 't hoofd viel [1]).

---

[1]) Medegedeeld door den Heer F. J. Eyzendooren te Amsterdam.

Een andere woordspeling las men buiten Dordrecht aan een Veer, waar tevens een stalling was:

Hier *waagt* men met een *wagen*
En *vaart* men met *gevaar* [1]).

De man, die dit opschrift stelde, wou geestig wezen, doch bedacht niet, dat reizigers, voor zoo verre 't geen waaghalzen waren, allicht vervaard konnen wezen om van zijn voer- en vaartuig gebruik te maken; 't is dan daarom ook weggenomen.

Een meëverkooper had op zijn luifel deze woordspeling:

* Dat *mé* heel soet moet sijn, dat kan men hieruit lezen,
Voeg *me* in 't woordje *hel*, het zal de *hemel* wezen.

Een glasschrift bevatte er een met cijfers:

* Ik 20 wat — wat 20 gij?
Ik 20 mijn lief en 30 mij.

Ra, ra, wat is dat? — Een oude aardigheid, die men aan jonge juffrouwen ter ontcijfering voorlei. Lees voor 20 *vingt* (wat in 't volksdialekt der 17[de] eeuw als ons *vind* klonk [2]) — en voor 30 *dix-vingt* (»die vindt") en gij hebt de oplossing; — ofschoon eigentlijk *dix-vingt* niet = 30 is, maar = 200, even als *six-vingt* = 120 en *quinze-vingt* = 300.

In 1793 vierde Gent met veel luister het feest van een Primus aan de Hoogeschool te Leuven, Jan Baptista Hellebaut. Bij die gelegenheid had een Gentenaar in de Veldstraat dit cijfer-rebus:

WIe kan DoCh beter VIeren
Voor Joannes baptIsta heLLebaut
aLs Met VIIf en tWIntIg
44444. 44444. 44444. 44444. 44444.

en die soort van aardigheid is sedert in Belgiën schier bij elke viering nagevolgd.

Dat het vernuft onzer tijdgenooten voor de zeventiende-eeuwsche vindingrijkheid in woordspelingen nog niet wil onderdoen, bleek uit menig opschrift op 't Oranjefeest in 1863. Slechts een ten voorbeeld.

Te Utrecht, in de Korte-Elizabetsstraat, las men onder de borstbeelden van Willem II en Willem III:

Na 't fransche juk verscheen er later
De dierbre held van *Waterloo*.

Als Redder, op des onheils boô,
Toog Willem drie van 't *Loo* naar 't *water* [3]).

Men begrijpt, dat de man hiermeê doelde op den watersnood van 1860.

---

[1]) Medegedeeld door den Heer Smits van Nieuwerkerk.

[2]) Vergelijk de spelling met *ng* in Vondels *Rommeloot* en *Reyntje de Vos*.

[3]) *Oranjevonken*, blz. 88.

Tot de woordspelingen behoort ook 't volgende grafschrift:

HIC IACET QUI TRIBUS ANNIS VIGINTI QUATUOR PROCREAVIT LIBEROS,

't welk men vertalen kan:

Hier ligt, die in drie jaren 24 kinderen heeft verwekt;

maar ook:

Hier ligt, die bij drie Annaas 24 kinderen heeft verwekt.

Voor eenige jaren las men op een bordje te Schiedam, en wellicht leest men er 't nog:

Hier klopt men de menschen
en brandersknechts ook.

Wie 't las kreeg een schrik op 't lijf, — immers, die elders t' huis behoorde, en wel Hollandsch maar geen Schiedamsch geleerd had — en hij repte zich om weg te komen eer hij bij den kraag gepakt en bont en blaauw gebeukt mocht worden; — maar mijmerde toch in 't heengaan nog, wat bijzondere klasse van zoogdieren die brandersknechts mochten zijn, zoo ze geen menschen waren? Maar een Schiedammer heeft het ons eenvoudig opgehelderd. Wat men te Amsterdam *porren* en elders *wekken* noemt, heet te Schiedam *kloppen;* — 't was dus een Schiedamsch pordersbordje. En wat die brandersknechts betreft, — daar deze niet als andere menschen, alleen in den vroegen morgen, maar op elk uur van den nacht gepord moeten worden, zoo was daarvoor een afzonderlijke aankondiging noodig.

Daar er zoo machtig veel kakografie en onzin gedebiteerd wordt in kranten en dichtbundels, in preeken en traktaatjes, in verhandelingen en verslagen — behalve in die van 't Onderwijs natuurlijk — is 't geen wonder, dat men die elementen ook in de opschriften waarneemt.

Wij zagen in 't Humoristisch Album van 1859 [1]) de afbeelding van 't pothuis en 't uithangbord van zekeren K(rijn) A(art) Pot, besteller en schoenlapper, waarop te lezen stond:

HIER DOET MEN
B E S T E L I N G E N
en
MAAKT MEN
S C H O E N E N en L A A R Z E N
K A P O T.

Al is nu deze aardigheid mogelijk niets anders dan een vinding van

---

[1]) Blz. 185.

van 't humoristisch vernuft van den redakteur, zoo kan zij toch als type dienen van zooveel honderde, neen duizende uithangborden, als wij sedert een halve eeuw of langer, gezien of gelezen hebben aan pothuizen en kelders, aan winkels en magazijnen, die een doorloopende tentoonstelling gaven van wanspelling en taalverknoeiing. En wat nu de koppen betreft, die uit de pothuizen ons plachten aan te kijken, — in de dagen toen nog geen moderne stedebouwtheoriën hun den verdelgingsoorlog hadden aangedaan, en te Amsterdam zeven achtste van den kleinhandel en de miniatuur-industrie in pothuizen gedreven werd, hebben wij daar nog vrij wat karakteristieker figuren en schilderachtiger koppen uit zien kijken, dan die de Humorist voor ons uitgeteekend heeft. Onder anderen waren, vóór het derde eener eeuw, de *geleerde schoenpoetsters* op den Dam bij de Kalverstraat vermaard, en haar pothuis werd in de *Manuels* dier dagen zelfs den vreemdelingen opzettelijk aangewezen als »le cabinet des *décrotteuses savantes*." 't Waren twee vrouwen — de eene jong, de ander al bejaard — maar beide echte typen, zoo als men ze nu op den Dam niet meer vindt, en die, hadden ze in dien tijd geleefd, Breêro merkwaardig genoeg gevonden zou hebben om er een kluchtspel meê te illustreeren, of Jan Steen om ze op het doek tusschen een paar dronken boeren te zetten. Ze zaten achter een hooge verschansing van schoensmeerpotjes meestal verdiept in de lektuur van een oud, smerig boek, of beiden lazen overluid elkander iets voor uit een oude krant of nieuwspost, tot dat ze plotseling gestoord werden door een voorbijganger, die een potje kwam koopen, of een »kantoorheer", die eer hij den Paradijsvogel binnen stapte, zijn laarzen gepoetst wilde hebben.

Op den Haarlemmerdijk bij de Wieringerstraat leest men:

HIER OVERTREKT
en
REEPAREERT
men
P A R A P L U I S en
PARACOLS.

H I E R S T U U R T
M E N
D E W A S C H.

De vereeniging dier beide opschriften bewijst niets anders dan dat elk der echtgenooten een eigen vak uitoefent; — maar die *paracols* hebben al menigeen in den waan gebracht, dat daar een onfeilbaar middel tegen halsbreken verkrijgbaar was. Intusschen mag men opschriften met afwijkende spelling, als (om nog één voorbeeld uit honderd te grijpen) in de Staalstraat:

G E K O O K D E
E IJ E R E N
T E K O O P.

tegenwoordig al niet meer als kakografiën beschouwen: die eierkooker

heeft mogelijk een »eigen spelling", — en daarop zeker evenveel recht als andere letterkundigen, die geen eieren kooken [1]).

Even zoo had reeds voor eenige jaren zelfs een slager te Landsmeer zijn »eigen spelling," en schreef daarom: *Slagter en vleeschhouder* [2]), maar gelukkig voor hem, waren zijn klanten niet slim genoeg, om dit letterlijk op te vatten, en hem zijn *vleesch* te laten *houden*.

In den Haag las men, ook reeds eenige jaren geleden, aan een gang op 't Spui:

J. van der Waart
Melk van een koe en gijte
Melk te koop.

Te Leeuwarden, op 't bolwerk bij de Wirdumerpoort stond voorheen op een bordje aan den waterkant: *Verboden legplaats* [3]). Eigentlijk is het thans zoo gewone: *Verboden toegang* geen zier beter; maar bij dit laatste is somtijds duidelijkheidshalve nog een bijzondere aanwijzing gevoegd, gelijk op de bordjes aan de lanen van Oud-Bussem, waar de toegang den ezels en honden ontzegd, maar allen anderen knappen lui vrijgelaten wordt.

Men herinnert zich nog wel den sneeuwstorm van 16 Januarij 1867:

Toen Nederland, in 't wit, zoo maagdlijk rein,
Leek op een prik Siberië in het klein.

Den volgenden morgen had een timmerman in de Duisteresteeg te Zwol dit opschrift met krijt op zijn deur gezet:

nitet
uisin
mardro
meen
etekin.

Vele menschen bleven voor dat opschrift staan kijken, even verbaasd als de Fransche geleerden voor die van de *Ouadi Mokatteb;* niemand verstond er iets van en men zocht naar een Daniël, die 't verklaarde. De hulponderwijzer eener openbare school, die juist voorbijkwam, en voor wien allen op zij gingen, omdat zij hoopten, dat hij 't hun wel zou kunnen uitleggen, zei, dat het Sanskriet was; maar nu waren onze Zwolsche menschen nog even wijs. Een katechizeermeester, die ook op de proppen kwam, zei: »'t Is Hebreeuwsch, 't welk overgezet zijnde beteekent: »»Hij geeft sneeuw als wolle."" — Maar de voorzanger der Synagoge, die juist achter hem stond, heette 't hem liegen en schold hem voor een ezel, die

[1]) Vergl. *Uith.* Deel I. blz. 162.
[2]) [3]) Medegedeeld door den Heer P. Leendertz Wz.

geen woord »op Joodsch" verstond; wat geen kleine woordenwisseling veroorzaakte. Eindelijk kwam de timmerman, die niet begreep wat dat standje voor zijn deur beteekende, zelf voor den dag, en verwonderde er zich ten hoogste over, dat de Zwollenaars geen Zwolsch meer verstonden. »Dan zal ik 't jelui voorlezen," zei hij, en las, met zijn duimstok bijwijzende:

Nit et uis in mar dr om een, et ek in.

[Niet het huis in, maar der om heen, het hek in.]

Er lag namelijk zoo veel sneeuw voor en tegen de deur, dat de man, geen lust hebbende, die in huis te krijgen, de bezoekers door dit opschrift verzocht, door het hek het achterhuis in te gaan [1]).

Maar in kakografische merkwaardigheden zijn de Vlaamsche opschriften nog veel rijker dan de Noord-Nederlandsche.

Te Antwerpen, bij de Kempensche vaart, leest men boven een herberg dezen »hutsepot":

In de Neuwe Vaart
estminet
bey C. Klops [2]).

En in de Huikstraat, op een bord in blaauwe letters, zoo groot als kurassierslaarzen:

Hier mackt men bifsteks aeleuren [3]).

Wat *aeleuren* is, begrijpt een Hollander zoo licht niet, en noch *de Woordenlijst*, noch *het Woordenboek* kan hem terecht helpen; daarom willen wij het doen. 't Is een zamentrekking van *alle uren:* kom er vroeg of laat, gij kunt er altijd biefstuk krijgen.

In de Sauciesstraat woont een slager, of, als de Antwerpenaars zeggen: een beenhouwer, die voor zijn venster geschreven heeft:

Besste Vlees
aen 50 *Sentie*
me het pond [3]).

En een barbier op de Veemarkt heeft dit voor zijn venster:

Ier sçheerts men
Van daeg voor niiets [4]).

Dat lokte een schapeboer uit om binnen te gaan, en zich de rosse stoppels van wang en kin te laten schrappen. Toen hij zich met een

---

[1]) *Handelsblad* van 28 Januari 1867.

[2]) De Potter, blz. 120. [3]) id. 121. [4]) id. 123.

schoonen doek afgeveegd had, wou hij met een: »dank ou zulle!" heengaan, maar de barbier plaatste zich voor de deur en hield de hand op.

»Maar" zei de boer, »er staat aan je venster te lezen, dat je *van daag* de menschen *voor niets* scheert." — »Dan heb jij niet goed gelezen" was 't antwoord; er staat wel dat *men* voor niets scheert, maar niet dat *ik* het doe. En dus betalen vriend, of m'n deur niet uit." — En de schapeboer kwam niet weg, zonder zijn twintig-centimestukje geofferd te hebben.

Te Aalst in de Leopoldsstraat leest men op een bord: *F. de Coninck-Boone, winkelhier en fruitenhier* [1]). *Fruitenier* voor fruitverkooper, is even wettig als kruidenier, maar de man schijnt te willen zeggen: *Hier* is de *winkel*, en *hier* zijn de *fruiten*.

En in dezelfde stad in de Vaartstraat:

> Te koop bij J. B. Pussemier
> wit kalk in tonne en schalien
> en koopman in hoppe [2]).

Te Gavere:

> E. Verspeelt taerwe en zaedscheerder.
> Herbergier en verkoop dranck [3]).

Te Bachte:

> In Bagde bruge,
> Verkopt men drank [4]).

De herberg namelijk staat bij de brug van 't dorp, en daarom hangt de man *Bagde bruge* uit; een Hollander zou zeggen: *Bachterbrug*. Bij Deinze heeft een timmerman 't volgende op zijn uithangbord:

> Bij J*** temperman, schrynwerker,
> gaet ook uit werken in daghuer aen die 't begeert,
> wagen en kerremaker, en maekt ook doode kisten [5]).

Te Merckem, op de Iper-kalzijde:

> In de grote Blaese
> drancken logist te voet
> en te peirdt. [6])

En te Handzame, digt bij 't station van den spoorweg:

> Tenden den dam,
> Verkoopt men klakken en drank [7]).

Tenden den dam wil zeggen: »aan 't einde van den dam." Verwonderlijk is 't, wat oude taal men nog op die Vlaamsche uithangborden vinden

---

[1]) [2]) De Potter, blz. 115. [3]) id. 114. [4]) id. 108. [5]) id. 112. [6]) [7]) id. 118.

kan: juist zoo drukte men in de 14de eeuw zich uit; b. v. de Ongenoemde Klerk, als hij van 't einde of de grens van 's Bisschops land spreekt: *tenden sinen lande* [1]).

Eenige opschriften munten uit door overvloed van punctuatie. De herbergier te Eecke doet het met punten:

In den Beer. bij J. Fraeyman.
Lozement. te. voete. en. te. peerde.
Locement. apied. et. cheval [2]).

Maar die te Semmersaake doet het nog cierlijker met komma-punten:

In; het; gemeente; huys;
logement; te; voet; en; te; peerde [3]).

Sommige opschriften zijn, immers voor ons, geheel onverstaanbaar. Te Schelderode leest men: *In den nieuwen Steewic* [4]). Wat is dat voor een ding? — Te Mariakerke: *In den verzetten Kriekboer* [5]), waarboven een staand boertje geschilderd is. Is *verzet* hier een verleden deelwoord, en de kriekboer dus *verhuisd?* Of wil het zeggen, dat hij in zijn beste kermispak is voorgesteld? Immers *verzet* of *ferset* was in 't begin der 17de eeuw een stof, waarvan men zondagskleêren maakte. W. D. Hooft zegt in zijn Jan Saly van een meisje: »daerenboven hetse noch twie jacken, het iens hondskooten d' ander ferset. 't Hondskoten sel se werckendaechs draegen, 't ferset heiligendaechs." 't Was een zeer fijne en zachte stof, waarom dan ook Starter van een mooi juffertje zei: »Sy het ien paer fursette wangen, jy soudter jou tavongd wel meê lijen." En ook mannen droegen die stof; de Drossaard laat Warenar als zijn beste kleed noemen »een grofgraine kasjak mit een paer verzette mouwen."

Sommige opschriften leveren verrassende combinatiën. Vóór 40 jaren las men te Brussel, in de Rue du Parchemin, boven een speelgoedwinkel, waar tevens zijden linten, enz. verkocht werden:

Magasin de jouets d'enfants et de rubans d'ordres [6]).

Op de Weesperstraat te Amsterdam ziet men op een bordje een *Klisteerspuit* boven en het woord BOEKBINDER onder de namen van MOZES en KLAARTJE. Dat *boekbinder* heeft al menig schooljongen, die *citissime* zijn boeken moest laten opknappen, wilde hij zich geen »duizend regels" op den hals halen, den steilen trap doen opklauteren, — dien hij echter nog veel haastiger weêr afklauterde — of afduikelde — zoodra hij, bij

---

1) Uitg. van 't *Hist. Genootschap te Utrecht*, blz. 35.
2) 3) DE POTTER. blz. 109. 4) id. 184. 5) id. 108.
6) Medegedeeld door den Heer J. Z. Mazel te 's Gravenhage.

Mozes en Klaartje binnengetreden, de »klaargemaakte spuiten" op tafel zag liggen. Mozes Boekbinder bindt geen boeken, en Klaartje evenmin; maar beiden oefenen 't vak uit, dat door de klisteerspuit wordt aangewezen, — hij, voor de eene, zij voor de andere helft der lijdende menschheid.

Uit het opschrift voor een gevel te Haarlem:

IN 'T SOET NEDERLANT.
ICK BLIJF GETROV. ICK WIJCK NIET AF.

al geeft het aanleiding tot vragen, die zonder antwoord blijven, begrijpt men ten minste zoo veel, dat hij, die 't stelde, zijn vaderland lief had; maar wie verklaart ons opschriften als de beide volgende? Wij kiezen er namelijk een uit de 17de eeuw en een uit onzen tijd, ten bewijze dat men tegenwoordig in het samenflansen van vromen onzin en Frans-Baltesiaantjes nog even knap is als toen.

Voor een luifel las men voor een paar honderd jaren:

* Mayken Freerckx woont hier met Harmen Advokaat.
Het rijk der hemelen het al te boven gaat.
De wijse man die seyt: het is hem leet of lief,
Die een ander sijn nering onderkruipt is een dief.

En wij schrijven er onder:

Die het bovenstaande abracadabra verstaat
Verdient, onzes inziens, een doctoralen brief.

Op een bord te Leiden, tusschen de Zijl- en Heerenpoorten, dat eerst sedert 1865 bestaat, leest men:

De Dood en de Aarde! dad zijnen onze beste kameraten
En al die deze woorden goed begrijpt! die kan met ons het besten praaten,
En alle menschen van de wereld! die zich boven de Aarde verheffen,
Die hebben geen verstand: of zij moeten kunnen zeggen, wat deze woorden betreffen [1]).

Wij moeten het aan de Leidsche geleerden overlaten, dit mysterie te ontsluieren.

Tot de onzinnige opschriften behooren ook de tooverspreuken en bezweeringsformulieren, die — niet enkel oudtijds aan de woningen [2]), maar ook veel later nog, op allerlei soort van voorwerpen geplaatst, ja, op 't lichaam gedragen werden. Zij waren van drieërlei soort: 1°. om op anderen een gewenschten invloed te oefenen; 2°. om zich zelven te beveiligen; 3°. om anderen te beschadigen.

Tot de eerste soort behooren voornamelijk zulke, die een wanhopig

---

[1]) Medegedeeld door den Heer H. S. A. Obreen, student te Leiden.

[2]) Vergl. blz 189.

minnaar kon aanwenden, om een meisje, dat niets van hem weten woû, te dwingen hem lief te krijgen. Mr. L. Ph. C. van den Bergh geeft voor dezulken o. a. de volgende voorschriften:

> Schrijf deze woorden in een maagdenperkament: *Igna*, *Agila*, *Apilut*, en steek het in uwen mond aan de regterkaak en kus haar daarmede.
>
> Schrijf deze woorden op een appel: *Ezón*, *Ezoné*, *Ezonám*, en geef haar dien te eten; zij zal u lief krijgen [1]).

Wie wil kan 't eens beproeven, — baat het niet, het schaadt niet.

Van de tweede soort hebben wij reeds een voorbeeld gegeven in het Zevende Hoofdstuk [2]). En van de derde soort kan men er een paar afgebeeld vinden in den Groninger Volksalmanak voor 1839. Want zelfs een Bisschop van Munster, de beroemde Bommen-Berend, was bijgeloovig genoeg om zich met die dwaasheid in te laten. Immers, toen hij in 1672 Groningen belegerde, liet hij, om zijn bommen tot ware helsche machines te maken, er tooverspreuken op zetten. Wij zullen er maar geen afschrijven; onze lezers zouden er toch niet uit wijs kunnen worden; — 't is een poespas, dat alleen Bisschop Berend en de Duivel lezen konnen.

Ten slotte vermelden wij in dit hoofdstuk ook de profetische opschriften, die dit eigenaardige hebben, dat ze altijd eerst aan 't licht komen, lang nadat de tijd vervuld is, terwijl ze zich vroeger stilletjes verborgen hielden, en men dan dikwijls nog niet eens het origineel maar slechts een berijmde overzetting te zien krijgt. Zelden had er, weleer, toen men nog veel met de gave der profetie ophad, een gewichtige gebeurtenis plaats, waarvan 't niet later bleek, dat die reeds lang in een of andere inscriptie op een muur, glas of tafel voorzegd was. Zelfs had Pater Brugman al geprofeteerd van 't nieuwe Stadhuis te Amsterdam, en 't stond te lezen »in een tafel" van den Provinciaal der minderbroeders, maar 't werd eerst in 1680 berijmd:

> Te Amsteldam een magnifyck
> Stadt-huys sal men opbouwen,
> Met gelt en goet seer overryck;
> Dat yeder sal aenschouwen.

Maar ook nog in onzen tijd stellen sommigen belang in zulke dingen. In 1864 ontving de *Navorscher* van verschillende zijden, een profetisch opschrift [3]), dat weleer in 't Latijn te lezen zou hebben gestaan op een glas in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. En — wat nog het verwonderlijkste is, en aller navorsching waardig! — 't had er gestaan van A°. 1500

---

[1]) *Nederl. Myth.* blz. 327. [2]) Blz. 233.

[3]) Zie den *Nav.* XIV. blz. 159 en 250, maar 't was in den *Nav.* I blz. 190 ook al eens opgedischt.

tot 1787, en toch had niemand het ooit opgemerkt, tot dat het op eens in 1787 aller oog tot zich trok, waarop de Regeering het dadelijk liet wegnemen en verdonkeremanen. Doch een jaar later wist zekere Doctor Trochell of Troschel er nog een Hollandsche vertaling van op te duiken, die eindelijk in den *Navorscher* te recht kwam :

Nadat vervuld zal zijn 't jaar duizend zeven honderd,
 Zoo als de Christenheid den tijd van Christus teld,
Zal 't elfmaal achtste jaar, van iedereen bewonderd,
 Gantsch treurge dagen zien, wijl 't grooten rouw voorspeld.
Zoo niet dat aklig jaar de waereld zal doen kraaken,
 Zoo niet en aard en zee verwislen zal in Niet,
Zal echter alle Rijk het onderst boven raaken,
 En algemeene smart alom zijn wat men ziet.

Zeer kurieus voor navorschende geesten! Wij laten 't ook aan hen over te onderzoeken, wat het jaar 1788 gedaan heeft om de wereld te doen kraken, en of die Amsterdamsche profeet van A°. 1500 ('t zij dan dat hij Mankonia of Manson Lem of Monson Leive of Mozes Levie geheeten heeft; want ook daarover zijn de navorschers 't niet eens) in de war is geweest, dan wel of de Doctor of de vertaler of de afschrijver zich vergist heeft. Ja mogelijk vindt zelfs, nu wij er op nieuw de aandacht op gevestigd hebben, een hunner het oorspronkelijke Latijn nog terug, en brengt hij zijn medenavorschers in verrukking met de gewichtige ontdekking, dat de derde en vierde regel niet goed vertaald zijn, en dus luiden moeten :

Zal 't elfmaal achtste jaar plus een, elk, als bedonderd,
Doen kijken op zijn neus, enz.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

VARIA.

I.

Volgens de natuurkundigen is traagheid een eigenschap, aan alle lichamen gemeen. Bij de meeste menschen openbaart zich die eigenschap nooit sterker dan wanneer het op geven en betalen aankomt. Hieruit vloeide een soort van opschriften voort, die men dreigende en dwingende zou kunnen noemen. Zij zijn tweeërlei, naar gelang zij vrijwillige giften of betaling van 't verschuldigde tot voorwerp hebben. En wij geven van elk een voorbeeld.

Op de armbussen, voor zooveel die nog een opschrift hebben, leest men tegenwoordig eenvoudig den naam der armen of van 't gesticht, waarvoor de giften gevraagd worden, — of een algemeen: *Gedenkt den armen;* een uitnoodiging, waaraan ieder lichtelijk voldoen kan, ook zonder iets te geven. Maar in de 17de eeuw had men daarvoor veel indrukwekkender opschriften, b. v.:

> * Die nimmer goet doet aan anderen
> Moet zelf in een bedelaar veranderen.

En de belleman, die er meê rondging, hield met een streng gelaat den menschen, bij wie hij zich aanmeldde, dat opschrift voor den neus, waarom zij dan ook niet nalieten, een ruime gift in de bus te werpen, uit vrees, dat de profetie vervuld zou kunnen worden.

Hierin ligt dan ook de eenvoudige verklaring, waarom de kollekten vroeger altijd meer opbrachten dan tegenwoordig.

Een der lastigste baantjes van den gildeknecht — onverschillig of 't rederijkers of schutters of ambachten waren, die hij diende — was 't ophalen der jaarzangen of, erger nog, der boeten. Dan werd hij dikwijls, gelijk een keur van 't Amsterdamsche kleêremakersgild van 25 November 1676 met zoovele woorden zegt: »van sommige quaetwillige gildebroeders vuyl

en onbehoorlijk bejegent." Maar daar hadden de overlieden van 't schuttersgild te Alkmaar een middeltje tegen bedacht, een opschrift op den staf, die hun knaap bij den rondgang in de hand droeg. Kreeg die knaap nu met kwaadwilligen te doen, dan hield hij hun dat opschrift maar eventjes voor, en zij lazen:

Sijt al gedachtich,
Met sinnen sachtich,
U boeten te betalen,
Al eer eendrachtich
Den Adel machtich
Die selfs komt halen.

Dat hielp zeker dadelijk. Maar dat woord *adel* verdient opmerking. Om overman van een gilde te zijn was edele geboorte volstrekt geen vereischte. Maar die heerschende zucht onzer poorterijen, al in de 14de eeuw, ja, waartoe in de 13de reeds de grond werd gelegd, om zich in alles met de Edelen gelijk te stellen [1]), oefende ook invloed uit op 't spraakgebruik, en zoo werden, eerst de Regeering der stad, vervolgens ook de Besturen der korporatiën, kortaf d e a d e l genoemd. Van dat spraakgebruik kan men in kleine plaatsen nog sporen vinden.

II.

't Was al van ouds de gewoonte, bij 't geven van Sinterklaas- of andere geschenken aan kinderen, ja- ook aan volwassenen, daar een papiertje of perkamentje aan te hechten met een opschrift, en, bij 't schenken van een boek, er zoo iets voor of achter in te schrijven.

Wij weten wel, dat die gewoonte ook heden ten dage nog niet geheel in onbruik is; maar de oudste voorbeelden zijn altijd de merkwaardigste. Le Long bewaarde in zijn verzameling van handschriften een perkamenten ceëltje, waarop te lezen stond:

Dit Laeken gheeft St. Nicolaus Joest Jacobszoen van Huessen tot een Mantel ofte Cap, om dat hij cloick leeren sal, ende niet broetdroncken wesen.

En toen Lowijs Porquin, in het midden der 16de eeuw, »tot onderwijs ende stichtinge van zijne kinderen" het boek geschreven had, dat, kortaf met zijn naam genoemd, langen tijd als schoolboek gebruikt, doch thans hoogst zeldzaam is, en hij daarvan een pracht-exemplaar aan zijn zoon Caesar vereerde, schreef hij op 't laatste blad, in een kransje van bloemen:

Aan Caesar Porquin behoort desen boeck,
God beware hem altijd *in duechden* cloeck.

---

[1]) Dit heb ik breeder ontwikkeld in 't Jaarboekje *Aurora* 1868, blz. 64—68. J. T. G.

De kursief gedrukte woorden hadden voor den knaap nog een bijzondere beteekenis: 't was 't devies zijner moeder. Toespelingen van deze soort waren destijds zeer geliefd — niet enkel om de aardigheid, maar vooral omdat daar voor 't kinderlijk gemoed iets aandoenlijks in gelegen was — en voor rechtgevoelende harten ook tegenwoordig nog wel ligt.

Bij deze twee voorbeelden van zestiende-eeuwers voegen wij er nog twee van beroemde zeventiende-eeuwers.

Hooft zond aan zijn lieve Leonoor »d' eerste kerssen van den zomer, in een doosje met roozeblaaden", en schreef op het deksel:

In de blaaden van 'een roosjen,
Vindt ghij, o mijn zoetste Troosjen,
Kleene gift. Waar zij zoo groot
Als de gunst, te kleen een doosjen
Waar de gansche wereldtkloot.

Huygens zond aan een juffrouw, die haar veertigsten verjaardag vierde, en — merkwaardig verschijnsel! — voor haar leeftijd uitkwam, een mooien bloemruiker, waarin hij vier kruisjes verborgen had, en hechtte er een blaadje papier aan, waarop dit te lezen stond:

Let op mijn sinnebeeldjen vrij:
Ghij derft vier kruyssen noemen;
Ben ick niet zediger als ghy?
Ick soeckse te verbloemen.

En hier moeten wij ook de opschriften van de zoogenaamde *surprises* gedenken, die niet zoo goedaardig zijn als de bovengenoemde, maar altijd op fopperij zijn aangelegd. Zij zijn legio, en wij bepalen ons tot een paar voorbeelden.

Zoo leest men op doosjes, waaraan men geen deksel noch opening bekennen kan, op elke zijde in eene andere taal, b. v. Fransch, Engelsch, Duitsch, Italiaansch, Spaansch:

Indien gij mijn geheim ontdekt,
Zult gij mijn schatten deelen.

Op anderen ziet men op het deksel een ezeltje en daarbij een Fransch rijmpje van dezen inhoud:

Ik ben maar een kleine, dat is niet bijzonder;
Maar wilt gij een grooten zien? kijk dan hier onder.

En wat vindt men als men 't opent? Een spiegel.

III.

De opschriften van kermistenten en kramen vermelden wij slechts *pro*

memoria: dien bombast en onzin verzamele wien 't lust. Vertelt ons de een, dat hij appelkoekjes bakt *à l'instar de Paris*, dan verkondigt een ander, dat hij 't zelfde doet *à l'instar des Pays-bas* [1]). De aardigste opschriften vindt men tegenwoordig nog aan de mallemolens — of, zoo als men ze te Amsterdam noemt, draaischuitjes — die zeer met hun tijd zijn vooruitgegaan. In onze jeugd waren 't leelijke, oncierlijke toestellen van latten en touwen; de paarden waren afgeronde blokken, waar een kop op gespijkerd was; pooten hadden zij niet noodig, want zij hingen in touwen; de schuitjes waren hangende varkenstroggen; en geen schilderij noch opschrift was er aan te bekennen Dan op eens — 't was in 1826 — kwam een model-mallemolen tot stand. Deze was opgericht in een zomertuin, die *Moskou* heette, aan den Outewalerweg gelegen, en vroeger een zeer bloeiende uitspanningsplaats was. Daar vond men, onder eene groote, fraai gedekoreerde tent, paarden, herten, leeuwen en andere gedierten, in natuurlijke grootte, naar 't leven afgebeeld, en daartusschen nette, schelpvormige wagens en sleden, alle welke voorwerpen niet aan touwen hingen, maar, langs gleuven in den grond aangebracht, in een cirkel werden rondgevoerd. Dit alles was zeer fraai; doch Moskou had zijn tijd gehad; de bezoekers waren niet talrijk genoeg om de onkosten goed te maken, en de tent met den geheelen toestel, werd toen binnen de stad, naar het perk aan de Schans over de Ossemarkt verplaatst; doch ook vandaar verdween hij weêr, om plaats te maken voor eenige loodsen en schuren, die men jaren lang met den titel van Kavallerie-kazerne heeft vereerd. Toch schijnt het dat het voorbeeld gewerkt had. Ook op straat werden van toen af de mallemolens en 't geen men daar binnen vond netter en behagelijker van vorm en opschik. En de hedendaagsche zijn zoo mooi als men verlangen kan, — gedekoreerd met draperiën en schilderwerk. Op den rand van den kap zelfs een heele galerij, in den trant der Munchener kinderprenten, met opschriften in rijm en onrijm. De een heeft de historie van Jan Klaassen, de ander die van Uilenspiegel of Pierrot, en weêr anderen hebben de voorkeur gegeven aan koddige tafereelen van verschillenden aard. Slechts één tot voorbeeld.

Een zwart zijden mevrouw staat voor een witten kok en wijst naar een soort van oven op den achtergrond, waaruit een paar beenen steken, en deze inscriptie:

OP DE LONDENSCHE TENTOONSTELLING.

Gerechte hemel! daar valt mijn man in uwe *machine om worst te maken!*
Best Mevrouw! hoe wilt UEd. hem hebben? met uijen of met truffels?

---

[1]) Dit is, terwijl wij dit schrijven (April 1868), te lezen voor een kraam op de Nieuwmarkt.

Een ander soort van opschriften, die wij ook slechts met een enkel woord willen vermelden, zijn die, welke wij — hoe verschillend van inhoud ze mogen zijn — kunnen samenvatten onder den algemeenen titel: *Vruchten van ledige oogenblikken.* Waar menschen, groot of klein, vrijwillig of gedwongen, een korter of langer tijd hebben gestaan of gezeten, hebben ze ook de sporen van hun aanwezen achtergelaten. Zoo was 't reeds in de Oudheid. In Pompeji hebben de oudheidminnaars nog de inscriptiën teruggevonden, die de advokaten er in de rustpoozen der terechtzittingen voor tijdverdrijf op de muren krasten, zoowel als de krabbelingen der straatjongens. En bij ons is 't evenzoo. Gij kunt ze vinden in de vertrekken, die op stadhuizen, betaalkantoren of waar ook, tot wachtkamers of staanplaatsen voor 't publiek dienen, zoowel als in gevangenissen, — op den top van den Utrechtschen Dom en dien van 't Blarikummer Paviljoen, zoowel als op de vensterruiten van herbergen, — op de deuren en tafels van kollegiekamers en kinderscholen, — op de muren van oude kasteelen en op de wanden van moderne gebouwtjes ten algemeenen nutte, — overal en in de grootste verscheidenheid, waarvan wij geen proeven verkiezen te geven.

In den Tower te Londen heeft men een bloemlezing verzameld van muuropschriften, die betrekking hebben tot merkwaardige personen; — 't is ons niet gebleken, dat men dat ook bij ons op Loevestein en de Gevangenpoort heeft gedaan.

IV.

Ook de adressen op brieven behooren tot de opschriften, en wij kunnen die al dadelijk in tweeën splitsen: zulke, die in den gewonen vorm zijn, en zulke, die daarvan afwijken.

Van de eersten hebben wij niets anders te zeggen, dan dat zij tot voor weinige jaren, t. w. vóór de oprichting der Hoogere Burgerscholen, talrijke bewijzen opleverden van »het gebrek aan aardrijkskundige kennis, zelfs bij beschaafden" [1]). Zeker mag men 't als een heilzame vrucht dier oprichting beschouwen, dat heden reeds de genoemde kennis op zulk een uitnemende hoogte staat.

Intusschen was 't niet alleen het Publiek, dat flaters beging. Somtijds was 't de Postambtenaar zelf, in weêrwil, dat het adres behoorlijk in orde was. 't Is op het laatste Taal-kongres te Gent verteld, hoe een brief, aan een voornaam postkantoor in ons vaderland bezorgd met het opschrift *Leghorn*, zeker om den Engelsch klinkenden naam, naar Engeland werd gezonden,

---

[1]) *Nederl. Jaarb. der Posterijen*, 1852. *Mengelwerk*, blz. 52.

en door het Postkantoor aldaar, waar men geen lust scheen te hebben, den *stupid Dutchman* te vertellen, dat Leghorn *the English for* Livorno was, eenvoudig werd teruggestuurd met het opschrift: *Not known in England.*

Maar wij hebben hier vooral te doen met de buitengewone adressen, die somtijds al vrij kurieus kunnen zijn. Reeds als kinderen hebben wij ons, toen wij uit »Meidinger" leerden, vermaakt met het adres, dat hij onder de voorbeelden van onnoozele streken aanhaalde: »*A monsieur mon père, mari de madame ma mère, demeurant chez nous*". En bekend is ook dat andere, 't welk iemand, die 's winters bij een vriend gelogeerd had, op den omslag van den brief zette, dien hij hem 's zomers schreef: *A monsieur* N. N. *vis-à-vis un tas de neige.* — En ofschoon men die beide adressen voor verzinde aardigheden mag houden, hebben wij toch meermalen echte gezien, die niet veel beter waren. De Postdirekteuren vooral weten er van te praten, wat keur van taal er in onze dagen, nadat er zooveel over »onderwijs" geredekaveld, en al een halve eeuw lang zooveel goeds van 't »verbeterd onderwijs" gehoord is, — nog op adressen van brieven te voorschijn komt. Wie er zich in verlustigen wil, sla de onderscheidene jaargangen na van 't »Jaarboekje der Posterijen", waarin de Heer S. Gille Heringa tal van kurioziteiten van die soort heeft medegedeeld, en, zegt hij, »niet alleen als curioziteiten, maar ook om te doen zien, hoe moeijelijk het dikwijls is, brieven te regt te brengen." [1])

Wij bepalen ons hier tot de opmerking, dat men die kurioziteiten in drie soorten verdeelen kan: 1°. berijmde, 2°. vermakelijke, 3°. kakografiën; en zullen er duidelijkheidshalve van elke soort twee of drie voorbeelden bijvoegen.

I. Berijmde Adressen.

1.

O! Briefbesteller breng dees brief
bij Vollenhoven *op 't Westnieuwland en gelief*
er bij te melden dat hij is voor den student.
Ge ontvangt daarvoor voorzeker van de meid 10 *cent,*
Doch pas er op! en breng het geld niet door,
't Hoort niet aan u, maar aan 's Lands Postkantoor
te
Rotterdam.

2.

Bezorgt dees brief zoo als 't Behoort
Aan Hendrik Hamming *t' Amersfoort,*
De Vracht Ving men bij hem aan boord.

Is hij [de schipper] *er nog niet, wil hem* [den brief] *vernachten*
En d' aankomst van zijn schip verwachten,
Zoo zult g' uw pligt getrouw betrachten.

[1]) *Ned. Jaarb. der Posterijen,* t. a. p.

De Naam van 't Schip ben ik vergeten
En hoe de ligplaats is geheten,
Maar dit zal daar de post wel weten.

II. Vermakelijke Adressen.

1.

Aan
L. G. C. L. . . . . .
predikant te B. . . . . .
leg te huis te Leiden
bij de Academie, de mans naam onbekent. het is die
leeraar, die geen vaste woonplaats heeft in Nederland.

2.

Aan Jan K. . . . . .
ligt matroos op Z. M. Korvet Juno,
als de Juno buiten dienst is dan is
Jan op een ander schip.

3.

En nog onlangs is aan 't postkantoor van den Helder een brief ontvangen met het adres:

Wees zoo goed en geef die aan Japie [1]).

Sommige van deze soort munten uit door een bijzondere uitvoerigheid en naauwkeurigheid in de omschrijving.

1.

Aan
Gergje
wonende achter de wal
in het Kortrozendaal,
die vrouw haar man is
gebrekkig en spring op
een kruk.
Utrecht.
franco.

2.

Deze brief te bezorgen Aan de
Sluis Meester te Gouda op de
Binnesluis, en verder Af te geven Aan
Schipper Jan Broek welke hem bij zijn
Hout Moet Afgeven Aan De Weduwe
Hoogendijk Als hij met zijn Hout
tot Vlaardingen komt, En de vragt welke
Hem zal worden uitbetaald
Bedraagt Somma f 18.62.

---

1) *Handelsblad*, 20 Nov. 1868.

III. Kakografiën.

1.

An
Hooger Eerwaerdiger
Heeren H. den Dubbeltje
pescop en viskarat
te
Sinte Magchielsgechtel.

De postbeambte begreep terstond dat deze brief bezorgd moest worden bij den Bisschop Den Dubbelden.

2.

deze prief te pesorgen aon runne
en reden aon te karrukt broegen
halpret talen.

Dat zulke adressen soms kunnen maken, dat een Postdirekteur zich den kop gek praktizeert, is licht te begrijpen, en 't moet een knap man wezen, die uit dit laatste lezen kan:

dezen brief te bezorgen te Ruinen
en verder aan de Kerkbrug
aan Albert Talen.

3.

Te Roermond kreeg de Direkteur dit adres te ontcijferen:

Prinesel biboerl Katoent Brise
Gemenden gergen in Belgen Myheer
Matinus D. . . . . . woenden Bye
bennardus V. . . . . .

Hij zag er geen kans op, en zelfs een taalgeleerde, die Sanskriet verstond en er over geraadpleegd werd, wist niet wat ***Prinesel biboerl*** beteekenen kon. Maar zie, drie weken later komt er weêr een brief, van dezelfde hand, uit de bus te voorschijn, met dit opschrift:

Privensel Liboerge Kaetoen Briee. . . . . .

de rest was precies hetzelfde als op den voorgaanden.

Nu ging de Postdirekteur ijverig aan 't vergelijken der beide lezingen, en — hij kwam er achter: niemand gelukkiger dan een Postambtenaar, die een onleesbaar adres ontcijfert.

Prinesel	=	***Privensel***	dat is:	Provincie;
Biboerl	=	***Liboerge***	»	Limburg;
Katoent	=	***Kaetoen***	»	Kanton;
Brise	=	***Briee***	»	Bree;

Gemenden gergen leverde nu geen moeilijkheid meer op; dat was dood-eenvoudig: »Gemeente Gerdingen". Maar wie drommel had ooit kunnen droomen, dat *Prinesel biboerl* de Provincie Limburg beteekende?

Ten slotte nog een zeventiende-eeuwsch adres, dat Jeroense bewaard heeft, omdat hij de woordspeling nog al kurieus vond:

Aan JAN JANSZ. BOGAERT
in de *Meulen*straet;
de Karredrijver van den *meulen*aer van den
Bakkers*meulen*,
buiten de *Meulen*poort tot Nimwegen.

V.

Van de adressen op brieven komen wij van zelve tot die, welke op andere voorwerpen geplaatst worden, — 't zij die behooren tot de rubriek bestel- of passagiersgoederen, als: paketten, doozen, koffers, reiszakken, manden, wildbraad, gevogelte, meubelen, gereedschappen, in 't kort al wat ten gebruike dient en door partikuliere personen wordt verzonden of meêgenomen, — 't zij het koopmansgoederen zijn. Ook uit de opschriften, waarmede het verzondene prijkt, zijn niet zelden gevolgtrekkingen op te maken betreffende de zeden van den tijd of het karakter, de gewoonten en het beroep van den afzender, ja zelfs van den geadresseerden. Het onaardigste, dat er in deze soort te vinden is, is 't bekende opschrift, dat te lezen stond op de mand, die in den avond van den 3 Mei 1492 bij Mevrouw van Ruyven te Haarlem t' huis bezorgd werd:

o Vrouwken van Ruyven,
Aan dese boutkens suldy kluyven.

en waarin zij de stukgekapte leden vond van haren eigen man, den Schout van Haarlem, die door het Kaas- en Broodsvolk doodgeslagen en geanatomiseerd was. Ja, het was toen wel een akelige tijd, maar de menschen, zelfs de aanzienlijkste vrouwen, in die dagen waren tegen zulke akeligheden ook meer gehard dan de tegenwoordige, die bij zoo iets zeker in zwijm zouden vallen. De opschriften dier soort van onzen tijd hebben natuurlijk een veel deftiger en vreedzamer karakter. Niet zelden hebben wij ons met het bestudeeren dezer opschriften vermaakt in een tijd, toen dat nog beter en gemakkelijker dan heden ten dage geschieden kon, namelijk toen beurtschepen, trekschuiten en diligences nog de eenige middelen van vervoer waren en men ruime gelegenheid had, 't zij onder 't varen, 't zij al wachtende in het koetshuis, waar de wagen ter oplading klaar

stond, te lezen viel op de adressen, die vastgehecht waren aan de ter verzending bestemde voorwerpen. Zagen wij dan b. v. een haas of een rist vinken, met een kaartje voorzien, waarop, in stede van het eenvoudige: »den Heere Baron X van Y tot Z," dat ter aanwijzing voor den besteller genoeg ware geweest, te lezen stond:

»Den HoogWelGeboren HoogEdelGestrengen Heer X, Baron Y tot Z, Kommandeur van den Ned. Leeuw, Ridder van het Legioen van Eer, van de Poolster en andere Ridder-orden, Lid van de Staten-Generaal, alsmede van de Provinciale Staten, Voorzitter van de Kommissie van Landbouw in de Provincie Q. Groot-Majoor der Schutterij te...... Lid van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde, van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, en van vele andere geleerde Genootschappen, enz. enz. enz., op ZijnHoogWelGeb. Landgoed te Z,".

dan maakten wij daaruit op, óf dat de afzender den gemelden Baron voor een hoogst ijdel mensch kende, die er op gesteld was, dat men hem in al zijn kwaliteiten vereerde, óf dat hij, de afzender namelijk, een gunst van den Heer X. Y. Z. verlangde, en de bovengenoemde ijdelheid alleen in hem veronderstelde.

Zagen wij een banketbakkersdoos, met het opschrift:

Aan Mejuffrouw A. B.
te C.
cito cito te bezorgen.

Dan konnen wij het vermoeden niet onderdrukken, dat gemelde juffrouw een rijke erflante was, aan welke de taart, in gemelde doos vervat, op haar geboortedag gezonden werd door haar neef den student, die gaarne bij haar in welwillend aandenken wilde blijven.

Herhaaldelijk kwam ons onder de oogen:

Deze trommel (of *dit paket*, of wat het wezen mocht) *voorzigtig behandelen en voor nat en schudden te bewaren.*

Die aanbeveling was doorgaans, als de hand soms niet onduidelijk verraadde, door een oude vrijster gesteld; — maar 't gaf ons dan ook niet zelden stof tot ergernis, te zien, hoe een lompe stalknecht, zonder zich aan die aandoenlijke vermaning te storen, het trommeltje of 't pakje opnam en wild toesmeet aan den kondukteur, die 't niet altoos ving, maar nog onbarmhartiger dan de stalknecht, 't in een hoek wierp. En evenmin als aan dit opschrift stoorden zij zich ook aan andere, als: *dit boven*, of *breekbare waar*, welke op menig van de hunner zorg toevertrouwde voorwerpen te lezen waren.

Wij twijfelen er in 't minst niet aan, of, indien de ondernemers van diligences of de kommissarissen van veeren ook even als de directeuren der postkantoren kopij gehouden hadden van dwaze adressen, zij ons evenzeer eene ruime keus daaruit zouden hebben aangeboden.

VI.

Te onderscheiden van de adressen, hoewel evenzeer aan verschillende voorwerpen hangende of daarop geplakt, zijn die, welke men — mede met een bastaardwoord — etiketten noemt. Deze bestaan intusschen over 't algemeen in een bloote aanwijzing van hetgeen eenig voorwerp, 't zij dan baal, kist, doos, trommel, flesch of wat het zijn moge, bevat, somtijds ook het getal, gewicht, of de soort vermeldende, dikwijls ook voorzien van cijfers, of van hieroglyfische teekenen, alleen voor de ingewijden verstaanbaar [1]).

Enkele onder die etiketten hebben deze eigenaardigheid, dat zij adres en etiket te gelijk zijn. Tot die kategorie behooren de befjes aan de fleschjes, potjes, doosjes of pakjes, die ons uit de apotheek worden toegezonden, want zij vermelden 1°. den naam van dengene voor wien de inhoud bestemd is, 2°. de dagteekening, 3°. een korte aanwijzing van 't gebruik, somtijds verwisseld met de waarschuwing, dat de inhoud alleen *voor uitwendig gebruik* is bestemd. Niet zelden zijn die etiketten ook vercierd met geteekende en vergulde zinnebeelden van het apothekersbedrijf.

Evenzoo behooren tot deze rubriek de opschriften, die den naam aanwijzen van de fabriek of den fabrikant, van den kunstenaar of den werkmeester, door wien eenig voorwerp vervaardigd is.

Men weet, dat de Waardijns, Goeverneurs der Draperye, Staalmeesters, of hoe de opzieners der lakenneering en keurmeesters der lakens nog anders betiteld werden, aan de gekeurde lakens loodjes sloegen met het stadswapen en zekere bepaalde lettermerken voorzien. Dit noemde men oudtijds het »loijen" of het »zeghelen der lakenen" en 't geschiedde toen gemeenlijk op 't stadhuis. En zoo verklaart het zich ook, waarom de zaal op 't oude Amsterdamsche stadhuis, waar men in Maart 1586 Leicester onthaalde, het Zegelhuis genoemd werd. Later werd er een afzonderlijk gebouw voor gesticht, dat men het Staalhof noemde.

Maar de Drapiers zoowel als de Ververs, moesten ook »noch haer selfs loot ende merck" [2]) op de lakens slaan; en deze laatste waren dus almede een soort van etiketten, vermits zij tot niets anders dienden dan om te doen blijken, wie 't laken gemaakt of geverfd had.

---

[1]) Somtijds bestaan die opschriften niet in schrift, maar in figuren. Zoo b. v. zijn in een prachtige apotheek te Parijs in de *Rue Castiglione* de laden, waarin heilzame kruiden bewaard worden, voorzien, in plaats van met opschriften, met een afbeelding der bloem of plant, die daar binnen ligt. Die afbeeldingen zijn van mozaiek, zoo fraai of 't door Dirck van Rijswijck gemaakt was en ingelegd op een bekleedsel van Oostindisch verlakt — wat dien winkel geen geringe cierlijkheid bijzet. J. v. L.

[2]) Deze woorden zijn uit een keur van 1592.

Van zulk een drapiers-lood geven wij hier de afbeelding [1]).

Dit stuk is herkomstig van de *Draperye* of Lakenfabriek *in de Voet* te Amsterdam, en dagteekent uit het begin der 17de eeuw. Men schreef toen meermalen *Trapperye* of *Traperye* [2]).

Op de looden der ververs moest, volgens een keur van 1670, aan de eene zijde te lezen staan: AMSTERDAMSCHE VERWE, aan de andere zijde de naam en 't uithangteeken van den verver.

VII.

Onder de Opschriften, die, even als de laatstgenoemde, door bijzondere kortheid uitmunten, zijn wel de kortste van allen de merken, die op kleedingstukken gesteld worden, om ze van andere te onderscheiden en den eigendom aan te toonen. Doorgaans bestaan zij uit enkele letters, het zij verbonden, afzonderlijk of in eengevlochten, b. v. VL J. t. G. of RV, welk laatste Roemer Visscher moest aanduiden [3]). Geldt het voorwerpen, tot gemeenschappelijk gebruik van een gehuwd paar bestemd, als tafel- of beddelakens, servetten, enz., dan worden er de voorletters van de namen der beide echtgenooten op gesteld. Wij noemen ook deze soort van op-

---

[1]) 't Origineel is 't eigendom van den Heer W. F. A. Willen te Amsterdam, en, volgens zijne mededeeling, opgegraven op den Kadijk. Er zit tusschen het lood nog een stukje van 't laken, waaraan 't gehecht is geweest.

[2]) Zie b. v. Velius, *Kronijk van Hoorn*, blz. 53.

[3]) Volgens zijn handschrift voorkomende in een album van Ernst Brinck, thans het eigendom van Jhr. C. C. A. Ridder van Rappard te Utrecht. Zie het *Overzigt eener verzameling Alba Amicorum* door wijlen Jhr. F. A. Ridder van Rappard, in de *Werken van de Maatsch. der Nederl. Lett. te Leiden*, Nieuwe reeks, VII. Dl. 2e St. blz. 86.

schriften slechts *pro memoria* en willen er niet over uitwijden. Alleen hebben wij nog een woordje te zeggen over de opschriften in de hoeden; niet over die, welke de hoedemaker zelf er inplakt — die behooren tot de vorige rubriek — maar over die, waarmede de eigenaar zelf zijn hoed voorziet. Het is bekend, hoe weinig sommige lieden, bij het einde van een talrijk bezochte partij, zich aan het onderscheid tusschen het *mijn hoed* en *dijn hoed* gelegen laten liggen; hoe zij, onder voorwendsel dat zij t' huis gewacht worden en groote haast hebben, of dat een ander hun hoed heeft meëgenomen, niet schroomen, den eersten hoed den besten — en wel altijd een besten — meê te nemen, tot groot verdriet van den eigenaar, die zich dan genoodzaakt ziet, of blootshoofds of met een oude, smerige kachelpijp huiswaarts te gaan. Een onzer goede vrienden — 't was in New-York — eens, na den afloop van een bal, naar huis zullende gaan, en zijn hoofddeksel niet kunnende terug vinden, vroeg aan den man, die met het opzicht over 't *vestiarium* belast was, of deze zijn hoed niet gezien had. »*Was 't a new one, Sir?*" vroeg deze op zijne beurt. — »*Yes it was,*" antwoordde onze vriend. »*Oh Sir! the new ones are gone for an hour and more!*" was het troostrijk bescheid, dat hij kreeg.

Om nu tegen dergelijke diefstallen beveiligd te zijn — althans voor zoo verre de dief nog eenig gevoel van schaamte bezit — voorziet men den hoed met een opschrift of liever met een binnenschrift. In Amerika zet men er het vernuftig uitgedachte: *Not Yours* in; hier zagen wij er met de meer plompe waarschuwing: *Laat staan.* Het meest gewone beveiligingsmiddel is, zijn *visite-kaartje* in zijn hoed te plakken. Dit is zeker uitmuntend om vergissingen te voorkomen, en 't kan ook zijn nut hebben om iemand te recht te brengen als hij verdrinkt; maar heeft het nadeel, dat niemand met zulk een hoed ergens *incognito* komen kan; ja somtijds kan het buiten onze schuld zeer onaangename gevolgen voor ons hebben. Men kent de geschiedenis van een Lid der Eerste Kamer, die bij den Koning gegeten en daar zeker wat veel gedronken hebbende, na afloop van het diner een bezoek ging afleggen bij Mad. Mont-Athos. Hij was in volle tenue; doch had — natuurlijk bij vergissing en niet uit voorzorg — den met een kaartje voorzienen hoed van een zijner kollegaas medegenomen, en den volgenden dag ging als een loopend vuurtje door den Haag het praatje, dat de heer *** — de eigenaar van den hoed — het *établissement* in kwestie met zijn tegenwoordigheid had vereerd; en de laatste had zeer veel moeite om zich van den op hem geworpen blaam te zuiveren.

Wij haasten ons er bij te voegen, dat de voormelde gebeurtenis plaats heeft gehad vóór onze scheiding van Belgiën. Tegenwoordig gebeuren zulke dingen niet meer.

VIII.

Ook de aanplakbiljetten kunnen onder de opschriften gerekend worden. Men weet, dat dit niet enkel aankondigingen van Regeeringswege zijn, maar dat ieder aanplakt wat hij ter algemeene kennisse wil brengen. En zoo was 't vroeger ook; maar met dit onderscheid, dat in vroeger eeuwen die aanplakbiljetten dikwijls op rijm gesteld werden. [1]) Een voorbeeld slechts. Toen — ruim derdehalve eeuw geleden, want het was in 1617 — de geschillen tusschen de Remonstranten en Contraremonstranten op 't hevigst waren, en er, te Amsterdam niet het minst, uit puren godsdienstijver braaf geklopt en geplunderd werd, gebeurde 't in genoemde stad, dat, niettegenstaande er op Zondag den 12 Februari een geweldig oproer op Booms-dwarssloot was geweest, de Remonstranten toch den volgenden Zondag weêr wilden preêken. Iemand, die hun den welmeenenden raad wilde geven, zulks liever niet te doen, plakte Donderdag den 16 Februari aan:

Begint gij Arminiaanen op Zondag weêr te preêken,
Zo zullen 'er een deel in 't water worden gesteken.

Doch er zijn zoo veel verschillende soorten van aanplakbiljetten, dat wanneer wij van elke soort slechts een voorbeeld wilden geven, deze paragraaf tot een buitengewone lengte zou uitdijen, zonder aan den lezer eenig vermaak te verschaffen of iets te leeren wat hij niet veel beter leeren kan, wanneer hij slechts een blik werpt op een muur, waar »aangeplakt wordt", b. v. aan 't einde van 't Rok-in bij de voormalige »Trappen van de beurs", waar 't oog zich verlustigen kan in 't kakelbonte tafereel en de niet minder kakelbonte lektuur, die zulk een welbeplakte muur oplevert. Wij willen ons hier dus bepalen tot het bespreken eener enkele klasse van aanplakbiljetten, namelijk de schouwburg-affiches, vooreerst, om van deze te zeggen, dat zij vroeger somtijds in verzen werden gesteld, en ten andere, om een paar voorbeelden te geven van kluchtige *affiches*.

Van de affiches in verzen is er, zooverre ons bekend is, maar één bewaard gebleven, doch die is van geen minderen dichter dan Vondel. Zij diende tot aankondiging der vertooning van zijn treurspel: »de Gebroeders", en luidt aldus:

't Gerecht des Hemels haet het gruwlijck bloed-vergieten,
  Verdelght al Sauls huis en zijn gedachtenis.
Al schijnt het aen den tijd hier jaren lang t' ontschieten,
  Hoe langh de wraeck vertreckt [2]) zij komt in 't end gewis.
Ten vier ure presijs [3]).

---

[1]) Vergl. blz. 31. [2]) »Vertraagt." [3]) Zie VONDELS *Leven en Werken*, Deel III, blz. 648.

Toen men nog op ons nationaal tooneel klassieke stukken vertoonde, was de »Olympia" van Voltaire, door Uylenbroek vertaald, een der treurspelen, waar de onvergelijkelijke Wattier in schitterde. In dat stuk komt aan 't slot van 't eerste bedrijf een optocht voor, waarbij de priesters zich naar den tempel begeven om er een offerplechtigheid te vervullen en een stier te slachten. Men was dan gewoon een os of koe als stier te doen figureeren en 't beest, met vergulde hoornen en rijk behangen met kleeden en kransen, over het tooneel te voeren. Nu gebeurde 't op een Zaturdag in Februari 1798, dat de koe, die haar rol bij de voorstelling vervulde, en wier dekkleed niet ver genoeg naar achteren getrokken was, om een groote L te bedekken, die aldaar was ingebrand, toen zij het hok van den souffleur voorbijkuierde, haar geringen eerbied voor 't publiek toonde door zich aan een groote onbetamelijkheid schuldig te maken, zoo zelfs, dat men, midden in den optocht, het gordijn moest laten vallen om den tempelvloer te reinigen. Twee dagen later verscheen de navolgende aankondiging:

Aanstaande Zaturdag zal men op de NATIONAALE
SCHOUWBURG
TE CAMPEN
vertoonen:
OLYMPIA.

Na hetzelve:
DAS UNTERBROCHENE OFFERFEST.

Tusschen beiden:
DE ONBESCHOFTE KOE
OF DE
GELETTERDE STIER.
Groot Ballet Pantomine [1]).

Het navolgende aanplakbiljet zag men voor eenige jaren te Brussel:

8 Aout
GRAND BAL
dans LE HOORN, *rue de la Fabrique.*
au profit d'une VEUVE
affligée depuis 18 ans,
dont l'époux vient de succomber
de la chûte d'un toit exerçant la profession
de ramoneur.

NB. *Les objets seront déposés au vestiaire au profit de la veuve.*

---

[1]) De fout om *pantomiNe* voor *pantomiMe* te schrijven werd toen, en naderhand nog algemeen begaan.

IX.

Behalve de rubrieken van opschriften, die wij hierboven vermeld hebben als zich door kortheid aanbevelende, zijn er nog een aantal andere, die uit een enkel woord of uit cijfers bestaan: de eerste ziet men in tallooze menigte om zich heen, want bijna overal zijn de rijmen van weleer door enkele woorden vervangen; van de laatste is geen beter en algemeener bekend dan N°. 100.

Maar er zijn ook nog andere, die aan feestelijke gelegenheden hun ontstaan te danken hadden of nog hebben, en evenzeer uit een enkel woord of uit cijfers bestaan.

Van 't eerste levert ons de feestdag, die van ouds onder den naam van *Luilak* bekend is (de Zaturdag voor Pinksteren) een voorbeeld. Aan den klopper, klink of schel werd (wordt) een kreng gehangen, en op de deur geschreven: LUILAK, of, met verandering van spelling, naar 't volksdialekt: LEUILAK of LEUIJELAK. En ofschoon de geleerden 't ook alweêr over den oorsprong van dat woord niet eens kunnen worden, en zelfs twisten of 't een Kristelijk of een Joodsch feest is, en of men 't *Luilaks-* of *Leilachsfeest* moet noemen, is 't evenwel jaar aan jaar gevierd tot in onzen tijd. 't Gaf zelfs eens, vele jaren geleden, in eene der voornaamste steden van ons land, den Eerwaarden »MOSES ELIAS LEVIE, door Phonapharte bijgenaamd BREM, ainige Khoster en Sleeteldrager der Israelitische Synagoge in de Poomptjes" aanleiding tot een eerbiedig adres [1]) »Haan den Hoog Hachtparen, Hoog Gestrengen en Wel Hedelen Raad, Hoog Gestrenge Heeren Birgermeesteren, Wel Hedele Heeren Vroedsjappen, Hoog Hedele Heeren Podens, en halle verdere honorabele en hooge Hambtenaren, die haan het Birgermeestersjap vasht pinne", enz., met verzoek om aan dat schandaal van »kwaje, sthinkende schirken van jongens" op den Sabbathdag een einde te willen maken.

Van het tweede levert nog de Nieuwjaarsmorgen in sommige plaatsen het voorbeeld. Toen een onzer op 1 Januari 1867 te Naarden de oogen opende en voor 't venster kwam, zag hij op elke deur met krijt geschreven: **1867**, en toen hij de stad rondliep zag hij 't zelfde op alle deuren, groot en klein.

En tegenwoordig beginnen zelfs zulke woord-opschriften in gebruik te raken bij wijze van liverei of uniform; — natuurlijk omdat zij veel goedkooper uitkomen dan de laatste.

Naar oud gebruik, waarvan de oorsprong al opklimt tot de hoogste

---

[1]) Dit adres is destijds in druk verschenen met een plaat tegenover den titel.

oudheid, onderscheidde men hen, die tot een bijzondere korporatie, hofhouding of partij behoorden, door l i v e r e i — dat is, door een kleed van eigenaardige kleuren en vormen, of soms, eenvoudiger, door een hoofddeksel van een bepaalde kleur.

Ieder weet, dat de Hoeken zich door *roode* en de Kabeljauwen door *graauwe* mutsen onderscheidden. De kleedij der Amsterdamsche Burgerweezen herinnert nog de tweekleurige pallure der Poorters, en ook in andere steden droegen vroeger de Burgerweezen zulke tweekleurige kleeding. Zoo zag men b. v. te Utrecht, lang nadat die dracht voor de kinderen reeds was afgeschaft, de beelden boven den ingang van 't Weeshuis nog in 't oude kostuum: half *blaauw*, half *wit* [1]); welk voorbeeld tevens bewijst, dat die kleuren niet altijd dezelfde waren als die van 't Stads wapenschild, daar anders de Utrechtsche weezen *rood* en *wit* hadden moeten dragen. De verschillende veemen der waagdragers hadden niet den *naam* van 't veem als *opschrift* op den hoed, maar onderscheidden zich door de kleur der hoeden of door verschillend gekleurde banden om den hoed. Toen, in 1672, Hasselaer, Heemskerck en Bergh zich, elk met een zeker getal matrozen, op eigen kosten geworven, als vrijwilligers op 's Lands vloot begaven, hadden zij hun onderhebbenden ook met mutsen van een bijzondere kleur uitgemonsterd. En op gelijke wijze geven ook thans de Spoorwegbesturen en die van andere ondernemingen liverei of uniform aan hunne onderhoorigen.

Maar anderen geven in dit opzicht een verheven voorbeeld van bezuiniging door vereenvoudiging; geen kleuren meer, maar opschriften, b. v. een leêren hoed met het woord: WEGWERKER. Zulk een kenteeken heeft het dubbel voordeel van heel goedkoop en duidelijk tevens te zijn; want ieder die lezen kan, weet nu dadelijk, wat man het is, dien hij ziet; terwijl zoo'n woord voor den hoed nog beter in 't oog valt dan op een band om den arm, welke laatste dan ook algemeen door het eerste diende vervangen te worden. Ja, 't zou zelfs de vraag kunnen zijn, of 't niet mogelijk ware, die hoed-opschriften algemeen in te voeren, en in de eerste plaats bij de armee. Wat zou het een geld besparen, indien eens besloten werd, alle kostbare épauletten, nestels, chevrons, pluimen, sjerpen en hoe die onderscheidingsteekens verder heeten mogen, af te schaffen en den rang van elken militair alleen te doen kennen door 't woord *Soldaat*, *2de Luitenant*, *Generaal*, enz., zwart op wit of wit op zwart, op ieders hoed geschreven. Ja, welk onberekenbaar nut zou 't hebben, als voortaan ieder, wie hij zij, in stede van zijn naam i n zijn hoed te schrijven, als waar wij vier bladzijden vroeger van gesproken hebben, voortaan door de wet verplicht werd, dien o p zijn hoed te schrijven! 't Zou slechts een

---

[1]) NIJHOFFS *Bijdr.* (Deel I. blz. 149.

uitbreiding zijn van de reeds bestaande gewoonte, zijn naam op of aan zijn deur te schrijven, en dus zeker terstond bijval vinden. — Men zou dan nooit meer gevaar loopen zich in iemand te vergissen, en had nooit of nergens meer noodig te vragen: »met wien heb ik de eer te spreken?"

In allen gevalle zijn onze denkbeelden volkomen in overeenstemming met den vereenvoudigings-, bezuinigings-, bespoedigings-, vergemakkelijkings- en verduidelijkingsgeest van onzen tijd, die zoo verbazend afsteekt bij den geest van verkwisting en omslachtigheid van onze vaderen, en daarom dan ook zoo veel grootere dingen tot stand brengt dan deze laatste ooit gedaan hebben!

LAATSTE HOOFDSTUK.

(Door J. TER GOUW.)

Tot zoo verre — en dus geheel — was het BOEK DER OPSCHRIFTEN reeds op den drie-en-twintigsten Mei 1868 voltooid. Alleen dit »Laatste hoofdstuk" ontbrak er nog aan, want dit kon toen nog niet geschreven worden, omdat het, even als het »Laatste hoofdstuk" van *de Uithangteekens*, de opmerkingen en mededeelingen moest bevatten, welke ons nog onder 't afdrukken zouden worden toegezonden.

Maar, helaas!

Wat is 't leven?
't Is de vlam van een fakkel bij nacht,
Die met weiflende blikkering licht,
En gebluscht is eer 't iemand verwacht [1]).

Dat »afdrukken" heeft Mr. JACOB VAN LENNEP niet mogen beleven. Dit boek, waaraan hij, tot de laatste bladzijde toe, met zooveel lust en opgewektheid medegewerkt heeft — zijne brieven uit die dagen bevatten er de bewijzen van, en zijn handschrift van dit werk bewaar ik als een dierbaar aandenken — mocht hij slechts als manuscript voltooid, maar niet in 't licht zien. 't Was te midden van den algemeenen rouw over zijn verlies dat de Eerste Aflevering verscheen. En mij was 't een treurige taak, een boek, door ons beiden, in vrolijke stemming en de genoegelijkste samenwerking geschreven, alleen, en onder zoo smartelijk een indruk, ter perse te brengen, en menigmaal viel, onder 't nalezen der bladen, op dezelfde bladzijde, die vroeger lach en scherts had opgewekt, nu een traan!

Doch juist omdat dit boek eerst na VAN LENNEPS dood in 't licht verschenen is, achtte ik 't niet geheel nutteloos — vooral voor toekomende tijden, wanneer er zeker ook nog wel vragers en navorschers zullen zijn — hier den juisten tijd der voltooiing aan te teekenen.

---

[1]) Mr. J. VAN LENNEP, *Poëtische Werken*, Deel VI. blz. 288.

Overigens zal dit Laatste hoofdstuk kort wezen, omdat de opmerkingen en mededeelingen, die ik nog ontving, slechts weinigen zijn.

In de eerste plaats zij hier aan allen, die ons met hunne bijdragen en mededeelingen vereerd hebben, en wier namen wij aan den voet der bladzijden hebben aangeteekend, opentlijk dank betuigd, of, de dank hun vroeger reeds gebracht [1]), herhaald. De belangstelling en ondersteuning van zoovelen onzer landgenooten verschafte ons de aangenaamste voldoening bij den niet geringen arbeid, welken wij op ons genomen hadden.

En nu — ééne verbetering, ééne opheldering, en nog twee opschriften.

Op blz. 150 is een vergissing ingeslopen. Het teeken [2]) in den tekst moest vijf regels lager staan, en bij den naam van den Heer Obreen in de noot is eene letter uitgelaten. Derhalve: het is niet de Heer C. M. OBREEN, die eigenaar van *het huis*, maar de Heer C. M. C. OBREEN, die eigenaar van *de gekleurde tegeltjes* is.

Aan den Heer A. A. Stuart te Amsterdam heb ik de verklaring te danken van het op blz. 284 onverklaard gebleven: *Pussim-Parare*. De *m* is eene *n*, die onder den invloed der daaropvolgende *p* van gedaante verwisseld is. 't Is dus eenvoudig: »pas 'n paar aêre", d. i. »pas een paar andere" — schoenen of laarzen namelijk; »je vindt hier ruime keus," wou de schoenmaker zeggen.

Volgens eene Noordhollandsche overlevering zou Prins Willem III in 't jaar 1674 eens een wandeling in de omstreken van Spanbroek hebben gedaan. Natuurlijk moet dit in den zomer geweest zijn; maar nu had de Prins in dat jaar juist niet veel tijd om uit wandelen te gaan, en was van Mei tot November bij 't leger. De overlevering beroept zich echter op een gevelopschrift. Toen de Prins, zegt zij, te Zandwerve, gekomen was, overviel hem een zwaar onweêr, en ging hij schuilen in een boerenhuis; maar toen wilde 't ongeluk, dat de bliksem juist in dat huis sloeg, zoodat het afbrandde. Ten gevolge van het verblijf van den Prins werd dit huis op Landskosten herbouwd. En wie 't niet gelooven wil, kan 't voor den gevel lezen:

I D 8 M
DE DONDERENDE STORM SLOEG MY OMVEER
MAAR PRINS EN LANTS HERSTEL
HERBOUT MY WEER
A°. 1675. [2])

Neen, ik geloof het niet, en kan 't in dit opschrift ook niet lezen. 't Is wel jammer voor de Noordhollandsche overlevering, dat het opschrift iets anders zegt, dan zij vertelt. Wat staat er? Op den 1sten dag der 8ste maand,

---

[1]) Zie het *Voorbericht van de Uithangteekens*.

[2]) Medegedeeld door den Heer G. Albers, hoofdonderwijzer te Opmeer.

is het huis *omvergewaaid;* te weten: door »het vreeselyke tempeest" van den eersten Augustus 1674, dat te Utrecht de Domkerk deed instorten, te Amsterdam de schepen op 't Y 't onderste boven keerde, te Purmerende den toren omversmeet, en in geheel Noordholland veel kwaad deed; — o. a. ook het huis van onzen Zandwerver onder den voet wierp. Dat Willem III te dien tijde in Noordholland zou zijn geweest, zegt het opschrift niet, en 't is ook niet waar, want de Prins was toen, aan 't hoofd der Staatsche, Spaansche en Keizerlijke troepen op marsch naar Senef.

Er schemert in dit opschrift een toespeling op de gebeurtenissen van dien tijd door, die slechts half is uitgedrukt. En zeker heeft de steenhouwer 't ook niet volledig gegeven, maar, als de lieden van zijn vak meer deden, er wat uitgelaten. Vermoedelijk heeft de rijmer het hem dus voorgeschreven:

1 D 8 M
A°. 1674
De donderende storm fel
Sloeg mij omveer,
Maar Prins en Lants herstel
Herbout mij weêr.
A°. 1675.

En hij liet het huis dus spreken: »De Augustusstorm sloeg mij omver; [de staatsstorm had onlangs het Land bijna even zoo gedaan]: maar de Prins en 't Land zijn hersteld, en ik ben ook weêr herbouwd."

Eindelijk zond de Heer F. D. O. Obreen, aan wiens welwillenden bijstand dit werk, even als dat over *de Uithangteekens*, veel verschuldigd is, en die ons voortdurend, zoowel met teekeningen als mededeelingen, bijzonder verplicht heeft, mij dezer dagen nog de teekening van een vrededuifje met een opschrift, dat in de Konsistoriekamer der Waalsche Kerk te Rotterdam te vinden is. Gaarne plaats ik de afbeelding hieronder, want het BOEK DER OPSCHRIFTEN kan niet beter besluiten dan met datzelfde al zijn lezers en lezeressen toe te wenschen:

